I 8174 Bel.

ANUL XVII, 1968

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 1

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XVII
1968

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1090

0 III 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — secretar de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pe anul 1968.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „Limba română".

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Raionul 30 Decembrie
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8174
BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU
ULLA 2014
IAȘI 2022

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVII 1968 Nr. 1

SUMAR

Pag.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

WERNER BAHNER (R.D.G.-Berlin), Limba română în concepția lui Friedrich Diez 3
I. RIZESCU, H. Tiktin și problemele de teorie a limbii 11

VOCABULAR

C. POGHIRC, Probleme actuale ale etimologiei românești 15
LUCREȚIA MAREȘ, Termeni pentru noțiunea de „febră" în limba română . . . 25
DOMNICA GHEORGHIU, În legătură cu terminologia culorilor din limba română 39
Note etimologice și lexicale (DAN BUGEANU, AL. FILIPAȘCU, V. FRĂȚILĂ, I. ROBCIUC) 51

LIMBĂ LITERARĂ

ELENA BURDUCEA-LUPU, Anticiparea — procedeu stilistic 67

FILOLOGIE

ION GHEȚIE, Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolele al XVI-lea și al XVII-lea 75
LUIZA SECHE, O lucrare puțin cunoscută a lui Aron Pumnul 79

NOTE ȘI COMENTARII

ALEXANDRU MAREȘ, *Evangheliarul din Petersburg*, tipărirea unei mai vechi traduceri moldovenești? 85
MARIANA COMBIESCU, Despre definirea diatezei în limba română 87

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

LAJOS TAMÁS, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966 (*Al. Marosi*) 93
JACQUES BYCK, *Studii și articole. Pagini alese*, București, Editura științifică, 1967 (*Gh. Radu*) 94
Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants etrangers, București, 1967 (*Valeriu Rusu*) 95

LR, Anul XVII, nr. 1, p. 1—98, București, 1968

9793

LIMBA ROMÂNĂ ÎN CONCEPȚIA LUI FRIEDRICH DIEZ *

DE

WERNER BAHNER

(R.D.G. — Berlin)

Expunerea de față reprezintă numai o serie de observații, privind unele aspecte din istoria filologiei romanice care n-au fost luate în seamă pînă acum decît foarte puțin sau de loc.

Începînd din secolul trecut, filologia respectiv lingvistica se străduiește, ca oricare altă disciplină științifică, să-și descrie propria ei istorie. În măsura în care faptul de a recurge la istorie reprezintă un act necesar al înțelegerii, studiile din categoria aceasta sînt și astăzi interesante și utile, indiferent de metoda sau curentul care domină în disciplina respectivă în epoca noastră. Cu istoria unei discipline, după părerea mea, ne putem îndeletnici în două feluri. Fie că o anumită problemă se urmărește în evoluția întregii discipline, fie că un complex istoric de probleme este încadrat într-o fază a evoluției largi cultural-istorice. Care metodă este de preferat, depinde de caracterul și scopul chestiunii. În orice caz, și una și cealaltă asigură o imagine completă a problemei cercetate. Pericolul de a ne opri la aspectele anecdotice este, așadar, eliminat. Fără a cunoaște aspectele intermediare sau contextul istoric, există totdeauna pericolul adoptării unui punct de vedere unilateral, dacă nu chiar subiectiv, datorită perspectivei limitate. Prima metodă, i-aș zice internă, este de recomandat pentru problemele strict lingvistice. Metoda a doua, i-aș zice cultural-istorică, e potrivită pentru chestiuni ce depășesc limitele problematicii interne lingvistice și impun referiri la istorie, etnologie, literatură, filozofie etc. Folosind o metodă sau alta, este recomandabil să se recurgă din cînd în cînd la așa-numita preistorie a disciplinei noastre, adică la „era" dinainte de romantism. Marile realizări ale savanților de seamă se evidențiază în mod deosebit în expunerile elaborate după una din metodele menționate, dînd o imagine atît verticală cît și orizontală stadiului

* Textul de față reprezintă comunicarea ținută de autor la Institutul de lingvistică din București la 28 septembrie 1967.

cunoştinţelor din disciplina în discuţie. De asemenea iese în evidenţă tot ceea ce a putut să le stea la îndemînă din punct de vedere practic şi teoretic. Voi ilustra mai amănunţit acest punct de vedere, referindu-mă la Friedrich Diez şi la cunoaşterea limbii române în ţările de limbă germană din prima jumătate a secolului trecut.

În istoria lingvisticii, lui Friedrich Diez îi revine meritul de a fi întemeiat disciplina ştiinţifică a filologiei romanice. Ce-i drept, cu multe secole înaintea lui, chiar în epoca umanismului, s-a recunoscut existenţa unei legături interne între limba latină şi limbile romanice; dar Diez a fost primul filolog care, dispunînd de metodele moderne ale lingvisticii istoric-comparative din vremea lui, dezvoltate de Bopp şi Grimm, s-a consacrat în mod sistematic studiului limbilor romanice. *Gramatica limbilor romanice* a lui Diez a fost publicată în trei volume între anii 1836 şi 1843 şi a constituit începutul, în adevăratul înţeles al cuvîntului, al desfăşurării ulterioare a lingvisticii romanice.

E un fapt cunoscut că Diez stabilea existenţa a şase limbi romanice. Criteriul lui de bază era dacă idiomul respectiv reprezenta o limbă naţională sau, cel puţin, avea o literatură proprie. El împărţea apoi cele şase limbi într-un grup răsăritean, cuprinzînd italiana şi româna, într-un grup nord-vestic, cu franceza şi provensala, şi într-un grup sud-vestic, reprezentat prin spaniolă şi portugheză. Limba română a fost, aşadar, prezentă în cîmpul de investigaţii al lui Diez, din primul moment al preocupărilor lui ştiinţifice cu privire la limbile romanice. De aceea socotim instructiv şi interesant să cercetăm modul cum a descris şi comentat limba română şi îndeosebi să vedem de unde s-a informat despre limba şi poporul român.

Se susţine în general că Diez şi-ar fi precizat părerea despre structura romanică a limbii române în urma lecturii *Gramaticii* lui Samuil Micu, publicată în latineşte, prima dată în anul 1780 la Viena sub titlul: *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae.* În *Lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, 1959, prof. Dimitrie Macrea afirmă că „Fr. Diez, părintele filologiei romanice, a acordat locul cuvenit limbii române între celelalte limbi romanice, pornind de la *Elementa* lui Micu şi Şincai" (p. 29). Dar nici ediţia întîi şi nici cea de-a doua, cu o prefaţă a lui Şincai, n-a fost utilizată de Diez. Voi aduce dovezi că Diez n-a recurs niciodată la gramatica lui Micu, iar opinia prof. D. Macrea, destul de răspîndită, de altfel, în cercurile filologice, trebuie să fie revizuită.

Diez a folosit înainte de toate gramatici române scrise în limba germană. Alt fapt care reţine atenţia este şi acela că Diez n-a urmărit decît sporadic discuţiile istoricilor din primele decade ale secolului trecut despre originea românilor.

Caracterul romanic al limbii române era pentru Diez un fapt incontestabil. El formulează ideea că, prin structura ei gramaticală şi prin elementele ei materiale, limba română se dovedeşte o limbă născută din limba latină (cf. vol. I, p. 63). Limba română îi apare „amestecată şi sălbăticită" (*gemischt und verwildert*), dar fiindcă este folosită ca limbă oficială şi scrisă şi vădeşte unele trăsături arhaice, Diez conchide că limba română trebuie să treacă drept o limbă romanică autonomă. În privinţa aceasta el ia atitudine împotriva lui Adelung, filolog german foarte renumit în epoca lui, care susţinea, în *Mithridates*, că limba română ar reprezenta

o limbă slavo-romanică amestecată. Faţă de expunerea lui Kopitar despre caracterul şi istoria limbii române, Diez are cuvinte de laudă şi extrage datele istorice necesare din această expunere. Acest studiu al lui Kopitar cuprinde o recenzie foarte amănunţită, publicată în „Wiener Jahrbücher für Literatur", despre cartea lui Petru Maior *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Kopitar revizuia nu numai aprecierea limbii române făcută de Adelung, ci lua poziţie împotriva opiniei lui Franz Joseph Sulzer, după care, de asemenea, limba română ar fi o limbă amestecată slavo-română. În *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Viena, 1781, Sulzer susţinea că trei optimi din vocabularul român ar fi de origine slavă. Kopitar deduce, în ceea ce priveşte opera lui Petru Maior : „Pe lîngă folosul moral pe care îl are în vedere autorul cu această operă cu privire la compatrioţii lui, pentru noi, cei care nu aparţinem poporului român, reiese din opera aceasta certitudinea lingvistică importantă că limba română nu e amestecată decît cu cîteva elemente slave (deşi nu poate fi vorba nici pe departe de trei optimi, ci eventual de unu la sută), dar, în ceea ce priveşte structura gramaticală, abaterile limbii române de la limba latină nu sînt explicabile nici prin limba slavă, nici prin limba gotică şi nici printr-o altă limbă cu asemenea caracter" (cf. *Kleinere Schriften*, p. 237). Pentru astfel de particularităţi gramaticale ale limbii române, care nu se găsesc nici în celelalte limbi romanice, nici în slavă, Kopitar presupune o influenţă a substratului preroman, fără a preciza dacă e vorba de tracă, getă sau iliră. Ca şi Johann Thunmann, în *Unternehmungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Erster Teil, Leipzig, 1774, Diez emite părerea că dacii ar fi fost un trib trac şi admite o rudenie cu ilirii. Faţă de teoria substratului a lui Kopitar, Diez se arată rezervat (cf. *Gramatica* ..., vol. I, p. 65).

Cu toate că n-a avut niciodată îndoieli referitoare la caracterul romanic al limbii române, întrucît a considerat structura gramaticală a unei limbi drept criteriul suprem pentru stabilirea rudeniei lingvistice, Diez n-a putut să nu constate cît de bogat este vocabularul român în elemente nelatine. Diez afirmă, din cauza aceasta, că cercetarea lexicală în domeniul filologiei romanice nu se loveşte nicăieri de dificultăţi atît de mari ca în cazul limbii române. Popoarele cele mai diferite au lăsat urme şi rezultatul este, după Diez, că astăzi abia ceva mai mult de jumătate din vocabularul român este de provenienţă latină. Diez continuă să argumenteze în modul următor : „Rădăcinile jumătăţii a doua trebuie căutate în limbile slavă, albaneză, greacă, germană, maghiară, turcă şi în alte limbi. În împrejurări favorabile, o limbă poate suferi amestecarea cea mai intensă, fără ca aceasta să impieteze asupra caracterului ei ; totuşi îmi pare că limba română încă nu se dezmeticise cînd elementele străine începeau să pătrundă în ea ; în ce măsură îi lipseau principiile asimilării o dovedeşte adoptarea prea literală a elementului străin : sunete slave şi combinaţii complete de litere se fixau fără să fie dominate ; printre ultimele consider în particular sunetele iniţiale *ml*, *mr*, *vr*" (cf. *Gramatica* ..., vol. I, p. 65).

De aceea, faţă de străduinţa excesivă a filologilor din şcoala ardeleană de a demonstra o origine pur latină a limbii lor materne, Diez nu are nici o înţelegere şi el vorbeşte în privinţa aceasta de „*ein kindisches Unterfangen*" (o îndrăzneală puerilă).

Cu privire la continuitatea unei populaţii dacoromane la nord de Dunăre, după anul 272, adică după retragerea trupelor şi administraţiei romane sub domnia lui Aurelian, Diez susţine opinia deja enunţată de Thunmann şi Kopitar, anume că numai o parte a populaţiei dacoromane s-a stabilit în Moesia. Şi în ediţia a doua a *Gramaticii* sale, Bonn, 1856, Diez stăruia în această opinie şi lua poziţie faţă de cărţile germane apărute după publicarea ediţiei întîi, în care s-au emis păreri despre limba română. De pildă, Diez contestă teza lui Rapp că prin noţiunea „lingvistică romanică" ar trebui înţeles un amestec de elemente germane şi romanice şi că deci limba română trebuie să fie eliminată din domeniul limbilor romanice. Tratatul lui Albert Schott [1], despre români şi limba lor, Diez îl caracterizează, însă, drept o operă foarte instructivă. Tratatul acesta, cu titlul *Über das Volk der Walachen*, constituie introducerea la colecţia „Walachische Märchen", Stuttgart/Tübingen, 1845, editată de Albert Schott şi fratele lui şi reprezenta pe atunci, în Germania, tratatul cel mai valoros despre istoria poporului român şi a limbii române. În expunerea lui, Schott depăşeşte în multe privinţe argumentele aduse mai înainte de Thunmann şi Kopitar. Albert Schott contestă, pe de o parte, teza şcolii ardelene, cum că dacii pieriseră sau fuseseră expulzaţi total, iar pe de altă parte neagă ipoteza că toată populaţia dacoromană ar fi fost retrasă în teritoriile de la sud de Dunăre. Argumentul adus împotriva teoriei continuităţii, după care un interval de 160 de ani de stăpînire romană nu ar fi fost de ajuns pentru ca limba latină să pătrundă în Dacia, Schott îl atenua prin indicaţia următoare : „Cum am spus la început, dominaţia romană se stabilise aici (se referă la teritoriul sud-estic al Europei — *W.B.*) încă din secolul al treilea înaintea erei noastre. Cînd, în anul 106 al erei noastre, a fost supusă şi Dacia, limba latină nu mai era de mult ceva străin pentru locuitorii Daciei, datorită contactului cu Iliria şi Moesia învecinate" (p. 40). Referindu-se la Kopitar, Schott subliniază rolul deosebit al substratului preroman dacic în formarea limbii române. Chiar dacă multe lucruri nu sînt decît presupuneri, în lipsa unui material transmis prin documente, Schott este de părere că teza lui Kopitar este „bine fundată în sine şi într-adevăr grandioasă" (p. 43).

Schott privea cu un ochi critic legăturile dintre faptele lingvistice şi cele istorice. El nu se ralia părerii despre originea românilor, exprimată la sfîrşitul secolului al XVIII-lea în scrierile germane. Faptul următor constituie o mărturie în această privinţă. Între operele consultate pentru tratatul său despre poporul român se găseau, cum indică el însuşi, *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1800, a lui Johann Christian von Engel, şi opera lui Eftimie Murgu, *Widerlegung der Abhandlung: Erweis, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind*, Ofen, 1830. Engel afirma că toată populaţia Daciei ar fi fost aşezată în regiunile de la sudul Dunării în anul 272 şi că abia în secolul al IX-lea cîteva părţi din această populaţie s-ar fi stabilit din nou în Muntenia şi Transilvania. Dimpotrivă, Murgu, bazîndu-se pe argumentarea lui Petru Maior, voia să demonstreze că Dacia era depopulată complet fiindcă dacii fuseseră nimiciţi de către armatele romane. Cum am observat deja, Schott respingea aceste teorii.

[1] Referitor la însemnătatea fraţilor Schott pentru studiile folcloristice româneşti cf. Al. Bistriţianu, *Primii culegători de basme româneşti (Fraţii Schott, Obert şi Kunisch)*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", V, 1956, nr. 1—2, p. 13—40.

Ideea că limba română trebuie considerată cu o atenţie deosebită, întrucît conţine diferite elemente latine ce nu mai există în celelalte limbi romanice, a apărut chiar în secolul al XVII-lea. În discuţiile din prima jumătate a secolului trecut, ideea aceasta era un loc comun care se demonstra de cele mai multe ori cu ajutorul unei comparaţii între vocabularul român şi cel italian. L. Diefenbach scria cu privire la limba dacoromană, în *Über die jetzigen romanischen Schriftsprachen*, Leipzig, 1831, p. 49/50 : „Deşi cantitatea cuvintelor latine este, firește, mai redusă decît în limba italiană, aşa de înrudită cu româna, totuşi româna posedă foarte multe cuvinte latine vechi ce nu se găsesc nici în limba italiană, nici în celelalte limbi romanice. În afară de aceasta, multe cuvinte prezintă un aspect complet latin sau italian fără să existe în amîndouă limbile scrise şi fără să fie atestată originea lor în alte limbi. Trebuie să conchidem că ele s-au păstrat din limba populară latină numai în dacoromână, ceea ce face plauzibilă şi păstrarea cîtorva forme latine numai în limba aceasta".

În privinţa aceasta Diez este mai rezervat. După ce a subliniat că organizaţia armatei romane a lăsat cîteva urme curioase în limba română, Diez adaugă în mod restrictiv : „Totuşi numărul cuvintelor latine existente exclusiv în limba română este mult mai redus decît era de sperat" (p. 64 n.). În ediţia a doua, Diez repetă această opinie (cf. p. 91) şi o dezvoltă prin întrebarea : cîte cuvinte latine uzuale au dispărut din limba română, în opoziţie cu celelalte limbi romanice? Exemplele aduse de Diez nu sînt totdeauna juste, de pildă el derivă, în mod greşit, cuvîntul românesc *vorbă* de la cuvîntul latin *verbum*. În acest caz, Diez se orienta după *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum* apărut la Buda în anul 1825, deşi avea multe rezerve faţă de dicţionarul acesta. Opinia lui era că dicţionarul de la Buda era într-adevăr în acea vreme cel mai complet, dar nu şi cel mai corect (cf. ed. a doua, vol. I, p. 94). Diez afirmă în continuare că se observă aici sforţarea de a deriva prea exclusiv cuvintele româneşti din limba latină.

În *Dicţionarul etimologic al limbilor romanice*, publicat în 1854 la Bonn, Diez ia prea puţin în consideraţie limba română în comparaţie cu italiana, spaniola, portugheza, franceza şi provensala. El acordă însă o mare atenţie diferitelor elemente ale limbii române în *Gramatica limbilor romanice*. Aici tratează în mod deosebit problema existenţei elementelor germanice în idiomul cel mai răsăritean al Romaniei. Lucrarea *Liber Argumentorum pro latinitate linguae walachicae* (apărută la Sibiu în 1831) a lui Schuller, un sas din Transilvania, a fost cunoscută de Diez. În tratatul acesta, Schuller susţinea teza curioasă că limba română ar fi de origine gotică. Etimologiile stabilite de Schuller nu aveau nici o forţă doveditoare. Diez spune că ele sînt mai curînd potrivite pentru a anula afirmaţia lui Schuller, decît pentru a o confirma (cf. vol. I, p. 54 n.). Oricum, Diez, în *Gramatica limbilor romanice*, ediţia întîi, apreciază numărul elementelor germanice în limba română aproximativ la 50. El aduce o serie de exemple din categoria aceasta, dar din cînd în cînd este în dubiu, fiindcă aceste cuvinte se găsesc deseori şi în albaneză, slavă şi neogreacă (cf. p. 53). Îndoiala aceasta l-a făcut să scurteze mult pasajul respectiv în ediţia a doua. Aici el renunţa la exemple, mulţumindu-se să constate că, dintre limbile romanice, limba română este cea mai săracă în elemente germanice. Interesantă este observaţia lui Diez despre *vlah*. Pe cînd în edi-

ţia întîi scria : „Numele vlah este străin (sîrb *wla*, maghiar *oláh*)", în ediţia a doua adăuga : „foarte probabil de origine germană" (cf. p. 89), ceea ce înseamnă, în terminologia lui Diez, „germanică".

Cu privire la elementele străine din limba română, Diez a recunoscut că cele slave ocupă primul loc. Fondatorul lingvisticii romanice se referea aici, înainte de toate, la vocabular, şi prea puţin la aspecte gramaticale. În acelaşi timp sublinia că ortografia chirilică, pe atunci uzuală în literatura română, putea produce uşor impresia că limba română ar reprezenta un idiom slav. El ştia că această opinie, complet nejustă, era susţinută din cînd în cînd în Germania. În afară de aceasta, Diez înţelegea cît de importantă era chestiunea ortografică pentru limba română în secolul trecut. E un fapt cunoscut că problema ortografiei a jucat un rol hotărîtor, cînd constituirea unei limbi naţionale române unitare şi obligatorii era la ordinea zilei în sforţările de reformă lingvistică, datînd încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. În afară de simplificarea şi standardizarea alfabetului uzual chirilic, înlocuirea literelor chirilice prin alfabetul latinesc s-a impus din ce în ce mai mult, pînă cînd a fost legitimată oficial în anul 1860. Cu introducerea alfabetului latinesc, însă, problema ortografiei n-a fost soluţionată. Aici era necesar să se stabilească după ce criterii să se procedeze în detaliu. Au fost propuse sisteme diferite şi în parte întrebuinţate în scris, astfel încît grafia înfăţişa o imagine destul de pestriţă. Diez a întîlnit situaţia aceasta atunci cînd s-a preocupat de problemele limbii române. În ediţia a doua a gramaticii limbilor romanice, el a rezumat lucrurile în modul următor : „Kopitar număra nu mai puţin de 13 feluri de ortografii în anul 1829, fundate, parte pe principii fonetice, parte pe principii etimologice. Cu timpul ele s-au înmulţit şi mai mult. În afara lor, se mai foloseşte şi ortografia cu litere chirilice" (vol. I, p. 333). Întrebuinţarea unei ortografii cu litere latineşti, spune Diez, trebuie să se înţeleagă de la sine. Aceasta se impune, după părerea lui, prin caracterul romanic al limbii române. Condiţia preliminară, însă, trebuie să fie o aplicare potrivită a alfabetului latinesc. Metoda etimologică riguroasă, cum o întrebuinţează autorii *Lexiconului* de la Buda, este, după părerea lui Diez, complet nepotrivită, în special pentru că etimologiile multor cuvinte sînt încă nelămurite. Procedînd în mod consecvent, Diez conchide că orice etimologie nou lămurită sau corectată ar face necesară o modificare a ortografiei stabilite. Pentru înlăturarea dilemei cu privire la problema ortografiei, Diez a văzut o posibilitate de soluţionare pentru română în folosirea principiilor ortografiei italiene şi, la caz de nevoie, în recurgerea la semne diacritice. Problematica aceasta este privită de Diez şi din perspectiva istoriei limbii. Rezultatul la care a ajuns Diez este următorul : „De cînd au adoptat alfabetul chirilic, dacoromanii au adoptat de fapt metoda fonetică şi acum nu le rămîne de ales decît transpunerea literelor slave în latină" (cf. ed. a doua, vol. I, p. 334).

Cum am mai arătat, Diez şi-a luat datele despre originea şi caracterul limbii române în primul rînd de la Kopitar şi din *Lexiconul* de la Buda. Trebuie remarcat însă faptul că Diez nu se referă niciodată la Petru Maior, al cărui *Dialog pentru începutul limbii române între nepot şi unchiu* constituie introducerea acestui *Dicţionar* în patru limbi şi, totodată, un tratat despre ortografia română scris în latineşte. În legătură cu indicaţiile despre formele gramaticii române, Diez citează de cîteva

ori numele Sulzer, Clemens și Alexi în ediția întîi. Într-o notă din volumul al doilea, pagina 253, ediția a doua, Diez menționează însă toate numele autorilor de gramatici române folosite de el. E vorba de : Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, volumul al doilea, Viena, 1781, p. 151—269 : „Grammatikalische Abhandlung von der walachischen Sprache". Sulzer a vrut să prezinte aici regulile cele mai importante ale limbii române pe baza gramaticii lui Samuil Micu și în același timp să corecteze explicațiile acestuia. Îndeosebi Sulzer s-a ridicat împotriva tendințelor latinizante ale lui Micu. Urmează Johann Molnar, *Deutsch-walachische Sprachlehre*, Viena, 1788. În manualul acesta, autorul urma cu strictețe regulile gramaticale stabilite de Micu, dar pentru a demonstra o regulă aducea mai multe exemple practice decît el, mai ales în privința lexicului. Ediția a doua a apărut în 1810 la Sibiu, iar ediția a treia, din 1822, are o listă de cuvinte germano-române mai amănunțită. A treia lucrare este aceea a lui Andreas Clemens, *Walachische Sprachlehre für Deutsche*, Ofen, 1821, ediția a doua, Sibiu, 1836. Apoi, Ioan Alexi, *Grammatica Daco-Romana sive Valachica*, Wien, 1826; I. A. Vaillant, *Grammaire roumaine à l'usage des français*, București, 1840; Theoktist Blazewicz, *Theoretisch-praktische Grammatik der daco-romanischen, das ist der moldauischen oder wallachischen Sprache nach ganz neuen Grundsätzen und einer leichtfasslichen Metode*, Lemberg/Czernowitz, 1844. În sfîrșit, Andreas Iszer, *Walachische Sprachlehre für Deutsche*, Kronstadt, 1846, ed. a doua, 1855.

Din enumerarea aceasta reiese că ipoteza foarte răspîndită cum că Diez ar fi cunoscut și folosit *Grammatica dacoromanae sive valachicae* a lui Micu nu corespunde realității. Cu toate că gramatica lui Micu a apărut la Viena, e probabil că n-a fost prea răspîndită în Germania. E drept că gramaticile române folosite de Diez arată că romanistul de la Bonn cunoștea pe cale indirectă cîteva constatări și observații ale lui Micu, totuși, tocmai comentariile lingvistice istorice ale lui Clain n-au fost adoptate de gramaticile menționate, care urmăreau înainte de toate scopuri practice. Mai departe, nu trebuie trecut cu vederea faptul că în Germania din prima jumătate a secolului trecut manualele, gramaticile și dicționarele limbii române redactate în limba germană nu aveau numai consecințe fructuoase în ceea ce privește difuzarea limbii române în străinătate, ci jucau totodată și un însemnat rol teoretic pozitiv cu privire la demonstrarea romanității limbii române. Ceea ce apare original și inițiază un capitol nou în istoria filologiei române a fost adesea difuzat în străinătate prin opere cu caracter mai mult de compilație. În privința aceasta, hotărîtor a fost faptul că în epoca respectivă limba română era aproape necunoscută în străinătate, iar publicațiile românești erau foarte puțin răspîndite peste hotare.

Din exemplele aduse reiese că Friedrich Diez n-a adoptat nici o teorie în mod necritic. Foarte familiarizat cu metoda istoric-comparativă, el era rezervat față de părerile bazate pe purism lingvistic. Aceasta explică și atitudinea lui față de tendințele puriste ale Școlii ardelene, în măsura în care i-au fost cunoscute prin *Lexiconul* de la Buda și prin discuțiile ortografiei române. Văzînd în evoluția gramaticală a unei limbi esențialul, Diez se arăta, pe de o parte, rezervat față de teoria substratului susținută de Kopitar, iar pe de altă parte avea certitudinea incontestabilă a romanității limbii române. După Diez, vocabularul unui idiom abia dacă aduce

argumente pentru a dovedi înrudirea de limbi. În reconstruirea etimologiei cuvintelor, Diez era foarte prudent. El recurgea prea puțin la operele istoricilor din timpul său referitoare la istoria popoarelor romane și cîntărea în mod critic și nepărtinitor părerile enunțate. El a înțeles de la început că o mare parte a populației dacoromane rămăsese la nord de Dunăre după părăsirea Daciei de către romani. Îndeosebi expunerea lui Schott pare să-i fi întărit convingerile în privința aceasta. Nu trebuie să uităm, în sfîrșit, că Diez a cunoscut și teoria lui Sulzer, contrară continuității.

Oricît de critic a cercetat Diez materialul referitor la limba română de care dispunea, în ceea ce privește faptele lingvistice concrete, el a fost nevoit să acorde încredere indicațiilor din gramaticile și manualele consultate. Numai prin operele acestea Diez a fost pus în situația de a include limba română în rîndul limbilor romanice comparate cu limba latină. Titu Maiorescu, marele critic român din secolul trecut, care nu avea o înțelegere istorică deosebită pentru Școala ardeleană, scria că lingvistica românească din prima jumătate a secolului trecut nici măcar n-ar putea pretinde meritul de a fi dovedit în mod științific caracterul romanic al limbii române. Pentru aceasta, după el, a trebuit să apară opera lui Kopitar și îndeosebi aceea a lui Friedrich Diez. Concluzia aceasta este eronată în multe privințe. Dimpotrivă, nu trebuie să uităm faptul că, fără renașterea națională română, preludată de Școala ardeleană, Diez nu ar fi avut posibilitatea de a cunoaște problematica lingvistic-istorică legată de limba română și de a cuprinde elementele acestei limbi. Elaborarea diferitelor gramatici și manuale ale limbii române din epoca aceea trebuie să fie explicată în cele din urmă prin această mișcare filologică națională care a început la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

H. TIKTIN ŞI PROBLEMELE DE TEORIE A LIMBII

DE

I. RIZESCU

H. Tiktin nu a fost un teoretician. Cu toate acestea, el a ţinut să-şi explice de mai multe ori convingerile lingvistice. O analiză a luărilor sale de poziţie ni se pare deci utilă căci, prin ele, se stabileşte locul lui în istoria lingvisticii naţionale.

H. Tiktin este în esenţă un neogramatic. Faţă de unele principii neogramatice, el manifestă însă rezerve indiscutabile. Astfel, se îndoieşte de atotputernicia analogiei deşi este întru totul de acord cu existenţa legilor fonetice, căci, spune el, schimbările fonetice [1] „nu prezintă un simplu capriciu al naturii, ci ele, toate , au cauzele lor şi se operează sub anumite condiţii" [2].

Dar cunoaşterea acestor cauze şi condiţii nu e suficientă. Lingvistul trebuie să stăpînească legile în virtutea cărora au loc schimbările din limbă. De aceea Tiktin ia atitudine împotriva unor autori care, deşi elaborează lucrări de gramatică istorică, nu cunosc „secretele" evoluţiei limbii. „[Aceasta] este totuşi o nouă dovadă — spune el — pentru tristul fapt că cunoştinţa legilor după care s-a dezvoltat limba noastră din forma ce avea odată în gura poporului român, ajungînd la starea în care ni se prezintă astăzi, este încă foarte puţin răspîndită,chiar printre aceia care se ocupă mai în specie cu studiul gramaticii române" [3].

Tiktin se desparte însă, în privinţa înţelegerii legilor fonetice de şcoala lui Brugmann şi Osthoff, apropiindu-se de H. Paul, pentru care infailibilitatea acestor legi era discutabilă. Influenţat de neokantienii W. Windelbrand şi H. Rickert, Hermann Paul împărţea ştiinţele în două categorii: I ştiinţe capabile să descopere şi să stabilească legi, II ştiinţe istorice (printre ele şi lingvistica), care stabilesc doar *principii*.

Tiktin consideră şi el că există o deosebire între modul în care acţionează legile în ştiinţele naturii şi în limbă. De aceea, el afirmă că acestea

---

[1] Ca şi neogramaticii, Tiktin arată că schimbările fonetice nu se fac brusc, că „materia nu face salturi" (ca exemplu el dă trecerea lui *n* intervocalic în *r* prin faza *nr*).

[2] *Gramatica română*, Iaşi, 1891, vol. I, p. V; vezi şi *Zur Geschichte von « hazard »*, în „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen", 1911, p. 361.

[3] *Un fenomen morfologic în limba română*, în „Convorbiri literare", 1879, p. 294.

din urmă „nu se aplică în mod consecvent și nestrămutat, cum lucrează de exemplu legile naturale, ci ele sînt mai vîrtos numai niște reguli, care, ca toate regulile, își au excepțiile lor" [4].

Tiktin se apropie de Hermann Paul și în altă direcție. Se știe că autorul operei *Prinzipien der Sprachgeschichte* „subliniază cu tărie caracterul istoric al faptelor de limbă", ceea ce face ca să privească limbile „totdeauna în evoluția lor, chiar dacă le examinează pe fiecare separat" [5]. De caracterul istoric al legilor limbii își dă seama și Tiktin. El combate cu multă înverșunare pe „puriștii zeloși", arătînd că nu putem pronunța *răciunăment* pentru *raționament*, deoarece legile fonetice valabile în perioada în care *rogationem* a devenit *rugăciune* nu se mai aplică neologismelor.

Dar în timp ce Hermann Paul, ca și întreaga școală neogramatică, considera că evoluția limbii e un proces dezordonat de oscilații, Tiktin ajunge la ideea că limba este în necontenită dezvoltare, în strînsă legătură cu istoria poporului (v. p. 5—6).

Tiktin a reușit să depășească pe neogramatici și în alte privințe. Aceștia susținuseră ideea că baza tuturor fenomenelor de limbă trebuie căutată în vorbirea indivizilor [6], că fiecare individ în parte stăpînește de fapt limba sa proprie și că „limba comună" (*Gemeinsprache*) a unui anumit colectiv social nu este decît o sumă mecanică a limbilor individuale.

Spre deosebire de ei [7], într-un studiu publicat la aproape un deceniu după apariția *Cursului de filologie comparată* a lui Hasdeu în care acesta spunea: „nimic mai social ca limba, creatorul și oglinda societății", Tiktin spune, la rîndul lui: „Limba nu este un dar al naturii, ci o instituțiune omenească, care, ca toate instituțiunile omenești, variază de la popor la popor și se schimbă din veac în veac" [8].

Pentru el, limba nu este numai „o instituțiune omenească", ci și într-o necontenită evoluție, „se schimbă din veac în veac": „Limba unui orator din ziua de astăzi nu e și nu poate fi identică cu aceea a unui învățat teolog din secolul al XVI-lea" [9].

El este, așadar, printre primii lingviști care au avut intuiția că diferitele compartimente ale limbii se dezvoltă în mod inegal. „De la prima apariținne pe scenă a limbii române și pînă astăzi — spune Tiktin — gramatica ei a suferit așa de puține schimbări ... încît documentele cele mai vechi ale literaturii române nu prezintă mai nici o dificultate unui

---

[4] *Viața cuvîntului*, în „Arhiva ...", 1889—1890, p. 732.

[5] Al. Graur — L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. științifică, București, 1965, p. 61.

[6] „Trebuie să recunoaștem — spunea Hermann Paul — că pe lume sînt tot atîtea limbi, cîți indivizi". Criticînd pe Nădejde care împărțea limba română în trei dialecte după rostirile *bine*, *bire*, *ghine*, Tiktin arăta printre altele: „Pentru ca vorbirea unei regiuni să se poată numi dialect, nu ajunge ca dînsa să prezinte o singură particularitate, fie gramaticală, fie lexicală, căci atunci am avea tot atîtea dialecte cîți indivizi vorbesc" („Arhiva ...", nr. 2, 1891, p. 248).

[7] Deși Hermann Paul susține că fiecare individ e purtătorul unui dialect care se dezvoltă independent, limbile reale reprezentînd doar rezultatul „trecerii deosebirilor individuale peste o anumită limită", sub presiunea faptelor el este obligat să afirme lucruri contrare: „comunicarea ... iată unicul lucru care generează limba individuală". De aci și necesitatea de a cerceta condițiile social-concrete în care comunică indivizii.

[8] *Viața cuvîntului* ..., p. 732.

[9] *Manual de ortografie română*, p. 20.

român din timpul nostru care, din contra, citește traducerile unui Coresi sau scrierile originale ale cronicarilor aproape cu aceeași ușurință ca și o poezie de a lui Alecsandri sau Eminescu" [10]. Spre deosebire de gramatică, lexicul a suferit de-a lungul veacurilor numeroase transformări, legate de evoluția societății: „Orice mișcare în viața unui popor este însoțită de o mișcare în viața interioară a cuvintelor" [11]. „Orice schimbare în credințele religioase ale unui popor, în instituțiunile sale politice și sociale, în moravuri, științe, arte, meșteșuguri își află expresiunea în schimbarea semnificării cuvintelor" [12].

Concepînd limba ca un fenomen social, Tiktin își dă seama totodată de existența progresului în limbă, deși unii învățați mai susțineau că limbile moderne sînt inferioare celor vechi. Referindu-se la schimbările din latină în perioada formării limbilor romanice, el spune : „Nu e mult de cînd aceste schimbări fonetice se considerau ca corupțiuni condamnabile și, îndeosebi în evul mediu, pentru care limba latină era idealul limbilor, învățații nu vedeau în limbile romanice decît o latinească stricată. Acesta este încă punctul de vedere al răposatului Cipariu, care voia să reducă limba română la o formă mai « primitivă », adică mai apropiată de latinește. Cipariu și adepții lui uitau un singur lucru. Corupțiunea este acea schimbare a unui lucru prin care acest lucru devine mai puțin apt pentru scopurile la care servește" [13].

El nu este împotriva împrumuturilor, împotriva contactelor între limbi, căci, după el, nici nu există „limbi pure", toate limbile fiind „mixte". Prin „limbă mixtă" el înțelege că vocabularul cuprinde cuvinte de diferite origini, în urma legăturilor stabilite între popoare de-a lungul veacurilor. „Cu cît contactul dintre națiuni este mai viu — spunea autorul *Dicționarului român-german* — cu atît dicționarele lor trebuie să devie mai pestrițe". Și mai departe : „Numai un popor care s-ar încuia îndărătul unui zid chinez ar putea să aibă o limbă omogenă ... Purismul abstract în materie de limbă nu este numai o utopie, el este și o absurditate" [14].

Printre preocupările teoretice ale lui Tiktin găsim și alte probleme, ca, de exemplu, raportul dintre cuvînt și noțiune, dintre categoriile logice și cele gramaticale. „Cuvîntul, spune el, nu denumește niciodată lucrul întreg, ci numai una din însușirile lui, care adeseori nici nu este cea mai importantă sau una care nu s-ar găsi și la alte lucruri" [15]. Astfel astrul nopții e numit la romani *luna*, adică „lucitoarea", de greci și germani „măsurătorul" (gr. *men*, germ. *Mond*, engl. *moon*), adică astrul după a cărui apariție și dispariție, creștere și scădere se măsoară timpul. În românește, *privighetoarea* își trage numele de la faptul că ea are obiceiul de a cînta noaptea, cînd celelalte păsări dorm ; în grecește pasărea e denumită *filomela* „iubitoare de cîntec" .

Proprietatea după care s-a numit un obiect este uneori comună și altor obiecte. De aceea același cuvînt poate avea mai multe sensuri, corespunzătoare mai multor noțiuni. Pornind de la faptul că un cuvînt denu-

[10] *Manual* ..., p. 20.
[11] *Viața cuvîntului* ..., p. 739.
[12] *Ibidem*, p. 138.
[13] *Ibidem*, p. 736.
[14] *Ibidem*, p. 735.
[15] *Lucr. cit.*, p. 740.

meşte una din proprietăţile obiectelor, Tiktin ajunge şi la o altă concluzie : „Cercetînd istoria unei limbi, putem afla cauza pentru ce cutăruia complex de sunete i se atribuie cutare înţeles, pentru ce ne servim de cutare cuvînt spre a însemna cutare obiect, pentru ce cutare lucru se numeşte în limba noastră *masă*, cutare *pălărie* ş.a.m.d." [16].

Dîndu-şi seama de legătura dintre planul noţiunii şi cel al expresiei, de interdependenţa dintre noţiuni, Tiktin emite idei interesante cu privire la viitoarele dicţionare. În comunicarea *Wörterbücher der Zukunft* [17], prezentată, în 1909, la Congresul de filologie de la Graz, el propune ca, în viitor, dicţionarele să fie întocmite pe baza grupurilor de noţiuni (asociate şi antonime) [18], şi nu după ordinea alfabetică a cuvintelor [19], ceea ce a şi făcut pe B. Quadri să numere pe H. Tiktin printre premergătorii *onomasiologiei* şi ai teoriei „cîmpurilor semantice" a lui Jost Trier.

Tiktin a fost deci un neogramatic, avînd însă mai multe afinităţi cu ideile lui Hermann Paul. El a depăşit însă pe neogramatici prin ideea că limba este un fenomen social, în necontenită evoluţie şi în progres.

---

[16] *Lucr. cit.*, p. 730.

[17] Apărută în „Germanisch-Romanische Monatsschrift", 1910.

[18] O idee apropiată apare şi la H. Paul în studiul *Aufgaben der Wissenschaftlichen Lexikographie mit besonderer Rücksicht auf das deutsche Wörterbuch* (1894).

[19] Un asemenea dicţionar ar contribui, după Tiktin, la „înlăturarea unor fantasmagorii etimologice". Astfel, dacă la fiecare animal s-ar indica şi strigătul lui, aşa cum e perceput de om şi reprodus de limbaj, atunci Miklosich, spune Tiktin, n-ar mai fi socotit că rom. *pitpalac* ar avea ca etimon bulg. *podubruda*.

PROBLEME ACTUALE ALE ETIMOLOGIEI ROMÂNEȘTI

DE

C. POGHIRC

Originea latină a limbii române a constituit de la început o bază sigură și relativ facilă în stabilirea etimologiei unei bune părți a lexicului românesc. Ca și celelalte limbi romanice, spre deosebire de limbile germanice sau slave, româna prezintă marele avantaj că pentru stabilirea originii fondului lexical de bază ea are la îndemînă nu numai posibilitatea comparației cu limbile romanice înrudite, ci și limba de origine, latina. De aici nu rezultă, desigur, cum se va vedea mai departe, că stabilirea etimologiei elementelor latine ale vocabularului limbii române nu prezintă dificultăți pentru cercetător, că aceste elemente au fost complet și definitiv explicate. Ele au constituit însă un punct sigur de pornire și un important criteriu de delimitare.

Poziția izolată a limbii române față de celelalte limbi romanice, numeroasele influențe străine suferite în cursul istoriei sale, slab cunoscută tocmai în epoci deosebit de importante pentru constituirea trăsăturilor ei actuale, provoacă adesea în cercetarea etimologică mari dificultăți, de nerezolvat uneori și pînă astăzi.

Problemele teoretice mai importante care stau în fața cercetătorilor etimologiei românești în etapa actuală, ni se par a fi următoarele :

1. O primă și importantă dificultate în cercetarea etimologică o constituie **multiplicitatea de origine a lexicului românesc.** Situată într-un punct de interferență între apus și răsărit, între regiunea mediteraneană și cea baltică, româna s-a dovedit, la fel ca albaneza, armeana și alte limbi, foarte penetrabilă la influențe străine, mai ales lexicale. Unele statistici întocmite în această privință (în primul rînd cercetările prof. D. Macrea) [1] au fixat la mai multe zeci numărul surselor vocabularului românesc, dar dintre acestea numai cîteva grupe sînt mai importante, alcătuind majoritatea absolută a lexicului. Numărul surselor rămîne totuși mare prin comparație cu alte limbi romanice. Astfel, de pildă, dacă cercetătorul limbii

[1] D. Macrea, *Fizionomia lexicală a limbii române*, DR, X, 2, p. 362—373; *Compoziția istorică și tendințele actuale de dezvoltare ale vocabularului românesc*, „Cerc. lingv.", V, 1960, 1—2, p. 39—55.

franceze are de lucrat în esență cu trei surse importante — latină, celtică și germanică — destul de net diferențiate între ele, cel ce se ocupă de limba română trebuie să aibă în vedere un număr mult mai mare de limbi, printre care în primul rînd latina (ca sursă de moștenire dar și de împrumut recent), substratul autohton dacic, slava, greaca (atît cea antică cît și cea bizantină și modernă), turca, maghiara, iar, mai nou, în primul rînd franceza, apoi germana, italiana și rusa . Domeniul este, după cum se vede, prea întins și prea variat ca să poată fi stăpînit cu deplină siguranță și în egală măsură de un singur om și de aceea cunoașterea mai aprofundată a numai cîtorva domenii riscă să impună o optică limitată, o tendință de a căuta cu precădere etimologiile în domeniul cunoscut mai bine de autor. Pe de altă parte însă, numărul mare al acestor surse creează mai des posibilitatea unor potriviri fonetice și semantice pur întîmplătoare, agravate și de faptul că nu întotdeauna sursele sînt ușor de diferențiat între ele. Spre a da un exemplu, așa este cazul lui *abia*, care sub raport fonetic și semantic poate să provină tot atît de bine din lat. *ad* + *vix*, cît și din slav. *abije*.

Dificultățile de această natură le vom semnala mai tîrziu. Remarcăm deocamdată că există un mare număr de surse posibile, puțin sau aproape de loc cunoscute, ceea ce face ca dicționarele etimologice să înregistreze între 8 și 15% cuvinte de origine nesigură sau necunoscută. Printre aceste surse intră în primul rînd substratul, care pare să aibă în cazul limbii române o influență mai mare decît în celelalte limbi romanice și decît se crede în general, substrat care este aproape necunoscut în faza lui antică, fiind depistabil mai ales printr-o mărturie laterală, albaneza. Dar, în afara substratului, românii au venit în evul mediu timpuriu în contact cu o serie de popoare a căror limbă ne este puțin sau chiar de loc cunoscută : gepizi, avari, huni, bulgarii turanici, pecenegi, cumani etc. Din aceasta decurge în mod firesc că dicționarele etimologice românești vor cuprinde întotdeauna un număr de cuvinte necunoscute, căci a crede că ai găsit originea tuturor cuvintelor înseamnă, în aceste condiții, o greșeală de metodă.

2. Fiecare din domeniile citate, chiar și cele aparent mai sigure și mai clare, prezintă dificultăți obiective sau provenite din greșelile de metodă ale cercetătorilor. Astfel **lexicul moștenit din latină**, partea cea mai importantă și, s'ar părea, cea mai sigură, prezintă încă multe puncte nelămurite, mai ales de detaliu, uneori în ce privește elemente deosebit de importante, ca forme pronominale, adverbe etc. Cuvinte de origine evident latină prezintă uneori dificultăți de detaliu atît de mari, încît multe dintre ele trebuie trecute totuși în rubrica celor cu etimon nesigur, cum a arătat I.-A. Candrea [2]. Sistemul complicat de compuneri, mai ales în ce privește formele pronominale și adverbiale din latina vulgară, ca și amestecul de fenomene de evoluție fonetică normală și de adaptare prin împrumut la sistemul fonetic trac, va lăsa întotdeauna loc pentru etimologii puțin verosimile, sau pentru veșnice dispute în jurul unor etimoane, ca în cazul dacă *acela* provine din *ecce-illum-illac*, *eccum -illum-illac* (sau *hac*) etc.

O problemă importantă a cercetării etimologice a elementelor latine o constituie aceea a raportului dintre cuvîntul bază și derivate. Cercetările

[2] I.-A. Candrea, *Elemente de origine dubioasă sau necunoscută din limba română*, Curs litografiat, 1926—1927.

etimologice mai vechi nu se mărgineau numai să indice corespondentele latine ale derivatelor, dar și reconstruiau o formă latină ori de cîte ori ea nu era atestată. Astfel, dicționarele dădeau nu numai lat. *venator* ca sursă al rom. *vînător*, care poate fi totuși oricînd și de oricine creat în românește din *a vîna* și sufixul *-tor*, sau pe *creștinătate* ca provenind din lat. *chrîstianitas*, dar ele indicau o sursă latină, atestată sau reconstruită, chiar și pentru noțiuni care în mod vădit nu oglindesc realități existente permanent din antichitate și pînă azi la poporul nostru, și deci nu aveau cum să fie păstrate, ca de exemplu, *apar* din *aquarius*, *cărbunar* din *carbonarius* etc.[3].

Putem însă fi siguri că toate derivatele s-au păstrat neîntrerupt din latină și pînă astăzi? Cel puțin în unele cazuri este evident, așa cum a atras atenția mai ales acad. Al. Graur, că este măcar tot atît de probabil ca multe dintre formele derivate să fi fost create sau uneori re-create în română prin mijloacele de derivare moștenite din latină. În cazurile indicate mai sus se manifesta prejudecata că a stabili etimologia înseamnă neapărat a indica un etimon sub forma unui cuvînt complet, fie din limba de origine, fie dintr-o limbă străină. Atenția asupra importanței resurselor interne a atras-o pentru prima dată în mod sistematic Lazăr Șăineanu [4]. În cazuri ca cele arătate mai sus, ori de cîte ori nu există motive fonetice sau semantice evidente care să demonstreze că este vorba de păstrarea derivatului moștenit din latină, este mai prudent să se indice ca etimon cuvîntul de bază și mijloacele de derivare cu care a putut fi format tot atît de bine în română ca și în latină.

Deși elementul latin prezintă situația cea mai fericită, pentru că în stabilirea etimologiei dispunem de cele mai multe ori atît de sursa latină, cît și de formele înrudite romanice, din care cauză și este mai bine cercetat și cunoscut, totuși nu putem spune că în acest domeniu posibilitățile de comparație au fost epuizate și raporturile definitiv stabilite. Cercetările recente asupra latinei tîrzii descoperă tot mai des atestări pentru etimoane pe care altă dată le dădeam drept reconstruite, iar cercetarea tot mai adîncită a dialectelor romanice relevă forme care aduc noi precizări în chestiuni de amănunt. Cîte surprize ne mai poate rezerva domeniul comparațiilor pe plan romanic am încercat să demonstrăm [5] punînd în relație rom. *săvai* cu v. fr. *sevals*. Ambele cuvinte păreau că au etimologia bine stabilită în cele două limbi, independent unul de celălalt, dar punerea lor în relație aduce importante precizări pentru amîndouă.

3. Cealaltă sursă ereditară a vocabularului românesc, **substratul autohton dacic**, continuă să prezinte cele mai mari dificultăți pentru cercetarea etimologică. Nesiguranța existentă în acest domeniu face pe unii cercetători să oscileze între două extreme deopotrivă de greșite : a le admite în principiu, dar a le neglija aproape complet în practică, sau a atribui substratului tot ceea ce este obscur în limba română. Neglijate aproape total după Hasdeu, aceste elemente au început să fie din nou studiate, mai ales ca urmare a progreselor obținute în cercetarea limbilor

[3] Această exagerare este tipică mai ales pentru lucrările lui G. Pascu, dar ea apare uneori chiar și la S. Pușcariu și la alții.

[4] L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, 3 vol., Paris, 1925—1930; un volum postum, institulat *Autour des sources indigènes*, a apărut la Geneva în 1935.

[5] *Un corespondent al rom.* **săvai** : *v. fr.* **sevals**, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, București, 1965, p. 705—707.

antice din Balcani, traca în primul rînd, datorate unor savanţi ca H. Krahe, A. Mayer, H. Barić, D. Detschew, Vl. Georgiev, I. I. Russu ş.a. Sursele antice, sărace sub raportul confruntării etimologice propriu-zise, pot oferi importante criterii de verificare fonetică, comparaţia lexicală propriu-zisă putînd fi mai degrabă făcută cu relictele similare ale altor limbi, în primul rînd albaneza. Foarte important este să se încerce a se corela datele antice cu cele moderne, căci cercetarea a fost făcută pînă în prezent aproape numai independent pe fiecare dintre cele două planuri [6]. Comparaţia cu albaneza, redusă pînă acum aproape la simpla alăturare a cuvintelor româneşti de cele albaneze şi la întrebarea dacă este vorba de împrumut sau de moştenire, trebuie adusă la cea mai veche fază reconstruibilă pentru română şi albaneză [7], lărgită pe plan indo-european şi împinsă la faza reconstruirii etimonului, singurul mod de a decide dacă este vorba de împrumut din albaneză în română (sau invers), de moştenire în ambele limbi din aceeaşi sursă, sau din surse diferite dar îndeaproape înrudite. Fără a compara corespondenţa rom. *ţarc*, alb. *thark* cu grec. ἕρκος/ὅρκος, lat. *sarcio* etc., zadarnic ne vom întreba care este consoana iniţială originară şi de ce în alte cuvinte unui *th* albanez îi corespunde în româneşte *f* sau *s* etc.

Alături de cuvintele cu corespondent în albaneză există o serie de cuvinte care par a proveni din substrat, dar lipsesc în albaneză, şi care au fost pînă în prezent foarte puţin studiate, încercîndu-se în cel mai bun caz doar o apropiere, de cele mai multe ori discutabilă, de un radical indo-european. O cercetare mai sistematică a încercat să întreprindă asupra lor regretatul G. Reichenkron, care a căutat să depisteze elementele de substrat din fondul cuvintelor cu origine necunoscută pe baza unor criterii mai generale, ca grupe de sunete specifice, prefixe etc. Din păcate, el a pornit de la ideea preconceputǎ că elementele de substrat care nu au paralele albaneze provin din altă sursă decît acestea şi presupun o mutaţie consonantică atribuită de unii cercetători limbii trace sud-dunărene şi întîlnită şi în armeană (pe care Reichenkron o deriva direct din tracă).

De aceea marea majoritate a relaţiilor etimologice stabilite de Reichenkron sînt neverosimile, ca în cazul cuvîntului *andrea* apropiat de arm. *ardn* „lance" sau *a toiegi* derivat dintr-un prefix autohton *to-* şi un radical înrudit cu grecescul οἴχομαι, cînd de fapt este vorba de un derivat de la *toiag* (cuvînt de origine slavă) [8].

O problemă importantă pe care o pun elementele autohtone este marea lor apropiere uneori de elementele slave, cu care au putut fi confundate, apropiere datorată unor asemănări importante existente între traco-dacă şi balto-slavă. Astfel, cuvinte autohtone ca *gard* şi *baltă* au fost multă vreme considerate ca împrumuturi slave dinaintea metatezei lichidelor, fapt foarte puţin probabil. Asemănarea unor forme autohtone cu cele slave, dar şi deosebirea dintre ele este demonstrată de existenţa unor paralelisme ca *măgură* (autohton) şi *moghilă* (slav), *căpută* (autohton) şi *copită* (slav) ş. a.

---

[6] Aşa procedează, de exemplu, G. Reichenkron în *Das Dakische*, Heidelberg, 1966, unde încearcă să reconstruiască limba dacă numai cu ajutorul românei, făcînd totală abstracţie de ceea ce se ştie din limba dacilor.

[7] Aşa procedează, de exemplu, Gr. Brîncuş în SCL, 1966, 2, p. 205—218.

[8] O amănunţită analiză critică a teoriilor lui G. Reichenkron am făcut în LR, 1967, 5, p. 413—422.

O cercetare amănunțită rămîne încă să se facă pentru cele vreo 20 de hidronime și cîteva toponime de origine autohtonă, puțin cercetate pînă în prezent și considerate fără temeiuri serioase ca transmise în română prin intermediu slav [9].

Concluziile generale care rezultă din cercetarea elementelor de substrat le-am prezentat într-o lucrare recentă [10].

În prezent o cercetare amănunțită a lor întreprinde prof. I. I. Russu.

4. **Cuvinte nelatinești ale limbii române,** care aveau paralele în limbi învecinate, au fost de cele mai multe ori considerate ca împrumuturi din limba în care se găseau, fără să se cerceteze dacă nu cumva situația este tocmai inversă. Am avut surpriza să constatăm că dicționarul etimologic bulgar în curs de apariție consideră românești unele cuvinte pe care noi ne-am grăbit să le atribuim limbii bulgare.

În asemenea cazuri trebuie mai întîi cercetat în care limbă cuvîntul are șanse să fie mai vechi. Așa, de pildă, un cuvînt vechi care se întîlnește numai în bulgară sau sîrbă, dar nu și în celelalte limbi slave, este mai probabil să fie împrumutat de acestea din română, decît invers. Este cazul cuvîntului *scai*, arom. *scaliu*, considerat ca provenit din sîrbescul *škalj/čkalj*, cuvînt care nu se întîlnește însă în nici o altă limbă slavă. Existența rădăcinii **skal-/skol-* „ascuțit, țepos" în tracă (σκάλμη „sabie") și în cuvinte grecești de origine obscură (σκόλυμος, σκαλίας „anghinară", σκαλίδρις, o pasăre : cf. rom. *scaiecior* „pasăre care se hrănește cu semințe de scai") dovedesc că în acest caz trebuie să considerăm româna ca sursă a împrumutului.

Tot astfel, rom. *dîmb* cu greu poate fi considerat, din cauza sensului, că provine, cum se crede, din slavul *dǫbŭ* „stejar" și nici din maghiarul *domb* (cu același sens ca în românește), pentru că acesta este inexistent în alte limbi fino-ugrice . De aceea este mai probabil să fie un element autohton, reflex al rădăcinii indo-europene **dhm̥bh-* și corespondent al grec. τάφος (moștenit) și τύμβος (împrumutat) și al arm. *damban*, toate trei cu sensul de „movilă" (pe mormînt).

Acceptarea împrumuturilor trebuie, deci, făcută cu mai multă prudență decît pînă acum.

5. Printre elementele împrumutate mai vechi, cele mai importante și mai numeroase sînt, fără îndoială, **cuvintele de origine slavă.** Ele au fost cel mai bine studiate în ultima vreme [11], cu unele exagerări inerente concentrării atenției asupra unui singur domeniu, dar și cu multe rezultate pozitive. O achiziție importantă în acest domeniu o constituie ideea că, așa cum preconizase Hasdeu [12], împrumuturile slave cele mai vechi nu ar fi anterioare secolului al IX-lea, fiind deci ulterioare cu cîteva secole

---

[9] Vezi observațiile noastre în „Revue des études sud-est européennes", 1963, p. 191 și *art. cit*, în nota urm., p. 24—25.

[10] *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine*, RRL, 1967, 1, p. 19—36.

[11] Vezi mai ales Iorgu Iordan, *Influențe rusești asupra limbii române*, București, 1949; E. Petrovici, *Elementele slave din limba română — mărturie a legăturii istorice dintre poporul nostru și poporul rus*, LR, 1952, 1, p. 19—24, *Toponimicele de origine slavo-bulgară pe teritoriul R.P.R.*, „Cerc. lingv." 1957, p. 23—46 ș.a.; G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, București, 1960; V. Vascenco, *Elemente slave răsăritene în limba română (Periodizarea împrumuturilor lexicale)*, SCL, 1959, 3, p. 395—408; Th. N. Trăpcea, *Cuvinte de origine sîrbească din graiul bănățean*, „An. Univ. Timișoara", Șt. filol., 2, 1964, p. 266—275 și multe altele.

[12] Vezi, de ex., „Traian", 1869, nr. 48, p. 192; *Istoria critică*, I, p. 323.

venirii slavilor în Balcani. Astfel, așa cum s-a arătat mai sus, cu greu se mai crede în împrumuturi slave anterioare metatezei lichidelor (ca *baltă* și *gard*) și în slavisme care prezintă rotacizarea lui *l* intervocalic (ca *mătură* : slav. *metŭlá*). Cît privește împrumuturile slavone bisericești, ele sînt și mai noi, cu 3—4 secole.

Acest decalaj între data venirii slavilor și aceea pe care o reflectă fonetic și semantic împrumuturile, se datorește nu lipsei de contact între români și slavi timp de atîtea secole, ci tocmai conviețuirii, bilingvismului îndelungat : românii au adaptat mereu cuvintele slave la forma mai nouă pe care o auzeau de la conviețuitorii lor slavi, așa încît aspectul acestor cuvinte reflectă mai degrabă stadiul dispariției comunităților slave de pe teritoriul românesc, decît acela al venirii lor. Criteriul vechimii împrumuturilor slave este deci dublu : pe de o parte arhaismele fonetice slave cuprinse în ele, pe de altă parte fenomenele fonetice românești pe care le-au suferit sau nu, ca absența rotacizării lui *l* intervocalic amintită mai sus, sau netransformarea lui *kl* în *k'* (v. *făclie*, *pîclă* etc.).

O problemă mult dezbătută a fost aceea a deosebirilor împrumuturilor sud-slave răsăritene de cele apusene, problemă în care în prezent s-a ajuns la concluzii clare, mai ales datorită cercetărilor întreprinse de acad. E. Petrovici. Dificultăți mai persistă însă uneori în distingerea elementelor slave vechi de împrumuturile mai noi din bulgară, sau chiar și din alte limbi slave, atunci cînd lipsesc criteriile fonetice de distingere a lor și nici datele istorice nu sînt suficiente. Sînt și cazuri cînd etimonul unui cuvînt, evident de origine sud-slavă, nu este atestat în slava veche și s-a pierdut și în bulgară, păstrîndu-se, de exemplu, numai în cehă, de unde sigur nu a fost împrumutat. În asemenea condiții trebuie să se specifice că este de origine veche slavă, dîndu-se, nu ca etimon, ci numai cu titlu comparativ, forma corespunzătoare din altă limbă slavă decît cea de origine.

6. O situație asemănătoare sub aspectul datării prezintă și **elementele maghiare**, care au un aspect fonetic mult mai nou decît începuturile contactului dintre români și unguri. Faptul se datorește și aici bilingvismului existent în unele locuri pe teritoriul Transilvaniei, care a dus la readaptarea continuă a cuvintelor la forma lor mai nouă. În cadrul împrumuturilor maghiare o distincție esențială trebuie făcută între împrumuturile general românești, relativ puține la număr, și regionalismele transilvănene. Ca sursă a unor elemente maghiare nu trebuie uitată nici slava, cum a arătat acad. Al. Rosetti[13]. Cercetări intense asupra împrumuturilor slave în maghiară și invers sînt întreprinse în prezent atît de lingviștii români, cît și de cei maghiari[14].

---

[13] Al. Rosetti, *Slavo-romanica, Împrumuturi maghiare prin intermediul slav*, SCL, 1950, 1, p. 88—90.

[14] Vezi L. Balasz, *Accentul în cuvintele românești de origine maghiară*, „Cerc. lingv.", 1964, 1, p. 67—94 ; Vl. Drimba, *Materiale pentru studiul raporturilor lingvistice româno-maghiare*, „Cerc. lingv.", 1960, 1—2, p. 115—130 ; E. Kis, *Aspecte din încadrarea elementelor de origine maghiară în limba română*, „Studia Univ. Babeș-Bolyai", Filologie, 2, 1962, p. 53—66 și *Sufixul -ău în cuvintele de origine maghiară din limba română*, „Cerc. lingv.", 1960, 1—2, p. 75—84. Cercetările lingviștilor maghiari au fost sintetizate în *Dictionnaire étymologique des éléments hongrois en roumain*, Budapesta, 1966 (sub redacția lui L. Tamás), unde însă se atribuie limbii române nu numai cuvinte care apar doar în unele graiuri ardelenești, dar și cuvinte existente numai în vorbirea bilingvilor româno-maghiari.

7. Dificultatea cercetării **elementelor turcești**, constă în faptul că ele provin de multe ori din dialecte turcești, și cuvintele atestate de dicționarele turcești nu justifică forma românească. În unele cazuri, la explicarea lor ajută împrumuturile corespunzătoare din celelalte limbi balcanice. În cazul împrumuturilor turcești care provin în ultimă instanță din arabă sau persană s-a constatat că uneori formele din arabă, de exemplu, sînt mai apropiate de cele românești decît cele turcești. Aceasta nu dovedește, desigur, un împrumut direct din arabă, ci preluarea cuvîntului într-o fază a limbii turcești sau dintr-un dialect care păstra mai bine forma originară. De altfel, cercetările acad. Al. Graur asupra fondului principal lexical românesc au arătat că dintre cuvintele de origine turcă pătrunse în nucleul esențial al limbii române, majoritatea sînt de origine arabă. O nouă examinare a cuvintelor împrumutate din turcește întreprinde în prezent Vl. Drimba[15].

8. Probleme dificile pune și studierea **împrumuturilor grecești**, care se întind pe o perioadă de cca. 2000 de ani. Cele antice par a fi, ca și în albaneză, puține și greu de distins de cele făcute prin intermediul latinei, singurul criteriu fiind aici existența sau neexistența lor în celelalte limbi romanice. O dificultate în plus pentru împrumuturile vechi grecești o constituie și faptul că greaca avea neîndoielnic unele cuvinte comune cu traca și, în unele cazuri, aproape identice ca formă. În asemenea cazuri, cînd nu există motive fonetice sau istorice care să vorbească în sprijinul împrumutului, este mai prudent să credem că avem de-a face cu elemente românești autohtone existente și în greacă sau uneori chiar împrumutate de greacă din tracă, mai ales atunci cînd etimologia cuvîntului nu este sigură în greacă. Un exemplu de cuvînt comun cu traca pare să fie gr. μικκός considerat etimonul românescului *mic*. Poziția precară a acestui cuvînt în greacă, ca și lipsa necesității împrumutării unei astfel de noțiuni, face să considerăm cuvîntul *mic* ca provenind mai degrabă din tracă, la fel ca și antonimul sau *mare*, derivat, credem, greșit din lat. *mas*, *maris*.

Împrumuturile grecești vechi și bizantine au fost supuse unei cercetări amănunțite de către prof. H. Mihăescu într-o lucrare apărută de curînd[16]. Cît privește împrumuturile din neogreacă, ele au fost puse recent la contribuție mai ales în cercetările etimologice întreprinse de acad. Al. Graur[17]. O dificultate în cercetarea etimologică prezintă termenii bisericești de origine greacă, pentru care nu întotdeauna se poate stabili dacă au pătruns în română direct sau prin intermediul slav. O altă greutate serioasă pentru stabilirea etimologiilor grecești prezintă și faptul că marea majoritate a dicționarelor grecești nu reflectă limba vorbită din care s-au făcut împrumuturile în română, ci pe cea literară. Apariția dicționarului atît de bogat a lui G. Dimitrakos a fost, în aceeastă privință o adevărată revelație. Acad. Al. Graur a arătat în lucrarea citată că o întreagă serie de neologisme ne-au venit mai întîi prin filieră greacă.

9. Contrar tuturor așteptărilor, probleme extrem de dificile pune pentru limba română **etimologia neologismelor**[18]. Deși împrumuturile sînt

[15] Vezi pînă acum *Contribuții etimologice*, LR, 1959, 1, p. 26—32 și *Note lexicologice*, LR, 1963, 1, p. 46—49 și 1964, 1, p. 77—81.

[16] *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, București, 1966.

[17] *Etimologii românești*, București, 1963.

[18] Vezi, printre altele, Fl. Marcu și C. Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, 1961; G. Ivănescu și L. Leonte, *Fonetica și morfologia neologismelor române de origine romanică*,

în acest caz recente şi n-a existat timpul necesar producerii unor importante transformări fonetice care să le întunece originea, există foarte multe cazuri cînd nu se poate decide cu precizie din ce limbă provine un cuvînt, datorită faptului că avem de-a face în general cu termeni mai mult sau mai puţin internaţionali. Majoritatea absolută a neologismelor este, fără îndoială, de origine latino-romanică şi tocmai în asemănările de structură între aceste limbi şi limba română stă dificultatea stabilirii cu exactitate a sursei împrumutului. Într-o perioadă mai veche (secolul al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea), unele neologisme au venit, cum s-a arătat, prin limba greacă, altele au ca sursă italiana. Marea majoritate a neologismelor provin însă, desigur, din franceză, dar multe pot să fie împrumutate şi direct din latină pe cale livrescă. Dificultatea stabilirii sursei împrumutului constă în faptul că româna şi-a creat de timpuriu un sistem de corespondenţe pentru elementele de derivare din limbile romanice, sistem care este mai apropiat de elementele moştenite din latină în română, aşa încît cuvintele împrumutate au păstrat rareori particularităţile de formare ale limbii de origine. Astfel, rom. *dificultate*, spre exemplu, poate proveni tot atît de bine din lat. *difficultas*, fr. *difficulté* sau ital. *difficoltà*, adaptate la sistemul românei. Sufixul *-ţiune* ar părea să trădeze originea franceză (*-tion*) sau latină (*-tionem*) a unor neologisme. Totuşi româna şi-a creat de timpuriu un sufix paralel *-ţie*, care întunecă uneori originea cuvintelor. Se crede în general că formele în *-ţie* sînt împrumuturi franceze prin intermediul rus (fr. *administration* > rus. *administracija* > rom. *administraţie*). Existenţa unor forme ca *declamaţie*, *oraţie* în *Dicţionarul latinesc-românesc* a lui Teodor Corbea de pe la 1700, cînd nu putea fi vorba de influenţa rusă, arată că modelul trebuie căutat în altă parte.

Ori de cîte ori lipsesc particularităţile fonetice care să arate proveniența italiană, germană sau latină, dicţionarele etimologice consideră cuvîntul ca împrumutat din limba franceză. De aceea aproape toate neologismele sînt date ca provenind din franceză, împrumuturile franceze însumînd, dacă ar fi să credem aceste dicţionare, pînă la 40% din vocabularul românesc.

Pentru prima dată un punct de vedere just în această privinţă a adus acad. Al. Graur [19], care a formulat teoria *etimologiei multiple* a cuvintelor. Pe lîngă fenomenele cunoscute mai dinainte (contaminare între două sau mai multe cuvinte, etimologie populară, calc lingvistic propriu-zis sau semantic, împrumuturi de sens), Al. Graur a atras atenţia că chiar un cuvînt cu formă şi sens unic poate proveni concomitent sau la epoci diferite din limbi diferite. Cazul este posibil în toate limbile, dar e mai frecvent în română. Într-adevăr, un cuvînt nu este introdus în limbă o

---

„St. Cerc. St.", Iaşi, VII, 1956, 2, p. 1—24; Mirela Teodorescu, *Neologismele în primele relaţii de călătorie româneşti*, LR, 1964, 6, p. 587—693; R. Todoran, *Despre neologismele terminate în -ie*, „Cerc. lingv.", 1959, 1—2, p. 211—213; N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, 1962; Despina Ursu şi N. A. Ursu, *Observaţii asupra adaptării neologismelor în limba română*, LR 1966, 3, p. 245—254 şi multe altele.

[19] *Etimologie multiplă*, SCL, 1950, 1, p. 22—34, reluată în *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, 1960, p. 66—67 şi în *Etimologii româneşti*, cap. *Din nou despre etimologia multiplă*, p. 11—18. Un punct de vedere asemănător formulase B. P. Hasdeu în articolul *Cuvîntul* **sama** *este el latin sau maghiar? Istoria unui trunchi crescut din trei rădăcine*, „Columna lui Traian", 1883, p. 48—63.

singură dată de un vorbitor, pentru ca apoi toți ceilalți să-l împrumute de la el. Cuvîntul a putut să pătrundă la început prin greacă, de exemplu, apoi și mai ales în anumite medii să fie reîmprumutat din italiană, mai tîrziu, după ce eventual nu mai fusese întrebuințat, să fie generalizat de data aceasta prin intermediul limbii franceze. În alte cazuri, neologismul este de origine germană sau maghiară pentru Transilvania, rusă pentru regiunile de răsărit și franceză pentru majoritatea țării. Teoria aceasta, acceptată azi de aproape toți lingviștii români, ne ajută să ne formăm o mai justă părere despre istoria cuvintelor. În astfel de cazuri, dicționarul etimologic urmează să noteze originea evidentă pentru acele forme care prezintă particularități reperabile, dar va reproduce toate sursele probabile acolo unde nu există indicii particulare.

★

După cum s-a văzut din cele expuse, problemele etimologiei românești sînt multiple și complicate. Există însă importante achiziții teoretice și faptice acumulate de-a lungul anilor, generalizate și precizate în ultima vreme, care ne dau dreptul să credem că viitorul dicționar etimologic al limbii române, aflat în curs de redactare [20], va ridica cercetarea etimologică pe o treaptă superioară, corespunzătoare nivelului actual al științei.

[20] În acest scop s-a constituit, sub conducerea acad. Al. Graur, un colectiv care, după dezbaterea problemelor de principiu, a trecut la redactarea primelor litere. Unele dintre problemele tratate mai sus ni s-au clarificat în cadrul discuțiilor acestui colectiv, iar unele principii menționate au și fost adoptate ca norme de lucru.

TERMENI PENTRU NOȚIUNEA DE „FEBRĂ" ÎN LIMBA ROMÂNĂ*

DE

LUCREȚIA MAREȘ

I.1. *Atlasul lingvistic român* înregistrează termenii corespunzători noțiunii de „febră" pe harta 110 din ALR I/I (ALRM I/I h 149), redactată pe baza răspunsurilor obținute la întrebarea indirectă formulată astfel: „Cînd omul e bolnav rău și tot trupul îi arde ca-n foc, ce ziceți că are atunci? ".

La o primă privire, harta pare unitară, și aceasta datorită termenului „fierbințeală", care a fost înregistrat, cu densitate diferită, pe aproape tot teritoriul țării.

Fierbințeală (*fierbințeli*) cu derivatul *înfierbințeală* (*înfierbințeli*) formează o arie întinsă care cuprinde Maramureșul, Transilvania și Moldova (mai ales în nord). Rețeaua se rărește treptat spre sud, așa încît în Banat, Oltenia, sudul Munteniei, sudul Moldovei și Dobrogea termenul apare izolat: pct. 26, 35, 40, 85 în Banat; pct. 800, 803, 835 în Oltenia; pct. 730, 735, 740, 744, 750, 770, 772, 776, 782, 790, 792, 960 în Muntenia; pct. 594, 596 în sudul Moldovei; pct. 677, 679, 988, 990 în Dobrogea. Termenul *fierbințeală* (și variantele lui) a fost înregistrat în 122 puncte din totalul de 238 de puncte cuprinse pentru dacoromână în ALR I (v. harta I). De fapt, aria *fierbințeală* este mai întinsă, pentru că termenul constituie pentru multe puncte al doilea răspuns. Este cunoscut și folosit chiar și în Banat, deși apare numai în patru puncte relativ depărtate. În pct. 75 (în care s-a răspuns *aprindere*) subiectul a menționat „nu se spune fierbințeală"; dar în localități apropiate (pct. 61, 28, 18), acesta a fost înregistrat ca al doilea răspuns.

În aria întinsă a lui *fierbințeală* se intercalează alte cîteva arii foarte mici. Pe o arie restrînsă din nord, apar: *înfocăciune* (și *înfocăciuni*) (pct. 351, 348), *e înfocat* (*ăi înfocat*, pct. 324; *ăs n̦fu̯ocat*, pct. 335, *i n̦fu̯ocat*, pct. 354) și în pct. 343 *n̦fuocîăcune dî lóntru*. În cinci puncte din Moldova (510, 512, 552, 588, 610), apare *arșiță* (și *are arșiță*).

---

* Cu referire specială la *Atlasul lingvistic român*.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
HARTA I
○ - fierbințeală
▽ - frebințeală
◇ - înfierbințeli
□ - fierbințeală
△ - călduri
Baia Mare
Suceava
Oradea
Cluj
Iași
Bacău
Târgu Mureș
Timișoara
Brașov
Galați
Craiova
BUCUREȘTI
Constanța

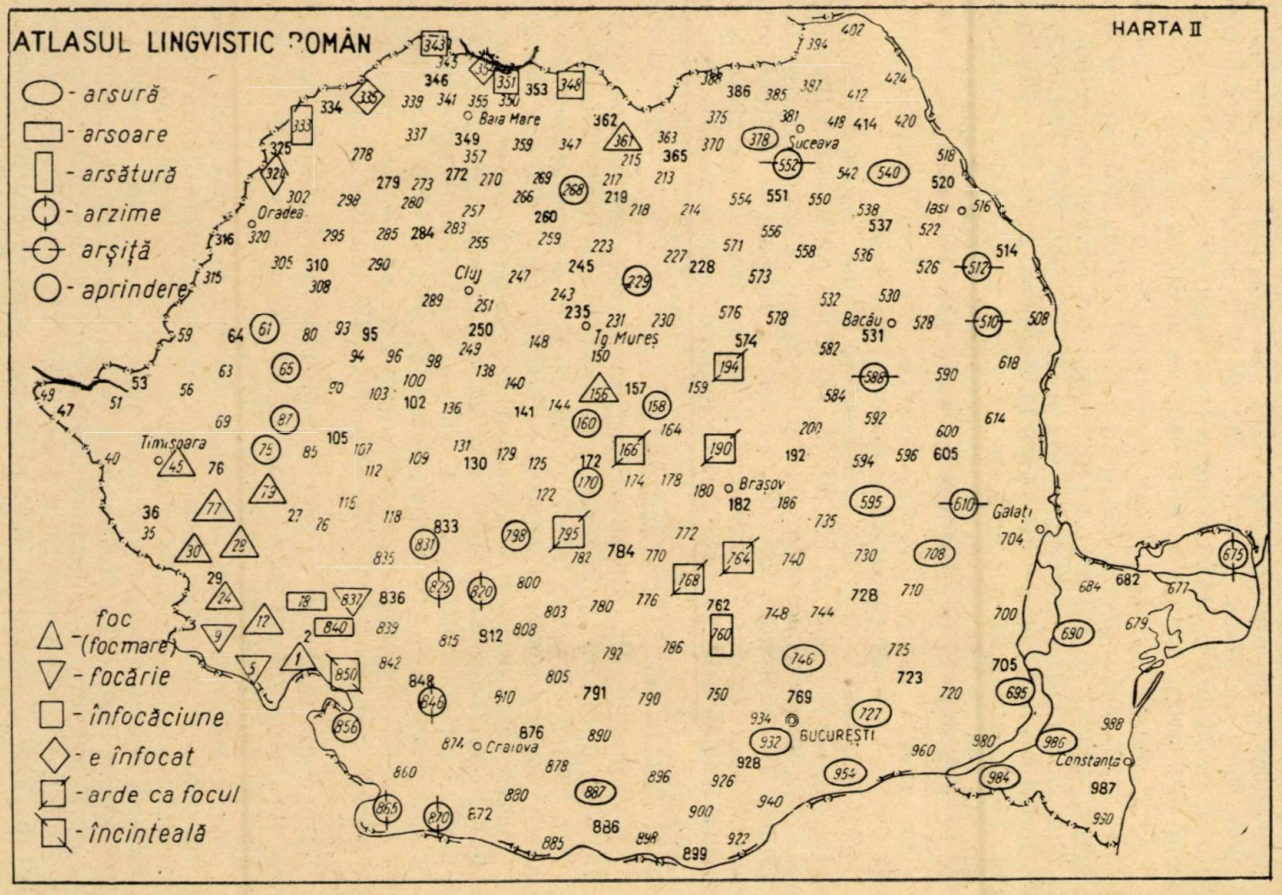
ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
HARTA II
- arsură
- arsoare
- arsătură
- arzime
- arșiță
- aprindere
foc
(focmare)
- focărie
- înfocăciune
- e înfocat
- arde ca focul
- încinteală
Baia Mare
Suceava
Oradea
Cluj
Târgu Mureș
Bacău
Iași
Timișoara
Brașov
Galați
Craiova
BUCUREȘTI
Constanța

A doua, ca întindere, este aria *căldură* (mai ales la pl. *călduri*), care cuprinde Oltenia, Muntenia şi cîteva puncte în Dobrogea. Termenul apare cu totul izolat în Transilvania (pct. 125, 164, 231, 251), în Crişana (pct. 295, 298, 320), în Banat (pct. 49, 51, 69) şi în punctul 394 din nordul Moldovei. În 33 de localităţi (v. harta I) cuvîntul este înregistrat ca prim răspuns şi în patru (289, 614, 684, 980) ca al doilea răspuns.

Aria *căldură* este fărîmiţată în Oltenia de *arzime* (pct. 820, 825, 846, 865, 870) care apare izolat şi în pct. 675. Prin Muntenia şi nordul Dobrogei, alături de căldură, a fost înregistrat *arsură* (*arsuri* pct. 542, 695, 984, *mari arsuri*, pct. 887, *arsuri multe* pct. 540, 690, 748, 887, 932, 986). Izolat s-a mai răspuns cu *arsură* în Moldova (pct. 595, 708 în sud şi pct. 378 în nord). În pct. 385, *arsură* a fost dat ca al doilea răspuns. În punctul 760 s-a răspuns cu *are arsături multe*. *Arsătură* apare cu totul izolat în nord-vest în punctul 333 (v. harta II).

La graniţa dintre Banat şi Oltenia, în două puncte apropiate (18 şi 840) s-a primit răspunsul *arsoare* (v. harta II).

Foc formează o arie bine conturată în Banat. Apare *foc* (*foc mare*, pct. 12, 45), *are foc* (pct. 24, 28, 30, 77, 79) şi derivatul *focărie* (înregistrat în pct. 5) cu varianta *focărlie* în pct. 9 şi în pct. 837 la graniţa dintre Banat şi Oltenia. În construcţia *are* (sau *ai*) *foc* s-a răspuns şi în două puncte izolate : 156 în centrul Transilvaniei şi 361 în Maramureş. *Arde ca focu* formează o mică arie din şase puncte grupate în centrul ţării (pct. 166, 194, 764, 768, 795 şi *arde ca-n foc*, 190). *Arde cum iă fōcu* a fost înregistrat în sudul ţării, în pct. 885 (v. harta II).

În 12 puncte, din care patru formează o mică arie în vest (pct. 61, 65, 75, 87), şapte sînt împrăştiate prin Transilvania (pct. 158, 160, 170, 268, 798, 831) şi un punct izolat în sud (856), s-a răspuns *aprindere* (sau *aprinderi*), *are aprindere* şi *aprindere fierbinte* (pct. 229) (v. harta II).

Au mai fost înregistrate răspunsurile : *temperatură* (*ari temperaturî* pct. 614 şi *are timperaturi mari*, pct. 815), *dogoreală* (pct. 839), *frigură* (pct. 900), *încinteală* (*nčintală*, pct. 850), *a înfierbintat* (*i mferbîntat*, pct. 56), *îi arde trupu* (pct. 424) *el arde* (pct. 684), *tare fierbinte* (pct. 980), *are sudori* (pct. 922), *răutatea* (pct. 388), *aprindere de plămîni* (pct. 63). În şapte puncte (159, 213, 230, 727, 860, 818, 842) n-a fost obţinut nici un răspuns.

Remarcăm faptul că în nici un punct de pe teritoriul dacoromân nu s-a obţinut răspunsul *febră*. Urmaşul lat. *febra* a fost însă înregistrat în dialectele sud-dunărene (vezi cap. III).

Din prezentarea făcută mai sus se observă că în mai mult de jumătate din numărul punctelor anchetate a fost înregistrată forma de plural a termenilor cunoscuţi pentru noţiunea de *febră*. S-a răspuns cu : *fierbinţeli*, *călduri*, *arsuri*, *arsături*, *aprinderi*, *înfocăciuni*, *arzimi*, *focuri* şi chiar cu *temperaturi* (pct. 815). Credem că la această tendinţă de folosire a formelor de plural (atît de puternică încît a putut să cuprindă şi un neologism — *temperatură*) a contribuit necesitatea diferenţierii semantice între sensul de bază al formei de singular şi acest sens special de „febră". Un fenomen asemănător s-a petrecut şi cu *frig*, a cărui formă de plural, *friguri*, s-a specializat ca nume de boală — „malarie".

Remarcăm alături de plural şi folosirea unor colective formate cu sufixele *-ărie* (*focărie*) şi *-ime* (*arzime*), precum şi complinirea cu adjec-

tivele *mare* sau *mult* folosite uneori chiar pe lîngă forme de plural (*mari arsuri, temperaturi mari, arsuri multe, arsături multe*).

2. Întrucît dispunem de un material înregistrat recent de *Noul atlas lingvistic român* (NALR) [1], deşi limitat la două regiuni (Oltenia şi Maramureş), am considerat necesară compararea rezultatelor obţinute în cele două anchete făcute la un interval de peste 30 de ani [2]. De fapt, pentru facilitarea studiului comparat, NALR a păstrat un număr de întrebări din vechiul atlas şi a inclus în reţeaua sa toate punctele din ALR [3]. În chestionarul NALR întrebarea (440 „febră") este formulată aproape la fel cu întrebarea pusă la vechea anchetă : „Cînd cineva e bolnav rău, îi arde tot trupul şi-i roşu la faţă, ce zici că are?" Pentru regiunea Oltenia răspunsurile au fost înregistrate în vol. I h 133 (NALR — Olt. I h 133).

Ancheta în Oltenia s-a făcut în 98 de localităţi (dintre care 22 comune cu ALR I). Din totalul de 98 de puncte anchetate s-a răspuns cu *căldură* (*are călduri* şi *are călduri mari*) în 51 puncte (ca prim răspuns) şi în 18 (ca al doilea), cu *temperatură* (sau *are temperatură*) în 27 de puncte (ca prim răspuns) şi în 11 (ca al doilea). În 18 localităţi s-au primit alte răspunsuri (*are fierbinţele , aprindere, arsuare, are foc, arde ca focu, e aprins* ş.a.) şi în 2 localităţi nu s-a dat nici un răspuns. Menţionăm că, într-un singur punct (997), al doilea răspuns a fost *febră*.

Pentru compararea faptelor din cele două anchete, vom analiza numai răspunsurile obţinute în localităţile comune [4].

ALR I (NALR)
798 (902) — aprindere / are călduri
800 (908) — fierbinţeală / are călduri
808 (921) — are călduri / are călduri, temperatură grea
810 (930) — călduri / are călduri
815 (921) — are timperaturi mari / am călduri
820 (913) — arzime / are călduri
825 (905) — arzime / ?
837 (937) — focărie / călduri
839 (947) — dogoreală / temperatură
840 (944) — arsoare / arde ca focu
842 (950) — călduri / are călduri
846 (956) — arzime / are călduri, [R] temperatură
850 (933) — n̦cintálă / are călduri
856 (973) — aprindere / are temperatură, călduri
860 (973) — călduri / are călduri, temperatură

---

[1] Vezi despre NALR articolele lui T. Teaha, *Despre Atlasul lingvistic al Olteniei* I, în LR, 1965, nr. 3, p. 351—370 şi II, în nr. 5, p. 609—616; B. Cazacu, *Noul atlas lingvistic român, I. Oltenia*, în „Studii de dialectologie română", Bucureşti, 1966, p. 57—69.

[2] Un studiu comparativ pe baza unor termeni medicali printre care şi *febră*, a făcut recent Paul Lăzărescu, în articolul *În legătură cu raporturile dintre limba standard şi graiurile locale*, în SCL, 1967, nr. 2, p. 187—201.

[3] B. Cazacu în *art. cit.* arată că : „Existenţa unui fond de întrebări comune noilor atlase regionale şi vechiului atlas, ca şi încorporarea, în reţeaua punctelor de cercetat pentru NALR, a localităţilor anchetate pentru ALR au permis culegerea de fapte comparabile, din punct de vedere sincronic şi diacronic, din graiurile şi dialectele limbii române" (p. 58).

[4] Confruntarea localităţilor a fost făcută pe baza tabelului întocmit de T. Teaha în LR, 1965, nr. 3, p. 361—364.

865 (976) — arzime / e aprins, are călduri
870 (980) — arzime / are călduri
874 (971) — are călduri / călduri
878 (986) — călduri / temperatură
880 (989) — călduri / călduri
885 (996) — arde ca focul / este aprins, are temperatură
887 (992) — arsură / temperatură, călduri.

Constatăm, deci, în primul rînd, pătrunderea cuvîntului nou, determinată de o puternică influență a limbii literare. *Temperatură* a fost înregistrat în NALR în 8 localități față de o singură localitate în vechea anchetă. În cîteva localități a constituit singurul răspuns, înlocuind termenul vechi. În majoritatea cazurilor însă au fost înregistrate două răspunsuri, dintre care unul a fost *temperatură*.

Se remarcă forma corectă a neologismului *temperatură* folosită astăzi în grai, față de forma *timperaturi* [5] din vechea anchetă.

Se constată, de asemenea, un intens proces de unificare a graiului [6]. Sinonimia este evident mai săracă. Se precizează deci noțiunea de „febră", pentru care se folosesc mai ales termenii *căldură* (13 localități, față de 7 în ALR)! și *temperatură*. Mulți termeni înregistrați în ALR (*fierbințeală, focărie, dogoreală, încinteală, arsoare, arzime, arsură, aprindere*), în ancheta nouă nu mai apar.

În Maramureș rețeaua NALR cuprinde 20 de localități. Ariile lexicale se repartizează astfel [7] : *înfocăciune* (pct. 221, 224, 227, 233), *are înfocăciuni* (pct. 222 și ca al doilea răspuns în pct. 225), *e înfocat* (pct. 223, 225), *foc* (pct. 231, 235, 236, 237, 238, 240 și *are foc* pct. 232, 234, 239), *focuri* (pct. 228, 229, 230 și *are focuri* pct. 226). În două puncte (221 și 224) apare, ca al doilea răspuns, *fierbînțeală*.

În punctele comune cu ALR au fost obținute răspunsurile :

350 (222) siarbîn̦țială / are înfocăčuńe
351 (224) n̦focăciune / înfocăčune [σ] serbinț̦ală
354 (226) i n̦fuocat / are focuri
347 (233) siẽrbintială / [ɛ]?, [σ] îmfocăčuńe
348 (239) îmfocăčuni / are foc

Pentru această regiune se mărește aria *înfocăciune* și *e înfocat* și se formează o arie nouă *foc* (cu pluralul *focuri* neatestat în vechea anchetă) care cuprinde 13 puncte (față de un singur punct, izolat, înregistrat în ALR) [8].

Față de Oltenia, regiune apropiată de capitală, deci de centrul de propagare a neologismului, Maramureșul, arie laterală, dovedește un

[5] Pătrunderea în graiuri a cuvintelor noi cu formă corectă a fost notată de V. Rusu (în *Observații asupra pătrunderii neologismelor în graiul de pe Valea Ialomiței*, FD, III, p. 191, și urm.) și considerată drept o „caracteristică a folosirii cuvintelor culte în limbajul popular" de I. Coteanu (v. *Aspecte ale limbajului popular actual*, în LR, 1963, nr. 1, p. 64).

[6] Influența exercitată de limba literară asupra graiurilor, fiind un proces general și deosebit de intens în ultima vreme, a stat în atenția multor cercetători. Amintesc în acest sens articolul lui Ion Ionică, *Elemente recente în lexicul graiului de pe Valea Bistriței (Bicaz)*, din LR, 1966, nr. 3, în care se dau trimiteri bibliografice mai largi.

[7] În paranteză vom indica punctele din NALR.

[8] Pentru Maramureș a fost înregistrată și forma *focăciune* (Lexic reg. 16).

caracter conservator. Chiar dacă apare o arie nouă, ea este formată tot de un cuvînt vechi (*foc*) și nu de un neologism.

II.0. Acestea sînt datele pe care ni le oferă *Atlasele lingvistice*. Am căutat însă, cu atestări din diverse epoci, să stabilim, cît a fost cu putință, atît vechimea termenilor înregistrați în ALR I/h 110, cît și răspîndirea lor teritorială în trecut [9].

Am parcurs în acest scop texte de la cele mai vechi pînă la epoca actuală, provenite din diferite regiuni [10].

Vom discuta fiecare termen în ordinea frecvenței cu care apare pe harta *Atlasului lingvistic român*.

I.1. Termenul cu cea mai largă răspîndire, *fierbințeală* (vezi I.1) este în același timp și foarte vechi [11]. Cu sensul de „temperatură ridicată a corpului" l-am întîlnit la M. Costin și Cantemir [12]: *Ce n-au ascultat și adăogîndu-se boala ... așa de greu l-au cuprins* **herbinteala** *cât pînă la Tighinea au stătut frănitic adecă buiguit de hire.* M. Costin, Let. I, 354/23. *L-au lovit buba ce-i zice anthraxi, și deciia mare* **fierbințeală**; *și așea în 14 a lui septemvri, au murit.* Cantemir, Hr. 347. *O boală și o* **fierbinteală** ... *în trup.* id. IST. 109.

De la aceste prime atestări, *fierbințeală* apare pînă în zilele noastre, atît în Moldova, cît și în Muntenia și Transilvania. Vom da cîteva atestări pentru fiecare regiune. În Moldova apare la Negruzzi (*Pînă atunci boala sa era o mare slăbiciune de stomac ... pe urmă veni o mică* **fierbințeală** *și apoi puțină tusă.* S II, 154), Vlahuță (*Valuri de* **fierbințeli** *îi dogoreau trupul ca într-o baie de aburi.* O. A. 127), Mironescu (*Avea* **fierbințeală** *mare, simțea cum i se scurge sudoarea în boabe ude pe frunte.* S. A. 37), Pamfile (v. B. 11), într-un descîntec cules din Putna (*Brîncă cu rășeală, Brîncă cu* **herbînțală.** GRAIUL, I, 281) ș. a.

Pentru Muntenia, cea mai veche atestare de care dispunem provine dintr-un text medical, o traducere din secolul al XVIII-lea, manuscrisul *Alegerile lui Ippocrat* [13]. Cu forma *înfierbințeală* este folosit de E. Piscupescu în *Practica doctorului de casă* ... (*Dar fie o durere sau o supărare de boală oricît de mică, de va fi însoțită cu* **înfierbințeală** este mare *și poate să se facă primejdioasă vieții.* 186/26) [14]. Scriitorii munteni îl folosesc frecvent: Pann (*Aprinsă de-o* **fierbințeală**, *întocmai ca un bolnav.* E. III, 1/2), Ghica (*Era ... ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu* **fierbințeală** *și cu moarte.* O. I, 214), Caragiale (*Simte o sudoare rece, și iar* **fierbințeală** *și iar răcește.* O. I, 278, cf. 144), M. I. Caragiale (*Cînd se întîmpla să am* **fierbințeală** ... *mă lua în brațe.* C. 80), Camil Petrescu [15] (*Zace năuc ridicîndu-se în picioare*

[9] Despre necesitatea studiului istoric al termenilor înregistrați de atlasele lingvistice vezi și Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică*, București, 1962, p. 192, 193, 227—228.

[10] Pentru termenii neologici am folosit și atestările date de N. A. Ursu în *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962.

[11] Cea mai veche atestare pentru acest cuvînt o avem de la Coresi, Ev. 258 care îl folosește cu sensul lui figurat: *„și cu* **fierbințeală** *să-l rugăm".* Cu același sens îl folosește și Dosoftei. Dar la Dosoftei apare și o nuanță intermediară în contextul: *Stătu la umbra unui copaci să se stîmpere de* **herbinteală** (V.S. 56 v/8).

[12] Vezi și Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. I (1382—1775), Călărași, 1955, p. 30 și 280.

[13] Vezi semnalarea la N. A. Ursu, *lucr. cit.*, p. 55.

[14] Vezi și p. 181/5.

[15] În *Un om între oameni*, vol. I, este folosit pentru caracterizarea personajelor, pentru atmosfera vieții țăranilor. În alte opere (*Ultima noapte de dragoste* ..., de exemplu) întrebuințează neologismul *febră*.

de **fierbințeală** *și vorbind ca neoamenii.* O. I, 36. *Slăbise, avea în fiecare zi* **fierbințeli.** ib. 332). Apare și în texte populare, mai ales în descîntece (vezi ȘEZ. III, 194).

Cuvîntul a circulat într-o perioadă destul de veche și în Transilvania. Un argument important în sprijinul acestei păreri este includerea cuvîntului în *Lexiconul de la Buda.* Cu forma *înfierbințeală* apare într-un *Calendar* din 1814. (*O neobicinuită căldură sau* **înfierbințeală** *se lățește preste tot trupul*) [16].

Apare apoi în texte cu caracter popular : la Moroianu, S. (*Nu mai avea astîmpăr de durere și de* **fierbințeală**, p. 96, v. și p. 94), Reteganul, P. (*Într-o noapte avuse* **fierbințeli** *mari, dureri de cap și bătaie de inimă*, IV, 4). Î[illegible] gistrează și Papahagi în descîntece din Maramureș [17].

Putem spune deci că *fierbințeală* (derivat vechi de la adj. *fierbinte* cu suf. — *eală*) [18] a fost folosit într-o perioadă mai veche pe tot teritoriul țării. Acum este concurat de *căldură*, care își extinde aria de răspîndire.

1.2. Termenul *căldură* (sau pl. *călduri*) cu sensul de „febră" este folosit mai ales în legătură cu verbele „a avea", „a-l cuprinde", „a-l lua cu". Acest sens al lui *căldură* este destul de vechi. L-am găsit la Radu Greceanu : *„a început a să umfla la obraz și a-l cuprinde* **căldură** *mare și boala cumplită a umflăturii"* CM II, 240), apoi într-o lucrare de medicină : *„boală fără* **căldură** *la care bolnavul pierde cu totul simțirea"* (Kretzulescu, A. 168/20). Apare frecvent la Delavrancea (*ce că-l ia cu frig, că-l ia cu* **călduri** *și stă ghemuit în pat.* O. II, 57) [19], la Bassarabescu (*Avea* **călduri** *și se întorcea cînd pe dreapta, cînd pe stînga.* V. 45) [20] ș. a.

Pentru Transilvania îl avem atestat la scriitori începînd din secolul al XIX-lea (Coșbuc, Rebreanu, Agîrbiceanu [21], Titus Popovici). După confruntarea materialului înregistrat de ALR cu cel pe care l-am găsit în texte, putem presupune că sensul „febră" al lui *căldură* a apărut în Muntenia. De aici s-a extins, pe cale cultă, în limba populară numai în regiunile învecinate (vezi harta I), iar în limba literară a ajuns să fie general (vezi, de exemplu, la scriitorii ardeleni). Faptul că aria *căldură* este în progres se vede clar din comparația dintre cele două anchete.

1.3. Arsură este format, după DA, de la *ars* (participiul verbului *arde*) cu suf. *-ură* [22]. Sensul de „fierbințeală, febră" al lui *arsură*, dicționarele nu-l înregistrează. Cu acest sens este amintit de N. A. Ursu printre calcurile din latină sau greacă folosite în manuscrisul *Alegerile lui Ippocrat*, o traducere făcută în Muntenia [23].

Dar în latină cuvîntul *febris* nu poate fi legat semantic de un cuvînt cu sensul de „a arde", iar gr. πυρετός (de la πῦρ) ar fi putut duce în românește

---

[16] Calendariu (1814), 162/4.

[17] Vezi Papahagi, M. 142 și 143.

[18] Despre originea acestui sufix, vezi Elena Ciobanu, *Sufixul -eală*, SFC, II, 129—130.

[19] Vezi și p. 32, 38, 131. Toate exemplele sînt din piesa *Apus de soare*, dar după indicațiile pe care le avem cuvîntul nu se folosea în Moldova, în epoca lui Ștefan cel Mare. Delavrancea a folosit aici un cuvînt din Muntenia, regiune al cărei reprezentant tipic este. De altfel procedeul e frecvent în opera lui.

[20] Vezi și id. S. 19.

[21] Agîrbiceanu, unul dintre cei trei scriitori anchetați pentru ALR I, a dat răspunsul *fierbințeală.*

[22] Această etimologie este dată și în Al. Graur, E. 72.

[23] Vezi *lucr. cit.*, p. 56.

la un derivat de la „foc", „flacără" etc. şi nu de la *arde*. Faptul că după ALR cuvîntul circulă prin Muntenia (vezi harta II), ne determină să credem că traducătorul a folosit un termen pe care-l cunoştea şi pe care-l întrebuinţa în vorbirea curentă.

1.4. Aprindere, abstractul verbal al lui *aprinde*, este folosit în limbajul popular mai ales cu sensul de „inflamaţie" (în sintagme ca *aprindere de plămîni, de creieri* etc.). Sensul de „temperatură, febră" nu l-am întîlnit în materialul parcurs. Singurul izvor pentru acest sens rămîne ALR I h 110 (vezi **I.1.**).

1.5. *Foc* cu sensul de „febră" apare de cîteva ori într-un text vechi, în *Tetraevanghelul* lui Coresi [24] : *În vrĕmѧ ačĕѧ vine Isus î casa lui Pâtru, văzu soacra lui zâcând şi de* **foc** *aprinsă şi să pipâi cu mîinile deѧ, conьteni-se focul.* 14ᵛ/17 ; *Soacra lui Simon zâčĕ de* **foc** *aprin'să.* 69ᵛ/22.

P. Haneş [25] consideră că „de foc aprinsă" este o traducere greşită a expresiei slave огнемь жегома „febricitans", „prins de figuri". Greşeala a fost posibilă datorită sensului dublu al lui огонь în slavă. În expresia de mai sus огонь are sensul de πυρετός „febris" şi nu de „πῦρ", „ignis", cum a fost redat în text din nepriceperea traducătorului de a alege sensul corespunzător contextului slav. În *Noul Testament* de la 1648 şi în *Biblia* de la 1688 textul slav a fost tradus corect „prins de friguri", spune Haneş.

Astăzi, singurul izvor pentru *foc* „febră" îl constituie *Atlasul lingvistic român*. Existenţa unor arii bine delimitate geografic [26] (Banat şi Maramureş) ne duce la ideea unor influenţe din limbi învecinate. Folosirea lui *foc* cu acest sens în Banat ne poate duce la ideea unei influenţe sîrbeşti, pentru că *ogań* „foc" în limba sîrbă are şi sensul de „febris" [27].

Putem spune, deci, că nu există nici o legătură între atestarea veche şi folosirea regională de astăzi a acestei denumiri pentru „febră"?

Credem că poate fi şi o dezvoltare semantică pe teren românesc. Şi alte cuvinte (dacă nu chiar toate), care exprimă ideea de „temperatură ridicată" au dezvoltat în limba română un sens special „febră".

1.6. Arzime „căldură mare a corpului, fierbinţeală" este înregistrat în DA pe baza unei atestări din ŞEZ. X, 45, provenite din Oltenia (de altfel singura regiune în care *arzime* apare şi în ALR şi în DM cu menţiunea „rar"). Ambele dicţionare dau aceeaşi etimologie : din *arz* (prez. ind. al lui *arde*) cu suf.-*ime*. Această etimologie este acceptată şi de Florenţa Sădeanu [28] care se ocupă şi de suf. -*ime*.

1.7. Arşiţă [29] cu sensul de „temperatură ridicată a corpului, fierbinţeală" este folosit numai în Moldova [30]. Este atestat în Contemporanul

---

[24] *Tetraevanghelul lui Coresi*, Braşov 1560—1561, Ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1963.

[25] Vezi Petre V. Haneş, *Evangheliarul românesc din 1561 în comparaţie cu cel slavonesc*, în Conv. lit. XLVII, 997.

[26] Această părere ne-a fost întărită de faptul că numai în Banat s-a răspuns cu *foc* şi pentru numele de boli care se manifestă cu febră. În ALRM I h 160 [Pojar] în pct. 1 a fost înregistrat răspunsul *foc mare* (*foc viu*), iar în h 161 [scarlatină] *foc* (*foc viu*) apare în pct. 77 şi 80, cu derivatul *focărie* în pct. 9 şi 18.

[27] Vezi *Reječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, publicat de Academia de ştiinţe din Iugoslavia, Zagreb, 1917—1922.

[28] Florenţa Sădeanu, *Sufixele colective în limba română*, SFC, II, 57.

[29] Pentru etimologie vezi propunerile din CIHAC I, 15, LM şi DA s.v., precum şi discuţia din HEM 1746—1747.

[30] Şi în DA se indică această regiune la sensul respectiv al lui *arşiţă*.

IV$_1$, 291 (*Da ce are mititelul? — Ce să aibă? Ia*, **arşiţă**, *că te dogoreşti de el*), în ŞEZ. I, 158 (*De la o vreme, bubele acelea se tot lăţesc ... şi omul are un chin nespus şi o* **arşiţă** *cumplită*). L-am întîlnit la Pamfile (vezi B. 11) şi în operele cu caracter popular şi istoric ale lui Sadoveanu (*Uneori are* **arşiţă**, *în unele nopţi nu poate dormi şi-o doare capul.* O. XIII, 188; *A zăcut opt săptămîni, cufundat în* **arşiţă** *şi în tulburare a minţii.* O. XVIII, 191)[31].

1.8. Înfocăciune, folosit în limbajul popular cu sensul de „aprindere, inflamaţie" este înregistrat pe hartă „febră" numai în nord, alături de *foc*.

Termenii **arsătură** şi **arsoare** sînt consideraţi de DA formaţii de la *ars* (participiul verbului *arde*) cu suf.-*ătură* respectiv -*oare*. Dicţionarele înregistrează alte sensuri ale acestor cuvinte. Sensul de „fierbinţeală", „febră" este dat numai de *Atlasul lingvistic*.

1.9. Introdus în secolul al XIX-lea, neologismul *temperatură* a avut de la început o largă răspîndire. Cuvîntul a intrat în limba română cu sensul de „grad de căldură al aerului sau al unui corp care se poate constata cu ajutorul termometrului" [32].

De aici (probabil printr-o elipsă de la „temperatură mare" sau „ridicată") a ajuns să denumească „gradul de căldură anormală a corpului omenesc, febră", aşa încît *a avea temperatură* nu mai înseamnă „a avea un anumit grad de căldură", ci „a avea temperatură mare". Acest sens al lui *temperatură* este astăzi foarte frecvent. Rezultatele obţinute în urma confruntării celor două anchete dialectale făcute la un interval de un sfert de veac sînt elocvente (vezi I.2).

2.1. În textele parcurse am găsit şi alţi termeni pentru noţiunea de „febră", termeni pe care harta ALR nu-i înregistrează. Cea mai veche atestare o avem pentru *miaţă*, în COD.VOR. 217: *fu tatăl lui Poplie de* **miaţă** ... *lîncedu*. Tiktin, care înregistrează cuvîntul, dă, pe lîngă citatul din COD.VOR., şi forma *mnyiaţă* pentru Oaş (fără să indice un izvor)[33]. DLR consideră cuvîntul învechit şi regional, indicînd răspîndirea lui mai ales prin Banat.

Miaţă a fost discutat de Ovid Densusianu care îl consideră de origine latină, fără să indice un etimon sigur [34]. TDRG şi DLR dau etimologia necunoscută.

2.2. Atestări foarte vechi avem şi pentru *friguri*. Apare în N. Test. (1648) şi Biblia (1688), în contextul: „*Iară soacra lui Simon zăcea de* **friguri** *prinsă*" (vezi şi discuţia de la *foc*). Cuvîntul este folosit în diferite regiuni. Vom da numai cîteva exemple: *Fu aprins de nişte friguri*. Mineiul (1776), 110^1/1. *În delirul* **frigurilor** *i se părea că vede toate jertfele cruziei sale*. Negruzzi S. I, 159. *Avea* **friguri** ... *imagini tulburi* ... Eminescu, Pr. L. 254. *Buzele lui Leiba, fripte de* **friguri**. Caragiale, O. I, 61. *Are* **friguri** ...*e în delir*. id. N. 80. *Trupul lui o flacără. Ce* **friguri**! Delavrancea, H. T. 39. *Îşi ridică spre el privirile aprinse de* **friguri**. Agîrbiceanu, A. 422. Şi scriitorii anchetaţi pentru ALR I pentru Muntenia şi Moldova (Brătescu-Voineşti şi Sadoveanu) au dat răspunsul *friguri*.

---

[31] În alte opere (*Venea o moară pe Siret, Ţara de dincolo de negură, Evocări*) apare numai *febră*.

[32] Primele atestări (vezi URSU, T. 288) se referă la acest sens.

[33] Vezi şi V. Rusu, *Termeni pentru denumirea tifosului*, în FD, II, p. 214.

[34] Vezi discuţia cu trimiterile bibliografice în HLR, II, 559; tot pentru etimologia lui *miaţă* vezi şi discuţia din DR. I, 424 şi II, 824, 884, în care se propune lat. **ignitia*.

Friguri „febră" este folosit și de I. Molnar în lucrările sale de medicină [35]. Este înregistrat în dicționare de la cele mai vechi (LB, Valian, Cihac, I, 100, Alexi, W.) pînă la cele din epoca contemporană (Scriban, CADE, DA, DM). Dar acest sens a fost puternic concurat de sensul „malarie", care este mult mai cunoscut și are o răspîndire mult mai mare. Dovadă și faptul că în harta „febră", *friguri* n-a fost înregistrat.

2.3. Dr. Samarian, pe baza unui citat din Cantemir (*pojarul care măruntaiele-mi topia* IST. 271) consideră că „*pojar* adică arsură se întrebuințează de multe ori pentru febră" [36]. Poate că acesta este un sens intermediar care a dus la *pojar* „boală". Este însă, mai sigur, sensul din limba rusă, pe care Cantemir îl cunoaștea foarte bine.

2.4. Piscupescu folosește pentru „căldură mare a corpului" *aprinzeală* : *O adăugată căldură a corpului ... este și se numește* **aprinzeală**. O. 231/15. DA îl derivă de la *aprinz* (= aprind) cu suf. *-eală* adăugînd că ar putea fi și după germ. *Entzündung*.

Expresia *a lua cu cald pe cineva* „a fi cuprins de fierbințeală, a avea friguri", este lucrată, fără izvoare, în DA s. v. *cald*.

2.5. *Febră* a pătruns în limbajul medical la mijlocul secolului al XIX-lea, denumind mai multe feluri de boli care se manifestă printr-o temperatură ridicată. Cu acest sens apare în forma *febre* (Descr. Ape. 167/8, Kretzulescu, M. 113/20), *febres* (E. Piscupescu, Practica, 511/14), *febris* (WMM 72) [37]. La 1900 Bianu, în *Doctorul de casă*, folosește frecvent *febră* pentru „căldură, fierbințeală". Dar cu acest sens *febră* rămîne totuși în sfera limbajului medical de vreme ce dicționare ca DA și chiar CADE (care a acordat un loc important neologismelor) nu l-au înregistrat. În DA cuvîntul nu este inclus. La *friguri* „malarie" se menționează însă că „în limba medicală se zice febră". CADE include cuvîntul, chiar cu derivate (*febrifug, febril, febrilitate*), dar amintește numai sensul de *friguri* „malarie".

Scriitori ca Agîrbiceanu (A. 319, 513) Rebreanu (P. S. 8), Camil Petrescu (U. N. 71, 424, O. I, 477), Sadoveanu (O. VIII, 230, 261, 436, E. 167), Titus Popovici (SE. 523) folosesc frecvent termenul *febră* „fierbințeală" în operele lor.

III. Am arătat sub **I.1.** că în dialectele sud-dunărene anchetatorii au înregistrat și cuvîntul *febră* moștenit din latină. Pentru istroromână, punctele 01 și 02, s-a obținut răspunsul *ɣâre fébra* și *fébra mę treseá*. În listele lui Bartoli, publicate de Sextil Pușcariu în *Studii istroromâne*, se dă ***tremură de febra* [38].

Pentru aromână, în punctul 07 s-a răspuns *h'iávri*. Au mai fost înregistrate răspunsurile : (06 și 08) *óri* **piritó** *múltu*, (05) *trúplu l'-ardi* **fóc**, (09) [el] *ápdi ca zépu*. Datele oferite de *Atlasul lingvistic român* coincid cu cele pe care le dau studiile referitoare la acest dialect. Th. Capidan, în *Aromânii și dialectul aromân* [39], în categoria cuvintelor latine care se păstrează în dialectul aromân, dar care lipsesc în cel dacoromân, enumeră

---

[35] Vezi dr. Valeriu L. Bologa, *Terminologia medicală la I. Molnar*, în DR, IV_2, 390.

[36] Dr. Pompei Samarian, *op. cit.*, vol. I, 30.

[37] Vezi N. A. Ursu, *lucr. cit.*, p. 205.

[38] *Op. cit.*, III, 113. După ** se dau formele străine care au înlocuit pe cele vechi sau care există alături de ele ca sinonime sau cu înțeles deosebit (*ibidem*, III, 98).

[39] Vezi p. 149.

şi pe *h'avra* (*heavră*, p. 86 ; *h'iavră*, p. 242) „friguri", din lat. *febra*. *Havră* este menţionat şi de I. Coteanu în *Elemente de dialectologie* printre cuvintele latine aparţinînd fondului principal lexical al aromânei [40]. Tache Papahagi îl include în *Dicţionarul dialectului aromân* [41]. Se menţionează aici pluralul *hevri* şi *hevruri*, precum şi etimologia latină *febris*. În acelaşi dicţionar se mai menţionează sensul „fièvre" la *căldură* (*fiţiorlu ari* **căldură** „copilul are temperatură") şi la *foc* (*niptútlu are* **focuri** „bolnavul are fierbinţeală").

Pentru meglenoromână în punctul 013 s-a înregistrat *iavră* (lat. *febris*), iar în punctul 012 : *árdi ca* **foc.** TDRG înregistrează pentru meglenoromână şi pe *miaţă*, dar în studiile referitoare la acest dialect cuvîntul nu este menţionat [42].

IV. Lat. *febris* există în toate limbile romanice : fr. *fièvre*, prov. *febre*, cat. *febra*, rtr. *feivra*, it. *febbre*, sard. *freba*, rom. *fiori* [43].

În limba română cuvîntul *fiori* nu a moştenit sensul lui *febris* „fièvre", ci şi-a restrîns sfera semantică ajungînd să însemne numai „frisson".

Pentru denumirile populare din limbile romanice am consultat atlasele lingvistice, care conţin harta „fièvre" : ALF [44] h. 565, AIS [45] h 697, ALL [46] h 1035, ALG [47] h 878, ALMC [48] h. 1587.

Dar în toate aceste hărţi, cu două excepţii pe care le vom discuta mai jos, este înregistrat numai cuvîntul moştenit din lat. *febris*, cu formele dialectale existente în fiecare dintre aceste limbi. Numai în sardă a fost înregistrat şi *Kallentura* „căldură". Pe baza aceleiaşi lucrări (AIS h 697) cuvîntul este inclus şi în *Dicţionarul etimologic* al lui Wagner [49], cu menţiunea că „acest cuvînt este astăzi mai frecvent decît vechiul sard *frèbe*, *frei* (>*fré*) şi decît italienismul *frebba*". Cu acest sens, *calentura* „căldură" este folosit şi în spaniolă [50].

Existenţa lui *căldură* pentru „febră" în sardă, spaniolă, română şi aromână reprezintă un fenomen de paralelism în evoluţia semantică a limbilor amintite.

În ALL în 12 puncte s-a răspuns „*il a mal de reins*".

Tot în ALL remarcăm construcţia *il a la fièvre*, existentă chiar în denumirea hărţii, precum şi observaţia, foarte importantă, că în şase localităţi „cuvîntul este totdeauna la plural".

V. Din analiza pe care am întreprins-o asupra termenilor referitori la noţiunea de *febră* se desprind cîteva concluzii :

Lat. *febris* „fièvre" a trecut în toate limbile romanice. În limba română acest sens s-a păstrat numai în dialectele sud-dunărene. Dacoromâna

---

[40] I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti, 1961, p. 145.

[41] Tache Papahagi, *Dicţionarul aromân general şi etimologic*, Bucureşti, 1963.

[42] În St. Mihăileanu, *Dicţionar macedo-român*, Bucureşti, 1901, este înregistrat *ñiaţă*, dar cu sensul de „tifos, lingoare".

[43] Vezi CDDE s.v., Meyer-Lübke, REW şi în DA etimologia la *fiori*.

[44] *Atlas linguistique de la France* par J. Gillieron et S. Edmond, Paris, Champion, 1902.

[45] *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweis*, von K. Jaberg und J. Jud, Zofingen, 1928.

[46] *L'atlas linguistique et ethnographique du Lyonnais*, Lyon, vol. III, 1965.

[47] *L'atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*, Toulouse, vol. I, 1954.

[48] *L'atlas linguistique et ethnographique du Massif Central*, Lyon, vol. I (1956).

[49] Wagner Max Leopold, *Dizionario etimologico sardo*, Heidelberg, 1960.

[50] Vezi şi Real Academia Española, *Diccionario manual e ilustrado de la lengua española*, Madrid, 1950.

nu a moștenit cuvîntul lat. *febris* decît cu sensul de „frisson", fapt care a dus la apariția mai multor termeni sinonimi pentru noțiunea de „fièvre" pe teritoriul dacoromân. Remarcăm că nu au fost împrumutate cuvinte din alte limbi, ci s-au creat pe teren românesc fie cuvinte noi (derivate), fie numai sensul respectiv la cuvinte vechi cu largă răspîndire [51] care cuprindeau în sfera lor semantică ideea de „temperatură ridicată".

Cuvintele regionale, așa cum apar pe harta *Atlasului lingvistic român*, se repartizează, în mare, pe regiuni : *fierbințeală* — mai ales prin Transilvania, *căldură* — prin Muntenia și Oltenia, *arșiță* — în Moldova, *arsură* — în Muntenia, *foc* — în Banat. Rămîne deschisă problema cauzelor care au dus la această repartizare dialectală. Răspunsul este deocamdată dificil, mai ales pentru faptul că celelalte sensuri ale acestor cuvinte sînt general cunoscute.

În perioada actuală, de puternică influență a limbii literare asupra graiurilor populare, se constată o unificare a ariilor datorită extinderii termenului *căldură* și a pătrunderii neologismului *temperatură*. În același timp însă, denumirea științifică *febră* se păstrează încă aproape exclusiv în limitele limbii literare.

[51] Al. Graur, în lucrarea *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, 1954, p. 48—50, include în lista cuvintelor care fac parte din fondul principal lexical al limbii române și pe : *aprinde, cald, dogori, fierbinte, foc.*

ÎN LEGĂTURĂ CU TERMINOLOGIA CULORILOR DIN LIMBA ROMÂNĂ

DE

DOMNICA GHEORGHIU

Pentru numeroşi cercetători — lingvişti, critici de artă, psihologi, istorici, etnografi, antropologi, fizicieni, chimişti etc. — culorile au constituit o sursă apreciabilă de referinţe în cadrul discutării celor mai variate probleme [1]. Asemenea preocupări au avut şi unii cercetători din ţara noastră [2]. În ceea ce priveşte pe lingvişti, însă, nu avem pînă în prezent o

[1] Menţionăm, pentru informaţia globală, următoarele lucrări care ni s-au părut mai semnificative, majoritatea citate de Jacques André în lucrarea sa de ansamblu, *Études sur les termes de couleur dans la langue latine*, Paris, 1949 ; M. Boll — J. Dourgnon, *Le secret des couleurs*, Paris, Presses Universitaires, 1946 ; H. Bouasse, *Vision et reproduction des formes et des couleurs*, Paris, Delagrave, 1917 ; E. Chevreul, *Exposé d'un moyen de définir et de nommer les couleurs d'après une méthode précise et expérimentale*, 2 vol., Paris, Didot, 1861 ; D. N. Rood, *Théorie scientifique des couleurs et leurs applications à l'art et à l'industrie*, Paris, Alcan, 1895 ; M. A. Rosenstiehl, *Traité de la couleur au point de vue physique, physiologique et esthétique*, Paris, Dunot et Pinat, 1913 ; P. Tiny, *Lumière et couleur*, în „Revue générale des matières colorantes", XXXV, 1931, p. 401—403 ; Alain, *Système des Beaux-Arts*, Paris, Gallimard, 1926 ; A. Descoeudres, *Le développement de l'enfant de 2 à 7 ans*, Paris-Neuchâtel, 1930 ; A. Ewald, *Die Farbenbewegung*, Berlin, 1870 ; H. Magnus, *Histoire de l'évolution du sens des couleurs*, Paris, Rheinwald, 1878 ; A. Dedekind, *Sur la fausse pourpre des anciens*, în „Archives de Zoologie expérimentale", 3e série, VI, 1898, p. LXX—LXXVIII ; P. Schützenberger, *Traité des matières colorantes*, 2 vol., Paris, Masson, 1869 ; Marouzeau, *Les noms de couleur en latin*, în *Mélanges Picard*, Paris, 1949, II, 708 f.f. ; G. Henne, ; *Die slawischen Farbenbenennungen*, Uppsala, 1954 ;Seufert, *G. Farbnamenlexicon* A.-Z, Göttingen, 1955 ; Ostwald, *Farbenpsychologie. Deutsche Psychologie*, 1920 ; Schier, *Der dt. Wortschatz auf dem Gebiet der Farben*, Hermelin Verlag ; Otto Lauffer, *Farbensymbolik im dt. Volksbrauch*, Hamburg, 1948 ; I. König, *Die Bezeichnung der Farben*. Diss., Leipzig, 1928 ; L. Franck, *Statistische Untersuchungen über die Verwendung d. Farben in den Dichtungen Goethes* ; Eva Rothe Lundquist, *La mode et son vocabulaire*, Goeteborg, 1950 etc.

[2] Iată cîteva dintre contribuţiile deosebit de utile din diverse puncte de vedere : S. Fl. Marian, *Chromatica poporului român*. Discurs de recepţie la Academia Română, în „Analele Academiei Române", seria II, tom. V, secţ. II (Memorii şi notaţii) ; T. Pamfile şi M. Lupescu, *Cromatica poporului român*, Bucureşti, 1914 ; G. Giuglea şi B. Kelemen, *Termenii privitori la culori în latină, cu referinţă la limbile romanice*, CL, XI, 1966, nr. 2.

Informaţii interesante referitoare la terminologia cromatică românească se găsesc în : Frédéric Damé, *Încercare de terminologie poporană română*, Bucureşti, 1898 ; L. Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române*, vol. I şi II, Bucureşti, 1900 ; G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916 ; T. Vianu, *Probleme de stil şi artă literară*, Bucureşti,

lucrare cu caracter monografic, un studiu onomasiologic asupra terminologiei cromatice în limba română.

E adevărat că tema aceasta de cercetare este extrem de vastă. Contribuţia de faţă îşi propune să evidenţieze doar unele dintre aspectele care s-au impus atenţiei noastre.

Sensibilitatea, acuitatea percepţiilor la tot ce ne înconjoară se cer traduse prin cuvinte, tonuri de culoare, armonii melodice etc. Nu toţi dispunem însă de un registru bogat şi nuanţat al acestor mijloace. Şi atunci apelăm, în funcţie de împrejurarea care ne solicită, la ceea ce avem la îndemînă spre a ne face înţeleşi. Artistul stăruie mai îndelung, selectează cu migală, combină, creează la nevoie termenii care pot să-i exprime impresiile. Avem în vedere, în acest caz, arta cuvîntului ; dar ea nu trebuie privită doar ca un apanaj al scriitorului, ci al oricărui vorbitor sau comentator exigent şi subtil, indiferent de formaţia sa intelectuală.

Raţiuni practice impun, de asemenea, precizie şi diferenţiere în nomenclatură. Îndeletnicirile de bază ale unui popor — în cazul nostru agricultura şi păstoritul, în perioade mai îndepărtate şi, recent, dezvoltarea impetuoasă a industriei — au impus şi continuă să impună asemenea diferenţieri în distingerea — în primul rînd prin terminologie — a obiectelor sau a caracteristicilor lor din sfera de activitate respectivă. De aici numărul impresionant de termeni, primari sau derivaţi, utilizaţi cu precădere în sectoarele amintite.

În introducerea la studiul său [3], Jacques André atrage pe drept cuvînt atenţia asupra dificultăţilor în numirea corectă a culorilor : unele sînt cauzate chiar de natura culorii sau de organul care o percepe (sînt deci de ordin fizic şi fiziologic), altele îşi au izvorul în sentimentele individului care percepe în mod deformat realitatea ; în sfîrşit, altele se datoresc înseşi insuficienţei — şi, deci, impreciziunii — vocabularului, sporită în unele cazuri de indiferenţa subiectului vorbitor.

Nu putem subscrie decît cu rezerve la afirmaţia acestui autor referitoare la incapacitatea, la inferioritatea de care ar da dovadă clasele populare în privinţa cunoştinţelor despre culori. Explicaţia dată de lingvistul francez acestui fapt ar consta în monotonia costumelor pentru lucru şi, mai ales, într-o indiferenţă mai mare. Se fac raportări şi la părerile lui A. Descoeudres despre o situaţie similară la copii şi chiar la popoare întregi, cu dezvoltare culturală redusă.

Nu sîntem în măsură să apreciem justeţea acestor observaţii în legătură cu francezii, elveţienii ori americanii, dar lucrurile par judecate după criterii subiective. În ce priveşte poporul nostru, însă, departe de a putea fi vorba de o indiferenţă relativă la culori, el a manifestat, încă dintr-o epocă îndepărtată a industriei casnice, o mare exigenţă şi sensibilitate în distingerea tonurilor cromatice, a numeroase nuanţe foarte fine şi variate. Simţul culorii, al ritmului, imaginaţia deosebită au fost întotdeauna remarcate printre notele definitorii ale spiritului românesc ; şi studiul terminologiei culorilor ne furnizează probe evidente în această privinţă.

E.S.P.L.A., 1955 ; G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965 ; Gr. Brâncuş, *Nume date animalelor domestice*, în LR, XVI, 1967, nr. 2 ; Gheorghina Haneş, *Terminologia botanică în opera lui M. Sadoveanu*, în LR, XVI, 1967, nr. 1 şi 2 etc.

[3] *Étude sur les termes de couleur dans la langue latine*, Paris, 1949.

O estimare statistică a termenilor în discuţie cuprinşi într-un dicţionar general al limbii române ne conduce la concluzia că fiecare culoare fundamentală a polarizat — prin derivare mai ales — un număr considerabil de cuvinte în care este cuprinsă nuanţat, gradat ideea de culoare, indiferent dacă ele apar azi tuturor vorbitorilor motivate astfel ori nu.

A doua concluzie este că limba română şi-a îmbogăţit simţitor posibilităţile de expresie primind de la alte popoare, de-a lungul timpului, prin căi de influenţă diferite, cuvinte şi expresii ce pot fi puse în legătură cu cromatica.

O observaţie care s-a impus de la început a fost aceea că, pentru numirea culorilor fundamentale, limba noastră a păstrat pînă azi cuvintele moştenite din latină, cunoscute tuturor vorbitorilor limbii române : *alb* < *albus* ; *albastru* < **albastrum* (< *albus*) ; *galben* < *galbĭnus* ; *negru* < *nĕgrum* ; *roşu* < *roseus* ; *verde* < *vĭr(ĭ)dis*. Tot latine sînt : *cărunt* < *canutus* ; *roib* < *rubeus* ; *vînăt* < *venetus* ; *mieriu* < *mĭrus* (+suf. *-iu*) etc. ; unele sînt azi utilizate doar regional.

La elementele moştenite se adaugă derivatele pe teren românesc din substantive latineşti + suf. *-iu* : *arămiu* < *aramă* (< **aramen* = *aeramen*) ; *cenuşiu* < *cenuşă* < **cinusia* (< *cinus*) ; < *cînepiu* < *cînepă* (< **canepa* = *cannabis*) ; *fumuriu* < *fum* (*uri*) (< *fumus*) ; *auriu* < *aur* (< *aurum*) ; *argintiu* < *argint* (< *argentum*) ; *păcuriu* < *păcură* (< *picula*) ; *brumăriu* < *brumă* (< *bruma*) ; *pămîntiu* < *pămînt* (< *pavimentum*) ; *ruginiu* < *rugină* (< **aerugina* = *aeruginem*) etc.

Totodată avem termeni încetăţeniţi de multă vreme în limba noastră, sau formaţi pe teren românesc, din cuvinte slave, turceşti, greceşti. Cîteva exemple : *cafeniu* < *cafea* (*după castaniu*) din tc. *kahve* ; *castaniu* < *castan* (< ngr. *kastanon*) ; *cărămiziu* < *cărămidă* (< *ngr. keramida*) ; *chihlimbariu* < *chi(h)limbar* (< tc. *kehlibar*) ; *coliliu* < *colilie* (cf. sb. *koviljie*) ; *fistichiu* < tc. *fıstıkı* ; *liliachiu* < *liliac* (cf. şi ngr. *lulaki*) ; *măsliniu* < *măslină* (< v. sl. *maslina*) ; *pestriţ* < v. sl. **pistrĭcŭ* (< v. sl. *pĭstrŭ*) ; *portocaliu* < *portocală* (cf. şi ngr. *portokalli*) ; *rumen* < v. sl. *rumĭnŭ* ; *siniliu* < *sinea-lă* (cf. bg. *sinilo*) ; *smolit* < *smoală* (< v. sl. *smola*) ; *stacojiu* < *stacoj* (< ngr. *stakos* „rac") ; *vişiniu* < *vişină* (cf. v. sl. *višnja*) etc.

De asemenea vechi, azi neuzitaţi sau, în parte, cu semnificaţia uitată, sînt : *băl*, *bălai*, *bălan* (au la bază v. sl. *bĭlŭ* „alb") ; *civit* „albastru închis, indigo" < tc. *çivit* ; *ceadîriu* „verde" < tc. *çadırı* (SIO*) ; *cicic* „roşu deschis" < tc. *çiçek* (DA) ; *cîrmîziu* < *cîrmîz* (< tc. *kırmızı* „roşu deschis") ; *conabiu*, *cunabiu* < tc. *kunebi* „roşu închis, vişiniu" ; *limoniu* „galben ca lămîia" < tc. *limoni* ; *murg* (cf. alb. *murk*) ; *naramziu* „portocaliu" < *naramză* ; *neftiu* „verde închis" < tc. *nefti* ; *năutiu* „gălbui" < *năut* (< tc. *nohut*) ; *pembe* „roşu deschis" < tc. *pembe* ; *plăviu*, *plăvan*, *plăviţ* (< v. sl. *plavŭ*).

Mărturie pentru un alt strat de termeni mai noi, ca urmare a unei influenţe recente, sînt : *bordo* „roşu închis" < fr. (*vin de*) *Bordeaux* ; *kaki* < fr. *kaki* ; *lila* < fr. *lilas* ; *maro* < fr. *marron* ; *mov* < fr. *mauve* ; *oranj* < fr. *orange* ; *roz* < fr. *rose* ; *violet* < fr. *violet* etc.

Pe cale livrescă am împrumutat, tot din franceză sau prin filieră franceză, pe *azuriu* < *azur* (fr. *azur*, cf. lat. *azzurum*) ; *blondiu*, derivat din fr. *blond*, *blondin* ; *ebenin*, „negru ca abanosul" < fr. *ébène*, lat. *ebenus* „abanos" ;

livid<fr. *livide*, cf. lat. *lividus* ; *pal*<*fr. pâle* ; *brun*<*fr. brun* ; *brunet*<fr. *brunet* etc. [4]

Alături de împrumuturile amintite mai sus, întîlnim determinări cromatice, de dată foarte recentă, de tipul : *negru abanos* (<tc. *abanoz*), (*de*) *ametist* (<fr. *améthyste*, cf. lat. *amethystus*), *opalin* (<fr. *opalin*, cf. lat. *opalus*) etc.

Sînt posibile şi destul de frecvente, apoi, interferenţe de termeni cromatici ajunşi la noi fie prin franceză, fie prin italiană. (Ex : *lila*, *violet*, *brun*, *bronz* (*at*), *livid*, *azur* (*iu*) etc.)

În general remarcăm şi în domeniul terminologiei cromatice româneşti rezistenţa fondului comun al limbii la vremelnicele (în perspectivă istorică) valuri de influenţă, impuse de obicei de clasele dominante, de negustori, croitori sau de meşteşugarii străini. Se poate întrevedea astfel coexistenţa în planuri paralele a două terminologii cromatice : aceea de împrumut, vehiculată de cunoscătorii mai mult sau mai puţin instruiţi ai unor limbi străine, alături de care artiştii şi meşteşugarii anonimi din rîndurile poporului păstrau o tradiţie bogată şi un adevărat tezaur de cuvinte referitoare la tehnica vopsitului cu mijloace casnice, ori servind la diferenţierea după culoare a vitelor, a plantelor etc.

Sobrietatea, bunul simţ înnăscut şi cultivat generaţii de-a rîndul îşi spun pînă azi cuvîntul în armonia culorilor din portul nostru naţional, în operele de ceramică, în ţesătura covoarelor [5], dar şi în istoria unor cuvinte ca *fistichiu*, azi cu sensul peiorativ de „ciudat, extravagant", *pembé*, aproape dispărut etc., ori în disprețul ce stăruie în mulţimea de termeni şi comparaţii depreciative pentru ideea de amestec fără gust de culori : *bălţat*, *pestriţ*, *tărcat*, *ca un papagal* etc.

Moda, împestriţările artificiale de altădată de la oraşe, gustul îndoielnic şi snobismul n-au durat prea multă vreme ; la discreditarea definitivă a termenilor corespunzători au contribuit fără îndoială şi scriitorii satirici ai vremii (Alecsandri, Caragiale etc).

E de reţinut că neologisme ca *mozaic* (*de culori*), *multicolor*, *policromie* sînt la adăpost de asemenea interpretări ; de aceea recurgem astăzi inevitabil la ele pentru ideea de mulţime de culori, fără adaosul peiorativ.

Asaltul produselor industriale, în primul rînd al „boielilor de tîrg" cumpărate de la „spiţeri" sau de la „boiangii", a determinat cu vremea stingerea treptată a unui străvechi meşteşug practicat cu multă pricepere de ţărăncile noastre. În locul plantelor alese cu grijă, dar din ce în ce mai greu, de pe terenurile de fîneţe mereu restrînse, se cumpărau de la tîrg vopsele, anilinuri sau „boieli" : *cicic* „roşu deschis", *peratic* „roşu aprins", *conabiu* „vişiniu", *verde*, *albastru*, *negru*, *vişiniu* etc.

La început cu o rază de circulaţie restrînsă în lumea tîrgoveţilor, o serie de termeni cromatici pătrund treptat şi în lumea satelor, adăugîndu-se acelora utilizaţi pînă atunci şi în parte cristalizaţi în nume de plante

---

[4] În jurnalul său, Titu Maiorescu utilizează derivatul *brunatică* (vezi *Pagini inedite din „Jurnal"*, în „Contemporanul" din 30 iunie, 1967) : *„Timpul splendid, mare liniştită, la 7 ore frumoasa şuviţă roşie — brunatică pe orizont spre răsărit"*.

[5] În „Columna lui Traian" (1876, p. 205), englezul Charles Boner face următoarele aprecieri : „Colorile lucrate în unele părţi ale Transilvaniei de către muierile de rînd sînt atît de frumoase, încît ar putea servi drept podoabă pentru orice salon din Londra şi din Paris. Gustul cu care ţărăncile aleg şi distribuiesc colorile este admirabil" (citat după *Cromatica poporului român* de T. Pamfile şi M. Lupescu).

și de animale, în toponimie sau antroponimie, în medicina populară etc.[6] S-a constituit, astfel, treptat, o nomenclatură cu caracter mai unitar, cvasioficială.

Pînă la un punct recunoaștem dinamica generală a lexicului, ca aspect specific domeniului care ne preocupă : deși realitatea poate rămîne aceeași — în cazul de față însușirile cromatice fundamentale ale obiectelor — diversele determinări pot fi variabile. Se ajunge astfel la diferențieri numeroase în cadrul fiecăreia dintre culorile de bază, potrivit cerințelor tehnologice mai precise, cît și celor vestimentare, mai ales feminine. Fiecare nuanță nou realizată ori percepută se impune a fi numită ori formulată potrivit exigenței și sentimentului propriu al vorbitorului.

La fel, autorii unor pagini descriptive — fenomenul este mai frecvent în poezie — și comentatorii operelor picturale pot deveni creatori de asemenea termeni, sau pot impune atenției generale pe unii dintre cei existenți în fondul limbii ; în acest caz se aleg dintre sinonime cuvintele mai expresive, mai puțin amenințate de platitudine, sau se recurge la perifraze.

Stabilirea terminologiei cromatice consacrate la un moment dat se dovedește deci a fi relativă, întrucît și determinările referitoare la tonurile de lumină sau culoare sînt susceptibile de înnoiri. Optica, acuitatea, asociațiile, fondul de impresii ale omului modern sînt mereu lărgite, au drept urmare o receptivitate mai intensă și — în mod corespunzător — asistăm la o îmbogățire considerabilă a mijloacelor de expresie. Înnoirea constă, între altele, în alăturări inedite, concretizate în metafore surprinzătoare, în calificative impregnate de reflexul mereu schimbător al realității înconjurătoare. Ele sînt izvorîte dintr-o viziune sensibilizată, solicitată continuu de spiritul febril al prefacerilor contemporane [7].

Spargerea tiparelor, a clișeelor lingvistice, transferul de sens etc. aparțin cu predilecție artei poetice. Cîteva exemple : crestele *cărunte*, *palida* zădărnicie, crepuscul de *tuci*, toamnă *cenușie*, *cernite* înserări, zbateri *galbene*, sunet *verde*, ploi *galbene*, *sure*, dragoste *alburie* (= suavă), cuiburi *sure* și *pustii*, poeme *negre*, cer *plumburiu* etc. Atunci, cînd presupunem un cumul de senzații, determinările menționate conferă expresiei mai multă pregnanță, o forță de expresie mai mare [8].

Cu efect umoristic scontat, Topîrceanu utilizează comparații surprinzătoare cum sînt : *neagră ca un as de pică sau ca o muscă-n lapte* etc., în binecunoscuta poezie *Cioara*. În *Parodii originale*, cu același efect, întîlnim voit banalele : *verzi ca leușteanul* (despre stele și luceferi !) ; luna,

---

[6] De la nume de culori (subst. și adj.) au fost derivate verbe (*înălbăstri*, *înverzi*, *rumeni* etc.) ; diferite substantive (*albituri*, *verdețuri*, *verdeață*, *negreață*, *roșeață*, *vînătaie*) ; unele nume de boli : *albeață*, *gălbinare* etc. ; nume de vopsele și sulimanuri : *albeală*, *gălbeneală*, *sineală*, *cerneală*, *rumeneală*, *negreală*, *albăstreală*, *vinețală*, *mnertială*, *crușală* etc. ; nume de plante : *albăstrea*, *mănărioară* (viorea, zambilă de cîmp), *rumeioară*, *roșățea*, *gălbinici* (*gălbinele*), *gălbiori* (un soi de bureți galbeni, comestibili), *negrușcă* (negruță sau nigeluță), *crușeiu* pucios etc

Diferențierile cromatice pentru vite, păsări etc. erau deosebit de numeroase în limba noastră mai veche și ele mai stăruie și astăzi în limba populară (ex. *Bălana*, *Cărunta*, *Negrușca*, *Plăvan*, *Albușa*, *Suru*, *Rujan* etc. sînt nume de animale și păsări domestice ; unele au intrat în toponimie și antroponimie).

[7] Un exemplu : *verdele electric*, compus pe care îl întîlnim la criticul Dan Grigorescu.

[8] În sprijinul considerației de mai sus citățm din J. Cohen, *Structure du langage poétique*, Paris, Flammarion, 1966 : „La ressource fondamentale de toute poésie, le trope des tropes, c'est la méthaphore synesthésique, ou ressemblance affective".

astrul august al nopţii, este *galbenă ca un bostan* (în Al. Depărăţeanu, *Vara la ţară*). Pe simbolistul Minulescu îl creionează în parodia *Romanţa automobilului* slujindu-se de asociaţii ca : *Trei note scurte, cu timbrul galbenului mat/ Albe şi verzi intenţii criminale* etc.

Nu ne propunem să apreciem amănunţit caracterul pertinent ori nu al epitetelor şi metaforelor explicative sau afective, nici al simbolurilor cromatice din literatura beletristică. Efectul acestora asupra cititorului este adeseori subiectiv. Romanticii, simboliştii şi suprarealiştii, mai ales, au pus în circulaţie şi asociaţii ireale între obiecte şi culori, în acord cu lumea fantastică, stranie, imaginată de ei. Asemenea creaţii au stăvilit uneori contactul dintre poezie şi publicul căruia îi era adresată.

Cercetători ai stilului eminescian au remarcat contribuţia marelui poet la nuanţarea semantică şi stilistică a epitetelor cromatice din lirica românească a veacului trecut. S-a subliniat, de pildă, policromia, jocul de lumini şi umbre ale peisajului românesc surprinse de poet în chip pictural, unele procedee reţinute din limba străveche, populară, îmbinate adeseori fericit cu neologisme cromatice, de origine romanică în special [9].

În poezia simbolistă, şi în general în cea modernă, neologismele nu atrag întotdeauna senzaţia de stridenţă, de utilizare fortuită. Ele se justifică parţial dacă răspund principiului muzicalităţii, inclus ca deviză în crezul poetic al acestui curent, prin sonoritatea, prin forţa sugestiei lor eufonice, incantatorii. Uneori tema însăşi reclamă determinări ori derivate cromatice, cu efecte sonore, de la nume de plante, minerale, sau alte elemente dintr-un peisaj exotic (ex : *fildeşiu, ivoriu, ebenin, opalin, de smarald* etc.).

Au mai fost introduse la noi şi denumiri analitice de culori, cu o comparaţie implicată (ex : *ca guşa porumbelului*). Desigur, nu toate aceste împrumuturi au rezistat în concurenţă cu termeni mai vechi mai bine adaptaţi ; de aceea, unele cuvinte se şi conservă, ca într-o seră cu climat condiţionat, doar în zone restrînse ale artei cuvîntului.

Iradieri permanente din limba comună au dus la impunerea, în cadrul comunicării obişnuite, a termenilor general-acceptaţi, în primul rînd datorită caracterului lor explicit, unanim înţeles. În această sferă sînt cuprinse denumirile şi determinările cromatice pentru produse industriale, în primul rînd cele textile. Aprecierile noastre privesc punctul de vedere al cumpărătorilor, nu al producătorilor. Bunăoară, solicităm un articol vestimentar cu ajutorul termenilor : *verde-deschis, portocaliu, roşu* (*închis, deschis*), *galben* (*deschis, auriu* etc.), dar şi : *oliv, oranj, roz* etc. În cadrul procesului tehnologic de impregnare a ţesăturilor se utilizează însă un limbaj specializat, acomodat raporturilor comerciale internaţionale, ori pur şi simplu un număr simbol, asociat unui etalon fizic. Într-un indice de culori publicat de Lowell Textile Institute (Massachusetts, S. U. A.) şi de Society of Dyers and Colourists (Bradford, England) întîlnim : *grey, olive, orange* etc.; în orice dicţionar englez mai apar: *blue, lilac, violet* etc., luaţi din franceză.

Ar fi de reţinut poate şi faptul că termenii împrumutaţi mai ales din franceză prezintă o caracteristică aparte, anume aspectul lor fonetic, numărul redus de silabe (1—2) cf. *bleu, gri* <*gris, oliv* <*olive, oranj* <*orange, roz* <*rose* etc., faţă de corespondentele lor mai vechi : *albastru, roşietic,*

[9] Vezi G. I. Tohăneanu, *op. cit.*, p. 92—96.

vișiniu, *cenușiu*, *măsliniu*, *portocaliu*, *trandafiriu* etc. Pentru unele nici nu avem un sinonim propriu-zis : de ex. *crem* (*crème*) „alb gălbui", *bej* (*beige*) „cafeniu-deschis" (cine mai spune azi *năutiu*?), *grej* (*grège*) (despre mătasea care are culoarea ei naturală), *frez* (*fraise*) „de culoarea fragilor" etc.

După cum observam mai înainte, exigențele vestimentare, îndeosebi, au impus temporar unele împrumuturi. Neologisme, chiar nejustificate, stăruie încă și azi în unele sectoare, dovedind nu atît o acceptare potrivit vreunei tradiții, cît o înclinație spre utilizarea termenilor internaționali prezenți în tratatele de specialitate, în revistele de modă, în relațiile comerciale, în comentariile criticilor de artă sau ale ghizilor din galeriile lumii etc. Prezența acestor cuvinte în multe limbi din familii diferite le conferă un oarecare prestigiu și le ușurează răspîndirea, îndeosebi prin traducerea lucrărilor de specialitate, fenomen care se explică prin alegerea —dintre sinonimele posibile—a însuși modelului străin sau a unui derivat de la acesta, mai ușor de aflat (de exemplu, în loc de *violet-deschis*, *mov*) ; altele, ca *stînjeniu*, *toporașiu*, *liliachiu*, sînt formații greoaie prin numărul mare de silabe, iar cel de-al doilea are și o circulație extrem de redusă.

Cerințele pentru traducerea operelor literare sînt sporite, evident, de rațiuni stilistice [10]. În veacul trecut, scriitori erudiți ca Al. Odobescu cunoșteau pe lîngă noii termeni cromatici și pe cei folosiți în vremuri îndepărtate, cu accepțiunile lor exacte (ex : *civit*, *mohorît*, *plăviț* etc.). Cu aceeași satisfacție întîlnim în traduceri determinări cromatice în spiritul limbii noastre, fie că au fost alese cu grijă, fie că ele corespund unor alcătuiri expresive, formate independent în cele două limbi, potrivit unor tendințe lingvistice universale (ex. : părul *blond-cînepiu*, dimineață *verde-aurie*, piatră de un *roșu închis* etc.). Deși ne-am propus să limităm cercetarea la limba română, este evident că nu pot fi trecute cu vederea unele similitudini cu alte limbi. S-a ajuns astfel la acumularea unui număr considerabil de cuvinte și de alte mijloace lexicale în stare să exprime direct, ori prin sugestie, nuanțe cromatice dintre cele mai subtile ale obiectelor ce ne reținatenția, care se impun izbitor privirii, sau se integrează delicat, subtil peisajului înconjurător (pentru T. Arghezi, de pildă, licuriciul e „gîngania cu stea *albăstruie stinsă-n verde*").

Comparațiile realizate (din graiul popular) ca : *galben ca ceara*, *ca lipanul*, *ca soarele*, *ca aurul*, *ca portocala* sau *ca lămîia* etc. nu sînt poetice decît în parte ; în schimb, sînt explicite, slujesc scopului pentru care de fapt au fost create. O nuanță poate fi vag definită, de exemplu *ca a oțetului de vin alb* „alb gălbui" ; comparația poate fi implicată de culoarea obiectului de la al cărui nume este derivat adjectivul cromatic cu ajutorul sufixului *-iu*, care arată în special asemănarea în culoare (vezi G. Pascu, *Sufixele românești*, passim) : *auriu* (ca aurul), *argintiu*, *arămiu*, *coliliu*, *aluniu*, *cireșiu*, *cînepiu*, *lemniu*, *măsliniu*, *nisipiu*, *cărămiziu*, *tutuniu* etc. [11].

---

[10] Dintre cele izbutite ar putea fi amintită cea din Rabelais, făcută de Romulus Vulpescu (*Gargantua*, București, ELU, 1962). Autorul versiunii românești se dovedește a fi un bun cunoscător al fondului lexical arhaic din limba noastră referitor la culori. Găsim utilizate și explicate apoi la subsolul paginii 262 : *carmajină* : cîrmîzie ; *ghiviziu* : roșu-închis bătînd în violet ; *sein* : sur, vînăt ; *lahanie* : verde de culoarea verzei ; *mahut* : albastru ; *schirletă* : scarlată, stacojie etc.

[11] Procedeul comparației implicate este frecvent și în limba franceză ; apar nederivate, ca adjective : *châtain*, *citron*, *grenat*, *fraise*, *lilas*, *marron*, *olive*, *orange*, *rose*, *tabac* etc.

Ca și unii termeni învechiți (*nărămziu* etc.), nu s-au generalizat omonime ca : *mieriu* („galben ca mierea", dar și „albastru" — în Transilvania), *ceriu* („galben ca ceara", dar și „albastru ca cerul") etc. Au fost treptat eliminate sau împinse către zonele lexicale marginale acele derivate care, prin ignorarea sau sesizarea vagă a sugestiei cromatice incluse de etimon, s-au dovedit inutile, inoperante în comunicare (de ex. *cănăriu*, *fildeșiu*, *lemniu* etc.).

Culoarea poate fi evocată și prin sugestie, cu ajutorul metaforei : a avea ochi *de mură* („negri și frumoși"), ochi *de cicoare* („albaștri"), ochi *de gîscă*, ochi *de pisică* (aceste două exemple implică și alte caracteristici), i-au ieșit *ghiocei în barbă* („a început să încărunțească"), *l-au nins devreme* (despre un tînăr cu părul alb), sub cer *de zgură și aramă*, pe zare *curge sînge*, apusuri *însîngerate* etc.

O adevărată sinteză a mijloacelor de individualizare a obiectelor prin culoare, în spiritul limbii populare, ne-o oferă poezia lui Lucian Blaga : „boabele să ți le-nchipui *gălbii*/, sau *roșii*, *verzii*, *sinilii*, *aurii*, / cînd pure, cînd *pestrițe*" (*Mirabila sămînță*) ; „Fluturînd veșminte *de culoarea șofranului*" etc. Tot de factură populară : „a intrat *alba* în sat" (ziua).

Înnoitoare, în sensul poetic, sînt determinările cromatice care plasticizează elementele naturii sau abstracțiuni (ex. : „răbdare *neagră*", comparații : „*Fosfor cojit de pe vechi oseminte* ne pare lumina din ochii tăi *verzi*" ; „părul tău e o *flacără* pe care vîntul n-o stinge". Versurile : „Prin ceasul *verde* al pădurii/otrăvuri uitate adie" asociază în mintea cititorului *verdele-otravă* din pictură ; de astă dată imaginea pădurii în plină exuberanță vegetală apare sensibilizată, filtrată de sentimentul nostalgiei chinuitoare [12].

Substantivizat, adjectivul *albastru* semnifică în arta literară „cerul, eternitatea" (L. Blaga : „nimiciți de arzîndul *albastru*", „de nu aș pieri, supt de-un astru/văzut-nevăzut, în *albastru*").

Numai într-un singur fragment cu caracter descriptiv M. Sadoveanu apelează la zeci de epitete, comparații, metafore cromatice : „penele *ca gălbenușul oului*", „stigleți cu *pete de sînge*" „pene *cenușii* și *negre*", „cintezi cu piepturile *cărămizii*", „cu aripi *străvezii*, „aripioare *albastre*", „iepure *roșcat*", „foile *galbene* ale anilor trecuți", „cu fața plină, *roșcovană*", „mustață *bălaie*", „mustața groasă, *întunecoasă*", „*căprioara cenușie*", „trunchiurile *cafenii*, „copitele *negre ca abanosul*", „sub pletele mestecenilor cu trunchiuri *albe*" etc. [13].

Am dat aceste exemple pentru a evidenția capacitatea limbii noastre de a realiza un tablou bogat sub raport cromatic, apelînd în exclusivitate la fondul comun, la mijloacele limbii populare. Prezența termenilor împrumutați recent ar fi slăbit valoarea literară a unui asemenea text, în care totul, prezența elementelor naturii, prezențele umane, cadrul în totalitatea lui par a se sustrage frămîntărilor citadine ; și viziunea scriitorului este exprimată în consecință.

În sfîrșit, pentru artiști culorile au grai. Tonitza vorbește de „*rîsul roșului pîrguit*", de „*gemetele verdelui*" ; francezii contemporani (vezi M. Butor, *Essais sur les modernes*, Paris, Gallimard, 1964) amintesc și ei de „*les sonorités rouges*", sau „*la puissance de la métaphore picturale chez Monet*"

[12] Remarcăm integrarea — pe care o simțim ca nepotrivită — a unui neologism specializat în accepțiunea curentă, într-un vers referitor la auriul grînelor : „ bucatele *blonde*".

[13] *În pădurea Petrișorului*, *Opere*, vol. III, București, E.S.P.L.A., 1955, p. 273—282.

etc. Culorile au viaţă (roşu *viu*, culori *moarte*), sînt *calde* sau *reci*, *tari*, *sălbatice* (cf. fr. *fauve* > *fauvisme*), creează ambianţe variate şi precise. În ciclul de versuri *Scîntei galbene* de George Bacovia, tonurile cromatice, sugestive pentru atmosferă, revin cu insistenţă : „Amurgul *galben* m-a-*ngălbenit* şi m-apasă,/ Ca geamuri *galbene*, cu lacrimi ce nu mai curg" : „*Verde crud*, *verde crud* .../Mugur *alb*, şi *roz* şi pur/, Vis de-*albastru* şi de-*azur*/, Te mai văd, te mai aud !" ; „Şi frunze *albe*, frunze *negre*/ ; Copacii *albi*, copacii *negri*/ Şi pene *albe*, pene *negre*/Decor de doliu, funerar...".

În pictură, ca şi în poezie, atmosfera de fantastic poate fi sugerată de colorit (ca în *Noapte la Ştefăneşti* de I. Ţuculescu). Interferenţe din cadrul celor două arte înrudite pot fi ilustrate şi cu ajutorul poeziei : T. Arghezi defineşte o zi tristă, cenuşie, vînătă, „*zi crochiu. Estompă şi condei de plumb*" [14].

În lucrări recente consacrate picturii şi în prezentările făcute de criticii artelor plastice sînt utilizaţi, pe lîngă termenii cromatici uzuali (*albastru*, *roşu*, *galben* etc.), cu derivatele lor (*albăstrui*, *negricios*, *verzui*, *gălbui* — nu *gălbiu* ! —, *albicios* etc.), numeroşi compuşi : *brun-roşcat*, *galben/auriu*, *verde-argintiu*, *alb-argintiu*, *roşu-ruginiu*, sau compuşi cu determinări : *galben-ocru-palid* etc. ; alte determinări, specializate, se referă fie la structura chimică a culorii, fie la consacrarea ei printr-o operă de artă : *albastru de cobalt*, *albastru de Voroneţ*, *roşu englez* etc.

Cu caracter analitic, explicit, sînt : *roşu tare*, *albastru intens*, *palid-violet*, *albastru închis*, *albastru luminos*, *verde transparent* (*diafan*), *galbenul tare şi crud*, *galbenul cu ape verzui* etc. [15].

Poartă o anumită amprentă contemporană compuşi ca : *argintiu-lunar*, *galben-solar*, *verde-otravă*, *verdele vegetal*, *verdele electric*, *albul grisat*, *alb lilial etc.* Sînt sugestive prin comparaţia adesea inclusă : *violacee ca ametistul*, *de culoarea mărgăritarului* etc. Ele se adaugă acelora din creaţiile beletristicii, din care am notat un număr foarte restrîns.

Alte nume de culori utilizate în domeniul artelor plastice, neologisme şi calcuri sînt : *brun*, *oranj*, *violaceu*, *mov*, *rubiniu*, *pămînt ars* (acesta tradus după it. *terracotta*) etc.

Se mai poate remarca folosirea pluralelor la numele de culori, întrucît se poate sugera astfel o bogată gamă cromatică de nuanţe în cadrul aceleiaşi culori fundamentale : *violaceuri*, *movuri*, *alburi*, *griuri*, *ruginiuri* etc.

Din fondul mai vechi al limbii, se mai apelează în sectorul amintit la : *pestriţi*, *bălţate*, la derivatele în *-iu: purpuriu*, *liliachiu*, *vişiniu*, *ruginiu*, *cafeniu* etc., care apar frecvent alături de termenii de bază (*roşu*, *albastru* etc.).

Derivatele în *-iu* s-au dovedit deosebit de rezistente, poate şi pentru că s-au constituit la un moment dat într-un adevărat microsistem lexical.

Din cele arătate referitor la circulaţia termenilor cromatici în domeniile amintite,se desprind următoarele concluzii :

---

[14] Corespondenţe de acest fel au fost stabilite întotdeauna în legătură cu operele de artă, de pildă între cele şapte culori ale prismei şi notele gamei muzicale. Într-o cronică artistică publicată în „Seara", la 12.II.1914, Tudor Arghezi îl prezintă pe N. Dărăscu astfel : „E facultatea lui de a vedea lucrurile după culoare, cum deosebeşte muzicantul viorile după rezonanţă. El concepe şi gîndeşte în culori. Dacă ar fi scris în loc să picteze, Dărăscu ar fi fost un poet strălucit al luminii" (citat de V. Drăguţ, *N. Dărăscu*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1966, p. 39).

[15] Dintr-o scrisoare a lui Henri Matisse am notat : *vieux rouge*.

S-au păstrat din fondul vechi al limbii termenii cei mai cunoscuți și azi în limba populară și care s-au generalizat [16]; se constată însă și o mare afluență de termeni de circulație internațională, care se alătură celor existenți; împrumuturi ca *mov*, *gri*, *brun* etc. s-au supus flexiunii românești. Se încearcă o atragere în sfera derivatelor în *-iu* a unora dintre ele (ex.: *maroniu*) sau, cînd nu e posibil, se preferă sinonimul popular vechi (pentru *brun* : *cafeniu*) [17].

În cadrul terminologiei cromatice actuale trebuie să reținem frecvența relativ mare a compușilor precum și necesitatea determinărilor. Este reacția limbii, care își îmbogățește necontenit resursele expresive, pentru a exprima cu pregnanța necesară realizările materiale cît și complexul de sentimente și preocupări ale omului contemporan.

Finețea nuanțărilor cromatice din cadrul limbii populare poate fi subliniată, de exemplu, prin consemnarea formelor înregistrate pentru *roșu*, unele tonuri de *roz*, *violet* și *portocaliu*.

În afara unei serii bogate de comparații din limba populară (vezi, de ex., *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. IV, h. 1215), menite să diferențieze nuanțe, dar folosite mai ales pentru roșul intens (*ca sîngele*, *ca bujorul*, *ca vișina*, *ca un călifar*, *ca para focului* etc.), se folosesc derivate de la substantive (mai vechile turcisme : *cîrmîziu*, *conabiu*, *naramziu*; apoi : *arămiu*, *cărămiziu*, *porfiriu*, *ruginiu* (brun-roșcat), *rubiniu* (roșu închis), *vișiniu*, *toporașiu* (de culoarea toporașului, „violet"), *stînjeniu*, *liliachiu* „violet-închis", *trandafiriu*, *vioriu* (violet-deschis), *viorint* etc.

Urmărind modul de organizare și de distribuire a sinonimelor, constatăm nu numai reflectarea diversificării dialectale, ci și o proliferare a sferei semantice care rămîne — și referitor la numele de culori — doar parțial aceeași (vezi și I. Stan, *Probleme de tipologie lingvistică. Observații asupra lexicului limbii române*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj, 1963, nr. 1). Faptul se poate explica uneori prin originea diferită a termenilor; în cadrul numirilor populare ale culorilor se evidențiază însă pregnant opoziția limbii noastre față de polisemie, în sprijinul clarității și al preciziei (cf. H. Jacquier, apud I. Stan, *op. cit.*)

În același timp și în cadrul terminologiei discutate recunoaștem diversele variații ale semnificației pe care le suferă cuvintele și care se reduc, uneori, — potrivit observației lui Vendryes (citat de Adam Schaff în *Introducere în semantică*, trad. București, Editura Științifică, 1966, p. 30–31) la trei tipuri principale : îngustarea, lărgirea și transferul semnificației.

Nuanțele pot fi exprimate prin termenii înșiși sau prin context. Într-un sens, determinările și termenii compuși, frecvenți azi și în limba

---

[16] Numele de culori frecvente în proverbe și zicători sînt cu precădere cele de bază, cele mai vechi. Ele stau mărturie adesea pentru diverse aspecte particulare din trecut, indică raporturi sociale, dezvăluie mentalitatea, credințele, superstițiile dar și spiritul de observație al poporului, ironia amară ori binevoitoare. Iată cîteva : *a umbla cu ciubote roșii*, *burtă verde*, *în doi peri*, *ca un cal breaz*, *ca un ctine grivei* etc. etc. (cf. I. A. Zane, *Proverbele românilor*, vol. I–X, București, Editura Socec, 1895–1912.

[17] Din acest punct de vedere, la timpul respectiv, multe cuvinte de origine turcă au fost ușor încadrate în sistemul adjectivelor românești terminate cu sufixul *-iu: gülgüli*, *kunebi*, *güvezi*, *narenği* etc., cu *-i* final, au asimilat lesne sufixul vechi *-iu* (<lat. *-ivus*). Încercarea de a integra și pe *maron* în categoria acestor derivate nu a reușit : *maroniu*, pe care îl întîlnim, de ex., la N. Breban, *În absența stăpânilor*, București, EPL, 1966, p. 36, nu s-a impus.

populară [18], dar tot mai numeroși în lucrări de specialitate, au drept rezultat precizarea tonului cromatic.

Numele de culori au numeroase derivate în limba română, în special cu sufixe (diminutivale, atenuante pentru ideea de culoare, augmentative, depreciative etc.). Unele au dovedit o viabilitate cu totul precară; la altele s-a renunțat între timp: sensul adăugat de numeroasele sufixe ajunge să nu mai fie perceput, și, de aceea, se recurge tot mai mult la termeni compuși sau la determinări de altă natură (de exemplu, pentru roșu : *roșiatic*, *roșcat*, *roșcovan*, *roșior* (*roșioară*) etc.). Ideea de culoare cuprinsă în aceste derivate este simțită diminuat (*roșcat*, *roșiatic*) sau poate rămîne indiferentă [19].

Contactul culturii materiale și spirituale românești cu marile valori ale culturii universale a prilejuit pătrunderea unei terminologii moderne în limba română. În domeniul cromatologiei, baza terminologică o constituie experiența practică, seculară, a poporului, împletită cu sensibilitatea specifică lui pentru înțelegerea și crearea frumosului. Fondul de cuvinte acumulat de-a lungul timpului oferă, atît vorbitorilor obișnuiți, cît mai ales scriitorilor, o sursă apreciabilă de disponibilități în exprimarea artistică a realității.

O sursă sigură de informare în acest domeniu ar fi și pentru cercetătorii limbii române un dicționar întocmit pe grupe de noțiuni, ca cel publicat de F. Dornseiff, *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*, fünfte Auflage, Berlin, 1959, sau unul organizat pe stiluri, propus în atîtea rînduri de romaniști și slaviști.

[18] De ex. *roșu închis* (*ca sîngele iepurelui*), *vișină putredă*, *roșu întunecat*, *roșu mohorît*, *roșu înfocat*, *roșu stacojiu*, *roșu ruginiu*, *roșu afumat* (=*murg deschis*); *negru roșcat*, *negru corb* (*negru curat*), *negru vînăt*, *alb verzui* etc.

[19] Un derivat atenuant — de tipul *roșcat*, *roșietic*, mai aproape de imaginea culorii reale a unui cerb, de pildă, nu ar mai fi avut aceeași forță. Probabil de aceea la Blaga aflăm: „un *roșu* cerb".

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Este **popor** *un cuvînt împrumutat?*

Prin forma sa, destul de apropiată de etimonul latin, cuvîntul *popor* nu putea să apară filologilor din secolul trecut decît ca moştenitorul direct al latinului *populus*. *Lexiconul budan* indică lat. *pŏpŭlus*. Aplicînd o metodă defectuoasă, A. Cihac enumeră, alături de lat. *pŏpŭlus*, echivalente din limbile romanice, astfel că nu se poate cunoaşte exact părerea sa. Menţionarea în primul rînd a cuvîntului latin arată totuşi că nici Cihac nu gîndea altfel.

La începutul secolului nostru însă, mai mulţi lexicografi pun la îndoială originea latină a cuvîntului, înclinînd să creadă, din ce în ce mai mult, că e vorba de un împrumut din italiană. Tiktin (DRG), deşi indică etimonul latin, ezită, două rînduri mai jos, adăugînd : „După cît se pare *popor* şi *poporan* sînt cuvinte împrumutate din italiană".

L. Şăineanu (DU) renunţă definitiv la etimologia latină, pe care nici n-o mai menţionează. Opinia sa este că *popor* „pare o romanizare după it. *popolo*". Pentru a susţine această teză, el invocă argumentul că *popor* este „un termen necunoscut vechii limbi, vorba cu adevărat populară este *norod*."

Şăineanu revine asupra acestei idei în introducerea publicată în ediţia a V-a (1925) a Dicţionarului său [1]. În capitolul dedicat influenţei occidentale, Şăineanu afirmă că *popor* este un neologism. El precizează că „pe lîngă neam şi norod, se adaose succesiv *naţie*, *popor* şi *ginte*. Termenul de *popor* a fost introdus de cărturarii ardeleni, care l-au modelat după it. *popolo*" [2].

O atitudine asemănătoare găsim la CADE, unde se spune că „*popor*, nu derivă din lat. *populus*, ci mai curînd din it. *popolo*" Argumentul lui Candrea, diferit de acela al lui Şăineanu numai în ceea ce priveşte vechimea cuvîntului, este că *popor* „apare abia în secolul al XVII-lea".

Desigur că aceleaşi considerente au determinat pe Candrea şi Densusianu să nu includă cuvîntul *popor* în *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, Bucureşti, 1914.

---

[1] Lazăr Şăineanu, *Dicţionarul universal al limbii române*, ed. a VIII-a, p. XII.
[2] *Ibidem*, p. XXXI.

O poziţie diferită apare în DM. Aici se renunţă la etimologia italiană [3] şi se revine la cea latină. Dar se vede că, din cauza ezitărilor anterioare, în DM se adoptă o atitudine prudentă, prin indicarea unei provenienţe savante : „După lat. lit. *populus*".

În faţa acestei situaţii contradictorii, este necesar să reexaminăm faptele pentru a vedea în ce măsură un împrumut din italiană sau din latina literară ar fi mai probabil decît moştenirea cuvîntului direct din latină. Trebuie să observăm că argumentele lui L. Şăineanu şi I.-A. Candrea sînt contrazise de fapte.

Chiar dacă *popor* apare mai rar decît *norod*, el nu este necunoscut în limba veche. În secolul al XVII-lea, este atestat destul de des în forma de astăzi. La Dosoftei (V. S.) îl întîlnim de nenumărate ori : p. 2^{r}/10 (1 septembrie), 32^{v}/1 (26 septembrie), 34^{r}/33 (28 septembrie), 105^{v}/1, 13, 14, 20, 29, 106^{r}/22, 25, 30, 106^{v}/8, 107^{r}/7, 107^{v}/11 (4 noiembrie), 181^{r}/11 (30 noiembrie). Cuvîntul se mai găseşte în *Îndreptarea legii*, Tîrgovişte, 1652 (citat de TDRG) şi de mai multe ori în *Liturghia Sf. Chrisostom* (GCR I 240/18, 20, 241/2).

Este clar, astfel, că afirmaţia lui Şăineanu, după care cuvîntul *popor* ar fi fost modelat după it. *popolo* de către cărturarii ardeleni, este greşită.

Popor a fost luat de aceştia fie din limba vorbită, fie din texte mai vechi şi apare în scrierile lui Şincai, Budai-Deleanu, Ţichindel şi mai ales în acelea ale lui Petru Maior. Tot astfel, el este înregistrat în LB, DLRU şi chiar în LM (în cel din urmă însă, alături de forma refăcută *popol*). Este semnificativ faptul că *popor* nu le trezeşte suspiciuni latiniştilor, ci este adoptat de ei în această formă, care ar fi putut să le pară destul de „coruptă", faţă de lat. *populus*. *Lexiconul budan* consideră chiar că trecerea lui *l* > *r* este un fenomen „more solito", fără a semnala alte modificări în forma cuvîntului.

Deşi mai puţin numeroase, atestările nu lipsesc nici în secolul anterior.

Astfel, Densusianu (HLR II, 467) îl citează într-un fragment reprodus din *Texte de limbă din secolul al XVI*-lea, publicate de Ion Bianu. Tot aici, Densusianu trimite şi la glosele româneşti din textul slav al Sintagmei lui Vlastaris, unde prin cuvîntul *popor* este glosat slavul жупы [4]. De curînd *popor* a fost semnalat şi în *Evangheliarul din Petersburg* [5]. În acelaşi secol îl găsim în două documente slave, cel mai vechi datînd din 1525, din timpul domniei lui Radu de la Afumaţi [6].

Un împrumut din italiană sau din latina literară, înainte de 1525, este foarte puţin probabil.

Dar un important factor de ordin semantic a contribuit, în mare măsură, în favoarea etimologiei italiene : faptul că în textele noastre *popor* ar

---

[3] Limba italiană este menţinută numai pentru sensul nr. 4. Am impresia că e vorba de o greşeală. Judecînd după Şăineanu (DU) şi CADE, indicaţia, admiţînd că e justă, ar fi trebuit să se refere la sensul nr. 5.

[4] Ion Bogdan, *Glose româneşti*, „Conv. lit.", XXIV, 1890, p. 737.

[5] L. Demény, *Primul text românesc imprimat*, în „Revista bibliotecilor", XIX, 1966, nr. 6, p. 344.

[6] *Documentele privind ist. Rom.*, B. XVI (cu indicaţia, în notă, că *popor* apare astfel în textul slav), vol. I, p. 191 ; Damian Bogdan, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946, p. 89 ; P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1964, p. 51.

avea sensul de „totalitatea credincioşilor care aparţin aceluiaşi cult sau aceleiaşi parohii", ca şi italianul vechi *popolo*. Această identitate de valoare semantică nu este prezentată de lexicografi ca un argument, în mod explicit, dar se vede, din felul în care se insistă asupra ei, că, în lipsa unor fapte sigure, apropierea semantică este luată drept punct de plecare pentru explicarea etimologică. Sensul bisericesc este considerat sensul prim al cuvîntului, atît în TDRG cît şi în CADE. La acelaşi sens, notat în Dicţionarul său cu nr. 4, Şăineanu insistă în mod deosebit asupra acestei apropieri semantice. De la Şăineanu, ea a fost preluată în mod necritic de către DM, cu o eroare de redactare sau de tipar (menţinerea cifrei 4, ca la Şăineanu, cu indicarea limbii italiene în dreptul ei, cînd de fapt sensul respectiv devenise sensul 5 în DM), deşi aici apropierea cu italiana nu se împacă de fel cu explicaţia etimologică prin lat. lit. Dacă s-ar admite că *popor* a fost refăcut „după lat. lit.", acest fapt n-a putut avea loc decît destul de tîrziu, într-o perioadă în care influenţa administrativă a bisericii italiene asupra cuvîntului românesc nu avea cum să se mai exercite.

Argumentul apropierii semantice dintre româna secolului al XVII-lea şi italiana veche constituie o ipoteză care merită să fie luată în consideraţie căci, într-adevăr, textele noastre din această epocă arată că *popor* luase sensul de „colectivitate bisericească". Dar nu se poate spune nici că acesta este unicul sens al cuvîntului şi nici nu se poate deduce, de aici, că el vine neapărat din italiană.

Din punct de vedere istoric, nu văd cum s-ar putea vorbi despre o influenţă bisericească italiană după Marea schismă din 1054, care a împărţit lumea creştină în catolici şi ortodocşi. Ţinînd seama de faptul că, în general, se admite că limbile romanice s-au constituit în secolul al VIII-lea, sau chiar în al IX-lea[7], influenţa n-ar fi putut avea loc decît în intervalul cuprins între secolul al IX-lea şi pînă la jumătatea secolului al XI-lea.

În acest caz, ar fi preferabil să presupunem că *popor* este moştenit, cu atît mai mult cu cît *populus* începuse să aibă o accepţiune bisericească încă din latină, la scurt timp după apariţia creştinismului [8].

Dar o altă explicaţie, mult mai probabilă, se bazează pe dezvoltarea acestui sens pe teren românesc, independent de italiană. Trebuie să observăm că sensul de „colectivitate religioasă" nu se putea dezvolta direct din *populus*, cunoscut în textele clasice cu accepţiunea din *populus romanus*. Dacă ţinem seama de faptul că termenul se aplică, mai tîrziu, creştinilor, care desigur nu reprezentau întreaga populaţie romană, trebuie să admitem că el ajunsese să însemne mai întîi „un număr mare de oameni", „mulţime de oameni", „populaţie" [9], poate chiar numai partea exploatată a populaţiei, devenind sinonim cu *plebs* [10]. O evoluţie asemănătoare a avut *plebs* însuşi [11]. Cu noul sens, de „colectivitate bisericească", derivatul *plebania* a pătruns în limba maghiară [12]. Trebuie, aşadar, să admitem că

---

[7] Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, 1965, p. 41.
[8] *Istoria limbii române*, vol. I, *Limba latină*, Bucureşti, 1964, p. 61.
[9] *Ibidem*, p. 69; A. Walde, *Lat.* Et. W. 3 Auflage, Heidelberg, 1954, vol. II, s.v.
[10] Ernout-Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, s.v.
[11] Meyer-Lübke, REW 6591.
[12] Eckhardt Sandor, *Magyar-francia szótár*, Budapest, 1958, Sauvageot, s.v. *plébánia*.

populus însemna „mulţime de oameni" încă din latină şi că acesta a fost sensul cu care s-a păstrat în limba română, ca şi în celelalte limbi romanice[13], mai înainte de a lua sensul bisericesc. Sensul de „mulţime" îl întîlnim în textele noastre din secolul al XVII-lea. În *Psaltirea* lui Dosoftei, el apare în mod frecvent ca echivalentul pluralului *oameni* din *Psaltirea scheiană* : „Spureţi întru limbi slava lui, întru toţi oamerii (*popoarăle*, Dos.) ciudesele lui . *Psalt. sch.* 199/32. În altă parte, tot la Dosoftei, el are în mod clar sensul de „mulţime" : „Deaca audzâ tot poporul alergâ şi ... rumpsărâ hainele pre dînşii" (V. S. 4 noiembrie, 107[r]/36). Acelaşi sens îl are într-un text din secolul precedent, *Evangheliarul din Petersburg*, unde СТАРЦИ ЛЮДСТЇИ este tradus prin „batrъnii poporului" [14].

Direcţia evoluţiei de la „mulţime" spre sensul bisericesc este confirmată şi de evoluţia similară a sinonimului *norod*. Acesta însemna iniţial o colectivitate laică, sau o mulţime oarecare de oameni[15]. Mai tîrziu, în texte religioase, el ia sensul de „comunitate de oameni de acelaşi cult". Astfel de contexte sînt întîlnite chiar din secolul al XVI-lea : „Eu voi hi Dumnezeul vostru, voi încă veţi hi nărodul mieu" (a. 1560) (GCR I, 4/15).

Pe lîngă aceasta, există dovezi că termenul *popor* s-a specializat şi în alt sens decît în acela bisericesc. Pe baza celor două documente slavo-române din secolul al XVI-lea (unul din 1525 şi celălalt din 1575), precum şi a numeroase documente din epoca lui Matei Basarab, P. P. Panaitescu (*loc. cit.*) arată că termenul *popor* denumea, în Ţara Românească, fie o parte dintr-un sat, fie populaţia mai multor sate, fie o parte a unei obşti ţărăneşti. Un sens apropiat de acesta, sensul de „totalitate a locuitorilor unei ţări sau a unei regiuni" îl întîlnim la Dosoftei : „Unde iaste Ieremia ... şi tot poporul cetăţii? (V. S., 4 noiembrie, p. 106[r]/22).

Pe de altă parte, cred că nici nu se poate vorbi de o specializare propriu-zisă în sensul de „colectivitate bisericească". Nu există nici un text din care să reiasă că termenul de *popor* denumea o unitate fixă, definită, în cadrul organizării bisericeşti, ca „eparhie" sau „parohie", de exemplu. El se referea la o colectivitate nedefinită precis, care, după împrejurări, putea să ia fie o accepţiune laică, fie una religioasă.

În cel puţin două dintre cele trei citate cu care, în TDRG, se ilustrează sensul de „comunitate bisericească", cuvîntul *popor* semnifică o colectivitate oarecare, de exemplu locuitorii unui sat, luînd un sens special din cauza contextului : „Episcopilor li se cade să înveţe poporul în toate zilele" (a. 1652) sau „Preotul : Cu pace Domnului să ne rugăm. Poporul : Doamne miluiaşte" (a. 1679).

Sensurile de „mulţime de oameni" şi de „colectivitate laică" ale cuvîntului *popor* din primele noastre texte arată că, asemenea tuturor limbilor romanice, limba română a moştenit cuvîntul, cu principalele lui sensuri, din latină.

Dar trebuie să mai observăm că, pentru a formula obiecţii împotriva caracterului moştenit al cuvîntului *popor*, lexicografii noştri s-au limitat, în mod greşit, la argumente istorice şi semantice, deşi ar fi putut invoca altele, mult mai puternice, de ordin fonetic. Dacă *popor* ar fi pre-

---

[13] DEI s.v. *popolo*; DCEIC s.v. *pueblo*; FEW s.v. *populus*.

[14] Microfilm B.A.R.S.R., nr. 14, p. 225 [9].

[15] I. I. Sreznevskii, *Materiali dlia slovaria drevne russkogo iazika*, 1895, s.v. *narod*.

zentat un fonetism normal, conform legilor cunoscute ale evoluţiei fonetice, nimeni n-ar fi putut pune la îndoială, în ciuda lipsei de atestări în textele vechi, continuitatea cuvîntului din latină în română. Dar trebuie să recunoaştem că aspectul formal al cuvîntului *popor* prezintă unele neregularităţi mai greu de explicat. Pentru a şti la ce anume ne referim, este necesar să analizăm diferenţele dintre cuvîntul român şi cel latin. Acestea sînt în număr de patru : 1. Trecerea lui $l > r$. 2. Nesincoparea lui *u*. 3. Trecerea lui $u > o$. 4. Deplasarea accentului de pe prima silabă pe următoarea. Dintre acestea, primele două sînt perfect normale. Rotacizarea lui *l* este un fapt binecunoscut. Nesincoparea lui *u* este un fenomen normal. Prezenţa aceluiaşi fenomen în italiană nu poate fi un argument pentru a dovedi provenienţa cuvîntului, deoarece se ştie că, în privinţa sincopării, Orientul cu Italia şi cu partea răsăriteană a retoromanei făceau o arie aparte faţă de restul Romaniei[16] . Acelaşi tratament îl întîlnim la numeroase alte cuvinte româneşti : scîndură, lingură etc., a căror origine latină moştenită n-a fost contestată de nimeni. Celelalte două fenomene însă sînt mult mai greu de explicat. Se ştie că, în limba română, tendinţa generală este închiderea timbrului, deci trebuie să considerăm mai normală trecerea lui $o > u$ şi nu modificarea inversă. De asemenea, nu se poate explica bine deplasarea accentului.

Pare curios că cele două neregularităţi n-au reţinut atenţia lexicografilor. Singurul care s-a ocupat de ele a fost Sextil Puşcariu, dar nu pentru a veni în sprijinul celor care combăteau moştenirea cuvîntului din latină, ci, dimpotrivă, pentru a demonstra că *popor* reprezintă o evoluţie normală a lat. *populus*. Nu e necesar să reproduc explicaţiile date de Sextil Puşcariu în articolul din 1902 [17], explicaţii asupra cărora revine cu mult mai multe argumente într-o notă etimologică publicată un an mai tîrziu[18]. De asemenea nu este cazul să mă opresc aici, asupra celor două probleme privind schimbările fonetice dintre *o* şi *u* sau deplasarea accentului, care ar trebui să formeze obiectul unor discuţii mai largi. S-ar putea să existe şi alte soluţii decît acelea propuse de Puşcariu. S-ar putea, de asemenea, ca argumentarea sa să nu fi fost suficient de convingătoare. Ea trebuia acceptată totuşi ca probabilă sau, în orice caz, putea forma punctul de plecare al unei discuţii. E ciudat însă că, după cît se pare, ea n-a provocat nici o replică din partea acelora care aveau altă părere. Ar fi fost de aşteptat ca ceilalţi lexicografi să discute interpretarea lui Puşcariu, căci atît fascicula din TDRG cuprinzînd cuvîntul *popor*, cît şi ediţia a II-a a *Dicţionarului* lui Şăineanu, ca să nu mai vorbim de CDDE sau CADE, au apărut după nota etimologică publicată de cel dintîi. Dar, fapt şi mai ciudat, în alte împrejurări, atît Densusianu [19] cît şi Candrea[20], pornind de la constatarea că în textele vechi se întîlnesc numeroase cazuri de grafie în care *o* apare în locul lui *u*, emit ipoteza unei treceri reale a lui $u > o$, care s-ar justifica printr-o pronunţare foarte deschisă a lui *u* în unele regiuni. Acest fapt ar fi putut constitui un punct de plecare în rezolvarea problemei pri-

[16] Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I, ed. IV, p. 73.

[17] *Die rumänischen Diminutivsuffixe*, în „Jahresber", VIII, 1902, p. 128.

[18] *Rumänische Etimologien*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", XXVII, 1903, p. 741—742.

[19] DHLR, II, 73.

[20] *Psalt. sch.*, CXXXVII.

vitoare la trecerea lui *u* > *o* în limba română şi, implicit, un argument în plus la acelea aduse de Puşcariu în favoarea tezei sale. Fără să observe probabil legătura dintre cele două fapte, Candrea şi Densusianu au preferat, în privinţa etimologiei cuvîntului *popor*, alte soluţii.

Trebuie să spunem însă că nici explicaţia prin italiană, nici aceea prin latina literară, propusă mai tîrziu de DM n-au fost suficient de bine argumentate. După cum moştenirea cuvîntului *popor* din lat. a fost combătută, fără să se ţină seama de dificultăţile fonetice, tot aşa noile soluţii au fost propuse fără examinarea lor sub acest aspect. Este cazul astfel să ne întrebăm dacă ele nu întîmpină dificultăţi fonetice mai mari decît acelea pe care a căutat să le rezolve Puşcariu, pentru a demonstra continuitatea cuvîntului din latină.

Italianul *popolo* ne-ar dispensa, e adevărat, de o explicaţie pentru *u* > *o*. Ar rămîne deschisă problema deplasării accentului. Dar, fapt şi mai grav, ar trebui să se explice modificarea nr. 1, trecerea lui *l* > *r*, care, după cum se ştie, n-a acţionat decît în elementele moştenite. Nu se cunosc cuvinte împrumutate care să prezinte această modificare. Chiar şi cele mai vechi dintre elementele slave păstrează pe *l* nealterat.

Şi mai inexplicabilă pare soluţia din DM. Explicaţia prin latina literară nu ne dispensează de orice fel de argumente privind forma cuvîntului. Dar mai întîi, ar trebui să ştim ce se înţelege exact prin formula „după lat. lit.". Este vorba de un împrumut savant? Din punct de vedere istoric, faptul nu este imposibil. Este cunoscut cazul unor cuvinte împrumutate din latină cu mult înainte de apariţia latiniştilor. Dar ipoteza nu poate fi acceptată căci, asemenea oricărui împrumut, ar fi trebuit să păstreze, ca şi în cazul italienei, forma cu *l*.

Să fie însă vorba de o „refacere" pe care o sugerează acel „după"? Şi ce anume trebuie să înţelegem prin „refacere"? Se ştie că pentru a da limbii române un caracter mai „latinesc", reprezentanţii curentului latinist au înfăptuit uneori astfel de „refaceri". Dar, pentru aceasta, trebuia să existe mai întîi în limbă un cuvînt popular, considerat incorect. Tot ca o refacere trebuie interpretată una dintre ipotezele lui Şăineanu, după care *popor* ar reprezenta o „romanizare" după it. *popolo*. Admiţînd că *popor* ar fi fost creat într-un fel sau altul, după un procedeu caracteristic latiniştilor, (deşi cuvîntul datează încă din secolul al XVI-lea) prin refacere „după lat. lit." trebuie să înţelegem o mai mare apropiere şi nu o depărtare de cuvîntul latin. Este greu de închipuit că persoana care l-ar fi refăcut a putut imagina o formă atît de depărtată de *populus*. În mod normal, cuvîntul ar fi trebuit să apară sub forma *popul*, modelată după lat. sau *popol*, după it., aşa cum s-a întîmplat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sau, în orice caz, *popur*, admiţînd că legile de evoluţie fonetică ale limbii române ar fi fost cunoscute.

În sfîrşit, prin formula „după lat. lit." mai putem înţelege o mai mare adaptare a unui cuvînt latin la sistemul fonetic al limbii române. Ar fi să presupunem existenţa unui fel de precursor al lui Aron Pumnul, care, aplicînd peste tot analogia, să încerce „românizarea" evoluţiilor considerate „aberante". În cazul acesta ar trebui să putem identifica în limbă măcar o parte dintre elementele care ar fi servit ca model analogic. Dar cuvîntul *popor* reprezintă, din punctul de vedere al fonetismului

său, un caz izolat, cel puţin pînă în momentul de faţă. Acest fapt constituie şi marea dificultate de a explica evoluţia lui din latină.

Stereotipia indicaţiilor etimologice din DM le face susceptibile de interpretări diferite. După cum s-a văzut însă, oricare dintre ele pare la fel de inacceptabilă.

În concluzie, trebuie abandonată atît soluţia etimologiei din latina literară a cuvîntului *popor*, cît şi aceea a etimologiei italiene. Ele întîmpină numeroase dificultăţi de ordin fonetic, istoric şi semantic. Nu putem şti ce anume a determinat aceste explicaţii. Să fi fost vorba de încercarea ieşirii din impas printr-o soluţie mai comodă? În cazul acesta, ar fi fost preferabil să se admită ca necunoscută etimologia cuvîntului *popor*. Dar identitatea dintre prima parte a cuvîntului românesc şi prima parte a cuvîntului latinesc ar fi părut multora un indiciu incontestabil de înrudire, şi, în consecinţă, indicarea etimologiei ca necunoscută ar fi fost luată drept o exigenţă excesivă. De această identitate trebuie să ţinem seama, de altfel, pentru a stabili că *popor* nu putea veni din altă parte decît din lumea romanică.

Dar, cum atît teza unui împrumut din italiană, cît şi teza unei refaceri după latina literară sînt, după cum am văzut, inacceptabile, nu rămâne decît să admitem etimologia propusă de Sextil Puşcariu, chiar dacă nu putem da încă o explicaţie satisfăcătoare pentru evoluţia fonetică a părţii finale a cuvîntului.

DAN BUGEANU

Tătarcă. După DM (1958) prin *tătarcă* înţelegem : 1) tătăroaică (şi la Papahagi [1] pentru Maramureş) ; 2) iapă de soi tătăresc ; 3) haină lungă îmblănită purtată de tătari („căciulă de postav garnisită cu blană" la Tiktin, *Rum.-Deutsch. Wört.*) şi 4) dovleac uscat, golit, folosit ca ploscă ori felinar. Totodată mai cunoaştem o serie de sensuri din domeniul botanicii : *tătarcă* = specie de hrişcă [2] (*Fagopyrum esculentum* la Panţu [3] sau *F. tataricum* „hrişcă tătărcească" la Prodan [4]), *tătarcă* = sorg (*Sorghum vulgare*) numit şi „mălai tătăresc" [5] ; *tătarnică* = specie de scăiete (*Echinops commutatus*) [6] ; *tătărcuţă* sau *tărtăcuţă* = specie de plantă agăţătoare originară din Asia (*Coccinia indica*) [7]. Fără a fi citată ca atare în lucrările lingvistice sau în dicţionare, *tătarca* apare şi ca apelativ pentru cocoşul-de-mesteacăn (*Lyrurus tetrix*), cel puţin în Maramureş, şi nu numai în Vişeul-de-Sus [8], ci şi la Petrova, Borşa ş.a.

Evident, rădăcina cuvîntului *tătarcă* este etnonimul *tătar* care împreună cu sufixul slav *ka* > *tătarca* = „femeia tătarului, tătăroaică" (cf. rus.

[1] T. Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, Bucureşti, 1927, p. 231 şi urm. (glosar).
[2] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1963 (citînd pe Kisch).
[3] Zacharia Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român*, Bucureşti, 1906.
[4] I. Prodan, *Flora mică ilustrată a României*, Cluj, 1928.
[5] *Ibidem.*
[6] Zacharia Panţu, *op. cit.* ; I. Prodan, *op. cit.*
[7] Zacharia Panţu, *op. cit.*
[8] M. Băcescu, *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român*, Bucureşti, 1961, p. 165.

„tatar-in" = tătar şi „tatarka" = tătăroaică). Ca nume de plantă, de articole vestimentare sau pentru caii tătăreşti, *tătarcă* a avut rolul de a indica proveniența lor asiatică, *tătărească* (cf. „mălai tătăresc", „haină (-căciulă) tătărească", „iapă tătărească") [9].

Este greu astăzi să ne dăm seama, în mod indiscutabil, de modul în care acest nume a fost dat cocoşului-de-mesteacăn. Cu toate că pasărea aceasta a populat şi silvostepele [10] (în secolul al XVIII-lea este citată la marginile Bugeacului şi la începutul secolului al XX-lea se afla încă un nucleu în jurul Mănăstirii Cocoş din nordul Dobrogei, ca şi în silvostepa de la sud de Argeş, la Găeşti), prezența ei în număr mai ridicat a fost legată — la noi — de zona depresională intra- şi subcarpatică, pînă la altitudinea de 1000—1200 m şi în special în Carpații Orientali. Aici a fost mai bine cunoscută populației băştinaşe, astfel că nu ne putem imagina pătrunderea numelui *tătarcă* în graiul poporului prin intermediul tătarilor, nefiind vorba de o specie venită sau adusă dinspre est, legată astfel într-un mod sau altul de prezența acestora (în forma de „pasăre tătărească", potrivită mai degrabă unei păsări stepice, ca dropia sau spîrcaciul, dar nu cocoşului-de-mesteacăn, element faunistic nordic). Lipsesc dovezi care să permită presupunerea că tătarii îi căutau penele negre, în formă de liră, care formează coada masculului, rîvnite şi prețuite în aur, la vremea lor, în alte părți ale Europei (Alpi, Tirol, Carpații Păduroşi etc.), aşa cum erau căutate de nobili, cavaleri, luptători sau de către şoimarii evului-mediu, penele de cocor, de egretă sau de şoim. Pe de altă parte, *tătarcă* poate duce la presupunerea unor corespondențe cu apelativul *tărcat*, destul de potrivit pentru femela de cocoş-de-mesteacăn, în adevăr tărcată (roşcată, cu negricios şi alb). În acest sens se poate cita şi apelativul *tarcan* atribuit cocoşului-de-munte (*Tetrao urogallus*)[11], nume izolat, cu etimologie nelămurită, dar cu rezonanțe semnificative în ideea de mai sus. Ni se pare însă că, din punct de vedere lingvistic, *tărcat* > *tătarcă* este greu de explicat.

Cea mai aproape de realitate este presupunerea că numele *tătarcă* a trecut asupra păsării de la planta *tătarcă* (hrişca, nu sorgul), în vremea în care *L. tetrix* era mult mai răspîndită decît azi şi staționa (sub forma de micropopulații) şi în zonele deluroase şi colinare împădurite, mai puțin înalte, submontane. Atunci, mai cu seamă toamna, stoluri de cocoşi-de-mesteacăn apăreau, probabil ca să se hrănească, tocmai în lanurile de hrişcă, aşa după cum astăzi, *L. tetrix viridanus* sau *L. tetrix ussuriensis* (subspecia cea mai răsăriteană) se hrănesc în mod obişnuit, vara tîrziu şi toamna, pe cîmpurile cu cereale. Or, aici, păsările (tot anul retrase) puteau fi văzute de popor. În sprijinul acestei ipoteze avem şi dovezi de ordin lingvistic, fenomenul interschimbării apelativelor ornitologice şi botanice fiind obişnuit în limba noastră: *in* > *inăriță* (*Carduelis flammea*), *cînepă* > *cînepar* (*C. cannabina*), *scai* > *scăiecior*, *scatiu* (*C. spinus*)

---

[9] O oaie „tătară" prăseau brănenii şi bîrsenii, pe lîngă țigaia, țurcana, părnaia ş.a. (Şt. Paşca, DR, VI, 1929, p. 160), dar necunoscută sub această denumire rodnenilor, deşi aceştia au oaie „armeancă", „țigancă" ş.a. (vezi E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926, p. 23—24).

[10] Mai precis, subspecia caracteristică silvostepelor nordpontice, cu ierni reci (*Lyrurus tetrix viridanus Lorenz*).

[11] M. Băcescu, *op. cit.*

etc. (cf. plantă > pasăre) ca şi *bibilică* > *bibilica* (*Fritillaria meleagris*), *pupăză* > *pupăza* (*Orobus vernus*), *turtureaua* > *turturea* (*Carlina acaulis*) ş.a. (cf. pasăre > plantă).

Adoptînd deci ipoteza bot. *tătarcă* (= hrişcă) > ornitol. *tătarcă* (= cocoş-de-mesteacăn), numele *Tătar* dat cocoşului-de-munte (după Linţia [12], fără a indica locul de proveniență) trebuie să-l considerăm provenit, la rîndul său, de la *tătarcă*, urmare a comparaţiei spontane între cele două specii de „cocoşi sălbatici", *Lyrurus tetrix* — *tătarca* şi *Tetrao urogallus*, de trei ori mai mare decît ea, deci, firesc, *tătar* [13].

Tătarca, apelativ feminin pentru *L. tetrix*, se integrează perfect în ansamblul femininelor *gotcă* pentru *T. urogallus* şi *ieruncă* pentru *Tetrastes bonasia* (toate trei aceste tetraonide sînt cunoscute prin apelative feminine). Pe acelaşi plan cu *gotcă*, şi în cazul *tătărcii* ne aflăm în faţa numelui vechi, autentic, al lui *Lyrurus tetrix*. Deşi „cocoş-de-mesteacăn" este astăzi înrădăcinat în limbă prin graiul vînătoresc, acest nume provine din traducerea germ. „Birkhahn" = *L. tetrix* (< germ. *Birke* = mesteacăn, *Hahn* = cocoş) şi, sub influenţa saşilor, la Rodna Veche se mai poate auzi încă apelativul *bircan*, cu care localnicii deosebesc această pasăre. „Gotcă-pestriţă", „cocoş-de-pădure", „gotcan-mic" şi altele de acest gen au rolul mai mult de a deosebi pasărea de *T. urogallus*; iar nume ca „găinuşi" sau „cucoşi sălbatici" sînt potrivite pentru oricare dintre tetraonide. Nici Gh. Şincai, autor al primului dicţionar românesc de ştiinţe naturale [14] (cuprinzînd şi foarte multe numiri neaoşe) nu-i găseşte numele popular autentic şi faţă de „*Tetraonum* [15] = găină sălbatică" dă „*Tetrix* [16] = tetrice" (sic !), fabricînd astfel un nume nou, artificial.

Cocoşul-de-mesteacăn s-a restrîns numeric mult mai timpuriu decît cocoşul-de-munte, locuind ţinuturile muntoase cele mai ferite şi din ce în ce mai înalte, ajungînd aproape în pragul dispariţiei, iar poporul i-a pierdut, cu timpul, numele. De aceea pasărea *tătarcă* a rămas puţin cunoscută chiar şi în regiunile nordice ale Carpaţilor Orientali, acolo unde acest tetraonid mai rezistă şi astăzi [17]. Cu vremea, limba evoluînd, însuşi femininul *tătarcă* = femeie de tătar (cf. „bulgarcă", „ungurancă") devine *tătăroaică* (cf. „bulgăroaică", „unguroaică" etc.). Deci toponimia a păstrat, mai bine decît limba vorbită, amintirea *tătarcii* primitive [18].

Toponimie

Apariţia tătarilor la malurile Nistrului, năvălirile (începînd cu anul 1241) şi împămîntenirea lor în şesurile nordpontice, în imediată vecinătate cu Principatele Române (şi parţial chiar pe teritoriul acestora) au

---

[12] D. Linţia, *Proiect pentru stabilizarea nomenclaturii ornitologice române*, în „Întîiul Congres al naturaliştilor din România, Cluj 1928", Cluj, 1930.

[13] Deja Băcescu (*op.cit.*, p. 165) îşi exprimă îndoiala că *tătar* s-ar referi la *T. urogallus* şi nu, de fapt, la *L. tetrix*, sesizînd apropierea dintre apelativele *tătarcă* şi *tătar*.

[14] Gh. Şincai, *Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae* (la Al. Borza, DR, V, 1928).

[15] *Tetrao urogallus*.

[16] *Lyrurus tetrix*.

[17] De aceea T. Papahagi (*op. cit.*, p. 213) identifică „tătarcă = femeie de tătar" şi primeşte chiar o explicaţie locală despre „tătăroaica (= tătarca)" legendară, a cărei moarte ar fi lăsat toponimicul *Bîtca Tătărcii*.

[18] „... marile unităţi ale munţilor noştri sînt menite, prin fiinţa lor, a păstra numirile vechi" (G. Giuglea, *Cheie pentru înţelegerea continuităţii noastre în Dacia prin limbă şi toponimie*, în „Geopolitică şi geoistorie", III, 1956, p. 49).

fost oglindite abundent în toponimia noastră, cu precădere în regiunile de şes ale Moldovei şi Ţării Româneşti. Cunoaştem aici comune, sate, sălaşuri, moşii şi părţi de hotar denumite *Tătarul*, *Tătărani*, *Tătăreni*, *Tătăreşti*, *Tătărăi*, *Tătăraş*, *Tătăruşi*, *Tătăruţa* etc. [19]. Din Transilvania cunoaştem: *Tătărlaca*, *Tatarova*, apoi *Tătăreşti*, *Tărtăria* [20]; chiar *Trotuşul* (< magh. „*Tatár-os* = satul tătarilor") [21] reţine amintirea tătarilor (pe lîngă alte toponimice şi antroponimice, ca *Hăneşti*, *Mîrza*, *Cubanul* etc.).

În zona montană, denumirile care indică trecerea tătarilor sînt puţine, deoarece aceştia păstrau numai calea trecătorilor dintr-o provincie („Ţară") într-alta. Totuşi avem în Carpaţii Meridionali vîrful (1889 m) şi valea *Tătarul*, în Făgăraş; vîrful *Tătăruţul* şi *Tătărăul* (1777 m) în Munţii Sebeşului; vîrful *Tătărelul* în Parîng (1959 m); vîrful *Tătăruţul* (1415 m) lîngă vîrful *Tătarul Mare* (1480 m) şi *Tătarul Mic* în Munţii Ciucaş. Important este că *tătarcă* nu apare în aceşti munţi ca toponimic. În Carpaţii Orientali găsim top. *Tătarul* („Tatarhavas" — 1455 m) în Munţii Gheorghienilor, cătunul *Tătaru*, lîngă rîul Teşna, ca şi *Dîmbul* şi *Pîrîul Tătarului* [22] (pe valea Leşului) în Munţii Bîrgăului; apoi, *Preluca Tătarilor* în Munţii Rodnei (zona Prislopului), iar mai la nord, top. *Tătaru* în regiunea satului Crăceşti, în Maramureş[23]. Elocventă, prin analogia cu răspîndirea masată şi persistentă a cocoşului-de-mesteacăn tocmai în Carpaţii Orientali, îşi face aici apariţia *tătarca*, sub forma de toponimice montane; şi nu numai *Tătarca* (1688 m) din r. Ciuc (Munţii Gurghiului, alături de un *Vîrful Găinuşii*, 1680 m, sau *Găinoasa* [24] şi de un *Pávadomb*, 1416 m, adică „Dîmbul Păunului" [25] ! !) sau *Muntele Tătarca*, 1552 m din r. Cîmpulung (Munţii Bucovinei, vecin cu Muntele Găina, 1397 m ! !), citate de acad. Iorgu Iordan [26], ci şi de altele, necitate în studiile lingvistice:

Piatra Tătărcii („Tatarka-kö), 1256 m, din Călimani (versantul sudestic, în zona satului Cuşma); *Bîtca Tătărcii* din Maramureş (citată de Papahagi) şi *Muntele Tatarka* (1774 m), la originile văii Tarasului, în Masivul Swidoveţ (Carpaţii Sovietici), acesta din urmă dovedit documentar încă din secolul al XIV-lea [27].

★

Eliminînd ipoteza top. *tătarcă* < etn. *tătarcă* „tătăroaică" (aceasta nu avea ce căuta în vîrfuri de munte) în faţa celor cinci „tătărci" toponimice montane citate, etimologia acceptată pînă în prezent top. *Tătarcă* < apel. bot. *tătarcă* = hrişcă (*Polygonum fagopirum*) [28] nu poate fi satisfă-

[19] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 487; G. I. Lahovari, *Marele dicţionar geografic al României*, vol. II, Bucureşti, 1902, p. 557—558.

[20] D. Martinovici, N. Istrati, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite*, Cluj, 1921.

[21] Iorgu Iordan, *op. cit.*,

[22] A. Coşbuc.. *Obîrşia satului Leşu*, în „Arhiva someşană", 1935, nr. 16, p. 115.

[23] T. Papahagi, *op. cit.*

[24] A. Gociman, *Industria şi comerţul lemnului din bazinul Mureşului*, Cluj, 1928.

[25] Asemeni „găinuşii", acest „păun" nu ne surprinde, fiind vorba de un tetraonid care în „rotit" ţine coada înfoiată, sugerînd plastic păunul bine cunoscut.

[26] *Toponimia românească*, p. 287.

[27] Dr. Al. Filipaşcu, *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 1940, p. 14.

[28] Iorgu Iordan, *op. cit.* (citînd pe Kisch).

cătoare. Un anumit loc izolat, chiar munte, ar fi putut păstra — în urma unui complex de împrejurări dat — imaginea *tătărcii* — plantă, mai ales în regiunile subcarpatice moldovene unde hrişca a fost cultivată într-o oarecare măsură. Dar reapariţia acestui toponimic din Ciuc şi pînă în Carpaţii Sovietici, la nord de Tisa, pretutindeni indicînd munţi şi vîrfuri de munte, improprii agriculturii, ne obligă să abandonăm planta *tătarcă* din explicarea toponimiei lor [29]. Astfel, toponimicul *tătarcă* aduce mărturia existenţei pe aceste meleaguri a unei păsări, şi anume a cocoşului-de-mesteacăn, *Lyrurus tetrix*.

Tătarca, apelativ autohton vechi pentru *L. tetrix*, s-a păstrat în formă neschimbată, fie că ne referim la ţinutul Ciucului, fie la izvoarele Tarasului, în ţinuturile de dincolo de Tisa. Este locul să arătăm că însuşi numele ucr. *katarwak* pentru *L. tetrix* pare a deriva de la *tătarcă* (*tatar* > *katar*, *că*, *ca* > (*w*) *ak*) şi este interesant că, faţă de celelalte popoare slave, numai ucrainenii nu folosesc numele slav al lui *L. tetrix* : rus. *teterev*, pol. *cietrsew*, ceh. *tetrivek*, sîrb. *tetrijeb*, *tetreb*. Aceasta denotă şi faptul că *tătarcă* este mai vechi decît infiltrarea ucraineană în Maramureş (finele secolului al XV-lea) şi că încă de pe atunci avea o slabă circulaţie ca apelativ, astfel încît ucrainenii nu l-au putut prelua corect, dar au reţinut fidel toponimicul *Tătarcă*. Mai avem şi dovada că în secolele XI-XIV populaţiile de cocoşi-de-mesteacăn fiind mult mai răspîndite decît astăzi şi mai numeroase, nu ar fi fost o problemă formarea ornitol. *tătarcă* de la bot. *tătarcă* în regiunile joase submontane.

Top. *Tătarcă* apare, dincolo de Tisa, alături de alte vechi toponimice româneşti ca *Tîmpa* (Tempa) sau *Chiceră* (Kicsera, Kiczera etc.)[30] care, ca şi *Măgură* (Magura), *Gaura* (Gaurowy), *Prislop* (Prezslop), *Cucu* (Kuk), *Văratic* (Veratik), *Plai* (Plaj) şi multe altele [31] au fost răspîndite prin aşezările româneşti (voievodatele de Sanoc şi Zambor din Galiţia secolului al XII-lea) [32] şi mai ales prin expansiunea pastorală a maramureşenilor, pînă în Beschizii Orientali (Galiţia), în Beschizii Occidentali (Zakopane, Tatra) şi în Moravia Vlasilor (adică „a valahilor" !). Astfel că, dintre toponimicele animaliere, găsim răspîndite în aceste regiuni, pe lîngă *Tătarcă* (Tatarka), top. *Corbu* (Korby), *Cerbul* (Cerbania, Czerbul), *Cucul* (Kuk), *Şoimul* (Soimul), *Bursucul* (Borsuk) ş.a. În toată această regiune de munţi, cocoşul -de-mesteacăn se menţine, încă şi astăzi, cantonat în zona tufăriilor subalpine.

AL. FILIPAŞCU

---

[29] Desigur că nu poate fi vorba nici de anumite articole vestimentare, de dovleci sau de cai „tătăreşti".

[30] N. Drăganu, *Din vechea noastră toponimie*, DR, I, 1921, p. 109, 118, alături de *Tîmpă* şi *Chiceră* sau *Gruiu* (> ucr. „gruń", pol. „Grón", morav. „gruni" = deal, colină), N. Drăganu citează ca vechi top. românesc şi *Auşeu* (< *auş* „moş mic" < lat. *avus* + suf. *uş* ; cf. arom. *auş* „moş") care şi-a pierdut funcţia de nume şi a rămas în toponimia bihoreană, izolat : com. *Auşeu*, reg. Crişana. Acest vechi nume românesc îl regăsim şi în ornitologia populară, ca apelativ pentru pasărea *Regulus regulus* „auşel".

[31] Vezi T. Morariu, *Viaţa pastorală în Munţii Rodnei*, Bucureşti, 1937, p. 100—101 ; Kriz Cabicar, *Curiozităţi topice valachice*, în „Arhiva someşană", 1927, nr. 2, p. 84 şi urm. ; Gr. Nandriş, *Păstoritul românesc în Carpaţii poloni*, DR, VIII,1935, p. 138—148.

[32] Dr. Al. Filipaşcu, *op. cit.*, p. 19.

Broc de vin. *Broc* a fost înregistrat mai întîi de TDRG, cu sensul „un fel de mîncare din seminţe de dovleac sfărîmate şi fierte", fără să se indice şi etimologia. DA menţionează că se întîlneşte în Transilvania şi că denumeşte o „mîncare pregătită, de obicei, din felii de pîine peste care se toarnă apă clocotită în care a fiert brînză (urdă, prune etc.)", indicînd ca etimologie săsescul *Brôk* „miez de pîine".

În expresia *broc de vin*, pronunţat *broc de ɣin*, l-am înregistrat în Jidvei, rn. Tîrnăveni, reg. Mureş, însemnînd o „mîncare făcută din vin şi pîine care se dă mai ales secerătorilor".

Expresia reprezintă un calc după săsescul *vęnbrōk* (vezi *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch*, Berlin-Leipzig-Strassburg, 1908—1928 s.v. *Brocke*).

Plut, plută, plutît,-ă. Cuvîntul *plut* nu este înregistrat de dicţionare. Ne-a fost comunicat de lectorul univ. I. Benea, care îl cunoaşte din graiul din împrejurimile Bradului, reg. Hunedoara, în expresia *nas plut* „nas turtit, lătăreţ". Devenind supranume, termenul *Plutul* sau *Pluta* denumeşte pe cei care au acest defect fizic.

După părerea noastră, cuvîntul provine din lat. *plautus* (*plōtus*), *-a, -um*, despre care A. Ernout şi A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, ed. IV, Paris, 1959, s.v., ne informează : „*plautus* (*plotus*), *-a, -um* : *i appellantur canes quorum aures languidae sunt ac placcidae, et latius uidentur patere*". Iar despre *plōtus*, care este o variantă regională de origine umbrică a lui *plautus*, ni se relatează că are acelaşi sens cu *plancus, -a, -um* „aux pieds plats " ; „*plancus* : *< plotos appellant > Vmbri pedibus planis < natos: Hinc soleas dimidiatas, qui > bus utuntur in uenando < quo planius pedem ponant uo > cant semiplotia, et ... < Macci > us poeta, qui Vmber Sarsinas erat, a pedum planitia initio Plotus, postea Plautus coeptus est dici*".

Dar *plautus* (*plōtus*) nu e moştenit numai în dacoromână, ci este continuat şi de alte numeroase forme romanice : it. *piota* „Sohle", „Scholle", röm., umbr., lomb. *piota*, puschl. *plota* „Steinplatte", prov. *plauta*, lyon. *plota* „Sohle" ; bergam., bellinz. *pyöda*, val-ses. *pyova*, comask. *pyöda* „Schifferplatte zum Dachdecken", val-magg. *pyoda* „Pressvorrichtung in der Käserei", südfrz. *pyota* „Fuss", „Bein". — Ablt. val-verz. *pidé* „Dach", val-levent. *pitei* „Dach", val-verz. *pideirŏu* „Dachtraufe" ; puschl. *pludél* „Backtrogdeckel", gen. *čotá* „kratzen" (REW, 6589).

Însă derivarea românescului *plut* din lat. *plautus* (*plōtus*) prezintă o dificultate fonetică : nu se explică trecerea lui *ó* (*au*) din latină în *ú* românesc. Lat. *plōtus* (*plautus*) trebuia să devină în româneşte* *plot*. Se pare că *plōtus* intră în categoria cuvintelor de origine latină care l-au transformat pe *ọ́* (< lat. cl. *ṓ*) în *ú* : lat. *ŏstium* atestat în CGL, III, 91, 42 (vezi Al. Rosetti, ILR, vol. I, ed. IV, Bucureşti, 1964, p. 81) sub forma *ústium* > rom. *úşă* ; lat. *tŏrta* devenit în lat. pop. *túrta* (CADE, s.v. *turtă*) > rom. *túrtă*. În aceeaşi categorie se mai încadrează şi lat. *cŏrtem* > rom. *cúrte* ; lat. *cŏtem* > rom. *cúte* ; lat. *mŏrum* > rom. *mur* ; lat. *nŏmen* > rom. *núme* (vezi A. Philippide, *Orig. rom.*, Iaşi, 1927, p. 77).

Verbul a *pluti* , nu cu sensul obişnuit de „a se menţine la suprafaţa unui lichid, a se mişca pe suprafaţa lichidului" etc., ci cu acela de „a turti" (mai ales despre nas), „a face ca prin apăsare (nasul) să capete o formă

lăţită", de exemplu : *Copilul stînd cu nasul lipit de geam şi l-a plutit*, după cîte ştim nu a fost înregistrat de nici una dintre lucrările noastre lexicografice. Cu acest sens îl cunoaştem din graiul de pe valea inferioară a Tîrnavei Mici (localităţile Sîncel, Iclod, Pănade, Lunca Tîrnavei), şi din jurul Bradului, reg. Hunedoara (comunicat de lectorii univ. I. Benea şi Gh. Manciu).

După părerea noastră, acest verb este un derivat din *plut* (< lat. *plōtus*), discutat mai sus, ca şi a *turti* (< *turtă*), *numi* (<*nume*) etc.

A pluti „a turti" a rămas apoi izolat, pe o arie mai restrînsă, ca atîtea cuvinte regionale. S-ar putea ca dispariţia lui din restul dialectului dacoromân (nu e păstrat nici în idiomurile româneşti din sudul Dunării) să fi fost cauzată de concurenţa omonimică a lui *a pluti* „a se menţine la suprafaţa unui lichid, a se mişca pe suprafaţa lichidului".

Participiul verbului menţionat se întrebuinţează în aceleaşi localităţi ca adjectiv : *plutit, -ă* „(despre nasul cuiva) turtit, lătăreţ, plut", de asemenea neatestat. Adjectivul apare şi substantivat, ca supranume atribuit cuiva cu defectul fizic amintit : *Plutitul, Plutita* (sau, familiar, *Pluti*).

Pluştí. Verbul, tranz. şi refl., este înregistrat de CADE, care menţionează că se întrebuinţează în Oltenia şi Transilvania — la care trebuie să adăugăm acum şi unele localităţi din Banat — cu sensul „a (se) pleoşti, a (se)turti", fără a se pronunţa asupra etimologiei cuvîntului.

Credem că *a (se) pluşti*, ca şi adjectivul *pluştit, -ă*, „cu nasul turtit, lătăreţ, plutit, plut", pe care îl cunoaştem din Mihalţ şi Obreja, rn. Alba-Iulia, reg. Hunedoara, şi din jurul Lugojului (comunicat de studentul I. Irimescu), este rezultatul unei contaminări dintre *a pluti* „a turti" < *plut* (vezi mai sus) şi *a (se) pleoşti* „a (se) turti" < sb. *pljoštiti* (CADE), ceea ce însemnează că aria lui *plut* „turtit", *a pluti* „a turti", *plutit, -ă* „turtit-ă" a fost cîndva mult mai largă.

Plotocí, plotocít, -ă, plotóaca. Tot în graiul de pe valea inferioară a Tîrnavei Mici am întîlnit şi verbul tranz. *a plotocí*, neînregistrat nici el de dicţionare, cu sensul „a îndesa", „a şifona", „a turti" de ex. (cutare) *plotoceşte* sau *a plotocit hainele în desagi* „a îndesat, turtit, şifonat ...".

De la *a plotoci* „a îndesa", „a turti", „a şifona" s-a format participiul devenit adjectiv *plotocit, -ă* „şifonat, turtit" (de ex. *are pantalonii plotociţi* „şifonaţi".

Tot de la *a plotoci* „a turti", „a bate bine îndesînd sau călcînd", „a tot bate" s-a format un derivat imediat, substantivul *plotoaca*, „un joc de copii cu mingea, un fel de volei". Jocul constă în baterea mingii, fără ca aceasta să cadă jos, cu mîna, de perete, sau de pămînt.

În ce priveşte originea lui *a plotoci*, se pare că acesta este un derivat din *pluti* (vezi mai sus), cu sufixul frecventativ *-oci* (*-uci*?) ca în *scotoci* (<*a scoate*+ *-oci*), *spălătoci* (<*spăla* (*t*)+ *-oci*) sau *bătuci* (<*bate*+ *-uci*, vezi pentru acesta DA). În privinţa originii sufixului *-oci* nu ne pronunţăm încă. S-ar părea că cel puţin sufixul verbal frecventativ — *uci* (din *bătuci*) este de origine latină. DA, care îl derivă din *bate*+ *-uci*, îl compară cu portug. *batucar* „a bate mereu".

Gestrí, ghiști. Verbul *gestri*, refl. ne este cunoscut din Sîncel, rn. Mediaș, reg. Brașov, cu sensul (despre cîini) „a împlini actul împreunării sexuale".

Din punct de vedere etimologic, cuvîntul ne trimite la lat. *gestīre* „in Brunst sein", care se păstrează într-o serie de derivate romanice (atestate de REW, nr. 3749 a) : afrz. *ges*, südfrz. *gest* „Brunst", poitev. *getí* „einem langweilen".

Explicarea originii cuvîntului din lat. *gestīre* pare să întîmpine două dificultăți : mai întîi grupul consonantic *st* urmat de *ī* trebuia să devină în elementele preslave ale limbii române *șt* (lat. *castīgo* > rom. *cîștig*, lat. *investīre* > rom. *învești*, lat. *vestīmentum* > rom. *veștmînt* (<**veștimînt*), iar în al doilea rînd nu se motivează etimologic existența vibrantei *-r-*. Prin urmare, evoluția normală a lat. *gestīre* în limba română va fi fost **gești(re)*. Transformarea constrictivei palato-alveolare surde *ș* în *s* s-ar putea datora unei disimilări față de *ẑ* (*gestri* în pronunție locală sună *ẑestri*). Cazuri asemănătoare de disimilare, cînd două alveolare palatale se găsesc în același cuvînt, în limba română sînt destul de numeroase. Amintim aici pe *veșteji* > *vesteji* (alte exemple vezi la S. Pușcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, București, Editura Academiei R.P.R., 1959, p. 110). În ce privește prezența vibrantei *-r-* în grupul consonantic *-str-*, s-ar putea ca aceasta să provină fie prin propagare de la forma de infinitiv lung *gestire* > **gestri(re)* (exemple vezi la S. Pușcariu, *ibidem*, p. 139), fie prin epenteza lui *r*, fenomen destul de frecvent în limba română (vezi, de exemplu, *agestru*, *șestru*, *țăstru*). Și mai apropiate de cazul nostru sînt *mistreț* (< lat. *mĭxtĭcius*), pentru care cercetătorii presupun un **mĭxtĭcius*, și *strămurare* < *stimularia* (<*stimulus*).

O variantă mai apropiată de etimon am întîlnit-o recent, cu ocazia unor anchete pe valea Secașului Mic, în localitățile Broșteni, rn. Mediaș, reg. Brașov, apoi în Păuca, Roșia de Secaș, Tău, Ohaba, Secășel, toate în rn. Sebeș, reg. Hunedoara — *ghiști*, cu același sens. Aici avem o singură dificultate fonetică, transformarea africatei alveolo-palatale sonore *ĝ* în oclusiva palatală sonoră *ǵ*. Această transformare fonetică se pare că s-ar datora tot unei disimilări. În graiul local *ĝ*>*j*, ca în subdialectul crișean. Prin urmare lat. *gestīre* > **gești* sau **giști*, s-ar fi pronunțat pe valea Secașului Mic **jești* sau **jiști*, apoi, prin disimilarea *j*—*ș*>*ĝ*—*ș*, **jiști* (*jești*) a devenit *ǵiști*.

Trómăna. Cuvîntul, un substantiv articulat, îl cunoaștem din graiul din Sîncel, rn. Mediaș, reg. Brașov. După cîte am putut constata, nici acesta nu a fost înregistrat de lucrările noastre lexicografice.

El denumește o figură la jocul de copii numit *de-a bícica*. Figura acestui joc cu cinci pietricele constă în următoarele : se împrăștie cele cinci *bicici* „pietricele", apoi se ia una de jos, se aruncă în sus, și pînă să revină piatra aruncată, care trebuie prinsă, cu aceeași mînă se culege una din cele patru rămase jos. Din cele două pietre din mînă se aruncă iarăși una în sus și se strînge alta de jos. Apoi, se procedează în același mod și cu celelalte rămase jos, în așa fel încît să nu fi scăpat nici una din mînă.

Etimologia cuvîntului credem că este *întru mînă*, sau mai de grabă *întru o mînă*. *Întru o mînă* a devenit (*î*)*ntr-o mînă*, apoi **tromînă*, iar prin schimbarea accentului de pe *î* pe *o*, **trómănă* şi, în sfîrşit, articulat *trómăna*.

V. FRĂŢILĂ

Mozolí, În stabilirea etimologiei acestui cuvînt CADE şi S. V. Semčyns'kyj, *Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, Kiev, 1958, p. 91, pornesc de la ucr. *мозолювати*. DM compară rom. *mozoli* cu acelaşi verb ucrainean, iar Scriban îl lasă fără etimologie, citînd doar forme asemănătoare din diverse limbi : mag. *mozolni*, rus. *мозолить*, ceh. *mozoliti*, pol. *mozolić*. TDRG şi DU nu înregistrează cuvîntul.

Socotim că explicaţia prin ucraineană este corectă, avînd în vedere şi repartizarea teritorială a cuvîntului românesc (Moldova, Transilvania). Dar dacă pornim de la forma citată (*мозолювати*) nu putem explica sufixul infinitival *-i*, căci tendinţa generală în limba română este trecerea lui *-ова-(-ува)* la *-ui*, şi nu la *-i* (cf. *dărui* < sl. *даровати*, *milui* < sl. *миловати*, *glăsui* < sl. *гласовати*, *răfui* < ucr. *рахувати* etc.).

Forma cu *-i* se justifică prin influenţa ucr. *мозолити*, verb îndeaproape înrudit atît formal cît şi semantic cu *мозолювати* (vezi Zeno Kuzela şi Jaroslau Rudnyc'kyj, *Ukrainisch-Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1943, p. 394).

Zeberí. DA (ms.) şi DM sînt singurele dicţionare care înregistrează acest cuvînt, considerîndu-l învechit. Înţelesul lui este „a sechestra, a confisca" : *Va zeberi nişte bucate* (începp. sec. XVII). Iorga, D.B. I 22.

Cît priveşte originea, nici unul dintre cele două dicţionare nu dau vreo lămurire.

Cuvîntul este în mod evident de origine slavă. Ţinînd seama că termenul a circulat în Moldova (atestare la Iorga), probabil că avem de-a face cu ucr. *забирати* „a lua ; a-şi însuşi ; a pune stăpînire pe . . ." (cf. *Українсько-російський словник*, II, p. 7) sau cu rus. *забирать* „idem" (cf. V. Dal', *Толковый словарь*, I, p. 551—552).

ION ROBCIUC

ANTICIPAREA – PROCEDEU STILISTIC

DE

ELENA BURDUCEA-LUPU

În latină există o figură stilistică, prolepsă sau anticipație : cu ajutorul unui participiu sau al unui adjectiv poeții atribuie unei persoane sau unui lucru o calitate pe care nu o au încă și pe care o pot dobîndi numai după îndeplinirea acțiunii exprimate prin verb : *Premit placida aequora pontus* („marea își apasă valurile ca să se potolească", Vergilius, *Aeneis*, X, 103) în loc de *Pontus aequora comprimit* (*premit*), *ut placida fiant* sau : *Incute vim ventis submersasque obrue puppes* („dă putere vînturilor și acoperă corăbiile ca să fie scufundate") în loc de *Incute vim ventis et obrue puppes ut submersae sint* (Vergilius, *Aeneis*, I, 69).

Același procedeu al anticipației este cunoscut și în română. Vorbitorul, nerăbdător să-și descarce sufletul, exprimă mai întîi ideea la care vrea să ajungă, apoi spune liniștit ce mai are în gînd. În această privință, un exemplu foarte convingător este cel pe care îl dă acad. Graur în articolul *Prefixe cu rol de indicator* („Limbă și literatură", XI, 1966). E vorba de folosirea unui cuvînt de afirmație sau de negație : „Am întrebat-o cine a spart geamul și ea a zis că *da*, Gheorghe l-a spart" sau : „Am întrebat-o cine a spart geamul și ea a zis că *nu*, Gheorghe nu l-a spart". Se creează deci de la început o atmosferă de acceptare sau de refuz al unei idei, de rezultat pozitiv sau negativ al încercării de a obține informații.

Tot în *Prefixe cu rol de indicator* sînt date exemple de prefixe care pot servi „pentru a reda ideea generală, pentru a ne avertiza asupra situației, înainte de a ajunge la elementul lexical care are în mod normal sarcina de a exprima ideea dorită", deci cu „rolul de a ajuta vorbitorului să arate mai repede ce-l interesează" (p. 336).

Prefixul **des-** : *a se descotorosi*. Se exprimă de la început eliberarea, debarasarea, prin așezarea prefixului înaintea lui *a se cotorosi*, care cere prea multă vreme pentru a fi pronunțat.

Prefixul **con-**, cu valoare de „împreună", deși nu are motiv să fie legat de cuvinte care exprimă comunitatea, îl găsim totuși în cuvintele : *coasociat*, *codevălmășie*, *confrate*, *convorbi*, *copărtaș*, *corelație*.

Prefixul **pre-**, cu valoarea „înainte", poate fi întîlnit în cuvinte în care înțelesul de „înainte" se cuprinde și în rădăcină : *precaut*, *preconta*,

predestina, *predetermina*, *predispoziție*, *preeminent*, *pregăti* (*prepara*), *pregusta*, *preîntîmpina*, *prevesti*.

Anticiparea o găsim și în cazul unor expresii de felul celor arătate mai jos și care vor constitui subiectul prezentei lucrări. De fapt, acest procedeu al anticipării nu a fost studiat.

De la început trebuie specificat că lucrarea se bazează numai pe materialul scos din DM, deși acesta nu cuprinde toate expresiile care exprimă anticiparea.

Pornind de la materialul menționat, am categorisit expresiile, avînd drept criteriu verbul cu care se formează :

a cădea

a cădea (*a se prăbuși*) *grămadă* = a cădea jos în nesimțire ; *a cădea pologă* = a cădea grămadă.

a da

a da grămadă (*jos*) = a doborî, p. ext. a omorî (pe cineva) ; *a da palancă* = a culca la pămînt, a doborî.

a dormi

a dormi buștean = a dormi adînc ; *a dormi butuc* = a dormi adînc.

a fi

a fi bocnă = a îngheța tare ; *a fi ud ciuciulete* = a fi ud pînă la piele ; (*a fi*) *gol pușcă* = (a fi) extrem de sărac ; *a fi* (*cu capul*) *lulea* = a fi amețit, zăpăcit de băutură ; *a fi beat mort* = a fi foarte beat ; *a fi pahar* = a fi foarte curat ; *a fi gol prepeleac* = a fi foarte sărac ; *a fi sloi* = a fi înghețat de frig ; *a fi supărat* (*foc*) *pe cineva* (sau *de ceva*) = a fi (foarte) nemulțumit de cinvea (sau de ceva) ; *a fi tinichea* = a fi sărac lipit ; *a fi tobă de carte* (*de învățătură*) = a fi foarte învățat ; *a fi turtă* = a se îmbăta foarte tare ; *a fi sătul țifoaie* = a fi foarte sătul.

a se îmbăta

a se îmbăta turtă = a se îmbăta foarte tare ; *a se îmbăta lulea* = a se îmbăta foarte tare ; *a se îmbăta tun* = a se îmbăta foarte tare ; *a se îmbăta criță* = a se îmbăta foarte tare.

a îngheța

a îngheța tun = a îngheța foarte tare ; *a îngheța lemn* = a înțepeni de frig, a îngheța tun.

a lăsa

a lăsa (ceva) baltă = a întrerupe complet o activitate; *a lăsa (pe cineva) lat* = a bate pe cineva foarte tare, lăsîndu-l în nesimțire; *a lăsa pe cineva scîndură (ca scîndura)* = a lăsa pe cineva complet sărac; *a lăsa tinichea* = a lăsa (pe cineva) sărac lipit; *a lăsa măr* = a bate rău (pe cineva).

a lega

a lega (pe cineva) burduf = a lega (pe cineva) foarte strîns, încît să nu poată mișca; *a lega (pe cineva) butuc* = a lega (pe cineva) astfel încît să nu se mai poată mișca; a lega cobză; a lega fedeleș; *a lega (pe cineva) fedeleș* = a lega strîns, ca să nu se mai poată mișca; a lega cobză.

a (se) pune

a se pune (a se așeza) luntre și punte = a încerca toate mijloacele spre a realiza sau spre a obține ceva; *a pune pe cineva grămadă (jos)* = a doborî, p. ext. a omorî (pe cineva).

a rămîne

a rămîne baltă = a fi lăsat în părăsire; a sta pe loc; a stagna; a fi întrerupt; *a rămîne placă* = a rămîne de rușine, a se face de rîs; *a rămîne teacă* = a rămîne gol; *a rămîne tinichea* = a rămîne sărac lipit; *a rămîne cu ochii țaglă* = a rămîne cu ochii țintă, pironiți; *a rămîne poponeț* = a rămîne în picioare, țeapăn, nemișcat.

a sta

a sta baltă = a fi lăsat în părăsire; *a sta lăstun pe capul cuiva* = a plictisi pe cineva, a se ține scai de cineva; *a sta lipcă undeva* = a sta undeva neclintit, a nu se mișca (dintr-un loc), poducînd neplăcere și enervare; *a sta poponeț* = a sta în picioare, țeapăn, nemișcat; *a sta stîlp* = a sta neclintit; *a sta lipcă pe capul cuiva* = a stărui mult pe lîngă cineva; *a sta polog* = a sta grămadă.

a (se) ține

a se ține lipcă de cineva = a urma pe cineva peste tot (plictisindu-l cu prezența sa); *a se ține scai* (de cineva) = a nu da pace (cuiva); *a ține (ceva) (ca un) pahar* = a ține foarte curat; *a se ține mînz (după cineva)* = a se ține scai (după cineva); *a se ține landră* = a merge în cîrd, ținîndu-se scai unul de altul.

La acestea adăugăm cîteva expresii care n-au mai putut fi grupate în jurul unui verb, deoarece fiecare din aceste expresii își are verbul propriu, diferit de al celorlalte :

a se așeza luntre și punte = a încerca toate mijloacele spre a realiza sau spre a obține ceva ; *a bate măr* = a bate rău (pe cineva) ; *a se certa furcă* = a se certa rău ; *a se lămuri buștean* = a lăsa (sau a rămîne) nedumerit în urma unei explicații neclare ; *a merge găitan* = a merge bine (despre unele acțiuni, activități) ; *a pleca landră* = a merge în cîrd, ținîndu-se scai unul de altul ; *a se rupe hăbuc* = a (se) rupe bucăți ; *a tremura vargă* (*ca varga*) = a tremura foarte tare ; *a umbla mort după cineva* (*ceva*) = a lupta, a se zbate pentru a obține ceva ; *a scoate poponeț* = a scoate gata făcut, aranjat.

Cîteva expresii sînt date în DM fără verb, fiind construite din adjectiv sau adverb plus substantiv :

plin (*pînă în*) *buză* = foarte plin, plin ochi ; *alb-colilie* = cu părul (de pe cap) complet alb ; *beat criță* = din cale-afară, foarte, extrem de beat ; *beat frînt* = foarte beat, beat mort ; (*sărac* sau *calic*) *lipit pămîntului* = extrem de sărac ; *îndrăgostit* (*amorezat*) *lulea* = foarte îndrăgostit ; *plin ochi* = plin de tot ; *gol pușcă* = despuiat, în pielea goală, p. ext. prost îmbrăcat ; (*gol*) *nap* sau *ca un nap* sau *ca napul* = complet dezbrăcat, foarte sărac ; *sănătos tun* (superlativ).

Expresiile arătate mai sus se aseamănă în ceea ce privește forma, însă nu toate exprimă anticiparea. Vom elimina categoriile de expresii care nu ne interesează. În general, verbele de mișcare formează expresii care arată anticiparea. Să vedem care este situația celor formate cu *a lăsa* și *a rămîne*. Expresiile formate cu verbul *a lăsa* intră în categoria celor din care ne ocupăm în măsura în care arată rezultatul acțiunii. De exemplu *a lăsa* (*ceva*) *baltă* ne oferă două posibilități : ori cineva s-a apucat de un lucru și apoi l-a lăsat baltă, și în acest caz este vorba de o anticipare, ori treaba era încă dinainte în această stare și, de data aceasta, nu mai putem vorbi de anticipare. Celelalte expresii cu verbul *a lăsa* exprimă rezultatul unei acțiuni, deci avem o anticipare. De exemplu, *a lăsa lat* ar avea sensul „a bate pe cineva pînă ajunge lat". Expresiile formate cu verbul *a rămîne* arată de asemenea anticiparea, fiind vorba tot de rezultatul unei acțiuni. În cazul lui *a rămîne baltă* înțelegem că lucrul respectv a devenit astfel, ca urmare a unei acțiuni exercitate asupra lui, dar care a fost apoi întreruptă. Singura categorie care nu ne interesează este cea formată cu verbul *a sta*, care îndeplinește condiția enunțată mai sus.

Mai există, în afara expresiilor arătate, o categorie care se formează cu verbul *a* (*se*) *face* : *a se face burduf* (*de mîncare*) = a mînca foarte mult ; *a face chiseliță* = a bate zdravăn ; *a face ciuciulete* = a uda pînă la piele ; *a face* (*pe cineva*) *ciulama* = a bate, a zdrobi (pe cineva). În DM sînt destul de multe expresii de felul acestora, formate cu verbul *a face*. Ele arată o transformare, o trecere a obiectului dintr-o stare în alta, însă nu putem vorbi de o anticipare pentru că transformarea o exprimă verbul. Așadar, le așezăm alături de cele eliminate din lucrare.

În cazul expresiilor formate cu verbul *a dormi*, avem de-a face cu procedeul anticipării. E vorba de o trecere de la o stare la alta, deci de o formă a mișcării. (Putem spune că dormitul e o stare în care omul se adîn-

ceşte în imobilitate.) În acest caz, transformarea nu mai este exprimată de verb, ci de substantiv.

Expresiile formate cu verbul *a fi* se împart în două categorii, după părţile componente :

A) Cele formate din verbul *a fi* + substantiv + adjectiv ; B) cele formate din verbul *a fi* + substantiv.

Din categoria A fac parte : *a fi ud ciuciulete, a fi gol pușcă, a fi beat mort, a fi gol prepeleac, a fi supărat foc, a fi sătul ţifoaie.* În categoria B găsim : *a fi bocnă, a fi (cu capul) lulea, a fi pahar, a fi sloi, a fi tinichea, a fi turtă.* Aşadar, vom încadra toate expresiile cu *a fi* în categoria celor de care ne ocupăm.

Iată, în concluzie, categoriile de expresii care exprimă anticiparea, bazîndu-se pe acelaşi criteriu : al verbului cu care se formează. Vom arăta numai verbele în jurul cărora s-au grupat expresiile, deoarece le-am mai arătat o dată : *a cădea, a da, a dormi, a se îmbăta, a îngheța, a lăsa, a lega, a pune, a rămîne, a (se) ține.* Adăugăm expresiile : *a se așeza luntre și punte ; a bate măr ; a se certa furcă ; a se lămuri buștean ; a merge găitan ; a pleca landră ; a se rupe hăbuc ; a tremura vargă ; a umbla mort după cineva (ceva) ; a scoate poponeț.*

Reţinem în aceeaşi categorie a expresiilor de care ne ocupăm şi pe cele fără verb, însă trebuie arătat că ele pot primi uşor înainte verbul *este.* De exemplu : este *alb-colilie, este beat criță, este beat frînt, este gol pușcă* etc. De asemenea, se poate trece uşor de la unele expresii fără verb, ca : *beat criță, îndrăgostit (amorezat) lulea, plin (pînă în) buză, plin ochi,* la expresiile : *s-a îmbătat criță, s-a îndrăgostit (s-a amorezat) lulea, s-a umplut (pînă în) buză, s-a umplut ochi.*

În „Limbă şi literatură", XI, 1966, Elena Slave studiază *Structura sintagmatică a expresiilor figurate.* Fără să se ocupe de anticipare, autoarea pomeneşte şi cîteva expresii care intră în această categorie : *beat mort, beat frînt, gol pușcă, gol prepeleac, sănătos tun, plin ochi, a lega butuc, a lega fedeleș, a lega burduf, a lega cobză, a dormi buștean, a lămuri buștean.*

Elena Slave se ocupă în general de expresiile figurate şi, printre altele, arată că : „Structura expresiilor formate din predicat şi complement se caracterizează prin valoarea figurativă mai accentuată a unuia din cei doi termeni" (*art. cit.*, p. 408). „Gradul de expresivitate depinde în cea mai mare măsură de contrastul sintagmatic între cele două elemente" (*ibid.*).

În lucrarea citată se dau exemple de îmbinare a unor verbe care au un sens general, cu complemente foarte concrete : *a face piftie.* Studiind întreaga listă a expresiilor care exprimă anticiparea, observăm că principala caracteristică este tocmai acest contrast sintagmatic între cei doi termeni ai expresiilor. Verbul este cel care are nevoie de un supliment expresiv. Verbele sînt foarte vechi şi de aceea li se adaugă, de cele mai multe ori, un substantiv mai nou.

În rîndul expresiilor care exprimă anticiparea este frecventă opoziţia între verbele cu sens general, foarte abstracte şi substantive foarte concrete din masa vocabularului, uneori regionale. Iată cîteva exemple : *a da grămadă, a da palancă, a fi lulea, a fi sloi, a fi pahar, a fi bocnă, a fi tinichea, a fi tobă, a fi turtă, a lăsa baltă , a lăsa scîndură, a lăsa tinichea, a lăsa măr, a se pune luntre și punte, a pune grămadă (jos), a rămîne baltă, a rămîne*

platcă, a rămîne teacă, a rămîne tinichea, a rămîne cu ochii ţaglă, a rămîne poponeţ.

În multe expresii se observă asocierea de verbe din fondul principal cu substantive regionale : *a da palancă, a fi (gol) prepeleac, a fi (sătul) ţifoaie, a se îmbăta criţă, a pleca landră, a (se) rupe hăbuc.*

Putem deci trage concluzia că în aceste expresii substantivele sînt cele care aduc nota de imprevizibil.

În *Structura sintagmatică a expresiilor figurate* se semnalează sintagme figurate, în care *foarte* este înlocuit cu termeni concreţi, care „califică în mod mult mai substanţial superlativul adjectivului" (p. 404). Autoarea dă cîteva exemple, dintre care unele, observăm noi, intră în categoria care exprimă anticiparea : *beat mort, beat frînt, gol puşcă, gol prepeleac, sănătos tun, plin ochi.* Referindu-ne la materialul lucrării de faţă, putem să dăm destul de multe exemple în care adverbul *foarte* este înlocuit prin termeni concreţi : *a fi ud ciuciulete, a fi supărat foc, a fi sătul ţifoaie, plin (pînă în) buză, alb-colilie, beat criţă, (sărac* sau *calic) lipit pămîntului, îndrăgostit (amorezat) lulea, gol nap.*

În aceste cazuri determinatul e exprimat printr-un nume predicativ redat prin adjectiv, iar determinantul este ori un participiu, ori un substantiv (singur sau precedat de prepoziţie). Alte expresii sînt formate din verb plus complementul redat printr-un element de mod, exprimat prin substantiv. Gradul de superlativ este marcat şi prin unele din aceste expresii. Astfel, în DM se dă o singură explicaţie pentru patru expresii : *a se îmbăta turtă, a se îmbăta lulea, a se îmbăta tun, a se îmbăta criţă* = a se îmbăta foarte tare. *A îngheţa tun* este explicat prin „a îngheţa foarte tare", iar *a îngheţa lemn,* prin „a îngheţa tun". *A lega burduf* are sensul „a lega foarte strîns". Cam acelaşi înţeles îl au şi celelalte expresii formate cu verbul *a lega (a lega butuc, a lega fedeleş).* Prin *a tremura vargă* este marcat de asemenea gradul superlativ, fiind explicat în DM prin „a tremura foarte tare".

Elena Slave arată, în articolul citat, că multe din metaforele unei anumite categorii de expresii figurate sînt organizate în serie. Pornind de la această idee, noi observăm că şi în cazul expresiilor care exprimă anticiparea găsim destule exemple de serii. Starea de nemişcare o vedem în grupurile de expresii : a) *a dormi buştean, a dormi butuc* ; b) *a lega burduf, a lega fedeleş, a lega cobză, a lega butuc.*

Din unele serii se degajă ideea de mişcare : a) *a cădea (a se prăbuşi) grămadă, a cădea pologă* ; b) *a da grămadă, a da palancă* ; c) *a se pune (aşeza) luntre şi punte, a pune grămadă* ; d) *a se ţine lipcă de cineva, a se ţine mînz, a se ţine landră.*

Alteori, asemenea expresii ne indică trecerea dintr-o stare în alta : a) *a se îmbăta turtă, a se îmbăta lulea, a se îmbăta tun, a se îmbăta criţă* ; b) *a îngheţa lemn, a îngheţa tun* ; c) *a lăsa (ceva) baltă, a lăsa (pe cineva) lat, a lăsa (pe cineva) scîndură, a lăsa tinichea, a lăsa măr* ; d) *a rămîne baltă, a rămîne platcă, a rămîne teacă, a rămîne tinichea.*

Observînd seriile diferite, vedem cum unele substantive sînt reluate în două sau mai multe din acestea. Substantivul *grămadă* apare atît în seria lui *a cădea* cît şi în seria lui *a da* şi a lui *a pune* ; *butuc* se întîlneşte în expresia *a dormi butuc* şi în *a lega butuc* ; *lulea* apare în seria lui *a fi*

(*a fi cu capul lulea*) și a lui *a se îmbăta*; *turtă* se întîlnește în două serii: a verbului *a fi* și a verbului *a se îmbăta*; *tun* apare în seriile verbelor *a se îmbăta*, *a îngheța*; *baltă* se află în seria lui *a lăsa* și a lui *a rămîne*; *măr* apare în: *a bate măr*, *a lăsa măr*; *tinichea* este întîlnit în trei serii: *a fi*, *a lăsa*, *a rămîne*.

În *Locuțiunile verbale în limba română*, Florica Dimitrescu, de asemenea fără să se ocupe de problema anticipării, amintește cîteva expresii: *slab scîndură*, *plin ochi*, *beat turtă*. Autoarea arată că sînt morfeme „condiționate" (cerute de verbe) și care apar cu valoare superlativă. Deci *scîndură* e condiționat semantic pe lîngă adjectivul *slab*, *ochi* pe lîngă adjectivul *plin*, *turtă* pe lîngă adjectivul *beat*.

Tot cu valoare superlativă, în sens larg, arată Florica Dimitrescu, apar o serie de morfeme condiționate, cerute de verbe: *a îngheța bocnă* (*vargă*, *tun*), „foarte tare"; *a merge strună* (*găitan*, *șnur*, *sfoară*) „foarte bine", a *dormi buștean* (*tun*) „foarte bine", a *bate măr* „foarte rău", *a curge gîrlă* „mult, din belșug".

În același articol se dau cîteva exemple în care vedem că morfemele „condiționate" se găsesc mai multe în jurul aceluiași adjectiv, prin înlocuirea sinonimică. Exemplu: *slab ca o blană* (*scîndură*, *chibrit*, *țîr*, *scrumbie*, *sardea*), *beat mort* (*clei*, *criță*, *tun*).

Referindu-ne la lucrarea de față, adică la expresiile care exprimă anticiparea, putem spune că morfemele „condiționate" se găsesc, prin înlocuire sinonimică, nu numai în jurul unor adjective, ci și în jurul unor verbe: *a cădea grămadă* (*polog*), *a dormi buștean* (*butuc*), *a se îmbăta tun* (*criță*), *a lega burduf* (*fedeleș*), *a* (*se*) *ține lipcă* (*scai*, *mînz*, *landră*).

Observăm că toate expresiile de care ne ocupăm, cu excepția unora formate cu verbul *a fi*, a celor fără verb și a expresiei *a lăsa lat*, au aceeași construcție: verb + substantiv.

Pornind de la lista dată în *Încercare asupra fondului principal lexical* a acad. Al. Graur, vom urmări dacă substantivele și verbele fac parte sau nu din fondul principal lexical.

Sînt date, ca făcînd parte din fondul principal lexical, substantivele: *baltă*, *burduf*, *butuc*, *buză*, *foc*, *furcă*, *grămadă*, *lemn*, *luntre*, *măr*, *mînz*, *punte*, *pușcă*, *scai*, *tobă*, *turtă*, *vargă*. O parte din aceste substantive constituie miezul fondului principal lexical (*baltă*, *buză*, *foc*, *furcă*, *grămadă*, *lemn*, *măr*, *ochi*, *pușcă*). *Mort* nu este dat în lista cuvintelor din fondul principal lexical al limbii române. Este dat însă cuvîntul *moarte*, așa că-l putem considera și pe *mort* tot din fondul principal lexical.

Restul substantivelor (*bocnă*, *buștean*, *ciuciulete*, *colilie*, *criță*, *fedeleș*, *găitan*, *hăbuc*, *landră*, *lipcă*, *lulea*, *nap*, *pahar*, *palancă*, *platcă*, *polog*, *poponeț*, *prepeleac*, *scîndură*, *sloi*, *teacă*, *tinichea*, *tun*, *țagă*, *țifoaie*, *vargă*) fac parte din masa vocabularului.

La verbe este o situație cu totul diferită de a substantivelor: majoritatea fac parte din fondul principal lexical: *a se așeza*, *a bate*, *a cădea*, *a se certa*, *a da*, *a dormi*, *a fi*, *a lăsa*, *a lega*, *a merge*, *a pleca*, *a rămîne*, *a se rupe*, *a scoate*, *a tremura*, *a* (*se*) *ține*, *a umbla*. Toate aceste verbe formează și miezul vocabularului.

Rămîn verbele: *a se îmbăta*, *a îngheța*, *a se lămuri*, care nu sînt date în lista de cuvinte a fondului principal lexical. Trebuie să ținem totuși

seama de faptul că în *Încercare asupra fondului principal lexical* este dat un singur cuvînt din familie, considerîndu-se și celelalte tot din fondul principal lexical. Putem considera deci și cele trei verbe arătate ca făcînd parte tot din fondul principal lexical, deoarece găsim în liste pe *beat*, *gheață*, și *lamură*. Prin urmare, nu rămîne nici un verb care să intre în masa vocabularului.

Astfel se poate spune că verbele, dintre cele mai durabile, ajută, prin intermediul expresiilor, la menținerea în uzaj a substantivelor, fie ele arhaice, populare sau regionale.

CU PRIVIRE LA TEXTELE SLAVO-ROMÂNE CU TRADUCERE INTERLINEARĂ DIN SECOLELE AL XVI-LEA ȘI AL XVII-LEA

DE

ION GHEȚIE

Un loc aparte printre vechile monumente de limbă română din secolele XVI—XVII îl ocupă așa-numitele texte slavone cu traducere românească interlineară. Este vorba de scrieri care cunosc o dispoziție particulară a textului celor două versiuni. Acestea nu sînt dispuse pe două coloane, ci sînt împărțite într-un număr mare de porțiuni, fiecare fragment slavon fiind urmat de corespondentul său românesc. De remarcat că scindarea textului nu se face pe versete și, uneori, nici pe fraze sau propoziții. Segmentele sînt alcătuite din cîteva cuvinte, nu totdeauna cu înțeles de sine stătător, însoțite de traducerea românească. Asemenea texte erau numite în secolul al XVI-lea „cu otveat" [1] sau „cu izvod" [2], ceea ce înseamnă că versiunea slavă era însoțită de „răspunsul" ei românesc sau că versiunea românească avea alăturat originalul slavon.

Care este motivul acestei structurări deosebite a textelor în cauză și în ce scop au fost dispuse în această formă cele două versiuni?

Opiniile mai importante emise asupra acestei probleme pot fi grupate în următoarele categorii :

a) După Șt. Ciobanu, textele slavo-române cu traducere interlineară erau destinate pentru a fi folosite în școli, la învățarea limbii slavone. Se știe că învățămîntul în vechile școli românești se întemeia, între altele, pe *Psaltire*, pe *Apostol* și pe *Evanghelie*, texte care apar în secolele al XVI-lea și al XVII-lea în versiune slavo-română cu traducere interlineară. Fragmentarea textului slavon și alăturarea versiunii românești corespunzătoare permitea elevilor o mai lesnicioasă înțelegere și adîncire a textului slavon. Notițe tîrzii de pe asemenea scrieri bilingve dovedesc că ele erau folosite în școli. Astfel, pe o *Evanghelie* din 1677, copistul ei menționează că a scris-o „cînd am fost în Țara Oltului, la unguri, de am învățat grămătici". Un *Apostol* bilingv din 1716 „s-au adus aici la episcopie la Roman, la școală, pentru treaba învățăturii". De observat că

[1] Epilogul *Psaltirii* slavo-române din 1577 : „scrisu-v-am aceste *Psaltiri cu otveat*".

[2] P. P. Panaitescu, *Începutul și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 149.

şi la ruşi învăţarea limbii greceşti se făcea după cărţi în care textul slav era scris alături de cel grecesc [3]. După Şt. Ciobanu, destinaţia didactică a acestor texte slavo-române a fost susţinută şi de Şt. Paşca. Susţinînd scopul didactic al acestor cărţi, Şt. Paşca admite că ele puteau fi folosite în subsidiar atît în bisericile „păstrătoare a tradiţiei slavonismului", cît şi în cele în care „începea să se năruie această tradiţie" [4].

b) După N. Iorga [5] şi acad. Al. Rosetti [6], alăturarea textului românesc la cel slav servea la justificarea versiunii româneşti, pentru a arăta că ea este canonică şi nu cuprinde imixtiuni protestante.

c) Pentru P. P. Panaitescu „scopul acestor texte bilingve apare evident, ele erau un ajutor pentru preoţii care citeau în biserică în slavoneşte, deşi nu înţelegeau această limbă, dar aveau în faţă o tălmăcire, care le slujea de îndreptar şi pe care o împărtăşeau şi auditoriului neştiutor de carte" [7].

Nici una din explicaţiile înşirate mai sus nu este însă inatacabilă. Astfel, acad. Al. Rosetti a combătut teoria lui Ciobanu, întemeindu-se pe faptul, remarcat de C. Gălușcă, că uneori textul românesc al *Psaltirii Voroneţene* nu corespunde celui slavon, ceea ce „răstoarnă explicaţia [lui Ciobanu] şi ruinează teoria sa", căci, arată acad. Rosetti, „ce fel de învăţătură mai e posibilă, cînd textele nu corespund !" [8]. La rîndul ei, explicaţia lui N. Iorga şi a acad. Al. Rosetti se dovedeşte insuficientă. Ea lămureşte numai juxtapunerea textului românesc şi a celui slavon, nu şi caracterul specific al distribuirii celor două versiuni. Pentru a dovedi caracterul canonic al traducerii româneşti era destul să se alăture, pe două coloane, versiunile slavonă şi română, ca în *Evangheliarul din Petersburg* (Sibiu, c. 1550). De ce a fost necesar însă ca versiunile să fie tăiate în nenumărate segmente şi apoi juxtapuse ? De remarcat că astfel de texte slavo-române apar în Moldova pînă la începutul secolului al XVIII-lea, adică într-o regiune unde şi într-o perioadă cînd nu se exercită nici o presiune reformată, pentru a face necesară justificarea caracterului canonic al traducerii româneşti. Teoria de sub *c*) are împotriva ei faptul, remarcat de Ciobanu, că, din cauza dispunerii fragmentelor, „o lectură curentă a textului slav sau românesc devine imposibilă" [9]. Dacă unele texte, cum ar fi *Apostolul* Iorga [10] sau

---

[3] Şt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba română*, Bucureşti, 1941, p. 40—54; cf. M. Roques, *Palia d'Orăştie* (1581—1582), I, Paris, 1925, p. XII—XIII.

[4] Şt. Paşca, *Contribuţii la istoria începutului scrisului românesc*, în CL, I, 1956 p. 82 — 85. Maria Zdrenghea (*Slavona „Legendei Duminicii" din Codicele de la Ieud*, în CL, III, 1958, p. 116) împărtăşeşte opinia lui Paşca în următorii termeni : „Legenda duminicii ... pare a fi fost scrisă cu un dublu scop, bisericesc şi didactic : pe de o parte de a nu lipsi pe credincioşii de limbă românească de un text religios atît de important cum era Legenda duminicii, iar pe de altă parte, de a ajuta pe preoţii români care, în biserică, trebuiau să utilizeze slavona pe care nu o mai cunoşteau bine". Un text aprocrif, ca „Legenda Duminicii", folosit în biserică în secolul al XVI-lea ? !

[5] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, ed. II, Bucureşti, 1925, p. 195.

[6] Al. Rosetti, *Istoria limbii române. Istoria limbii române din secolul al XIII-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, 1966, p. 352.

[7] *Op. cit.*, p. 128 ; cf. N. Iorga , *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, vol. IV, *Les chevaliers*, Bucarest, 1937, p. 517 şi S. Puşcariu, *Istoria literaturii române, Epoca veche*, ed. II, Sibiu, 1930, p. 71.

[8] *Op. cit.*, p. 351.

[9] *Op. cit.*, p. 45.

[10] Vezi N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească* (sec. al XV-lea şi al XVI-lea), Bucureşti, 1905, p. 2—7.

Apostolul Cardaş [11] au textul românesc scris cu altă cerneală (roşie), ceea ce asigură cursivitatea relativă a lecturii, alte cărţi similare nu notează cu cerneală aparte decît prima literă a textului românesc sau se mulţumesc să pună un punct (cu roşu) între versiuni [12]. O a patra categorie de texte, printre care *Psaltirea lui Coresi* din 1577, au scrise ambele versiuni cu aceeaşi cerneală (neagră) [13], ceea ce face de-a dreptul imposibilă o lectură curentă. În plus, admiţînd că ambele versiuni se citeau în biserică (teoria de sub *c*), nu se explică fragmentarea capricioasă a textului, care devenea de neînţeles pentru ascultători prin desele întreruperi ale lecturii în limba română.

Defectul capital al celor mai multe din teoriile de mai sus îl constituie faptul că s-au întemeiat pe cunoaşterea parţială a textelor slavo-române cu traducere interlineară şi n-au avut în vedere domeniile variate ale literaturii în care se întîlnesc astfel de texte. Toţi cercetătorii amintiţi mai sus au luat în consideraţie numai textele religioase slavo-române şi nici măcar pe acestea în întregime. Or, domeniile în care s-au scris texte bilingve sînt numeroase şi depăşesc cadrul religios. Iată textele slavo-române cu traducere interlineară pe care le cunoaştem, repartizate pe domenii :

1) Texte biblice: *Psaltirea*, *Apostolul*, *Evanghelia* (la lista lor, alcătuită de Şt. Ciobanu, sînt de adăugat *Apostolul* (fragmentar) Iorga şi *Apostolul* Cardaş).

2) Cazanii: *Cazania* Iorga (fragmentară) [14].

3) Texte religioase apocrife: *Scriptură de la Domnul Hristos căzută în piatră din ceriu* din *Codicele de la Ieud*[15], *Legenda Sf. Sisin* şi textul *Să neştire buru creştiru* din *Codex Sturdzanus* [16].

4) Texte juridice : *Pravila ritorului Lucaci* (ms. sl. Ac. nr. 692)[17].

5) Cărţi populare: *Floarea darurilor* (ms. Ac. nr. 4620)[18].

Cum textele slavo-române înşirate mai sus au o structură asemănătoare (versiune slavă segmentată şi urmată, după fiecare fragment, de corespondentul românesc) e limpede că această structură trebuie explicată într-un singur fel pentru totalitatea lor. Nu putem admite că un anumit motiv a dictat fragmentarea textelor în cărţile bisericeşti şi altul în cărţile laice sau în cele religioase apocrife ori juridice. Dacă recunoaştem justeţea acestui punct de vedere, atunci teoriile de sub *b*) şi *c*) nu mai pot fi reţinute (ele au împotriva lor şi altfel de obiecţii, cum am văzut mai sus). Rămîne, aşadar, să acceptăm teoria lui Şt. Ciobanu şi să admitem că textele bilingve erau un fel de juxte folosite în învăţămîntul bisericesc sau laic. Diferenţele dintre versiunea slavonă şi cea ro-

---

[11] Vezi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 128.

[12] Şt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 44.

[13] BRV, I, p. 63.

[14] Vezi N. Iorga, *Cîteva documente* ..., p. 7—15.

[15] *Texte de limbă din secolul XVI. III. Manuscript de la Ieud*, Bucureşti, 1925, p.1—28.

[16] *Cuvente den bătrîni*, II, Bucureşti, 1879, p. 261—298 şi 73—87.

[17] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 176 ; I. Rizescu, *Un text puţin cunoscut de drept vechi românesc*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 767—770.

[18] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 110—111 (cota ms. notată greşit 6420) ; N. Smochină, *O traducere românească din secolul al XV-lea a cărţii „Floarea darurilor"*, în „Biserica ortodoxă română", LXXX, 1962, nr. 6—7, p. 712—741.

mânească, care se constată *uneori* (subliniem acest cuvînt, deoarece în majoritatea cazurilor versiunile coincid), nu constituie un argument inatacabil împotriva acestei teorii. Din capul locului trebuie să amintim că traducătorii români din secolele al XVI-lea și al XVII-lea cunoșteau destul de rău slavona și de aceea redau textul slavon cum se pricepeau (adică cu greșeli). În plus, nu trebuie să ne închipuim că pe textele bilingve își însușeau elevii primele elemente de limbă slavonă. La ele se apela într-un stadiu ceva mai înaintat al procesului de învățămînt, cînd se putea trece la o interpretare mai liberă a textului slav [19]. Cînd spunem acest lucru, ne gîndim mai ales la textele literare propriu-zise (aici putem încadra nu numai cărți ca *Floarea darurilor*, ci și scrierile apocrife), care urmau, după toate probabilitățile, cărților de lectură bisericească (*Psaltirea*, *Apostolul* și, mai rar, *Evanghelia*). Ele alcătuiau lectura literară a tinerilor învățăcei și presupuneau o anumită cunoștință dobîndită a slavonei. În cadrul lecturilor din toate aceste cărți (religioase sau nu) se putea urmări și o anumită interpretare stilistică (dacă termenul nu sună prea pretențios) a termenilor sau a frazelor slavone. O dovadă în acest sens o constituie prezența a două cuvinte sau grupuri de cuvinte românești pentru redarea echivalentului slavon (în *Psaltirea de la Mehadia*). Împărtășim părerea lui Șt. Pașca că astfel de glosări duble au un evident caracter școlăresc [20]. Tot în școli erau folosite și „juxtele" juridice bisericești. Faptul că pravila din 1581 e alcătuită de Lucaci, „ritorul și sholasticul" școlii (seminarului) de pe lîngă mănăstirea Putnei pledează în acest sens. Evident, toate aceste cărți puteau fi folosite (și desigur erau folosite) și în afara școlii, pentru consolidarea și împrospătarea cunoștințelor de slavonă cîștigate.

Admițînd că textele slavo-române cu traducere interlineară erau destinate nevoilor didactice nu înseamnă că, în subsidiar, unele dintre ele (cele religioase) nu puteau avea și o altă destinație. Astfel, în măsura în care textul românesc era distins, prin culoarea cernelii, de cel slavon, *Apostolul* sau *Psaltirea* puteau fi folosite, în lipsă de ceva mai bun, și la lectură sau cîntare în biserici. De asemenea, tipărind *Psaltirea* slavo-română din 1577, Coresi demonstra totodată și caracterul canonic al traducerii românești pentru cei ce ar fi avut îndoieli în aceeastă privință și și-ar fi dat osteneala să confrunte seriile de fragmente de text alternativ slavon și românesc. Scopul inițial și fundamental al tuturor textelor slavone cu traducere românească interlineară rămîne însă cel didactic.

În încheiere, vrem să arătăm că, acceptînd explicația lui Ciobanu, nu ne alăturăm, totuși, opiniei sale că primele texte românești au fost bilingve, cu versiunea slavă urmată de traducerea românească interlineară, și că din asemenea texte au fost desprinse ulterior toate traducerile românești ale cărților sfinte din secolul al XVI-lea. Aceasta este o altă problemă, asupra căreia nu ne pronunțăm în momentul de față.

---

[19] Cf. Șt. Ciobanu *op. cit.*, p. 41—42, N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 13. Nu ni se pare nefolositor să arătăm cum descrie I. Budai-Deleanu (*Trei viteji*, cîntul I, str. 19—20), procesul de învățămînt în vechea școală românească, prin care el însuși trecuse : „Cînd fu mărișor îl dede la carte /Unde într-o iarnă pănă la psaltire/ Ajunsă și acum nu era departe, /De la glasul treti ... Destul că învăța ca și trei alalții/ Ș-acum cetisă toată *Alexandria* ..."

[20] *Loc. cit.*, p. 84.

O LUCRARE PUȚIN CUNOSCUTĂ A LUI ARON PUMNUL

[DE

LUIZA SECHE

În Biblioteca Academiei Române, sub cota II 104877, se găsește o carte, format in-folio, scrisă pe hîrtie albastru deschis, cu alfabet chirilic, avînd titlul : *Convorbire între un tată și între fiul lui asupra limbei și literelor românești*, Cernăuți, în Tipografia lui Ioan Ekhardt și fiu, 1850, 13[+3] pagini, fără autor, dar cu mențiunea : „Această convorbire este tipărită ca adaos la Calendariul Bucovinei pentru anul 1850, însă, din întîmplare întîrziindu-se, au rămas neaninată aceluiași". Apoi scris de mînă cu alfabet latin „de Arune Pumnul". O notă adăugată de Ioan Bianu, și semnată de el, atestă valoarea acestei lucrări : „Prețioasă și mare raritate. Se leagă cu deosebită îngrijire [ss] I. Bianu". S.[=fond special?] 7114 — Ștampila : Academia Română 3 aprilie 1928.

Cele cîteva elemente „inedite" menționate pe pagina-titlu, precum și titlul — care ne-a amintit de o altă „convorbire" — *Dialogul pentru începutul limbii române între nepot și unchi* de Petru Maior, ne-a determinat să cercetăm această lucrare — pentru cei mai mulți necunoscută — și să o prezentăm în rîndurile ce urmează.

Răspunzînd reproșului tatălui, nemulțumit că în ultimele două epistole trimise a înlocuit scrierea tradițională chirilică cu cea latinească, fiul arată că tinerimea română, din țară și din străinătate, și-a propus să nu mai scrie cu buchi străine, ci cu literele sale proprii, romane. Făcînd o sugestivă comparație, fiul demonstrează că, așa cum o haină veche și strîmtă trebuie înlocuită cu una nouă, croită după trup, pentru ca purtătorul ei să se poată mișca neîmpiedicat, tot așa și românii trebuie să lepede buchile și să ia altele noua, întocmite după trupul și firea limbii proprii, care să n-o împiedice în dezvoltarea și înflorirea ei. Literele latine se potrivesc cu firea limbii noastre pentru că, între limba română și cea latină există relații de rudenie foarte apropiate și anume : „limba românească este mama, iar cea latinească este fiica". — „De o zisă așa încumetată trebuie să rîd", intervine tatăl. Ce-a vrut, de fapt, să spună fiul? Într-o formă metaforică, a căutat să demonstreze că limba română vine din latina populară, și că aceasta a precedat latina clasică. Limba latină populară și cea scrisă au fost un timp tot una. „Dintru început, [latinii] scriau cum vorbeau

şi atunci nu era nici o diferenţă între limba scrisă de aceea ce o vorbeau, iar după aceea, limba scrisă s-au depărtat de limba ce o vorbea poporul pînă ce au ajuns cu ea acolo, unde o vedem noi în cărţile latineşti. Pe încet dară, latinii şi-au format limba sa cea învăţată din a poporului pînă au adus-o în starea în care o vedem noi în cărţile latine învăţate". Limba populară a rămas neschimbată, iar cea scrisă şi-a schimbat, cu timpul, înfăţişarea. „Prin urmare, limba latină scrisă, cea strămutată, este mai tînără decît cea populară şi născută din ea. Ce ţi se pare acum? Este limba latină populară sau cea românească născută din cea latinească scrisă schimbată sau cea latinească scrisă din cea românească? Au te mai îmflă şi acum rîsul de ceea ce am zis?" Regăsim aici unele dintre ideile *Dialogului* pomenit mai sus, în care Petru Maior aducea importante contribuţii la problema raportului dintre latina populară şi cea clasică, insistînd asupra preexistenţei celei dintîi, precum şi asupra faptului că latina clasică era forma cea mai îngrijită, literară, a latinei populare : „Latina populară era o limbă vorbită, pe cînd cea clasică, limbă gramaticească, savantă". Ideile lui Maior în privinţa limbii române coincid, în genere, cu cele ale lui Micu şi Şincai, cu deosebirea că Maior, cu o intuiţie mai justă a fenomenului lingvistic, afirma că limba română se trage din latina vulgară, vorbită de coloniştii aşezaţi în Dacia, şi nu din latina clasică, aşa cum susţineau Micu şi Şincai. Şi Aron Pumnul este de părere că limba română este continuatoarea latinei populare ; afirmînd aceasta, el face distincţie între latina clasică, savantă, şi limba vorbită de popor, precizînd că, din punct de vedere istoric, limba populară este mai veche decît cea literară, gramaticească. Evident că afirmaţia lui Pumnul că limba latină clasică este „fiica latinei populare şi deci şi a românei" (acestea două fiind surori) este tot atît de absurdă ca şi considerarea că limba română este de origine exclusiv latină clasică, fără nici un element nelatin. Aceste idei privitoare la originea limbii noastre, cu toată „originalitatea" şi îndrăzneala lor, sînt depăşite şi greşite.

Alăturîndu-se ideilor pozitive ale şcolii latiniste, despre care N. Iorga spunea că „formează nu numai cea mai bogată perioadă din istoria culturală şi literară românească din secolul al XVIII-lea, dar una din cele mai interesante din toată istoria cugetării neamului nostru, prin caracterul de luptă pasionată, de zeloasă grăbire, de entuziasm, Aron Pumnul abordează problema *naţiunii*, problemă care, pe plan social, constituie unul dintre marile merite ale latiniştilor, ca luptători pentru cauza naţională şi pionieri ai renaşterii culturale româneşti. În această epocă a iluminismului românesc, se confundă noţiunea de *limbă* cu aceea de *naţiune*. „O naţie fără limbă nu mai este naţie", spune Gh. Asachi, sau, tot acum, apar declaraţii ca „din ardoare pentru naţia mea n-am păstrat osteneala pentru a aduce limba aceasta în starea cea mai bună pentru binele poporului" etc.[1]. Noţiunile de „naţiune", „cultură", „progres", „limbă naţională", de foarte multe ori, se suprapun, sînt „sinonime". Dezvoltarea culturii naţionale şi a limbii devine principiu fundamental în această perioadă, considerîndu-se că dezvoltarea naţiunii nu este posibilă fără dezvoltarea limbii, culturii. Dovada cea mai puternică, prin urmare, pentru

[1] Vezi Adrian Marino, *Iluminiştii români şi problema „cultivării" limbii*, LR, 1967, 5, p. 467—482 şi 1967, 6, p. 571—586.

a demonstra existența *națiunii* române era *limba* —unul dintre elementele care definesc conceptul de națiune. Și iată această prețioasă idee în gura fiului entuziast : „Năciune fără limbă nu poate fi din cauza că limba este sufletul naciunalității ; deci, precum trupul fără suflet e mort, așia e moartă și năciunea fără limbă".

În continuare, cartea ne dezvăluie alte idei, temerare pentru acea vreme, reflectînd modul de gîndire și, mai ales, frămîntările și greutățile întîmpinate de intelectualitatea ardeleană în lupta pentru dezvoltarea culturii românești. Fără dezvoltarea limbii nu este posibilă înflorirea literaturii naționale, iar fără literatură nu putem avea știință adevărată, cultură, prestigiu în rîndul celorlalte popoare civilizate. Ținta filologilor latiniști era identică aceleia urmărită de istoriografi : nu simpla constatare că limba română se trage din limba latină în luptă pentru afirmarea națională, ci dovezi ; or, scrierea cu litere latine trebuia să constituie — în concepția învățaților ardeleni — proba cea mai grăitoare și cea mai directă că limba română e de origine romană, deci că românii sînt romani, locuitori de drept, nu „toleraţi" ai Ardealului. Prin folosirea literelor latine, în scrierea limbii noastre, se încerca răsturnarea părerii susținută de învățații austrieci Sulzer și Engel după care limba română, socotită de ei „slavo-română", nu putea fi scrisă decît cu litere chirilice. Folosirea alfabetului latin era un important mijloc pentru a dovedi originea romană a limbii noastre, iar în Transilvania, spre deosebire de Moldova și Muntenia, acest lucru a fost ușurat de faptul că aici exista o tradiție a acestei scrieri : în administrație, într-o perioadă mai veche, s-a folosit aici limba latină, iar după aceea limba maghiară, care s-a scris întotdeauna cu litere latine [2].

O altă problemă care face obiectul discuției dintre „tată" și „fiu" este aceea referitoare la *sistemul ortografic* pe care trebuie să-l urmeze limba română : „Noi rostim cu reverință religioasă numele : Petru Maior, August Treboniu Laurian, Ion Heliade, Timoteu Cipariu și aceste nume vor străluci în istoria românilor pînă va mai fi suflet de român pe suprafața pămîntului ; chiar pentru aceea, respectînd noi lucrările lor, le vom cerca în această privință, cu sfială plină de reverință, însă cu amoare de adevăr și aflînd unele în care ei doar nu au nimerit lucrul, le vom descoperi, fără de a retrage respectul lor cuvenit, căci ținta comună în această privință este aflarea adevărului și aceasta avem și noi drept a-l afla, chiar așa precum au voit și ei ... Cercînd noi adevărul și descoperindu-l, după putință, ei nu se vor vătăma prin aceea, ci se vor preamări".

Aron Pumnul, propunînd analizarea atentă a respectivelor ortografii, constată că, mai mult sau mai puțin, toate au la bază limba latină savantă și limba italiană, dar că acest lucru nu este suficient : „Căci acelea toate ne învață numai a lege (ceti), iară nu și a scrie, iar *ortografia totuși trebuie să ne învețe a scrie* [s.n.]. Acelea toate au principiul : scrie fiecare cuvînt precum este scris și latinește, apoi, ca să sune românește, mai pune pe deasupra și pe dedesubtul literelor unele semne". Nefiind de

[2] Abia la primul congres al filologilor români ținut la București, în 1925, s-a constituit, la propunerea lui I. Bianu, o comisie care să fixeze norme unitare de transcriere cu litere latinești a textelor noastre chirilice și să se fixeze semnele diacritice pentru sunetele care nu au semne în alfabetul latin (vezi I. Bianu, *Transcrierea textelor chirilice*, în *Întîiul congres al filologilor români*, București, 1926, p. 36—37).

acord cu ortografia etimologică [3], Aron Pumnul arată că urmarea firească a acestei păreri este necesitatea, pentru cel ce vrea să scrie în românește de a învăța bine limba latină savantă; cu alte cuvinte — dependența limbii române de limba latină. Nu s-a realizat nimic dacă „lepădînd buchile chirilice, pentru a dovedi că « limba română este românească » nu slovenească, cădem în cealaltă greșeală, scriind cuvintele românești întocmai precum sînt scrise în limba latină. Pentru că, ce este ortografia? Prin ortografie înțelegem știința de a scrie fiecare cuvînt după firea limbei". După această succintă definiție a ortografiei, A. Pumnul este de părere că scrierea este „o înfățișare vizibilă" a cuvintelor, este icoana cuvintelor. Și pentru ca această icoană să se potrivească cu cuvintele pe care le înfățișează, se înțelege de la sine că „fiecare cuvînt trebuie scris întocmai precum se rostește". Aron Pumnul se dovedește deci un apărător al principiului fonetic în ortografia română, opus școlii etimologice.

O dată cu problema ortografiei este atinsă și problema *intonației*. „Dintre sunetele simple, unele au mai multe graduri în înălțarea și delăsarea tonului, deci aceste graduri încă trebuie să se înfățoșeze în scrisoare, care fiindcă prin litere nu se semnează, vor trebui hotărîte sau printr-o regulă sau prin niște semne care se pun deasupra literelor care înfățoșează tonul înalt ..."

În mintea celor mai mulți, numele lui Aron Pumnul a rămas legat de părerile ciudate pe care le-a susținut cu o statornicie în convingeri egalînd pe a lui Laurian și Cipariu. Sub influența latiniștilor, el stăruia să fie înlăturate unele slavonisme ca : *blagoslovenie, slugă, slujbă* ș. a., deoarece — spunea el — contrazic firea limbii noastre. În locul cuvintelor ce urmau să fie eliminate, precum și pentru cele care reprezentau noțiuni noi, recomanda includerea de forme latine sau romanice și derivate pe teren românesc din fondul limbii noastre. Tehnica pe care o folosește este simplă și anume : introduce în textul *Convorbirii* cuvintele noi recomandabile, latinești sau romanice, însoțindu-le cu cuvintele vechi, mai ales slavone, pe care dorește să le înlocuiască. Dăm mai jos cîteva dintre dubletele înregistrate în lucrarea de care ne ocupăm : *abecedar* (*bucoavnă*), *amat* (*iubit*), *amează* (*iubește*), *cauză* (*pricină*), *cauzează* (*pricinuiește*), *consăcrăciune* (*jertfă*), *dat* (*poruncă*), *deferință* (*deosebire*), *diferită* (*deosebită*), *fine* (*sfîrșit*), *învinge* (*biruiește*), *lege* vb. (*ceti*), *mandat* (*poruncă*), *au mandat* (*au poruncit*), *s-au opus* (*s-au împotrivit*), *rege* (*crai*), *sclav* (*rob*), *serviție* (*slujbă*), *tezaur* (*odor*) etc.

În partea finală a cărții este reprodusă și o epistolă a Pulcheriei către prietena sa Veronica (sora fiului din *Convorbire* . . .), cu alfabet latin, epistolă pe care Veronica mărturisește că o iubește nu pentru conținutul ei, ci „pentru că este scrisă românește, drept românește", încheiată cu un cîntec compus într-o manieră patriotardă *Fata de român*. De asemenea, se mai află un aratru (= plugușor), pe două coloane (cu alfabet latin și

[3] Se știe că Aron Pumnul a fost autorul unui proiect de scriere fonetică, care însă a fost respins categoric în favoarea principiului etimologic. Timotei Cipariu, în „Arhivu pentru filologie și istorie" (p. 507), caracterizînd acest proiect, spunea : „o căutătură aruncată asupra lui și va fi de ajuns fiecărui român să-i înghețe sîngele în vine, ca și cînd ar vedea chipul Meduzei", iar „Telegraful român", nr. 36/1860, declara : „mai bine să rămînem cu litere chirilice, deoarece cu « coarne și cozi » latina nu s-a scris niciodată" (cf. D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, Editura științifică, 1961, p. 82).

cu alfabet chirilic), și o fabulă, intitulată simbolic *Buchea și litera*, ambele *semnate de* Iraclie Porumbescu.

Deși unele dintre ideile emise în această lucrare nu sînt noi, ele aparținînd reprezentanților curentului latinist, în speță a iluminismului ardelean, *Convorbirea între un tată și între fiul lui asupra limbei și literelor românești*, prezentată mai sus, are o oarecare valoare filologică, cu atît mai mult cu cît autorul ei n-a fost înscris de nimeni în rîndurile iluminiștilor, și conține unele date capabile să întregească portretul unui urmaș al Școlii ardelene, aproape uitat azi, rămas în amintirea generațiilor din urmă mai ales prin Mihail Eminescu, care, ca fost elev al filologului, i-a închinat o poezie de tinerețe.

EVANGHELIARUL DIN PETERSBURG, TIPĂRIREA UNEI MAI VECHI TRADUCERI MOLDOVENEŞTI ?

Într-un articol publicat de curînd, L. Demény, revenind asupra problemei traducerii *Evangheliarului din Petersburg*, emite ipoteza folosirii de către presupusul tipăritor al acestuia, Filip Moldoveanul, a unui text tradus înainte de 1532 în Moldova [1]. După cum se ştie, într-un document semnalat de Şerban Papacostea [2] se menţionează sosirea la Wittenberg a unui „doctor" din Moldova care intenţiona să tipărească în Germania *Evangheliile* şi *Epistolele lui Pavel* în limbile română, polonă şi germană. Această ştire, care, după acad. Al. Rosetti, ar atesta existenţa la acea dată „a unor traduceri româneşti efectuate în Moldova" [3], capătă o interpretare similară la L. Demény în termenii următori : „Este evident că în Moldova, la acea dată, exista o traducere românească a celor patru evanghelii" [4]. Socotindu-l pe Philippus Maler, alias Moldoveanul, originar din Moldova şi considerînd *Evangheliarul din Petersburg* „primul text românesc în grai moldovenesc" [5], L. Demény presupune că tipăritorul sibian a „folosit acest text tradus înainte de 1532 pentru a fi tipărit în româneşte la Wittenberg" [6]. Presupunerea lui L. Demény are însă puţine şanse de a fi întemeiată, întrucît nesocoteşte o serie de fapte, relevate de curînd, în legătură cu localizarea *Evangheliarului din Petersburg*.

În primul rînd, textul evangheliarului bilingv este o traducere efectuată, foarte probabil, în Banat-Hunedoara [7]. Examenul lingvistic întreprins de I. Gheţie a evidenţiat că din cele 29 de particularităţi de limbă, care pot primi o explicaţie satisfăcătoare prin raportare la graiurile româneşti din secolul al XVI-lea, 23 se explică prin referire la graiurile din Banat-Hunedoara. Forme ca *teu*, *caltă* şi *necit*[8], întîlnite în paginile *Evangheliarului din Petersburg*, pledează indiscutabil pentru localizarea traducerii în această regiune. Deşi examenul lingvistic a relevat existenţa în limba evangheliarului bilingv şi a unui strat moldovenesc, trebuie remarcat că acesta este mai puţin definit în raport cu cel bănăţean-hunedorean. Cu excepţia fonetismului *paşăşte*, care ne îndreaptă fără îndoială spre Moldova, toate celelalte particularităţi care definesc stratul de

---

[1] L. Demény, *Primul text românesc imprimat*, în „Revista bibliotecilor", XIX, 1966, nr. 6, p. 344—349.

[2] Şerban Papacostea, *Moldova în epoca Reformei*, în „Studii ", XI, 1958, nr. 4, p.55—78.

[3] Al. Rosetti, *Cu privire la datarea primelor traduceri româneşti de cărţi religioase*, în „Limba română", VII, 1958, nr. 1, p. 20—22.

[4] L. Demény, *op. cit.*, p. 348.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem.*

[7] I. Gheţie, *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 47—79.

[8] Al. Mareş, *Observaţii asupra Evangheliarului din Petersburg*, în „Limba română", XVI, 1967, nr. 1, p. 71.

limbă moldovenesc se regăsesc, după cum a arătat acelaşi cercetător, şi în texte aparţinînd altor arii dialectale. În ce priveşte pe *paşăşte*, cu *e* în poziţie „moale" trecut la *ă*, după un *ş* dur, e demn de semnalat faptul că este singurul exemplu de acest fel în paginile *Evangheliarului din Petersburg*. În celelalte cazuri, şuierătoarele (*ş, j*) prezintă fie tratamentului muierii (*greşalele* 22[1,3], 137[16–17]; *grijaşte* 25[9]; *roşaşte* 113[18]; *slujascъ* 152[12],[13–14]; *şedě* 145[10], 209[13], 221[7], 223[14], 230[16]; *şedzu* 7[15], 82[2], 212[1-2]; *şedzut-amъ* 220[9-10]; *şadzъ* 150[19], 176[21]; *şědzъ* 112[10]; *şedzъndъ* 168[14], 186[4-5], 222[16-17]; *şedzuta* 177[1-2] etc.), fie pe cel al velarizării (*aşa* 29[20], 31[1], 94[4], 140[5,14], 141[2], 152[4], 191[11], 220[2]; *deşarte* 77[15-16], *deşartъ* 80[4]; *greşalele* 21[18]; †*nşala-se vor* 188[1-2]; *şarpe* 77[6], *şapte* 80[7], 112[8,19] etc.). Această constatare ne face să credem că apariţia singulară a fonetismului *paşăşte* în limba *Evangheliarului din Petersburg* se datorează, foarte probabil, unei greşeli de tipar: culegerea de către tipograf a iusului mare ѫ în locul iusului mic ѧ (cuvîntul în versiunea manuscrisă trebuie să fi fost scris пашѧщіе). În sprijinul acestei afirmaţii aducem, din acelaşi text, două exemple care prezintă o greşeală similară cu cea pe care o presupunem şi în cazul lui *paşăşte*. Este vorba de *večyѫ* 158[22] în loc de *večyѧ* şi de *merğѧ* 185[10] pentru *merğѫ*, ambele prezentînd, după cum se poate observa, aceeaşi confuzie a iusurilor. Posibilitatea ca în cazul lui *paşăşte* să avem de fapt de-a face cu notarea greşită a pronunţării *paşeaşte* ne determină să privim cu o rezervă, credem pe deplin justificată, includerea acestui fonetism în rîndul moldovenismelor. Cum restul particularităţilor aduse în sprijinul stratului de limbă moldovenesc se regăsesc în secolul al XVI-lea şi în alte regiuni ale Dacoromaniei[9], prezenţa acestui strat în limba evangheliarului bilingv nu este confirmată de indici indiscutabili de localizare, ca în cazul celui bănăţean-hunedorean. În consecinţă, posibilitatea explicării stratului moldovenesc prin limba traducătorului, iar a celui bănăţean-hunedorean prin cea a copistului sau eventual tipăritorului — pe care partizanii traducerii în Moldova a evangheliarului bilingv ar putea-o susţine — este, după părerea noastră, puţin probabilă. *Evangheliarul din Petersburg*, prima tipăritură românească transmisă pînă la noi, este şi primul text în grai bănăţean-hunedorean şi în acest sens unele opinii care mai dăinuie asupra localizării sale în Moldova ar trebui revizuite.

În ce priveşte originea tipografului, indiferent dacă acesta a fost sau nu Filip Moldoveanul, avem toate motivele să credem că era un sas, singurul care putea nota asurzirea consoanelor (*mъzca*[10], pentru mъzga), diftongări de tipul *buin* sau forme articulate pentru cele nearticulate (*uscata, sănătoasa*)[11].

În sfîrşit, existenţa în Moldova în anul 1532 a unei versiuni româneşti a *Evangheliei* nu probează cu nimic că traducerea acesteia s-ar fi efectuat în această provincie. Doctorul, care intenţiona să tipărească în Germanaia o ediţie trilingvă a *Evangheliilor* şi *Epistolelor lui Pavel*, indiferent de faptul că sosea din Moldova, putea să-şi procure traducerile româneşti din orice regiune a teritoriului de limbă românească, în măsura în care asemenea traduceri existau. Această posibilitate a fost întrevăzută şi de P. P. Panaitescu, care înclină chiar să creadă că această versiune moldovenească era o copie a unei traduceri efectuate în sudul Transilvaniei între 1512 şi 1518[12].

---

[9] Vezi I. Gheţie, *op. cit.*, p. 73.

[10] Şi nu *mъsca* cum greşit transcris apare acest cuvînt în articolul nostru citat.

[11] Vezi I. Gheţie, *op. cit.*, p. 77; Al. Mareş, *op. cit.*, p. 73.

[12] P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 120. După P. P. Panaitescu, *Tetraevanghelul* lui Coresi ar fi o copie identică după această versiune, în acest sens pledînd denumirea de „cruce" pentru o monedă care a circulat în Ungaria şi Transilvania pînă la 1526 şi limba evangheliilor coresiene cu particularităţi sud-ardelene. Ipoteza efectuării primei traduceri a evangheliilor în sudul Transilvaniei nu se susţine, după părerea noastră, cel puţin în felul în care a fost formulată de P. P. Panaitescu. Limba tipăriturilor coresiene nu poate constitui un argument pentru localizarea originalelor traducerii, ştiut fiind că Coresi sau colaboratorii săi muntenizau limba acestora. Exemplul cel mai concludent îl oferă chiar *Tetraevanghelul* lui Coresi care, deşi a pus la contribuţie textul *Evangheliarului din Petersburg*, n-a reţinut bănăţenismele acestuia (*caltă, necît, lei, urilъ* etc. nu apar niciodată în testul coresian).

În stadiul actual al cunoştinţelor, nu putem însă preciza dacă versiunea românească a evangheliilor, semnalată în 1532, a fost, într-adevăr, o traducere efectuată în Moldova sau numai copia unei traduceri efectuate în altă provincie românească, eventual chiar în Banat-Hunedoara, după o versiune mai veche folosită întocmai sau revizuită în *Evangheliarul din Petersburg*.

În urma acestor precizări, ipoteza lui L. Demény în favoarea folosirii de către Filip Moldoveanul a unei mai vechi traduceri moldoveneşti a evangheliilor, întemeiată pe considerentele că textul *Evangheliarului din Petersburg* este moldovenesc, iar tipăritorul de origine moldovenească, se dovedeşte neîntemeiată. După cum s-a arătat, evangheliarul bilingv este o traducere efectuată în Banat-Hunedoara, al cărei tipograf trebuie să fi fost un sas. Cît priveşte existenţa în Moldova a unei traduceri româneşti a evangheliilor, aceasta rămîne deocamdată incertă.

Alexandru Mareş

DESPRE DEFINIREA DIATEZEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Intrată relativ tîrziu în sfera de preocupări a cercetătorilor gramaticii româneşti, problema diatezelor a constituit în ultima vreme un prilej de confruntare a unor puncte de vedere diferite privind definirea categoriei diatezei în limba română, stabilirea numărului de termeni pe care ea îi corelează şi definirea fiecăruia dintre ei.

Definiţiile date pînă acum categoriei diatezei au un loc comun : toate consideră că diateza este o formă a verbului care exprimă un raport. Cînd este vorba să se specifice însă ce elemente intră în acest raport, consensul unanim face loc divergenţelor.

Nu vom enumera toate definiţiile date pînă acum categoriei diatezei în limba română. Ne vom opri la modul cum este definită aceasta în *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, 1963.

Faţă de lucrările de gramatică românească anterioare, care fac apel fie la acţiune şi obiect, fie la subiect şi complement, fie la subiectul gramatical şi acţiune, ediţia a II-a a *Gramaticii Academiei* defineşte diateza prin referire la autor şi acţiune : „Diateza este forma pe care o îmbracă verbul pentru a arăta în ce raport se află acţiunea pe care o exprimă cu autorul acestei acţiuni" [1]. Examinînd definiţiile fiecăreia dintre cele trei diateze stabilite, constatăm că ele nu mai sînt o particularizare a definiţiei date mai înainte acestei categorii gramaticale. Dăm mai jos definiţiile diatezelor activă şi pasivă din a doua ediţie a *Gramaticii Academiei* :

„Diateza activă arată că acţiunea este făcută de *subiectul gramatical*" [2].

„Diateza pasivă arată că *subiectul gramatical* suferă acţiunea iar autorul, cînd este exprimat, este redat prin complementul de agent" [3].

Trecîndu-se la diateza reflexivă, se precizează că „definiţiile subcategoriilor sale nu pot fi reduse la o definiţie unitară valabilă pentru toate" [4]. Aceste subcategorii sînt : reflexivul dinamic, unde acţiunea este făcută „cu participarea intensă din partea *subiectului* sau cu un interes special" [5], şi reflexivul impersonal, unde subiectul este neexprimat, important fiind faptul că acţiunea are loc, neinteresînd cine o face.

Din nici una din definiţiile enumerate mai sus nu aflăm *ce fel* de raport între acţiune şi autor exprimă activul, pasivul sau reflexivul. Pare astfel îndreptăţită părerea lui Sorin Stati că diateza nu poate exprima felul raportului între acţiune şi autor, deoarece, „între acţiune şi autorul ei nu poate fi decît un singur raport, acela ... de la acţiune la autor" [6]. În consecinţă,

---

[1] *Gramatica limbii române*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, p. 208.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 209.
[6] Sorin Stati, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a (recenzie), în „Studii şi cercetări lingvistice", XVII, 1966, p. 697.

se impune adoptarea unei definiţii care să permită cuprinderea tuturor raporturilor posibile pe baza cărora s-au definit cele trei diateze ale limbii române.

Toate definiţiile de mai sus au comună referirea la acţiune şi subiectul gramatical, ceea ce ne-ar putea face să deducem că diateza este forma verbului care arată ce fel de raport există între *acţiune* şi *subiectul gramatical* al verbului, nu între acţiune şi autor. Ajungem astfel la definiţia propusă de Sorin Stati înainte de apariţia *Gramaticii limbii române* ed. a II-a [7] şi reafirmată în recenzia făcută acestei lucrări [8].

Aparent satisfăcătoare, nici definiţia bazată pe raportul dintre acţiune şi subiectul gramatical nu este fără cusur. Dacă vrem să extragem, din definiţiile referitoare la acţiune şi subiectul gramatical, felul raportului evidenţiat de fiecare diateză, constatăm că :

— diateza activă şi cea pasivă exprimă un raport *de coincidenţă* a subiectului cu autorul acţiunii, respectiv cu obiectul ei ;

— diateza reflexivă exprimă fie participarea intensă a subiectului gramatical la acţiune, fie ... lipsa subiectului.

Avem de a face cu cel puţin [9] două tipuri de raporturi care, neavînd nimic comun, nu sînt comparabile. Diferenţele nu au valoare pentru cunoaştere decît în prezenţa unor elemente de identitate. În vederea unei clasificări, nu putem folosi *concomitent* două criterii. Pentru delimitarea diatezelor, nu putem face uz în acelaşi timp de ambele raporturi.

Pe baza raportului de coincidenţă al autorului cu subiectul, reflexivul dinamic se încadrează şi el în diateza activă ; în acest caz, diateza ar avea în limba română numai doi termeni opozabili : activul şi pasivul.

Se pune întrebarea însă dacă criteriul coincidenţei subiectului cu autorul sau cu obiectul este cel mai adecvat pentru delimitarea diatezelor limbii române. Grupînd reflexivul dinamic în aceeaşi diateză cu activul, înseamnă să facem abstracţie de marca formală a reflexivului : pronumele reflexiv, inseparabil de verb. Nu ar exista decît o soluţie prin care să putem respecta criteriul formal : să considerăm construcţiile reflexive ca neaparţinînd nici unei diateze. Prin aceasta, îngustăm sfera verbelor care cunosc categoria diatezei.

Acceptată de unii lingvişti, ideea eliminării reflexivului din categoria diatezei apare într-un studiu recent, publicat de Gabriela Pană [10]. Concluziile la care ajunge autoarea sînt :

— diateza este o categorie sintactică ;

— diateza este circumscrisă numai la clasa verbelor tranzitive ;

— în limba română, diateza are doi termeni corelativi : activul şi pasivul ;

— diateza exprimă raportul dintre subiect şi obiectul direct.

Deficienţa acestei lucrări constă în aceea că rezultatele enumerate mai sus sînt, de fapt, premisele de la care porneşte autoarea.

Se pleacă de la definirea verbelor tranzitive şi se analizează, pe baza constituenţilor imediaţi, construcţiile specifice acestor verbe : *construcţia tranzitiv-activă* /(N_N) + V + N_A/, *construcţia tranzitiv-pasivă* /N_N + fi + V/ şi *construcţia tranzitiv-reflexiv-pasivă* /N_N + se + V/ [11].

---

[7] „Limba română", VII, 1958, nr. 2, p. 42—43. Autorul consideră că diateza are în limba română patru termeni opozabili : activul, pasivul, „reflexivul" (impersonal şi pasiv) şi mediul.

[8] „Studii şi cercetări lingvistice", XVII, 1966, p. 697. Recenzentul nu are obiecţii cu privire la clasificarea şi definirea diatezelor, ci numai cu privire la definiţia dată în *Gramatica Academiei categoriei* de diateză.

[9] Reflexivul impersonal nu poate fi clasificat pe baza nici unuia din cele două raporturi în care poate intra subiectul, deoarece construcţia reflexiv-impersonală nu are subiect.

[10] *Diateză şi tranzitivitate*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XVIII, 1967, nr. 1, p. 15—23.

[11] N_N = nume în nominativ. N_A = nume în acuzativ. V = verb. De remarcat că ultimul simbol al formulei distribuţionale a construcţiei pasive nu poate fi verb ; aici participiul funcţionează ca adjectiv (cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 419).

Urmărind cercetarea în continuare, constatăm că autoarea, fără vreo argumentație prealabilă, pune semnul egalității între aceste construcții și diateze, numindu-le cînd cu un termen, cînd cu celălalt.

Din analiza celor trei construcții, se deduc doi termeni opozabili ai categoriei diatezei: activul și pasivul. Diatezei pasive îi corespund două construcții aflate în raport de substituție: reflexiv-pasivul și pasivul.

În vederea eliminării reflexivului dinamic din categoria diatezei, se iau în discuție construcțiile formate dintr-un verb identic cu și fără pronume reflexiv: *mă rog — rog, mă jur — jur, mă gîndesc — gîndesc*. Posibilitatea substituirii fiecăruia din membrii acestor perechi în contextul $N_N \sim$ dovedește că dinamicul nu se opune activului[12].

Trecînd la reflexivul impersonal, autoarea precizează că el este circumscris numai la clasa verbelor intranzitive. Urmează că secvențe care conțin un verb tranzitiv și totuși par să fie impersonale (ex.: s-a discutat mult) „nu sînt construcții impersonale, ci construcții pasive implicite, construcții în care, din motive extralingvistice, subiectul nu este exprimat"[13].

Dacă reflexivul impersonal este circumscris numai la clasa verbelor intranzitive și dacă verbele intranzitive nu pot realiza cele trei construcții tranzitive, numite ulterior diateze, înseamnă că reflexivul impersonal nu ține de categoria diatezei, ci de o altă categorie sintactică, impersonalul.

Să recapitulăm raționamentul expus mai sus. Pe baza construcțiilor realizate de verbele *tranzitive*, s-au dedus cele două diateze: activă și pasivă. Considerîndu-se activul și pasivul singurii termeni opozabili ai categoriei diatezei, s-a exclus reflexivul. Concluzia urmează calea inversă: „cum categoria diatezei se manifestă în limba română prin perechile corelative activ-pasiv, realizînd deci doi termeni opozabili, înseamnă că diateza este o categorie strict circumscrisă la clasa verbelor tranzitive"[14].

În definiția dată în final diatezei, se arată că ea exprimă raportul dintre subiect și obiectul direct. Nu s-a specificat însă dacă diateza, categorie sintactică, exprimă un raport sintactic sau unul logic.

Dacă este vorba de un raport sintactic, cum ar mai putea acesta să existe atunci cînd obiectul direct nu este exprimat? Dacă raportul este logic, lucrarea ne rămîne datoare cu un răspuns: Ce fel de raport între subiect și obiectul direct exprimă activul și pasivul?

Ținînd seama de cele spuse mai sus, considerăm că interpretarea diatezei ca o categorie sintactică circumscrisă la clasa verbelor tranzitive nu a fost demonstrată convingător.

Limitarea diatezei la clasa verbelor tranzitive ar părea justificată dintr-un anumit punct de vedere: verbele tranzitive sînt singurele care pot realiza opoziția activ-pasiv în cadrul aceleiași unități lexicale. Aplicînd același raționament, am putea ajunge la concluzia că nici substantivele *pluralia tantum* și *singularia tantum* sau verbele unipersonale nu cunosc categoria numărului sau a persoanei.

Existența unei categorii gramaticale, atestată de indici formali, la cuvinte aparținînd unui tip flexionar, face ca toți membrii tipului flexionar în cauză să prezinte această categorie. Afirmația este valabilă și pentru cazul în care flexiunea unui cuvînt înregistrează un număr mai mic de termeni opozabili decît numărul total al termenilor pe care îi cunoaște categoria gramaticală respectivă.

În cele ce urmează, vom încerca să delimităm, pe baza unui criteriu unic, fiecare din diatezele delimitate deja în *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, pentru ca, din compararea celor trei

---

[12] După părerea noastră, contextul $N_N \sim$ nu este bine ales pentru proba substituției. *A jura, a ruga, a gîndi* sînt verbe tranzitive (*eu o jur, eu te rog, el a gîndit primul soluția*); contextul lor caracteristic este $\sim N_A$. Proba substituției, care în acest context trebuia făcută, ar fi dus la alte concluzii.

[13] G. Pană, *art. cit.*, p. 21.

[14] *Ibidem*, p. 22.

definiţii, să deducem definiţia categoriei de diateză în limba română[15]. Reproducem mai jos construcţiile pe care ed. a II-a a *Gramaticii Academiei* le încadrează în :

— diateza activă : *elevul citeşte o carte* ;
— diateza pasivă : *cartea este citită de elev* ;
cartea se citeşte uşor ;
— diateza reflexivă : *el se roagă de mine* ;
se vorbeşte mult.

Am arătat mai înainte că *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, defineşte diateza activă şi pasivă pe baza raportului de coincidenţă a subiectului cu autorul sau cu obiectul. Diateza reflexivă exprimă şi ea acelaşi raport dar, dacă am ţine seama de el, am ajunge să grupăm la un loc activul cu reflexivul.

Comparînd reflexivul dinamic cu activul, constatăm că ele se opun în ceea ce priveşte gradul de evidenţiere a autorului faţă de acţiune.

Reflexivul dinamic marchează participarea autorului la acţiune cu ajutorul pronumelui reflexiv, pe cînd în construcţia pasivă autorul are atît de puţină importanţă încît menţionarea lui este facultativă.

Pasivul cuprinde două situaţii : a) autorul este exprimat, dar apare pe planul al doilea (ex. : *cartea este citită de elev*) ; b) autorul nu este exprimat (ex. : *cartea este citită* ; *cartea se citeşte uşor*). De obicei, în construcţiile pasive cu participiul se menţionează şi autorul, pentru că altfel participiul poate fi confundat cu un nume predicativ[16]. În construcţiile pasiv-reflexive, lipsa autorului acţiunii devine aproape obligatorie.

Activul nu se poate defini decît în corelaţia cu cele două extreme : pasivul şi dinamicul. Diateza activă prezintă în mod neutru participarea autorului la acţiune.

Rămîne de discutat poziţia reflexului impersonal. După sens, el se aseamănă cu pasivul. Dar, pe cînd în construcţia pasivă absenţa autorului este facultativă şi prezenţa obiectului este obligatorie, în construcţia reflexiv-impersonală este absolut obligatorie absenţa atît a autorului, cît şi a obiectului. Formal, reflexivul impersonal, apropiat ca sens de pasiv, se deosebeşte de acesta prin imposibilitatea combinării lui cu un nume neprecedat de prepoziţie.

Diferenţierile făcute mai sus îndreptăţesc considerarea reflexivului impersonal ca o categorie distinctă de pasiv. Reflexivul impersonal nu poate fi situat alături de dinamic, din cauza sensurilor contrarii ale celor două construcţii.

Urmează că reflexivul impersonal nu poate fi subsumat nici uneia din diatezele limbii române. El este o categorie aparte, opozabilă activului, dinamicului şi pasivului. În acest punct, ne îndepărtăm de poziţia *Gramaticii Academiei*, ed. a II-a, poziţie care nu este foarte fermă din moment ce se recunoaşte că reflexivul nu este o categorie omogenă.

Alăturarea definiţiilor date activului, pasivului şi reflexivului dinamic şi impersonal permite distingerea unui element comun tuturor : acţiunea în raport cu autorul. Rezultă că diateza se poate defini totuşi prin referire la autor şi acţiune. Din acest punct de vedere, critica

---

[15] Menţionăm că interpretarea de faţă ne-a fost sugerată de lectura capitolului despre diateză, semnat de Maria Manoliu, din *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, 1965, p. 185—187.

[16] Vezi acad. Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, 1967, p. 197, unde se afirmă că o construcţie de tipul *Cartea* este scrisă *de Sadoveanu* conţine un predicat nominal. Acest punct de vedere nu ni se pare indiscutabil dacă ţinem seama de valoarea construcţiilor obţinute prin modificarea timpului verbului (cf. *Cartea* a fost scrisă *de Sadoveanu*, *Cartea* va fi scrisă *de Sadoveanu*).

Imposibilitatea substituirii construcţiilor *este scrisă*, *se scrie* într-un context cu nume de agent nu ni se pare revelatorie pentru caracterul nominal al construcţiei cu participiu. Proba substituţiei demonstrează mai degrabă că reflexiv-pasivul nu suportă exprimarea autorului acţiunii. Prezenţa complementului de agent în construcţiile reflexiv-pasive este foarte rară şi, în orice caz, forţată.

făcută de Sorin Stati definiţiei dată în *Gramatica limbii române* diatezei este îndreptăţită doar parţial.

Diateza nu arată ce fel de raport este între acţiune şi autor, ci ea este *forma verbului*[17] *care evidenţiază importanţa dată de vorbitor autorului faţă de acţiune.* Privite din această perspectivă, denumirile diatezelor limbii române nu mai corespund definiţiei. Ele reflectă o concepţie mai veche despre diateză, concepţie care ţine seama de raportul dintre acţiune şi subiectul gramatical. Acesta poate fi autor (diateza activă), obiect (diateza pasivă) sau şi autor şi obiect în acelaşi timp (diateza reflexivă). Totuşi, pentru că denumirile tradiţionale ale diatezelor (cu excepţia reflexivului) exprimă o caracteristică semantică a subiectului gramatical, care este sau autor — activ, sau obiect — pasiv, credem posibilă păstrarea denumirilor tradiţionale, în afară poate de cea a reflexivului, care, cum am văzut, nu este o categorie omogenă. Folosind denumirile tradiţionale, vom enumera definiţiile diatezelor, la care s-a ajuns pe baza termenilor care au servit la delimitare :

— activ — vorbitorul prezintă autorul şi acţiunea ca situîndu-se, din punct de vedere logic, pe acelaşi plan ;

— pasiv — vorbitorul acordă prioritate logică acţiunii ;

— impersonal — vorbitorul acordă importanţă numai acţiunii făcînd ca autorul să fie nedeterminat ;

— dinamic — vorbitorul acordă prioritate autorului, căruia îi subliniază participarea la acţiune.

S-ar putea obiecta că definiţiile propuse apelează prea mult la logică. În realitate, toate definiţiile diatezei de pînă acum se bazează tot pe un raport logic, numai că termenii care intră în acest raport aparţin fie numai logicii (autor, acţiune, obiect), fie numai gramaticii (subiect, complement), fie ambelor domenii concomitent (subiect-obiect, subiect-acţiune etc.).

Mariana Combiescu

[17] În ceea ce priveşte caracterizarea sintactică sau morfologică a formelor verbale înglobate în categoria diatezei, vezi *Structura morfologică a limbii române contemporane*, p. 192.

LAJOS TAMÁS, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966.

Într-o operă care impresionează prin dimensiunile ei şi prin bogatul material bibliografic folosit — prof. L. Tamás, cunoscut romanist, a adunat cu multă atenţie tot ce poate fi considerat de origine maghiară în limba română.

Autorul a cercetat documente româneşti vechi, a studiat graiuri româneşti, s-a informat de la vorbitori de limbă română din Ungaria precum şi din opere de literatură română mai nouă sau contemporană.

Raportată la încercările similare ale lui Alexici şi Mândrescu — de la care, cu excepţia unor cercetări sporadice, privind mai ales aspectul fonetic al influenţei maghiare[1], nu s-a reluat problema — lucrarea prof. L. Tamás apare deosebit de importantă.

Prof. L. Tamás consideră că limba română a împrumutat din limba maghiară 2 800 de cuvinte. Aici intră însă şi unele cuvinte necunoscute vorbitorilor din România, dar utilizate de populaţia românească din Ungaria. Izvoarele autorului privind frecvenţa acestora din urmă sînt, cu excepţia unui studiu datorat lui S. Domokos, izvoare orale, informaţii furnizate de studenţi originari din regiunile maghiare cu populaţie românească. Aşa se explică introducerea în numărul de cuvinte mai sus citat a unor termeni ca *ablakos*, Glaser, vitrier; *coplăli*, Hunger leiden : souffrir la faim; *divot*, Mode : mode, vogue; *falcă*, Herde : troupeau. Selten. Numărul termenilor maghiari folosiţi de români din Ungaria este, firește, foarte mare, ca şi calcurile de genul „o mărs divot", pentru magh. *ilyen volt a divat*. Ne îndoim însă că termeni ca : *bohoţ*, *firdeli* (*a se*), *ferbli* etc. au intrat în mod real în limba română, deşi ei se găsesc în romanele lui Titus Popovici. Autorul a vrut să sublinieze, prin aceste cuvinte şi poate prin altele, tocmai caracterul special al vorbirii unor personaje.

Numărul mare de termeni cu frecvenţă redusă din regiunile Bihor, Satu-Mare, Arad, Crişana, ca, de pildă : *chivăni* (Tamás, p. 21), *chivet* (Tamás, p, 213), *chişeghiteu* (Tamás, p. 213), atestaţi numai în texte populare; *mozdon* (Tamás, p. 554), cu o singură atestare din Sălaj, şi toate cuvintele de acest fel nu sînt, evident, pe aceeaşi treaptă cu termenii de origine maghiară, intraţi efectiv în limba română.

De aceea, clasificarea lui L. Gáldi în *Samuelis Klein Dictionarium Valachico-Latinium*, Budapest, 1944, ni se pare mai aproape de realitate. După Gáldi, avem : a) termeni maghiari, b) regionalisme, c) termeni cu etimologie nesigură, eventual intraţi în lexicul românesc prin filieră maghiară.

La capitolul termenilor „eventual maghiari", Gáldi citează : *bestie* (p. 171), *carton* (p. 172), *flinta* (p. 176) etc. La Tamás, ei sînt incluşi însă, fără explicaţie, printre elementele maghiare ale limbii române.

Foarte discutabilă este inserarea verbelor cu radical latin, dar cu sufix maghiar

[1] I. Pătruţ, *Influenţe maghiare în limba română*, SCL, IV, 1953, p. 211—217.

de tipul *a fabricălui* (Tamás, p. 314), *absolvălui* (Tamás, p. 50), printre elementele de origine maghiară în limba română. E mai probabil, cum arată R. Todoran, în *Contribuţii la studiul terminologiei juridico-administrative româneşti din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea* [2], că ele au intrat numai prin filieră maghiară în vocabularul românesc.

[2] În *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. III, 1962, p. 103—136.

Surprinzătoare ni se pare lipsa din vasta bibliografie citată de Tamás a *Dicţionarului ungurescu-romanescu* al lui Gh. Barițiu, considerat unanim drept primul dicţionar complet maghiar-român.

Privită în ansamblu, lucrarea prof. L. Tamás constituie un preţios şi deosebit de util instrument de lucru pentru oricine cercetează influenţele exercitate asupra limbii române.

Al. Marosi

JACQUES BYCK, *Studii şi articole. Pagini alese.* Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967.

Prin publicarea unui volum care reuneşte pagini alese din lucrările regretatului lingvist şi profesor bucureştean Jacques Byck, Editura ştiinţifică a făcut un serviciu real atît cercetătorilor cît şi celor interesaţi în genere de problemele limbii române.

Bucurîndu-se de un cuvînt înainte al acad. Al. Graur şi de un studiu introductiv al Floricăi Dimitrescu (care îngrijeşte cartea), volumul conţine un tabel cronologic al lucrărilor lui Jacques Byck, după care urmează lucrările selectate din domeniile : gramatică, filologie, vocabular, ortografie, limbă literară.

Elev apreciat al lui Ov. Densusianu, I. Bianu şi I.-A. Candrea, avînd o grijă de filolog „aproape exagerată faţă de exactitatea faptelor citate", cum afirmă acad. Al. Graur, opera lui J. Byck se caracterizează printr-o analiză minuţioasă a fenomenelor cercetate. Morfologia l-a preocupat începînd de la unele probleme de amănunt (cum sînt, spre exemplu, explicarea femininului peiorativ, problema desinenţelor duble la substantive şi verbe, folosirea afectivă a pronumelui personal în limba română, probleme ale flexiunii verbale ş.a.) pînă la probleme de o întindere mai mare. Astfel, în colaborare cu Al. Graur, a scris despre *Influenţa pluralului asupra singularului substantivelor şi adjectivelor în limba română*, un studiu deosebit de util. Ca şi în alte lucrări, cercetarea porneşte de la un material concret pentru a se ajunge la concluzii importante din punctul de vedere al lingvisticii generale, anume că româna, mai conservatoare decît alte limbi romanice în privinţa flexiunii nominale, are nevoie de o uşoară diferenţiere între singular şi plural. Examinarea faptelor a dus pe autori la depistarea a două căi opuse în vederea acestei diferenţieri : uniformizarea (cînd singularul prezintă o diferenţiere prea mare faţă de plural, în exemple ca : pl. *oaspeţi* al sg. *oaspete* a generat un sg. nou, *oaspăt*) şi diferenţierea (cînd singularul este identic cu pluralul, în exemple ca : pl. *copaci* al sg. *copaci* a general sg. nou *copac*) căci „printre limbile romanice, româna este limba care prezintă diferenţierile cele mai marcate între singular şi plural" (p. 92).

În domeniul vocabularului, J. Byck şi-a adus contribuţia, cînd la revizuirea unor etimologii (de exemplu negaţia *de loc*), cînd la aspecte cu caracter general, ca în *Vocabularul ştiinţific şi tehnic în limba română din secolul al XVIII-lea*, „moment caracteristic în evoluţia limbii literare româneşti" (p. 234), pentru că — după afirmaţiile sale — în acest secol se conturează cele mai importante ramuri ale acestui vocabular.

După cum se ştie, studiul limbii literare este o preocupare relativ nouă în lingvistica noastră. J. Byck a fost printre cei care au discutat noţiunea de limbă literară, originea limbii noastre literare, epoca ei de formare, stilurile acesteia (cu referiri mai ales la stilul

literar). În evoluţia limbii literare un rol de seamă l-au avut, după J. Byck, tipăriturile coresiene, *Cazania* lui Varlaam (1643), *Noul Testament* (Bălgrad, 1648), *Biblia* (Bucureşti, 1688) şi altele. În ele, lingvistul bucureştean vede o tendinţă de respectare a unor norme, apariţia unei tradiţii care a avut forţa de a se opune încercărilor exagerate de mai tîrziu de revizuire a limbii literare în sens latinizant, italienizant sau regional.

J. Byck a colaborat la marile lucrări de normare şi cultivare a limbii române. El a contribuit la elaborarea regulilor recentei ortografii şi la popularizarea lor. De asemenea, a făcut parte din comisia de revizie finală a *Dicţionarului limbii române literare contemporane* şi parţial a *Dicţionarului limbii române moderne*. După ce în 1943, împreună cu acad. Al. Rosetti, scoate o gramatică a limbii române, J. Byck participă la revizia şi redactarea unor capitole ale primei ediţii a *Gramaticii limbii române*, iar apoi, alături de acad. Al. Graur, este redactor responsabil al volumelor *Studii de gramatică*, a căror menire a fost de a pregăti noua ediţie a gramaticii.

Prin erudiţia şi spiritul lui critic, prin argumentarea solidă a soluţiilor propuse, adesea originale, chiar dacă nu sînt întotdeauna general acceptate, J. Byck rămîne un lingvist de valoare iar culegerea de studii şi articole aici prezentată, precum şi studiul introductiv al Floricăi Dimitrescu o dovedesc clar. Ele ne duc la concluzia că reeditarea în asemenea volume şi a operei altor lingvişti ar avea bune urmări pentru cunoaşterea istoriei lingvisticii româneşti.

Gh. Radu

Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers, Bucureşti, 1967, 532 p.

Interesul pe care limba română — ca limbă romanică cu trăsături specifice care îi acordă un loc aparte în cadrul Romaniei — îl prezintă pentru studenţii în filologie de la diferite universităţi din străinătate şi preocuparea unor cercuri largi de oameni de cultură din diverse ţări de a cunoaşte valorile spirituale româneşti (creaţia folclorică, literatura cultă etc.), au făcut simţită, tot mai mult, în ultimul timp, lipsa unui manual de limba română pentru străini.

Gramaticile elaborate în ultimele decenii în vederea studierii limbii române de către străini, epuizate curînd după apariţie, nu mai corespund normelor actuale ale limbii române literare şi sînt depăşite, în anumite domenii, de progresele pe care le înregistrează astăzi metodologia şi tehnica învăţării limbilor străine.

Experienţa pe care a acumulat-o un colectiv de cadre didactice[1] de la Universitatea Bucureşti, condus de prof. B. Cazacu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, în predarea limbii române pentru străini, cu prilejul Cursurilor de vară şi al Colocviilor ştiinţifice de limbă, literatură, istorie şi artă a poporului român[2], a permis elaborarea şi publicarea acestui *Cours de langue roumaine*[3].

Autorii cursului şi-au propus să descrie structura limbii române literare contemporane (vezi prefaţa, p. 13).

Această precizare a planului lucrării are în vedere faptul că, pe de o parte, manualul prezintă numai elementele de bază ale structurii limbii române literare — evitînd, de exemplu, formele dialectale şi pe cele care aparţin stilului familial —, iar, pe de altă parte, el înfăţişează stadiul actual de evoluţie a românei literare. Datele privitoare la istoria limbii române sînt folosite numai în măsura în care ele pot ajuta la înţelegerea faptelor de limbă actuală.

[1] Colectivul este format din: Clara Chiosa, Matilda Caragiu-Marioţeanu, Valeria Guţu-Romalo, Sorina Bercescu.

[2] Organizate, în fiecare an, la Sinaia, de către Universitatea Bucureşti.

[3] Apărut, în condiţii grafice excelente, la Editura didactică şi pedagogică.

Cursul, deşi este redactat în franceză, poate fi utilizat, datorită circulaţiei de care se bucură această limbă, şi de către cei ce au altă limbă maternă decît franceza [4].

Manualul are deci o valoare generală, fără să se ţină seama, în mod deosebit, în prezentarea materialului, de limba maternă a celui care învaţă limba română. Profesorul care predă şi studentul urmează să compare cele două sisteme lingvistice — limba maternă şi româna — şi să facă observaţiile necesare pentru învăţarea corectă a limbii române.

Autorii cursului prezintă structura limbii române într-un ciclu de 30 de lecţii, cu un profil bine determinat, şi anume : text şi vocabular, grafie şi pronunţare, fonetică şi fonologie, gramatică şi exerciţii.

În timp ce textele din primele 19 lecţii sînt alcătuite de autori în raport cu scopul lecţiilor şi cu dificultatea faptelor care urmează a fi învăţate [5], lecţiile 20—30 prezintă — într-o adaptare uşoară, prin eliminarea unor cuvinte sau forme care presupun cunoştinţe speciale — texte din operele unor scriitori din secolele al XIX-lea şi al XX-lea.

Prin tematica unor lecţii — a 12-*a* : *O călătorie prin ţară* (ca o anexă, se reproduce harta ţării şi se menţionează provinciile româneşti), a 15-*a* : *O plimbare prin Bucureşti*, a 21-*a* : *Aşezarea geografică a R. S. România* —, Cursul de limbă română oferă şi cîteva date geografice-turistice, iar prin selectarea judicioasă a textelor literare din operele unui număr mare şi variat de scriitori — M. Eminescu, I. L. Caragiale, L. Rebreanu T. Arghezi, M. Sadoveanu , L. Blaga, G. Călinescu etc., el constituie o bună iniţiere în literatura română.

În sfîrşit, autorii au avut în vedere în selectarea textelor şi a lecturilor recomandate, şi un alt criteriu : reprezentarea varietăţilor stilistice ale limbii române literare.

Vocabularul textelor inserate în curs reprezintă un fond minimal de aproximativ 1 000 de cuvinte, la care se adaugă un număr de neologisme. Cuvintele, însoţite de transcrierea fonetică şi de indicaţii gramaticale, sînt „glosate" prin traducerea sensului din textul respectiv în franceză.

În capitolele de grafie — pronunţare şi fonetică — fonologie se descriu trăsăturile specifice ale pronunţării româneşti (vocale, consoane, accent, intonaţie) şi se fac observaţii privitoare la raportul dintre normele ortoepice şi cele ortografice.

Un loc aparte se acordă transcrierii fonetice a sunetelor limbii române (inventarul sunetelor, transcrierea fonetică, descrierea sunetelor) ; este folosit în acest scop sistemul de transcriere stabilit de „Association phonétique internationale", căruia i s-au adus unele completări (cerute de specificul foneticii limbii române) sau modificări (din motive tehnice).

Menţionăm, îndeosebi, atenţia care se acordă în manual tratării problemei lui *i* final scurt şi a semivocalelor.

În capitolele de gramatică se prezintă morfologia şi cele mai de seamă particularităţi sintactice.

Exerciţiile — de conversaţie, redactare, traducere — care sînt recomandate la sfîrşitul lecţiilor, au drept scop fixarea cunoştinţelor de fonetică, gramatică şi vocabular.

Deosebit de utile sînt exerciţiile de „substituire" ; ele oferă un mare număr de soluţii care pot fi realizate chiar cu un bagaj mai mic de cuvinte şi forme gramaticale.

Cursul se încheie cu tabele recapitulative de fonetică şi gramatică şi cu un vocabular final.

De un real folos în învăţarea corectă a pronunţării limbii române sînt cele două discuri cu imprimări de texte şi exerciţii.

Semnalăm că în curs s-au strecurat unele inconsecvenţe în redactarea materialului (p. 19 : în prezentarea alfabetului se notează : *â* (*â*) şi *î* (*î*), ceea ce poate induce în eroare pe un străin în ceea ce priveşte valoarea fonetică a literelor *â* şi *î*, iar capi-

---

[4] Pe parcurs, se fac comparaţii şi apropieri, mai ales în ceea ce priveşte fonetica şi fonologia, cu limbile franceză şi engleză.

[5] Menţionăm că în unele texte alcătuite de autori apare uneori o notă de artificialitate. La textul de la p. 24, de exemplu, Domnul Durand, unul dintre „personajele" textului, se prezintă astfel : „Sînt Paul Durand. *Aceasta este Doamna Durand*"(= soţia d-lui Durand !).

tolul *Transcription phonétique des sons roumains*, *î* din *cînt* şi *â* din *român* sînt transcrise, ambele, prin *î*). De asemenea, în unele capitole ar fi fost necesară o mai strictă sistematizare în descrierea faptelor şi în folosirea exemplelor (vezi p. 26, unde se discută pronunţarea lui *e* iniţial, şi se dau, ca exemplu, *eu, el, ei* şi *eşti, este, e*, fără să se menţioneze că cele două serii de cuvinte aparţin pronumelui personal şi, respectiv, verbului *a fi*).

Notarea accentului prin caracterul italic al literelor nu este avantajoasă din punct de vedere practic. Recomandarea de a se accentua *profesór* nu ţine seamă de faptul că forma *profésor* este mult mai răspîndită şi are o anumită tradiţie în învăţămîntul din ţara noastră.

La o nouă ediţie a lucrării — aceasta va fi necesară, dat fiind numărul insuficient de exemplare în care s-a tipărit cursul — deficienţele menţionate vor putea fi uşor remediate.

Prin caracterul ştiinţific al descrierii structurii limbii române literare contemporane şi prin metoda, în multe privinţe, inovatoare, de expunere a faptelor, *Cours de langue roumaine* reprezintă o lucrare valoroasă care răspunde competent unor cerinţe actuale în procesul de învăţare a limbii române de către străini şi de răspîndire a culturii româneşti peste hotare.

Valeriu Rusu

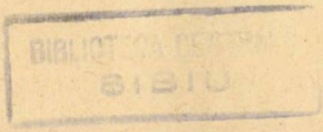

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE IN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Sub redacţia lui BORIS CAZACU, **Texte dialectale. Oltenia**, 1967, 437 p., legat, 20 lei.

TEOFIL TEAHA, ION IONICĂ şi VALERIU RUSU, Sub conducerea lui BORIS CAZACU, **Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia**, 1967, XVI p. + 190 hărţi, legat, 156 lei.

ALEXANDRU GRAUR, **The romance character of romanian**, colecţia „Bibliotheca Historica Romaniae, 17", 1967, 75 p., broşat, 2.50 lei.

Sub redacţia AL. GRAUR şi I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. V, 200 p., broşat, 8,25 lei.

SORIN STATI, **Teorie şi metodă în sintaxă**, 1967, 275 p., legat, anvelopă, 14 lei.

* * * **Dicţionarul limbii române** (DLR), serie nouă, fasc. 0, CXXXVI p., 10.50 lei; fasc. 1 M—Mandră[1], 81 p, 5,25 lei; fasc. 2, Mandră[2]—Mascat[1], 80 p., 6,75 lei; fasc. 3, Mascat[2] — Mămăiţă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 4, Mămălatiţă — Matăringă 80 p., 6,50 lei; fasc. 5, Mătăsar — Mergător, 80 p., 6,50 lei; fasc. 6, Mergătoriu—Microbiologie, 80 p., 6.50 lei; fasc. 7, Microbiologist — Miniaturistică, 80 p., 6,50 lei; fasc. 8, Miniaturiza — Mititel, 80 p., 6 lei; fasc. 9, Mititeluş—Mîrlănime, 80 p., 5,75 lei.

LR, Anul XVII, nr. 1, p. 1 — 98, Bucureşti, 1968

I. P. „Informaţia" — c. 6161

42,200 Lei 4 —

I 8175

ANUL XVII, 1968

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 2

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XVII
1968

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — secretar de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv. pe anul 1968.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8175

BIBLIOTECA CENTRALA
SIBIU

2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVII 1968 Nr. 2

2022

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

MARIA MANOLIU, Puncte de vedere asupra categoriei gramaticale 101

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

ION DIACONESCU, Observaţii cu privire la valoarea infinitivului în limba română 111
Note etimologice şi lexicale (Al. FILIPAŞCU, DAN BUGEANU) 123
MIRCEA GHEORGHIU, Inovaţii şi formaţii noi în limba presei actuale . . 131

LEXICOLOGIE

ALAIN REY (Paris), Aspecte ale structurii dicţionarelor analogice (cu referire la *Le petit Robert*) 135

ONOMASTICĂ

ION DONAT, Pentru un dicţionar toponimic român 141

DIALECTOLOGIE

MARIN PETRIŞOR, Graiurile bufenilor din Banat, I 147
TEOFIL TEAHA, Observaţii asupra interpretării faptelor de limbă de către subiectul vorbitor într-o anchetă dialectală 155

LIMBĂ LITERARĂ

ION ŞTEFAN, Terminologia unei noţiuni de prozodie 163

NOTE ŞI COMENTARII

Acad. AL. GRAUR, Greşeli încăpăţînate 173
GH. TRANDAFIR, Contribuţii la definirea complementului circumstanţial sociativ în limba română 175

LR, Anul XVII, nr. 2, p. 99–186, Bucureşti, 1968

9880

RECENZII

GH. BULGĂR, *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*, București, Editura didactică și pedagogică, 1966 (*Andrei Nestorescu*) 179
CRISTEA SANDU-TIMOC, *Cîntece bătrînești și doine*, București, Editura pentru literatură, 1967 (*Valeriu Rusu*) 183

Note bibliografice

Dicționarul limbii române (DLR), tom. VI, fasciculele 7—9, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 (*I.P.*) 185
IORGU IORDAN, VALERIA GUȚU-ROMALO și ALEXANDRU NICULESCU, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura științifică, 1967 (*F.Ș.*) 185
Probleme de lingvistică generală, vol. V, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 (*V. G. -R.*) 186

PUNCTE DE VEDERE ASUPRA CATEGORIEI GRAMATICALE

DE

MARIA MANOLIU

0. În mai toate gramaticile, categoriile gramaticale se referă la grupuri de valori care constituie centrul morfologiei tradiționale (categoria numărului, a persoanei, a cazului ș.a.m.d.). Faptul că studiul morfologic s-a oprit și se oprește cu precădere asupra lor se datorește mai multor factori. Valorile acestea apar în vorbire mult mai frecvent decît alte unități din planul conținutului [**21**]. (Să ne gîndim de cîte ori apare semnificația de număr într-un text românesc, în comparație cu semnificațiile „casă", „masă" sau „a merge" ș.a.m.d.). Valorile în discuție sînt exprimate de obicei prin unități de expresie care se adaugă temei cuvîntului, constituind, împreună cu aceasta, formele cuvîntului; or, în gramatica tradițională cuvîntul constituie unitatea de bază [1]. Formele cuvîntului se aleg în funcție de context (de pildă, adjectivul calificativ ia forma de plural dacă determină un substantiv la plural) și nu numai în funcție de obiectul pe care îl evocăm (un ansamblu format din mai multe obiecte, de pildă, cere apariția morfemului de plural). În schimb, alegerea unei anumite teme adjectivale este dictată numai de natura obiectului despre care vorbim : vom spune *casă frumoasă* sau *casă urîtă* nu pentru că am folosit mai înainte tema *cas-*, cu semnificația „casă" — „locuință", ci pentru că dorim să evocăm un obiect cu calitatea „frumos" sau „urît". Cu alte cuvinte, valorile categoriilor gramaticale intră într-un complex de relații obligatorii dictate (și) de unitățile enunțului, de vorbire.

Considerînd gramaticalul ca domeniul relațiilor obligatorii este necesar să distingem două feluri de obligații :

(1) Alegerea unei anumite unități este dictată de existența aceleiași unități în lanțul vorbirii : „singularul" la adjectiv este impus de „singularul" numelui (vezi fenomenele de acord, de concordanță).

(2) Exprimarea unei categorii de morfeme este obligatorie. Alegerea unui anumit membru din această categorie este impusă de realitatea

[1] Însăși gramatica se definește ca ansamblu de reguli privitoare la modificarea formei cuvîntului (morfologia) și la îmbinarea cuvintelor în propoziții, fraze (sintaxa) [**1**, **7**, **13**, **14**, **25**].

extralingvistică (morfemul de timp este obligatoriu la verb: alegerea prezentului este impusă de fenomenul coincidenței momentului acțiunii cu cel al vorbirii și nu de un fapt sintagmatic).

1. Categoria gramaticală, ansamblu de morfeme. În celebrul său articol *Essai d'une théorie des morphèmes* [**12**], L. Hjelmslev integrează categoriile gramaticale printre unitățile din planul conținutului, opunîndu-le, ca și J. Vendryes, celor lexicale. Lingvistul danez aduce însă o serie de precizări, o exprimare mai riguroasă a conceptului de morfem. Acesta constituie o unitate din planul conținutului capabilă de a intra în raporturi obligatorii heterosintagmatice. Dacă se consideră cuvîntul ca sintagmă minimală, atunci raporturile obligatorii dintre sintagme diferite corespund, în mare, fenomenelor de „acord" sau de „concordanță" din gramatica tradițională (morfemul de număr de la substantiv cere un anumit morfem de număr la adjectiv, la verb, la pronume). *Morfemelor* li se opun *pleremele*, unități din planul conținutului care nu sînt capabile să intre în raporturi obligatorii heterosintagmatice (teme și afixe derivative)[2]. Așadar, definiția glosematică a categoriei de morfeme păstrează din viziunea tradițională asupra categoriei gramaticale apelul la planul conținutului, dar îi adaugă conceperea relațională a categoriei lingvistice în general (două elemente fac parte din aceeași categorie dacă intră în același complex de relații lingvistice) și considerarea relațiilor obligatorii sintagmatice drept criteriu de clasificare, în special.

Într-o accepție asemănătoare este folosit conceptul de *categorie morfologică* [**20**]: „aceasta este o reuniune de valori" (valoarea este aici o mulțime dată) și „se definește prin reunirea vecinătăților lor" (p. 214).

Considerarea categoriei gramaticale ca o categorie morfologică restrînge în mare măsură sfera gramaticalului.

Interesante prin introducerea viziunii relaționale, a contextului, în definirea categoriei morfologice, conceptul glosematic și cel matematic au însă la bază două noțiuni încă insuficient delimitate: sintagmă și valoare.

2. Categoria gramaticală, ansamblu de cuvinte (variante). În unele lucrări recente, categoria gramaticală este concepută ca un ansamblu de cuvinte caracterizat prin trăsături distribuționale (contextuale) [**4**, **18**; **20**] sau chiar ca o clasă de contexte [**20**, p. 178 și urm.].

Astfel în [**4**, p. 249] numărul singular este definit „*ca totalitatea variantelor substantivelor* (sublinierea noastră) admise de una din perechile de contexte: 1) (un — Ø), (Ø — Ø); 2) (o — Ø), Ø — Ø), dar neadmise de nici unul din contextele: (mulți — Ø), (multe — Ø)".

Și Solomon Marcus concepe categoria gramaticală ca o reuniune (familie) de cuvinte [**20**, p. 74]: „Fie G *mulțimea cuvintelor* unei limbi £ și fie $\mathcal{F}$ mulțimea frazelor din £. Fie $x \in G$, $y \in G$. Dacă pentru orice pereche de fraze f 1, f 2, pentru care fraza f x 2 aparține lui $\mathcal{F}$, fraza f 1 y f 2 aparține, de asemenea, lui $\mathcal{F}$, vom spune că x domină pe y și vom scrie $x \to y$. Dacă $x \to y$ și $y \to x$, atunci scriem $x \leftrightarrow y$. O mulțime F de cuvinte este prin definiție o „familie", dacă pentru $x \in F$, $y \in F$ și $z \in F$ avem $x \to y$ însă nu și $x \leftrightarrow z$. O familie F este „inițială" dacă nu există nici un cuvînt $x \notin F$ și nici un cuvînt $z \in F$, astfel încît $x \to z$.

[2] Pentru definițiile morfemului vezi LR, XII, 1963, nr. 1, p. 3—15 și SCL, XIII, 1962, nr. 4, p. 519—541.

„Fie F o familie inițială. Să spunem Fl = {y ; x → y, pentru orice x ∈ F}. Reuniunea F ∪ Fl este o categorie gramaticală elementară generată de familia inițială F".

Interesantă prin gradul ridicat de formalizare, considerarea categoriei gramaticale ca un ansamblu determinat de cuvinte ne întoarce întrucîtva la viziunea aristotelică asupra limbii prin considerarea cuvîntului ca pivot, unitate principală a gramaticii. Concepută astfel, în special, pentru a rezolva chestiunea genului [**4, 18, 20**] și, în genere, pentru descrierea numelui (adjectiv sau substantiv), categoria gramaticală ca ansamblu de cuvinte concordă cu viziunea tradițională asupra numelui (în gramatici se vorbește de substantive feminine, masculine, neutre), dar diferă de aceasta în considerarea categoriilor verbului (nu se utilizează expresia verbe trecute, verbe indicative, verbe prezente). După opinia noastră ea se justifică, cel mult, în cazul în care valoarea în discuție este redată prin temă (cf. **verbe durative, perfective** ca și **substantive neutre, masculine** etc.).

3. Categoria gramaticală, ansamblu de seme. Categoria gramaticală aparține, așadar, planului unităților de (cu) conținut (morfeme — valori, cuvinte).

Lingvistica modernă a adus în prim plan ideea segmentării semnificațiilor cuvintelor (teme sau afixe) în entități mai mici, în trăsături semantice, după cum fonemele (unități de expresie) se divid în trăsături de fonem [**11, 3, 5, 16, 17, 23**].

La unii cercetători aceste trăsături poartă numele de *seme* [3].

Procedeul de segmentare a unităților din planul conținutului seamănă cu cel din planul fonematic.

Să comparăm cuvintele :

	I	II	III
A	bărbat	femeie	copil
B	bou	vacă	vițel
C	cal	iapă	mînz
D	cocoș	găină	pui
E	berbec	oaie	miel

Dacă urmărim seriile pe verticală putem izola un sem comun fiecărei serii : „masculin" pentru seria I : *bărbat — bou — cal — cocoș — berbec* ; „feminin" pentru seria II : *femeie — vacă — iapă — găină — oaie* ; seriile I și II au în comun semul „matur", prin care se opun seriei III caracterizate prin semul „non-matur". Comparînd seriile de pe orizontale obținem alte seme : „uman" pentru seria A : *bărbat — femeie — copil* ; „non-uman" sau „animal" pentru seriile B, C, D, E. Seria B se caracterizează prin semul „bovin", seria C prin semul „cabalin", seria D prin „galinaceu", în sfîrșit, seria E prin semul „ovin".

În modul acesta, putem scrie fiecare cuvînt ca un ansamblu de seme : bărbat = „uman", „matur", „masculin" ; *miel* = „ovin", „non-matur", „non-uman" ș.a.m.d.

[3] Vezi mai pe larg discuțiile asupra terminologiei din semantica modernă în [**2**].

Găină conține în ansamblul de semnificații exprimat de temă semul „sex feminin". În schimb, tema *elev* este indiferentă la gen. De aceea ea se poate combina fie cu „femininul" (*elevă*), fie cu „masculinul" (*elev*).

O dată ce înseși semnificațiile temelor se pot segmenta în unități mai mici, cu atît mai mult semnificațiile morfemelor, adesea cu caracter monosemic, pot fi discutate în termenii trăsăturilor relevante, iar categoriile gramaticale pot fi concepute ca ansambluri de seme (*categorii semice*).

3.1. După cum observă J. Greimas [**8**], din ansamblul semelor se poate izola ansamblul celor care servesc la legarea celorlalte, la asigurarea unei continuități în redarea informației. Îl numim ansamblul *elementelor conective*.

„Le discours, en effet, est non seulement le lieu de la manifestation de la signification, mais en même temps le moyen de sa transmission" [**8**, p. 115].

Semnificația așa-ziselor unelte gramaticale reprezintă relații între informații : subordonarea, adăugirea, scăderea etc. [**21**]. Diateza indică un raport între acțiune — agent și pacient (obiectul atins de consecințele acțiunii), comparația : o relație dintre doi termeni în baza unei calități ș.a.m.d.

Asigurarea legăturii dintre informații se face însă cel mai frecvent prin repetarea anumitor seme (la Greimas acest fenomen poartă numele de **izotopie** a discursului [4]).

De pildă, prin repetarea morfemului de număr se poate asigura legătura între grupul nominal și grupul verbal. Morfemul de gen al pronumelui este identic cu cel al numelui la care trimite. De obicei, acest gen de iterații poartă în gramatici numele de **acord**. Legătura dintre un determinant și un determinat depășește însă în fapt repetarea morfemelor așa-zis gramaticale. Ea cere și anumite compatibilități între trăsăturile semantice „lexicale" : un nume în care este prezent semul „animat" cere același sem la determinant (cf. lanțul nemarcat **câinele prăsit*) [**3**, **16**, **17**].

Repetarea informației nu cere totdeauna o identitate de expresie, același suport sonor. De pildă, morfemul de număr de la verb nu are totdeauna același formant cu numărul numelui. Tot un fenomen de repetare are loc și în cazul folosirii pronumelor. Astfel, informația „Ion" dintr-un enunț ca *Ion este un om corect. El a dovedit aceasta de nenumărate ori*, are o dată formantul /*I-o-n*/, altă dată formantul /*e-l*/.

Așadar, în cadrul realizării unității mesajului intră în joc cel puțin două tipuri de relații : a) una de iterație propriu-zisă, de repetare a unei informații (morfemul de număr de la verb repetă informația morfemului de număr de la nume), (b) alta de referire, de conectare (repetiția morfemului de nume de la numele_1 la verbul_1 indică faptul că verbul_1 se referă la numele_1).

[4] „*Ceux-ci* (les dispositifs qui rendent possible la communication) *sont essentiellement de caractère itératif*. On a pu observer comment l'étalement d'un certain type de classème avait pour résultat la constitution des séquences isotopes du discours ; on a pu voir le rôle joué par les redondances sémiques établissant les liaisons à distance".

„Dans cette perspective, on peut très bien comprendre qu'un certain nombre d'éléments du contenu soient sacrifiés, pour ne s'occuper que de l'entretien de la communication, pour remplir cette fonction phatique, explicitée par R. Jakobson, et que l'on pourrait identifier avec la fonction grammaticale dans son ensemble" [**8**, p. 115].

Pronumele sînt compuse dintr-un ansamblu de morfeme cu funcţia (a) care apar de obicei amalgamate : (a_1) morfeme care preiau informaţia numelui ; (a_2) morfeme care apar şi la nume (de pildă, morfemele de gen şi număr) şi care indică direcţia preluării informaţiei de la nume, altfel spus, arată de la ce nume preia pronumele informaţia.

La rîndul lor, morfemele de tipul (a_1) intră într-o relaţie de tip (b), de conectare, şi anume ele fac legătura între secvenţele din vecinătatea pronumelui şi nume. Cf. *Ion este un om bun.* **El** *a dovedit* **aceasta** *în toate împrejurările*, unde, prin **el**, tot ceea ce urmează este atribuit lui Ion, iar prin /**aceasta**/ se preia informaţia întregii propoziţii anterioare. Această legătură poate deveni vizibilă prin considerarea anumitor transformări care să suspende pronumele. De pildă : *Ion a dovedit că este un om bun în toate împrejurările.*

Grafic, mecanismul repetiţiei şi al conectării poate fi reprezentat astfel [5] :

I. Pentru morfeme (gramaticale) :

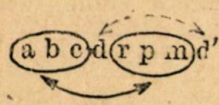

Repetiţia lui d indică faptul că /rpm/ se referă la /abc/.

II. Pentru pronume :

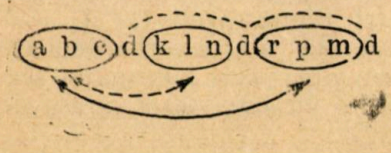

Repetiţia lui d arată că /kln/ preia informaţia lui /abc/ ; repetiţia informaţiei lui /abc/ prin /kln/ pune în legătură informaţia lui /rpm/ cu informaţia lui /abc/.

În ultimă analiză, pronumele are un rol asemănător cu anumite morfeme gramaticale, şi anume acela de repetare a unei informaţii în scopul punerii în legătură a două informaţii (aflate la oarecare distanţă). Numai că, în cazul morfemelor, termenii relaţiei de conectare (în speţă „abc" şi „rpm") sînt diferiţi de termenii relaţiei de iteraţie (în speţă „d"...„d"), în timp ce în cel al pronumelor, numai unul din termenii relaţiei de conectare (în speţă „rpm") nu intră în relaţia de iteraţie.

Pentru anumite adverbe, rolul lui **d** din schema II (elementul care indică sensul preluării informaţiei) este jucat de transmiterea funcţiei sintactice, a tipului de constituent imediat. De pildă : *Ne-am dus la* **cinema**, *şi de* **acolo** *la plimbare*, unde /*acolo*/ este, ca şi /*la cinema*/, un circumstanţial de loc [6].

Important este însă faptul că, şi în acest caz, există un suport (*acolo*), care preia informaţia unei secvenţe anterioare (*la cinema*), în

[5] Liniile punctate discontinue indică relaţia de iteraţie ; liniile continue indică relaţia de conectare.

[6] Cf. şi fr. *Ce garçon est bien* **élevé**. *Son frère l'est moins*, unde *le* şi *élevé* sînt constituenţi ai grupului verbal — nume predicative, în termeni tradiţionali, — de care depinde un alt constituent, în speţă *bien* şi *moins*.

scopul punerii ei în legătură cu o altă informație (*la plimbare*). În consecință, atît pronumele cît și unele adverbe pot fi încadrate în același ansamblu sub un nume comun — acela de substitute.

3.2. Mecanismul de preluare a informației diferă de la substitute la morfemele de număr nu numai prin modul în care se asamblează relația de iterație cu cea de conectare, ci și prin anumite raporturi care se stabilesc între termenii iterației înșeși.

Între invarianta semantică a morfemului de singular care însoțește tema verbului și a celui care se asociază temei numelui nu există nici o deosebire. Cu alte cuvinte, aici are loc o repetiție a informației în cadrul identității invariantelor semantice ale celor doi termeni.

Substitutele reactualizează informația unui segment precedent (uneori o anunță pe cea a unui segment următor) în condițiile non-identității invariantelor semantice. Astfel, în enunțul deja citat *Am mers la cinema și de* **acolo** *la plimbare*, *acolo* preia informația segmentului /*la cinema*/, dar, evident, invarianta semantică „acolo" se definește prin trăsături semice diferite de cele care alcătuiesc invarianta semantică „cinema".

Altfel spus, în cadrul morfemelor de număr, repetiția în vorbire, identitatea în cadrul sintagmaticului se bazează pe o identitate paradigmatică, în timp ce în cazul substitutelor, identitatea sintagmatică (repetiția în vorbire) se conjugă cu o non-identitate paradigmatică.

Articolul definit seamănă cu substitutele prin faptul că preia o informație care nu-l definește paradigmatic (cf. *dintre operele lui X, schițele îmi plac cel mai mult*, unde **le** din *schițele* arată că este vorba de acele schițe care aparțin operelor lui X, cu alte cuvinte, preia informația secvenței enunțate anterior și o pune în legătură cu informația adusă de secvența pe care o determină.

În [**14**, p. 118] se afirmă că și numele are capacitatea de a se substitui altui nume, altfel spus, de a prelua informația unui nume exprimat anterior. De ex. „*Romanul cel mai important al scriitorului este Răscoala. În această lucrare autorul descrie . . .*" : *lucrare* se substituie numelui *romanul* (*Răscoala*) iar *autorul* reia informația „scriitorul". În fapt, aici se petrec două fenomene distincte de iterație, dintre care unul nu ține de procesul de preluare a informației prin pronume.

O simplă înlocuire a determinanților pronominali ai celor două perechi de cuvinte sinonime (cf. *În* **această** *lucrare* **autorul** *descrie* și *Într-o lucrare* **un** *autor descrie*) relevă faptul că rolul de conectare, de indicare a legăturii dintre *lucrare* și *roman* îl are determinantul *această*, iar articolul definit *-ul* indică legătura dintre *autor* și *scriitor*. Așadar, segmentele *această* și *-ul* preiau informația anterioară, în scopul punerii ei în legătură cu informația care urmează — ele sînt substitute propriu-zise.

Faptul că *lucrare* conține un sem identic, să spunem „operă literară", cu *roman* este de asemenea un mijloc de creare a izotopiei, dar diferit de primul. Iterația sintagmatică se produce în condițiile identității paradigmatice de categorii semice, altfel spus, categoria semică, informația care se repetă face parte din semele relevante constitutive ale inva-

riantelor semantice exprimate de textele celor două cuvinte (de aceea aceste cuvinte sînt sinonime) [7].

Din acest punct de vedere, sinonimele seamănă cu morfemele gramaticale. Se deosebesc însă de acestea prin faptul că semul care se repetă constituie el însuşi o parte a termenului care se conectează (semul „operă literară" se leagă de /autorul descrie/), întocmai ca în cazul substitutelor propriu-zise [8].

Diferenţa dintre substitute şi substituiţi se realizează şi la alte nivele. Astfel, numele comune pot să exprime fie clasa de obiecte, fie un reprezentant al acesteia, în funcţie de context (cf. *Copilul este o fiinţă gingaşă — Copilul tău este o fiinţă gingaşă*), în timp ce substitutele evocă numai unul sau o parte din reprezentanţii clasei (*el, cineva, cîţiva* etc. . .).

Prin substitute sau prin sinonime se preia de obicei un fascicul de trăsături semice, fie că este vorba de o identitate paradigmatică sau nu.

Considerarea categoriei gramaticale în termenii categoriilor semice ne obligă să descompunem acest fascicul şi să urmărim comportamentul fiecărei categorii semice iterative.

La acest nivel, diferenţa dintre semul care se repetă prin substitute şi cel care se repetă prin sinonime dispare.

Rămîne însă relevantă diferenţa dintre categoriile de seme care se repetă pentru conectarea altor elemente (de ex. *numărul*) : pe acestea le numim *seme conectante* şi categorii de seme care se repetă în scopul de a se conecta ele înseşi cu alte informaţii (cf. „operă literară") : seme *conectant-conectate*.

3.3. Iteraţia se poate marca în vorbire în mai multe feluri :

(a) Iteraţia este marcată în expresie. Cu alte cuvinte, semul primeşte o marcă ori de cîte ori apare în vorbire. Să se compare : *copila harnică*, unde se repetă, de pildă, „singularul" de la nume (indice *a*), la adjectiv (indice *ă*) şi *copilele harnice* (unde „pluralul" este marcat la nume (*e*), articol (*le*) şi adjectiv (*e*).

(b) Iteraţia nu este marcată în expresie. Să se compare *mîncare dulce*, unde semul „inanimat" din „mîncare" este exprimat prin tema substantivului, şi *fetiţa dulce*, unde apare semul „animat", marcat de asemenea prin tema substantivului. Prezenţa categoriei semice „animat-inanimat" la nume cere apariţia aceleiaşi categorii la adjectivul *dulce*. Actualizarea acesteia la determinant se face simţită prin organizarea specifică a semnificaţiei : „inanimatul" este compatibil cu „gust" *(mîncare dulce)*, în timp ce „animatul" exclude semul „gust" şi se însoţeşte de semul „trăsătură de caracter" *(fetiţă dulce* = „amabilă, drăgălaşă" — cf. *o bomboană de fată)*.

Marcarea semelor iterative se poate face în chipuri diferite.

(α) Mărcile iteraţiei sînt diferite de cele ale elementelor conectate (de ex. morfemele de număr diferă de tema numelui şi a verbului).

(β) Mărcile semelor iterative nu sînt diferite de mărcile elementelor conectate („animatul" este exprimat prin temă).

---

[7] La sinonime se repetă arhisememul. Pentru conceptul de arhisemem, vezi **22**. Lucrarea poate fi şi operă literară, şi operă muzicală, şi operă neartistică etc., romanul este însă numai operă literară.

[8] Datorită faptului că substitutele iau semele substituiţilor numai în vorbire, ele pot fi considerate variante sintactice ale numelui [**21**].

4. Concluzii. În principiu, orice categorie semică se poate folosi în realizarea izotopiei (unității) discursului.

Unele leagă informații prin repetare (**seme iterative**), altele prin faptul că reprezintă valori relaționale, exprimă relații (caz, diateză, comparație etc. valorile prepozițiilor, ale conjuncțiilor) — **seme neiterative**.

Categoriile semice iterative se împart în (a) *conectante* (de ex. categoria numărului în limba română) : termenii care se repetă sînt diferiți de termenii conectați [9]; (b) *conectante-conectate* (semele care se repetă intră și în relația de conectare) : repetarea prin sinonime, prin substitute [10].

Semele conectante se împart în două categorii după modalitatea de exprimare a iterației :

A. Seme pentru care iterația este marcată în expresie cel puțin o dată.

B. Seme pentru care iterația nu este marcată în expresie.

Marcarea în expresie a iterației se poate face de asemenea în mai multe chipuri :

1. Mărcile iterației sînt identice cu indicii semelor conectate (prin temă). De exemplu : *găină* exprimă semul „feminin" o dată cu „galinaceu", „matur", „pasăre" etc.

2. Marca elementelor iterative este diferită de cea a elementelor conectate (prin afixe).

În fapt, toate semele conectante (indiferent dacă sînt iterative sau nu) interesează gramatica, întrucît ele constituie mijloace de organizare, de legare a informației, ascultă de legi de combinare lingvistică (de aici caracterul obligatoriu al relațiilor lor).

Așa cum anunțam încă din primul paragraf, mai există și altfel de relații obligatorii. Roman Jakobson consideră categoriile gramaticale ca unități de conținut care se cer a fi exprimate în mod obligatoriu de către vorbitorii aceleiași limbi [**15**, p. 206].

Toate categoriile tradiționale din gramatica fiecărei limbi ascultă de această obligație. Există însă și multe seme obligatorii care nu sînt considerate gramaticale în lingvistica tradițională. Astfel categoria „matur-imatur" apare ori de cîte ori este vorba de o ființă. Faptul că un cuvînt ca *țipar* nu are un corespondent pentru „imatur" — așa cum *om* are pe *copil* — nu schimbă lucrurile. Indiferența unui adjectiv ca *muncitoare* la categoria numărului nu face pe nimeni să afirme că în limba română nu există categoria gramaticală „singular-plural".

În fapt, este necesar să se stabilească o ierarhie a semelor obligatorii. Și aceasta se va putea realiza numai după ce se va obține inventarul semelor din fiecare limbă.

Considerarea relațiilor obligatorii de tot felul ca obiect al gramaticii aparține, evident, viziunii moderne asupra limbii și extinde considerabil domeniul gramaticalului (de la unitățile cele mai mici — din ambele planuri ale limbii — pînă la unitățile cele mai mari) [**3**, **17**].

---

[9] Acestea sînt în primul rînd folosite pentru organizarea discursului și, în consecință, aparțin prin excelență categoriilor gramaticale.

[10] Într-un text literar, izotopia ne informează asupra constantei semantice a autorului. Ea scoate în relief elementul despre care se spune ceva, elementul principal, în timp ce în vorbire, unitățile conectante, gramaticale, constituie elemente secundare, care ne ajută să realizăm discursul, să vorbim despre alte unități.

BIBLIOGRAFIE

[1] Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, I—II [București, 1963].

[2] Bidu, A. — Mitu, M., *Sensul cuvîntului în lingvistica contemporană*, în „Limba română", XIV, 1965, p. 301—315.

[3] Chomsky, Noam, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass., 1965.

[4] Diaconescu, Paula, *Numărul și genul substantivului românesc*, în SCL, XV, 1964.

[5] Coseriu, Eugenio, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în „Travaux de linguistique et de littérature", Strasbourg, II, 1964.

[6] Gougenheim, G., *Structure grammaticale et traduction automatique*, în „La traduction automatique", I, 1960.

[7] Graur, Al., *Studii de lingvistică generală*, București, 1960.

[8] Greimas, Jean, *Sémantique structurale* (Recherche de méthode), [Paris, 1966].

[9] Harris, Zellig, *Methods in Structural Linguistics*, Chicago, 1960, ed. a IV-a.

[10] Hjelmslev, L., *Principes de grammaire générale*, Kobenhavn, 1928.

[11] Idem, *Prolegomena to a Theory of Language*, Baltimore, 1955.

[12] Idem, *Essai d'une théorie des morphèmes*, TCLC, XII, 1959.

[13] Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"* [Ed. a II-a], București, 1948.

[14] Iordan, Iorgu, — Guțu-Romalo, V. — Niculescu, Alex., *Structura morfologică a limbii române contemporane*, [București, 1967].

[15] Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale, traduit et préfacés par Nicolas Ruwet*, Paris, 1963.

[16] Katz, Jerrold J. — Fodor, Jerry A., *The Structure of Semantic Theory*, în „Language", 39/1963, p. 170 și urm.

[17] Katz, Jerrold, J. — Postal, Paul, M., *An Integrated Theory of Linguistics Descriptions*, [Ed. II], Cambridge Mass., 1965.

[18] Marcus, S., *Le genre grammatical et son modèle logique*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", I, 1962, p. 103—122.

[19] Marcus, S., *Modèles mathématiques pour la catégorie grammaticale du cas*, în „Revue de mathématique", VII, 1963, nr. 4, p. 555—560.

[20] Marcus, S., *Lingvistica matematică* (ed. a II-a), București, 1966.

[21] Pottier, B., *Systématique des éléments de relation*, Paris, 1962.

[22] Pottier, B., *Vers une sémantique moderne*, în „Travaux de linguistique et de littérature", publiés par le Centre de philologie et de littérature romane de l'Université de Strasbourg, VI, 1964, nr. 1, p. 107—137.

[23] Prieto, J. Luis, *Figuras de la expresión y figuras del contenido*, în „Miscelánea homenaje a André Martinet, Estructuralismo e historia", I.

[24] Pușcariu, Sextil, *Gramaticalizarea limbii noastre*, în „Dacoromania", VIII, 1936, p. 315—317.

[25] Pușcariu, Sextil, *Limba română*, I, București, 1940.

[26] Rosetti, Al.—Byck, J., *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, 1945.

[27] Vendryes, J., *Le langage*, Paris, 1921, p. 86 și urm.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA VALOAREA INFINITIVULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

ION DIACONESCU

În majoritatea gramaticilor, infinitivul este considerat o formă nominală a verbului. Astfel, în *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a doua revăzută și adăugită, infinitivul este prezentat ca un mod „care denumește acțiunea exprimată de verb, adică este numele unei acțiuni" și care, prin natura lui, „ține și de verb și de substantiv, putînd avea funcțiuni sintactice specifice fiecăreia dintre aceste două categorii" [1]. În continuare, se enumeră funcțiile sintactice pe care le îndeplinește infinitivul în calitate de substantiv — subiect, nume predicativ, atribut, complement — ca, apoi, să se arate nu funcțiile lui sintactice în calitate de verb, ci determinările pe care poate să le primească — complement direct, indirect, circumstanțial — ceea ce este cu totul altceva.

Se descriu, apoi, situațiile în care infinitivul poate să fie însoțit de un subiect identic cu al verbului regent sau diferit de al acestuia, lăsîndu-se din nou în suspensie funcția pe care o are, în asemenea împrejurări, un verb la modul infinitiv. La pagina 227, se arată însă că „infinitivul scurt are rolurile esențiale ale s u b s t a n t i v u l u i (s.n.), dar nu poate primi determinantul specific al acestuia — atributul. El primește determinantul verbului — complementul — fără a avea rolul esențial al acestuia, acela de predicat" [2]. Rezultă, prin urmare, că infinitivul scurt nu îndeplinește funcții verbale, ci numai funcții nominale.

La capitolul „Modul', gerunziul și infinitivul sînt prezentate ca moduri nepersonale, care „au o situație intermediară în ceea ce privește caracterul personal, prin faptul că uneori au posibilitatea de a exprima categoriile persoanei și numărului cu ajutorul subiectului sau al pronumelui reflexiv" [3].

Se subliniază, în continuare, că infinitivul scurt poate „să apară cu valoarea altui mod" — indicativ, imperativ, gerunziu — reținîndu-se,

[1] *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a, p. 224.
[2] *Ibidem*, p. 227.
[3] *Ibidem*, p. 216.

în cîteva cuvinte, ideea că, în mod excepţional, „infinitivul are funcţie predicativă" [4] atunci cînd este folosit cu valoare de imperativ.

O precizare similară se întîlneşte şi la pagina 217, şi totuşi concluzia la care se ajunge nu dă o rezolvare satisfăcătoare valorii infinitivului în sistemul general verbal.

În cele ce urmează, pe baza unor fapte oferite de limba română contemporană, vom încerca să demonstrăm că infinitivul scurt este o formă verbală prin excelenţă şi că este apt de a îndeplini o funcţie predicativă, atît în propoziţii independente cît şi în propoziţii dependente.

I. *Infinitivul scurt este o formă verbală şi nu o formă nominală*

1. Infinitivul scurt nu este o formă nominală sau un simplu nume al unei acţiuni, întrucît nu întruneşte nici o caracteristică gramaticală a numelui, în sensul că nu se poate combina cu morfeme de gen, de număr şi de caz. De asemenea, infinitivul scurt, ca formă pur verbală, nu primeşte articol, spre deosebire de infinitivul lung, care, în calitate de substantiv, se poate articula : *cîntare, o cîntare, cîntarea, cîntării* etc.

Pe lîngă formele gramaticale, care sînt esenţiale, ceea ce deosebeşte un verb de un substantiv este ideea de proces, adică prezentarea acţiunii în desfăşurare, într-un anumit mod, în timp, cu referire explicită sau implicită la număr şi la persoană. Trecerea din categoria verbului în categoria numelui se realizează numai în momentul cînd verbul încetează de a mai exprima ideea de proces şi capătă formanţi caracteristici numelui. În situaţia aceasta se află infinitivul lung şi supinul. Istoria infinitivului scurt, în limba română, evidenţiază tocmai tendinţa de diferenţiere de clasa substantivelor şi de integrare în clasa verbului.

Apropierea de substantiv s-a făcut pe baza ideii de „entitate", pe care, în mod firesc, o conţine şi infinitivul scurt. Or, entitatea, existenţa însăşi a unui obiect sau a unei acţiuni, este proprie atît formelor verbale, indiferent de aspectul concret pe care îl îmbracă, cît şi celorlalte părţi de vorbire : substantiv, adjectiv, numeral etc. În timp ce pentru substantiv, ideea de entitate este preponderentă prin definiţie, pentru celelalte părţi de vorbire este secundară, nedefinitorie.

2. Infinitivul scurt se defineşte şi se realizează, în opoziţie cu substantivul, prin morfeme specifice : *-a, -ea, -e, -i, -î*, în corelaţie, de cele mai multe ori, cu elementul semnificativ al infinitivului *a* : *a* cînt*a*, *a* ved*ea*, *a* fac*e*, *a* ven*i*, *a* coborî.

3. Ca şi formele verbale personale, infinitivul — deşi este invariabil — se combină cu morfeme caracteristice verbului, exprimînd astfel categoriile gramaticale de diateză, timp, persoană, număr şi mod, în acelaşi fel în care le exprimă şi gerunziul [5].

— D i a t e z a, ca expresie lingvistică a raportului dintre subiect şi obiect, se realizează şi în cadrul infinitivului prin cele trei forme dis-

[4] *Gramatica limbii române*, vol. I, ediţia a II-a, p. 227.

[5] M. Caragiu-Marioţeanu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în *Studii de gramatică*, II, (1962), p. 61—89.

Pentru celelalte moduri, vezi id., *Moduri nepersonale*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XIII, 1962, I, p. 29—43.

tincte — activă, reflexivă și pasivă — ca și la modurile personale, recurgîndu-se, pentru diferențierea lor, la aceleași mijloace.

A. *Diateza activă* :

„Te-ai dus spre *a stinge* o stea radioasă".

(Eminescu, P. 32)

„Începe *a bura*, apoi o întoarce în lapoviță".

(Creangă, O. 31)

B. *Diateza reflexivă* :

a) cu pronumele reflexiv în cazul dativ :

„Cu trupul istovit de puteri, părea *a-și hrăni* viața din dor".

(D. Zamfirescu, VT. 4)

b) cu pronumele reflexiv în cazul acuzativ :

„Ajungem sub brad înainte de *a se lumina* ziua".

(Sadoveanu, O. XIV, 505)

c) *Diateza pasivă* :

„Înainte de *a fi chemat* tu, a fost chemat altcineva".

— T i m p u l. Ca și modurile conjunctiv și optativ, infinitivul are forme pentru prezent și perfect.

A. *Prezent* :

„Și, după cum am cinste *a* vă *spune*, multă vorbă s-a făcut între tata și mama pentru mine".

(Creangă, O. 23)

B. *Perfect* :

„Măria ta, acest Haralambie a fost om tare între neferii Domniei, înainte de *a se fi hainit*".

(Sadoveanu, HA. 18)

— P e r s o a n a și n u m ă r u l, ca două categorii solidare în flexiunea verbală, se exprimă, în cazul infinitivului, prin mijloace sintagmatice : fie prin formele personale ale pronumelui reflexiv, fie prin prezența subiectului, întocmai ca și gerunziul, din seria modurilor nepersonale, sau ca la conjunctivul perfect, din seria modurilor personale.

Absența mijloacelor de natură morfologică pentru exprimarea categoriei persoanei și a numărului constituie, în gramaticile tradiționale, criteriul de bază în definirea infinitivului ca mod nepersonal.

A. Formele personale ale pronumelui reflexiv în cazul dativ sau acuzativ — indiciu al persoanei verbului :

a) pronumele reflexiv în cazul dativ :

		singular	*plural*
Pers.	I	a-*mi* aminti	a *ne* aminti
	II	a-*ți* aminti	a *vă* aminti
	III	a-*și* aminti	a-*și* aminti

b) pronumele reflexiv în cazul acuzativ :

		singular	*plural*
Pers.	I	a *mă* teme	a *ne* teme
	II	a *te* teme	a *vă* teme
	III	a *se* teme	a *se* teme

B. Prezența subiectului diferit de al verbului regent sau identic cu al acestuia constituie o modalitate de determinare a persoanei și a numărului unui verb la infinitiv.

a) subiectul este diferit de al verbului regent :

„. . . vine vremea de a pricepe *omul* ce-i bine și ce-i rău".
(Creangă, O. 34)

„Începuse să se zvonească prin sat de jelburi către guvern, spre a li se da *pământ*". (Zamfirescu, VT. 157)

b) subiectul este identic cu al verbului regent :

„*Eu* nu mă încumet . . . a prinde pe hoți".
(Ispirescu, L. 82)

„În cuprinsul lor se puteau oploși *oameni*, *vite* și *căruțe*".
(Sadoveanu, HA. 4)

Cînd verbul regent este întrebuințat cu valoare impersonală, subiectul apare numai pe lîngă infinitiv.

„Se cuvine a mai sorbi — *noi* — din rodul pămîntului și al soarelui și pentru moș Zaharia fîntînarul".
(Sadoveanu, HA. 14)

4. Ca și verbele la moduri personale, infinitivul poate să apară cu formă afirmativă sau cu formă negativă [6].

„M-apucai, molîu, să-nvăț // În țărînă-a scri cu băț".
(Arghezi, S. 7)

„Pînă a *nu* veni tu, toate au mers bine".

„Vă rugăm a *nu* fuma în sală".

5. Ca mod verbal, infinitivul este însoțit de toate formele conjuncte ale pronumelor personale în cazurile dativ și acuzativ, aceasta fiind o trăsătură numai a verbelor : a-*mi* da, a-*i* lăsa, a-*l* duce, a *o* face, a *ni le* spune etc. Apariția formelor conjuncte ale pronumelui personal pe lîngă alte părți de vorbire constituie întrebuințări speciale, caracteristice stilului beletristic și creațiilor de factură populară.

„Iară sufletu-*mi* se pierde
După chipul tău frumos".
(Eminescu, O. 209)

„Pe palida-*ți* frunte nu-i scris Dumnezeu".
(Eminescu, O. 22)

Formele neaccentuate ale pronumelui personal în cazul dativ pot sta și pe lîngă unele prepoziții, folosirea lor ca și pe lîngă substantive fiind livrescă.

„Și-am zvîrlit asupră-*ți*, crudo, vălul alb de poezie".
(Eminescu, O. 29)

6. Infinitivul scurt nu are determinanți de natură nominală — atribut — ci numai determinanți legați de valoarea sa verbală : complement direct, indirect, circumstanțial precum și propoziții subordonate, corespunzătoare acestor funcții. Faptul că are toate complinirile unui verb ne conduce spre ideea că infinitivul trebuie încadrat în paradigma verbului, alături de modurile personale, odată ce „continuă să guverneze morfemele de nominativ, acuzativ și dativ" [7].

---

[6] În privința exprimării formei negative, infinitivul merge cu modurile personale, folosind același model — *nu* + *verb*, în timp ce gerunziul realizează aspectul negativ după modelul participiului sau al adjectivului — *ne* + *verb* — *neînvățînd*, *neștiind*.

[7] Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967, p. 203.

7. Se invocă adesea, în sprijinul valorii nominale a infinitivului scurt, faptul că uneori el poate să apară însoțit de o serie de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale : *a, de a, fără a, înainte de a, în loc de a, pentru a, pînă a, spre a,* inventariate în *Gramatica limbii române* [8], la care s-ar mai putea adăuga următoarele : *din a, în a, în (cu) scopul de a, la a, prin a.*

De la început, trebuie făcută precizarea că *a*, atunci cînd însoțește un verb la modul infinitiv, se află într-o situație specială, avînd un statut aparte, deosebit de al celorlalte prepoziții. În secolul al XVI-lea, după cum demonstrează documentele vremii, procesul de diferențiere a diverselor valori funcționale ale prepoziției *a* (lat. *ad*) era deja încheiat.

Însoțind un verb la infinitiv, *a* s-a desprins de funcția sa primitivă și devine un morfem, un semn distinctiv al modalității, așa cum *să* devine marcă distinctivă a conjunctivului [9].

În această situație, *a* se detașează de celelalte prepoziții și se integrează în categoria formanților modali, ca marcă a infinitivului și totodată ca element relațional al raportului de determinare printr-un infinitiv. Pe lîngă posibilitatea de a însoți un infinitiv cu funcție de subiect — se cuvine *a* aștepta —, o dovadă în plus că *a* ține numai de natura verbului la infinitiv o constituie faptul că nu poate să fie substituită printr-o altă prepoziție din seria celor prezentate. O prepoziție poate să însoțească un infinitiv numai în prezența morfemului *a* : *de* a veni, *pentru* a face, *spre* a uita. În limba română contemporană nu e posibilă o combinație de tipul *prepoziție + verb la infinitiv fără a* (prin aceasta, infinitivul se deosebește fundamental de substantiv).

Ca element permanent al infinitivului, *a* devine, în sistemul paradigmatic modal și temporal, și o notă distinctivă a opoziției imperfect persoana a III-a, singular, pe de o parte, și infinitiv, pe de altă parte : (el) *cînta//a cînta.*

Folosirea celorlalte prepoziții nu constituie un fapt caracteristic numai pentru modul infinitiv, ci și pentru modul conjunctiv, fără ca acestuia, pe simplul motiv că apare precedat de o serie de prepoziții, să i se fi atribuit vreo valoare nominală. Între aceste două moduri, există, în genere, un paralelism în ceea ce privește posibilitatea de a se combina cu anumite prepoziții, și aceasta datorită faptului că modul conjunctiv s-a constituit, în mare măsură, pe modelul relațional al infinitivului și s-au dezvoltat în strînsă legătură, continuînd acest paralelism și în limba română actuală.

---

[8] *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a, p. 226.

[9] S. Pușcariu atribuie lui *a* înaintea infinitivului valoare de morfem (*Limba română*, II, p. 59).

În *Gramatica limbii române*, *a* este considerat semn al infinitivului, care și-a pierdut valoarea sa proprie (*op. cit.*, p. 266).

În *Structura morfologică a limbii române...*, referindu-se la valoarea lui *a*, autorii arată că „însoțind constant infinitivul și restrîngîndu-și foarte mult întrebuințarea în alte situații, *a* poate fi considerat o marcă a infinitivului (după cum *să* constituie o marcă, un indice al conjunctivului)" (*op. cit.*, p. 206).

Construcțiile de tipul : *Nu are ce face* nu constituie o excepție (vezi *Structura morfologică a limbii române...*, p. 205) ; absența morfemului *a* este determinată de prezența elementului de relație *ce*, care exprimă raportul de dependență a infinitivului față de verbul *a avea*. Din această confruntare, ar rezulta că *a*, pe lîngă calitatea de marcă a infinitivului, servește și ca element de relație.

	Infinitiv	Conjunctiv
1)	*decît a* : „Nimic nu mi se pare mai plăcut *decît a* merge pe jos".	*decît să* : „Era mai bucuros să moară de foame *decît să* primească de la cineva ceva".
2)	*fără a* : „Mergeam *fără a* simți că merg".	*fără să* : „A plecat *fără să* spună unde se duce".
3)	*înainte de a* : „Ei au plecat înainte de a răsări soarele".	*înainte să* : „Ei au plecat *înainte să* răsară soarele"*.
4)	*în loc (de) a* : „*În loc de* a-și vedea de-ale lui, se ține de altele".	*în loc să* : „*În loc să* muncească se plimbă".
5)	*pînă a* : „*Pînă a*-și lua pușca din cui, lupul s-a și dus".	*pînă să* : „*Pînă să*-și ia pușca din cui, lupul s-a și dus".
6)	*de a* : „Nu încetați *de a* lăuda pe Dumnezeu". (HC, 69/3)	*de să* : „Deade-l el lor *de să*-l răstignească". (D. II, 260)

Unele prepoziții sau locuțiuni prepoziționale, ca urmare a extinderii lor, după modelul relațional infinitiv-conjunctiv, apar și pe lîngă verbe la modul indicativ, căpătînd astfel valoare de conjuncție : *pînă, decît, înainte de.*

„*Pînă* pleci, să mai treci pe la mine".
„N-ai făcut nimic altceva *decît* ai dormit".
„*Înainte de* mă scol, întîi plîng și-apoi mă spăl" **.

Începînd cu secolul al XIX-lea, infinitivul și-a creat posibilitatea de a fi întrebuințat însoțit și de alte prepoziții : *din, în, la, prin, spre,* fie după modelul altor prepoziții cu care devin sinonime în exprimarea acelorași raporturi sintactice — (*pentru* = *spre*//*pentru a* = *spre a*) —, fie prin adoptarea unor construcții sintactice străine, în care anumite verbe impun un anumit regim prepozițional elementului determinant. Astfel, sub influența limbii franceze, încep să se folosească, în limba română din secolul al XIX-lea și al XX-lea mai frecvent, prepozițiile *în* și *prin*, înaintea unui infinitiv, cînd acesta contractează o relație de dependență față de anumite verbe.

Prepoziția *în* apare, de obicei, după verbe ca „*a consista* (cf. fr. *consister* en. . .), *a consta, a rezida* (cf. fr. *résider en* . . .) : „E firesc să aibă un punct de vedere, să-și cunoască bine propriul interes care constă, în primul rînd, *în a învăța, în a-și respecta* îndatoririle școlare pentru o profesie, în a-și lărgi orizontul de cunoștințe . . .".

(„Scînteia", 6646, 11 iunie 1965)

*, ** Bineînțeles, aceste exemple nu pot fi considerate drept modele de limbă românească.

Prepoziția *prin* se întrebuințează după verbe al căror conținut semantic îl constituie începutul, durata sau sfîrșitul unei acțiuni : *a începe, a continua, a termina, a încheia, a sfîrși* etc. (cf. fr. *commence par dire* = rom. *începe prin a spune*).

„Ar trebui să începi *prin* a-l da afară".

(Zamf., VT. 76)

„Puțin cîte puțin, însă, se deprinse cu el și sfîrși *prin* a asculta cu plăcere toată liturghia".

(Zamf., VT. 96)

Construcțiile cu prepozițiile *în* și *prin* au un caracter livresc. Combinația prepoziție *în, prin* + *infinitiv* nu mai poate să fie substituită prin conjunctiv, acest fapt constituind o particularitate a întrebuințării infinitivului în limba română modernă și contemporană. În consecință, nu se mai poate stabili, în acest caz, o concordanță între planul infinitivului și planul conjunctivului : *în a* ≠ *în să, prin a* ≠ *prin să*. Această nonconcordanță între cele două moduri, în mare măsură sinonime din punct de vedere sintagmatic, se explică prin dezvoltarea independentă a fiecărui mod în parte, relevînd o notă individuală a unui mod în opoziție cu un alt mod.

Din cele prezentate rezultă, mai întîi, că folosirea prepozițiilor nu constituie un fapt caracteristic numai pentru infinitiv, ele putînd apărea, în mod frecvent, și pe lîngă verbe la modul conjunctiv și, uneori, la indicativ, în poziții sintactice identice. Așadar, prezența prepozițiilor nu poate constitui un indiciu al valorii nominale a infinitivului scurt.

În al doilea rînd, un verb la infinitiv poate fi însoțit de o prepoziție numai în prezența morfemului *a* ; în absența acestuia, relația nu mai este posibilă. Această situație conferă lui *a* o poziție similară cu a conjuncției *să* de la modul conjunctiv. În planul paradigmatic, *a* are rolul de morfem caracteristic modului infinitiv, iar în cel sintagmatic, îndeplinește rolul de element de relație între un determinat (substantiv, adjectiv, verb) și un infinitiv. În acest context, *a* se poate defini ca o c o n j u n c ț i e.

În relația de dependență a infinitivului față de un alt verb, *a* apare ca element necesar, obligatoriu. Se exclud însă cazurile cînd infinitivul participă ca formant de bază în structura modurilor și a timpurilor compuse — aș *cînta*, voi *cînta* — deoarece între cele două componente (auxiliarul *a avea* sau *a vrea* și verbul de conjugat) nu se mai stabilește un raport de dependență. În structura formelor de viitor de tipul *am a cînta*, prezența elementului de relație *a* este impusă de natura semantică a verbului *a avea*, care își mai păstrează o parte din sensul inițial, față de care verbul la infinitiv continuă să se afle într-un raport de dependență. În această situație, s-ar putea spune că *a* reprezintă momentul trecerii de la valoarea inițială la valoarea de element de relație.

În sprijinul asemănărilor formale dintre infinitiv și conjunctiv, s-ar mai putea invoca și identitatea formelor de perfect ale celor două moduri : *să fi venit, a fi venit*. În acest caz, opoziția se realizează numai prin morfemele caracteristice de tip modal *să*//*a*, care se găsesc pe același plan.

Mult mai evidente sînt asemănările dintre infinitiv și conjunctiv, în planul funcțional. Ambele sînt moduri dependente, care exprimă o acțiune posibilă, realizabilă, în condiții sintactice mai mult sau mai puțin

identice. Pe baza acestor asemănări, se realizează, în limba română, procesul de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv, proces destul de avansat în limba vorbită.

„E uşor *a scrie* versuri", prin substituţie cu modul conjunctiv, nu afectează cu nimic relaţiile stabilite între infinitivul scurt şi determinanţii săi; încît „E uşor *a scrie* versuri" şi „E uşor *să scrii* versuri", din punct de vedere al structurării componentelor, reprezintă contexte identice, realizate după aceeaşi formulă *(V cop. + Adv. + V + S ac.)* şi în prezenţa aceloraşi relaţii. Substituind însă infinitivul scurt prin infinitivul lung, care, după cum se ştie, este un substantiv, se produc modificări structurale în organizarea termenilor enunţului dat. Astfel, „E uşor *a scrie* versuri", prin transformare (nominalizare), devine „E uşoară *scrierea* versurilor", ceea ce înseamnă că segmentul *a scrie* din primul context se opune, în acest caz, infinitivului lung, nu numai prin forma sa, adică în plan paradigmatic, ci prin întregul sistem de relaţii, pe care le dirijează în interiorul unui context, în planul sintagmatic. Odată cu aceasta se modifică şi formula pe baza căreia ia naştere enunţul *(V cop. + Adj. + S nom. + S gen.)*.

Analogia cu modul conjunctiv ne-a ajutat la definirea conţinutului infinitivului precum şi la evidenţierea valorii sale verbale şi nu nominale. Infinitivul ca mod verbal se susţine însă prin trăsăturile sale proprii, distinctive, prezente atît în planul expresiei, cît şi în planul conţinutului. Faţă de modul conjunctiv, infinitivul se află în distribuţie defectivă, în sensul că ambele pot să apară în contexte comune, în care să se substituie unul altuia, dar şi în contexte specifice, în care apariţia unuia este incompatibilă cu apariţia celuilalt. Sfera cea mai largă de distribuţie pare să o aibă conjunctivul; cu excepţia modurilor şi a timpurilor verbale compuse (condiţional-optativul prezent şi viitorul I al indicativului), în a căror structură intră ca formă de bază infinitivul, şi a unor construcţii mai puţin libere — *„n-are a face"*, *„a început prin a arăta"* etc., conjunctivul poate să substituie infinitivul în orice situaţie, fără să-l reducă la o variantă a sa.

În opoziţie cu modul conjunctiv, infinitivul se defineşte printr-o formă specifică, marcată prin morfeme discontinui — *a-á (a* cînt*a)*, *a-eá (a* ved*ea)*, *a-e (a* fac*e)*, *a-i (a* ven*i)*, *a-î (a* urî*)*, prin inflexiune după persoană şi număr şi printr-o distribuţie proprie.

Infinitivul scurt poate fi deci definit ca o formă verbală invariabilă, care exprimă o acţiune posibilă, realizabilă, ca şi conjunctivul. Comportarea în comunicare a infinitivului scurt „justifică deplin considerarea lui ca formă verbală şi ca atare includerea lui în paradigma verbală" [10].

II. *Infinitivul este un mod predicativ*

Ca mod verbal, infinitivul scurt poate să îndeplinească rolul de predicat în propoziţie. Ceea ce-i conferă valoare predicativă este posibilitatea de a contracta o relaţie la nivelul propoziţiei cu un subiect, iar la nivelul frazei, cu

[10] Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 207.

o propoziţie subiectivă, ca şi verbele la moduri personale. O parte de propoziţie se realizează ca subiect numai în prezenţa obligatorie a unui element predicativ.

Cu valoare predicativă, infinitivul apare fie în propoziţii independente, fie în propoziţii dependente [11].

A. În propoziţii independente, infinitivul scurt se întrebuinţează, de cele mai multe ori, cu valoarea altor moduri, mai cu seamă cu valoare de imperativ deliberativ, negativ sau afirmativ.

„*A se agita* înainte de întrebuinţare".

„*A nu se mînca* mămăliguţă". (Zamfirescu, VT. 60).

„*A nu se apleca* în afară".

De observat că, în mod frecvent, cu această valoare, infinitivul apare numai în propoziţii impersonale, în care, ordinul sau îndemnul nu se adresează unei anumite persoane, ci la modul general, întregului auditoriu. În limba vorbită însă, mult mai uzitate sînt construcţiile cu modul conjunctiv : „*Să nu călcaţi* iarba" în loc de : „*A nu călca* iarba", sau cu modul imperativ : „*Nu călcaţi* iarba".

În limba latină, infinitivul cu valoare predicativă avea o întrebuinţare mult mai mare decît în limba română sau chiar în limbile romanice occidentale. În propoziţii independente, infinitivul absolut, cu valoare descriptivă sau narativă, cunoştea o largă utilizare, deoarece prilejuia o concizie a naraţiei. În limba română nu s-a păstrat această valoare, în schimb, se întîlneşte cu o mare varietate în limba franceză : infinitivul narativ, infinitivul deliberativ, infinitivul exclamativ [12], care îndeplineşte rol de predicat în propoziţii infinitivale independente.

B. În propoziţii dependente, infinitivul este întrebuinţat ca predicat în următoarele situaţii :

1. Subiectul propoziţiei infinitivale este deosebit de subiectul propoziţiei regente, fiind exprimat sau subînţeles.

a) *Subiectul este exprimat* :

„În două părţi infernul portalele-şi deschide
Spre a încăpea cu mia *răsufletele* hîde".
(Eminescu, P. 21)

„El a plecat înainte de a veni *tu*".

b) *Subiectul este subînţeles*, fiind identic cu persoana pronumelui personal — obiect indirect sau direct — în propoziţia regentă :

— *obiect indirect* :

„Că nu-*ţi* vine chiar a zice // Că joacă Domnul popice".
(Arghezi, S. 2 44)

„*Vă* cerem a ne trimite de urgenţă răspunsul la adresa noastră".

— *obiect direct* :

„Şi acele gînduri negre mai nici a muri nu-*l* lasă".
(Eminescu, P. 46)

„*Te* rog a mă ierta // Dacă-ţi zic şi tu şi dumneata".
(Arghezi, S. 2 88)

---

[11] *Istoria limbii române*, vol. I, *Limba latină*, Bucureşti, Ed. Acad., 1965, p. 219—220.

[12] *Grammaire Larousse du Français contemporain*, Paris, VI-e, p. 371—372.

2. Cînd regenta este construită pe baza unui verb impersonal, subiect are numai propoziția infinitivală. Și în acest caz, subiectul poate fi exprimat sau subînțeles.

a) *Subiectul este exprimat* :

„Măi oameni buni, *voi* nu e bine a da crezare la orice fleac".

„E vremea de a mai sta și *noi* pe la casele noastre".

b) *Subiectul este subînțeles :*

„Din ceea ce spune, se pare a avea dreptate" (el).

Alteori subiectul este nedeterminat : „E mai ușor a lua decît a da".

3. De cele mai multe ori însă, subiectul propoziției infinitivale este identic cu subiectul propoziției regente. El poate fi exprimat în propoziția regentă sau în subordonata infinitivală.

a) *Subiectul este exprimat în regentă :*

„Și cum i-o dau în mînă, *javra* dracului se face a o căuta de ou".
(Creangă, O. 45)

„Înainte de a ajunge la această țintă îndepărtată și supremă, *apele* vor ocoli și vor străbate întreaga țară". (Bogza, CO. 66)

b) *Subiectul este exprimat în subordonata infinitivală :*

„Numai înainte de a-ți începe *dumneata* istorisirea, să îngădui să închin un strop și pentru moș Leonte".
(Sadoveanu, HA. 13)

Prezența subiectului, raportarea acțiunii la autorul ei constituie un indiciu de netăgăduit al valorii predicative a infinitivului. Raportul dintre cele două elemente de bază ale propoziției — subiectul și predicatul — este de inerență, ceea ce conferă infinitivului rolul de predicat.

În planul frazei, infinitivul scurt poate să îndeplinească funcția de predicat al unei propoziții infinitivale. Ca și propozițiile construite cu modul conjunctiv, propozițiile infinitivale pot determina un verb, un substantiv sau un adjectiv. În funcție de natura raportului de determinare, propozițiile infinitivale pot fi :

a) *subiective* — pe lîngă verbe sau expresii verbale impersonale : „Se cuvine *a-i aduce toate laudele*", „E necesar *a spori ritmul de fabricație*", „Nu-mi convine *a mai fi* ce-am fost odată". După verbul *a avea* cu sensul de „a exista, a se afla", propoziția infinitivală subiectivă se introduce cu pronumele relativ *cine* : „N-are *cine mă îngrijì*", „N-are *cine te învăța* minte".

b) *predicative* — „Părerea lui era *de a rămîne acasă toată* ziua", „Datoria noastră este *de a lupta pînă la victoria finală*".

c) *atributive* — pe lîngă substantive cu conținut abstract; și articulate cu articolul hotărît : „Ideea *de a mă înscrie la facultate* mi-a fost sugerată de un prieten", „Substantivul manifestă posibilitatea *de a fi însoțit de un adjectiv*".

d) *completive directe și indirecte :* „Vă rugăm *a ne încunoștința despre cele petrecute*". „Nici în vremurile mai grele, el n-a încetat *de a se îngriji de noi*". După verbul *a putea* și, regional, după *a ști*, completiva infinitivală se juxtapune : „El n-a mai putut *zice nimic*". „Eu nu cînt că știu *cînta*, dar mi-e dragă țara mea", iar după verbul *a avea*, în afara construcției cu infinitivul precedat de elementul relațional *a* (am *a face)*, foarte frecvente, mai ales în limba vorbită, sînt completivele introduse prin

pronumele și adverbele relative *ce*, *unde*, *cînd*, *cum*, urmate direct de infinitiv : „N-am *ce-ți da*", „N-are *unde dormi*", „N-a avut *cum face*".

e) *circumstanțiale* de timp, de mod, de cauză, de scop etc. : „*Pînă a ajunge eu*, tîrgul se și făcuse". „E mai ușor a vorbi *decît a face*".

Propozițiile infinitivale se introduc prin elemente relaționale de tip conjuncțional : *a*, *de a*, *fără a*, *în loc de a*, *pentru a*, *pînă a* etc.

Din cele prezentate, desprindem următoarele concluzii :

1. Infinitivul scurt este o formă invariabilă, care, atît în plan paradigmatic cît și în plan sintagmatic, prezintă trăsăturile caracteristice verbului ; nu prezintă nici o trăsătură care să-l apropie de substantiv.

2. În propoziție poate să îndeplinească funcția de predicat, intrînd astfel în relație cu un subiect.

3. În planul frazei, infinitivul apare ca element predicativ al unei propoziții independente cu valoare imperativă sau al unei propoziții subordonate infinitivale.

4. În limba română, construcțiile cu infinitivul continuă să fie înlocuite cu conjunctivul.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE :

Bogza, CO.	Geo Bogza, *Cartea Oltului*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1947.
Creangă, O.	Ion Creangă, *Opere*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1953.
Dens. II	Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, volumul al II-lea, București, Editura Științifică, 1961.
Eminescu, P.	M. Eminescu, *Poezii*. Ediție îngrijită de Perpessicius. Ediția a III-a, București, Editura pentru literatură, 1963.
HC.	B. P. Hasdeu, *Cuvente den betrani*, II, București, 1878.
Sadoveanu, HA.	M. Sadoveanu, *Hanu-Ancuței și alte povestiri*, București, Editura pentru literatură, 1963.
Zamfirescu, VT.	D. Zamfirescu, *Viața la țară — Tănase Scatiu*, București, Editura Tineretului, 1963.
Arghezi, S.	T. Arghezi, *Scrieri*, Volumul 2, 3 (Versuri), București, Editura pentru literatură, 1963.

Octombrie 1967.

NOTE ETIMOLOGICE ȘI LEXICALE

Goteă, got, goța, gote, goațe, gotcan etc.

În limba română cunoaștem cuvîntul *gotcă*, larg răspîndit, desemnînd femela cocoșului-de-munte (*Tetrao urogallus*). *Gotcă* face parte dintre numele „ce se pierd în colbul hrisoavelor sau în a primelor biblii traduse la noi" [1] și a fost dat, ca atare, prima dată încă de J. C. Cihac, în anul 1837 [2]. De fapt, denumirea *gotcă* trece adeseori asupra altor femele de galinacee sălbatice, motiv pentru care în unele dicționare i se atribuie greșit și accepțiunea de „ieruncă" (*Tetrastes bonasia*) [3], cu toate că pentru această specie S. Fl. Marian a găsit termenul bine precizat sub forma de *gotcă-roșă*, în jurul orașului Rădăuți [4]. Tot în jurul orașului Rădăuți întîlnim, pentru a le putea deosebi mai exact: *gotcă-pestriță* pentru femela de *T. urogallus* și *gotcă-de-pădure* (sau *gotcă-neagră*) pentru aceea de *Lyrurus tetrix* (*cocoș-de-mesteacăn*) [5].

Corespunzător lui *gotcă*, și tot atît de vechi, în nomenclatura ornitologică populară întîlnim (de obicei fără determinare) apelativul *gotcan* „cocoș-de-munte" (*T. urogallus*), mascul. Dar, ca și la *gotcă*, local (Bucovina) se cunosc diferențieri între cocoșul-de-munte și cocoșul-de-mesteacăn: *gotcan-de-munte*, respectiv *gotcan-de-cîmp*; *gotcan-de-sihlă*, respectiv *gotcan-de-pădure*, și *gotcan-mare*, respectiv *gotcan-mic* [6].

Subliniem faptul că în vreme ce ornitologii denumesc specia *Tetrao urogallus* (ambele sexe) „cocoș-de-munte" (cf. specia *Canis lupus* „lup" masc., față de specia *Canis vulpes* „vulpe" fem. etc.), în graiul popular de obicei ea este denumită *gotcă*, denumire folosită mai ales la forma de plural *gotce*, *gotci* (de ex.: „Dintre păsări se află la munte . . . găini sălbatice /gotce/ . . . " [7]).

Prezența, dar mai ales abundența lui *T. urogallus* stă la baza multor vechi toponimice din regiunile de munte. În primul rînd sînt vîrfurile

---

[1] M. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, 1961, p. 23.
[2] J. C. Cihac, *Istoria naturală întîia oară în limba românească compusă*, Iași, 1837.
[3] M. Băcescu, *op. cit.*, p. 99.
[4] S. Fl. Marian, *Ornitologia poporană română*, vol. I, II, Cernăuți, 1883.
[5] M. Băcescu, *op. cit.*; S. Fl. Marian, *op. cit.*
[6] *Ibidem.*
[7] St. Buzilă, *Monografia comunei Siniosif*, Bistrița, 1910, p. 350.

sau munţii întregi numiţi *Găina* (*Muntele Găina*, 1486 m., în Biharia loc al vestitului „tîrg de fete" ţinut anual, din vechime, acolo), *Găinoasa* (Munţii Gurghiului) [8], ca şi nume ce atestă prezenţe pastorale româneşti peste hotare, cum sînt *Gaine*, *Gajina* în Bosnia [9] (R.S.F. Iugoslavia). La baza acestora nu stă în nici un caz găina domestică, deoarece ea nu trăieşte în afara aşezărilor omeneşti, şi cu atît mai puţin în regiunea piscurilor de munte.

Destul de frecvente sînt toponimicele *Gotca* (jud. Vaslui) [10], *Gotcă* (Munţii Căliman, Munţii Rodnei), *Gotcari* (Munţii Maramureşului) — poate şi *Gogotele* sau *D'ealu Gogotii* (Vişeul-de-Jos, Maramureş) [11] —, apoi *Gotgoaia* (Iaşi) [12], probabil şi *Cótcoriţa* (Ţara Loviştei, reg. Titeşti-Boişoara) [13]. În Vîlcea prin sec. XIV—XVI exista încă un sat *Gotca*, azi dispărut [14].

Interesante sînt toponimicele *Got* (*Muntele Goth*, în posesia Cetăţii Hunedoara, la 1681 [15]), *Chica Gotu* sau *Chica lui Got* (munte în Ţara Loviştei, reg. Brezoi-Mălaia [16]), *Gotul* (munte şi pîrîu în jud. Alba [17]), *Gotuchea* (Gurasada, jud. Hunedoara) ş.a. Apoi *Goţea* (munte în hotarele Săliştii Sibiului, pomenit încă la 1520 [18]), *Goaţele* (munte în Ţara Loviştei, reg. Voineasa-Ciungetu [19]), *Goţul* (jud. Iaşi), *Pîrîul Goţii* (jud. Sibiu), şi *Goţa* (jud. Olt) [20] etc.

Toponimice de origine evident antroponimică sînt *Gotea* (jud. Ilfov), *Goteşti* (jud. Bacău), *Goteşul* (jud. Buzău) ş.a. [21].

Numele de familie *Got*, *Gotu* se întîlneşte frecvent în Ţara Lovişte ca şi în Maramureş (de ex. în com. Hărniceşti), iar *Goţa* este cunoscut din Ţara Loviştei, Ţara Haţegului, ca şi din com. Răşinari (Sibiu) [22]. Frecvente sînt numele de familie *Gotea* (de ex. în Ţara Bistriţei), ca şi *Goteş*, *Goteşti* [23], iar la Iaşi, *Gotcu* (*Gatcu*) [24]. În Maramureş (com. Bocicoel) se cunoaşte numele de persoane *Gogotă* (vezi şi toponimicul respectiv). Un „popă *Gociu*" este amintit într-un document din Ţara Românească, în 1587, iar un alt document, din 1571, este scris de un oarecare *Coto* [25].

---

[8] A. Gociman, *Industria şi comerţul lemnului din bazinul Mureşului*, Cluj, 1928, p. 25.

[9] S. Dragomir, *Vlahii şi morlacii*, Cluj, 1924, p. 104.

[10] Iorgu Iordan, *Nume de locuri româneşti în R.P.R.*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1952.

[11] T. Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, Bucureşti, 1927.

[12] Iorgu Iordan, *op. cit.*

[13] I. Conea, *Ţara Loviştei*, în „Bul. Soc. reg. rom. de geografie", Bucureşti, III, 1935, p. 109.

[14] *Documente privitoare la istoria României. B. Ţara Românească, veac XIII—XVI.* Indicele numelor de locuri, Bucureşti, 1956, p. 63.

[15] Şt. Meteş, *Din trecutul satelor şi munţilor Cetăţii Hunedoara*, în *Omagiu lui Ion Lupaş*, Bucureşti, 1943, p. 550.

[16] I. Conea, *op. cit.*

[17] Iorgu Iordan, *op. cit.*

[18] I. Moga, *Marginea. Ducatul Amlaşului şi Scaunul Săliştii*, în *Omagiu lui Ion Lupaş*, cit., p. 569.

[19] I. Conea, *op. cit.*

[20] Iorgu Iordan, *op. cit.*

[21] *Ibidem.*

[22] I. Conea, *op. cit.*

[23] Iorgu Iordan, *op. cit.*

[24] V. Bogrea, *Articole mărunte*, în DR, IV, 1927, nr. 2, p. 25.

[25] I. Mirea-Radu, *Catalogul documentelor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1947.

V. Bogrea [26] considera apelativul *gotcă* drept „unul dintre cuvintele care şi-au ascuns mai bine originea". La rîndul său, atît ca rădăcină a lui *gotcă*, cît şi de sine stătător, ca nume topic, *got* a îndemnat pe unii lingvişti să recurgă la „Pasărea gotică", să vadă aici o rămăşiţă a goţilor, popor germanic cu rol însemnat în destrămarea Imperiului roman în zona carpatină, cu atît mai mult cu cît se ştie că, în nomenclatura ornitologică, „criteriul etnic şi geografic joacă un mare rol" [27]. Adeptul cel mai înfocat al explicaţiei toponimicului *got* din etnonimul *Gothus* a fost C. C. Diculescu (*Die Gepiden*, I), dar nici V. Bogrea nu exclude cu totul originea etnică a toponimicului, respectiv a apelativului *got-gotcă* în sensul „gallus" (*Pasărea galică*) — „cocoş" = etn. *Gallus* „gal" („locuitor al Galiei") (cf. *curcă* < v. slav. *kurŭ* şi grec. περσικός „piersică" = etn. περσικός „locuitor al Persiei") [28].

Numeroşi lingvişti combat această etimologie. Astfel, Al. Philippide [29] este primul care susţine că, asemenea lui *gotcă*, *got* trebuie să fi însemnat şi el o pasăre, şi anume *T. urogallus* (mascul), *T. tetrix* (mascul) şi consideră cuvîntul *got* drept rădăcina care, împreună cu suf. slav *-ka* (cf. v. bg. *kurŭ* + suf. *-ka* > *curcă*) au dat apelativul *gotcă*.

Interesant este că V. Bogrea [30] susţine că „un masculin *got* nu a existat niciodată" în limba noastră, cîtă vreme există corespondentul *gotcan* pentru fem. *gotcă*; invocînd şi *gîscă* — *gîscan*, *gînscă* — *gînsac*, fără a se cunoaşte o formă masculină *gîns* ! Pentru acest motiv, el susţine în final că etimologia mai probabilă a lui *gotcă* este ucr. *gotka* „femela cocoşului de munte" (ucr. *gotka* femelă, respectiv *gótur* mascul de *T. urogallus*; cf. sl. *kotka* „pisică" şi ucr. *kótur* „motan").

Sextil Puşcariu, subliniind că „foarte multe numiri de animale derivă din onomatopee cu sufixele cunoscute ale limbii" [31], înclină să vadă în *gotcă* un derivat postverbal din *a cotcodăci*, ca multe alte substantive născute spontan din verbe onomatopeice (cf. *bîrîiac* „miel" < *a bîrîi* < *bîr* !, interjecţie folosită pentru a mîna oile, ş.a.).

În fine, acad. Iorgu Iordan [32], analizînd în special derivatele onomastice *Goteş*, *Goteşti* şi *Gotea*, indică o nouă etimologie, plecînd de la onomasticul bg. *Goto* (sau *Gota*), hipocoristic al lui *Georgi*, primit de români sub formele *Gotea* sau *Gotu*. Astfel, bg. *Goto* este considerat ca fiind „fără îndoială" primitivul toponimicului *Got*.

Examinînd critic opiniile de mai sus, prima care intră în discuţie este aceea a originii etnice a cuvîntului *gotcă* sau, mai direct, a lui *got* < *Gothus*. Deşi ademenitoare, ipoteza etnică este cea mai îndepărtată de adevăr, obiecţiunile care se ridică împotriva ei fiind nu numai de ordin lingvistic, ci şi de natură istorică. Astfel, se ştie că numai spre sfîrşitul secolului al III-lea (280—295) vizigoţii trec efectiv la vest de Prut, peste triburile dacice ale carpilor, silind pe carpi şi pe bastarni să se refu-

[26] V. Bogrea, *loc. cit.*
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 230.
[30] V. Bogrea, *loc. cit.*
[31] S. Puşcariu, *Din perspectivele dicţionarului*, în DR, I, 1921, p. 99.
[32] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 230—231.

gieze parțial între granițele moesice ale Imperiului roman, adică la sud de Dunăre, abia după aceea apărînd așezările „efectiv gotice" în țara noastră, și acestea esențial influențate de prezența carpilor (cultura Cerniahov-Sîntana de Mureș, Reci, Olteni etc.)[33]. Cercetările istoricilor au dovedit că prin *Gothia* trebuie înțeles numai teritoriul dominat militar-politic de goți, dar locuit efectiv de o serie de populații diferite [34]. Lipsa unui contact mai intim cu daco-romanii și numărul restrîns al semințiilor gotice explică și lipsa, probabilă, a elementelor germanice vechi în limba noastră. De altfel, sub presiunea hunilor (apăruți în anul 376 la Nistru) în jurul anului 380 vizigoții conduși de Athanaric părăsesc în masă teritoriul țării noastre, la nici 100 de ani de existență aici [35]. Prezența de un secol a goților pe teritoriul patriei noastre, în regiunile de cîmpie și de podișuri (în special Moldova, apoi valea Mureșului etc.), într-un moment istoric în care limba noastră era de abia în formare, nu putea să-și lase unica imagine într-un . . . tetraonid, o pasăre de origine nordică (element de taiga), încă de atunci cantonată sus, spre munte, în regiunea pădurilor de molid sau de trecere molid-foioase.

Pentru a însemna „pasărea gotică", *gotca* (*got*) ar fi trebuit să fie adusă de goți sau să le fi păstrat amintirea într-o regiune de intimă conviețuire a goților cu băștinașii și caracterizată printr-o abundență deosebită a lui *Tetrao urogallus*. Or, pe lîngă cele arătate, se știe că *T. urogallus* reprezintă la noi un relict glaciar cu o vechime în care anii se numără cu sutele de mii ! Se poate reține aici și faptul că la granița ardeleană a Loviștei, acolo unde sînt munții *Got*, *Goțul*, *Goațele*, înspre părțile sibiene curge *Pîrîul Goții*, și nu *Pîrîul Goților*, cum subliniază acad. Iorgu Iordan [36] că ar fi trebuit să i se spună dacă toponimicul respectiv ar fi redat amintirea goților !

Apelativul *gotcă* (cu derivatul *gotcan*) ca și toponimicele *Goațele*, *Goțul*, *Gotgoaia*, *Gogote* ș.a., precum și antroponimicele *Gogotă*, *Gotcu* etc., ridică o serioasă piedică în generalizarea ipotezei *got* < onom. bg. *Goto* (*Gota*) *Georgi* „Gheorghe". Este bine-cunoscută trecerea numelor de animale în antroponimie (porecle > nume de botez > nume de familie) și, apoi, în toponimia regiunii respective. Astfel, mulțimea de supranume ornitologice a fost evidențiată de Șt. Pașca [37], în special pentru Țara Făgărașului : *Cioară*, *Gaie*, *Buhe*, *Sîmburari*, *Cocostîrci* ș.a., care corespund unor nume de sate, de origine antroponimică, tot din Transilvania [38] : *Cioara*, *Găești* etc. Dar nu cunoaștem cazul invers, în care numele de familie sau de botez să fi trecut în limbă ca nume de pasăre, fără de care ipoteza în discuție nu poate fi argumentată. Astfel încît, fără a elimina cu totul ipoteza acad. Iorgu Iordan [39], o considerăm potrivită numai în etimologia onomasticelor de tipul *Gotea-Goteș*, *Gotești* (eventual și *Gociu*) sau altele

[33] *Istoria României*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960, vol. I, p. 684—685.
[34] *Ibidem*, p. 693.
[35] *Ibidem*, p. 696, 699.
[36] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 230.
[37] Șt. Pașca, *Supranume colective intercomunale*, în DR, VIII, 1935, p. 208.
[38] D. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921.
[39] Iorgu Iordan, *op. cit.*

asemănătoare. *Gotcă*, *Gotcu*, *Gogota* şi *Goţa* au la origine numele păsării *Tetrao urogallus* şi au fost iniţial porecle, sau nume duble de botez, care, la rîndul lor, au generat o parte a toponimicelor asemănătoare existente în toponimia noastră veche sau actuală.

Existenţa lui *gotcă* = *T. urogallus* (în care recunoaştem şi rădăcina *got*, atît de mult discutată) ne obligă să ne întoarcem la apelativul *got-gotcă* şi să încercăm a urmări modul în care acesta s-a putut forma, plecînd de la pasărea respectivă. Faptul că poporul denumeşte specia *Tetrao urogallus* prin *gotce* se explică prin aceea că în Carpaţi populaţia lui *T. urogallus* este restrînsă la zona coniferelor şi repartizată în pete, de-a lungul munţilor noştri; or, cele mai frecvente întîlniri cu aceste păsări le-au oferit găinile, care, în faţa cîinilor de la oi sau a ciobanilor, refugiate în cetina molizilor, dau întotdeauna semnalul de primejdie : *got-got*, *got-got*, sunet profund, cu aspect „nazal". Faţă de găini, cocoşii vieţuiesc retraşi, izolaţi în locuri greu accesibile şi nu dau glas decît în perioada de împerechere (aprilie—mai), cînd au un „cîntec" aparte, denumit de ţăranii vînători de cocoşi, foarte plastic, *toacă* — în partea primă şi *tocilat* — în partea a doua. (Muntenii vor spune *cucoşii toacă* şi cînd se referă la cîntecul lor în ansamblu). Datorită unei conformaţii deosebite a scheletului mandibular, tocmai acum, în partea a doua, în *tocilat*, fiindu-i presat canalul auditiv la deschiderea largă a ciocului, cocoşul-de-munte este literalmente . . . surd. Iată pentru ce, la popoarele unde specia este deosebit de frecventă şi o apariţie obişnuită (ca pitpalacul nostru, spre exemplu), această particularitate a cocoşului a generat numele specific pentru *T. urogallus* prin masculinul „surdul" (cf. rus. *глухарь*, belorus. *глушец*, ucr. *глушец*, pol. *głuszac* [40] şi *głuszec*, ceh. *hlušec*, sîrb. *gluhan*).

Nu este de mirare că apelativul *gotcă* a sugerat şi pînă acum origini onomatopeice. Formarea apelativelor din onomatopee este cunoscută în limba noastră, în special pentru animalele sălbatice sau domestice (cf., pentru păsări, *cu-cu* > *cuc* (*Cuculus canorus*), *pit-pidit* > *pitpalac* (*Coturnix coturnix*) etc., etc.). Mai mult chiar, fenomenul are loc şi invers, multe strigăte cu care chemăm animalele fiind înseşi apelativele lor în alte limbi (cf. *liba-liba*, interj. pentru chemat gîştele — ung. *liba* „gîscă", *uti-uti*, interj. pentru chemat raţele < sl. *uti* > rus. *утка* „raţă" ş.a.m.d.)[41]. Dar derivarea postverbală (tulpina onomatopeică *got*) a cuvîntului *gotcă*, reconstituit din verbul *a cotcodăci*, propusă de S. Puşcariu [42], ni se pare greoaie şi forţată. Mult mai simplă şi mai firească considerăm derivarea postinterjecţională de la *got-got*, glasul femelei de *T. urogallus*. Acest glas, puţin cunoscut de către nespecialişti, este reprezentat printr-un sunet evident mai scurt, mai profund (baritonal) decît tărăgănatul şi stridentul *cot* ! *cot* ! al găinii (şi *cot-codaac*, atunci cînd aceasta a ouat), astfel că mai uşor poate fi apropiat (ca timbru, ritm şi culoare), de sunetul *cloc* ! *cloc* ! scos de cloşca cu pui. Glasul cloştii, al găinii şi al gotcii sînt atît de diferite, încît perceperea şi transcrierea interjecţiilor respective sub formele *cloc* !, *cot* ! şi *got* ! este, întîmplător, foarte apropiată de sunetele naturale respective.

---

[40] G. P. Dementiev, N. A. Gladkov, *Птицы С.С.С.Р.*, tom. IV, Moscova, 1952.
[41] S. Puşcariu, *Din perspectiva dicţionarului*, în DR, I, 1921, p. 75.
[42] *Ibidem*.

Aşa precum:

interj. *cloc* ! *cloc* ! > subst. postinterj. *clocă* > *cloşcă* = \/ găină cu „pui" deriv. — „a cloncăni", postsubst. („a clocăi")

tot aşa şi

interj. *got* ! *got* ! > subst. postinterj. *gotcă* găină de *T. urogallus* \/ deriv. postsubst. *a gotcăi* [43] — „a face ca gotca".

Femininului *gotcă* îi corespunde un masc. *gotcan* (cîndva şi *gotcar* > top. maramureş. *Gotcari*) ca şi *cloncan* (*croncan*) „corb" < interj. *cloncl cloncl* (resp. *cronc!*) [44]. Masculinul *cloncan* există chiar dacă nu găsim în circulaţie în prezent un feminin care să-i corespundă (cf. *curcă* — *curcan*, *tutcă* — *tutcan* = *Meleagris gallopavo*), adică un alt feminin decît acelea derivate din *corb: coarbă*, *corboaie* ş.a.

Posibilitatea şi veridicitatea existenţei masculinului *got* sînt şi ele demonstrabile. Observăm imediat identitatea de sunet între interjecţia *got* şi rădăcina *got* din *gotcă*. Or, tot aşa cum *cloncl* (*cronc*) > *cloncan* (*croncan*), fără necesitatea unui feminin adecvat cunoscut, s-a putut naşte şi *got* > *got* „mascul de *T. urogallus*", fără un feminin vizibil, cu atît mai mult cu cît există femininul *gotcă*, cu aceeaşi rădăcină şi aceeaşi derivaţie. Dacă ţinem seamă de evoluţia firească a limbii noastre, este normal ca, în timp, masc. *gotcan* (< *gotcă*) să înlocuiască cu totul primitivul *got* şi astăzi pe acesta din urmă să-l mai putem regăsi numai în toponimie [45]. De altfel nici derivarea *gotcă* > *gotcan* (cf. ucr. fem. *gotka* > masc. *gótur* = *T. urogallus*) nu a fost directă, ci s-a petrecut prin intermediul unui masculin spontan *gotcu*, care în faţa lui *gotcan* n-a rezistat în limbă şi este de regăsit azi numai în antroponimie (fam. mold. *Gotcu* şi *Gatcu*).

Însă toponimia, această arhivă a istoriei nescrise, păstrează şi o formă feminină a lui *got*, de regăsit în topicele *Goţa* (*Goţea*) respectiv (plural) *Goaţele*. Tot toponimia păstrează şi o formă cu *ţ* a lui *got* (*Goţul*) (jud. Iaşi) [46] (pentru *t* ⇄ *ţ* vezi şi *băţ* — *bîtă* etc.). Paralelismul *got* (*goţ*) — *gota* cu *corb* — *corbă* [47] este evident. Faptul că în Munţii Apuseni

[43] Deşi nesemnalat în dicţionare şi nici în studiul special al lui S. Şuţu, *Strigătele animalelor* (DR, II, 1922, p. 85—174), „a gotcăi" poate fi găsit frecvent pe teren, fiind întrebuinţat cu acest sens de muntenii (ţărani, vînători, ciobani) din Maramureş, Munţii Rodnei, Bîrgău, Călimani etc.

[44] S. Şuţu, *op. cit.* Interesantă este apropierea pe care o face poporul între glasul corbului şi al cloştii, prin interj. *cloncl*, destul de asemănătoare la ambele păsări, deşi glasu corbului este mai sonor, mai puternic şi mai amplu.

[45] S. Puşcariu, *op. cit.*, p. 94, arată că „azi este mai greu a constata cînd un cuvînt onomatopeic ca origine încetează a mai fi simţit ca atare într-o limbă, căci raportul cu sunetul din natură, care i-a dat naştere, poate să fie simţit de unii, iar de alţii nu".

[46] Iorgu Iordan, *op. cit.*

[47] În Maramureş, *corbă* „femela corbului" (T. Papahagi, *op. cit.*, glosar).

și în regiunea Dejului, *Goța* este „o dihanie cu care se sperie copiii cînd plîng" [48] își poate găsi acum o explicație logică. Pentru cine cunoaște cocoșul-de-munte, pasăre mare, neagră, cu ciocul încovoiat și privirea încruntată, este ușor de înțeles pentru ce *Goța* aceasta era . . . numai bună de speriat copiii ! Și, în imaginația poporului, ea a devenit o adevărată „dihanie" din momentul în care apelativul și-a pierdut semnificația inițială, fiind definitiv înlocuit — ca nume de pasăre — cu *gotcă* [49].

În baza considerațiilor de mai sus, putem susține că, la origine, toponimicul *got* a fost apelativul vechi al lui *Tetrao urogallus* [50] (mascul) și că a existat ca atare efectiv în circulația lingvistică, dînd femininul *goța* pentru femela speciei, ca apoi, amîndouă aceste nume să fie înlocuite cu *gotcă-gotcan*. Tocmai faptul că s-au păstrat sub forma lor primitivă în toponimie și antroponimie, dovedește folosirea lor inițială ca apelative, infirmînd opinia lui V. Bogrea [51]. În ceea ce privește ipoteza acestui autor asupra etimologiei ucr. *gotka* > *gotcă* (*T. urogallus*) sîntem de părere că, pe lîngă etimologia argumentată, interjecția *got* ! > *gotcă* (deriv. post-interjecțional) întrucît numai ucrainenii nu cunosc cuvîntul slav *gluxari* (= specia *T. urogallus*) și au în limbă *gotka* — *gotur*, etimologia trebuie inversată în sensul rom. *gotcă* > ucr. *gotka* (cu un *gotur* format în spiritul acestei limbi slave). Cu alte cuvinte, tocmai vecinătatea românilor (cu care ucrainenii ajung în contact prin infiltrații și colonizări, tot mai puternic, începînd din secolul al XV-lea, mai ales în Maramureș și Bucovina) a influențat limba ucraineană, care a pierdut apelativul slav al cocoșului-de-munte, *gluxar'*, și a preluat apelativul *gotcă*, fără să-i schimbe întru nimic forma și pronunția. Așa trebuie să se fi petrecut fenomenul acesta și nu invers, cum, aparent, a fost preluat de unii filologi și, totodată, corespunzător sau aproape identic cu preluarea unei largi serii de apelative (devenite toponimice) de către ucraineni, din tezaurul limbii și al vieții pastorale românești.

Al. Filipașcu

Pondrav. Cuvîntul *pondrav* nu figurează în nici unul dintre dicționarele noastre. El este atestat în Banat și în regiunile apropiate : Hunedoara și sudul Crișanei (ALR I, 1568/28, 40, 75, 79, 85 și 1902/51, 56, 63, 69) ca denumire a unei specii de vierme, care trăiește mai ales în slănină. Cuvîntul a fost împrumutat din cehă prin intermediul unor populații de coloniști cehi, stabiliți de multă vreme în cîteva regiuni ale Banatului. Așa cum se întîmplă în general în cazul transplantărilor de populație, coloniștii cehi au conservat fonetismul din v. ceh. *pondrav*, în timp ce, în ceha modernă, cuvîntul, care și-a schimbat categoria morfologică, este cunoscut numai în formele *pondrava* sau chiar *ponrava* s.f. (cf. *Příručni slovníc jazyka českeho*, Praga, 1935—1957). În dicționarul etimologic al lui Václav Machek (*Etymologický Slovník jazyka českeho a slovens-*

[48] Iorgu Iordan, *op. cit.* (după DA).

[49] S. Pușcariu, *op. cit.* : „simțul de onomatopee se va pierde mai întîi la acele cuvinte care prin dezvoltarea lor semantică s-au depărtat de înțelesul care să amintească sunetul natural ce le-a dat naștere".

[50] Este important de știut că *T. urogallus* n-a mai fost întîlnit în Munții Apuseni de mai multe zeci de ani, iar în Țibleș (regiunea Dejului) există într-un număr foarte redus.

[51] *Op. cit.*

keho, Praga, 1957, s.v. *ponrava*) este înregistrat şi v. ceh. *pondrav* s.m. Pentru slovacă se indică variantele : *pandrav* m. şi *pandrava* f., al căror fonetism cu *a* le apropie de v. pol. *pandrowie*. Din cehă, cuvîntul a pătruns şi în maghiară : *pondró* „vierme" (Sauvageot s. v.), luînd o accepţiune mult mai largă decît în limba de origine. Ipoteza unui împrumut din maghiară în română este însă exclusă. Cuvîntul ar fi trebuit să se înfăţişeze probabil în forma **pondrău*.

Limba romînă a păstrat însă fonetismul cuvîntului v. ceh. *pondrav*, atestat în această formă în trei localităţi : Jdioara —Lugoj, Cîlnic —Reşiţa şi Lăpugiu-de-Sus —Deva. Alături de acesta, au apărut două variante, care prezintă următoarele modificări fonetice : a) trecerea lui *d* > *t*, dar păstrarea accentului pe prima silabă (*póntrav*) ; şi b) trecerea lui *d* > *t* şi deplasarea accentului pe silaba finală (*pontráv*). Varianta cea mai cunoscută pare să fie *póntrav* (atestată în Checea —Jimbolia, Şemlac — Sînnicolau Mare, Siştarovăţ —Lipova şi Răchita —Lugoj).

Ponevăţ este menţionat de T. Teaha în monografia sa *Graiul din Valea Crişului Negru*. Cu cîţiva ani mai înainte, cuvîntul apăruse, în forma *ponovăţ* (variantă sau greşeală de tipar?) într-un glosar al aceluiaşi (CV, 1951, nr. 3—4, 46).

Ponevăţ nu este înregistrat în dicţionare, unde, însă, întîlnim în mod frecvent pe *ponivos* şi variantele acestuia : *ponihos* şi *ponevos*, folosite şi în limba literară (Delavrancea, Rebreanu). Punctul de plecare este *poniv*, atestat la 1895, în Haţeg, de Aron Densusianu („Rev. crit. lit.", III, 165) şi folosit de Budai-Deleanu în *Ţiganiada*.

Ponevăţ este sinonim cu *poniv* şi *ponivos*. Ca şi acestea, el are un sens propriu : „care nu vede bine, miop" şi unul figurat : „care face lucrurile ca şi cînd n-ar vedea, prost, nătîng". El este format din acelaşi *poniv* + suf. *-eţ* (cu modificarea lui *e* > *ă*, normală după sunetul *v*). Schimbarea lui *i* în *e* din *poniv* se datorează probabil influenţei lui *ponevos*. Dacă *ponovăţ* este variantă şi nu greşeală de tipar, trecerea lui *i* la *o* se explică prin asimilare vocalică progresivă la distanţă.

Prin sufixul său, *ponevăţ* are un mai pronunţat caracter stilistic. Amintind de cuvintele : isteţ, glumeţ, şugubăţ, el pune în valoare aspectul figurat al cuvîntului.

Ponos. Prin Banat, cuvîntul *ponos* este cunoscut cu sensul de „daruri, pomană". El este atestat numai de L. COSTIN, GR. BĂN. I, 163. Sensul de aici este mult prea diferit de sensurile obişnuite ale cuvîntului *ponos* (< v. sl. поносъ) „ocară, dezonoare ; clevetire ; poreclă ; acuzare etc." pentru a putea fi explicat ca o dezvoltare semantică pe teren românesc. El nu poate reproduce nici termenul scr. *поносъ*, care înseamnă „mîndrie, orgoliu, trufie, fală".

Cuvîntul bănăţean *ponos* nu poate fi decît un împrumut din cuvîntul bulgăresc regional *поносъ*, care are sensul de „mîncare, pîine, vin etc. dăruite în amintirea unui mort". Dintre toate dicţionarele bulgăreşti cunoscute, numai acela al lui L. Andreicin ş.a. (*Български тълковен регник*, Sofia, 1955) menţionează sensul acesta, considerat regional şi în limba bulgară.

Dan Bugeanu

INOVAȚII ȘI FORMAȚII NOI ÎN LIMBA PRESEI ACTUALE[1]

DE

MIRCEA GHEORGHIU

Notele de mai jos urmăresc să semnaleze cîteva inovații lexicale (termeni sau sensuri noi) întîlnite în presa actuală și care n-au fost încă înregistrate de dicționarele noastre.

Multe din aceste inovații reprezintă împrumuturi, unele aproape „crude", purtînd încă amprenta limpede a originii lor aloglotice, altele mai mult sau mai puțin adaptate normei literare românești:

alertá (vb.) „a alarma", prin extensie „a da un impuls, a mobiliza la acțiune". Împrumutat din franceză (<fr. *alerter*). *Cele două manifestații stau mărturie. Ele au alertat autoritățile.* S, 7317, 6, 7.

auto-servíce (s.n.) „stație de întreținere a autoturismelor". Este un recent împrumut din limba engleză. *Stațiile auto-service proiectate de acest institut se împart în trei categorii . . .* IB, 4245, 1, 3.

bang (s.n.) „zgomot produs la decolare sau la aterizare de avioanele cu reacție". Cuvîntul, de origine engleză (<engl. *bang*) pătruns poate prin intermediul francezei, aparține terminologiei aviației. *Primii* (tehnicienii — n.n.) *declară că bangul nu-i mai puternic, la sol, decît o ușă trîntită . . .* R, 6880, 6, 7—8.

beatnic (s.m.) „tînăr din Occident care, prin neîngrijire și stridență, vrea să-și afișeze nemulțumirea și protestul față de o societate pe care o consideră inuman de mecanizată și de conformistă". Cuvîntul în discuție este foarte recent (cf. engl., fr. *beatnik*). *Pot fi văzuți mulți „beatnici" cu bărbi și cu plete neîngrijite . . .* S, 7298, 6, 7.

---

[1] Pentru indicarea publicațiilor din care am extras materialul ilustrativ am folosit următoarele abrevieri: C = „Contemporanul", IB = „Informația Bucureștiului", L = „Lumea", R = „România liberă", S = „Scînteia". După siglă se indică numărul periodicului, pagina, coloana.

bricoláj (s.n.) „preocupare constînd în deprinderea cuiva de a face singur diverse mici reparaţii în locuinţa sa, de a-şi întreţine mobilierul, automobilul, de a-şi cultiva grădina etc." Este vorba de un împrumut din franceză (<fr. *bricollage*). *În Parcul Expoziţiilor din Paris s-a deschis primul salon al bricolajului.* IB, 4121, 4, 6.

canásta (s.f.) „numele unui joc de cărţi la modă, de origine sud-americană, introdus în Europa după cel de-al doilea război mondial. Este un împrumut din limba spaniolă (<sp. *canasta*). *Joacă între cinci după amiază şi unsprezece noaptea canasta cu o îndărătnicie împinsă pînă la pietate.* R, 6988, 1, 5.

cairót (adj.) „care e din oraşul Cairo". Cuvîntul este probabil un împrumut din limba franceză sau s-a format în română prin analogie cu adjectivele de tipul *fanariot, cipriot. Poporul egiptean a făcut o caldă primire oaspeţilor români, remarcată şi de ziarele cairote.* S, 7175, 5, 6.

escaládă, escaladáre (s.f.) DL şi DM nu semnalează *escaladă* (s.f.). În ele figurează doar *escalada* (vb.) „a se căţăra pe un zid sau peste alt obiect înalt pentru a trece de partea cealaltă, a sări peste un obstacol" şi *escaladare* (s.f.) „acţiune de a escalada". DN semnalează şi termenul *escaladă* (s.f.) „suire, căţărare, ascensiune". În 1964, în presa americană (şi apoi a celorlalte ţări ale lumii) a început să apară des cuvîntul *escalation* din *escalator* + suf. *ion* (*cf. Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Lenguage Unabridged.* Second Edition, 1963, p. 622) — *escaladă, escaladare* „tactica treptatei ascensiuni în război, a acumulării de forţe".

Cea mai frecventă utilizare a acestor cuvinte în limba română (se observă adesea întrebuinţarea unui cuvînt în locul celuilalt) în accepţia de mai sus păstrează sensul originar din engleză: *Escaladarea războiului.* S, 7291, 8, 1—2; IB, 4184, 1, 1. Urmează apoi o lărgire a îmbinărilor în care intră cuvintele amintite mai sus: *O nouă treaptă a escaladării.* L, 13/67, 3, 1. *Escalada violenţei continuă.* R, 6950, 6, 2—3. *O nouă conferinţă a escaladării.* L, 13/67, 7, 1—3. *Escalada bugetului militar.* S, 7226, 6, 1—4. *Bumerangul escaladării.* IB, 4221, 4, 1. *Escaladarea intervenţiei.* S, 7321, 4, 3—6. Creşterea frecvenţei acestor cuvinte[2] este însoţită de întrebuinţarea lor şi în sens figurat: *De fapt, nu e nevoie de o escaladare în timp, spre familia istorică, pentru a examina această problemă* (a arborelui genealogic — n.n.). S. 7182, 1, 2.

fonoconfórt (s.n) „totalitate a condiţiilor care fac o locuinţă comodă plăcută din punctul de vedere al izolării fonice". *Fonoconfortul noilor apartamente.* R, 6874, 3, 2.

míni-. În ultimul timp în limba engleză au apărut numeroase cuvinte cu elementul *mini-* „în miniatură": *minibus, minicar, miniskirt* etc. Prin

[2] Cuvîntul în chestiune este discutat şi de acad. Al. Graur, *Înţelesuri şi formaţii incorecte*, în „Presa noastră", 1966, nr. 3, p. 18.

intermediul limbii franceze (în *Petit Robert*, 1967, figurează ca un cuvînt-titlu separat) a pătruns la noi *mini-jupe* și în timpul din urmă *mini-fustă: Vecinii mei cu pantalonii scurți și mini-jupe tolerate pe tot mapamondul . . .* IB, 4240, 1, 1. *Un grup de manechine a prezentat modele de rochii pentru toate vîrstele, protestînd împotriva încercării de a introduce „mini-fustele" (fustele scurte).* IB, 4273, 4, 4. În prezent, formațiile cu *mini-* se extind: *mini-interviu* C, 13/67, 5, 4; *mini-televizoare* IB, 4200, 4, 6; *mini turisme* IB, 4277, 3, 6; *mini taxiuri* R, 7012, 6, 4—5; *mini-baschet* Jurnalul de actualități 8/67.

octúplu (s.m.) „persoană care s-a născut o dată cu alte 7 de aceeași mamă". Cuvîntul vine din franceză (<fr. *octuple*). *Este pentru prima dată cînd octuplii s-au născut vii.* R. 6970, 1, 7—8.

omológ (s.m.) „persoană care îndeplinește aceeași funcție sau are o ocupație identică cu altcineva". DL, DM și nici DN nu menționează sensul de mai sus al adjectivului substantivat. *Ministrul de externe al R.D. Germane . . . a purtat convorbiri cu omologul său sirian.* L, 20/67, 5, 4. *Spre deosebire de omologul său din literatură și de pe ecran, „Fantomas" de la Tg. Mureș s-a mulțumit . . .* R, 7017, 3, 1.

Un șir de formații, pentru care ar fi riscant să căutăm un izvor unic, aparțin lexicului terminologic internațional, răspîndit în egală măsură în mai toate limbile de cultură.

biosatelít (s.m.) „satelit lansat în spațiul cosmic avînd la bord bacterii, virusuri, insecte etc." Cuvîntul a apărut o dată cu dezvoltarea cosmonauticii. *Biosatelitul american s-a pierdut în spațiu.* IB, 4154, 4, 5.

olfactrónic (adj.) „referitor la olfactronică, o ramură a științei care se ocupă de elaborarea unei tehnici instrumentale sensibile, utilizate în scopul indentificării precise a lucrurilor și oamenilor după mirosul lor caracteristic și, în general, după vaporii pe care-i emană". *Orice individ își are formula sa olfactronică particulară.* S, 7294, 4, 2—9.

precósmic (adj.) „care e anterior lansării sau ajungerii în spațiul cosmic". *Un accident precosmic.* IB, 4191, 1, 1.

saledúct (s.n.) „conductă pentru transportul saramurii, principala materie primă folosită în unele combinate chimice". *Muncitorii au început construcția unui saleduct . . .* R, 6872, 1, 5—6.

selenológ (s.m.) „specialist în selenologie, știința care studiază luna (cf. fr. *sélénologie*)". *Fotografiile transmise de „Luna-13" furnizează importante date selenologilor".* IB, 4163, 4, 6—7.

Un mare număr de inovații apar însă pe teren românesc:

buretiéră (s.f.) „obiect mic cu un burete în interior, care servește *ă*aumezit timbrele înainte de a fi lipite". Cuvîntul este derivat din *burete*+ l4*er* (cf. *scrumieră, butonieră*). *Bine, dar n-aveți cumva o buretieră?* IB, 4239, 1, 1.

cremáre (s.f.) „cremațiune, ardere". Este, probabil, un postverbal de la *a crema*. *Sistemele de cremare ale ansamblurilor de locuințe.* R, 6879, 4, 4—6.

decolonizáre (s.f.) „ansamblu, sistem de măsuri luate de noile state independente în vederea înlăturării rămășițelor colonialismului". Este, probabil, inspirat din franceză. *Termenul de „decolonizare" a informațiilor africane a apărut des în intervențiile celor care au luat cuvîntul . . .* IB, 4240, 4, 3.

demitizá (vb.) „a înlătura un mit, o aureolă". Elementul de compunere *de-*, cu valoare „contra", „opus", servind la formarea unor verbe și substantive, a fost adăugat substantivului *mit* (*de* + *mit* + *iza*). *Vedetele cînd se ivesc trebuie demitizate prin dezbatere.* S, 7226, 2, 5.

elicopurtát (adj.) „care e transportat cu elicopterul". Cuvîntul s-a format pe teren românesc prin analogie cu *aeropurtat* (cf. fr. *héliporté*). *Satul cambodgian a fost atacat de o unitate americano-saigoneză elicopurtată.* S, 7210, 6, 5.

flaușát (adj.) „păros, scămoșat". Este vorba de un împrumut din limba germană (germ. *Flausch*). *Sac de dormit din fire sintetice flaușate.* S, 7168, 5, 4.

poluáre (s.f.) „acțiunea de a infecta (apele, aerul)". Format în română de la *polua* (< fr. *polluer*). *Acuitatea problemei poluării mărilor . . .* R, 6984, 4, 5. *Operația anti-poluare a obținut primele succese.* R, 6984, 4, 4—5.

poluát (part. adj.) „infectat". De la *a polua*. *Cele 413 tablouri atinse de apele poluate au fost transportate . . .* S, 7184, 6, 5—6.

prețetár (s.n.) „tabel prin care se stabilesc prețurile componentelor unor mîncăruri, dulciuri, la restaurante, cofetării etc." Cuvîntul, un derivat de la *preț*, neatestat în dicționare, este format după modelul *rețetar*; el circulă mai ales în vorbirea lucrătorilor din domeniul alimentației publice. *Se naște un al doilea pericol, încă și mai mare, acela de a fi încălcat și prețetarul.* S, 7163, 2, 6.

rețetár (s.n.) „listă prin care se stabilesc, pe baza unor rețete, componentele unor mîncăruri, dulciuri". Este derivat de la *rețetă* (cf. *monetar*). *Unii și-au format din rețetar un paravan pentru apărarea propriilor lipsuri.* S, 7295, 1, 3—4.

silențiozitáte (s.f.) „micșorarea, înlăturarea zgomotului". Cuvîntul poate fi o creație în interiorul limbii de la *silențios* (adj.), destul de frecvent întrebuințat în ziua de azi, dar neatestat de dicționarele noastre. *Lexiconul tehnic român* inserează *silențios* (s) „piesă introdusă în țeava de eșapament pentru amortizarea oscilațiilor" (cf. fr. *silencieux*). *Silențiozitatea — o componentă a ocrotirii sănătății publice.* S, 7259, 2, 2—5.

ASPECTE ALE STRUCTURII DICȚIONARELOR ANALOGICE

(CU REFERIRE LA *LE PETIT ROBERT* *)

DE

ALAIN REY (*Paris*)

Problemele pe care le pune redactarea unui dicționar unilingv sînt, în esență, aceleași cînd este vorba de limbi cu structuri comparabile. Mai ales în ceea ce privește baza descrierii : alegerea unităților lexicale, analiza conținutului, alegerea și clasarea enunțurilor. De aceea, prezentarea unui dicționar francez va putea interesa și pe specialiștii altor limbi romanice, cum este româna. Potrivit unei bune metodologii lexicografice, produsul *inițial* (input) — *corpus*-ul de texte și experiența limbii, posibilitatea de clasare a citatelor după tipuri formale sau analiza subiectivă a conținutului — presupune, pe de o parte, un ansamblu de fenomene observabile (fragmente de text), pe de altă parte, capacitatea de tratare analitică și descriptivă, reprezentată de lexicograf, așteptînd ca mașina să-și facă partea ei de datorie. Produsul final, se știe, este o înșiruire arbitrară de unități lexicale, diferențiate după diverse criterii și tratate ca niște scurte monografii. Aceste „articole de dicționar" cuprind citate care prezintă unitatea lexicală în funcțiune, comentarii asupra naturii conținutului unității sau definiției și informații non-funcționale (etimologii, istoricul formelor etc.). De fapt, potrivit tipului lor, dicționarele acordă mai multă sau mai puțină importanță acestor elemente. Singurul fapt indispensabil în orice dicționar unilingv, în afară de forma unității lexicale, este valoarea lui funcțională (categorie gramaticală și distribuții obligatorii sau tipice).

De la Saussure încoace, un dicționar nu mai poate amesteca în descrierea sa elemente care aparțin unor sisteme diferite. Pentru a analiza un sistem lexical, ca și un ansamblu de reguli gramaticale, este absolut necesar să separăm toate elementele care aparțin unei structuri funcționale (de exemplu franceza literară de la 1830, franceza familiară de la 1950 etc.) de elementele incompatibile cu structura respectivă.

*) Paris, Société du Nouveau Littré—le Robert, 1967.

Astfel, un dicţionar sincronic trebuie să elimine orice element care nu aparţine sincroniei descrise, sau măcar să nu-l introducă decît cu indicaţii speciale (izolare, contrast tipografic). n ceea ce priveşte dicţionarul istoric, acesta ar trebui, în mod teoretic, să aibă în vedere straturile istorice succesive sau să aleagă un sistem de referire (de exemplu epoca contemporană descrierii) şi să deosebească elementele care nu-i aparţin.

Aşa procedează *Le petit Robert*, descriind mai ales limba franceză actuală, dar adăugînd acestei descrieri formele şi sensurile importante pentru înţelegerea aspectelor vii ale literaturii naţionale : cuvinte şi fraze din Corneille, din Diderot, din Molière sau din Voltaire, care nu mai pot fi folosite activ de francezii din secolul al XX-lea, dar pe care pot şi trebuie să le citească şi să le audă (de exemplu la teatru), pentru a putea participa din plin la viaţa culturală naţională. Particularităţile istoriei limbii franceze fac ca, aproximativ pînă la 1630, textele să ceară aproape totdeauna o descriere funcţională completă, deosebită de cea a stadiilor ulterioare ale limbii. În sfîrşit, elementele etimologice şi cronologice, adăugate din motive pedagogice, sînt totdeauna separate de textul principal prin paranteze.

Cu toate că împărţirea tradiţională pe „cuvinte", impusă de natura specifică a transcrierii grafice, este respectată, dicţionarul nostru acordă o mare importanţă unităţilor funcţionale ale limbii, care se situează dincolo de cuvîntul grafic, şi unor morfeme productive (prefixe sau sufixe). Se întîmplă chiar ca unele sintagme lexicalizate ca *chemin de fer* „cale ferată", *point de vue* „punct de vedere", *repris de justice* „persoană care a mai suferit o condamnare judiciară", să fie pentru prima oară tratate drept cuvinte-titlu, deşi le lipseşte cratima. Din aceleaşi motive, cuvîntul *prise*, în afară de cîteva întrebuinţări independente, consacră mai multe subalineate (cu capităluţe) unor adevărate unităţi lexicale cum sînt : *prise d'armes* „ceremonie militară", *prise de voile (d'habit)* „călugărire", *prise de vue* „înregistrare pe peliculă, filmare", *prise de son* „înregistrare sonoră", *prise de sang* „sînge luat dintr-o venă, pentru analiză", *prise directe* „cuplare directă între arborele principal al unui schimbător de viteze şi arborele de la care primeşte sau căruia îi transmite mişcarea", *prise d'eau* „ţeavă ; robinet", *prise de courant* „priză electrică" etc. Nu avem de a face aici cu relaţii frazeologice, cu formule fixate, ci cu unităţi funcţionale, cu „lexii". Ele ar fi putut deveni, desigur, tot atîtea articole de dicţionar, dacă acest procedeu n-ar fi mărit prea mult dimensiunile lucrării. În afară de asta, este interesant să grupăm aceste unităţi funcţionale sub un cuvînt-titlu unic, pentru a le putea împărţi după criteriul sensurilor, şi să analizăm astfel morfemul *priză* cu toate întrebuinţările lui, independente sau nu. În sfîrşit, un „cuvînt" ca *hère*, care în franceza modernă nu mai există decît în sintagma *pauvre hère* „biet om", este prezentat în felul următor : //**1.** (Vx.) Homme misérable „om sărman". **2.** Mod. PAUVRE HÈRE. În cîteva cuvinte a fost semnalată (a) existenţa funcţională a formei *hère* într-un alt sistem lexical decît cel de azi, într-un sistem învechit (Vx.) ; (b) a fost semnalat faptul că, în franceza actuală, nu se mai întrebuinţează decît sintagma *pauvre hère*.

În general, acest tratament aplicat unităţilor funcţionale, alături de o clasificare ierarhizată (I, A, 1° etc.), îngăduie dicţionarului *Le petit Robert* să subordoneze analiza sensurilor clasificării pe funcţiuni (reperate

adesea datorită felului cum este distribuită unitatea lexicală în citate) sau, dacă analiza conținutului permite, să se opună tipuri importante de întrebuințare, să se separe net variantele formale și categoriile semantice în același timp, ceea ce reprezintă soluția ideală. Un alt dicționar francez apărut în 1967, *Dicționarul limbii franceze contemporane*, procedează în acest caz prin scindarea „cuvîntului" în omonime, — soluție analitică, în conformitate cu conceptul riguros de unitate funcțională, care poate duce însă la minimalizarea descrierii semantice, descriere care, după părerea noastră, constituie obiectul principal al oricărui dicționar.

Această descriere se face cu ajutorul definițiilor și al unei clasări după trăsăturile pertinente ale conținutului. Păstrîndu-se principiile de analiză amănunțită ale *Dicționarului Robert* în 6 volume, în dicționarul *Le petit Robert* au fost eliminate „efectele de sens" provenind numai din context, au fost ierarhizate opozițiile, folosindu-se diferite semne tipografice. Natura definițiilor noastre este tradițională, dar forma lor a fost obiectul unei clasări tipologice în vederea simplificării [1]. În afară de asta am căutat să degajăm elemente de conținut destul de generale pentru a schița opozițiile de clase semantice (de exemplu : lucruri/persoane ; concret/abstract), uneori combinate între ele (de exemplu *Facteur* (I (Personnes) . . . II (Abstrait) . . .).

În afara definițiilor care corespund unei forme lexicale (cuvînt) sau unui tip de întrebuințare („sens"), au fost tratate semantic toate sintagmele și enunțurile care constituie o unitate conceptuală sau al cărei sens nu se reduce doar la suma sensurilor elementelor sale. Aceste definiții secundare sînt indispensabile pentru cei care nu au un simț înnăscut pentru principalele combinații sintagmatice ale limbii franceze contemporane. Bineînțeles, formatul mijlociu al dicționarului face ca grupurile frazeologice să nu fie prea numeroase. Avantajul acestei limitări este următorul : au fost eliminate fără milă frazele și construcțiile rare sau învechite, care îngreuiază adesea vocabularele făcute în afara țărilor de limbă franceză, oricîte calități ar avea ele, și chiar unele lucrări de mare anvergură elaborate în Franța.

În general, unitățile lexicale și grupurile frazeologice curente și moderne nu sînt precedate de nici o indicație specială. Indicațiile sînt numeroase însă și prezintă orice element lingvistic rar, învechit, didactic sau tehnic, literar sau științific, în opoziție cu elementele care circulă în limba curentă (și pe tot teritoriul Franței). Ceea ce este cu atît mai necesar cu cît lexicul descris de dicționarul *Le petit Robert* este mai amplu decît cel descris de alte dicționare franceze uzuale : el cuprinde destul de multe domenii tehnice și științifice, cîțiva termeni regionali sau arhaici (semnalați totdeauna ca atare) și foarte multe neologisme. Acestea din urmă, independent de faptul că sînt rare sau tehnice, sau, dimpotrivă, considerate ca răspîndite în vorbirea curentă, se deosebesc cronologic. Abrevierea Neol. (neologism) arată că termenul sau expresia n-a fost găsită în nici un dicționar sau culegere uzuală. Este cazul cuvîntului *août'ien* (persoană care își ia concediu în luna august și, de asemenea, printr-o ambiguitate a contextului : persoană care rămîne în Paris sau

[1] Bazele teoretice ale acestei tipologii sînt expuse în : *Definiția lexicografică* („Cahiers de lexicologie", nr. 8, 1966) și *Definiția . . ., bazele unei tipologii formale* (*Travaux de linguistique et de littérature*, Strasbourg, 1967), de J. Rey-Debove.

într-un oraș mare în această lună), *assistanat* (funcția de asistent la o facultate), verbul *fabuler* (a fabula, a inventa, a-și imagina întîmplări, povești). Alte „neologisme" sînt menționate ca apărînd la mijlocul secolului al XX-lea (mil. XX°) sau și mai precis (anglicismul *Barbecue* „grătar de fript carne", în jurul anului 1954).

Ca în toate dicționarele, limitele lexicului descris sînt arbitrare, dar nici un cuvînt, fie recent, fie regional, n-a fost omis dacă întrebuințarea lui s-a generalizat în Franța.

Ca și dicționarul Robert în 6 volume, a cărui metodă o urmează, fără să fie însă o simplă formă prescurtată a acestuia, *Le petit Robert* se definește ca un dicționar „analogic". În marele dicționar Robert, „analogie" însemna, mai întîi de toate, orice fel de relație conceptuală între conținutul a două unități lexicale. Această relație putea să fie de naturi diferite și să corespundă sau nu unei posibilități pur lingvistice; anumite cuvinte erau corelate din cauza apropierii contextuale (părțile motorului unui automobil, de exemplu), altele, din cauza unui element comun din punct de vedere al conținutului (lista verbelor care exprimă mișcarea). *Le petit Robert* descrie mai degrabă relațiile paradigmatice ale vorbirii : posibilitățile de comutare (antonime, sinonime etc.), de substituire (sinonime) și de ambiguitate (omonime). Unitățile lexicale semnalate sînt raportate nu numai la alte unități sau la alte cuvinte, ci și la sintagme (de exemplu la *droit: il a le droit d'en parler* „are dreptul să vorbească despre asta" trimite la : *il a voix au chapitre* „are dreptul să-și spună părerea" ; *vous n'avez pas le droit de . . .*, „nu ai dreptul să . . .", la : *vous êtes mal venu à . . .*, „nu ești în drept să . . .". Mai mult, unitățile puse în raport unele cu altele pot avea aceeași funcțiune (ca mai sus) sau funcții complementare, corespunzînd unor posibilități transformaționale. Cuvîntul *Drapeau* „drapel" trimite la *étendard* „stindard", *pavillon* „steag, pavilion" etc. (substituabilitate), *garnir de drapeaux* „a pune steaguri" trimite la *pavoiser* „a pavoaza", (înlocuire printr-un verb a unei sintagme verbale care cuprinde un substantiv) și, în sfîrșit, *porter le drapeau* „a purta drapelul" trimite la *porte-drapeau* (transformare a unei sintagme verbale în substantiv : *c'est lui qui porte le drapeau* „el poartă drapelul", *c'est le porte-drapeau* „el este port-drapel"). Acest sistem de trimiteri poate fi util în mai multe direcții : la studierea seriilor de sinonime parțiale, a sistemelor de opoziții, a grupelor morfo-semantice. Pe plan diacronic, structura unui cîmp lexical poate să fie abordată mult mai ușor, fiecare cuvînt fiind datat în dicționar.

Dar informațiile diacronice, descrierea semnificațiilor, cea a relațiilor semantice și funcționale dintre cuvinte n-ar da decît o imagine săracă și deformată a limbii, dacă faptele de vorbire n-ar justifica și n-ar îmbogăți descrierea.

Problema exemplelor ridică o controversă importantă. Dicționarul trebuie oare să meargă pe linia celor mai simple structuri de frază pentru a ne da o imagine asupra nivelului fundamental al realizărilor ? În acest caz, exemplele sînt create de lexicograf și corespund unor fraze simple sau unor sintagme, adesea trunchiate și impersonale (sintagme verbale la infinitiv sau la persoana a III-a a indicativului ; sintagme nominale la singular, fără determinări etc.). Dacă, dimpotrivă, mergem pe linia atestărilor, a frazelor scrise sau a înregistrărilor de fraze din limba vorbită,

obținem tot felul de enunțuri, simple sau complexe, neutre sau stilistice. În acest caz alegerea lexicografului corespunde unui model de descriere, de cele mai multe ori empiric, care intervine ca și la formarea exemplelor inventate.

În practică, unele dicționare renunță la citate sau le evită *(Dicționarul Academiei franceze, Dicționarul limbii franceze contemporane)*, în timp ce altele dau astfel de exemple, de cele mai multe ori literare (este, în mod obligatoriu, cazul dicționarelor istorice : *Littré, Oxford Dictionary, Dicționarul limbii române)*. Cele dintîi riscă să dea o imagine arbitrară a limbii, fiind rari lexicografii capabili să formuleze corect totalitatea sintagmelor și a frazelor simple necesare descrierii. Ceilalți riscă să amestece nivelele de folosire și să suprapună structuri de enunțuri complexe, omițînd să descrie tipurile indispensabile de enunțuri simple (fraze normative). De aceea, *Le petit Robert* dă în același timp exemple foarte scurte, cu o structură simplă (fraze, propoziții sau sintagme în care intră în mod firesc cuvîntul descris) și fraze din autori, cu caracter literar, didactic sau chiar vorbit și popular (dialoguri, comunicări). Astfel, după ce am trecut în revistă cele mai frecvente tipuri de enunțuri, construcțiile cele mai normale în care apare cuvîntul dat, am vrut să dăm cîteva exemple cu privire la posibilitățile nelimitate de creație ale limbii, prin intermediul marilor scriitori, în stare mai mult ca oricine să realizeze enunțuri complexe, fără să se depărteze de ceea ce este numit în mod vag geniul limbii, care nu este altceva decît conformarea intuitivă la structurile fundamentale.

Aceste cîteva observații de metodă sînt în măsură, credem, să demonstreze că *Le petit Robert* încearcă să prezinte esența lexicului francez actual, să indice modul de funcționare al lui, să descrie rețelele de relații care îl structurează, dînd în același timp puncte de reper istorice și informații practice despre normele grafice, fonetice, morfologice și sintactice ale limbii franceze actuale. Acest aspect normativ, indispensabil pe plan pedagogic, este foarte nuanțat și suplu : se recurge mai degrabă la simple indicații decît la prescrieri rigide, totdeauna discutabile. Astfel, termenii calificați, în mod peiorativ, drept „franglais" (franco-englezi), cu denumirea răspîndită de domnul Etiemble (cum ar fi *parking* și o mulțime de neologisme), sînt prezentați pur și simplu sub indicația *anglicism*, mult mai obiectivă. Alte cuvinte, construcții sau expresii considerate nerecomandabile poartă indicația „criticate de puriști".

Bineînțeles, acest program ambițios nu este decît parțial realizat, datorită dimensiunilor dicționarului (un volum de 2 000 de pagini) și rapidității cu care a fost realizat. În *Le petit Robert* lipsesc mai ales indicațiile precise cu privire la frecvență și o tipologie mai riguroasă a nivelelor de folosire. Dar indicarea precisă a valorii abrevierilor date la începutul volumului constituie un progres.

Ar fi de dorit ca această lucrare să aibă echivalente în alte limbi [2] și să servească drept bază unor dicționare bilingve, în măsura în care structura lexicală și semantică a celor două limbi ar permite-o. Paralel cu dicționarele istorice mai vaste, al căror obiect este mult diferit, și cu

[2] *A magyar nyelv Kéziszótára* mi se pare că reprezintă un model destul de apropiat pentru maghiară.

dicționarele pur sincronice, încă rare printre lucrările lingvistice, noi am vrut să prezentăm elementele esențiale ale descrierii analitice a unui lexic.

În mod practic, acest dicționar a fost redactat în 1966 de doamna Rey-Debove, de domnul H. Cottez și de mine, ajutați de mai mulți specialiști, sub conducerea domnului Paul Robert, folosind textele și documentele *Dicționarului Robert* în 6 volume. Conținutul său corespunde unui sfert din dicționarul mare, dar această sărăcire este compensată, în parte, de o mai mare densitate, de o eliminare a faptelor de vorbire (mai ales a efectelor de natură stilistică) și de o mai mare sistematizare. Au fost adăugate unele elemente, dintre care cel mai important este, fără îndoială, transcrierea fonetică a tuturor cuvintelor-titlu și chiar a unui număr de sintagme. Problemele de transcriere și de fixare a unei norme, totdeauna arbitrare, au fost rezolvate într-un mod sistematic, fără să se țină seama de neutralizările parțiale ale unor opoziții (*o* deschis/*o* închis, *a* anterior/*a* posterior) și nereținîndu-se, cu unele excepții, decît o normă fonetică pentru fiecare cuvînt-titlu.

În detaliu, materialul a fost adus la zi prin introducerea unor unități lexicale noi și a numeroase sintagme. În sfîrșit, informațiile istorice — secundare pentru optica generală a dicționarului, dar esențiale pentru a-i asigura lucrării cele mai variate posibilități de utilizare practică — au fost revăzute și completate. Astfel, după ce am utilizat bogata informație din *Französisch-etymologisches Wörterbuch* de W. von Wartburg, am despuiat numeroase texte tehnice și științifice și am precizat numeroase datări [3].

Caracterul sistematic al informațiilor a antrenat, desigur, și aici datări provizorii sau imprecise (cînd nu aveam nici o altă sursă în afara releveelor noastre, în mod fatal incomplete), dar permite celui care îl folosește să găsească un tablou destul de cuprinzător al istoriei lexicului limbii franceze moderne. Nu sînt datate numai formele — ca în majoritatea dicționarelor etimologice curente — ci și sensurile sau modurile de întrebuințare. De exemplu, pagina 337 a dicționarului, care cuprinde 18 cuvinte-titlu sau forme diferite, prezintă nu mai puțin de 38 de datări cu privire la unele sensuri (de exemplu *une construction* (o construcție — o clădire, *une construction grammaticale* = o construcție gramaticală), sintagme *(boa constricteur* = boa constrictor), moduri de întrebuințare.

Aceste informații istorice, date în afara descrierii sincronice, prezintă, dincolo de interesul lor practic, avantajul de a aduce noi elemente cu privire la structura sistemului lexical descris (al francezei secolului al XX-lea).

Pentru a încheia, vom observa că, prin indicațiile metodice și prin aspectul sistematic al analizei conținutului, *Le petit Robert* reunește în el remarcabilele eforturi ale *Dicționarului limbii franceze contemporane* și proiectul de dicționar elaborat de Marcel Cohen. Această convergență, în ciuda obiectivelor diferite, constituie un început de progres pe calea cea bună pe care ar trebui să meargă lexicografia în cadrul științei lingvistice, pentru a deveni o ramură importantă a lingvisticii aplicate.

(În romînește de Ileana Vulpescu)

[3] A se vedea și articolul scris de A. și J. Rey (care urmează să apară în „Le Français moderne").

PENTRU UN DICȚIONAR TOPONIMIC ROMÂN

DE

ION DONAT

I

Pînă astăzi nu se cunosc toate numele de locuri care există în țară și nici toate cele care se găsesc menționate în izvoarele istorice, dar au dispărut de pe teren în cursul timpului. Spre a ne putea orienta în acest domeniu sîntem încă obligați să apelăm la lucrări alcătuite — cu mijloace puține și, inevitabil, defectuos —, la sfîrșitul secolului trecut. Această constatare ar fi de ajuns pentru a trage concluzia că este necesar să se întocmească, în viitorul apropiat, un dicționar toponimic român; dar argumentului precedent trebuie să i se alăture altul, întemeiat pe situații care sînt observate din ce în ce mai des de cercetători: datorită schimbărilor adînci din viața satului, o parte din nomenclatura topică actuală dispare sau se modifică sub ochii noștri. Este în afară de orice îndoială că, în operația de culegere a toponimiei actuale, ceea ce se poate face astăzi va fi mult mai greu de făcut mîine.

Dicționarul toponimic român urmează să fie, în primul rînd, un instrument de orientare curentă, a cărui întocmire trebuie privită ca un act de cultură, pe care generația de azi nu-l poate lăsa pe seama viitorului; dar, în același timp, dicționarul va cuprinde un material de cercetare științifică, sistematizat și în bună parte nou.

Numele de locuri pot fi studiate sub diferite aspecte. Pentru lingvist ele reprezintă un material lexical, care urmează a fi analizat mai întîi după criterii lingvistice. „Fiind, în realitate, elemente ale lexicului . . ., chiar atunci cînd au un caracter strict de nume proprii, toponimicele nu pot, cel puțin principial, să fie studiate cu toată seriozitatea necesară decît de lingviști. Oricare ar fi punctul de vedere al cercetătorului, se impune, din capul locului, să le cunoaștem etimologia . . . Așadar, studiul strict lingvistic trebuie să preceadă pe cel geografic, istoric, etnologic etc.". Pe teren românesc, studiul lingvistic al toponimiei capătă o importanță cu totul deosebită, întrucît „pentru epoca anterioară veacului al XVI-lea,

aproape singurul mijloc de a ne informa asupra limbii noastre sînt numele topice, alături de cele personale, din documentele scrise, după provincii, slavonește sau latinește" [1].

Evidentă ne apare și legătura dintre numele de locuri și geografie: toponimia este, cum s-a mai remarcat, anexa terminologică a acestei discipline. Ea se naște din nevoia omului de a se orienta în spațiu, iar relația dintre om și mediul înconjurător formează obiect de cercetare pentru geograf. Nu este de mirare deci că geografii au fost, nu numai la noi, primii care au cules numele de locuri, au descris elementele denumite de ele și au întocmit dicționare cu acest material.

Dar toponimia este, în același timp, un fenomen istoric, deoarece apare în societate, ca urmare a relației dintre oameni. Chipul cum ia naștere această nomenclatură, vîrsta și etimologia termenilor, răspîndirea caracteristică, pe teritoriu, a unor categorii de toponime etc. nu se pot explica în afara condițiilor istorice și, în consecință, cercetarea toponimiei nu poate fi făcută independent de istorie. Pe de altă parte, istoricul găsește în toponimie un mijloc de a înțelege mai bine unele stări din trecut, iar în anumite cazuri toponimia este singurul martor pe care el îl poate invoca. Istoricii au cercetat, de exemplu, toponimia din țara noastră mai ales în legătură cu problema persistenței elementului romanic la nordul Dunării în perioada pentru care nu avem izvoare scrise.

Așadar, cel puțin aceste trei categorii de specialiști: lingviștii, geografii și istoricii, sînt interesați în mod nemijlocit să se întocmească, în timpul cel mai scurt, un dicționar toponimic, a cărui lipsă împiedică progresul în toate aceste sectoare ale cercetării.

II

Toponimia ni se înfățișează ca un domeniu unde colaborarea dintre reprezentanții diferitelor discipline este nu numai posibilă, ci și absolut necesară. Dacă excludem, ca de neconceput pentru noi, soluția unor dicționare paralele, întocmite separat de lingviști, geografi și istorici, soluție care presupune repetarea efortului științific și a cheltuielilor, rămîne să căutăm mijlocul de a întocmi o singură lucrare, capabilă să satisfacă pe toți specialiștii. Faptul este fără îndoială posibil, cu toate dificultățile care probabil se vor ivi mai ales în legătură cu echilibrul dintre categoriile de informații și cu tehnica cercetării.

Articolele unui asemenea dicționar unic ar urma să cuprindă:

1. toponimul cu variantele sale, anul de apariție în documente, etimologia;

2. descrierea geografică a elementului numit — și

3. datele istorice.

Marele volum de muncă, modul în care a fost editat materialul istoric (în colecții regionale), limitele de specializare ale celor ce vor lucra și chiar dorința firească a cercetătorilor din centrele cu activitate științifică din țară, de a colabora la dicționar, impun divizarea sa — cel puțin

[1] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 8—9.

într-o primă etapă — pe provincii istorice. Va trebui să existe însă un for de coordonare, care să asigure unitatea tematicii și a procedeelor tehnice.

O lucrare de dimensiuni naționale, ca aceasta, n-ar trebui începută decît după o minuțioasă pregătire, care ar urma să cuprindă :

a) cunoașterea tuturor experiențelor străine de pînă acum, din acest domeniu, ceea ce ar da posibilitatea ca prin dicționarul românesc să se realizeze progrese ;

b) întocmirea și apoi verificarea practică, pe teren, a eficacității instrumentelor de lucru create în acest scop ;

c) organizarea terenului, prin constituirea unui corp de corespondenți locali, — și

d) întocmirea unor dicționare-machetă, pentru cel puțin două zone relativ mici, cu relief și istorie cît mai deosebite, care vor arăta condițiile de lucru în aceste medii și vor servi la definitivarea metodei de culegere și expunere.

Această pregătire metodică va ajuta pe autorii dicționarului să ocolească pericolul de a se vedea obligați să-și modifice, după începerea activității propriu-zise, obiectivul, principiile și tehnica [2].

Primul scop urmărit prin alcătuirea dicționarului va fi strîngerea, în mod pe cît posibil exhaustiv, a numelor de locuri care s-au găsit în cursul timpului sau se găsesc astăzi pe teritoriul României. Aceasta presupune, pe de o parte, o investigație sistematică în publicații, în materialele de arhivă și în cele cartografice ; iar pe de alta, culegerea de pe teren a toponimiei actuale. Ordinea în care s-ar putea face, cu rezultate mai bune, aceste două operații, este chiar cea arătată aici, căci ajungînd pe teren cu tot materialul istoric strîns, cercetătorul va avea posibilitatea să identifice sau — după caz — să localizeze numele, păstrate sau dispărute, — care se găsesc în documente. Urmărirea fiecărui nume de loc, mai întîi în suita de documente unde apare, iar apoi pe teren, este o operație care nu s-a făcut niciodată la noi pentru vreo zonă mai întinsă. Pînă acum, extragerea toponimiei din izvoarele istorice și culegerea celei contemporane s-au realizat ca două operații deosebite. Confruntarea informației istorice cu realitatea de azi reprezintă o modalitate nouă de cercetare a toponimiei, care probabil se va dovedi fecundă.

Datorită naturii sale, *Dicționarul toponimic român* urmează a fi întocmit nu numai prin colaborarea dintre specialiștii mai multor discipline, ci și cu ajutorul unui mare număr de intelectuali din orașele și satele țării. Culegerea de pe teren a toponimelor, a informației de istorie locală, ca și a documentelor aflate la săteni — în care se pot găsi termeni neatestați altfel — sînt operații care nu vor putea fi făcute decît cu colaborarea localnicilor. În majoritatea satelor noastre se întîlnesc cărturari care, prin eforturi îndelungate, au întocmit monografii adesea remarcabile, rămase aproape totdeauna nevalorificate. Mobilizarea în jurul dicționarului a acestor monografiști, și în general a intelectualilor preocupați de cercetarea localității în care trăiesc, ar trebui urmărită sistematic.

[2] Pentru erorile de organizare făcute cu ocazia întocmirii *Marelui dicționar geografic* vezi introducerea primului volum al acestei lucrări și studiul meu critic : *Pentru un nou dicționar geografic*, în „Arhivele Olteniei", an. XIII, 1934, p. 257—266.

În operația de culegere a toponimiei de pe teren este potrivit să se împletească metoda chestionarului trimis corespondenților locali cu ancheta directă, făcută de specialist, care urmează să verifice la față locului toate răspunsurile primite și, în plus, să adîncească cercetarea. Chestionarul a fost folosit de multe ori fără discernămînt și de aceea s-a depreciat ca mijloc de investigație științifică. Nu trebuie să se uite totuși că el are un rol foarte prețios pentru pregătirea unei anchete ulterioare, căci ușurează cercetarea specialistului și îl ajută să-și economisească timpul.

Celor mai multe chestionare privind toponimia, care au fost întocmite pînă acum, li se poate aduce obiecția că includ un număr prea mare de întrebări, care, în loc să antreneze pe corespondent, să-i semnaleze problemele esențiale și să-i organizeze răspunsurile, îi îndreaptă atenția către aspecte secundare și îl demobilizează. Situația se datorește mai ales faptului că în chestionar se amestecă două operații diferite, care în bune condiții nu se pot face deodată : la culegerea numelor de locuri se adaugă o anchetă asupra terminologiei geografice locale, care în mod firesc ar trebui lăsată în seama dialectologilor, deoarece rezultatele ei nu vor fi cuprinse în dicționar. Pe autorii acestuia, terminologia geografică locală îi interesează numai în măsura în care vreunul din toponimele culese în localitate poate fi explicat pe această cale ; dar, pentru astfel de rare prilejuri, nu trebuie să se aglomereze chestionarul cu sute de întrebări, ci va fi de ajuns să se dea anchetatorului sarcina să rezolve el însuși, pe teren, problemele ce se vor ivi. Prin chestionarul întocmit în vederea *Dicționarului toponimic român* ar trebui să se urmărească deci numai culegerea completă a numelor de locuri existente pe trupul de moșie al fiecărei localități cercetate, ceea ce va reprezenta, mai cu seamă în satele de munte, un efort considerabil cerut corespondentului. În răspunsuri, toponimul va fi însoțit de indicații privind natura elementului numit, poziția sa geografică, explicația ce i se dă de localnici și, eventual, anul apariției în documente.

III

Dicționarul toponimic român va aduce înnoirea fundamentală a bazei de informație cu care lucrăm astăzi în acest domeniu. Un număr important de toponime, extrase din documente sau descoperite pe teren, se vor adăuga celor cunoscute ; vom ajunge să cunoaștem, pentru fiecare termen, cronologia rezultată din izvoarele scrise, variantele și etimologia ; toponimia actuală se va găsi în dicționar înregistrată fonetic.

Împrejurarea că, în cele din urmă, va fi stabilit numărul termenilor topici despre care știm că au existat, în cursul vremii, pe teritoriul României va da lingvistului posibilitatea să studieze în viitor toponimia și pe baza analizelor cantitative. Pornind de astă dată de la o masă cunoscută de nume, el va putea, de exemplu, să stabilească ponderea categoriilor de fenomene lexicale păstrate de toponimie, deosebind ceea ce formează regula de ceea ce este excepțional. Informația cronologică, privitoare la o perioadă de peste o jumătate de mileniu, îi va îngădui să analizeze aceste fenomene și diacronic. Aspecte necercetate încă vor putea fi puse

în lumină prin stabilirea de corelații între unele familii de toponime și anumite structuri sociale.

Raportarea la hartă a materialului toponimic va duce probabil la revizuiri importante, atît pe terenul cercetărilor lingvistice, cît și pe cel istoric. Prin delimitarea zonelor de toponimie — de existența cărora nu ne putem îndoi, chiar atunci cînd este vorba de moștenirea toponimică slavă, deoarece și aceasta a trebuit să prezinte diferențe zonale de intensitate — se vor putea adînci cunoștințele noastre dobîndite prin *Atlasul lingvistic român*; căci zonele de toponimie (stabilite prin calcul de frecvență și delimitate prin linii pe care le-am putea numi *isonime*) reflectă situații din trecut și au, așa-zicînd, istoricitate mai mare decît zonele dialectale de astăzi.

Documentarea istorică esențială, reținută în dicționar mai ales în capitolele privitoare la așezările omenești, va putea să formeze de asemenea punctul de pornire pentru prelucrări statistice și geografice importante. Noi nu cunoaștem astăzi, de exemplu, numărul satelor libere, de moșneni și de răzeși, din Țara Românească și Moldova, atestate în cursul timpului în această situație, dar care au fost înghițite de boieri și mănăstiri. Dicționarul va semnala toate aceste cazuri — ca și pe cele analoge, de trecere a satelor de la o categorie de stăpîni la alta — și va pune astfel la dispoziția istoricilor un material propriu aprecierii exacte, ceea ce va contribui la rezolvarea unei probleme istorice de bază, care dezbină și astăzi pe cercetători.

IV

În cadrul Institutului de lingvistică din București a luat ființă recent un sector al cărui scop este cercetarea onomasticii românești. Acest sector a înscris în planul său de perspectivă *Dicționarul toponimic român*, dar și-a început activitatea, potrivit principiilor expuse mai sus, cu întocmirea unor lucrări pregătitoare privind două regiuni cu relief și istorie adînc deosebite: zona carpatică a Olteniei dintre Horez și Tismana și o parte din cîmpia Bărăganului. Prima zonă cuprinde, în limitele arătate de titlu: la nord o lată fîșie de munți înalți, care se întinde pînă la hotarul Transilvaniei, la sud complexul Subcarpaților, iar la mijloc, prinsă între aceste înălțimi, odinioară și mai mult acoperite de pădure decît astăzi, una dintre cele mai ferite regiuni din întregul spațiu aflat între Carpați și Dunăre: Depresiunea olteană. Despre această zonă trebuie adăugat că, înainte de prăbușirea statului dac, se afla în vecinătatea părții centrale a acestui stat; că, în secolul al XIII-lea, a adăpostit voievodatul lui Litovoi și că, timp de șase sute de ani, de cînd avem izvoare scrise, a fost aria cu cele mai dese sate atestate documentar, în care locuia o populație agricolă statornică, formată în majoritate din țărani liberi, al căror nucleu principal se afla aici. Este probabil că, în această parte a țării, toponimia conservă un număr de elemente vechi mai mare decît aiurea.

Cea de-a doua zonă aleasă este șesul străbătut de rîul Ialomița, de la Urziceni pînă la vărsare, adică o parte din Cîmpia română care, în această latură de răsărit, se înfățișază, prin caracterele sale fizice și biogeografice, ca un golf înaintat al stepei de la nordul Mării Negre. În

evul mediu, pe aici a fost drumul de invazie către Imperiul bizantin, urmat de populațiile nomade venite din Asia ; iar la sfîrșitul migrațiilor, într-un punct apropiat, la Milcovia, exista un episcopat catolic pentru cumani, ceea ce arată că aceștia au poposit o vreme în cîmpia de la Dunărea de jos. Sub Mircea cel Bătrîn, aici sau în regiuni vecine vor fi fost „Părțile tătărăști" din titlul voievodului. Zona a avut, pînă tîrziu, o populație rară și neașezată, cum se vede din numărul foarte mare de sate dispărute. Un act domnesc, de la începutul secolului al XVII-lea, spune că în aceste părți aproape că nu sînt sate, dar „se țin hoți și tîlhari" [3]. Toponimia însăși este de cîteva ori mai rară decît în zonele de munte, căci în stepă, dacă nu intervine acțiunea omului, se găsesc puține elemente care pot căpăta un nume. Așezările omenești — care în trecut erau mai cu seamă *cîșle*, *tîrle*, *odăi* și *slobozii* — purtau nume caracteristice ca : *Hoinari*, *Pribegi*, *Băjenari*, *Goniți*. Lîngă acestea au apărut nume date de boieri și, către vremea noastră, nume istorice și evocatoare. Nicăieri în țară n-au existat mai multe nume date de administrație decît în Cîmpia română și nicăieri aceste nume nu s-au schimbat mai des.

Cele două zone alese spre a fi cercetate se găsesc, așadar, prin numeroase aspecte, la poli opuși. Anchetarea lor va scoate în evidență deosebirile, provocate de mediu, de care este necesar să se țină seama pe teren și va contribui la îmbunătățirea instrumentelor de anchetă. Pe de altă parte, prin prelucrarea materialului cules se vor verifica unele puncte de vedere noi, care pot fi adoptate în cercetarea toponimiei noastre.

[3] Ion Donat, *Geografia ca mijloc de cunoaștere în istorie*, în „Studii", tomul 20, 196,7 nr. 6, p. 1153.

GRAIURILE BUFENILOR DIN BANAT

I

DE

MARIN PETRIŞOR

Particularităţi fonetice

Graiurile bufenilor din Banat ne dezvăluie soarta tuturor idiomurilor migrate şi dezvoltate insular pe o arie mare şi relativ unitară [1].

Investigaţia amănunţită asupra graiurilor bufenilor nu este lipsită de riscuri. Recolta bogată, strînsă în urma anchetelor dialectale, scoate la iveală fapte de limbă dintre cele mai contradictorii, atît în ceea ce priveşte posibilitatea de a stabili ce a mai rămas din vechea bază dialectală oltenească şi ce a pătruns în decursul timpului din graiul bănăţean de sud-vest cu care bufenii au venit în contact, cît şi în ceea ce priveşte unele fenomene comune graiurilor bufenilor din diverse aşezări. Adeseori, un sunet, o formă morfologică, un cuvînt prezintă variante de la o aşezare la alta. Unite prin unele particularităţi esenţiale, ele sînt totuşi deosebite unele de altele.

Toate acestea ne-au obligat să renunţăm la metoda tradiţională şi să alegem o altă cale de prezentare a realităţii lingvistice : aceea de a defini ce a mai rămas din vechea bază dialectală, ce a fost comun în trecut vechii arii şi actualei arii, ce a fost însuşit din graiurile în contact etc. Am apelat la clasificarea faptelor de limbă, dar ne-am străduit să tragem cît mai multe concluzii care să le lumineze.

Pentru a înlătura orice îndoială asupra autenticităţii clasificărilor pe care le-am propus, am întreprins, în afara anchetelor asupra graiurilor bufenilor, anchete dialectale şi sondaje în aşezările din care ei au imigrat

---

[1] I.-A. Candrea, *Constatări în domeniul dialectologiei*, în gs, I, 1924, fasc. 2, p. 193—200 ; U. Weinreich, *Language in Contact*, New York, 1953, p. 1—82 ; M. Caragiu, *Influenţa daco-română asupra graiului unei familii aromâne din R.P.R.*, în *Fonetică şi dialectologie*, vol. I, 1958, p. 79—100 ; mai ales pentru observaţiile din concluzii, p. 99—100.

precum şi în aşezările bănăţene învecinate [2]. Numai după aceea am putut delimita ceea ce a fost dintotdeauna, în raport cu influenţele şi cu evoluţia. ALR, ALRT, NALR Olt. I şi numeroasele monografii privind Oltenia [3] ne-au oferit un material comparativ deosebit de valoros.

Am avut în vedere, de asemenea, şi materialul cartografiat în ALR I, punctul 9, localitatea Cărbunari, fundată de bufeni.

Bufenii din Banat sînt originari din judeţele oltenești de nord, nord-vest, Mehedinţi şi Gorj. Stabilirea locurilor de unde au imigrat se poate face cu multă precizie, căci, în afara tradiţiei transmise din generaţie în generaţie, un sprijin preţios ni-l oferă onomastica.

Judecînd după nume de familie ca *Tismănár*, *Izvernár*, *Superšánu T'el'éscu*, *Ţărăscu*, *Olt'ean* etc., bufenii vin din Oltenia, „din ţara" [4], îndeosebi din localităţile mehedinţene şi gorjene Tismana, Izvarna, Ciuperceni şi Teleşti.

Perioada cînd aceşti olteni au trecut în Banat nu ne este clară. Treceri de olteni de nord în Banat trebuie să fi fost din cele mai îndepărtate timpuri.

Istoria ne dovedeşte că sudul Banatului şi nordul Olteniei au făcut parte, timp de mai multe secole, din aceeaşi unitate administrativă, politică şi economică, cunoscută sub numele de Banatul de Severin.

În Banatul de Severin, care cuprindea partea de apus a Cernii, deci Banatul de sud-vest şi Oltenia de nord (Tismana a fost într-o vreme chiar capitală, ceea ce dovedeşte că această unitate nu s-a limitat la linia Dunării, ci s-a întins şi spre est), populaţia românească pendula în, aceleaşi direcţii, de la sud spre nord şi invers, dezvoltîndu-se asemănător economic, spiritual şi lingvistic. Este incontestabil faptul că în momentul cînd se pun bazele primelor stătuleţe româneşti, *nordul Olteniei era deja organizat în structura Banatului de Severin.*

Timp de 182 de ani, cît Banatul Timişan şi celelalte comitate de pe teritoriul Banatului de astăzi au stat sub turci, nordul Olteniei a intrat în sfera de influenţă a marii provincii româneşti. În această perioadă se pierde amintirea vechii organizări. Numai satele înşirate pe valea oltenească a Cernei superioare au continuat să fie în contact cu satele înşirate pe valea bănăţeană a Cernei superioare.

---

[2] Între 22 octombrie 1966 şi 12 septembrie 1967, am efectuat mai multe anchete dialectale şi sondaje în localităţile Văliug, Pescarii, Padina Matei, Dubova, Sasca Montană din sud-vestul Banatului, populate exclusiv de bufeni, în localităţile Tismana, Izvarna şi Teleşti din nord-vestul Olteniei, de unde au imigrat oltenii stabiliţi în Banatul de sud-vest, şi în localităţile bănăţene vecine cu aşezările bufenilor, Sicheviţa şi Girnic.

[3] T. Gîlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în GS, V, 1931, fasc. 1, p. 64—124; Luca Preda, *Cercetări dialectale în Dolj*, în GS, VII, 1937, p. 231 şi urm.; I. D. Ionescu, *Însemnări despre graiul gorjean*, în BIFR, VII—VIII, 1940—1941, p. 326—328; M. C. Gregorian, *Graiul şi folclorul din Oltenia nord-vestică şi Bănatul răsăritean*, în „Arhivele Olteniei", XVII, 1938, mai—dec., p. 221—275.

[4] *Bufán-buféń*, cu sinonimul *ţăran-ţăréń*, mai puţin răspîndit. Asupra celor doi termeni, vezi Gustav Weigand, *Der Banater Dialekt*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", III, p. 201—203; HEM, 3189; TDRG, 645; DA, 675. Interesant este faptul că numai oltenii din Dubova ştiu că sînt *ţăréń*, dar nu recunosc că sînt *buféń*, în timp ce bufenii nu ştiu ce înseamnă *ţăréń*. Probabil că legătura sinonimică s-a rupt de curînd. Cercetătorii de mai sus dau celor două cuvinte acelaşi sens. Vom reveni cu completări abia după ce vom ancheta şi graiurile bufenilor de pe Valea Caraşului şi din jurul Reşiţei.

În grai, dublul aspect al acestei realităţi istorice se manifestă prin dezvoltarea paralelă, pînă la ultimele consecinţe, a graiurilor aşezărilor oltenești şi bănăţene de pe Cerna, şi prin îndepărtarea graiului oltenesc de nord-vest, în general, de graiurile bănăţene de sud. Cele mai importante fenomene fonetice bănăţene nu se mai răspîndesc în Oltenia de nord-vest, iar termenii privind administraţia şi evoluţia manufacturii sînt comuni cu aceia din întreaga Oltenie şi Muntenie [5].

Existenţa seculară a Banatului de Severin justifică pe plan dialectal dezvoltarea unor graiuri supuse aceloraşi tendinţe, graiurile Banatului de Severin, care au aparţinut unei alte distribuiri dialectale decît cea actuală[6]. Particularităţile „bănăţene" ale graiurilor oltenești de nord, asupra cărora vom reveni, nu ne îndreptăţesc, în felul acesta, să le categorisim ca graiuri de tranziţie, ci ca graiuri arhaice redistribuite [7]. Prin schimbarea centrului de gravitaţie, ele s-au muntenizat treptat.

Bufenii s-au stabilit în sudul Banatului începînd cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind colonizaţi aici pentru a da imbold mineritului, care a stagnat în timpul stăpînirii turceşti.

Trebuie să acceptăm că numărul lor a fost impresionant, căci ei au fundat aproximativ 18 aşezări destul de populate. Cîteva dintre localităţile fundate de bufeni se aflau pe lîngă unele aşezări bănăţene şi au primit acelaşi nume. Astăzi ele se deosebesc prin determinativul „nouă" sau „montană". Unele dintre vechile aşezări bănăţene şi-au adăugat determinativul „română". În felul acesta a fost lichidată omonimia.

Sînt socotite aşezări de bufeni Moldova Nouă (astăzi, în special cartierul *Baronu*), Moldoviţa, Padina Matei, Pescarii (Coronini), Cărbunari, Ştinăpari (toate pe lîngă Moldova Nouă), Oraviţa Montană, Sasca Montană, Rusova Nouă (toate pe lîngă Oraviţa), Reşiţa Montană, Bocşa Montană, Văliug, Docnecea (toate pe lîngă Reşiţa), Moraviţa (mai izolată, pe graniţa cu R.S.F. Iugoslavia) şi comunele Satu-Nou, Simiai, Straja, de pe teritoriul R.S.F.I. [8]

Bănăţenii nu i-au primit cu simpatie pe noii lor vecini, pe care i-au poreclit *bufeni* şi *ţăreni*. Ca reacţie, noii veniţi i-au poreclit, la rîndu-le, pe băştinaşi *frătuţi* [9].

Izolaţi mai întîi, căci oltenii au preferat dealurile şi munţii învecinaţi localităţilor bănăţene, contactul între bufeni şi frătuţi a devenit din ce în ce mai activ, transformîndu-se într-un adevărat „bilingvism

[5] M. Petrişor, *Graiuri mixte şi graiuri de tranziţie. Cu privire la un grai mixt din nord, nord-vestul Olteniei*, în LR, XI, 1962, p. 92—93.

[6] D. Macrea, *Probleme de fonetică*, Bucureşti, 1953, p. 97, consideră că palatalizarea labialelor nu corespunde cu actuala împărţire dialectală a dacoromânei. Fenomenul aparţine unei împărţiri dialectale mai vechi.

[7] Gr. Brîncuş, *Cercetări asupra unui grai de tranziţie*, în „Revista Universităţii C. I. Parhon", Seria ştiinţelor sociale-filologie, nr. 2—3, p. 197—206; idem, *Graiul din Oltenia*, în LR, XI, 1962, nr. 3, p. 259, unde insistă mai mult asupra caracterului arhaic al Olteniei; M. Borcilă, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ş ca* **s** *şi j ca* **z** *în graiurile dacoromâne. Vechimea şi originea fenomenului*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai" Series philologia, fasc. 2, 1965, Cluj, p. 115, acceptă punctul nostru de vedere.

[8] R. Flora, *Graiurile româneşti din Banatul iugoslav*, în „Fonetică şi dialectologie", Bucureşti, 1958, vol. I, p. 127—128.

[9] Asupra numelui lor colectiv nu vom insista aici. Deocamdată, trimitem la nota etimologică a Piei Gradea, *Bufeni*, în CL, Cluj, II, 1957, p. 305—307; vezi şi C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, tom I, sub articolele *Bufani* şi *Frătuţi*.

dialectal", fenomen rar întîlnit în cadrul dacoromânei. Rezultatul acestui bilingvism este oglindit în stadiul de astăzi al graiurilor din cele 18 așezări de bufeni, cîte am reușit deocamdată să identificăm.

În lucrarea de față ne-am propus să descriem particularitățile fonetice ale acestor graiuri imigrate, dezvoltate în contact cu graiurile bănățene.

A. *Baza dialectală a graiurilor bufenilor. Particularitățile comune Olteniei de nord și Banatului.*

Particularitățile graiului bufenilor se întîlnesc în graiurile strămoșilor acestora din așezările oltenești de nord-vest, dar și în satele bănățene vecine așezărilor lor actuale din Clisura Dunării și din Banatul de sud. Cele mai multe dintre ele cuprind aproape tot Banatul și, într-o mai mică măsură, Țara Hațegului.

Cercetătorul este ispitit să se întrebe chiar de la început, așa cum este normal, dacă avem a face cu deprinderi fonetice recente, însușite de bufeni din îndelungatul contact cu bănățenii de baștină, sau dacă acestea nu sînt cumva fenomene străvechi, moștenite din vechea lor bază dialectală, de vreme ce aria acestor particularități se întinde și peste Oltenia de nord-vest [10].

Delimitarea acestor fenomene prezintă o însemnătate deosebită, căci ele sînt, în realitate, elemente ale bazei dialectale în graiurile bufenilor. Natura lor „bănățeană" este conferită numai de faptul că, în precizarea ariei, Banatul intră aproape integral, în timp ce izofonele care se întind peste Oltenia se mărginesc numai la limita nord-vestică.

În ciuda teritoriului restrîns cu care Oltenia participă la această arie, particularitățile comune ei cu Banatul și cu Țara Hațegului nu sînt rezultatul unor infiltrări lente, al unor suprapuneri [11], ci efectul evoluției normale a graiurilor românești din această parte a teritoriului de formare a graiurilor dacoromâne. Este vorba de partea „oltenească" (acest sens l-a căpătat tîrziu) a vechiului Banat de Severin, perioadă cînd s-a cristalizat denumirea comună.

Natura „bănățeană" a graiurilor oltenești de nord-vest, intrate astăzi și ele în sfera de influență a graiurilor muntenești, este asigurată și prin existența la dreapta și la stînga Cernei superioare a graiurilor „în *â*" și a graiurilor „în *s*" și „în *z*", neunitare, chiar difuze și în evident regres [12].

În realitate, nu avem a face cu o arie bănățeană, ci cu o arie comună banato-sud-vest ardelenească — nord-vest oltenească, constituită din cele mai îndepărtate timpuri, ducînd pînă în prima jumătate a secolului al XVI-lea, cînd Oltenia din contururile ei actuale este încadrată Țării Românești. Chiar și Țara Hațegului, rămasă o vreme în contact cu Banatul, *care se va organiza în confinii grănicerești*, va tinde treptat spre orașele ardelenești și va pierde legătura cu vechiul centru.

[10] Numeroase particularități comune acestei vechi arii se întîlnesc și în alte graiuri din Ardeal. Vezi T. Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, 1961, p. 32—79. Observațiile lui Gr. Brîncuș, *op. cit.*, p. 259—260, sînt valabile mai ales pentru Oltenia nord-vestică.

[11] Termeni folosiți de I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. 193.

[12] Cf. M. Borcilă, *op. cit.*, p. 115.

Destrămarea vechii arii lingvistice şi constituirea graniţelor administrative, politice, economice, după bătălia de la Mohács (1526), n-a întrerupt întru totul contactul lingvistic, dar graiurile bănăţene au rămas mai conservatoare, sau au intrat într-un proces evolutiv, prin dezvoltare internă şi în contact cu alte influenţe eterogene [13]. Graiurile haţegane s-au ardelenizat, rămînînd deschisă la influenţa bănăţeană numai regiunea imediat învecinată cu Banatul, în care un rol însemnat a avut *culoarul intramontan Caransebeş-Băuţari*.

Graiurile oltenești de nord au început să se muntenizeze. Evoluţia atît de înaintată a dentalelor din graiurile bănăţene, unde dentalele palatalizate *t' —d'* au devenit africate prepalatale *ć —đ* nu s-a mai petrecut aici decît sporadic. Păstrarea fazei *t' —d'* ne arată că separarea s-a făcut mai înainte de generalizarea acestei tendinţe, iar absenţa influenţei maghiare şi germane din terminologia administrativă şi manufacturieră fixează sigur ruperea comunităţii în jumătatea a doua a secolului al XVI-lea, ceea ce şi corespunde realităţii istorice.

Rămasă izolată de aria bănăţeană, Oltenia de nord păstrează pînă astăzi particularităţi străvechi necunoscute restului Olteniei şi Munteniei. Existenţa lor reală, interpretată ca rezultat al unei comunităţi istorico-administrative şi nu ca infiltrări, pledează pentru un capitol de dialectologie istorică, fiindcă aceste particularităţi sînt dovada incontestabilă a unei mai vechi distribuiri a teritoriului vestic dacoromân, redistribuit astăzi [14]. Acest capitol de dialectologie istorică îşi aşteaptă de mult cercetătorii.

Sincronic, graiurile oltenești de nord, scăpate de sub influenţa graiurilor bănăţene, sînt subordonate ariei muntenești. Muntenizarea lor lentă s-a desfăşurat şi se va desfăşura prin atenuarea particularităţilor arhaice. Deja din anchetele pe generaţii şi pe sexe, pe care le-am întreprins în satele de unde au imigrat bufenii, am constatat că bărbaţii şi generaţiile mai tinere prezintă un grad dezvoltat de muntenizare [15]. Înseşi femeile prezintă aici sisteme fonetice deschise, libere, greu de descris, căci materialul este foarte neunitar. În nici un caz nu poate fi vorba de coexistenţa mai multor sisteme ci, aşa cum le-am denumit, de sisteme libere.

Influenţa actuală a limbii literare grăbeşte numai un proces început de secole, care, în orice condiţii, trebuia să sfîrşească astfel. Aceasta este soarta tuturor idiomurilor insulare în contact, indiferent dacă ele au sisteme apropiate sau depărtate de idiomurile marilor unităţi, în perspectivă învingătoare. Este soarta istroromânei din Dalmaţia, a aromânei din Dobrogea, dar şi a graiurilor moldoveneşti şi ardeleneşti imigrate tot în Dobrogea, din păcate şi ele nestudiate [16], care prezintă numeroase

[13] Graniţele administrative, ca şi unele graniţe naturale, nu despart tranşant ariile. Cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti, 1961, p. 19—22. În interiorul graniţelor, majoritatea graiurilor tind spre centru. Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940, p. 216 : „... dialectele se datoresc şi unor cauze directe, precum gravitarea indivizilor grăitori spre aceleaşi centre şi apropierea între ei produsă de aceleaşi aspiraţii de ordin naţional sau de aceleaşi interese de ordin social".

[14] Pentru actuala repartizare a graiurilor dacoromâne, cf. E. Petrovici, *Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR, III, 1954, nr. 5, p. 5—17; R. Todoran, *Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromâne*, LR, V, 1956, nr. 2, p. 38—50.

[15] B. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, 1967, p. 98—120.

[16] În *op. cit.*, p. 93—94, am atras atenţia asupra perspectivei graiurilor imigrate în Dobrogea.

afinităţi, în ceea ce priveşte dezvoltarea lor, cu soarta graiurilor oltenești de nord-vest.

Alta a fost situaţia în secolul al XVIII-lea, cînd bufenii au plecat din Oltenia de nord-vest pentru a popula Clisura Dunării şi sudul Banatului. Roirea lor s-a făcut mai ales din satele sărace şi deci mai periferice, unde muntenizarea nu se manifestase încă sau se manifestase slab.

Bufenii au dus cu ei graiul lor arhaic, în multe privinţe asemănător cu cel al bănăţenilor frătuţi. Unele particularităţi lingvistice, alături de portul lor deosebit[17], ca şi de alte deprinderi ale vieţii materiale, de folclor, au determinat ca bufenii să fie simţiţi totuşi ca o insulă în mijlocul masei compacte bănăţene.

Oricît de apropiaţi ca grai, bufenii aduceau în vorbirea lor unele particularităţi fonetice, lexicale şi gramaticale care i-au frapat pe bănăţeni. Între acestea, evoluţia lui *ń* > *i̯* în cuvintele moştenite din latină *(cui̯, călcíi̯)*, păstrarea vocalei anterioare în prepoziţiile *d'e, d'in* şi în prefixul *d'es-*, forma prepoziţiei *pie*, în comparaţie cu corespondentele bănăţene *cuń, călcíń, dă, dîn, dăs-, pră*, erau cele mai relevante şi nu au putut scăpa simţului lingvistic al bănăţenilor. (În timpul anchetelor în satele de bufeni şi frătuţi, toţi informatorii, fără excepţie, au susţinut că ei se deosebesc în vorbire, pornind tocmai de la aceste particularităţi.)

Contactul între cele două graiuri s-a făcut anevoie, întrucît cele două grupuri de vorbitori aveau ocupaţii diferite, bufenii lucrînd, iniţial mai ales, în pădure, deci izolaţi, cum izolate erau şi satele pe care le fundaseră pe dealurile cele mai înalte sau în păduri, iar frătuţii lucrîndu-şi pămînturile străbune. Femeile, în general casnice şi conservatoare, au avut un rol minim în contactul lingvistic.

Adevăratul contact s-a petrecut abia în minele din jurul Oraviţei, Aninei şi Moldovei Noi şi pe domeniile U.D.R. Munca grea, istovitoare, i-a unit pe bufeni şi pe frătuţi. Aci a început să se exercite din plin influenţa bănăţeană propriu-zisă. Prin bărbaţi, graiul frătuţilor a pătruns în masa coloniştilor. Şcoala, oricît de neorganizată a fost ea în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, a contribuit şi ea cu ceva, căci învăţătorii erau bănăţeni.

Nevoile vieţii materiale i-au scos pe bufeni din izolarea lor, atrăgîndu-i spre tîrgurile provinciei, de unde puteau cumpăra cele necesare traiului şi unde îşi puteau vinde produsele casnice. „Haina nemţească" avea să înlocuiască, greu dar cu timpul aproape definitiv la bărbaţi, frumosul port al oltenilor de nord, rămas pe fundul lăzilor de zestre şi scos numai la *ńidéi̯*, sau la unele serbări ţărăneşti. Rolul de conservare a tradiţiilor, a graiului, a portului a rămas pe seama femeilor, care încetul cu încetul au cedat şi ele, deşi numai parţial, în procesul contactului. Actualmente, acest proces este evident pentru generaţiile medii şi pentru generaţiile tinere. Pentru ca lucrarea noastră să ofere cercetătorilor cît mai multe date referitoare la vechiul strat de limbă din graiul bufenilor, am recurs în anchetă numai la informatori-femei vîrstnice între 55—65 de ani, cele mai caracteristice exponente ale graiurilor locale.

---

[17] C. Diaconovici, *op. cit.*, p. 624 descrie portul bufenilor şi frătuţilor, subliniind deosebirile.

Minele, școala și tîrgul, într-o oarecare măsură armata după 1918, au dus la nivelarea particularităților lingvistice, dînd graiului bufenilor acel colorit bănățenesc ușor de recunoscut astăzi. Peste vechea bază comună bănățenilor și oltenilor de nord-vest, care caracterizează pînă astăzi, în regres, graiurile oltenești din vecinătatea Banatului, s-au așezat straturi noi de limbă, particularitățile graiurilor bănățene propriu-zise, necunoscute de întreaga arie, care apăruseră după scindarea comunității sau care s-au dezvoltat în continuare, după așezarea bufenilor între frățuți.

Delimitarea acestor straturi de limbă este posibilă prin compararea trăsăturilor dialectale ale Olteniei de nord-vest și ale Banatului. Numai așa ne putem da seama ce a fost primar „element comun cu graiurile bănățene", baza dialectală a graiurilor Banatului de Severin, și ce s-a suprapus prin fenomenul „bilingvismului dialectal", timp de peste două secole de la colonizarea bufenilor[18].

[18] Vezi și M. Petrișor, *Graiurile bufenilor din Clisura Dunării. Particularități fonetice*, în „Comunicări". Seria lingvistică, I, Craiova, 1968, p. 3—63.

OBSERVAȚII ASUPRA INTERPRETĂRII FAPTELOR DE LIMBĂ DE CĂTRE SUBIECTUL VORBITOR ÎNTR-O ANCHETĂ DIALECTALĂ

DE

TEOFIL TEAHA

1. Geografia lingvistică, ca metodă de cercetare a graiurilor, a acordat întotdeauna o atenție deosebită b i o l o g i e i l i m b a j u l u i. Cercetarea științifică efectuată pe teren oferă dialectologului multiple posibilități de reflectare asupra modalităților prin care se realizează comunicarea, asupra rolului pe care îl are subiectul vorbitor în evoluția limbii.

În cursul unei anchete dialectale, anchetatorul înregistrează atît primul răspuns, apărut spontan în mintea subiectului anchetat, notînd în acest caz acea formă care se află la s u p r a f a ț a memoriei lui lingvistice [1], precum și alte forme obținute ca o i n t e r p r e t a r e, ca o r e a c ț i e la primul răspuns sau în general la întrebarea pusă de anchetator. Subiectul vorbitor cunoaște mai multe sinonime și variante care c o e x i s t ă în mintea sa. Interpretarea acestor fapte de limbă de către subiect reprezintă pentru specialist o sursă însemnată de reflexii din cele mai interesante din punct de vedere teoretic.

2. Atitudinea vorbitorului se manifestă în procesul comunicării sub forma unor opoziții de natură m e t a l i n g v i s t i c ă. Problemele lingvistice de acest gen sînt, în ultimul timp, în atenția multor specialiști care au subliniat importanța lor în cercetarea lingvistică [2].

Interpretarea unui semn lingvistic cu ajutorul unui alt semn aparținînd aceluiași cod lingvistic sau printr-un grup de semne ale codului a fost pusă într-o lumină nouă prin lucrările recente ale lui Roman Jakobson. Acesta a subliniat că operațiile metalingvistice sînt parte integrantă din procesul obișnuit al comunicării și că ele constituie, în consecință, o problemă de lingvistică [3]. „Metalimbajul" nu este numai un instrument științific necesar logicienilor sau lingviștilor, ci el joacă un rol important în limbajul obișnuit, de toate zilele. Fiecare dintre noi practică meta-

[1] Cf. Sextil Pușcariu, *Limba română*, II, p. 283.
[2] Cf. Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, [1963], p. 53.
[3] *Ibidem*, p. 69.

limbajul fără să țină seamă de caracterul metalingvistic al unor astfel de operații. De exemplu, cînd doi interlocutori discută între ei, pentru a se convinge că ei folosesc bine același cod, emițătorul mesajului caută să redea acest mesaj mai accesibil auditorului înlocuind semnul pe care l-a folosit prima dată printr-un alt semn aparținînd aceluiași cod lingvistic sau printr-un grup de semne ale aceluiași cod.

Pornind de la distincția făcută între cele două nivele diferite ale limbajului „langage-objet" și „métalangage", Jakobson demonstrează că interpretarea unor concepte, a unor mesaje cu ajutorul unor expresii echivalente, a unor perifraze, sinonime etc. reprezintă o operație strict metalingvistică. Informația pe care o furnizează aceste „propoziții ecuaționale" are la bază același cod lingvistic. Cu alte cuvinte sensul unui simbol este tradus prin alte simboluri [4].

De fapt limba *(langue)* înțeleasă în sens saussurian ca un sistem de „semne", impune vorbirii individuale *(parole)* un sistem de valori normative, întrucît „ceea ce vorbește cineva e înțeles de interlocutorul său numai fiindcă vorbitorul întrebuințează aceleași valori ca semne supraindividuale" [5]. Dar limba impune un sistem de valori normative nu numai „în ceea ce privește caracterul de semn al sunetelor, ci și în alegerea între două sunete, care, în graiul aceluiași individ, coexistă cu aceeași valoare semantică sau funcțională" [6].

3. Conștienți de importanța deosebită pe care o are biologia limbajului pentru știința limbii, dialectologii au considerat necesar ca, în cursul anchetelor dialectale, să noteze toate acele amănunte care reflectă evoluția necontenită și constantă a graiurilor. Astfel, anchetatorul notează o serie de indicații privind reacțiile subiectului la întrebările din chestionarul lingvistic, eventualele retușuri succesive care completează, de obicei, răspunsurile date. Pe lîngă acestea sînt înregistrate tot felul de ezitări, nedumeriri, aprecieri asupra aspectului „frumos" sau „urît" al unor cuvinte și expresii, păreri asupra graiului pe care-l vorbesc precum și asupra graiului din localitățile sau zonele învecinate. Într-un cuvînt, sînt semnalate toate observațiile cu care ei însoțesc răspunsurile pe care le dau anchetatorului. Toate aceste observații îl ajută pe specialist în interpretarea corectă a faptelor de limbă pe care le discută [7].

4. De o mare importanță pentru felul în care reacționează subiectul anchetat este și faptul, dovedit de nenumărate ori, că persoanele interogate sînt înclinate să dea răspunsuri imprecise atunci cînd observă că anchetatorul ignoră viața și obiceiurile lor [8]. De aceea, într-un fel reacționează subiectul cînd comunicarea are loc în mediul său natural, la el acasă, și altfel cînd dialogul dintre locutor și auditor are loc într-o ambianță

---

[4] Cf. Roman Jakobson, *op. cit.*, p. 203—204.

[5] Vezi E. Seidel, *Das Wesen der Phonologie . . .*, p. 24.

[6] Vezi Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 236.

[7] Vezi și discuția la K. Jaberg, *Aspects géographiques du langage*, Paris, 1936, p. 19; tot în acest sens vezi și Scheuermeyer, *Observations et expériences personnelles faites au cours de mon enquête pour l'Atlas linguistique et ethnographique de l'Italie et de la Suisse méridionale* (communication présentée au II-e Congrès international des linguistes, à Genève, août 1931), publiée dans „Bull. de la Soc. de Ling. de Paris", t. XXXIII, 1932, p. 106; Sever Pop, *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques. Première partie. Dialectologie romane*, Louvain [1950], p. 553.

[8] Vezi și Sever Pop, *op. cit.*, p. 717.

străină lui (la hotel, cafenea, birou etc.) [9]. Faptul că anchetezi la el în familie, că i te adresezi, pe cît posibil, în graiul său local, îl face pe informator să-şi înlăture timiditatea şi neîncrederea, complexul de inferioritate în faţa unui „intelectual", a unui străin care vine să-l întrebe despre diferite aspecte ale vieţii şi activităţii sale cotidiene. În acest fel, avantajului de ordin psihologic i se va adăuga cel de ordin lingvistic, întrucît informatorul va utiliza graiul său firesc, spontan, cu forme şi expresii caracteristice, evitînd în această situaţie tot felul de împrumuturi ocazionale care nu fac decît să „altereze" particularităţile lingvistice proprii graiului cercetat [10].

5. Încercăm să prezentăm în rîndurile ce urmează cîteva fapte care demonstrează valabilitatea consideraţiilor teoretice expuse mai sus.

Am reţinut pentru tema pe care o tratăm diferite observaţii şi comentarii pe care subiectele anchetate le-au făcut în cursul anchetelor dialectale efectuate în ultimii ani în Oltenia, în vederea elaborării *Noului atlas lingvistic român pe regiuni*.

6. În procesul comunicării, subiectul confruntă graiul său cu al altora, examinează deosebirile pe care le înregistrează, elimină pe de o parte din vorbirea sa ceea ce apreciază că e inutil, demodat sau, uneori, confuz, ceea ce socoteşte că nu poate fi înţeles cu uşurinţă, iar pe de altă parte, reacţionează prin adoptarea inovaţiilor auzite la alţii, prin îmbogăţirea tezaurului lexical, prin acceptarea expresiilor noi şi prin înlocuirea cu ceea ce i se pare că este mai nou, mai actual, cu pronunţări sau termeni consideraţi „mai pe româneşte", „după carte", „ca la oraş" etc. [11]. Cu alte cuvinte, la stabilirea mijloacelor lingvistice prin care se realizează comunicarea intră în acţiune şi criteriile de natură stilistică [12]. Acest gen de operaţii metalingvistice permite subiectului anchetat ca, în cursul procesului comunicării dintre locutor şi auditor, să-şi verifice şi să-şi redefinească vocabularul întrebuinţat [13].

Exemplele de mai jos [14] vin să confirme acest fapt:

920/1410: „*unģiţă*; la oraş să spune *undiţă*".

924/305: „*sudoare*; acuma să zîce că *transpir*, rîde de tine dacă pomeneşti de *sudoare*".

956/209: „*străfig* sau *strănut*, cum scrie la carte".

969/311: „*burtă*; ştiinţa-i spune *stomac*".

977/66: „noi pe limbaju românesc [= adică popular — n.n.] îi zîcem *keptin*, nu *peptin* cum îi zîce acuma".

982/314: „*încuiat* pe româneşte, *constipat* să zîce după carte".

---

[9] Vezi şi Scheuermeyer, *op. cit.*, p. 105.

[10] Cf. P. Nauton, *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central. IV. Exposé général. Table. Questionnaire. Index alphabétique*, Paris, 1963, p. 85.

[11] Cf. Sextil Puşcariu, „Dacoromania", IX, p. 430.

[12] Vezi şi Sextil Puşcariu, *Limba română*, II, p. 235.

[13] Cf. Roman Jakobson, *op. cit.*, p. 81.

[14] Pentru simplificare, materialul ilustrativ este prezentat în felul următor: primul număr reprezintă punctul cartografic anchetat pentru *Noul atlas lingvistic român pe regiuni — Oltenia* (NALR-*Olt.*, vol. I); după bara oblică urmează numărul întrebării din chestionarul NALR, iar după două puncte este redat (în transcriere literară, de obicei) răspunsul dat de informator.

7. De cele mai multe ori, subiectele vorbitoare fac distincție între cuvintele sau formele recent intrate în graiul lor și cele vechi. Deosebirea între forma actuală și cea veche, pe cale de a fi înlocuită, este remarcată :
908/751 : „*castron*, da mai adevărat să numea *strachină* mai demult".
914/766 : „*solniță* ; *sărărie* să spunea mai demult".
918/746 : „*murdară* ; *imoasă* îi spunea pe timpuri".
908/230 : „*șoptesc*, *șopîcăi*, asta-i vorbă cam bătrînă".
903/795 : „*lambă* pe vechime ; acuma-i spune *lampă*".
956/71 : „*oaicheșă* ; *bronet* și *blond* a ieșit încoace" [= au intrat recent în graiul local — n.n.].
957/— : „multe cuvinte noi s-a înfigărit [= au pătruns — n.n.] între cuvintele veichi : *făsui — fasole*, *crumpi — cartofi*, *paradaisă — roșie*, *mătușe — tanti*, *bonjur* — sara și dimineața !"
953/1118 : „*paradaisă*, dar acuma să spune așa mai rar ; acum 20 de ani cînd primeam semințe din București și Arad veneau plicuri cu semințe pe care scria : *roșii* — așa că acuma îi spune lumea : *roșie*".

În acest din urmă exemplu, subiectul anchetat confirmă atît originea inovației cît și vechimea pătrunderii ei în graiul său local.

Exemplele citate mai sus ne dovedesc că forma veche și cea nouă coexistă în mintea subiectului vorbitor care, fie că le acceptă pe amîndouă, fie că le confruntă sau chiar le interpretează „după valoarea lor funcțională sau expresivă" [15].

8. Subiectul stabilește de nenumărate ori în cursul unei anchete legături de interdependență între două sau mai multe forme, acceptă, în sfîrșit, ca fiind cea mai indicată, una dintre ele, căutînd în acest fel, în mod conștient, să pună de acord pronunțarea sa individuală, felul său de exprimare cu necesitățile de înțelegere ale colectivității în care trăiește, în scopul de a fi mai bine înțeles de interlocutorul său. În acest sens el dă, la aceeași întrebare, două sau mai multe variante lexicale sau morfologice, coexistente în graiul său :
912/795 : „*lampă*, *lampe*, /k/* *lămpi*".
913/1058 : „*pală de fîn*, *păli*, /k/ *pale*".
917/1484 : „*mă-nchiotoresc*, /k/ *mă-nchiotor*".
922/1941 : „*am stat*, *am stătut*".
922/1924 : „*avusăi*, *avui*".
910/1129 : „*teacă* de fasole, cu boabe ; *păstaie*, fără boabe".
941/1655 : „*praf* ; ăla care-l bagi în pușcă i să spune *prau*".

La întrebarea pentru „coapsă", în punctul cartografic 941 s-a răspuns cu termenul arhaic de origine latină : *arm*, cu pluralul *arme*, formă pe care însă subiectul a corectat-o, pe loc, /k/ cu *armuri* făcînd precizarea foarte importantă : „ca să nu se înțeleagă *puști*" [= pluralul de la „pușcă" — n.n.].

9. Măsura în care subiectele au tendința de a-și corecta rostirea individuală ne-o dovedesc mai ales așa-numitele forme hipercorecte. Subiectul, din exces de zel, reacționează la o rostire apreciată

[15] Sextil Pușcariu, *Limba română*, II, p. 350.

* Semnul *k*, pus între două paranteze drepte înaintea unui răspuns, arată că informatorul s-a corectat.

ca regională, înlocuind-o printr-una considerată ca literară, corectă, oficială :
920/161 : „*vărs* ; se zice și *comit*" [= vomit].
941/1112 : „*hîrlete* sau *tazma*" [= cazma].
957/1432 : „*izmene* sau *răspunsabile*" [= indispensabili].

10. Alteori subiectul apreciază că formele sintetice par a fi mai puțin clare decît cele analitice și în asemenea situații se corectează :
922/1476 : „*gura cămăși*, /k/ *gură de cămașe*".
923/2016 : „*coada săpi*, /k/ *coadă de sapă*".
926/2068 : „*dunga coasei*, /k/ *dunga de la coasă*".

11. În numeroase situații subiectul indică frecvența unor cuvinte în graiul local. Termenul curent și cu frecvența mai mare reprezintă forma locală, obișnuită, iar celălalt termen reprezintă, de obicei, inovația introdusă în grai fie din limba literară, fie dintr-un grai învecinat :
912/1280 : „*suvelniță* să zîce mai des, *suveică* mai rar".
957/1600 : „*fulgeră*, de mai mult să zîce la noi *strălucește*".

12. Sînt cazuri în care subiectul nu poate da un răspuns imediat la întrebarea pusă de anchetator. El răspunde prima dată printr-o p e r i f r a z ă, termenul așteptat venind abia ulterior în mintea subiectului :
998/1411 : /ε/* „*undim să prindem pește, pescuiesc*".

Cîteodată informatorul, necunoscînd termenul pe care-l dorește de la el anchetatorul, reacționează prin formarea de cuvinte noi, ca de exemplu :
919/1139 : /ε/ „*bostan de pepeni și de lubeniță, bostănie de pepeni, loc pentru lubeniță și pepeni*".

În exemplul de față, subiectul este conștient că interlocutorul său (anchetatorul) se află în fața unui cuvînt nou ; el are acest sentiment și datorită lui simte nevoia de a explica cuvîntul dat, prin perifraza pe care o enunță în completare. De fapt, cei doi termeni formați ad-hoc de către subiect : *bostan* și *bostănie* pot fi explicați prin aceea că ne aflăm într-o zonă de deal unde nu se cultivă pepeni galbeni sau verzi.

13. Problema inexistenței în grai sau a existenței la „periferia" limbajului uzual a unui cuvînt pe care anchetatorul urmărește să-l obțină cu ajutorul chestionarului este, din punct de vedere teoretic, mult mai importantă decît pare la prima vedere. Este interesant să urmărim pe o hartă lingvistică răspunsurile date la astfel de întrebări. Aici se vede cu adevărat reacția subiectului. De exemplu, pentru a obține cuvîntul *umblu* a trebuit ca anchetatorul să insiste mult, de multe ori fiind obligat să-i pună întrebarea în mod *direct* /D/ sau să *sugereze* /σ/** cuvîntul dorit :
906/378 : „*merg, pășesc*, /σ/ *umblu*".
911/378 : „*începe să meargă, să pășească, să plece*, /σ/ *să umble*".
933/378 : „*merg, calc, pășesc*, /D/ *umblu*".

Se observă că termenul urmărit a fost obținut totdeauna la urmă, ceea ce arată fie că subiectul nu-l are în grai în mod curent, fie că nu-l are de loc. Răspunsurile obținute la această întrebare vin să confirme importanța deosebită pe care o are formularea cît mai clară a întrebării.

---

* Semnul ε, pus între două paranteze drepte în fața unui cuvînt arată că informatorul a ezitat înainte de a da răspunsul.

** Semnul σ, pus între două paranteze drepte înaintea unui cuvînt, arată că termenul a fost sugerat de anchetator.

14. Vorbind despre „conştiinţa lingvistică" a subiectului vorbitor, menţionăm că de multe ori am remarcat o serie de deosebiri pe care el le face atunci cînd îşi organizează materialul lingvistic. În prezent nu avem la îndemînă un caz concret pe care să-l putem cita, dar putem totuşi exemplifica această stare de lucruri cu toată certitudinea. Aşa, de exemplu, am constatat în repetate rînduri, în cursul diferitelor anchete dialectale, că informatorul cu care purtăm dialogul manifestă un puternic simţ pentru opoziţii : în perechea de cuvinte de tipul *pot-poate*, opoziţia între *o* şi *oa* e cu mult mai evidentă în conştiinţa subiectului vorbitor decît opoziţia între *o* şi *a* din *pot* şi *pat*. Faptul se explică prin aceea că dacă opoziţia *o-a* are o funcţie distinctivă pur lexicală, opoziţia *o-oa* reprezintă o alternanţă vocalică foarte obişnuită în conjugare şi care îndeplineşte rolul de morfonem, întrucît marchează deosebiri morfologice importante [16]. De fapt, se ştie că, în general, simţul subiectului vorbitor pentru opoziţii este atît de puternic încît în cuvinte care nu se deosebesc între ele din punct de vedere fonetic decît prin sunetul iniţial, ca în perechea *măduvă—văduvă*, primul termen, *măduvă* (< lat. *medulla*), şi-a schimbat accentul după *văduvă* (< lat. *vidua*), devenind *măduvă* [17].

În interpretarea faptelor de limbă, subiectul anchetat intervine, în cursul anchetei dialectale, prin tot felul de precizări, de felul următor :
917/81 : „*cărunţ*, noi zîcem cu *ţ* şi *î* la urmă, nu cu *ţi*" [= cărunţi].
922/1510 : „*roichie*, are şi un pic de *i* după *o*".
În acest din urmă exemplu subiectul „simte" existenţa diftongului *oi* care reprezintă, de fapt, o particularitate a graiului oltenesc.

15. Măsura în care subiectele se dovedesc a fi conştiente de ceea ce este diferit în graiul lor de al altora ne-o ilustrează numeroasele comentarii pe care ele le fac în timpul dialogului cu anchetatorul. Sînt situaţii în care subiectul diferenţiază particularităţile de limbă fie ale interlocutorilor săi, fie ale unui anumit grup de vorbitori (cătune, sate) învecinat sau mai îndepărtat, în raport cu cel din care el face parte. Astfel, subiectul dă indicaţii asupra răspîndirii în spaţiu a unui fapt de limbă :
917/730 : „*chibrite* ; prin Ardeal se spune *lemnuşe* ; noi tot *chibrite* le-am spus".
920/2013 : „*îngropatul* porumbului ; în comunele vecine zîc *copăitul* porumbului".
957/1764 : „*cizmar* ; în Banat se spune *şuşter*".
969/2064 : „*şopru* ; în Ardeal îi spune *şură*".

16. Într-o anchetă dialectală se întîlnesc, deseori, şi situaţii în care subiectul precizează că obiectul întrebat nu exista în localitate sau în regiune ; el menţionează însă că acesta există în alte regiuni :
903/665 : „îi spune *tîrnaţ* prin Banat şi *prispă* în Moldova ; la noi nu-i".
Precizările făcute de subiect nu se referă numai la elemente lexicale, ci şi la fapte de ordin fonetic :
932/64 : „*fir dă păr* ; la noi nu se vorbeşte cu *de*, numai cu *dă* mai mult, da nu-i bine cu *dă*, că s-amestecă cu *dă în el*".
Opoziţia *ă-e* este, în cazul de faţă, relevantă din punct de vedere al sensului chiar la subiectul anchetat. El precizează că deşi în regiunea lui

[16] Vezi şi Sextil Puşcariu, *Limba română*, II, p. 259—260.
[17] *Ibidem*.

prepoziția *de* se pronunță mai mult cu varianta fonetică *dă*, aceasta din urmă totuși nu este recomandabilă, deoarece se confundă, zice el, cu forma verbală *dă* „lovește, atinge". Părerile exprimate de subiect coincid cu datele rezultate din cercetarea graiului respectiv de către specialist, care constată că într-adevăr aria lingvistică a lui *dă*, *pă* în locul lui *de*, *pe* acoperă o mare parte a Olteniei. În sprijinul celor afirmate mai sus pot fi citate și alte exemple. Astfel, în nord-vestul Olteniei există o mică zonă laterală unde cercetătorii au stabilit că se pronunță *s* în loc de *ș* [18]. Subiectul anchetat în punctul cartografic 946, auzind pe un altul pronunțînd cu *s*, face remarca următoare: „așa se vorbește numai în Banat și în satele oltenești din partea muntelui, învecinate cu Banatul: Prejna, Obîrșia, Izverna".

★

Materialul lingvistic discutat mai sus ne-a dat posibilitatea să analizăm măsura în care „conștiința lingvistică" a subiectului se reflectă în faptele de limbă înregistrate.

Atitudinea subiectului vorbitor față de mijloacele verbale prin care se realizează comunicarea precum și comentariile, precizările de tot felul care însoțesc, de obicei, răspunsurile date în cadrul dialogului dintre el și interlocutorul său, anchetatorul, oferă sugestii prețioase pentru lingvistica teoretică.

[18] Cf. V. Rusu, *La consonne ș en roumain*, în „Revue roumaine de linguistique", XI, 1966, p. 176—178.

TERMINOLOGIA UNEI NOȚIUNI DE PROZODIE

DE

ION ȘTEFAN

Sînt o sută de ani de cînd, referindu-se, în cursul său de versificație, editat în 1868, la noțiunea de prozodie căreia francezii îi zic *enjambement*, Heliade ezita, în lipsa unui termen în limba română pentru acest procedeu poetic, între cuvinte ca *încălicare* și *crăcănitură*. Dar nici după un secol, timp în care s-a scris — este drept, nu prea des — despre *ingambament*, nu avem încă în limba noastră un termen fixat pentru această noțiune. Înmulțirea în ultimul timp a studiilor de poetică și stilistică a determinat, în mod firesc, o mai frecventă atragere în discuție a noțiunii de poetică despre a cărei terminologie ne-am propus să relatăm, totuși denumirile ei variază încă de la un autor la altul [1].

Înainte de a urmări însă evoluția în limba română a terminologiei noțiunii de „ingambament", considerăm necesar să încercăm a-i da o definiție. Una din regulile versificației este aceea a congruenței dintre sintaxă și ritm. În concepția clasică, normele după care se constituie versul impun ca acesta să se suprapună cu o propoziție terminată în rimă. Poetul trebuie să selecteze astfel cuvîntul pe care îl așază în rimă, încît el să rotunjească ideea conținută în vers [2]. Pentru Goethe, rima indica sfîrșitul frazei poetice [3]. Prin *ingambament* se înțelege, în accepția curentă, nepotrivirea dintre sintaxă și ritm la capătul versului. Sînt cazuri, care se întîlnesc de multă vreme în operele scrise în versuri, la început mai cu seamă în comedii sau în fabule, cînd o propoziție, începută într-un vers, continuă în cel următor, pe care, de obicei, nu-l umple în întregime. Ingambamentul este deci „o discordanță între sintaxă și ritm : un element sintactic depășește elementul ritmic în care este conținut în cea mai mare parte" [4]. Sfîrșitul propoziției, care figurează în al doilea vers, con-

[1] Opțiunea noastră pentru termenul *ingambament* nu are la bază alt criteriu decît acela al înregistrării lui într-un dicționar românesc.

[2] Cf. Gh. N. Dragomirescu, *Despre măiestria artistică a rimei eminesciene*, în „Limba română", XVI, 1967, nr. 1, p. 34—35.

[3] Cf. Goethe, *Poezie și adevăr*, E.S.P.L.A., 1955, vol. II, p. 281.

[4] Maurice Grammont, *Petit traité de versification française*, Paris, 1937, p. 109.

stituie ceea ce francezii numesc *rejet*. Născut, în parte, din dificultatea de a realiza coincidența dintre propoziție și vers, procedeul apare mai des — se susține — în poeziile compuse din versuri scurte. De exemplu, ingambamentul este relativ frecvent în poemul *Luceafărul* al lui Eminescu, compus din versuri de 8 și 7 silabe. „Iambii de 13/14 silabe — ca și troheii de 15 / 16, folosiți (de Eminescu) în *Scrisori*, *Memento mori* etc. — se numără, în prozodia românească, printre versurile lungi, în cuprinsul cărora se pot consuma unități sintactice ample, dezvoltate" — spune într-un studiu G. Tohăneanu. De aceea, ocaziile de a recurge la ingambament, „mai rare în poeziile alcătuite cu ajutorul versurilor lungi, devin mult mai frecvente în cazul versurilor scurte, mai puțin cuprinzătoare, în cadrul cărora unitățile sintactice mai ample nu au spațiu suficient de desfășurare. Unitatea metrică (versul) nu mai corespunde cu unitatea gramaticală, ochiul sau vocea înnădesc versurile, eludînd cu ușurință bariera dintre ele, care rămîne pur formală" [5]. Totuși ingambamentul nu s-a născut numai din astfel de dificultăți. În fond, poetul își alege versul, lung sau scurt, după cerințele gîndirii poetice pe care o exprimă. Procedeul îndeplinește adeseori anumite rosturi stilistice. El are uneori rolul de a reliefa, atît în rimă cît și în rejet, anumite cuvinte, ca în versurile lui Eminescu : *Ea, îmbătată de amor / Ridică ochii. Vede / Luceafărul* . . . Necesități stilistice determină apariția ingambamentului și în versuri lungi, de 12 sau mai multe silabe. În versurile din *Sara pe deal* de Eminescu : *Și osteniți oameni cu coasa-n spinare / Vin de la cîmp* . . . extinderea frazei dincolo de rimă sugerează atît șirul lung al oamenilor ce vin de la cîmp, cît și oboseala lor, mersul încet. Ingambamentul intervine uneori în împrejurarea în care într-un vers sînt conținute două propoziții, ultima din acestea depășind rima, pentru a trece în stihul următor. În pastelul *Plugurile* al lui Alecsandri, ale cărui versuri sînt de 15 silabe, se întîlnesc cazuri cînd o propoziție se termină în cezură, iar cea următoare, care continuă versul, încalecă peste rimă, trecînd în versul celălalt : *Plugul zace-n lan pe coaste, iar un mîndru flăcăoaș / Mînă boii la izvoare și îi paște la imaș*. Partea sintactică cu care fraza este continuată în al doilea vers capătă relief în special datorită contrastului cu celelalte versuri, în care sintaxa și ritmul sînt într-un acord continuu [6]. Cînd Arghezi, în ale cărui versuri ingambamentul se întîlnește destul de des, scrie în poezia *Belșug : Ager, oțelul rupe de la fund / Pămîntul greu* . . . el pune un anumit accent pe cuvintele ce figurează în rejet. Pentru a obține acest contrast, ingambamentul nu trebuie să fie utilizat decît rar, cu măsură, și „numai cînd poetul simte nevoia să producă un efect puternic" [7]. S-a remarcat că La Fontaine termină uneori și rejetul printr-o rimă, făcînd din el un vers scurt, distinct de celelalte, ca în exemplul acesta : *Même il m'est arrivé quelquefois de manger / Le berger*. Procedeul de a izola rejetul într-un vers scurt este cunoscut și în poezia românească. Dăm un exemplu din Coșbuc : *Și pe rîu e numai fum, / Vîntu-i liniștit acum / Dar năvalnic vuiet vine / De pe drum.*

---

[5] G. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Editura științifică, 1965, p. 157.

[6] Cf. Maurice Grammont, *op. cit.*, p. 109.

[7] *Op. cit.*, p. 110. Printr-un ingambament ingenios, Arghezi obține o rimă rară în poemul *Cuvinte stricate* : *Nu mai știu ce spun și îs / Bolnave de rîs.*

N-am întîlnit atestat în studiile consultate în limba română noțiunea de *contra-rejet*. Maurice Grammont dă această denumire cuvintelor de la sfîrșitul unui vers cu care începe o propoziție, conținută în cea mai mare parte în versul următor [8]. Ilustrăm această noțiune cu un exemplu din poezia lui Coșbuc *Străjerul: ... Întregul cer / Azi poartă iar cămașă cu tivituri de fier*. În poemul *Lumina de ieri*, Lucian Blaga recurge la contra-rejet pentru a potența semnificația atribuită cuvîntului *caut*, plasat atît la începutul versului, cît și în rimă: *Caut, nu știu ce caut. Caut / Un cer trecut, ajunul apus*.

În poezia românească, ingambamentul este destul de vechi. Probabil că printre primii poeți care l-au folosit sînt Ioan Cantacuzino, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, și ceva mai tîrziu, Ion Budai-Deleanu, în *Țiganiada*. La cel dintîi, ingambamentul reprezintă de regulă tributul facilității pe care o oferă verbele de aceeași conjugare pentru găsirea rimelor, rejetul fiind în acest caz un complement: *Că scriitorii împodobesc / Limba, patria-și slăvesc* [9]. În epopeea lui Ion Budai-Deleanu, ingambamentul constituie un procedeu curent. Și în opera poetică a acestui scriitor ingambamentul constă deseori, dar nu totdeauna, din plasarea în rimă a unui verb, rejetul fiind constituit dintr-un complement: *Iar cînd de război bucinul rage / Nice poate cineva să-și pastre / Averea sa ...* [10]. *Dară în gîtlej îi rămase / Cuvînt ...* [11].

Seria celor care se vor ocupa, în cultura română, de ingambament, o deschide, destul de tîrziu, Heliade. Probabil că ocazia de a stabili un termen pentru noțiunea de „ingambament" i s-a oferit lui Heliade, pentru prima oară, atunci cînd a tradus, nu însă integral, *L'art poétique* a lui Boileau. Acesta referindu-se la Malherbe, care considera ingambamentul ca o licență ce trebuie evitată, scrie: *Les stances avec grâces apprirent à tomber / Et le vers sur le vers n'osa plus enjamber*. Dar în traducerea lui Heliade, publicată în 1836, cu titlul *Povețuiri asupra poeziei din Boalo și Orație*, cele două versuri — împreună cu altele — sînt omise [12]. În prima traducere integrală a artei poetice a lui Boileau, apărută mai întîi în „Convorbiri literare" din 1875 și apoi în același an în volum, A. Naum tălmăcește cele două versuri astfel: *Și stanțele cu grații sosesc și pică lin / Împleticite versuri acuma nu mai vin* [13]. În ultima traducere, din 1957, a lui Ionel Marinescu, cele două versuri capătă forma următoare, în care se ivește și corespondentul românesc al fr. *enjamber: Iar strofe grațioase încep a se-nșira / Și vers pe vers să-ncalce nu vor mai cuteza* [14].

T. Cipariu, în 1860, în ale sale *Elemente de poetică*, nu face nici o aluzie la acest procedeu poetic. Heliade îl menționează în 1868, în cursul de versificație, dîndu-i denumiri alcătuite prin încercări de a traduce termenul corespunzător, întîlnit în lucrările franceze pe care le-a avut ca izvor. De altfel, este de remarcat că puținii autori care s-au ocupat în

[8] Cf. *op. cit.*, p. 114.
[9] „Iașul nou", nr. 3—4, 1953, p. 222.
[10] Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, ediția J. Byck, p. 299.
[11] *Op. cit.*, p. 419.
[12] În volumul I din *Curs întreg de poesie generală*, publicat în 1868, traducerea are titlul *Poema didactică după Boileau și Horațiu*.
[13] A. Naum, *Arta poetică a lui Boileau*, Iași, 1875, p. 11.
[14] Boileau, *Arta poetică*, traducere de Ionel Marinescu, E.S.P.L.A., 1957, p. 35.

secolul trecut de această noțiune de prozodie o denumesc, în general, printr-un calc al fr. *enjambement*.

În unele scrieri franceze de poetică, cum este și cea a lui Maurice Grammont, se admite că un ingambament poate să apară și în cadrul emistihului; în acest caz, prima măsură a celui de-al doilea emistih este mai strîns legată de cuvîntul care o precede decît de cele care o urmează. În astfel de situații, efectul obținut este însă mai slab, deoarece rejetul nu este precedat de rimă [15]. Un exemplu concludent pentru un asemenea ingambament este acest citat din Molière: *Dites-lui seulement que je viens | De la part de monsieur Tartuffe, pour son bien*, unde, în al doilea vers, numele propriu Tartuffe este legat de ultimul cuvînt din primul emistih. Pe de altă parte, se poate produce acest fenomen și la sfîrșitul unei strofe [16]. În celebrul său sonet *Voyelles*, Rimbaud este nevoit să recurgă chiar la capătul primei strofe la un astfel de ingambament. Matei Caragiale, în poemele sale, trece uneori unul sau două cuvinte în strofa următoare, pentru a rotunji înțelesul celei precedente [17].

Heliade este nu numai cel dintîi scriitor român, în opera căruia este atestată o terminologie pentru noțiunea de „ingambament", ci și singurul, probabil, care a cuprins în această noțiune toate cele trei cazuri cînd un poet poate fi pus în împrejurarea de a recurge la ingambament: la capătul unui emistih, la sfîrșitul unui vers și la terminarea unei strofe. În toate aceste cazuri, Heliade consideră ingambamentul ca un defect. El scrie: „În versurile lungi, moderne, și mai vîrtos în cele de cincisprezece și de șaisprezece silabe, a se despărți o vorbă prin cesură, sau articolul de substantiv, sau negativul *nu* de verbi, și însuși prepozițiuni de complinirea lor, și alte asemenea, după cei mai mulți, cum și după noi, este un defect; după alți, însă, se vede o grație. În versurile celor antici se ierta a fi frasile despărțite atît în cesură, cît și în capătul versului . . . În adevăr, anticii își permiteau asemenea săltături căror francezii le zic *enjambements (crăcăniture)* de la un vers la altul, cum și despărțirea vorbelor în cesură; nu se văd însă niște asemenea grații crăcănate decît foarte rar, și excepția nu poate deveni niciodată regulă" [18]. Heliade știe că o axiomă, o sentință, nu pot fi exprimate în versuri care se încalcă unul pe altul, ci trebuie să încapă în cuprinsul unui singur vers: „cînd un vers și mai ales un emistih mare cuprinde o sentință întreagă sau axiomă este demn de cei mai mari maeștri" [19]. Termenul *încălicare*, alături de *crăcănitură*, apare într-un pasaj în care Heliade critică ingambamentul de la capătul unei strofe: „În antichitate, și cei mai mari poeți ca Pindar își permitea de a lăsa ideea neîmplinită într-o strofă, și o termina în cea următoare . . . O asemenea *încălicare* sau *crăcănitură* a sensului de la o strofă la alta, în zioa de astăzi între maeștrii mari ai poesiei se consideră ca un defect, ca o neputință atît în strofe, cît și mai mult în stanțe" [20].

---

[15] Cf. Maurice Grammont, *op. cit.*, p. 112—113.

[16] Cf. *op. cit.*, p. 79: „Un vers peut enjamber sur le suivant; une strophe peut aussi enjamber sur une autre".

[17] În poemul *Lauda cuceritorului*, de pildă, constituit din terține, ingambamentul apare atît la sfîrșitul unor versuri, cît și la capătul unora din terține.

[18] Heliade-Rădulescu, *Curs întreg de poesie generală*, vol. I, București, 1868, p. LXIV.

[19] *Ibidem*, p. LXV.

[20] *Ibidem*, p. XCVI—XCVII.

Semnificația pe care o atribuie Heliade, în acest citat, noțiunii de a cărei terminologie ne ocupăm, ne îndreptățește să credem că scriitorul nostru l-a avut ca model pe Marmontel. Într-un capitol pe care-l consacră strofei, în ale sale *Elemente de literatură*, Marmontel spune : „Dar ceea ce rămîne o enigmă pentru noi și ceea ce ne pare o neglijență inexplicabilă la un poet atît de atent și atît de abil să dea versurilor sale lirice tot farmecul armoniei ca Horațiu, este faptul de a vedea sensul, chiar în odele pe care le-a divizat în catrene, *încălcînd* în fiecare moment de la o strofă la alta" [21]. Marmontel își explică această neglijență prin faptul că Horațiu nu cînta odele sale și ca atare ingambamentul nu-i jena urechea în cadrul unei simple recitări. Menționarea, în fraza următoare, a lui Pindar, ne confirmă că Marmontel a fost izvorul lui Heliade, cel puțin pentru ingambamentul de la capătul strofei : „Mais il est bien sûr que Pindar et Sapho chantaient leurs odes sur la lyre et ils s'y sont permis ce même *enjambement*" [22].

În 1880, Al. Macedonski începe să publice în „Literatorul" studiul său *Arta versurilor*. Scurtul capitol despre ingambament — procedeu pe care Macedonski îl privește cu îngăduință — apare în 1881 și are titlul *Despre impietare*. Probabil fără să știe acest lucru, Macedonski întrebuințează și unul din termenii propuși de Heliade, *încălecare*, cu care îl glosează pe *impietare*. El scrie : „Vorbindu-se în mod clasic, fiecare idee trebuiește mînuită astfel încît să încapă într-un singur vers. Continuarea ideii în versul următor se numește *impietare* sau *încălecare* de versuri. Heliade ar zice *îngambament*" [23]. Din acest citat trebuie să tragem concluzia că Macedonski nu citise integral, la data cînd își scria studiul despre arta versurilor, scurtul tratat de versificație al lui Heliade, care nu folosise cuvîntul *ingambament*, ci *încălecare* [24]. Pe de altă parte, trebuie reținut faptul că Macedonski îi atribuie lui Heliade o formă care abia în zilele noastre a început să capete o oarecare răspîndire, *ingambament*. Cuvîntul *impietare* cu sensul de „ingambament" este atestat numai în scrierea citată a lui Macedonski. Este de observat că *impietare* constituie un corespondent neologic al lui *încălcare* (de altfel, în unele dicționare franceze, cuvîntului *enjambement* i se atribuie și semnificația „impietare"). Or, un ingambament constituie o încălcare a unui vers de către sensul celui precedent, care tinde să se amplifice. Macedonski admite ingambamentul cînd „versul nu este întrerupt în mod brusc". „Cu toate acestea — adaugă poetul — chiar și asemenea *impietări* de sens asupra versului următor pot fi permise și cea mai mare parte din autori au început, după exemplul lui Victor Hugo, să nu mai manifeste nici un scrupul în privința *impietării* sau încălecării de versuri" [25].

Peste 20 de ani de la apariția cărții lui Heliade, în 1888, G. Ionescu-Gion folosește pentru noțiunea de care ne ocupăm, în scurtul capitol

---

[21] Marmontel, *Eléments de littérature*, tome IV, Paris, 1825, p. 309—310.

[22] *Ibidem*, p. 311.

[23] Al. Macedonski, *Opere*, Editura Fundațiilor, vol. IV, 1946, p. 39.

[24] Faptul se cuvine să fie subliniat, pentru că în 1901, în conferința sa despre evoluția limbii române, publicată în „Forța morală", Macedonski va mărturisi că „Literatorul" s-a apropiat treptat de curentul italienizant prin adoptarea principiilor ortografice propuse de Heliade (cf. Al. Macedonski, *op. cit.*, vol. IV, p. 127).

[25] *Ibidem*, p. 39.

pe care i-l consacră în manualul său de poetică, un termen nou, *încălcare*, glosat în titlu prin corespondentul francez : *Încălcarea* sau *l'enjambement*. Ionescu-Gion nu consideră însă procedeul ca o consecință a unei insuficiente măiestrii artistice, cum îl socotea Heliade, ci îi atribuie rosturi stilistice : „Repaosul final poate fi ridicat de la sfîrșitul versului cînd poetul, în vederea unui efect oarecare, leagă strîns cuvîntul final al versului cu primele cuvinte ale versului ce urmează" [26]. Acest procedeu „s-ar putea numi în limba română — scrie autorul — *încălcare*". „S-ar putea numi" este o expresie care ne dă dreptul să presupunem că Ionescu-Gion nu cunoștea terminologia utilizată de predecesorii săi pentru această noțiune, considerîndu-se cel dintîi care adopta un cuvînt pentru ea în limba română. Autorul arată că „clasicii francezi nu au *încălcat* decît foarte rar în versurile lor", pentru motivul că rima este una din condițiile esențiale ale versului francez, or, *încălcarea* legînd rima unui vers de primele vorbe ale celui următor, împiedică să se audă distinct sunetul pe care-l are rima următoare [27]. În schimb, romanticii, în frunte cu Victor Hugo, au folosit foarte des acest procedeu. De asemenea, poeții noștri îl utilizează frecvent, afirmă autorul, mai ales că „la noi rima nu este una din condițiile esențiale ale versului" [28]. Opinia lui Ionescu-Gion este însă eronată. Maurice Grammont arată că ingambamentul este, dimpotrivă, condiționat de rimă. Pentru a putea fi utilizat, este necesar ca sfîrșitul versului să fie foarte net, pentru ca, altfel, stihul să nu se confunde cu proza. Or, ceea ce marchează sfîrșitul versului este rima. Necesitatea rimei pentru ingambament este atît de evidentă, încît romanticii, luîndu-și libertatea de a face uz de el, au simțit necesitatea de a întări rima [29]. Ca atare, în cunoscutele versuri ale lui Lucian Blaga : *eu cu lumina mea sporesc a lumii taină / și-ntocmai cum cu razele ei luna / nu micșorează, ci tremurătoare / mărește și mai tare taina nopții / așa îmbogățesc și eu întunecata zare*, ne îndoim că curgerea frazei peste mai multe versuri constituie un ingambament, în accepția clasică a noțiunii. Formula lui Ionescu-Gion, „repaos final", izolată în manualele noastre de poetică, ne ușurează identificarea izvoarelor sale. În mod cert, unul din acestea este manualul lui Emile Lefranc, care întrebuințează noțiunea de „repaos" în poetica sa. După autorul francez, versul are două repaosuri, unul coincizînd cu cezura, iar al doilea, final, cu rima. Ionescu-Gion afirmă același lucru. Versurile lungi, de 10—16 silabe, conțin un repaos în cezură, iar altul la sfîrșit, în timp ce cele scurte, sub 10 silabe, au unul singur, final [30]. Pentru Lefranc însă, depășirea repaosului final de către frază este un viciu : „*L'enjambement*, qui est le vice contraire au *repos final*, a lieu lorsque le sens commence dans un vers et finit dans une partie du vers suivant" [31], defect, continuă autorul, al vechilor poeți francezi și mai ales al lui Ronsard, fiind însă permis în versuri familiare și în fabule.

La doi ani după poetica lui Ionescu-Gion apărea, în 1890, un nou manual de acest fel, al lui I. Manliu, pe care cel dintîi îl va critica aspru,

---

[26] G. Ionescu-Gion, *Manual de poetică română*, București, 1888, p. 40.
[27] *Ibidem*, p. 40.
[28] *Ibidem*, p. 41.
[29] Cf. Maurice Grammont, *op. cit.*, p. 110.
[30] Cf. G. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 37—38.
[31] Emile Lefranc, *Traité théorique et pratique de littérature. Poétique*, Paris, 1872, p. 9.

în „Revista nouă" din 1892. I. Manliu folosește, vorbind despre noțiunea de „ingambament", tot termenul *încălcare*, însă îi atribuie noțiunii numai semnificația de depășire a strofei cu unele cuvinte, trecute în cea următoare, pentru completarea sensului ei. El scrie: „Este de recomandat ca un șir de idei să se finească în strofele în care începe. Este o mică neplăcere pentru cititor a trece aceeași idee la altă strofă, după ce este deprins a face, pe lîngă pauza după versul final, și pauza obișnuită între strofe. Această trecere a ideii dintr-o strofă în alta, pentru a fi aici sfîrșită, se numește *încălcare (enjambement)*" [32]. Se observă și la Manliu tendința de a glosa termenul românesc cu corespondentul francez, deși la acea dată el nu mai era o inovație în limbă.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea sînt atestați deci următorii termeni pentru noțiunea de ingambament: *încălecare*, *crăcănitură*, *impietare* și *încălcare*. Dintre aceștia, numai *încălcare* și *încălecare* mai sînt folosiți, sporadic, și în secolul nostru, cînd se dă prioritate neologismului. Calcul *încălcare* este întrebuințat, de exemplu, de Mihail Dragomirescu. Acesta face distincție între ritmul mecanic și ritmul plastic. „*Ritmul plastic* este ritmul cugetării care pune *margini precise* [33] elementelor versului. El este reprezentat prin pauzele din ritmul vorbirii. El poate fi *deosebit* de ritmul pauzelor din ritmul mecanic, dar nu într-atît încît o pauză din vers să fie în conflict cu o pauză din ritmul cugetării . . . În caz cînd pauzele ritmului mecanic nu sînt respectate, această nerespectare poate fi considerată ca licență, dacă ritmul plastic e păstrat" [34]. Ingambamentul este rezultatul nepotrivirii dintre ritmul mecanic și cel al vorbirii. Locul în care se ivește această nepotrivire poate fi, în primul rînd, cezura versului. Totuși, criticul nu introduce și această neconcordanță în sfera noțiunii de ingambament. Citînd din poezia lui Vlahuță, *Din prag*, versurile: *Înțeleg împărăția ta, cu veșnica-i odihnă / Este singura-mi scăpare* . . . el atrage atenția că poetul înfrînge aici pauzele ritmului mecanic. În versul prim, acest lucru se produce în primul rînd la cezură. Poziția acesteia este după cuvîntul *împărăția*, însă în vorbire pronumele *tu* este legat de substantivul precedent, încît ritmul plastic cere să facem pauza după el. „Tot în același vers — continuă autorul — este sacrificată și pauza finală, fiindcă sîntem siliți de pauza vorbirii să nu ne oprim decît la cezura versului al 2-lea" [35]. Acesta este în concepția criticului ingambamentul, căruia el îi zice *încălcare*: „Această suprimare a pauzei finale prin ritmul pauzelor vorbirii are un nume special. Se numește *încălcare*, traducere a cuvîntului francez *engeambement*" (sic) [36]. Am arătat mai sus că în ultima traducere a *Artei poetice* a lui Boileau, apărută în 1957, verbul *enjamber*, cu accepțiunea pe care o are în prozodie, este tradus prin *a încălca*. Celălalt termen, *încălecare*, este, de asemenea, utilizat; îl întîlnim, de exemplu, în introducerea la ediția *Țiganiadei* alcătuită

---

[32] I. Manliu, *Poetica română*, București, 1890, p. 72. Autorul citează ca exemplu de trecere a unei idei de la o strofă la alta, caz rar, *Peste vîrfuri*, de Eminescu.

[33] Sublinierile sînt ale autorului.

[34] Mihail Dragomirescu, *Teoria poeziei*, București, 1927, p. 217.

[35] *Ibidem*, p. 217.

[36] *Ibidem*, p. 218. Deoarece „*pauza finală* ce se pune între un vers și versul următor" este subliniată de rimă (cf. p. 233), înseamnă că ingambamentul este posibil numai în versuri rimate.

de J. Byck : „Poetul (Ion Budai-Deleanu) cunoaște procedeul *încălecării*, pe care-l practică în mod obișnuit" [37].

Terminologia neologică a acestei noțiuni de prozodie are și ea aspecte variate. Unii autori ezită să adopte un termen pentru această noțiune și trimit la terminologia franceză : „poetul (Dimitrie Anghel) păstrează versului, întins la limita extremă, unitatea sa sintactică, nefolosindu-se decît foarte rar, mai ales în prima lui culegere, de procedeul numit în prozodia franceză *enjambement* (cu cele două modalități : *surjet* și *rejet*)" [38]. Alți autori au adoptat, în limba noastră, cuvîntul francez ca atare, pe care îl ortografiază identic ca în limba din care a fost împrumutat. Printre cei dintîi autori, în ale căror scrieri apare cuvîntul francez ca atare, este D. Caracostea. Acesta, analizînd poemul *Luceafărul* al lui Eminescu, scrie : „Ca mișcare, există în strofa a treia un paralelism ritmic între primul *enjambement*, menit să arate mișcarea ei (a Cătălinei) spre el — și restul strofei" [39]. În traducerea unui studiu al lui Roman Jakobson, autorul versiunii românești menține aceeași formă franceză a cuvîntului : „Aceste două versuri . . . cuprind un *enjambement* greoi, care așază o limită de vers înainte de monosilaba finală a unei fraze, a unei propoziții, a unei expresii" ; oricum ar fi recitate cele două versuri, nu se va putea ascunde „neconcordanța intenționată dintre diviziunea sintactică și cea metrică" [40]. Interesante sînt formele flexionare pe care le capătă cuvîntul francez în limba română. Astfel, unii autori folosesc cuvîntul, la singular, articulat ca în limba franceză : „dar modelul metric poate prilejui un contrast fără ca lanțul verbal să înceteze a prezenta o previzibilitate înaltă (de pildă, *l'enjambement :* faptul că putem prevedea continuarea frazei contrastează cu siguranța de la sfîrșitul versului)" [41]. Alții dau însă cuvîntului articolul substantivelor masculine din limba română. Astfel, referindu-se la poezia *Recrutul* de Coșbuc, Paul Cornea scrie : „rimele au o sonoritate imperioasă și, totuși, datorită variației de lungime a versului (ca și *enjambement*-ului și dispoziției concentrice a rimelor abccba) se creează o impresie de firesc inimitabil" [42]. La plural, singura formă pe care am întîlnit-o în texte este cea care păstrează desinența caracteristică limbii franceze : „Totuși, chiar o acumulare vehementă de *enjambements* nu ascunde situația lor digresivă, caracterul de variație ; întotdeauna ele subliniază coincidența normală a pauzei sintactice și a intonației de pauză cu limita metrică" [43]. Se vede din citat că termenul este simțit

---

[37] Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, ediția J. Byck, p. 45. Autorul introducerii este Ion Oană.

[38] Șerban Cioculescu, *Dimitrie Anghel*, București, 1945, p. 51. (Probabil că termenul *surjet* corespunde lui *contra-rejet*.)

[39] D. Caracostea, *Arta cuvîntului la Eminescu*, București, 1938, p. 285.

[40] *Probleme de stilistică*, Editura științifică, 1964, p. 104. Citatul este desprins din studiul lui R. Jakobson, *Lingvistică și poetică*, tradus de Mihai Nasta. Traducătorul a substituit cele două versuri din original, care fac obiectul comentariului, cu următoarele stihuri din *Focul și lumina*, de Arghezi : *Vorbește ! Dă-i cu gura ! Nu te sfii — Mie greu | Ce? am vorbit vreodată, să știu, cu Dumnezeu?* Exemplul din versiunea franceză ni se pare însă mai fericit ales (din *Fedra* lui Racine) : *Mais tout n'est pas détruit et vous en laissez vivre | Un . . . Votre fils, seigneur, me défend de poursuivre.* (Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, p. 233).

[41] *Probleme de stilistică*, p. 79 (traducerea studiului din care am citat aparține lui Paul Miclău).

[42] „Limba română", nr. 2/1967, p. 139.

[43] *Probleme de stilistică*, p. 106 (autorul versiunii românești a textului : Mihai Nasta.)

ca fiind de genul neutru („*ele* subliniază"), deși în franceză cuvîntul aparține genului masculin.

Pe lîngă cuvîntul francez, în ultimul timp a început să apară în texte o formă a neologismului adaptată la sistemul fonetic al limbii române, *ingambament*. Dăm exemple din două studii semnate de același autor: „Tot rol de ligament îl are și *ingambamentul* dintre versurile 13 și 14" [44]; „unde propoziția, în conflict cu versul, dă naștere și unui *ingambament*" [45]. Iată un citat dintr-o analiză a poemului *Cerbul cu stea în frunte*, de Lucian Blaga, semnată de alt autor: „cu excepția versurilor 7 și 8, constituite din propoziții separate, celelalte versuri utilizează permanent *ingambamentul*. Se creează astfel impresia unei fraze unice șerpuind prin întreaga strofă, iar rimele versurilor par rime interioare, amplificînd necontenit armonia textului" [46]. Menționăm că termenul *ingambament*, pe care l-am întîlnit în texte numai după anul 1960, este singura denumire a acestei noțiuni de prozodie, înregistrată într-un dicționar românesc: „*ingambament* (rar), încălcare a versurilor, trecerea unui cuvînt în versul următor (< fr. *enjambement*)" [47].

Forma *enjambement* l-a atras în limbă, ca dublet, pe *rejet*: „cazurile de *rejet* sau *enjambement*" devin mai frecvente în versurile scurte [48]. Cuvîntul alternează și cu *ingambament*: „Nu este lipsit de semnificație *rejetul*, adică trecerea unei propoziții dincolo de limita versului", scrie undeva Toma Pavel, în același studiu în care îl utilizează și pe *ingambament* [49].

În sfîrșit, sînt și scriitori care folosesc numai cuvîntul *rejet*: „Pe alocuri, din cauza provizoratului limbii, metricianul (Heliade) este azi și amuzant. *Rejet*-ului *(enjambement)* îi spune crăcănitură; deosebindu-l în felurile cunoscute, de la vers la vers și de la emistih la emistih, îl îngăduie numai ca excepție" [50]. Sau: „Chiar definiția versului liber dată de francezi se resimte de influența aceleiași tradiții prozodice, noul vers fiind considerat, fără deosebire de versul clasic, tot ca unitate de gîndire . . . deși practica lui a învederat de atîtea ori un verslibrism pe bază de *rejet*" [51]. Referindu-se la *Nunta Zamfirei* de Coșbuc, Ion Rotaru scrie: „De cel mai mare efect este cuplul de iambi care constituie versul 6, construit absolut întotdeauna prin *rejet*" [52]. Forma plurală a termenului este *rejeturi*: „Dar cel mai mare meșteșug al lui Coșbuc constă în ingenioasele *rejeturi* de la un vers la altul, făcute cu o mare naturalețe, fără

---

[44] *Studii de poetică și stilistică*, Editura pentru literatură, 1966, p. 466 (autorul studiului este Toma Pavel).

[45] „Studii și cercetări lingvistice", nr. 1/1967, p. 88.

[46] Sorin Alexandrescu și Ion Rotaru, *Analize literare și stilistice*, Editura didactică și pedagogică, 1967, p. 131. Textul citat aparține lui Sorin Alexandrescu. Ion Rotaru folosește termenul *rejet*.

[47] Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Editura științifică, 1966. În dicționarul bilingv, francez-român, publicat de Editura științifică în 1967, termenul francez este tradus prin „încălecare (a versurilor), *ingambament*".

[48] G. Tohăneanu, *op. cit.*, p. 157.

[49] *Studii de poetică și stilistică*, p. 469.

[50] Vladimir Streinu, *Versificația modernă*, Editura pentru literatură, 1966, p. 46.

[51] *Op. cit.*, p. 142.

[52] Sorin Alexandrescu și Ion Rotaru, *op. cit.*, p. 85. Tot Ion Rotaru scrie, vorbind de două versuri din pastelul *Bărăganul* al lui Alecsandri: „prin *rejet*, atributiva cade la început de vers față de principală, care stă în precedentul vers" (p. 35).

ostentație, chiar fără aerul că întîmpină dificultăți, deși aceste dificultăți există, dată fiind scurtimea versului și rigurozitatea metrică" [53]. Poate că adoptarea denumirii *rejet* nu este lipsită de o anumită semnificație. În general, cazurile de ingambament, atît de frecvente în poezia contemporană, sînt mai degrabă rejeturi în versul următor, pe care deseori îl umplu în întregime, ale unor cuvinte cerute de fraza din stihul precedent. Ingambamentul impune însă anumite reguli, printre care — în afară de existența rimei — aceea ca rejetul să nu se suprapună în întregime cu versul în care figurează, ci cel mult cu una sau două măsuri. Așa îl definește, de exemplu, Littré, în dicționarul său : „Se zice că un vers încalcă *(enjambe)* peste altul cînd, sensul nefiind încheiat, trebuie trecute în versul următor unul sau două cuvinte, care îi rup cadența" [54]. Un ingambament care se conformează acestei reguli este, de exemplu, următorul, din poezia *Orizonturi* de Ștefan Aug. Doinaș : *Mai e apoi un rîu, în care las / Să curgă altul . . .* [55]. Sensul primului vers este completat cu numai trei cuvinte din al doilea. O altă condiție, pe care trebuie s-o îndeplinească ingambamentul, este aceea ca pauza de la sfîrșitul versului să fie facilitată, pentru ca rejetul să se detașeze cît mai pregnant. De aceea, Grammont consideră detestabil un ingambament ca acesta, dintr-o poezie a lui Verlaine : *Il va falloir qu'enfin se rejoignent les / Sept péchés . . .* Drept excelent califică el rejetul constituit din epitetul substantivului plasat în rimă.

În zilele noastre, noțiunea de prozodie a cărei terminologie am urmărit-o mai sus este denumită prin urmare *enjambement*, cu formele articulate *l'enjambement* sau *enjambement*-ul și pluralul *enjambements*, simțit ca plural al unui substantiv neutru, *ingambament*, cuvînt pentru care nu am întîlnit în texte o formă a pluralului, și *rejet*, la plural *rejeturi*. Pentru nici unul din acești termeni nu am găsit atestat un corespondent al verbului fr. *enjamber*, cu sensul de care am vorbit aici. Va fi interesant de urmărit care dintre acești trei termeni va fi reținut de limba literară.

---

[53] *Op. cit.*, p. 85. Autorul afirmă că în *Nunta Zamfirei* nici un vers nu consumă o unitate sintactică completă (p. 85).

[54] Emile Littré, *Dictionnaire de la langue française*, Paris, 1962, vol. III.

[55] „Gazeta literară", 21 septembrie 1967.

GREȘELI ÎNCĂPĂȚÎNATE

DE

Acad. AL. GRAUR

Se spune uneori că limbile sînt „încăpățînate", în sensul că foarte rar și cu mare greutate acceptă influențe străine care le-ar altera structura profundă. Dar tot așa de încăpățînate sînt greșelile de concepție asupra problemelor de limbă.

Idei care circulau în mod normal pe la 1870, dar care curînd apoi au fost combătute și dovedite eronate, își mai fac drum pînă astăzi, nu numai în mintea profanilor, ci uneori și în lucrările specialiștilor. Pînă astăzi mai auzi pe cîte unii spunînd că limba este un „organism viu", care se naște, se dezvoltă și moare ; așa au aflat ei de la vreun profesor al lor, la începutul secolului, iar acela, la rîndul său, de la vreun adept al școlii naturaliste, moarte cu vreo 30 de ani înainte.

În această concepție, latina este „mama" românei (dar nu ni se spune cine e tatăl) și nu este nici o piedică pentru ca mama să-și continue existența alături de fiica ei, așa cum oaia și mielul se pot plimba împreună. De aici ideea, de care voi mai pomeni în continuare, că un dialect poate trăi separat de limba din care s-a desprins.

Tot în secolul trecut s-a făcut observația justă că latina cunoștea diferențierea pe stiluri și că, în afară de aspectul ei literar, pe care-l întîlnim în operele celor mai mulți scriitori, exista și un aspect „vulgar", neîngrijit și mai ales cu abateri de la normele tradiționale, abateri dintre care multe s-au menținut în limbile romanice. Subliniindu-se cu tărie această diferențiere, unii au început să opună latina vulgară celei clasice, ca și cînd ar fi fost două limbi diferite, sau, tot atît de greșit, două faze succesive ale aceleiași limbi. Găsim astfel pînă azi lucrări în care se precizează că „româna vine din latina vulgară, nu din cea clasică". Dar diferența între cele două varietăți nu era în nici un caz mai mare decît între franceza literară și cea familiară, care, evident, nu constituie două limbi diferite și cu atît mai puțin două faze diferite. Acum cîțiva ani am vrut să scriu un articol pentru a o dovedi, dar, începînd să-mi adun documentația necesară, am constatat că în numeroase lucrări cu autoritate, din trecut și de astăzi, lucrurile sînt bine prezentate și deci articolul meu

ar fi fost inutil. Totuși și de atunci încoace apar la noi studii în care latina vulgară este socotită o limbă deosebită de cea clasică.

Luptîndu-se să demonstreze latinitatea limbii române și să minimalizeze influența slavă, latiniștii noștri au enunțat ideea că româna era „gata formată" la venirea slavilor, astfel că aceștia „n-au mai avut ce-i face". Oarecum așa cum asfaltul, odată întărit, nu mai primește în el corpuri străine. Oricît ar părea de curios, asemenea afirmații se mai pot auzi și astăzi. Drept dovadă se citează faptul că unele modificări fonetice afectează cuvintele de origine latină și lasă intacte pe cele de origine slavă; astfel este transformarea lui *l* intervocalic în *r* sau transformarea lui *a* accentuat în *î* cînd urma un *n* simplu sau un *m* plus altă consoană. (Unele rezerve ar trebui făcute cu privire la absența acestei din urmă schimbări în cuvintele de origine slavă.) Dar cine a decis că două schimbări fonetice (sau chiar schimbările fonetice în general) pot face dovada înlocuirii unei limbi cu alta? Dacă într-o parte a țării noastre *n* intervocalic a devenit *r*, aceasta a pus în discuție unitatea limbii? Numai pe vremea neogramaticilor se socotea că totul în limbă este fonetica.

În această teorie își face drum concepția că la un moment dat se produce o soluție de continuitate, o limbă încetează de a mai fi ea însăși și se transformă brusc într-alta. Iată și eroarea contrarie: dialectele sînt sortite să rămînă în vecii vecilor dialecte, chiar dacă pierd orice legătură cu celelalte subîmpărțiri ale aceleiași limbi. Aromâna, meglenoromâna și istroromâna au apărut, împreună cu dacoromâna, ca subdiviziuni ale românei comune. Se pune întrebarea: mai sînt și azi dialecte, sau au devenit limbi independente? Răspunsul poate varia de la un cercetător la altul, deoarece nu există un criteriu lingvistic de măsurare a cantității de schimbări necesare pentru a diferenția limbile de dialecte. Dar, pentru a susține că idiomurile pomenite au rămas dialecte, se aduce argumentul că ele au apărut ca subîmpărțiri ale românei comune. În felul acesta am putea susține că româna a rămas un dialect al limbii latine, ba chiar că latina nu este decît un dialect al indo-europenei comune.

Altă poziție la fel de curioasă: ni se spune că idiomurile suddunărene n-au avut condițiile necesare pentru a se transforma în limbi (întrucît n-au servit pentru dezvoltarea unei culturi superioare), de aceea ele au rămas la faza de dialecte. Nu ni se spune însă cu ce se măsoară cantitatea de cultură necesară pentru transformarea unui dialect într-o limbă aparte. Dar nu există limbi fără cultură înaltă? În cazul acesta ar trebui să credem că indo-europeana n-a depășit niciodată faza de dialect. Și ce s-ar întîmpla dacă celelalte subîmpărțiri ar dispărea și ar rămîne numai aromâna? Ar continua să fie dialect? Al cărei limbi?

Într-adevăr, un dialect nu poate fi conceput independent. Unii gîndesc, poate fără să fie conștienți de aceasta, că aromâna, meglenoromâna și istroromâna sînt dialecte ale dacoromânei. Dar ideea e falsă, pentru că ele nu s-au desprins din dacoromână. Atunci sînt în continuare dialecte ale românei comune? Ideea aceasta n-ar fi absurdă, numai că atunci ar trebui să admitem că și dacoromâna este tot un dialect și nu o limbă, deși a avut condițiile necesare . . . Orice dialect este o parte a unei limbi, raportul între o limbă și un dialect este raportul între întreg și parte. Și este evident că întregul nu poate fi în același timp și o parte a lui însuși.

Pînă acum vreo 40 de ani, în gramaticile noastre circula termenul „ambigen", alături de „neutru". S-a demonstrat că nu e vorba de substantive care sînt în același timp și masculine și feminine, ci ele nu sînt nici masculine, nici feminine, și, în același timp, sînt diferențiate formal atît de masculine, cît și de feminine, indiferent de mijloacele care sînt folosite pentru aceasta. Și totuși necontenit se aud voci, chiar ale unor lingviști, care încearcă să se cramponeze de eroarea veche și să dovedească că un scaun este și bărbat și femeie. Atît de departe se merge, încît nu demult, într-un manual de limba latină, lăsîndu-se complet la o parte problemele latinei, se introduce un pasaj în care se susține, fără nici un argument nou, că româna nu cunoaște genul neutru, ci numai substantive ambigene.

Iată în sfîrșit o problemă de terminologie. Grecii vechi numeau *barbari*, adică „bîlbîitori", pe toți cei care vorbeau altă limbă decît greaca. De acest termen s-a legat, bineînțeles, o apreciere de valoare, barbarii fiind sălbatici. Cuvintele de origine străină erau deci numite *barbarisme*, în acord cu întreaga atitudine a grecilor față de străini. Astăzi termenul e folosit pentru a denumi un neologism a cărui introducere în limba noastră, pentru un motiv sau altul, pe drept sau pe nedrept, nu ne place. Dar neologismele noastre, în uriașa lor majoritate, vin din limbi purtătoare ale unor culturi avansate. Și în general ne ferim de manifestări de șovinism. Prin urmare ar trebui să căutăm alt termen în loc de *barbarism*.

CONTRIBUȚII LA DEFINIREA COMPLEMENTULUI CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

GH. TRANDAFIR

Categoria complementului circumstanțial sociativ a fost adoptată de lingvistica noastră începînd cu tratatul de *Limbă română contemporană* al acad. Iorgu Iordan și cu *Gramatica limbii române* a Academiei, ambele editate în 1954.

În lucrările de gramatică a limbii române anterioare acestora, complementul circumstanțial sociativ sau nu era identificat, sau se confunda cu complementul indirect [1].

După ediția a II-a a *Gramaticii limbii române* a Academiei, apărută în 1963, în care această problemă se reia și se dezvoltă, „Complementul circumstanțial sociativ determină un verb, arătînd ființa sau lucrul care

[1] H. Tiktin, *Gramatica română*, ediția a III-a, București, 1945, p. 185—199; N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945, p. 81—90; Al. Rosetti și J. Byck, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, București, 1945, p. 178—180; Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, București, 1946, p. 229—231.

însoţeşte subiectul sau complementul direct în săvîrşirea acţiunii" (vol. I, p. 190).

Definiţia citată este parţial inexactă şi lacunară.

În realitate, complementul circumstanţial sociativ care însoţeşte subiectul participă la săvîrşirea acţiunii numai în situaţii determinate, şi anume cînd predicatul respectiv se află la diateza activă sau la reflexivul dinamic.

Cînd se ataşează la subiectul unui predicat la diateza pasivă sau reflexivă cu sens pasiv, complementul circumstanţial sociativ nu ia parte la efectuarea acţiunii.

Cînd însoţeşte un subiect cu predicatul la diateza reflexivă obiectivă, complementul circumstanţial sociativ este atît autor, cît şi obiect al acţiunii.

De asemenea, alăturat unui complement direct, complementul circumstanţial sociativ nu poate să funcţioneze decît ca obiect al acţiunii, cum demonstrează, de altfel, chiar exemple din *Gramatica Academiei*, care infirmă punctul de vedere susţinut de aceasta : „Îşi ia nevasta *cu copii cu tot*" (p. 190).

În cele ce urmează ne propunem să descriem şi să definim categoria complementului circumstanţial sociativ în română.

1.1. Complementul circumstanţial sociativ care se ataşează la subiectul unui predicat la diateza activă participă în general la efectuarea acţiunii împreună cu acesta :

„Ilie merse *cu flăcăul* fără să scoată un cuvînt" (Preda, D. 172).

„Tocmai în clipa aceea pică şi Petre *împreună cu Nicolae Dragoş*" (Rebreanu, R. 457).

Complementul circumstanţial sociativ reprezentat printr-un nume de lucru care se alătură unui subiect nume de fiinţă nu ia parte uneori la îndeplinirea acţiunii, ci se comportă ca un însoţitor pasiv al acestuia. De exemplu, în propoziţia : „A plecat în zori, cu trăsura, *cu geamantane cu tot*" (Călinescu, E. O., 493), *geamantanele* nu „*au plecat*", ci numai *Otilia* (subiectul subînţeles), care le-a luat însă şi pe acestea.

1.2. Complementul circumstanţial sociativ care însoţeşte un subiect al cărui predicat se află la reflexivul dinamic săvîrşeşte, de asemenea, acţiunea alături de acesta :

„Trăia între ei, se frămînta *împreună cu ei*" (Lăncrănjan, C. III, 9).

„În aceeaşi clipă s-a repezit şi Anghelache *cu ai lui* în grupa de vînători alpini de la intrare" *(Nuvele rom. cont.*, II, 155).

1.3. Complementul circumstanţial sociativ care se ataşează la subiectul unui predicat la diateza pasivă sau reflexivă cu sens pasiv suferă împreună cu subiectul acţiunea exprimată de verbul determinat :

„A fost poftit *cu rudele* şi *cu prietenii*" (GL, nr. 46, 1966, p. 5).

„Nu-i păsa dacă se aruncau în stradă cîţiva muncitori *cu familii cu tot*" („Cont.", nr. 45, 1966, p. 4).

1.4. Complementul circumstanţial sociativ care se alătură la subiectul unui predicat la diateza reflexivă obiectivă face şi suferă totodată acţiunea, la fel cu subiectul respectiv :

„Nicoară Potcoavă, *cu tovarăşii* ce-i avea pe lîngă dînsul, se oprise în ajun pentru odihna omului şi calului, cîteva ceasuri, într-o pădurărie părăsită" (Sadoveanu, O. XVIII, 25).

2. Complementul circumstanțial sociativ care însoțește un complement direct suferă împreună cu acesta acțiunea redată de verbul determinat :

„Cînd văzură pe Dragoș *cu Titu*, glasurile se potoliră" (Rebreanu, R. 128).

„Unchiu-meu a vrut să mă trimită la Paris *cu copiii lui* să fac școala acolo și n-am primit" (Călinescu, E. O. 314).

3. Complementul circumstanțial sociativ care se atașează unui complement de agent contribuie, alături de acesta, la realizarea acțiunii :

„Niște școlari sînt examinați de un medic *împreună cu o soră*" („Scînteia", nr. 6811 (1965), p. 2).

„Întreaga putere a fost preluată de clasa muncitoare *în alianță cu țărănimea muncitoare*" (Gh. Gheorghiu-Dej, *A XX-a aniversare . . .*, p. 14).

Observație. Complementul circumstanțial sociativ se referă și la o parte de propoziție neexprimată :

„Veniți *cu tot cu nevestele dumneavoastră*" (Sadoveanu, O. X, 644).

„Stătea *împreună cu maică-sa* pe cerdac" (Chiriță, P. 75).

4. În concluzie, complementul circumstanțial sociativ :

— determină un verb la diateza activă, pasivă sau reflexivă ;

— însoțește un subiect, un complement direct sau complement de agent, exprimat sau subînțeles ;

— participă la realizarea acțiunii cînd se asociază la subiectul verbelor active, al reflexivelor dinamice sau la complementul de agent ;

— suferă acțiunea cînd se alătură la subiectul unui verb pasiv, reflexiv pasiv sau la complementul direct ;

— face și suferă acțiunea cînd se atașează la subiectul unui verb reflexiv obiectiv.

Așadar, complementul circumstanțial sociativ exprimă obiectul care însoțește subiectul, complementul direct sau complementul de agent în realizarea, suportarea sau realizarea și suportarea în același timp a acțiunii redate de verbul determinat, care poate să fie la oricare din diateze.

GH. BULGĂR, *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români. Antologie, studiu introductiv, comentarii, glosar. Prefață de Perpessicius*, București, Editura didactică și pedagogică, 1966, 288 p.

Gh. Bulgăr se numără printre inițiatorii cercetărilor consacrate studierii problemelor limbii literare în concepția scriitorilor români [1]. El este autorul primei încercări de sinteză cu privire la un asemenea subiect [2], precum și al unei monografii închinate părerilor lui Eminescu despre limba română literară [3]. În cartea care face obiectul discuției noastre, Gh. Bulgăr ne prezintă rezultatul tuturor investigațiilor sale, mai vechi și mai noi, în acest domeniu, însoțit de o amplă antologie care, începînd cu epilogurile coresiene și sfîrșind cu pagini de Mihai Beniuc și Eugen Barbu, cuprinde aproape patru sute de ani de cultură românească. Nu credem că este nevoie să insistăm prea mult asupra oportunității unei astfel de lucrări. Istoria limbii române literare nu mai poate fi concepută astăzi — și ideea a fost subliniată încă de acum vreo 15 ani, cînd au început să apară cele dintîi studii referitoare la poziția teoretică față de limbă a scriitorilor — fără utilizarea din plin, pentru luminarea unor fapte altfel mai greu de interpretat, a opiniilor creatorilor de opere literare [4]. Deoarece pînă către sfîrșitul secolului al XIX-lea nu au existat practic specialiști în lingvistică, deci nici posibilitatea formulării unor teorii cît de cît științifice cu privire la complexele probleme ale limbii literare, era firesc, dacă nu obligatoriu, ca cei care se osteneau nemijlocit cu cuvîntul, adică scriitorii, să încerce să răspundă la nenumăratele întrebări ridicate de folosirea cît mai judicioasă a materialului care urma să le facă cunoscute frămîntările lăuntrice. Conștienți de rolul ce le revenea în procesul de dezvoltare a propriului lor instrument de lucru, scriitorii autentici nu s-au mulțumit numai cu făurirea de opere artistice, care oricum reflectau atitudinea lor față de limbă [5], ci și-au expus cu claritate părerile despre aspectele considerate de ei esențiale ale limbii naționale, contribuind astfel la impunerea și recunoașterea limbii române ca purtătoare de cultură originală. În secolul al XIX-lea — secolul unificării limbii române literare — ei s-au ocupat, cu o competență izvorîtă cel mai adesea din patriotism, bun-simț și gust, dar și, în unele cazuri, dintr-o laborioasă cercetare a faptelor, de raporturile dintre elementele popular, regional și arhaic

[1] Vezi *Mihail Sadoveanu și problemele limbii noastre literare*, LR, II, 1953, nr. 2 și *Eminescu despre problemele limbii literare*, SCL, V, 1954, nr. 3—4.

[2] *Scriitorii români despre limbă și stil*, București, 1957. Această carte este de fapt o primă ediție a celei pe care o recenzăm. Cu un studiu introductiv mai sumar și cu un număr de texte mult mai restrîns, ea s-a dovedit a fi un util instrument de lucru pentru cercetătorii preocupați de evoluția estetică a limbii române.

[3] *Eminescu despre problemele limbii române literare*, București, 1963.

[4] Vezi și D. Macrea, *Despre problemele studiului limbii literare*, LR, IV, 1955, nr. 3, p. 33 și urm.

[5] Importanța deosebită a lucrărilor beletristice în procesul de unificare a normelor limbii literare a fost relevată de Gh. Bulgăr, *Scriitorii și dezvoltarea limbii române literare moderne*, LR, IX, 1960, nr. 1, p. 42—56.

și limba literară, de influențele străine, cu precădere însă de cultivarea limbii și de modernizarea variantei literare a acesteia. Cartea lui Gh. Bulgăr ne aduce în față tocmai acest tablou al eforturilor depuse de maeștrii literaturii artistice pentru „creșterea limbii românești".

Raportat la titlul volumului, conținutul acestuia ridică un semn de întrebare. Mărturisim că am fost nedumeriți întîlnind în antologie numele lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, al lui Cipariu, Hasdeu, Maiorescu, Dobrogeanu-Gherea, Pompiliu Constantinescu și chiar al lui Iorga, Ibrăileanu, Vianu și Călinescu. Departe de noi intenția de a nega importanța studierii operei tuturor acestor spirite luminate din punctul de vedere care îl interesează pe autor. Dar n-ar fi trebuit oare ca în cazul de față animatorii culturali, lingviștii, istoricii și scriitorii care s-au impus mai ales prin preocupările lor științifice (critici și istorici literari, stilisticieni) să nu figureze pe aceeași treaptă cu, de pildă, Eminescu, Coșbuc, Arghezi sau Sadoveanu? Este, după noi, o deosebire de formație intelectuală, așadar de competență, între felul cum apreciau problemele limbii Hasdeu (filolog de prestigiu) sau Vianu (creatorul stilisticii literare românești) și acei reprezentanți ai literaturii noastre care s-au manifestat *numai* (sau *în primul rînd*) ca scriitori. Incluzînd calitatea de „om de cultură" — *largo sensu* — în sfera noțiunii de „scriitor", Gh. Bulgăr lărgește cîmpul investigațiilor sale și realizează, e drept, o lucrare mai completă, dar în mare măsură numai sub raport cantitativ, căci procedeul, nesusținut de o temeinică motivare și, mai ales, de o structurare a materialului în funcție de *specificul* contribuției fiecărei personalități în parte, naște confuzii în ceea ce privește stabilirea aportului unui „scriitor" sau a altuia la rezolvarea problemelor limbii române literare. Dacă autorul ar fi procedat la o ierarhizare din punct de vedere *valoric* a intervențiilor oamenilor de litere români în dezbaterile cu privire la limba literară și ar fi utilizat, în acest scop, mijloace de analiză diferite pentru tratarea, pe de o parte a „teoreticienilor" și, pe de alta, a „amatorilor", desigur că atunci prezența în antologie a tuturor numelor de care am amintit (și chiar și a altora) ar fi fost pe deplin justificată.

Gh. Bulgăr încearcă să preîntîmpine această obiecție de fond intitulîndu-și studiul introductiv *Privire asupra evoluției ideilor despre limbă și stil în cultura română*. Este evident că urmărirea temei în „cultura română" nu se suprapune de fel cu urmărirea ei numai „în concepția scriitorilor români" și s-ar părea că în consecință rămîne de observat doar nepotrivirea (formală) dintre titlul volumului și conținutul lui real. (Am fi preferat, avînd în vedere substanța lucrării, ca pe copertă să fi fost înscris titlul studiului introductiv). Dar precizarea cu care debutează considerațiile sale nu înlătură, credem, deficiențele metodologice semnalate și de aceea calitățile cărții sînt umbrite de această eroare.

La o privire de ansamblu, cele aproape 40 de pagini ale studiului introductiv nu aduc, din punct de vedere al numărului de fapte înregistrate, multe elemente noi față de cercetările anterioare ale autorului[6]. Noul există însă și el constă mai ales în surprinderea concordanței dintre evoluția limbii literare și opiniile oamenilor de cultură. Chiar dacă, după cum am arătat, nu apare foarte clar rolul fiecărui scriitor (sau al unui grup de scriitori) în procesul de unificare și de modernizare a limbii literare, concluzia care se impune, după lectura studiului, este următoarea: slujitorii condeiului au contribuit la progresul general al limbii pentru că îndrumările lor teoretice — aplicate în primul rînd de ei, în propriile opere — nu contraveneau nici spiritului limbii, nici legilor de dezvoltare a acesteia, ci dimpotrivă[7]. Ilustrată cu nume-

---

[6] Ne referim îndeosebi la studiul introductiv (*Evoluția ideilor despre limbă și stil*) din cartea anterioară, *Scriitorii români despre limbă și stil*.

[7] Sîntem și noi de părere — împreună cu I. Gheție, care recenzează (în LR, VI, 1957, nr. 4, p. 68—70) prima ediție a acestei lucrări — că „autorul stăruie cu predilecție asupra părților luminoase din activitatea scriitorilor și neglijează să noteze umbrele sau le prezintă în nuanțe atenuate" (p. 70).

roase exemple şi susţinută cu rigoare filologică, ideea directoare a studiului îi conferă acestuia o valoare mai mare decît aceea a pionieratului. Răspunzînd unei necesităţi obiective, sinteza lui Gh. Bulgăr poate figura, cu un plus de nuanţări, ca un capitol aparte al unei *Istorii a limbii române literare* sau poate fi inclusă, de bună seamă restructurată, într-o eventuală *Istorie a literaturii române*, mai îndeaproape preocupată de consemnarea, la scriitorii analizaţi, a concepţiilor despre limbă şi stil. Bogăţia materialului adunat [8], multitudinea problemelor investigate şi corectitudinea majorităţii interpretărilor sînt calităţile reale ale studiului, datorită cărora nu se poate pune la îndoială utilitatea lui. Din păcate însă, pe lîngă observaţiile pertinente şi disocierile originale, unele dovedind o autentică vocaţie analitică, ne întîmpină, şi nu de puţine ori, constatări banalizate de prea frecventa lor întrebuinţare, citeodată chiar de nivelul lucrărilor de popularizare. Nu folosesc nimănui, şi în primul rînd nu folosesc studiului, frazele generale din care rezultă că lucrările elaborate de Şcoala ardeleană „au fost un instrument de luptă pentru drepturi politice şi culturale" (p. 20), că „Generaţia paşoptistă a realizat . . . un progres considerabil în domeniul culturii, al literaturii şi al cultivării limbii" (p. 27), că „Experienţa scriitorilor clasici din secolul trecut a fost folosită cu pricepere de scriitorii contemporani . . ." (p. 35), că „Epoca de după 23 August se caracterizează mai ales prin abordarea unei tematici noi" (p. 37) etc., etc. Am fi preferat, cu siguranţă, ca în locul acestor consideraţii fără relief să fi întîlnit o expunere mai detaliată a teoriilor care au marcat momente de răscruce în dezvoltarea limbii literare. Ne surprinde, de exemplu, trecerea sub tăcere a uneia din ideile fundamentale ale lui Heliade, şi anume că unificarea limbii literare trebuie să se facă pe baza limbii bisericeşti, cu atît mai mult cu cît ea a fost împărtăşită şi de alţi învăţaţi ai timpului şi a constituit un subiect de discuţii aprinse în anii 1840. Pentru unificarea limbii literare după modelul celei bisericeşti s-a pronunţat şi C. Negruzzi — un alt scriitor (alături de Asachi, Barițiu, Kogălniceanu, Russo) a cărui contribuţie teoretică este, în studiul de faţă, cercetată la suprafaţă. Nu sînt discutate părerile lui cu privire la ortografie şi la neologisme, nu se aminteşte nimic despre cunoscutul proces de „muntenizare" a limbii operelor sale. Şi, ca să ne oprim cu exemplificările doar la epoca 1840, regretăm ignorarea lui G. Săulescu, a cărui polemică cu Heliade şi Negruzzi a condus la precizări importante ale tuturor părţilor. (Două-trei pagini din articolele lui G. Săulescu ar fi meritat cu prisosinţă să-şi găsească locul şi în antologie ; am fi avut astfel o imagine mai exactă asupra opiniilor autorizate din momentul cînd se punea cu stringenţă problema unificării limbii române literare). — Unor asemenea amănunte, după noi importante, autorul le preferă, de multe ori, generalităţile nesemnificative. Credem că deficienţa, sesizabilă pe toată întinderea studiului, îşi are rădăcinile, într-o anumită măsură, în însuşi modul de elaborare a acestuia. Constrîns să-şi organizeze materialul după un criteriu care să-i permită valorificarea tuturor datelor deţinute, Gh. Bulgăr optează pentru cel *cronologic*, în sensul extragerii, pentru fiecare etapă istorică de sine stătătoare, a acelor fapte, oricît de deosebite între ele, pe care le consideră ca specifice respectivului moment ; în felul acesta se vede în situaţia de a caracteriza personalităţi şi epoci, curente şi opere, şi operaţia aceasta o face, prin forţa împrejurărilor, cu ajutorul locurilor comune ale istoriei literaturii. Poate că o structurare pe alte principii a studiului, sub semnul selecţiei riguroase a faptelor şi, implicit, al conciziei, l-ar fi condus la un rezultat mai convingător. Ne îngăduim să sugerăm o asemenea metodă (cu certitudinea că titlul introducerii, care o avansează, nu corespunde întru totul conţinutului ei) : urmărirea evoluţiei, în cultura română, a acelor idei despre limbă şi stil care s-au dovedit a fi *constante* ale gîndirii *majorităţii* scriitorilor noştri. Prin respectarea

[8] Alăturîndu-se susţinătorilor tezei după care limba română literară ia naştere pe baza traducerilor din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (vezi discuţia de la p. 11—12), Gh. Bulgăr îşi începe cercetarea cu observaţii asupra tipăriturilor lui Coresi şi o continuă pînă în zilele noastre.

întocmai a acestui mod de tratare a subiectului, sîntem convinşi că multe date neimportante ar fi fost automat eliminate. De pildă, existenţa unor capitole intitulate *Latinitatea limbii române în concepţia scriitorilor* sau *Scriitorii români despre unificarea limbii literare* ar fi înlocuit mai cu folos, după noi, toate acele reluări ale problemelor care ne solicită în diversele părţi ale studiului introductiv.

Orice antologie este prin natura ei subiectivă. Niciodată ea nu va reuşi să împace toate gusturile şi totdeauna se vor găsi oameni care vor avea ceva de obiectat, fie în privinţa introducerii sau neintroducerii unui nume, fie în aceea a opţiunii pentru un text oarecare. Ţinînd seama de acest adevăr şi de faptul că alcătuirea unei antologii este o muncă din cele mai anevoioase şi mai pline de riscuri, trebuie să ne declarăm satisfăcuţi de modul în care a fost realizată antologia de faţă. Scopul ei — acela de a demonstra că scriitorii noştri din trecut şi de astăzi s-au preocupat şi se preocupă constant şi cu insistenţă de problemele limbii române literare, dezbătîndu-le cu pasiune din punct de vedere teoretic — a fost atins cu prisosinţă. Sînt adunate, în această antologie, pagini care probează definitiv rolul important jucat de artiştii cuvîntului în acţiunea de clarificare a noţiunilor interesînd lingvistica, cu precădere gramatica, de stabilire a normelor limbii literare, de apărare a caracterului popular al acesteia împotriva exagerărilor puriste şi a influenţelor străine, de modernizare a ei în toate compartimentele. Imaginea unuia sau a altuia dintre scriitorii prezenţi în volum se întregeşte uneori nebănuit de mult prin relevarea profesiunilor de credinţă referitoare la problemele limbii. Surprizele nu sînt rare şi, fără îndoială, capacitatea de a pune în lumină fragmente puţin cunoscute, dar remarcabile prin substanţa lor, constituie un merit de prim ordin al lucrării.

Autorul antologiei a dat dovadă, în alcătuirea ei, de o pricepere ce se cuvine subliniată. A fost realizat, înainte de toate, echilibrul absolut necesar între paginile selectate din opera scriitorilor permanent preocupaţi de problemele limbii şi a acelora care ne-au lăsat, în legătură cu aceste probleme, observaţii mai puţine. S-au ales, în primul caz, textele reprezentative (vezi îndeosebi selecţia din Eminescu, Negruzzi, Maiorescu, Russo, Blaga, Arghezi, Vianu, Călinescu), au fost impuse atenţiei, în al doilea, păreri originale, de un real interes (în această situaţie sînt spicuirile din Macedonski, Duiliu Zamfirescu, Camil Petrescu). Faptul că nu există scriitor însemnat care să nu figureze în antologie denotă străduinţe în parcurgerea unui material imens, de multe ori inedit. (Ambiţia, însă, de a realiza acest tablou complet al opiniilor lingvistice ale scriitorilor duce, citeodată, la inserarea unor citate nesemnificative, fără tangenţe evidente cu problema urmărită. Este cazul cu fragmentele alese din operele lui Goga şi Dim. Anghel sau, mai ales, din publicistica scriitorilor reintraţi de curînd în atenţia specialiştilor: Eugen Ionescu, Ion Barbu, V. Voiculescu. Lucrarea n-ar fi fost mai puţin „la zi" prin omiterea acestor nume, cu atît mai mult cu cît autorul a creat el însuşi un precedent, renunţînd la introducerea lui Creangă în antologie, deşi în prima ediţie erau reproduse cîteva fraze din *Moş Ion Roată şi Cuza Vodă*). Justei dozări a paginilor transcrise i se adaugă, după părerea noastră, buna lor repartizare pe capitole. Cele şapte părţi ale antologiei [9] reflectă, cu destulă exactitate, etapele evoluţiei limbii române literare. Completarea fiecăreia dintre ele cu observaţiile necesare înţelegerii, de către cititor, a specificului problemelor unei epoci în raport cu celelalte ridică valoarea antologiei.

Andrei Nestorescu

Septembrie 1967.

---

[9] I. Epoca veche — Traduceri, adaptări şi cărţi originale. II. Cronicarii despre aspectele limbii române. III. Cercetarea limbii în preocupările Şcolii ardelene. IV. Preocupări de modernizare a limbii literare (se referă la scriitorii de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea). V. Generaţia paşoptistă şi modernizarea limbii literare. VI. Epoca scriitorilor clasici din a doua jumătate a secolului trecut. VII. Problemele limbii literare în secolul nostru.

CRISTEA SANDU-TIMOC, *Cîntece bătrînești și doine*, București, Editura pentru literatură, 1967

Materialul înfățișat de Cristea Sandu-Timoc în volumul de față continuă seria de culegeri de folclor pe regiuni, inițiată de Editura pentru literatură.

Deși caracterul regional nu rezultă din titlul acestui volum, aflăm, din conținutul lui, zona geografică căreia îi aparține : românii de pe valea Timocului [1].

Creația românilor timoceni prezintă un dublu interes : a) prin elementele specifice care o definesc (frecvența și varietatea baladelor, noutatea pe care o aduc „frînturelele" sau „drăgostelele" etc.), ea permite o mai bună reprezentare a hărții folclorului românesc [2], b) românii aparținînd acestui grup sud-dunărean, în contact permanent cu românii de la nordul Dunării, au constituit, de-a lungul istoriei, o punte de legătură, favorizînd circulația motivelor și influențele reciproce între folclorul românesc și folclorul sud-slav și balcanic, în general [3].

Culegerea lui Cristea Sandu-Timoc reprezintă o contribuție indispensabilă pentru cercetătorul afinităților dintre nordul și sudul Dunării. Ea întregește datele pe care le aflăm despre românii din Valea Timocului în lucrările lui Vuk Ștefan Karagici, Émile Picot, Gustav Weigand, C. Cosmescu, G. Giuglea și G. Vîlsan, E. Petrovici, I. Pătruț și alții [4].

Autorul, originar din Valea Timocului, a cules materialul folcloric, în decurs de mai mulți ani, începînd cu 1937, de la peste 100 de informatori, dintr-o regiune de la sudul Dunării (județele Craina, Timoc și Vidin). Regiunea Munților Homolje, sursă folclorică la fel de bogată și vie, cum dovedesc recentele culegeri ale lui Ratomir Marković [5], a rămas în afara zonei cercetate de Cristea Sandu-Timoc.

Românii timoceni au un adevărat cult pentru creația folclorică. Tudor Arghezi observa, în cele „Cîteva cuvinte" care deschid această culegere : „Pe vestita vale a Timocului sîrbesc s-a ivit din cîntece și ghiocei (s.n.) o spiță românească" (p. 5) [6].

Graiul românilor din Valea Timocului, cu accente oltenești sau bănățenești și chiar, mai îndepărtat, ardelenești, constituie o dovadă a continuității fenomenelor lingvistice, folclorice și etnografice, de-o parte și de alta a Dunării. Este regretabil însă că textele culese de Cristea Sandu-Timoc nu sînt redate într-o transcriere fonetică, fie ea cît de sumară,

---

[1] C. Sandu-Timoc este autorul unei culegeri, publicate în 1943, și intitulate *Poezii populare de la românii din Valea Timocului*, culese de . . ., cu o introducere de N. Cartojan, Editura „Scrisul românesc", Craiova, 351 p.

[2] Textele din această culegere oferă date interesante pentru studierea circulației și evoluției unor motive. Am semnala balada *Vidu Țăreanu* (p. 194), în care finalul amintește de legenda lui Gelu și textul nr. 225, de la p. 393, în care regăsim note oarecum similare cu cele din poezia *Într-o grădină* a lui Ienăchiță Văcărescu, care a stîrnit atîtea controverse în ceea ce privește originea temei :

„Ș-am o mîndră mititică,
Ș-aș iubi-o și mi-e frică ;
Aș lăsa-o de-ar mai crește,
Doru ei mă prididește".

Impresionează, de asemenea, prin frecvență și puterea pe care o are asupra eroului timocean, *cafeaua*, neobișnuită în folclorul românesc nord-dunărean.

[3] Cele două maluri ale Dunării sînt deopotrivă cunoscute lui Neacșu și fratelui său Lupu, eroii unei balade :

„Hăiduceau în Severin
Da' treceau și-n Negotin ;
Hăiduceau mai în tot loc,
Da' treceau peste Timoc . . ." (p. 246)

iar Baba Novac :

„Sare Dunărea-n ciumag
Unde Dunărea cotește,
El cu pașă mi-o pășește".
(p. 83, cf. p. 147, 148, 150).

[4] Cf., pentru indicații bibliografice, *Prefața*, p. 25—26.

[5] Originar din aceste părți, student la secția de limbă română a Facultății de filologie din Belgrad, Ratomir Marković a cules, în ultimii ani, pe bandă de magnetofon, un material folcloric impresionant, pe care îl pregătește în vederea publicării.

[6] Răspunsul fetei pe care o întreabă, pe rînd, mama ei, cu cine vrea s-o mărite (muncitor, beleciu „pescar", dugăiaș „negustor", cojocar, cioban, croitor), este semnificativ :

„Dragostea de lăutari,
Aur și mărgăritari !
Cînd joacă la zile mari,
Pozonariu e plin de bani !
Eu mă duc, eu mă duc,
Mamă după el !" (p. 34).

singura posibilitate de a prezenta creaţia populară într-o formă autentică. Formele populare literarizate de tipul : *strigoanie*, p. 52, *crușea*, p. 55, *ci-oi șinsti*, p. 74, *să-m măi faşi un binie*, p. 75, *merdgea*, p. 75, sînt reprobabile.

Deşi am mai făcut observaţii în ceea ce priveşte redactarea glosarelor la ediţiile de folclor publicate, şi de această dată apar aceleaşi deficienţe : lipseşte indicaţia gramaticală a termenilor glosaţi, nu se fac trimiteri la textele în care apar termenii respectivi, o verificare a glosărilor fiind deci irealizabilă, o listă întreagă de cuvinte neincluse în glosar [7], alături de o listă de termeni glosaţi, care nu prezintă însă interes prin forma sau sensul lor [8], fiind destul de răspîndiţi şi cunoscuţi sau termeni incluşi în glosar al căror sens este marcat prin semnul întrebării [9] ! Nu se indică etimologia unui număr însemnat de împrumuturi, evidente, din sîrbo-croată [10] ; în sfîrşit, apar glosări neclare sau incomplete şi inconsecvenţe în tehnica glosării [11].

Culegerea de folclor a lui Cristea Sandu-Timoc se impune atît prin materialul înfăţişat, bogat şi interesant, cît şi prin frumuseţea expresiei ; ea constituie o dovadă concludentă a vitalităţii creatoare a românilor din Valea Timocului.

Valeriu Rusu

---

[7] Cf. *ronu* (nasului), p. 43, (a) *poprăvi*, p. 45, *olac*, p. 51, *cure*, p. 53, 58, *buaz*, p. 63, *luică*, p. 76, *covei*, p. 77, *abdeluță*, p. 91, *băştea*, p. 97, 124, *încroşna* şi *descroşna*, p. 97, *săngire*, p. 118, (a) *uşui*, p. 120, *ciutac*, p. 128, (a) *crunta*, p. 149, 192, *rat*, p. 373 etc.

[8] *azimă*, *bît*, *caftan*, *cocie*, *dadă*, *gazdă*, *obor*, *pară*, *tartore*, *teslă*, *troacă* etc.

[9] *alal*, *găzit*, *mereghie*, *perciță*, *pîslea*, *pîrgheț*, *podoare*, *preonda*, *stocși*, *zăpiac* etc.

[10] *crişi*, *drugar*, *goşti*, *nesrete*, *podrum*, *recă*, *snagă*, *spomen*, *srez* etc.

[11] *birău* „primar *în Transilvania*", *comănac* „căciulă cilindrică, *fără boruri . . .*", *deliu* „*ostaş* turc *foarte crud*", *foale* „*în sens* de burtă", *letinoaică* „*sens de* vrăjitoare", *zămătoc* „*vinul* rezultat . . ." etc.

Dicționarul limbii române (DLR), tom. VI, fasciculele 7—9, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967

Fasciculele la care ne referim (7—9) cuprind cuvintele de la *microbiologist* la *mîrlănie* (fascicula a VII-a de la *microbiologist* la *miniaturistică*; a VIII-a de la *miniaturiza* la *mititel*; a IX-a de la *mititeluș* la *mîrlănie*).

După cum se poate constata la o simplă consultare, *Dicționarul limbii române* (litera M) cuprinde nu numai cuvintele atestate în literatura română veche și modernă, în textele operelor științifice și tehnice sau în presă și în diverse publicații, ci și pe cele înregistrate în anchetele dialectale făcute pe Valea Crișului-Negru, a Sebeșului, a Jiului, a Hațegului, a Bistriței, a Moldovei, a Sucevei, în Maramureș, cele cuprinse în *Atlasul lingvistic român*, în chestionarele „Muzeului limbii române" din Cluj și al lui B. P. Hasdeu.

Reține atenția grija autorilor de a ilustra sensurile cu cît mai multe citate din diferitele faze ale evoluției limbii române și de a face trimiterile necesare la diversele lucrări lexicografice consultate (152 de citate, de exemplu, la cuvîntul *miez*, cîteva sute la *mînă*, și la *mînca* etc., fără a mai socoti numeroasele trimiteri la un număr mare de lucrări). Aceeași grijă se remarcă la înregistrarea sinonimelor și a variantelor lexicale și fonetice, uneori cu menționarea anumitor particularități ortografice. Astfel, la cuvîntul **micsandră** se dau *micșunea*, (regional) *garoafă*, *foaltină*, *șivoi*, *levcoaie-roșie*, *vioară-roșie*, *viorea-roșie*, iar la variante: *micsandru*, *micsandrea*, *misandră*, *licsandrie*; la **micșunea**: *micsandră*, *viorea-galbenă*, (regional) *foaltine*, *levcoaie-galbenă*, *toporaș*, *timtioară*, *viorea-mirositoare*, *nopticoasă* etc., iar la variante: *micșunică*, *mixoneală*, *micșinea*. La verbele neregulate se dau formele gramaticale care prezintă unele particularități (ex. vb. *a mînca*). Sînt înregistrate cu toată atenția expresiile (nu mai puțin de 46 la verbul *a mînca*, unele cu mai multe variante, 83 la subst. *mînă*, fără a socoti locuțiunile adjectivale sau adverbiale).

Impresionează nu numai cantitatea de material documentar folosit, ci și acribia științifică în stabilirea sensurilor, a etimologiilor, a categoriilor gramaticale, asupra cărora nu ne propunem să discutăm în această prezentare sumară, făcută exclusiv cu scopul de a semnala stadiul publicării, specificul lucrării și cîteva dintre particularitățile ei.

I. P.

IORGU IORDAN, VALERIA GUȚU-ROMALO și ALEXANDRU NICULESCU, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura științifică, 1967, 351 p.

După mai bine de zece ani de la publicarea ed. a II-a a manualului *Limba română contemporană* semnat de acad. Iorgu Iordan, lucrarea apărută în anul 1967 își propune să actualizeze problemele cuprinse în capitolul de morfologie al cursului universitar amintit. În acest scop autorii, utilizînd ultimele rezultate ale experienței lor științifice și didactice,

reanalizează structura morfologică a limbii române contemporane. Ei înregistrează dinamica actuală a acestui compartiment al limbii, semnalînd modificările recente şi evidentele lui tendinţe de evoluţie. Totodată autorii pun la contribuţie, cu spirit critic, ultimele cercetări de gramatică descriptivă românească, confruntîndu-le cu soluţiile tradiţionale şi înfăţişînd, într-o formă bogată în interpretări noi şi sugestii, ansamblul sistemului morfologic românesc.

Primele două capitole: 1. *Limba română contemporană* şi 2. *Gramatica* cuprind o utilă şi documentată privire de ansamblu asupra orientărilor actuale în domeniul cercetat şi oferă cititorului accesul la unele sectoare ale concepţiei şi terminologiei lingvisticii structurale.

Volumul se încheie cu o bogată bibliografie a lucrărilor de morfologie descriptivă referitoare la limba română.

F. Ş.

Probleme de lingvistică generală, vol. V, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, 199 p.

Publicaţia periodică *Probleme de lingvistică generală*, prin volumul al V-lea, apărut în urmă cu cîteva luni, se orientează clar spre problematica şi metodele actuale ale lingvisticii.

Un loc important ocupă în volum problema raportului dintre sincronie şi diacronie în cercetarea lingvistică, dintre statică şi dinamică în limbă, problemă abordată din puncte de vedere şi cu mijloace diferite de articolele: *Cu privire la evoluţia conceptului saussurian de „sincronie" şi „diacronie" în lingvistică* (G. Mihăilă), *Principiul continuităţii în fonologia diacronică* (A. Avram), *Wellentheorien* (acad. Al. Graur), *Note asupra cauzalităţii în limbă* (C. Poghirc), *Cu privire la crearea opoziţiei dintre nume şi verb* (L. Wald), *Căile pierderii motivării în franceză şi română* (P. Miclău).

Nu mai puţin interesante şi actuale sînt studiile care pun probleme oarecum speciale de lingvistică încadrîndu-le în viziunea unor concepţii moderne. Din acest grup fac parte: *Posibilitatea şi limitele formalizării în stilistică* (I. Coteanu), în care stilistica şi expresivitatea sînt definite în urma confruntării cu gramatica transformaţională, *Substitute şi economizatori* (M. Manoliu), care îşi propune o redefinire a unor concepte lingvistice în termenii teoriei codurilor, precum şi *Sens referenţial şi reguli de transformare* (Em. Vasiliu) şi *Structura de suprafaţă şi structura de adîncime în analiza sintactică* (S. Golopenţia-Eretescu), amîndouă, ilustrări ale gramaticii transformaţionale.

Volumul mai cuprinde de asemenea articolele: *Gramatical şi infralogic* (H. Wald), *Observaţii cu privire la sensul contextual al substantivelor* (I. Z. Coja) şi *Organizarea sintagmatică şi semantică a proverbelor* (E. Slave), acoperind astfel un domeniu foarte larg şi variat de preocupări.

V. G.-R.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Sub redacţia lui Boris Cazacu, **Texte dialectale Oltenia**, 1967, 427 p., legat, 20 lei.

Sub conducerea lui Boris Cazacu de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, **Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia**, 1967, XVI p. + 196 hărţi, legat, 156 lei.

ALEXANDRU GRAUR, **The Romance character of Romanian**, colecţia „Bibliotheca Historica Romaniae, 17", 1967, 75 p., broşat, 2,50 lei.

Sub redacţia Al. Graur şi I. Coteanu, **Probleme de lingvistică generală**, vol. V, 200 p., broşat, 8,25 lei.

SORIN STATI, **Teorie şi metodă în sintaxă**, 1967, 275 p., legat, anvelopă, 14 lei.

* * * **Dicţionarul limbii române** (DLR), serie nouă, fasc. O CXXXVI p., 10,50 lei; fasc. 1 M-Mandră[1], 81 p., 5,25 lei; fasc. 2, Mandră[2]-Mascat[1], 80 p., 6,75 lei; fasc. 3, Mascat[2]-Mămăilă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 4, Mămălatiţă-Matăringă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 5, Mătăsar-Mergator, 80 p., 6,50 lei; fasc. 6, Mergatoriu-Microbiologie, 80 p., 6,50 lei; fasc. 7, Microbiologist-Miniaturistică, 80 p., 6,50 lei; fasc. 8, Miniaturiza-Mititel, 80 p., 6 lei; fasc. 9, Mititeluş-Mîrlănime, 80 p., 5,75 lei.

LR, Anul XVII, nr. 2, p. 99—186, Bucureşti, 1968.

I. P. „Informaţia" — c. 5066

42.200

Lei 4. —

- 8176

LIMBA ROMÂNĂ ANUL XVII, 1968 Nr. 3

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XVII
1968

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

1990

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU – secretar de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „Limba română".

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8176

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- ULL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVII 1968 Nr. 3

U
IAȘI 2022

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

DUMITRU COPCEAG, Omofonia — sursă de greşeli în limba traducerilor (Observaţii pe marginea cîtorva traduceri din spaniolă în română). . . . 189

VOCABULAR

Note etimologice şi lexicale (acad. IORGU IORDAN, DAN BUGEANU, I. ROBCIUC, I. MĂRII) 201

DIALECTOLOGIE

MARIN PETRIŞOR, Graiurile bufenilor din Banat. II 217

ISTORIA LIMBII

VICTOR IANCU, Palatalizarea consoanelor : definirea fenomenului şi probleme de terminologie 229

LIMBĂ LITERARĂ ŞI FILOLOGIE

ELIZABETH CLOSE (Australia), Neologismele în opera lui B. P. Mumuleanu . . 241
ION GHEŢIE, Maramureşul anilor 1500 — patrie a textelor rotacizante? . . . 251
MARIANA COMBIESCU, Psaltirea de la Mehadia 259

NOTE ŞI COMENTARII

ALEXANDRU MAREŞ, Din nou despre Psaltirea slavo-română din jurul anilor 1576—1577 269

CRONICĂ

Teze de doctorat în filologie susţinute în anii 1966—1967 271
Al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică (*E. Carabulea* şi *L. Vasiliu*) 275

RECENZII

GRIGORE URECHE, *Letopiseţul Ţării Moldovei.* Texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967 (*Mirela Teodorescu*) 279

NOTE BIBLIOGRAFICE

„Limbă şi literatură", nr. 13 şi 14/1967 (*I. P.*) 283
Probleme de gramatică şi stilistică în şcoala generală şi liceu, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1967 (*I. P.*) 284
Cărţi şi reviste primite la redacţie 285

LR, Anul XVII, nr. 3, p. 187—286, Bucureşti, 1968.

9988 √

LIMBA ROMÂNĂ

OMOFONIA – SURSĂ DE GREȘELI ÎN LIMBA TRADUCERILOR

(Observații pe marginea cîtorva traduceri din spaniolă în română)

DE

DUMITRU COPCEAG

Multă vreme problema traducerilor a fost soluționată empiric. Traducătorii lucrau după inspirație, iar activitatea criticilor consta fie în a face diverse aprecieri, adesea subiective, asupra cutărei sau cutărei traduceri concrete, fie în a da „sfaturi" cu privire la felul de a traduce. Tot ce se scria în acest domeniu avea un caracter normativ. Tendința de a supune faptele unui examen științific este de dată relativ recentă[1]

Foarte importante din punct de vedere practic, ca mijloc internațional de comunicare, traducerile – mai exact, procesul de realizare a lor – prezintă și interes teoretic, ca fapt de limbă, ca fenomen lingvistic cu caracteristici proprii, a căror cercetare cade în sarcina lingvistului. De aceea cred că se poate vorbi pe bună dreptate despre „o t e o r i e a t r a d u c e r i i ca disciplină științifică specială"[2], pe care se cuvine s-o încadrăm printre celelalte discipline ale lingvisticii [3]. Partea ei normativă trebuie să se întemeieze pe o prealabilă cercetare științifică a

---

[1] În ultimii 10–15 ani, pe lîngă lucrările, extrem de numeroase, cu caracter normativ, au apărut și o serie de studii științifice – ca, de pildă, volumul *On translation*, Cambridge, Massachusetts, 1959, operă colectivă a unui grup de lingviști cunoscuți în frunte cu Roman Jakobson – consacrate problemei în discuție. O dată cu apariția problemei traducerilor automate, procesul traducerii în genere (cel neautomat se bazează, în esență, pe aceleași principii ca cel automat) a intrat definitiv în sfera de preocupări a lingvisticii moderne. Firește, o bibliografie completă nu se poate da aici. Citez, oarecum la întîmplare, cîteva dintre lucrările mai reprezentative: E. Carry, *La traduction dans le monde moderne*, Geneva, 1956; J. R. Firth, *Linguistic analysis and translation*, „For Roman Jakobson", Haga, 1956; George Mounin, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris, Gallimard, 1963; I. I. Revzin – V. I. Rosentsvelg, *Основы общего и машинного перевода*, Moscova, 1964; J. C. Catford, *Translation and language teaching*, în *Materialele Congresului de lingvistică aplicată*, Nancy, 1964.

[2] Fedorov, VTP p. 12.

[3] Cf. Reformatskij, LPV, p. 22: „Traducerea poate fi și trebuie inclusă în problematica lingvisticii ..."

faptelor. Pentru a arăta cum nu trebuie să se greşească trebuie să ştim, mai întîi, cum se greşeşte şi de ce se greşeşte. De aceea, unul dintre principalele capitole ale disciplinei în discuţie trebuie consacrat studiului sistematic al greşelilor de traducere.

Examinînd un număr oarecare de traduceri dintr-o limbă determinată într-alta, observăm în ele prezenţa unor greşeli tipice, a unor fapte care se repetă, ceea ce ne face să bănuim că ar fi provocate de aceleaşi cauze, pe care o cercetare atentă le-ar putea scoate la iveală. O asemenea cercetare trebuie să ţină seamă de toţi factorii determinanţi ai traducerii — atît de cei interni, legaţi de natura limbilor şi a textelor cu care se lucrează — cît şi de cei externi, în categoria cărora ar intra factorii legaţi de persoana traducătorului (pregătirea profesională, limba maternă, simţul lingvistic etc.), de instrumentele lui de lucru (dicţionare, enciclopedii, gramatici etc.), de locul, momentul şi alte împrejurări concrete în care se face traducerea. Adesea, pentru a descoperi cauza unei greşeli tipice trebuie să ţinem seama, concomitent, de doi sau de mai mulţi factori, interni şi externi. De exemplu, o greşeală caracteristică traducerilor din rusă în română constă în redarea inexactă a aspectului verbal rusesc. Ea se explică prin deosebirea de structură gramaticală existentă între cele două limbi (factor intern) cît şi prin faptul că în asemenea cazuri limba maternă a traducătorului (factor extern) este de obicei româna. Alt exemplu : în tălmăcirile româneşti din literaturile latino-americane una dintre greşelile tipice este traducerea inexactă a americanismelor spaniole sau portugheze. În acest caz trebuie invocat mai ales un factor de ordin extern : pînă acum cîţiva ani dicţionarele de americanisme — instrumente de lucru indispensabile pentru traducători — au fost, practic, vorbind, inexistente în bibliotecile noastre, publice sau particulare.

Astfel, plecînd de la constatarea că în traduceri există greşeli tipice, clasificînd aceste greşeli, încercînd să găsim cauzele lor, pătrunzînd, pe cît posibil, în laboratorul intim al celui care traduce, putem da o contribuţie nu lipsită de importanţă la dezvoltarea teoriei traducerilor ca disciplină lingvistică. Firește, o asemenea cercetare ar avea şi însemnate consecinţe de ordin practic, întrucît ar constitui o bază sigură pentru diferitele lucrări cu caracter normativ.

Studiul greşelilor de traducere ne ajută să cunoaştem mai bine mecanismul împrumuturilor, al calcurilor şi al altor aspecte pe care le prezintă un fenomen atît de complex şi atît de important ca acela al contactului dintre limbi. Adesea, împrumuturile sau calcurile nu sînt la origine altceva decît „greşeli", foarte asemănătoare cu acelea pe care le fac traducătorii. Compararea textelor traduse cu originalele respective ne pune uneori la dispoziţie dovada sigură a multor fapte de genul celor semnalate mai sus, pe care altminteri sîntem nevoiţi să le admitem numai ca ipoteze.

★

În cele ce urmează voi încerca să analizez greşelile de traducere dintr-o anumită categorie, şi anume pe cele determinate de asemă-

narea a două limbi [4]. Ca exemplu iau spaniola şi româna, limitîndu-mă numai la aspectul lexical al problemei. Firește, cercetarea s-ar putea extinde şi la traducerile românești din alte limbi, mai ales romanice. Am considerat însă că materialul pe care ni-l pun la dispoziţie traducerile hispano-române este suficient pentru ilustrarea punctului meu de vedere.

Am ales spaniola pentru că lexicul acestei limbi, comparat cu lexicul limbii române (şi al altor limbi romanice [5]), prezintă numeroase (şi adesea izbitoare) cazuri de omofonie [6] cu deosebiri de sens. (De exemplu: *largo* „lung"; *preciso* „necesar"; *colorado* „roşu"; *proporcionar* „a furniza"; *procurar* „a se strădui"; *varios* „cîţiva"; *constipado* „guturai"; *bizarro* „viteaz"; „mărinimos", „splendid" etc.[7]) A mai intervenit, apoi, un considerent de ordin practic: ţinînd seama, pe de o parte, de faptul că astăzi în ţara noastră se traduc tot mai multe opere literare spaniole şi latino-americane (ca urmare a interesului mereu crescînd pe care poporul român îl arată pentru culturile popoarelor respective), iar pe de altă parte, de faptul că hispanistica românească este încă destul de tînără, am considerat necesar să atrag atenţia traducătorilor asupra cîtorva greşeli tipice, care trebuie, pe cît posibil, evitate.

*

Firește, asemănarea dintre două limbi uşurează, în principiu, procesul traducerii. Să luăm, de pildă, situaţia traducătorului din spaniolă în română. Spre deosebire de traducătorul din rusă, germană sau altă limbă ne-romanică, care întîmpină la tot pasul probleme lexicale, sintactice şi stilistice (să se compare, de exemplu, topica frazei germane cu topica frazei românești), traducătorul din spaniolă este, bineînţeles, simţitor avantajat: multe dintre cuvintele spaniole sînt asemănătoare sau chiar identice cu cele românești, topica celor două limbi e, în linii mari, aceeaşi, iar frazeologia, adesea, comună. „Planul conţinutului" [8] e structurat, în multe privinţe, la fel. Cu toate acestea tălmăcirile din spaniolă pun în faţa traducătorului român o seamă de probleme delicate. Este adevărat că spaniola şi româna aparţin aceluiaşi grup lingvistic, ceea ce explică existenţa a numeroase asemănări între ele, atît în domeniul lexicului, cît şi în acela al structurii lor gramaticale. Însă, tot atît de adevărat este că între limbile pomenite mai sus există şi destule deosebiri — adesea foarte subtile — pe care traducătorul le poate scăpa uşor din vedere [9]. În felul acesta, pe lîngă greşelile de traducere rezultate

[4] Am în vedere asemănarea formală existentă între diferitele elemente a două limbi. Bineînţeles, această asemănare este deosebit de frecventă în cazul limbilor care aparţin aceleiaşi familii şi, mai ales, aceleiaşi ramuri sau aceluiaşi grup de limbi în cadrul unei familii date.

[5] Chiar faţă de celelalte două limbi ibero-romanice, portugheza şi catalana, spaniola prezintă uneori fenomenul discutat mai sus.

[6] Folosesc termenii „omofonie" şi „omofon" după exemplul lui U. Weinreich (LC, p. 49 şi passim), deşi nu este vorba de forme identice, ci numai asemănătoare. (Mai potrivit ar fi fost, poate, termenul „parofone", după modelul lui „paronime").

[7] Vezi Gregorio Escudero-Dumitru Copceag, *Gramatica limbii spaniole*, Bucureşti, 1965, p. 315–319, unde se dă o listă (nu exhaustivă) a cuvintelor de acest gen.

[8] Vezi Hjelmslev, PTL, p. 100 şi urm.

[9] Cf. A. A. Reformatskij, LPV p. 13: „Traducerile din limbi strîns înrudite între ele ascund multe primejdii pentru traducător".

din faptul că limbile cu care se lucrează se deosebesc mult una de alta, mai putem vorbi despre o altă categorie de greşeli, şi anume despre greşeli rezultate din asemănarea a două limbi.

Fapte interesante se mai găsesc mai ales în traducerile mai vechi, apărute într-o perioadă cînd în ţara noastră nu exista nici un control organizat al traducerilor [10]. Un material bogat ne oferă şi manuscrisele multor tălmăciri recente, în forma în care se prezentau înainte de „confruntare" (operaţie editorială devenită obligatorie la noi). Iată cîteva exemple :

A. Din traduceri publicate

"Aunque era día de invierno, picaba tanto el sol, que el *Rector* y Tonet estaban en la playa agazapados a la sombra de un laúd viejo . . . y de la **arena** caldeada salía un vaho húmedo" [11]

„Deşi era într-o zi de iarnă, soarele ardea atît de tare că pe plajă Rectorul şi Tonet se chirciseră la umbra unei bărci vechi . . . şi din **arena** caldă se înălţa un abur umed..." [12]

În spaniolă *arena* înseamnă nu numai „arenă" (de circ), ci şi „nisip". (Este puţin probabil ca autorul să se fi gîndit la reflexele latinescului *arena* păstrate în unele graiuri româneşti. De altfel, chiar în această ipoteză ar fi trebuit să folosească formele *arină* sau *anină* [13] şi nu arenă.)

'Tenía fe en el porvenir de su hijo. Sería rico y personaje. ¿Quién podría afirmar la imposibilidad de que ella pasase su vejez en un **hotel**, con carruaje . . . ?" [14]

„Isidra avea încredere în viitorul fiului ei : va deveni bogat şi va fi cineva. Nu era, oare, cu putinţă ca ea însăşi să trăiască zilele bătrîneţii într-un **hotel**, să se plimbe în trăsură . . . ?" [15].

Spaniolul *hotel* înseamnă şi „hotel", şi „casă luxoasă, locuită de o singură familie".

Cu un fenomen asemănător avem a face şi în exemplele de mai jos, unde traducătorul nu ţine seama de faptul că spaniolul *adiós* e o formulă de rămas bun [16] care nu implică totdeauna ideea de despărţire definitivă, ca *adio* românesc :

"— **Adiós**, Feli . . .
Adiós, nena. Volveré" [17]

„— **Adio**, Feli, **adio**, mititica mea. Am să vin în curînd" [18].

"— **Adiós** Rosario, dijo Dolores, sonriendo graciosamente. *Ya sapes que som amigues*" [19].

„— Adio, Rozario, zise Dolores, surizînd cu graţie. De-acum sîntem prietene, să ştii" [20].

[10] Astăzi un asemenea control există, cu rezultate foarte bune.
[11] Ibàñez, FM, p. 80.
[12] Idem, FM (trad.), p. 41.
[13] Puşcariu, LR, p. 212.
[14] Ibàñez, H, p. 46.
[15] Idem, O, p. 13.
[16] Uneori şi de salut.
[17] Ibàñez, H, p. 357.
[18] Idem, O, p. 227.
[19] Idem, FM, p. 34.
[20] Idem, FM (trad.), p. 86.

„Llegaron al Cabañal, al barrio llamado de las **Barracas**, donde se albergaba la pobre gente"[21].

„Ajunseră la Cabanal, în cartierul **Baracelor**, unde locuiesc săracii . . . [22]

Cuvîntul spaniol *barraca* înseamnă și „baracă", dar și „căsuță", „casă țărănească", „colibă", eventual „cocioabă". E limpede că în contextul de mai sus trebuia ales cel de-al doilea sens.

"Apagábanse lentamente los rumores que **poblaban** la noche" [23]

„Zgomotele care **populaseră** noaptea se stingeau încet — încet."[24]

Poblar poate însemna, în spaniolă, pe lîngă „a popula", și „a umplea" (cf. *una cola* **poblada** „o coadă stufoasă"), „a fi în cantitate mare".

„Los médicos aturdían la casa, **ordenando remedios desesperados** . . ."[25]

„Medicii zăpăceau pe servitori, **ordonau remedii** disperate . . ."[26]

Ordenar un remedio înseamnă „a prescrie un medicament".

B. Din manuscrise [27]

" . . . habiéndose quitado los hábitos **largos** que como escolar traía . . ."

„. . . lepădase fustele **largi** în care umblase ca școlar . . ."

Asemănarea formală dintre spaniolul *largo* și românescul *larg* l-a dus pe traducător la o falsă identificare de conținut, căci cuvîntul spaniol în discuție nu înseamnă „larg" ci „lung". (Discutabilă, din punct de vedere stilistic, ar fi și traducerea spaniolului *hábito* „rasă", „sutană", „togă", „robă" etc. prin *fuste*; avem, cred, a face, cu un fenomen de „hiperstilizare".)

" . . . se quedó toda aquella noche con la celada puesta, que era la más **graciosa** *y* extraña figura que se pudiera pensar".

„. . . rămase toată noaptea cu casca în cap, ceea ce alcătuia o icoană mai ciudată și mai **gingașă** decît care nici nu se poate închipui".

Gracioso însemnează și „grațios" (de unde, prin stilizare, traducătorul a ajuns la „gingaș"), dar și „comic", „nostim", „caraghios", sens, evident mult mai potrivit în cazul de față. (Și aici ar fi de făcut unele observații stilistice, peste care trec însă, întrucît nu ne ocupăm de stilul traducerilor.)

" . . . una doncella . . . tan **bizarra**, tan hermosa y tan gallarda . . ."

„. . . o fată atît de **ciudată**, de frumoasă și de mîndră . . ."

Datorită asemănării formale dintre spaniolul *bizarro* și românescul *bizar*, traducătorul a ajuns, stilizînd, la soluția „ciudată". Or, spaniolul

---

[21] Idem, FM, p. 87.
[22] Idem FM (trad.), p. 47.
[23] Ibáñez B., p. 6.
[24] Idem, CB, p. 3.
[25] Idem, H, p. 51.
[26] Idem, O., p. 16.
[27] Nu dau titlurile operelor respective, nici numele traducătorilor, întrucît greșelile în discuție, semnalate la confruntare, nu au apărut în versiunile românești tipărite.

bizarro nu înseamnă „bizar", ci, în cazul de față „superb", „splendid" (eventual: „nobil", „distins").

"... veremos en lo que para esta **máquina de disparates** de tal caballero..."	„... să vedem ce-o să mai iasă din **moara de scrînteli** a unui astfel de cavaler..."

Înșelat de asemănarea formală a spaniolului *máquina* cu românescul *mașină*, traducătorul ajunge, stilizînd, la soluția *moară de scrînteli*. Or, în realitate, pe lîngă sensul lui principal, acela de „mașină", „mașinărie", cuvîntul spaniol *máquina* are și altul, figurat, și anume „mulțime", „grămadă", care e tocmai cel potrivit în speță.

"...con bonete *colorado* toledano..."	„... în cap cu o scufă toledană *boită*..."

Și aici avem a face cu o greșeală determinată de asemănarea unui cuvînt spaniol cu altul românesc în ce privește aspectul lor formal. E vorba de *colorado* și *colorat*, care seamănă din punct de vedere fonetic, deosebindu-se, totuși, din punct de vedere semantic, în sensul că spaniolul *colorado* însemnează, pe lîngă colorat (sens destul de rar în spaniola actuală) și „roșu aprins", cum trebuia tradus în cazul de față.

"No hay vuelta, **che**..."	„Ne-a ajuns cuțitul la os, **ce** să mai spun".

Necunoscînd sensul argentinismului **che** (corespunzător, aproximativ, românescului „măi" [28]) și negăsindu-l în dicționarele spaniole obișnuite, traducătorul s-a lăsat influențat de identitatea lui formală cu pronumele relativ-interogativ românesc **ce** (cuvîntul argentinian în discuție se rostește tot **če**).

Prin urmare, o m o f o n i a poate fi sursă de greșeli în traduceri. Faptul nu constituie o noutate. Cunoscut de mult în practica predării limbilor străine — în manualele de engleză pentru străini omofonelor (și omografelor) cu sensuri diferite li se dă, de obicei, denumirea de *false friends* „falși prieteni" — el e adesea semnalat și în lucrările de teorie a traducerii [29]. Ceea ce îmi propun în cazul de față e o examinare a lui în lumina teoriei „semnului lingvistic" saussurian.

După cum se știe, Saussure înfățișează semnul lingvistic, adică asociația dintre un „signifié" și un „signifiant", printr-o schemă simplă și sugestivă [30]:

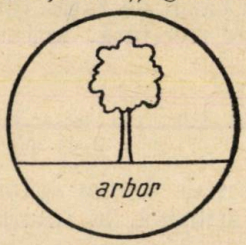

[28] În funcție de context poate fi tradus și prin „dragă", „omule" etc. În orice caz e o formulă de adresare în vorbirea familiară.

[29] Vezi, de pildă, M. Koessler — J. Derocquigny, *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs*, Paris, 1928; la aceasta s-ar putea adăuga numeroase lucrări de dată mai mult sau mai puțin recentă; de exemplu: E. Zierer, *Términos compuestos como „faux amis" en los idiomas español y francés*, în „Lenguaje y ciencias", Universidad de Trujillo, 1961, nr. 2, p. 26—29; T. R. Levitskaja—A. M. Fiterman, *Теория и практика перевода с английского языка на русский*, Moscova, 1963, p. 104—106 etc.

[30] Saussure, CLG.

O schemă analogă, construită după principiul celei saussuriene, ar putea ilustra şi procesul traducerii dintr-o limbă în alta, de pildă, din germană în română:

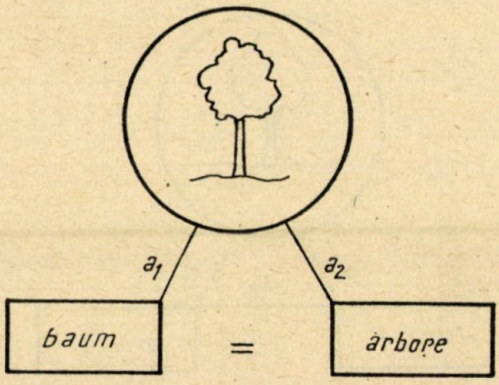

Liniile notate prin a_1 şi a_2 reprezintă asociaţiile dintre noţiunea „copac" şi imaginile acustice germ. *Baum*, rom. *arbore* [31]. Semnul egalităţii între cele două imagini acustice arată că lanţul acustic [32] *Baum* din original trebuie substituit [33], în traducere, prin lanţul *arbore* [34]. Procesul traducerii, redus la actul său elementar, s-ar putea defini ca fiind operaţia de stabilire a unei echivalenţe între două „imagini acustice" din două limbi diferite în baza asocierii lor cu aceeaşi noţiune, operaţie care permite substituirea unei secvenţe sonore, corespunzătoare primei „imagini" [35], prin altă secvenţă sonoră, corespunzătoare celei de-a doua imagini.

Important pentru discuţia noastră e şi un alt pasaj din lucrarea citată a lui F. de Saussure, şi anume acela în care autorul arată că orice semn lingvistic stă în centrul unei „constelaţii asociative", adică e legat printr-un anumit număr de asociaţii, unele semantice, altele formale, de alte semne ale limbii [36]. Or, asociaţii formale apar şi în procesul traducerii, ori de cîte ori traducătorul operează cu doi termeni omofoni. La asociaţiile semnatice (a_1 şi a_2) se adaugă încă o asociaţie, stabilită direct, fără intermediul „signifié"-ului comun, între cele două imagini

[31] Pentru simplificarea discuţiei presupunem că germ. *Baum* apare într-un context în care trebuie tradus prin rom. *arbore*, nu prin sinonimul lui, *copac*.

[32] Lanţul grafic din traducerile scrise e o expresie a celui acustic (v. Ullmann, PSF, p. 14).

[33] Termenul „substituire" din gramaticile transformaţionale e folosit, adesea, şi în lucrările de teorie a traducerii (v., de ex., Revzin-Rozentsveig, *op. cit.*, passim).

[34] Din considerente de ordin metodologic simplific faptele la maximum, făcînd abstracţie de deosebirile semantice, stilistice şi sintactice existente între cuvîntul german şi cel românesc.

[35] Cred că trebuie să facem distincţie între termenii „imagine acustică" şi „secvenţă sonoră"; echivalenţa se stabileşte între „imaginile acustice", care există în mintea vorbitorului, pe cînd substituirea are drept obiect realizările materiale ale imaginilor respective, adică secvenţele de sunete corespunzătoare.

[36] Saussure, CLG, p. 181.

acustice, pe baza asemănării lor [37]. În astfel de cazuri (de pildă la traducerea cuvîntului „copac" din spaniolă în română) schema propusă mai sus trebuie completată cu încă o linie (a_3):

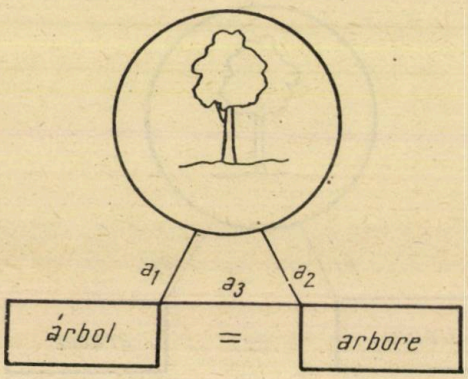

În mintea traducătorului se stabileşte un sistem de corespondenţe între cele două sisteme lingvistice. În cadrul acestui sistem fiecare semn lingvistic poate fi considerat ca alcătuind o „microstructură" compusă din trei elemente: S = „signifié"-ul; L_1 = imaginea acustică din prima limbă; L_2 = imaginea acustică din cea de-a doua limbă. Raporturile dintre cele trei elemente ale „microstructurii" se prezintă deosebit în funcţie de faptul dacă imaginile acustice L_1 şi L_2 sînt sau nu omofone. Avem astfel două figuri posibile:

I Imagini acustice neomofone

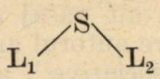

II Imagini acustice omofone

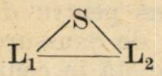

În cazul limbilor cu puţine asemănări formale [38], dominantă numeric sau, în orice caz, foarte răspîndită, este figura I, pe cînd în cazul limbilor asemănătoare formal, figura II. Să luăm, de pildă, seria de noţiuni A, B, C, D, E, F... etc. (A = „copac"; B = „floare"; C = = „iarbă"; D = „verde"; E = „negru"; F = „piatră") cu denumirile corespunzătoare din germană (g.), spaniolă (sp.) şi română (r.), adică respectiv, cu imaginile acustice: g. *Baum* — sp. *árbol* — r. *arbore*; g. *Blume* — sp. *flor* — r. *floare*; g. *Gras* — sp. *yerba* — r. *iarbă*; g. *grün* — sp. *verde* — r. *verde*; g. *schwarz* — sp. *negro* — r. *negru*; g. *Stein* — sp. *piedra* — r. *piatră*, şi să comparăm situaţia traducătorului din germană în română cu aceea a traducătorului din spaniolă în română.

---

[37] „Asociaţia prin asemănare" (alături de „asociaţia prin contiguitate", „asociaţia prin contrast" etc.) este menţionată, în lucrările de psihologie, printre principalele tipuri de asociaţie.

[38] Limbi total lipsite de asemănări formale practic vorbind nu există: în toate sau aproape toate limbile pămîntului au pătruns şi continuă să pătrundă numeroase cuvinte „internaţionale" (ca *telefon, telegraf, sport* etc.).

Nu e greu de admis, intuitiv [39], că la traducerile din germană în română traducătorul operează, de obicei, cu „microstructuri" de tipul:

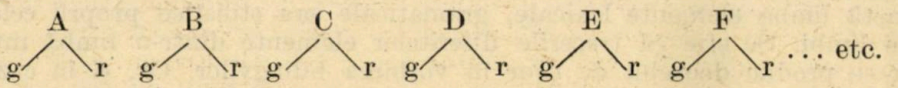

Dimpotrivă, la traducerile din spaniolă în română, foarte multe dintre „microstructurile" cu care operează traducătorul sînt de tipul:

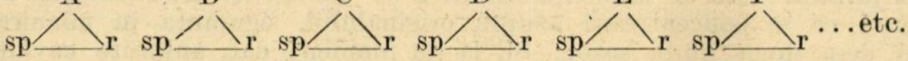

Omofonele de genul celor discutate în paginile precedente, constituie „microstructuri" atipice, reprezentabile grafic în felul următor [40]:

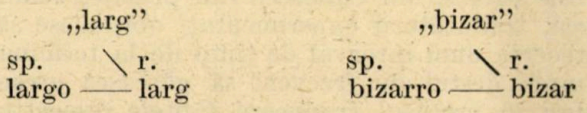

Sistemul de corespondențe din mintea traducătorului (ca, de altfel, orice sistem) tinde spre uniformizare. „Microstructurile" atipice tind să se tipizeze. Asociația formală, căreia, în majoritatea cazurilor, îi corespunde și o asociație semantică, îl face pe traducător să stabilească o asemenea asociație (reprezentată în figura de mai jos printr-o linie întreruptă) și atunci cînd ea nu există [41]:

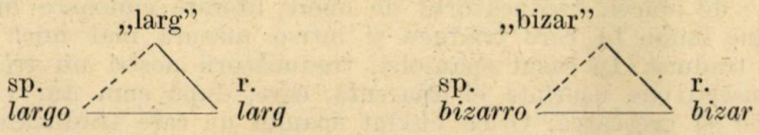

Greșeli analoge se produc și în vorbirea bilingvilor. Unele dintre ele se generalizează, devenind fapte de limbă. De exemplu, în italiana din Statele Unite, cuvintele italienești *fattoria* „fermă" și *libreria* „bibliotecă", au căpătat, respectiv, sensurile de „fabrică" și „bibliotecă", sub influența cuvintelor englezești *factory* și *library* [42].

★

Firește, greșelile de genul celor discutate se datoresc adesea lipsei de pregătire a traducătorilor, fapt foarte frecvent la noi pînă într-un trecut nu prea îndepărtat, cînd traducerilor nu li se acorda atenția cuvenită. Totuși, prezența unor asemenea greșeli chiar în lucrările traducătorilor bine pregătiți ne face să ne gîndim și la alte cauze, de ordin obiectiv, care rezidă în natura însăși a faptelor.

[39] Adică fără o statistică prealabilă.

[40] Figura reprezintă faptele considerate din punctul de vedere al traducătorului român, care nu cunoaște cuvintele spaniole respective și le întîlnește într-un context dat.

[41] Ca fapt de limbă.

[42] Weinreich, LC, p. 49; probabil autorul american vrea să spună că it. *libreria* (care, pe lîngă „librărie", poate avea și în italiana literară, e drept, relativ rar, sensul „bibliotecă") a scos cu totul din circulație cuvîntul italienesc *biblioteca*.

În procesul traducerii, traducătorul se află sub influența lingvistică a originalului, uneori atît de puternică, încît, chiar atunci cînd limba în care traduce e limba lui maternă, el poate strecura involuntar în această limbă elemente lexicale, gramaticale sau stilistice proprii celeilalte limbi. Se știe că trecerile diferitelor elemente dintr-o limbă într-alta se produc deosebit de ușor în vorbirea bilingvilor. Or, și în cazul nostru putem vorbi de un bilingvism „sui generis". Bröndal folosește — bineînțeles metaforic — termenul de „hipnoză" [43], pentru denumirea influenței irezistibile pe care o suferă vorbitorii din partea mediului înconjurător. Sub o influență similară se găsește și traducătorul. Pe măsură ce se concentrează asupra originalului, siguranța în mînuirea celei de-a doua limbi scade. Și, la un moment dat, anumite cuvinte și, mai ales, expresii sau construcții gramaticale din original încep să-i pară firești și în limba în care traduce. Cred că nu există un singur traducător de profesie care să nu cunoască din practică fenomenul descris mai sus. De aceea, traducătorii experimentați obișnuiesc să-și recitească lucrările după trecerea unui interval de timp de la terminare și cu acest prilej li se întîmplă destul de frecvent să găsească greșeli de care se miră ei înșiși, deși în procesul traducerii faptele respective li se păruseră firești. Prin urmare, această influență e un factor obiectiv — și încă unul foarte important — de care trebuie să ținem seama atunci cînd încercăm să stabilim cauzele greșelilor de traducere. Ea este cu atît mai puternică cu cît cele două limbi se aseamănă mai mult între ele.

Bineînțeles, traducătorii ar trebui să cunoască desăvîrșit amîndouă limbile cu care lucrează. Totuși, în practică, acest deziderat este greu realizabil: de obicei, traducătorul de opere literare cunoaște bine sau foarte bine limba în care traduce și într-o măsură mai mică pe cea din care traduce. În cazul spaniolei, traducătorii noștri nu trebuie să se lase înșelați de ușurința ei aparentă, care, după cum am văzut, îi poate face să greșească. Orice cuvînt spaniol de care traducătorul nu e absolut sigur, trebuie controlat cu ajutorul tuturor dicționarelor posibile, chiar atunci cînd această operație pare inutilă datorită asemănării lui formale cu vreun cuvînt românesc.

★

Din cele arătate mai sus se pot desprinde următoarele concluzii:

1. Traducerea e un proces lingvistic, un fenomen de bilingvism sui generis. Studierea sistematică a acestui proces — mai ales a greșelilor săvîrșite în cursul lui — ne poate ajuta să înțelegem mecanismul împrumuturilor, al calcurilor și al altor fenomene specifice contactului dintre limbi [44]. Bineînțeles, ea poate avea și consecințe de ordin practic, în sensul că poate contribui la îmbunătățirea calității traducerilor.

2. Procesul psihic al traducerii dintr-o limbă în alta asemănătoare implică, adesea, existența unor asociații realizate pe două planuri:

[43] Bröndal, SERG, p. 29.

[44] Cf. V. I. Rosentsveig—L. M. Uman, *Интерференция и грамматические категории*, culegerea „Исследования по структурной типологии" Moscova, 1963, p. 101—103, unde din greșelile tipice ale rușilor care vorbesc franțuzește se trag concluzii interesante cu privire la unele particularități de structură ale limbii ruse în comparație cu franceza.

semantic şi formal. Uneori asociaţia formală se dovedeşte atît de puternică, încît poate duce la stabilirea de asociaţii semantice greşite, cu alte cuvinte, la greşeli de traducere. În cadrul bilingvismului obişnuit, acestor greşeli de traducere le corespunde un anumit gen de calc, de la formă la conţinut, ca în exemplele citate mai sus (după Uriel Weinreich). Aceste exemple reprezintă, după cum am mai spus, fapte de limbă. Prin urmare, analiza greşelii de traducere de care ne-am ocupat poate fi privită şi ca o descriere a modului cum funcţionează una dintre cauzele evoluţiei lingvistice.

ABREVIERI

Bröndal, SERG = Viggo Bröndal, *Substrat et emprunt en roman et en germanique*, étude sur l'histoire des sons et des mots, Copenhaga, Bucureşti, 1948.

Fedorov, VTP = A. V. Fedorov, *Введение в теорию перевода*... Moscova, 1953.

Hjelmslev, PTL = Louis Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, traducere de D. Copceag, Bucureşti, 1967.

Ibáñez, B = V. Blasco Ibáñez, *La Barraca* (Novela), Prometeo, Valencia, 1918.

Ibáñez, CB = V. Blasco Ibáñez, *Coliba blestemată*. Traducere de V. Demetrius, Bucureşti, 1929.

Ibáñez, FM = V. Blasco Ibáñez, *Flor de Mayo* (Novela), Prometeo, Valencia, 1919.

Ibáñez, FM (traducere) = V. Blasco Ibáñez, *Floare de Mai*, Roman. Traducere de V. Demetrius, Bucureşti, 1919.

Ibáñez, H = V. Blasco Ibáñez, *La Horda* (Novela). Prometeo, Valencia, 1916.

Ibáñez, C = V. Blasco Ibáñez, *Oarda* . . . Traducere de dr. George Dumitrescu, Bucureşti, 1919.

Puşcariu, LR = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, Bucureşti, 1940.

Reformatskij, LVP = A. A. Reformatskij, *Лингвистические вопросы перевода*, în „Иностранные языки в школе", 6, 1952, p. 12—22.

Saussure, CLG = Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye, Lausanne-Paris, 1916.

Ullman, PSF = S. Ullmann, *Précis de sémantique française*, Berna, 1952.

Weinreich, LC = Uriel Weinreich, *Languages in contact* . . . New York, 1953.

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Cine urmăreşte cu destulă atenţie limbajul publicisticii noastre actuale poate constata, în primul rînd, o mare bogăţie şi varietate, ambele în continuă creştere, a vocabularului. Constatarea este în logica lucrurilor : progresul impresionant al activităţii care se desfăşoară sub ochii noştri în toate domeniile implică înmulţirea cunoştinţelor şi, drept consecinţă, a mijloacelor de exprimare corespunzătoare. Aceste mijloace pot fi, cum ştim, interne şi externe. Pe cele dintîi ni le pune la dispoziţie limba română însăşi : cu ajutorul derivării se creează cuvinte noi, fără să se recurgă la un sprijin propriu-zis din afară (cel mult, fapt destul de frecvent, poate interveni un model străin, pe care îl imităm, în sensul că-i redăm conţinutul prin elemente formative româneşti). La aceasta se adaugă, mult mai rar, din cauze strict obiective, folosirea unui termen românesc sinonim, fie şi aproximativ, cu cel străin de care avem nevoie.

Marea majoritate a noutăţilor ştiinţifice, tehnice etc. sînt produsul aş spune al întregii omeniri civilizate, înţelegînd prin aceasta participarea, în măsură variabilă de la una la alta, a tuturor ţărilor ajunse la un anumit grad de dezvoltare. De aici urmează că terminologia necesară exprimării mulţimii imense de idei, invenţii etc. are origini foarte diverse, după limba ţării unde a apărut inovaţia în discuţie. De fapt, situaţia se prezintă mult mai simplu decît ar impune o concluzie strictă a celor deja spuse. Datorită prestigiului de care se bucură, începînd încă din epoca umaniştilor şi a Renaşterii, limbile latină şi greacă, s-a recurs totdeauna şi se recurge în continuare la aceste două limbi pentru satisfacerea necesităţilor de ordin terminologic impuse de progresul cultural şi ştiinţific al omenirii. Aşa se face că limbile romanice, dar nu numai ele, au în vocabularul lor o cantitate enormă de termeni greco-latini, cei mai mulţi latineşti propriu-zişi, chiar cînd sînt, la origine, greceşti, iar restul alcătuiţi, oarecum artificial, dar s-au impus şi nu-i mai simte nimeni ca atare, dintr-un element grecesc şi unul latinesc.

Româna a mers, cum nu era posibil altfel, pe drumul bătut, secole de-a rîndul, de limbile romanice occidentale. De aceea, dintre mijloacele interne şi cele externe, de care am pomenit ceva mai înainte, ea a preferat aş zice de nevoie, pe ultimele, cînd a trebuit să-şi îmbogă-

ţească lexicul. Nu s-a adresat însă, de obicei, direct latinei, cu atît mai puţin limbii greceşti, ci, în primul rînd, francezei, apoi, mai rar, italienei şi, în zilele noastre, destul de des, englezei (în partea vocabularului greco-latin al acesteia).

Genul publicistic este foarte cultivat la noi în momentul de faţă. (Şi în epoci anterioare, cu deosebire în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi în continuare, crescînd, după 1900.) Faptul se explică prin înmulţirea oamenilor doritori să se informeze rapid şi lesnicios cu privire la diversele probleme pe care le pune lumea contemporană, precum şi, consecinţă logică, a acelora care se simt chemaţi sau măcar obligaţi să informeze pe alţii.

Graba, în general, inevitabilă în această muncă de informare, la care se adaugă, de multe ori, o cunoaştere numai aproximativă a sensului cuvintelor străine, face ca folosirea lor în limba noastră să prezinte lipsuri adesea grave. În paginile următoare voi discuta o serie de termeni fie greşit sau numai aproximativ înţeleşi, ceea ce se întîmplă în marea majoritate a cazurilor, fie rău construiţi, în dorinţa de a atrage atenţia asupra fenomenului ca atare şi cu speranţa că osteneala mea va da roade.

Catedratic

Este un italienism, introdus la noi de G. Călinescu şi existent, aproape exclusiv, în scrisul acestui mare cunoscător şi admirator al culturii italiene. Unii publicişti au crezut că trebuie să-l folosească şi ei, fără a reuşi însă pe deplin. Iată un citat: *Profesor în sens catedratic nu l-am apucat.* (*Cont.*, 19/III/1965, p. 2) [1]. Dacă aici, cu valoarea adjectivală a ital. *cattedratico*, apariţia acestui cuvînt pare acceptabilă (din punctul de vedere al corectitudinii), în exemplul următor: *Alteori, tabloul naturii eminesciene e construit vast-arhitectonic, pe dimensiuni catedratice, natura devenind un templu uriaş...* (*ibid.*, 16/I/1965, p. 2), este evident că avem a face cu o... etimologie populară, adică, altfel spus, cu un fals derivat de la *catedrală*.

Certifica

Ea [o poezie] *îl certifică pe adevăratul poet* (*ibid.*, 30/XI/1959, p. 3). Acest verb are, în română, o anumită vechime, care i-a asigurat în structura ei o construcţie foarte diferită de cea folosită în citatul de faţă.

Circumstanţiat

Cu titlul bine circumstanţiat (*ibid.*, 18/I/1963, p. 3). Fr. *circonstancié* are, după dicţionarul *Le petit Robert* (1967), sensurile „exposé avec toutes les circonstances" şi „qui comporte de nombreux détails", dintre care nici unul nu se potriveşte cu subst. *titlu* ca determinat.

[1] Abrevieri: „*Cont.* = „Contemporanul"; GL = „Gazeta literară"; RL = „România liberă"; *Sc.* = „Scînteia"; *Luc.* = „Luceafărul".

Coresponda

„Creaţie" românească, nu ştiu cît de reuşită şi, mai ales, de necesară, pentru „a purta corespondenţă, în scris", apare, chipurile metaforic, în citatul următor : *placarde care corespondează zîmbitor cu publicul la căderile de cortină* (GL, 30/V/1963, p. 7).

Dispersa

La fel cu fr. *disperser*, care îi este punctul de plecare, acest verb românesc înseamnă — şi nu poate să însemneze altceva decît — „a (se) răspîndi ici şi colo, a (se) împrăştia". Citatele următoare arată clar că pentru autorul articolului ar fi sinonim cu „a devia" (în primul), cu „a dilua, a slăbi" (în al doilea) : *alte conflicte, colaterale, disperseză linia epică centrală a cărţii* (GL, 12/I/1960, p. 2) ; *acest poet îşi dispersează... versurile printr-o lipsă de coeziune lirică evidentă* (*ibid*).

Diurn

Acest adjectiv, care în toate limbile unde există are sensul „în timpul zilei" şi se opune, deci, lui *nocturn* „în timpul nopţii", ne întîmpină la unii publicişti români cu accepţia lui *cotidian* „care se petrece în fiecare zi" şi a sinonimului mai vechi *zilnic*. De ex. : *Strîmtul cerc al existenţei diurne, comode* (GL, 25/VII/1963, p. 2) ; [Conachi] *nu reuşeşte să transfigureze trăirea lui diurnă în imaginea poetică* (*Cont.*, 25/X/1963, p. 3). Şi în exemplul acesta : *silind-o să îmbrace în grabă, peste haina diurnă, o toaletă de bal* (*Sc.*, 8/VII/1965, p. 5) avem a face, desigur, cu aceeaşi întrebuinţare necorectă a adjectivului în discuţie, cu toată opoziţia, numai aparentă, dintre *haină diurnă* şi *toaletă de bal*. Sensul „zilnic" al lui *diurn* aparţine numai limbajului astronomic : *mişcarea diurnă a pămîntului în jurul soarelui*, cu nuanţa de „durată", „care durează o zi (întreagă)", adică, „24 de ore". Ar putea fi aici punctul de plecare al uzului nerecomandabil, pe care îl apăra G. Călinescu.

Echivala

„A traduce" (sic !) : *Marcel Breslaşu echivalează, în manieră proprie, versurile lui Dolmanovski şi Brecht* (GL, 25/V/1961, p. 2) !

Expune

Acest verb tinde să se generalizeze în legătură cu substantive de felul lui *comunicare* (*ştiinţifică*), *raport*, *referat* ş.a., ca complemente directe pe lîngă el. Fără a fi criticabile, din punctul de vedere al corectitudinii strict lexicale, asemenea formulări trebuie totuşi evitate, pentru

că pot fi şi adesea chiar sînt echivoce : de obicei se expun, spre a fi văzute, diverse obiecte (opere de artă, produse industriale, cărţi etc.). Asociaţia dintre acest verb şi substantivul din aceeaşi familie *expoziţie* este mereu prezentă în mintea celor mai mulţi vorbitori, dacă nu cumva a tuturor, pentru ca *a expune un raport*, de ex., să nu deştepte, măcar o clipă, ideea că-i vorba de expunerea materială, sub forma textului scris, în scopul cunoaşterii lui prin simţul văzului.

Intrinsec

„Care se află în interiorul unui obiect, care aparţine esenţei unui obiect" apare destul de curios folosit într-un citat ca acesta : *rostesc fraze frumoase..., simţind că nu le aparţin intrinsec* (*Cont.*, 18/I/1963, p. 5).

Literar

Cu sensul oarecum etimologic de „scris" (cf. *limbă literară*, întrebuinţat pînă nu de mult în loc de *limbă scrisă*), ne întîmpină ca determinant, neaşteptat, al altor substantive. De pildă : *O ştire transmisă de Zosimos... aduce şi confirmarea literară a acestui fapt* (dintr-un studiu de arheologie al cărui loc de apariţie am neglijat să-l notez). Poate este vorba de un termen oarecum tehnic (mărturie sau dovadă „literară", adică scrisă, alături şi în opoziţie cu mărturie sau dovadă „neliterară", adică „nescrisă", cum sînt resturile materiale din epocile vechi ale istoriei omenirii), deşi eu nu-i văd necesitatea.

Oral

Se opune lui *literar*, cu succes nu mai mare decît al acestuia (v. alineatul precedent), în sintagma *poezie orală* din citatul acesta : *Pornind de la folclorul negru, H. realizează o poezie a incantaţiei elementare, o poezie orală* (*Cont.*, 18/I/1963, p. 2).

Problematic

„Privitor la o problemă, care aparţine unei probleme". Am discutat, din fugă, nu de mult (v. *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 411) acest cuvînt, împreună cu altele, pe care le-am numit „cuvinte cu dublă derivare". Într-adevăr, cu sensul dat aici, *problematic* nu are nimic comun cu omonimul lui, destul de vechi în limba noastră şi care însemnează „îndoielnic, nesigur". Tema lor este identică, dar aş zice numai din punct de vedere fonetic, întrucît accepţia veche a acestui adjectiv ne-a venit din franceză, de unde l-am împrumutat, pe cînd cea nouă este o „creaţie" românească, cel puţin ca semantism, dacă nu şi ca formaţie propriu-zisă. Iată cîteva citate : *o translaţie de*

la romanul monografic (*„cronica"*) *spre cel axat pe o constelaţie problematică* (GL, 15/VII/1965, p. 7); *prototipul interpretului problematic şi intelectual* (RL, 6/IV/1966, p. 2; dintr-o cronică teatrală); *spirit inert, neproblematic* (*Luc.*, 9/IV/1966, p. 2). Inovaţia este foarte interesantă strict lingvistic vorbind, dar dă loc adesea la echivocuri supărătoare, ca în exemplul invocat deja de mine în articolul citat: *poezia problematică a lui M.B.* „poezie care pune probleme". În ipoteza, pe care o cred justă, că *problematic* nr. 2 este o „creaţie" românească [2], i-a servit ca model *programatic*, şi el, foarte probabil, relativ nou (nu anterior ultimului război mondial), din formule ca *muzică programatică* „muzică compusă conform unui program stabilit de mai înainte".

Sesiza

Acest verb, împrumutat din franceză (*saisir*), circulă astăzi cu sensuri (sau cu nuanţe semantice) şi în construcţii inexistente pînă nu de mult, cum dovedesc *Dicţionarul limbii române literare contemporane* (1955—1957) şi *Dicţionarul limbii române moderne* (1958). Interesantă este mai cu seamă prima dintre aceste opere lexicografice, datorită citatelor numeroase, care arată că limba noastră a reţinut semnificaţiile de bază şi construcţiile corespunzătoare ale verbului francez („a pricepe, a prinde cu mintea"; „a observa, a descoperi"; (reflexiv) „a lua cunoştinţă de..."; „a informa o autoritate etc. despre ceva"). Limbajul publicistic şi, înaintea lui, vorbirea curentă a oamenilor mai puţin instruiţi cunosc exprimări de felul următoarelor, care dovedesc o înţelegere vagă, foarte aproximativă a conţinutului verbului în discuţie: *am sesizat această problemă tovarăşului N.* (*instituţiei cutare* etc.); *aş vrea să sesizez o problemă* (= ... să pun o problemă); *o situaţie similară a fost sesizată comitetului de partid*; *muncitorii de la uzina X. au sesizat că...*; *Faptul a mai fost sesizat în presă* (*Cont.*, 20/V/1961, p. 4).

Suficient

Acest cuvînt se întrebuinţează, obişnuit, ca adverb. Înlocuieşte, mai ales în vorbirea „distinsă", pe *destul* sau pe (*în*)*deajuns*. Ca adjectiv are valoarea peiorativă a subst. *suficienţă*: despre un om încrezut peste măsură în calităţile sale (din punctul de vedere al vorbitorului, mai mult imaginare decît reale) se spune că-i *suficient*, rar de tot, şi că *dă dovadă de* (*mare*) *suficienţă*, aceasta mai totdeauna. Sensul „destul" nu-l are cînd se foloseşte ca adjectiv. De aceea surprinde neplăcut (şi se explică numai din dorinţa de a vorbi altfel, mai ales sau mai „savant") un citat ca acesta: *Există însă suficienţi literaţi apuseni* (GL, 19/X/1961, p. 8).

---

[2] Ital. *problematico*, din limbajul matematicienilor (*i dati problematici* „datele privtoare la o problemă") n-a putut servi drept punct de plecare, afară doar de cazul că se spune şi la noi *date problematice*.

Vizionar

Se întrebuințează, de obicei [3], ca în franceză, de unde l-am luat, cu valoare substantivală, și numai despre oameni : *Le petit Robert* îl înregistrează și ca adjectiv, pentru care dă sintagma *fou visionnaire* „nebun vizionar" (adică, într-un anumit fel, „neprimejdios") și un citat din Fontenelle (sec. XVIII) [4], unde determinatul (*savoir* „știință, erudiție"), aparent nume de lucru, se referă tot la om : *un savoir incompréhensible et visionnaire* (nuanța peiorativă este clară). Într-un text (din *Cont.*, 20/I/1961, p. 3) am întîlnit cuvîntul ca determinant al unor substantive abstracte : *imagini vizionare; proiecții vizionare, cosmice.* De fapt, și în aceste cazuri intervine ideea de om, căci *imagini și proiecții vizionare* însemnează, cred, „imagini și proiecții de vizionar". (Sau, poate, mă înșel?)

Într-un articol viitor voi relua problema lexicului românesc actual, așa cum ne întîmpină, cu deosebire în publicistică și în aspectul vorbit al limbajului publicistic.

Iorgu Iordan

Ponteriu, pont și pontar

Cuvîntul *ponteriu* „măsură de lungime, de greutate sau de capacitate", p. ext. „vas care are această capacitate", nu este înregistrat în dicționarele noastre mai noi (TDRG, Șăineanu, CADE, DL, DM). El apare în mod frecvent însă în dicționarele vechi (Klein, D. 402, LB, Polizu, Barcianu, V., LM). Cu sensul de „vas" îl întîlnim în textele literare : „Își aduce aminte, cum că în desagă . . . ș-un ponteriu cu vinars de prune băgasă" (Budai-Deleanu, T. V. 78). Prin Trasilvania, este cunoscut și astăzi, în special ca măsură pentru lapte, avînd fie valoarea aproximativă a unui decalitru (cf. Arh. folk. V, 166), fie pe aceea a unui dl. (cf. Mat. dialect. I, 265), fie 1/2 dintr-o cupă (cf. Mat. dialect. I, 87).

Etimologia lui nu este indicată nicăieri. În LM, cuvîntul este înregistrat în glosar, unde, după indicarea definiției, se face următoarea observație : „necunoscut dincoace de Carpați ; — de unde? " Clasînd, în comentariul său [5], materialul lexical din dicționarul lui Klein pe categorii care au drept criteriu originea, L. Gáldi enumeră și cuvîntul *ponteriu* printre cele cu etimologia necunoscută (*Ismeretlen eredetű elemek*, p. 226—233).

Există totuși un element care ne duce la descoperirea etimologiei : sufixul *-ariu*. În capitolul dedicat sufixelor, din același comentariu la dicționarul lui Klein, L. Gáldi se ocupă de *-ariu*, identificîndu-l și în *ponteriu* (p. 55). Trebuie să observăm că sufixul *-ariu* apare aici într-o variantă cu *e* în loc de *a*. Varianta este normală, cînd sufixul urmează după o palatală (cf. G. Pascu, *Sufixele*, p. 92). În cazul de față, fiind

[3] La noi, cred, totdeauna.

[4] Faptul că nu apar atestări mai recente ar dovedi că autorii dicționarului în discuție nu l-au găsit.

[5] Gáldi László, *Samuelis Klein Dictionarium Valachico-Latinum*, Budapesta, 1944.

vorba de un cuvînt cunoscut numai în Transilvania, trebuie să avem în vedere pronunţarea palatală a lui *t*, evidentă, de altfel, în atestarea *pont'eriu* (Arh. folk. V, 166) sau *ponćériu* (Mat. dialect. I, 87). Ne mai rămîne, aşadar, să identificăm restul cuvîntului, adică fragmentul iniţial *pont*. De unde vine? Există un astfel de cuvînt în limba română?

În majoritatea dicţionarelor noastre, întîlnim un cuvînt *pont* (< magh. *pont* „punct", venit, la rîndul său, din lat. *punctum*), împrumutat în limba română cu sensul de „punct (= clauză) al unui tratat, al unei hotărîri etc., din care s-au dezvoltat, la noi, numeroase alte sensuri. Nicăieri nu întîlnim un sens apropiat de acela de „măsură de greutate sau de capacitate".

Singurul dicţionar care îl înregistrează este DRLU. E de notat că *pont* apare aici numai cu sensul acesta şi e tradus prin lat. *pondus* şi magh. *font*, ca o dovadă că autorul dicţionarului nu făcea confuzie între *pont* „greutate" şi omonimul care provenea din magh. *pont* < *punctum*.

Fără îndoială că tot cu sensul de „greutate", p. ext. „măsuri de greutate, greutăţi", trebuie interpretat cuvîntul *pont* în următorul context dintr-un document reprodus de N. A. Bogdan, C. M. 173 : „Bucăţile sau unităţile diferitelor obiecte se specificau . . . prin bolturi sau ponturi".

Etimologia cuvîntului *ponteriu* este aşadar : rom. **pont** „greutate, greutăţi, măsuri de greutate etc." + suf. *-ariu*, în varianta *-eriu*.

Am văzut că se poate vorbi despre existenţa unui cuvînt (învechit) **pont** „greutate" în limba română. Vom încerca, în continuare, să stabilim etimologia lui. Prin aceasta vom întări şi mai mult convingerea că el a existat în realitate şi că, în consecinţă, explicaţia pe care am dat-o pentru *ponteriu* este cea justă.

În dicţionarele noastre vechi (DRLU, Stamati, LM, Alexi), uneori şi în cele mai puţin cunoscute (G. M. Antonescu), apare, în mod constant, cuvîntul *pond*. Acesta provine, fără îndoială, din lat. *pondus* „greutate" şi a fost împrumutat în română cu acelaşi sens, probabil în secolul al XVIII-lea. Atît identitatea de sens, cît şi forma asemănătoare (cuvintele nu se deosebesc decît prin sunetul final) ne îndreptăţesc să credem că şi *pont* vine din acelaşi lat. *pondus*.

Cum se explică însă apariţia sunetului *t* în loc de *d* la sfîrşitul cuvîntului? O explicaţie simplă este ipoteza afonizării sonorei *d* din *pond*, în poziţie finală. Faptul este însă puţin sigur. În limba română, sunetele finale sînt destul de rezistente. Mai convingătoare este ipoteza unei contaminări. Care sînt elementele care au putut contribui la producerea ei? Există trei posibilităţi : *a*) omonimul *pont* „punct" din limba română ; *b*) magh. *font* „greutate, măsuri de greutate" ; *c*) germ. *Pfund* „măsură de greutate", al cărui sunet final este pronunţat surd, asemenea unui *t*, conform felului de a pronunţa al germanilor. Cea mai probabilă pare ipoteza a doua, aceea reprezentată de cuvîntul magh. *font*, mai apropiat de *pont* nu numai prin finală, dar şi prin fonetismul cu *o*.

Nu trebuie să neglijăm însă nici influenţa posibilă a cuvîntului german. Aparţinînd unui sistem de măsuri, care, legat de o nouă orînduire socială, tindea să se impună în detrimentul vechiului sistem legat de

orînduirea feudală, *Pfund* „măsură de greutate" s-a bucurat la un moment dat de o mare favoare. Şi în dicţionarele noastre, el apare din ce în ce mai des, uneori în tovărăşia variantelor sale, *fund*, *funt* sau *pund*, alteori reprezentat prin una din ele. *Pond* rămîne astfel numai cu sensul de „greutate". Este semnificativ faptul că, de la începutul secolului nostru, el este întîlnit din ce în ce mai rar în dicţionare, în timp ce neologismele înrudite: *ponderabil*, *ponderabilitate*, *ponderal*, *ponderat*, *ponderator*, *ponderaţie*, *pondere*, *ponderos* sînt, în general, menţinute.

Dar şi *pond* (cu varianta *pont*) a exercitat o influenţă asupra lui *Pfund*. Cuvîntul german începe cu o africată (*pf*) inexistentă în limba română. În general, adaptarea la sistemul fonetic al limbii române al unei africate se face prin menţinerea elementului spirant şi eliminarea celui oclusiv. Procesul este ilustrat de variantele cu un *f* iniţial: *fund* (cu *d* final, sub influenţa grafiei) şi *funt* (cu *t* final ca în pronunţarea cuvîntului în germană).

În varianta *pund*, recunoaştem acţiunea lui *pond*. Dar mai mult decît atît, pe lîngă variantele de mai sus, înregistrate în DM, prin Transilvania se mai întîlneşte varianta *punt* „veche măsură de greutate" pe care Viciu o pune în legătură cu *pond* şi *funt*. Aria acesteia, destul de întinsă, cuprinde sudul Transilvaniei: regiunea Oltului, a Tîrnavei Mari şi a Sibiului (cf. Viciu, GL. S.; GR. S. VI, 243).

Cum trebuie să interpretăm forma *punt*? Ca o variantă a germ. *Pfund*, influenţată de mai vechiul *pont*, sau ca urmaşa directă a acestuia, modificată prin contaminare cu *Pfund*? Ultima ipoteză este probabilă, căci şi omonimul *pont* „punct" < magh. *pont*, a avut o evoluţie similară spre *punt*, probabil sub influenţa neologismului *punct*, împrumutat din latină. În ceea ce priveşte cuvîntul (învechit) *pont* „greutate", p. ext., măsură de greutate, de capacitate etc.", trebuie să reţinem că el a avut o existenţă reală, de scurtă durată totuşi, fiind suplinit de alte cuvinte. Printre ele, trebuie să socotim şi pe derivatul *ponteriu*. Etimologia lui este, ca şi a lui *pond*, latinul *pondus*, la care însă s-a adăugat influenţa sigură a magh. *font* şi probabil aceea a germ. *Pfund*, fără să putem exclude, în ceea ce priveşte forma, acţiunea omonimului *pont* „punct".

Cuvîntul **pontar**, ca nume al unei unelte de fierărie nedefinită mai de aproape este atestat în fostul judeţ Covurlui (H III 450). Aşa cum apare, el se prezintă ca o variantă a lui *ponteriu*, avînd însă două particularităţi fonetice specifice, mai ales, graiurilor din sudul ţării: *a*) pronunţarea dură a lui *t*, care face ca *a* din sufixul *-ariu* să rămînă nealterat; *b*) pronunţarea dură a lui *r*. Ipoteza unui singur cuvînt cu variantele *pontar* şi *ponteriu* este ispititoare. În acest caz, aria lui ar fi foarte întinsă. Sensul lui *pontar* poate să reprezinte o extindere semantică. S-ar mai putea presupune însă că şi *pontar* nu înseamnă altceva decît tot vasul pentru ţuică, pomenit de Budai-Deleanu în poemul său, şi că informatorul, necunoscînd bine obiectul denumit, a folosit în mod vag, termenul de „unealtă de fierărie" pentru un vas confecţionat probabil din fier sau din alt metal. N-ar fi exclus, totuşi, ca apropierea fonetică dintre *ponteriu* şi *pontar* să nu fie decît o simplă coincidenţă. Insuficienţa datelor nu ne îngăduie decît emiterea unei ipoteze în legătură cu etimologia lui *pontar*.

Ponudă

Cuvîntul *ponudă* nu este înregistrat în nici unul dintre dicţionarele noastre. În DL şi DM apare un cuvînt *ponod*, fără indicaţie etimologică şi cu sensul de „petrecere făcută de familie la naşterea unui copil". În DL se adaugă citatul următor : „I s-a născut primul copil lui Vasile — nu ne-a chemat la ponod" (Zaharia Stancu, *Desculţ*, 28). De fapt *ponod* este o variantă a formei *ponudă*, care, deşi atestată într-un singur punct din ALR : Izbiceni-Corabia (cf. ALR II/I MN 73, 2652/886), reprezintă adevăratul cuvînt titlu. El reproduce pe bg. *понуда*, care are acelaşi sens (cf. S. Čukalov, *Българско-руски словар*, ed. II, Sofia, 1955). În aceeaşi formă, cuvîntul este întîlnit şi în sîrbă (cf. Vuk Karadžić, *Српски рјечник истумачен њемачкијем ријечима*, ed. IV, Belgrad, 1935), cu un sens puţin schimbat : „dem Kranken zum Essen und Trinken Angebotene(s) Darbringung" (cf. Sv. Ristić i Jov. Kangrga, *Речник српскохрватског и немачког језика*, Belgrad, 1928). În mod evident trebuie să optăm pentru un etimon bulgăresc. Cuvîntul nostru este mai aproape de sensul acestuia. Se adaugă şi faptul că atestările provin dintr-o regiune care se află în imediata apropiere a graniţei cu Bulgaria.

Varianta *ponod* se poate explica în două feluri. Într-o primă ipoteză, presupunem că ea ar reproduce o variantă a bg. *понуда*. Dar dintre dicţionarele cunoscute, numai Mladenov, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, Sofia 1941, indică o variantă regională *понада*, pe care o consideră provenind din v. bg. понѫда. Dar nici varianta din v. bg., nici cea regională, nu explică forma românească *ponod*. De aceea, pînă la ivirea unor noi date, este preferabil să ne gîndim la altă explicaţie şi să presupunem că varianta *ponod* este rezultatul unor modificări produse în limba română : *a*) schimbarea categoriei gramaticale şi căderea vocalei finale ; *b*) trecerea lui $u > o$, ca rezultat al unei asimilări vocalice progresive.

Folosirea cuvîntului în romanul *Desculţ* ne duce la două constatări importante. Cea dintîi se referă la aspectul geografic : aria de răspîndire a cuvîntului este, de-a lungul Dunării, mult mai întinsă decît s-ar fi putut presupune din informaţiile culese din ALR. Alături de forma *ponudă*, întîlnită în Oltenia, există astfel şi varianta *ponod*, caracteristică în Muntenia, mai exact în judeţul Teleorman, de unde este originar scriitorul). Cealaltă constatare se referă la timp. E de presupus că nu e vorba de un împrumut foarte nou. El trebuie să aibă o vechime mai mare de şaizeci de ani. Acţiunea romanului se desfăşoară în 1907 şi regionalismele, folosite stilistic pentru a crea atmosferă, nu puteau fi decît cuvinte devenite uzuale în anul răscoalei.

Dan Bugeanu

În cele ce urmează, vom încerca să stabilim etimologia unor cuvinte (neexplicate sau avînd, după părerea noastră, o explicaţie nesatisfăcătoare) care fac parte din fasciculele recent apărute ale *Dicţionarului limbii române*.

Cuvintele discutate de noi se întîlnesc în graiurile estice sau nord-estice ale limbii române şi provin din limba ucraineană. În explicarea lor pe această cale am ţinut seamă nu numai de asemănările de sens şi formale, ci şi de răspîndirea lor geografică.

Malâncă

Cuvîntul apare în DLR cu următoarele sensuri : **1.** (Bucov. ; art.) Pereche de flăcăi deghizaţi (unul în chip de moşneag ghebos, iar celălalt în chip de babă gătită şi sulimenită) care întovărăşesc cetele de urători în seara de Anul nou. **2.** (Prin Bucov.) „Femeie urîtă". *Lexic reg.*, Edit. Acad. R. P. R., p. 104. **3.** (Regional) Oaie molatecă (Vad-Sighet). Chest. V, 76/92.

În dicţionarul citat, *malâncă* poartă menţiunea „Etimologia necunoscută. Cf. n. pr. *Маланка*". În alte dicţionare nu a fost înregistrat, în afară de CADE, unde, pentru etimologie, se dă simpla indicaţie ucr. (= ucrainean), fără a se şti exact la ce cuvînt se referă autorul.

Termenul în discuţie provine, cu siguranţă, din limba ucraineană (pentru sensul 1 vezi S. V. Semčyns'kyj, *Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, Kiev, 1958, p. 90). El însă nu poate fi pus în legătură cu numele propriu *Маланка* (= Melania), cum o fac redactorii DLR. La baza cuvîntului românesc stă ucr. *маланка* „obicei în seara dinaintea Anului nou, constînd în cîntece şi urări care se fac pe la casele oamenilor de către băieţii travestiţi în fete (cf. Jevhenyj Želechovskyj, *Малорусско-німецкий словар*, t. I (A—O), Lvov, 1886, p. 424).

După cum am văzut mai sus, în limba română *malancă* se foloseşte, de asemenea, cu sensul „femeie urîtă" (atestare din Rădăuţi, judeţul Suceava). Această nuanţă de sens, dezvoltată, probabil, din înţelesul de bază al cuvîntului, este întîlnită în ucraineană (neînregistrată în dicţionare, dar care circulă în graiurile ucrainene din nordul Moldovei). În anchetele efectuate de noi în unele localităţi cu populaţie ucraineană, pentru „o femeie cu o înfăţişare respingătoare" am notat : *така страшна, як маланка*, adică „este urîtă ca o malancă".

În ceea ce priveşte sensul al treilea al cuvîntului, nu dispunem de informaţii care ar dovedi existenţa lui în limba ucraineană. Nu este exclus ca el să fi apărut în limba română pe cale figurată.

Mieduníţă

Este, după DLR, „numele unei plante nedefinite mai de aproape ; plantă de pădure" (Straja-Rădăuţi). O găsim la Sim. Fl. Marian, *Hore şi chiuituri din Bucovina*, Bucureşti, 1910, p. 23 : *Frunză verde mieduníţă, Mărită-mă, măiculiţă* !

Cuvîntul prezintă varianta *mediníţă* (cu [i] în silaba a doua şi fără iod după consoana [m]), înregistrată în aceeaşi localitate, pe care redactorii DLR, probabil din greşeală, o tratează ca un cuvînt separat, deşi este definit în acelaşi fel. Deosebirea dintre aceste două variante constă,

după DLR, numai în ceea ce priveşte originea. Prima poartă menţiunea „Etimologia necunoscută", iar cea de-a doua „Etimologia necunoscută. Cf. ucr. *медуница*".

Vom încerca, în cele ce urmează, să precizăm etimologia lui *mieduniţă* (var. *mediniţă*) şi să identificăm planta numită cu acest cuvînt, răspunzînd, în parte, apelului lansat de redacţia DLR.

Din punctul de vedere al formei, *mieduniţă* corespunde exact cu ucr. *медунuця*, pe care îl întîlnim la B. D. Hrinčenko, *Словарь українськоï мови*, II, p. 415, specificîndu-se că ea denumeşte mai multe plante din specia *Pulmonaria*. Date în plus despre această plantă găsim în *Українська радянська енциклопедія*, Kiev, 1962, vol. IX, p. 23, unde se arată că cea mai răspîndită din cadrul speciei este *Pulmonaria officinalis*, folosită mult în medicina populară la afecţiuni pulmonare; ea creşte, de obicei, prin pădure, fapt care concordă cu ceea ce ştim despre *mieduniţă*.

Baza semantică a derivării lui *mieduniţă* din ucr. *медунuця* ne este oferită de *Dicţionarul ucrainean-român*, Bucureşti, 1964, unde *медунuця* apare glosat „mierea ursului".

După indicaţiile din DM, *mierea ursului* este o „plantă erbacee cu frunzele catifelate, cu flori albastre-violete sau roşii (*Pulmonaria officinalis*)".

Aşa stînd lucrurile, este cert că rom. *mieduniţă* denumeşte planta trecută în DM s. v. *mierea ursului*.

Mircoti

A fost înregistrat, în Moldova, (Ţepu-Tecuci), cu sensul „a insista prea mult pe lîngă cineva, a bate la cap" (cf. CV, 1950, nr. 4, p. 44) şi reprodus în DLR fără nici o explicaţie etimologică. Ca exemplu se citează: *Degeaba mă mircoteşti, că n-am de unde să-ţi dau.* ib.

Fără îndoială, cuvîntul este legat de *morcoti*, verb intranzitiv, avînd sensurile: **1.** A mormăi, a cîrti. *Că-n samă cuvîntul nu-i băgară Şi-n sălaşele lor morcotiră.* ap. TDRG. **2.** (Transilv.) A cicăli, a pisa pe cineva cu vorbe, a bate capul cuiva.

În ceea ce priveşte originea, această din urmă variantă, inserată în dicţionarele noastre (TDRG, CADE, Scriban) a fost explicată în diferite feluri: TDRG trimite la pol. *markotać*, CADE o derivă din rus. *маркотать* (de fapt, *моркотать*), iar Scriban citează ucr. *муркотіти* şi pol. *markotać*.

Etimologiile propuse întîmpină dificultăţi de ordin formal (*markotać*, *маркотать*) şi semantic (*муркотіти*).

După părerea noastră, rom. *mircoti*, cu varianta *morcoti*, se explică din forma iterativă *миркотати* a verbului ucrainean *миркати* avînd sensurile: **1.** A vorbi neclar, a mormăi. **2.** (numai de aspect imperfectiv) A se plînge de . . ., a cîrti. **3.** (numai de aspect imperfectiv) A cerşi, a se milogi după . . ., a cere cu insistenţă.

Sensul 1° al variantei româneşti *morcoti* se explică foarte bine din ucr. *моркотіти*„a mormăi" (cf. B. D. Hrinčenko, *Словарь українськоï мови* II, p. 445). S. V. Semčyns'kyj (*Лексичні запозичення з російськоï*

та української мов у румунській мові, p. 91), care se ocupă de proveniența cuvîntului, îl compară cu ucr. *моркотати*, care din punct de vedere fonetic nu explică forma cuvîntului românesc.

Mișárne

Cuvîntul are sensul de „măcelărie" (glosarea aceasta, reprodusă după DLR, provine din *Lexic reg.*, Ed. Acad. R. P. R., 1960, p. 104).

Etimologia acestui termen este rezolvată, în dicționarul citat, prin simpla trimitere la *meserniță*, cuvînt de origine bulgară (sau sîrbo-croată) în limba română (vezi DLR).

După părerea noastră, o explicație mai satisfăcătoare a rom. *mișarne* (cu atestare din raionul Sighet, regiunea Maramureș) trebuie căutată în ucraineană. Punctul de plecare îl constituie ucr. *м'ясарня*, cu același înțeles, deși acesta nu se potrivește perfect în ceea ce privește vocalismul.

Pentru a explica aspectul fonetic al cuvîntului în discuție, este necesar să presupunem fie că *м'ясарня* a devenit *місарня* în unele graiuri ucrainene, fie că vocalismul cuvîntului s-a modificat pe teren românesc. Admitem prima ipoteză, deoarece graiurile ucrainene de sud-vest, care intră în contact cu limba română, cunosc „palatalizarea labialelor", după care orice [a], în funcție de accent, devine [e] sau [i]. În felul acesta, *м'ясарня* (cu [a] neaccentuat după consoană labială) este normal să devină *місарня*. O astfel de formă, dar la un caz oblic, întîlnim chiar într-un grai huțul (Brodina) de pe teritoriul Republicii Socialiste România : *u misárni* „la măcelărie" (cf. ALR, II, 6525/366).

Mișeniță

Cu varianta *mișăniță*, este înregistrat de DLR cu sensul „loc în care mișună o mulțime în dezordine ; amestec de oameni, adunătură". *Sulina, acea mișăniță de aventurari din tot orientul.*

Pentru etimologie, DLR trimite la rus. *мешаница* „amestecătură". În cele din urmă, dicționarul citat aduce în comparație și ucr. *мішанина* (desigur greșeală de tipar, deoarece cuvîntul ucrainean este *мішанина*, cu varianta *мішаниця*).

Încercările mai vechi de a elucida originea acestui substantiv nu sînt demne de luat în seamă. Iată, pe scurt, istoricul discuțiilor privitoare la etimologia acestui termen.

Primul izvor lexicografic care se ocupă de originea cuvîntului, TDRG, îl derivă din v. sl. мѣсити, мѣшати „a amesteca". Scriban și DM ne cer să vedem în *mișeniță* o formație românească, primul, din *mișină* (sub influența unor cuvinte ca *ferfeniță*), iar cel de-al doilea, din *mișină*[2] + suf. *-iță*. TDRG și Scriban compară cuvîntul în discuție și cu ceh. *mišenice* „amestec".

Explicațiile date pînă acum ridică însă dificultăți, în primul rînd din punct de vedere fonetic. Astfel, etimonul rusesc citat de DLR nu corespunde cu cuvîntul românesc din punctul de vedere al vocalismului (nici celelalte izvoare lexicografice nu prezintă fapte exact comparabile cu

cele din limba română; unele forme nu pot fi acceptate din motive de ordin geografic).

Forma românească, cu [i] în silaba iniţială, ne trimite spre limba ucraineană, care cunoaşte cuvîntul *мішанщя* „idem" (cf. Jevhenyj Żelechovskyj, *Малорусско-нѣмецкий словар*, t. I (A—O), Lvov, 1886, p. 445). Acest etimon a fost propus încă din 1958 de către S. V. Semčyns'kyj (*Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, p. 90). Adăugăm că în unele sate ucrainene din nordul Moldovei, adică în regiunea în care este răspîndit cuvîntul românesc (localizarea este făcută de Scriban, DA ms.), se întîlneşte forma *мішаница*, cu [ц] avînd timbru velar ca în limba română. Etimonul ucrainean este dovedit în mod clar de varianta *mişăniţă*, prezentă în DLR numai în citatul ilustrativ pentru cuvîntul titlu.

Mizelnic

A fost înregistrat, în Maramureş, cu sensul „(fratele) cel mai tînăr dintre mai mulţi fraţi, considerat în raport cu aceştia" şi reprodus în DLR după Alexandru Ţiplea, *Poezii populare din Maramureş*, Bucureşti, 1906, p. 31 : *Ba, eu că nu te-oi lua / Pînă tu nu-i otrăi / Pă frate-tău cel mai mnic / Ce-i la mama-ţi mizelnic.*

Redactorii DLR explică pe *mizelnic* ca o inovaţie românească, trimiţînd la *mezin*, *mizinic*. Explicaţia nu ni se pare convingătoare, deşi cuvinte cu sufixul *-elnic* apar şi în româneşte (cf. *prielnic*, *vremelnic*, *pomelnic*). Fiind atestat în Maramureş, adică într-o regiune în care influenţa ucraineană este destul de intensă, ne face să presupunem că rom. *mizelnic* nu apare independent faţă de aceeaşi formaţie din ucraineană. De aceea, credem mai degrabă că termenul românesc (folosit ca adjectiv şi adesea substantivat ca în ucraineană) derivă din ucr. *мізильний* (var. *мизельний*), la care terminaţia *-ий* a fost înlocuită cu sufixul *-ic*. Înţelesul cuvîntului din limba ucraineană este exact acelaşi (cf. Jevhenyj Żelechovskyj, *Малорусско-нѣмецкий словар*, t. I (A—O), Lvov, 1886, p. 437).

Menţionăm că şi limba polonă cunoaşte cuvîntul dialectal *mizelny* (cf. E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, fascicula a 11-a, Heidelberg, 1914, p. 55), dar sensul lui este „degetul cel mic".

I. Robciuc

Săgeac *şi nu* săjac, frige, prefige *şi nu* frije, prefrije

În SCL, XVIII, 1967, nr. 5, Dorin Gămulescu publică cîteva note lexicologice şi etimologice. Una din ele este consacrată (p. 556—567) regionalismului *săjac* (sic !). Ne oprim asupra acestei note nu pentru că n-am accepta etimonul indicat (el este, de fapt, acelaşi pe care şi noi l-am dat în CL, X, 1965, nr. 2, p. 369, adică sb. **sadak**) de Dorin Gămulescu, ci pentru a preciza că *săgeac* (pronunţat : *săžác*, respectiv *săjác*) este cuvîntul care circulă, cu sensul de „pirostrie", în unele graiuri din Banat şi Crişana. Acest fapt reiese foarte clar din ALR, s. n., vol. IV,

h. 1033 (hartă citată de Dorin Gămulescu), unde, pentru chestiunea 3949, în pct. 47 (= Vălcani, grai bănăţean) s-a răspuns *săźác* (formă atestată şi de noi, în nota citată, dintr-un grai bănăţean situat în apropierea punctelor cartografice 36 şi |37|), iar în punctele 53 şi 64 (=Pecica şi Ineu, graiuri ce aparţin, organic, subdialectului crişean, cunoscînd însă, mai ales graiul vorbit în localitatea Pecica, şi o puternică influenţă bănăţeană) s-a înregistrat forma *săjác*. Literarizate, ambele forme reprezintă unul şi acelaşi cuvînt : *săgeac* (sub această formă va figura, desigur, în Dicţionar), pronunţat diferit în graiuri ce sînt structural diferite. În graiurile bănăţene (în care, după cum se ştie, *ĝ* > *ź*) se pronunţă *săźác*, iar în cele ce aparţin subdialectului de vest (în care *ĝ* > *j*) *săjác*. *Săźác* şi *săjác* sînt, deci, două „variante fonetice" ce nu vor fi tratate în Dicţionar.

Astfel privite lucrurile, desigur că „explicarea cuvîntului românesc nu pune probleme" (sb. **sadak** a dat *săgeac*), dar nu fiindcă „trecerea africatei sîrbo-croate *dž* la fricativa *j* (*ź*) constituie un tratament normal în graiurile româneşti din Banat" (p. 561), tratament pentru care autorul notei compară, între paranteze, şi rom. „*buje* < scr. **budža**" de care s-a ocupat într-un articol publicat în RSL, X, 1964, p. 218.

În primul rînd, *buje* (literarizat *buge*), atestat în ALR, s. n., vol. I, h. 197 („Măciulie de mac") în pct. 53, redă tot o pronunţare caracteristică subdialectului crişean. În Banat, cuvîntul, dacă ar exista, s-ar pronunţa, în mod firesc, **buźă* şi nu *bujă*. În al doilea rînd observăm că Dorin Gămulescu nu face nici o deosebire între graiurile care aparţin subdialectului bănăţean şi cele care aparţin subdialectului crişean. Dimpotrivă, le subordonează, considerînd, după cum reiese din citatul reprodus mai sus, fricativa alveolo-palatală muiată *ź* ca variantă a fricativei palatalo-alveolare *j*, cînd, de fapt, *ź* (pentru *ĝ*) este caracteristic graiurilor bănăţene, iar *j* (pentru acelaşi sunet din limba literară) celor din Crişana. Nedeosebind cele două subdialecte şi considerînd pe *ź* ca variantă a lui *j*, Dorin Gămulescu vorbeşte, în mod greşit, de *săjac* şi nu de *săgeac* şi (vezi articolul din RSL, p. 221) redă (deşi arată că „în transcrierea cuvintelor s-a evitat literarizarea, căutîndu-se să se redea formele cele mai apropiate de pronunţarea locală" — p. 213) formele *friźě*, *prefriźě* din graiurile bănăţene (v. ALR s. n., vol. I, h. 250 şi 252) prin *frije*, *prefrije* (!).

Ţîlíndăr, a ţîlindărí

În articolul *Numele maşinilor agricole în graiurile limbii române, pe baza* ALR, un fragment dintr-un studiu amplu ce se anunţă a fi foarte interesant, publicat în „Limba română", XVI, 1967, nr. 6, p. 499—512, Stelian Dumistrăcel se ocupă şi de cuvîntul *„ţîlindru* şi celelalte variante sub care apare germ. *Zilinder* în graiurile româneşti" (p. 507). „Cunoscînd importanţa influenţei germane pentru graiurile vorbite în Banat, Transilvania şi Bucovina, atrage atenţia faptul că un cuvînt de origine germană nu apare în acestea, dar este răspîndit în Moldova şi în Muntenia" (p. 507) — arată autorul, plecînd de la răspunsurile înregistrate pe h. 89 (Trior) din ALR, s. n., vol. I. Acestui fapt Stelian Dumistrăcel îi dă o explicaţie : „în toate provinciile amintite există alte denumiri de origine germană" (p. 507).

. Tot ceea ce se afirmă în paginile acestui articol despre *țîlindru, țilindăr* „trior" este adevărat în raport cu datele furnizate autorului de ALR II. Cum însă rețeaua de localități este destul de rară în ALR II (Banatul este reprezentat prin 6 puncte : 2, 27, 29, 36, 47 și 76) considerăm că nu este indicat, mai ales pentru faptele de lexic, să se tragă concluzii cu caracter general. Iată, chiar în cazul de față, deși pe harta citată în nici unul din cele 6 puncte cartografice ce reprezintă Banatul nu apare, pentru „trior", cuvîntul *țîlindru*, o variantă a acestuia există totuși în unele graiuri bănățene. Eu îl cunosc sub forma *țîlíndăr* din graiul vorbit în satul Toager: „*țîlíndăru dă țîlindărít grîu̯u, u̯ordu̯*", atît cuvîntul cît și obiectul fiind foarte cunoscute. De la *țîlindăr* (așa se pronunță, cu *ț* dur) s-a format *țîlindărí* „a alege grîul etc." (*cu țîlíndăru*).

Erárăm, erásăm

Aceste forme de imperfect par izolate și foarte curioase la prima vedere. Le-am întîlnit în materialul nepublicat pînă în prezent al *Atlasului lingvistic român*. Astfel, informatorul din punctul cartografic 4 (= Jdrela, grai românesc din Banatul iugoslav anchetat de acad. E. Petrovici) a prezentat pentru imperfectul verbului *a fi* următoarea paradigmă : *i̯erám, i̯eráș, i̯erá, i̯erárăm, i̯erárăț, i̯erárá*, iar cel din pct. 35 (Baloc, localitate anchetată de S. Pop) : *i̯ĕrám, i̯ĕrai, i̯ĕrá, i̯ĕrám, i̯ĕrárăț, i̯ĕrá*. Altfel apare paradigma dată, aceluiași verb, de către informatorul din localitatea Secășeni (pct. 29, anchetat de acad. E. Petrovici) : *i̯i̯rám, -ái, -á, i̯i̯rásăm, i̯i̯rásăț, i̯i̯rásă*. La fel l-a conjugat, la persoanele 1 și 2 plural, și pe *a bea* : *bi̯ásăm, bi̯ásăț*, iar pentru *dam* (dădeam) a răspuns (s-a întrebat doar o persoană) cu forma *dásăm*. În rest, în toate trei localitățile, informatorii au dat pentru imperfectul celorlalte verbe cuprinse în cele două chestionare paradigmele normale, fără această infiltrație, la plural, a lui *ră* și *să*. În *erarăm, erarăți, erară* îl recunoaștem, desigur, pe *ră* marcă a pluralului perfectului simplu, pătruns, după cum se știe, și la mai mult ca perfect. Ca și în cazul formelor populare ale perfectului compus de tipul *am mîncatără, am cîntatără* etc. sau al formei indicativului prezent al verbului *a fi* la pers. 6 — *sîntără* (cf. Al. Procopovici, *Din morfologia și sintaxa verbului românesc. Aoristul în raport cu celelalte timpuri și moduri*, în „Revista filologică", II, 1928, p. 33 ; Jacques Byck, *Desinențe duble în limba română*, în vol. *Studii și articole*, București, Editura științifică, 1967, p. 96—99), și în *erarăm* etc., *ră*, din aceste forme, credem că a apărut (mai întîi la persoana I pl., iar apoi, prin analogie, la celelalte două persoane ale pluralului) din aceeași tendință de a se marca mai clar persoana, evitîndu-se, astfel, „omonimia morfologică" între pers. 1 și 4. Tot așa (procedeul, după cum arătase Byck în articolul citat, este foarte răspîndit în limba română) considerăm că trebuie explicat și imperfectul de tipul *erasăm* ; *să* (*se*), sufixul mai mult ca perfectului, avînd, în asemenea cazuri, același rol.

I. Mării

GRAIURILE BUFENILOR DIN BANAT
II*

DE

MARIN PETRIȘOR

Particularități fonetice

Din acest vechi strat de limbă al bufenilor se pot distinge particularitățile următoare :

Accentul

Întreaga arie accentuează *cópil* „copil din flori" (ALR I, h 211), *míros* (ALR I, h 77), *políță* (ALR II, p. 139, M. N. 3902)[1] *oftícă*[2], *păḑínă*[3].

Arhaisme fonetice[4] *și dezvoltări comune*

Cuvîntul *femeie*, păstrat de graiurile bufenilor, dar concurat de băn *muiérie* prezintă fonetismul arhaic *fămiéie*[5], în care *ă* (> *ą*) neacc. lat nu a fost labializat de *f* precedent. *A* neacc. lat. > *ă* (*ą*) apare și în *părécĕ*, *părécĕ*[6], consecvent și în graiurile bănățene.

Aceste arhaisme fonetice se întîlnesc și în alte graiuri dacoromâne, ca multe alte arhaisme fonetice pe care le vom discuta în acest capitol, dar izolat. În majoritatea graiurilor dacoromâne s-a petrecut labializarea

---

* Vezi partea I în LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 147.

[1] T. Gîlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în GS, V, 1931, fasc. 1, p. 74; M. C. Gregorian, *Graiul și folclorul din Oltenia nord-vestică și Bănatul răsăritean*, în „Arhivele Olteniei", XVII, 1938, mai-dec., p. 240; O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 19.

[2] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 74; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 240.

[3] M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 240.

[4] O parte din aceste arhaisme sînt cunoscute și de alte arii dialectale. Cf. T. Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, 1961, p. 32—79.

[5] M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 247; T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 76.

[6] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 76.

lui *ă* în *fămé̯i̯e* > *fomé̯i̯e*, sau s-a manifestat regresiunea, sub influența limbii literare : *femeie*, *pereche*, *perete*.

E primar se păstrează numai după labiala *b*[7] în cuvintele *beút*, *beșícă*[8].

Adverbul *mai*, neaccentuat în vorbire, are înfățișarea *mą̆i*[9], iar *batjócură* > *băjócură*[10].

În cuvintele de origine slavă *ną̆róc*, *ną̆rói̯*, *ną̆sîp*[11] (concurat de *pi̯ésăc*), nu s-a petrecut asimilarea vocalică regresivă din restul graiurilor oltenești și muntenești : *noróc*, *norói̯*, *nisíp* (*nisî́p*). Pentru toată aria sînt cunoscute fonetismele *răsîpi*[12] și *răd'ícá* (*răđicá*)[13], cu același *a* neacc. protonic > *ă* (*ą̆*) și *bre̯ázdă*, pentru *brazdă* < bg. *brazda*, după pluralul *bre̯ázde*[14].

Generală pentru întreaga arie este lipsa anticipării lui *i̯* în arhaismele *cî́ńĕ*, *mî́ńĕ*[15] ; în *mą̆rúŋkĕ*, < *mą̆núŋke*, recunoaștem disimilarea timpurie *n . . . n* > *r . . . n*[16], iar *a* inițial din cuvîntul *așchie* a dezvoltat în întreaga arie, sub influența limbii sîrbe[17], un *i̯* : *i̯áșḱii̯ĕ* și *i̯ę́șḱii̯ĕ*[18].

În cuvintele *điri̯ę́źĕ*, *điri̯ę́pt*, *i* neacc. lat. s-a păstrat, ca în toate graiurile mai periferice[19] ; grupul consonantic *mn* este conservat în *scamn*, ca în întreg Banatul și Țara Hațegului[20].

Între fonetismele arhaice, un loc de seamă, prin frecvența pe care o are, trebuie acordat fazei intermediare *ḑ* < *d* + *i̯* latin : *visắḑ*, *boćáḑă*, *spî́ṇḑur* (ALRM I, h. 109, h. 298, h. 403) și păstrării în flexiunea verbului a lui *u* < *o* neacc. lat. ; *durmím*, după care s-a orientat și *vurbím*[21]. *O* tematic, de la formele cu *ó*, nu s-a extins aci ca să unifice paradigma.

Rostirea arhaică *u̯ắu̯ă*, *du̯ắu̯ă*, *nu̯ắu̯ă*, *vu̯ắu̯ă* etc., prezentă în restul Olteniei[22], constituie o altă trăsătură a ariei comune. Păstrarea diftongului *u̯a* (*ǫa* < *ó*) este legată de păstrarea, în general, a diftongilor *ǫa*, *e̯a* proveniți din *ó*, *é*, . . . *ă*, *e* din fondul vechi lexical, care în majoritatea graiurilor dacoromâne (nu avem în vedere graiurile ardelenești) au avut tratament diferit în funcție de vocala care urma după diftong în silaba următoare și de categoriile gramaticale în care apăreau, căci în aceste

---

[7] Pentru româna primitivă comună, cf. D. Macrea, *Despre dialectele limbii române*, în „Limba română", V, 1956, nr. 1, p. 8.

[8] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 76 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 24.

[9] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 23 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 246 ; T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 76.

[10] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 76 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 23.

[11] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 77.

[12] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 23.

[13] M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 247.

[14] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 44.

[15] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 75 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 275 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 20.

[16] M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 266 ; T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 79.

[17] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 20.

[18] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 20 ; T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 73 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 275.

[19] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 28.

[20] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 79 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 264 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 40.

[21] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 76 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 250 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 25.

[22] I. Pătruț, *Rostirea nou̯ă, dou̯ă etc.*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 661, și harta de la p. 663.

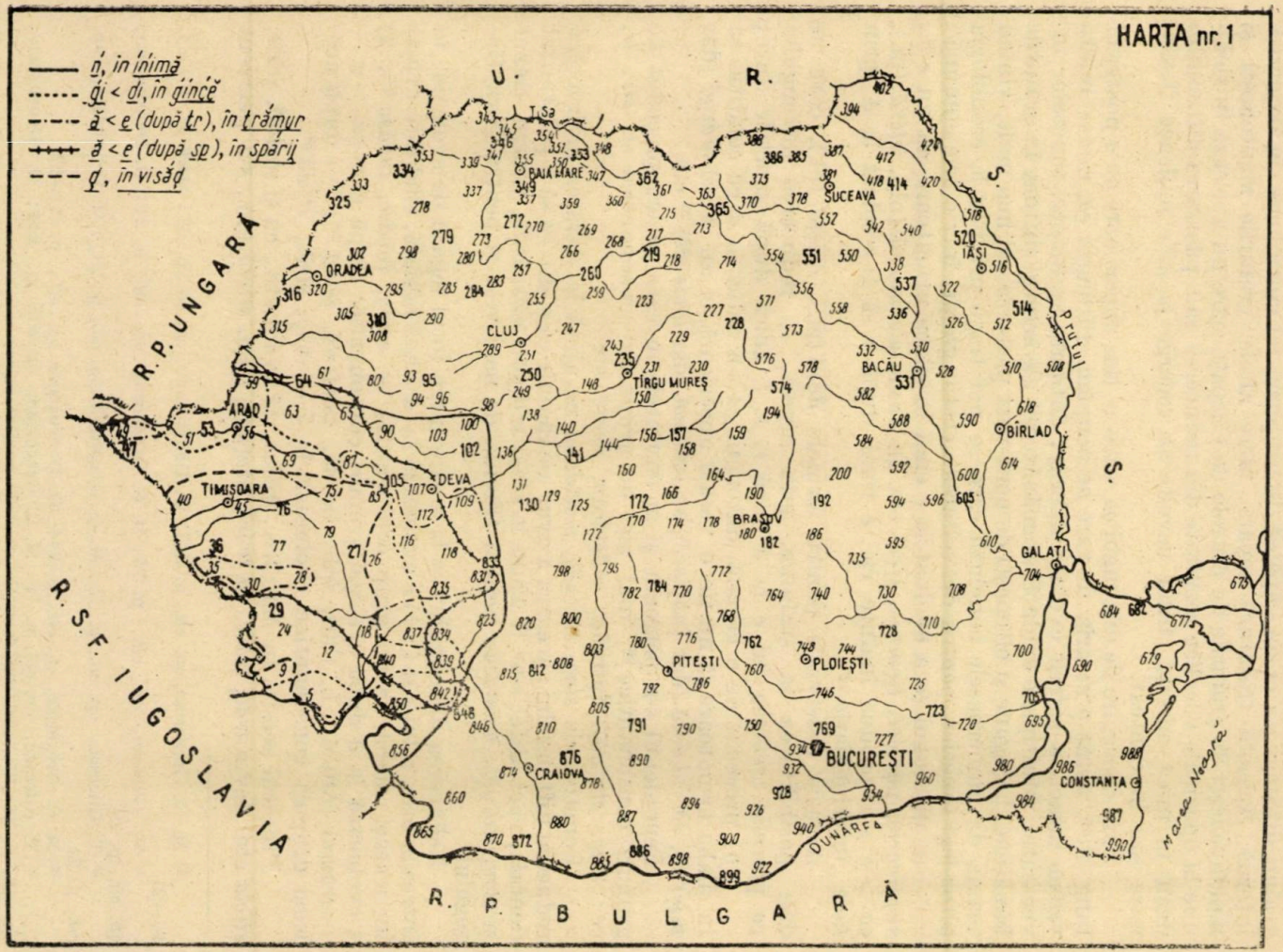
HARTA nr. 1
ń, în ínimă
ǵi < ḑi, în ǵínćĕ
ă < e (după tr), în trămur
ă < e (după sp), în spărij
ḑ, în visăḑ
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARĂ
Prutul
Marea Neagră
DUNĂREA
ORADEA
CLUJ
TÎRGU MUREȘ
BACĂU
BÎRLAD
IAȘI
SUCEAVA
BAIA MARE
ARAD
TIMIȘOARA
DEVA
BRAȘOV
GALAȚI
PITEȘTI
PLOIEȘTI
BUCUREȘTI
CRAIOVA
CONSTANȚA

3 – c. 5286

graiuri diftongii *ǫa*, *ę̯a* au căpătat de timpuriu rol morfologic în flexiunea internă. Această trăsătură separă, între altele, graiurile munteneşti şi moldoveneşti de graiurile de dincolo de Carpaţi, care nu apelează în flexiune la opoziţiile vocalice rezultate din reducerea sau păstrarea diftongilor decît în mică măsură, fiind nevoite să recurgă la alte mijloace flexionare sau la context.

Spre deosebire de diftongul *ǫa*, care a tins uneori spre un *a* posterior lung /ǟ/[23], notat *ǫ* în aria de care ne ocupăm, diftongul *ę̯a*, rămas multă vreme intact, a suferit evoluţii diferite, datorate ambianţei sunetelor învecinate. Multiplele evoluţii asemănătoare ale acestui diftong în graiurile bănăţene, haţegane şi olteneşti de nord-vest pledează cel mai mult, ţinînd seama de numeroasele concluzii care se pot trage privitor la cronologia altor legi fonetice, pentru dezvoltarea acestor graiuri într-o arie comună :

a) diftongul *ę̯a* a evoluat la *ę* cînd în silaba următoare era un *e*[24] : *supţîńę̯ri̯ě*, *pą̆ri̯ę́ćě*, *li̯ę́mńi̯ě*, *fi̯ę́ćě* etc. În cuvintele *mi̯ę́ră* (pl.), *pi̯ę́ră* (pl.), *ea* > *ę* s-a produs înainte ca *-e* final după *r* să fi evoluat la *ă* (prin faza intermediară *-ě*).

Aceeaşi observaţie pentru formele *đę́să* (pl.), *cri̯ę́ţă* (pl.), care ne dau posibilitatea să stabilim, prin raport, că reducerea diftongului *ę̯a* precede trecerea lui *e* la *ă* după *r*, *s*, *ţ*, adică după sunetele dure;

b) precedat de o labială, diftongul *ę̯a* s-a redus la *a* cu condiţia ca în silaba următoare să nu fie o vocală anterioară, ci un *ă* : *să márgă* (dar *mi̯ę́rźě*), *să i̯ubáscă* (dar *i̯ubi̯ę́ṣćě*), *să lováscă* (dar *lovi̯ę́ṣćě*)[25] etc.

Fenomenul s-a petrecut şi în cuvintele în care *ę̯a* era precedat de grupuri consonantice[26], mai ales de grupurile consonantice *st*, *str*, *tr*, *cr* : *stag*, *stá(u̯ă)*, *întrábă*, *măstácăn*, *cráţă* etc.

Fonetismele *stag*, *stá(u̯ă)*, *măstácăn* ne ajută la datarea indirectă a reducerii diftongului ; aceasta a avut loc înainte ca *e* din *ea* să fi palatalizat dentala, căci altfel s-ar fi ajuns la *sćág*, *sćá(u̯ă)*, *măsćácăn*, pentru Banat şi *stag*, *stá(u̯ă)*, *măstácăn* pentru Oltenia de nord-vest şi pentru Ţara Haţegului.

Reducerea diftongului *ea* la *a* este întru totul legată de evoluţia, în întreaga arie, a lui *e* şi *i* : 1) *e* evoluează la *ă* după labială, cînd este urmat în aceeaşi silabă de un grup consonantic — *mărg*, *lovắsc*, *iubắsc*[27] ; 2) *e* evoluează la *ă* după aceleaşi grupuri consonantice după care *ę̯a* > *a* — — *trắmur* (ARLM I, h. 139), *trăc*, *întrắb*, *povi̯ę́stă*, *i̯ę́stă*[28] ; 3) *i* după aceleaşi grupuri consonantice evoluează la *î* — *strîg*, *strîc*, *stíclă*[29].

Procesul acesta, în care *trec*, *tre̯áce*, *să tre̯ácă* etc., ca şi *ste̯áuă*, *i̯áste*, *stíclă* etc. devin *trăc*, *trắśě*, *să trácă*, *stá(u̯ă)*, *i̯ę́stă*, *stíclă* etc., s-a petrecut

---

[23] M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 245 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 22 ; ALRT II, p.1—4, 16—21.

[24] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 75 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 243 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 20.

[25] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 75 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 244 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 21.

[26] M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 244 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 21—22.

[27] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 75 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 244 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 21—25, însă toţi formulează doar parţial legea.

[28] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 75 ; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 242 ; O. Densusianu *op. cit.*, p. 21—25.

[29] T. Gîlcescu, *op. cit.* ; M. C. Gregorian, *op. cit.* ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 21—25.

de timpuriu, fiind cu mult premergător palatalizării chiar de început a consoanelor, deci mai înainte de faza $t + e$, $t + i > t'e$, $t'i$, căci, în cazul nostru, ar fi rezultat *st'a(uă)*, *ieșt'ě*, *st'íclă* etc. Nu se constată nici o deosebire în tratamentul lui *é*, provenit din *ę* latin sau *ę* latin, ambii constituind, în împrejurările date, poziție de nepalatalizare : *mărg*, *să márgă*, *trăc*, *să trácă*, care conțin un inițial *ę*, întocmai ca *stá(uă)*, *măstácăn*, care conțin un inițial *ę*. De fapt, tendința se manifestă și în cuvinte de origini diferite.

Tot pe baza cronologiei relative a legilor fonetice dialectale, pornind de la realitatea incontestabilă că $e > ă$, $i > î$, $ea > a$, în împrejurările analizate, se datoresc unui fenomen mai vechi decît palatalizarea dentalelor, se poate trage concluzia că evoluția diftongului *ęa* > *ia* în aceleași graiuri, datorită unor condiții diferite, este urmarea unei tendințe mai recente : mai întîi *ea* > *a*, în *să iubáscă*, *să trácă*, etc. și apoi *ęa* > *ia* în *niágră*, *liágă*, *diásă* etc., după care *i* a palatalizat pe *n*, *l*, *d*, *t*, apropiind aceste consoane de locul lui de articulare : *n'*, *l'*, *d'*, *t'*, care au evoluat mai departe.

Fenomenul reducerii condiționate a diftongului *ęa* > *a* sau *e*, trecerea tot condiționată a lui $e > ă$ și a lui $i > î$ caracterizează astăzi mai bine graiurile bufenilor în comparație cu graiurile oltenești de nord-vest. Datorită influenței de veacuri a graiurilor muntenești și oltenești care n-au cunoscut aceste particularități, vechea stare de lucruri este tulburată de regresiuni și de penetrarea formelor literare.

Anchetele desfășurate în satele de unde au plecat bufenii ne-au relevat interferența formelor. Astfel, la Tismana și Izverna, pe *ę* l-am auzit foarte rar : *másă* / *męsě*, *fáță* / *fęță*, dar *criáță* / *criață*, *n'ágră* / *n'ęgriě* etc., iar $e > ă$, $i > î$ după sunetele dure și după grupurile consonantice l-am auzit cînd ca atare, cînd ca în graiurile muntenești : *strîg* / *strig*, *stíclă* / *stíclă*, *strîc* / *stric*, *strič*, *strícă*, *lovăsc* / *loviěsc* etc. Această inconsecvență este mai puțin evidentă în graiurile așezărilor din imediata apropiere a granițelor bănățene, ca Izverna, Cloșani, Ilovăț etc.

Palatalizarea sonantelor și dentalelor cunoscută de graiurile bufenilor prezintă aceleași tratamente ca în graiurile bănățene în mijlocul cărora s-au dezvoltat : *ń*, *l'*, *ć*, *đ* : *žęńě*, ALR I 20, ALRM I, 32, *sprînsęńě*, ALR I, 21, ALRM I, 33, *l'ímbă*, ALR II MN, 6908, ALRM II, 60, *frúnćě*, ALRM I, 18, *mínćě*, ALR I, 72, ALRM I, 13, *đęźit* ALR I, 50, ALRM I, 75, *đęźęră*, ALR I, 149 etc.

Și această particularitate, care contribuie la sporirea notei bănățenești a graiurilor bufenilor își are originea în baza dialectală primară. Monografiile dialectale asupra graiurilor oltenești de nord-vest, ALR și NALR Oltenia oferă cercetătorului posibilitatea de a stabili linia palatalizării, care cuprinde o bună parte a Olteniei de nord-vest.

M. C. Gregorian și T. Gîlcescu atestă fenomenul atît în Mehedinți cît și în Gorj, considerîndu-l ca infiltrație dinspre Banat. NALR Olt. I aduce o precizare sigură, prin rețeaua deasă anchetată în nord și vest în legătură cu limita izofonei, corectînd în multe privințe pe cei doi autori de monografii (cf. hărțile interpretative XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII).

Extinderea mare a acestei particularități, care afectează un teritoriu foarte întins, coborînd sub Vînju-Mare și trecînd spre răsărit peste Jiu,

iar în sud ajungînd pînă aproape de Strehaia, exclude explicația lui M. C. Gregorian [30] și T. Gîlcescu [31], după care fenomenul ar fi o infiltrație dinspre Banat și Țara Hațegului.

Comparînd stadiul avansat al palatalizării din Banat, inclusiv pentru graiul bufenilor : *n'*, *l'*, *ć*, *đ*, cu stadiul intermediar al palatalizării din Oltenia de nord-vest : *nˇ*, *lˇ tˇ*, *dˇ*, constatăm că nu poate fi vorba în nici un caz de o infiltrare a graiurilor bănățene. Întreaga arie, la care adera în vechime și nord-vestul Olteniei, a fost cuprinsă de această inovație. *În această unitate se înscriu și celelalte particularități comune discutate în capitolul de față.*

Pentru început, atît graiurile bănățene propriu-zise cît și graiurile oltenești de nord-vest și hațegane din cuprinsul comunității au cunoscut reflexele *nˇ*, *lˇ*, *tˇ*, *dˇ*.

După ruperea unității, graiurile bănățene propriu-zise au dus mai departe palatalizarea, ajungînd la reflexele cunoscute astăzi, în timp ce graiurile oltenești de nord-vest și hațegane au păstrat reflexele intermediare. Prezența lor în aceste graiuri, care sînt cuprinse astăzi în sfera de influență a graiurilor muntenești și respectiv ardelenești de sud, și unele și altele fără palatalizarea sonantelor și dentalelor (cf. pentru restul Olteniei și pentru Ardealul de sud hărțile ALR I, 20, ALR I, 21, ALR I, 3, ALRM II, 60, 61, 62, ALR I, 72, ALR I, 50, ALR I, 149 etc.), nu se datorește infiltrării, iradierii sau suprapunerii dinspre Banat, ci este *un arhaism fonetic al vechii unități*. O infiltrație dinspre Banat nu poate fi negată, dar ea se rezumă la satele din imediata vecinătate a văii Cernei superioare pentru Oltenia și a Banatului de răsărit, pentru Țara Hațegului, unde sonantele și dentalele prezintă reflexe identice cu graiurile bănățene (cf. NALR Olt. I pentru hărțile interpretative XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII).

Și această infiltrație ar trebui privită cu rezervă, căci tratamentul identic ar putea fi datorat dezvoltării comune, întrucît vorbitorii de pe malurile Cernei superioare au ținut legătura și după ce unitatea administrativă s-a rupt, continuînd să graviteze din punct de vedere economic și comercial în aceleași direcții.

Graiurile bufenilor, graiuri în contact, ca și acelea ale oltenilor de nord și ale hațeganilor vecini imediați cu graiurile bănățene de sud și răsărit, și-au însușit, în urma „bilingvismului" dialectal, reflexele bănățene, mai întîi prin deschiderea sistemelor fonetice, care au devenit libere, și apoi prin abandonarea definitivă a vechii pronunțări. Pentru bufeni, *ć, đ sînt deprinderi bănățene însușite în contact, și nu evoluții normale.*

Palatalizarea dentalei *d* în prepozițiile *đe*, *đin*, specifice pentru graiurile bufenilor, în comparație cu graiurile frățuților în mijlocul cărora s-au așezat, contribuie într-o oarecare măsură la justificarea vechimii palatalizării dentalelor în graiurile strămoșești din Oltenia de nord-vest, transportate de ei în Banat.

Cînd bufenii s-au stabilit în actualele lor așezări, prepozițiile *de*, *din* prezentau în graiul frățuților aspectul *dă*, *dîn*, ceea ce înseamnă că forma

[30] *Op. cit.*, p. 257—259.
[31] *Op. cit.*, p. 77—78.

inițială a acestor prepoziții în baza dialectală oltenească de nord era deja *d'e, d'in*.

De la *d'e, d'in* nu se mai putea ajunge la *dă, dîn*. Articularea palatalizată s-a păstrat iar dentala oclusivă s-a africatizat după ce a fost însușită de către colonişti deprinderea de a africatiza dentalele oclusive palatalizate din cuvintele care le cuprindeau.

De fapt, palatalizarea dentalei în prepozițiile *đe, đin* și în prefixul *đes-* scoate la iveală o realitate lingvistică demnă de reținut, care contribuie și ea la precizarea raporturilor dintre graiurile dacoromâne de vest și sud într-o perioadă dinaintea actualei repartizări dialectale și a tendințelor care s-au manifestat în unele microsisteme.

Pornind de la monografiile dialectale, de la ALR, ALRT, NALR Olt., se poate observa că vechea unitate Banat — Țara Hațegului — Oltenia de nord-vest prezenta, în ceea ce privește reflexele prepozițiilor *de, din*, două arii: reflexul *d'e, d'in* pentru Oltenia de nord-vest, Hațeg și Valea Almăjului și intrarea dinspre Orșova a Clisurii Dunării, și reflexul *dă, dîn* pentru cea mai mare parte a Banatului. NALR Banat va înlesni cercetătorului să vadă că izofona *đe, đin*, rezultat normal din *d'e, d'in*, face din Clisura Dunării, și mai ales din Valea Almăjului, o punte de legătură cu Oltenia de nord și cu Țara Hațegului. Izolată prin configurația ei geografică de celelalte văi bănățene, dar foarte populată în vechime față de restul Banatului, care și-a sporit mult populația prin colonişti, Valea Almăjului este mai arhaică. De-a lungul ei se găsesc risipite majoritatea graiurilor în *ă* > *ą̆*, în *ș* > *s*, *j* > *z* și a graiurilor în *á* > *á̯*, care se înmulțesc mai ales înaintînd spre baza Cernii, unde valea se lărgește, îmbrățișînd culoarul care face legătura cu Țara Hațegului și valea Cernii superioare. Aici se impune, de altfel, precizarea că graiurile oltenești de nord prezintă afinități cu graiurile bănățene de pe Valea Almăjului. Numeroase alte particularități, alături de cele comune marii unități lingvistice la care ne referim, dau graiurilor din Valea Almăjului o înfățișare mai arhaică, aparte [32].

Bufenii nu s-au așezat în Valea Almăjului, ci au preferat regiunile mai puțin populate, în jurul Moldovei Noi, a Reșiței, și pe Valea Carașului, intrînd în contact cu graiurile bănățene care cunoșteau formele *dă, dîn*. Evoluția asemănătoare *đe, đin*, în graiurile bufenilor și în graiurile almăjene, nu are o legătură imediată, ci îndepărtată, pornind de la aceeași bază *d'e, d'in*. Apropiate inițial mai mult, s-au îndepărtat treptat, prin intrarea graiurilor bufenilor în sfera de influență a graiurilor cărășene și de sud-vest.

În cadrul palatalizării dentalelor, am constatat în graiurile bufenilor, ca o trăsătură care le unește, prezența unor forme cu evoluția *d'* > *g'*: *g'íńć, l'íŋǵină, úŋg'iță* și *t'* > *k*: *práșkiiĉ* (și *práșkĉ*).

ALR nu cuprinde în hărțile sale publicate decît cuvintele *dinte* (ALR I, h. 29, completate acum de NALR Olt. I, h. 68) și *undiță*, în sintagma *varga undiții* (ALR s. n., III h. 739). Pentru a întregi materialul comparativ, am sondat, în graiul frătuților prin satele cărora am trecut, ca să ajung la bufeni și în satele oltenești de nord-vest, cuvintele *lindină* și

[32] Cf. E. Petrovici, *Folklor din Valea Almăjului*, în „Anuarul arhivei de folclor", III, 1935, p. 36—39.

praștie, ale căror forme mă frapaseră în graiurile bufenilor. În prezent, NALR Olt. I aduce date noi, prin M. N. de la p. 83 pentru *lindină*, în graiurile strămoșilor bufenilor. Abia noile atlase pe regiuni ne vor da o imagine mai clară asupra limitei fenomenului.

Din cîte cunoaștem în prezent, din anchetele noastre și din bibliografia dialectală [33], reiese că, oricît de curioasă și de greu de explicat este evoluția lui /*d'*/ la /*g'*/ în aceste cuvinte, ea strînge împreună întreg Banatul, Oltenia de nord și, mai puțin, Țara Hațegului [34], cuprinzînd, mai ales pentru primele două regiuni, *o întindere egală cu palatalizarea dentalelor în general, cu reducerea lui* ęa > a *și cu trecerea lui* e > ă, i > î, *după grupurile consonantice.*

Această evoluție identică și foarte răspîndită în vechea unitate pe care o avem în vedere a fost, indiscutabil, un fenomen timpuriu al dacoromânei de sud și de sud-vest, încheiat, dat fiind tratamentul asemănător numai pentru aceste patru cuvinte, mai înainte de separarea Olteniei nord-vestice de Banat. Faptul că *d'* — *t'*, sunete cunoscute inițial sub această formă de palatalizare și de graiurile bănățene propriu-zise, au evoluat aci la *g'* — *k'* și nu la *đ* — *ć* cum ne-am aștepta, susține, pe lîngă criteriul identității de arie, că trecerea lui *d'* > *g'*, *t'* > *k'*, în *g'ínće*, *l'íŋg'ină*, *úŋg'iță*, *práșkiiĕ* (*práșkĕ*) este mai timpurie decît trecerea lui *d'* > *đ*, *t'* > *ć*, în cuvinte de felul lui *vi̯ĕrđĕ*, *báđe*, *fráćĕ*, *lápćĕ* etc.

Pornind de la o primă observație și anume că graiurile oltenești de nord-vest aproape că nu cunosc excepție, fiind unitare, în privința tratamentului *d'* > *g'*, *t'* > *k'*, în aceste cuvinte, față de graiurile bănățene care, cel puțin pentru cuvîntul *dinte*, singurul cartografiat de ALR I, cunosc excepția *đínćĕ* (*đínćă*), în punctele 5 și 24 (cf. ALR I, h. 29), am fi ispitiți să conchidem că fenomenul s-a extins dinspre partea oltenească a vechii unități spre Banat. Trecerea lui *d'* și *t'* la *g'* — *k'* este mai răspîndită în Oltenia de nord-vest decît în Banat. Ea este prezentă sporadic, dar destul de des, chiar în Oltenia de sud, unde am auzit, fiind vorba de regiunea unde m-am născut și am copilărit, forme ca *g'al*, *g'ávol*, *g'ácon*, *g'ī*, (femeile) *ășka* etc., pentru care graiurile bănățene au corespondentele *đal*, *đávol*, *đácon*, *đī*, *áșća* etc.

Nici unul din cele două argumente nu pare a fi convingător, căci caracterul mai unitar al unui fenomen nu pledează totdeauna pentru vechimea lui în arie, ci dimpotrivă [35], iar formele cu palatalizare din Oltenia de sud sînt sporadice și întîmplătoare. Ele nu pornesc de la o bază inițială *d'*—*t'* și se pot explica pe altă cale.

Este cert numai că bufenii nu și-au însușit de la frățuți pronunțarea *g'*—*k'* din cele patru cuvinte analizate, ci a fost deprinsă de ei din graiurile oltenești de nord-vest, pe cînd trăiau în vechile lor vetre, înșelînd cu aparența „bănățenească" pe cei care nu au în vedere trăsăturile cele mai caracteristice ale bazei lor dialectale atît de numeroase și coborînd în timp, încît risipesc orice impresie că ele s-ar datora unor influențe, iradieri sau infiltrații bănățene în Oltenia de nord-vest.

---

[33] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 77; M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 259.

[34] O. Densusianu, *op. cit.*, p. 34. Atestă forma *g'ínće*.

[35] Karl Jaberg, *Aspects géographiques du langage*, 1936, p. 31. Cf. Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, București, 1940, p. 211.

Deşi simple accidente fonetice, fonetismele *ᵘovâsc* (pentru *ovâs* < sl. *ovĭsŭ*) şi *şâst* (pentru *şes* < *lat. sessu(m)* sînt cunoscute de cea mai mare parte a Banatului (exclusiv partea de nord şi est) şi de Oltenia de nord-vest. Pentru Ţara Haţegului nu avem imaginea exactă, căci ALR s. n., III, cu h. 817 „(*loc*) *şes*", nu ne dă nici un punct semnificativ pentru această regiune.

Epiteza lui *c* în *ᵘovâsc* (poate după *vîsc*) şi a lui *t* în *şâst* (ca şi *proĉést*, cu o arie mai largă de circulaţie) depăşeşte în Oltenia regiunea considerată de noi ca aparţinătoare fostului Banat de Severin, înaintînd dincolo de Jiu, spre răsărit, şi coborînd spre sud, aproape de Strehaia. Ea apare sporadic şi în alte localităţi pentru *şâst* (cf. ALR s. n., III, h. 817, punctele 235, 574), dar niciodată în graiurile muntenești propriu-zise şi în graiurile olteneşti de sud.

Bufenii moştenesc în graiurile lor de astăzi fenomenul atît de bine cunoscut în graiurile olteneşti de nord-vest. Faptul că el se întîlneşte şi în graiul frăţuţilor întăreşte numai vechimea lui, ca toate celelalte fapte pe care le-am discutat.

Prezenţa în graiurile bufenilor a lui *h* protetic la pronumele demonstrativ : *háia*, *hâla*, *hăi*, *hęl'ĕ* şi, totdeauna, la substantivul *harc* trebuie apreciată tot ca o dezvoltare comună şi nu ca o deprindere ulterioară. Aceste graiuri moştenesc, în general bine, consoana *h* în comparaţie cu graiurile bănăţene, care au pierdut-o : *háiță*, *húlă*, *zăhár*, *păhár*, *hîrĉĕ* etc.

Numai pronunţarea lui *h* protetic în substantivul *harc* este comună tuturor graiurilor fostei unităţi, căci în rest această consoană a dispărut în graiurile bănăţene şi, în parte, în graiurile haţegane.

Cît priveşte fonetismul *háia*, *hâla*, el este mai general în Ţara Haţegului, prezent pînă astăzi în graiurile olteneşti de nord, unde s-a extins dinspre Ţara Haţegului, şi absent în Banat [36].

O arie întinsă, cuprinzînd aproape toate graiurile unităţii, remarcăm pentru *ięscăl'ĕ* (*ięscl'ĕ*), cu epenteza lui *că(c)* [37] şi pentru *sfúlźeră*, cu proteza lui *s* [38].

Pe lîngă aceste trăsături comune graiurilor olteneşti de nord şi graiurilor bănăţeneşti şi haţegane, care coboară în perioada unităţii lor şi pe care bufenii le-au dus cu ei în aşezările actuale, mai sînt şi altele cu o extindere mai redusă, greu de precizat în spaţiu, dată fiind absenţa unora dintre ele din materialul cartografiat al ALR.

Pornind de la apariţia unor fapte interesante în graiurile bufenilor, le-am verificat în graiurile frăţuţilor prin sondaje personale. Am procedat la fel şi în satele din Oltenia de nord-vest şi am constatat că ele se întîlnesc şi de o parte şi de alta.

Apariţia în toate graiurile bufenilor a unor forme ca *vind*, *vindút*, *vinḑînd*, *vînă/vîń* (cf. ALRM I, h. 7), *vînăt/vînăţ* ne atrage atenţia asupra unui fenomen fonetic îndepărtat, mai ales că el are şi consecinţe de ordin morfologic.

---

[36] Pentru atestarea fenomenului în aceste arii, vezi T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 81 ; M. C. Gregorian. *op. cit.*, p. 266 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 42 ; ALRM I, h. 265.

[37] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 79 ; O. Densusianu, *op. cit.*, p. 28.

[38] M. C. Gregorian, *op. cit.*, p. 66.

Am constatat că *i* pentru *î*, în *vind*, *vindút*, *vinḑínd*, comun tuturor acestor graiuri, descrie aproximativ aceeași arie cu *usc*, *înflor*, *lucru* etc. La aceste verbe, persoana I a prezentului indicativ se formează de la tema infinitivului, prin îndepărtarea sufixului infinitivului și adăugarea desinenței zero : *vind-e* → *vind* (de la care, apoi, *vindút*, *vinḑínd*), ca și *usc-a* → *usc*, *lucr-a* → *lucr*(*u*, după *mutta cum liquida*), *înflor-i* → *înflor* etc.

Prezența lui *i* în locul lui *î* se datorește numai în mică măsură acțiunii celorlalte forme personale ale prezentului indicativ : *vinḑ*, *vínde*, *vindém*, *vindéț*. La capitolul rezervat morfologiei, vom dovedi că una din trăsăturile de seamă ale structurii morfologice a verbului din graiurile bufenilor, care leagă, în același timp, toate graiurile fostei unități, este aceea că vocala tematică nu se schimbă sub acțiunea desinenței — vocală : *strîg*, *strîź*, *strîgă*, *strîgăm* etc., *trăc*, *trăś* (*trăĉ*), *trăśe*, *trăśém* etc., de la care *strîgát*, *strîgínd*, *trăcút*, *trăcínd*, ca și *vindút*, *vinḑínd*.

Ceea ce pare un „accident fonetic" este în realitate rezultatul presiunii sistemului morfologic din perioada îndepărtată a constituirii paradigmelor verbale, care a preferat regularizarea temei în dauna alternanței vocalice, lăsînd opozițiile personale, la modurile personale, pe seama desinențelor.

Forma *bind*, larg răspîndită, este rezultatul analogiei cu verbele de conjugarea a IV-a, dar tot din perioada unității, de vreme ce caracterizează atît vorbirea bufenilor și bănățenilor, cît și vorbirea oltenilor de nord-vest din care primii s-au desprins.

Formele comune *vîń*, *vínăț* (prima cu o extindere mai redusă în Țara Hațegului, cf. ALRM I, h. 7), cu *î* pentru *i* și la plural, nu sînt dublete pentru *vińe*, *vińeț*, cîndva probabil cunoscute și de aceste graiuri, ci sînt făcute de la singular : *vînă- vîń*, *vínăț* — *vínăț*. În această privință este mai elocvent pluralul *vínăț*, care se trădează ușor că pleacă de la un singular *vínăț*, căci dacă ar fi fost un dublet al lui *vińeț*, ar fi rezultat cel mult *vińeț* cu *ń* și cu *e*, după acest sunet muiat. Acest raport luminează și soarta formei de plural *vîń*.

Pe baza ALRM I, h. 7, după care pluralul *vîń* este mai răspîndit în graiurile oltenești de nord-vest decît în graiurile hațegane, avem posibilitatea să constatăm încă o dată, ca o concluzie la acest paragraf, că Oltenia de nord a mers în multe privințe mai de grabă cu Banatul decît cu Țara Hațegului. Această situație nu trebuie să ne mire astăzi cînd știm cît de strînse au fost raporturile dintre cele două regiuni, prin existența Banatului de Severin. Din păcate, mai puțin se știe despre raporturile administrative și economice dintre Banat și Țara Hațegului, care, după cum o trădează numele, a avut o independență mai mare față de Banat, fiind, de fapt, o „țară" independentă.

În ciuda unor divergențe, normale în cadrul oricărei unități, datorită procesului paralel neîntrerupt al factorilor continuu-discontinuu, particularitățile comune sînt suficiente pentru a întări punctul nostru de vedere pentru care pledăm în această lucrare.

Atunci cînd am apreciat că un fenomen sau altul a fost cunoscut de toate graiurile străvechii unități sau numai de o parte dintre ele, dar

mai ales de graiurile oltenești de nord-vest, am încercat să dovedim că acesta este prezent în vorbirea bufenilor prin transmiterea din generație în generație și nu prin însușirea lui din graiurile bănățene în cadrul contactului (vezi harta nr. 1). În același timp, am încercat, pe cît ne-a fost cu putință, să reconstituim paralel înfățișarea acelei unități, pentru a dovedi că particularitățile care leagă toate aceste graiuri *sînt mai vechi decît ar părea ele chiar în Oltenia de nord-vest*, unde se vorbesc nu „graiuri de tranziție", ci graiuri arhaice, intrate astăzi în sfera de influență a altei unități dialectale.

PALATALIZAREA CONSOANELOR: DEFINIREA FENOMENULUI ŞI PROBLEME DE TERMINOLOGIE

DE

VICTOR IANCU

Palatalizarea consoanelor, proces relativ frecvent în istoria multor limbi, a preocupat de timpuriu pe lingvişti. Se poate spune că nu există aspect esenţial al fenomenului care să nu fi făcut obiectul de cercetare al foneticienilor şi fonologilor. Factorii care determină palatalizarea, treptele ei de evoluţie, statutul fonologic al consoanelor palatalizate — iată numai cîteva din aspectele pe care lingviştii le-au luminat prin cercetarea lor din ce în ce mai aprofundată.

În aceste condiţii, s-ar părea că o revenire asupra problemei este lipsită de sens. Convingerea noastră este totuşi alta. Este destul să precizăm că (analizată sub unghiuri diverse) palatalizarea a fost definită în mod diferit de la un cercetător la altul pentru ca încercarea de faţă să nu ne mai apară drept inutilă. Dacă mai adăugăm la aceasta şi lipsa unei terminologii precise şi unitare, referitoare atît la fenomenul însuşi cît şi la consoanele palatalizate, readucerea problemei în discuţie devine chiar necesară.

Printre cei dintîi lingvişti care au analizat într-un mod cu adevărat ştiinţific fenomenul palatalizării se află fondatorul foneticii experimentale, abatele P. J. Rousselot. Acesta descria în chipul următor procesul de palatalizare a unei consoane : „O consoană care se moaie este consoana al cărei punct de articulaţie tinde să se mute spre centrul boltei palatine, prin urmare dentala se deplasează înapoi, iar guturala se mută spre dinţi..."[1]

Intrînd în mai multe amănunte, P. J. Rousselot se va referi în continuare şi la gradele de evoluţie a fenomenului, precum şi la alte aspecte, cum ar fi, de pildă, obstacolul vocal. În rezumat, cam acestea ar fi constatările lui P. J. Rousselot [2] :

În funcţie de obstacolul vocal, trebuie să distingem două feluri de articulaţii : articulaţii dure (*l*, *n*, *t*, *d* etc.) şi articulaţii muiate (*l*,

[1] P. J. Rousselot, *Principes de phonétique expérimentale*, I, Paris-Leipzig, 1901, p. 589.
[2] Ele se află înregistrate în *op. cit.*, p. 601—618.

n̑, *t̑*, *d̑* etc.). În cazul articulațiilor dure, obstacolul vocal este limitat la un singur punct, iar pentru articulațiile muiate, avem de-a face cu un obstacol moale, difuz. Articulațiile muiate pot fi numite și palatalizate. Față de procesul palatalizării, la consoane se pot constata trei stări (états) : duritate (dureté), mollesse [3], muiere (mouillure). „Aceste trei stări depind de gradul de tensiune a mușchiului care operează constricția sau ocluziunea" [4]. Adîncind investigația, Rousselot ține să facă distincție între o consoană muiată și grupul consoană + *y*. Grupul acesta pare a fi, în concepția autorului *Bazelor foneticii experimentale*, prima etapă a muierii. După precizarea altor factori care determină muierea, se trece la examinarea consecințelor acestui fenomen, anume, transformarea consoanelor muiate în *i̯* (iod), *ǵ*, în semioclusive sau africate.

Cercetările ulterioare au confirmat mai toate rezultatele lui P. J. Rousselot. Leonce Roudet [5] se deosebește de înaintașul său aproape numai prin terminologie [6]. La L. Roudet, consoanele sînt *tari* (dure) și *dulci* (muiate). Se renunță deci la termenul *palatalizat* și se adaugă termenul *dulce*. În plus, Leonce Roudet discută valoarea fonologică a consoanelor muiate, arătînd, între altele, că consoana muiată este un fonem simplu, pe cînd grupul consoană + *y* reprezintă două foneme.

J. Marouzeau, la articolul *palatalisation*, menționează : „Modificarea suferită de un fonem a cărui articulație se mută în regiunea palatului dur, astfel prin mișcarea ce apropie de palat partea mediană a limbii : *k* velar din fr. *cou* suferă o palatalizare în fr. *qui*. Se numește, de asemenea, uneori palatalizare fenomenul caracteristic al muierii" [7]. Fiindcă J. Marouzeau vorbește de o sinonimie (fie ea chiar parțială) a termenilor *palatalizare* și *muiere*, vom cita în cele ce urmează și definiția de sub *mouillement*, *mouillure* : „Articulația fonemelor zise muiate, caracterizată printr-o ușoară frecare a aerului de obstacolul imperfect pe care-l constituie partea moale (în special dosul) a limbii apropiată de partea superioară a cavității bucale sau de palat, de unde numele, cel mai adesea preferat, de palatalizare" [8].

Cam în același mod definește fenomenul Alf Lombard [9] : „Muierea unei consoane produse cu limba, asemenea postdentalelor *t*, *n*, *l*, *z*, sau velarelor *k*, *g*, consistă într-o extensiune a locului de articulație : acesta cuprinde o porțiune largă a limbii și a palatului și se întinde de la locul de articulație a lui *i*, fie înainte spre locul de articulație a lui *t* (*n*, *l* etc.), fie înapoi pînă la locul de articulație a lui *k* (*g* etc.)" [10]. Ceva mai înainte, Alf Lombard spusese că palatalizarea „consistă într-o com-

---

[3] Renunțăm la traducerea acestui termen în limba română. Corespondentul lui, *moliciune*, este întru totul neadecvat.

[4] *Op. cit.*, p. 601.

[5] *Éléments de phonétique générale*, Paris, 1910, p. 121—124.

[6] Am adăuga doar faptul că e împotriva confundării consoanelor muiate cu cele palatale. Sferele acestor consoane, după Roudet, se întrepătrund, dar nu se suprapun (*Éléments*, p. 122).

[7] *Lexique de la terminologie linguistique* (*français, allemand, anglais, italien*), ed. III, Paris, 1951, p. 165.

[8] *Ibidem*, p. 151.

[9] *La prononciation du roumain*, Uppsala, 1935, p. 112.

[10] Vezi și traducerea, mai liberă, a acestui alineat în cartea lui S. Pușcariu, *Limba română* (vol. II, București, 1959, p. 27).

binare a locului de articulaţie obişnuit al acestei consoane cu locul de articulaţie al lui *i* (*i*, *j*)" [11].

În lucrarea sa consacrată palatalizărilor romanice [12], O. Nandriş analizează amănunţit mai ales consecinţele acestor procese. El arată că palatalizarea implică patru schimbări în articulaţia sunetelor: „deplasarea spre palatul dur a punctului de articulaţie, articulaţia medio-dorsală a limbii, transformarea punctului de articulaţie în zonă şi, în sfîrşit, schimbarea modului de articulaţie a consoanei". Se încearcă totodată o sistematizare a factorilor care determină fenomenul în discuţie. Printre aceşti factori, O. Nandriş enumeră: semiconsoana sau semivocala *y*, vocalele anterioare (*i*, *e*, *ö*, *ü*), poziţia fenomenului în cuvînt, caracterul destins sau încordat al articulării noastre etc.

Fără a ne propune să sistematizăm aici toate părerile expuse mai sus, vom face, totuşi, cîteva observaţii: *a*) palatalizarea a fost definită de către P. J. Rousselot, L. Roudet, J. Marouzeau, Alf Lombard şi O. Nandriş aproape exclusiv prin caracteristici de ordin fiziologic (trăsături articulatorii); *b*) nu se face vreo distincţie esenţială între palatalizare şi muiere; *c*) efectul fonologic al palatalizării este tratat sporadic şi imprecis.

După apariţia lucrărilor Cercului lingvistic de la Praga [13], în definirea palatalizării îşi fac loc tot mai des elemente de ordin acustic [14]. Se acordă, de asemenea, o mare atenţie consecinţelor fonologice ale fenomenului, precum şi evidenţierii treptelor pe care le străbat diferitele consoane în procesul de palatalizare.

În această privinţă, am cita mai întîi de toate părerile unor lingvişti români.

Acad. Al. Rosetti nu admite confuzia dintre palatalizare şi muiere, dintre consoanele palatalizate şi cele muiate [15]. Palatalizarea este, potrivit opiniei acad. Al. Rosetti, prima fază a muierii. Aşadar, palatalizate trebuie numite doar consoanele a căror articulaţie suplimentară de palatalizare este irelevantă. Consoanele a căror articulaţie palatală s-a accentuat printr-o extensiune a presiunii muşchiului lingual pe bolta palatului trebuie numite muiate. Citîndu-i pe Rudolf Lenz, P. J. Rousselot şi Karin Ringenson, acad. Al. Rosetti arată că deosebirea esenţială

---

[11] *Op. cit.*, p. 111.

[12] *Les palatalisations romanes (origines, facteurs, problèmes et aspects)*, în „Orbis", tomul I, 1952, nr. 1, p. 137.

[13] Vezi mai ales N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie*, TCLP, 7, 1939; R. Jakobson, *Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves*, TCLP, II, 1929; *Projet de terminologie phonologique standardisée*, TCLP, 4, p. 309—323.

[14] Se merge chiar mai departe. Nu de mult, D. Copceag, invocîndu-l pe B. Malmberg (cu articolul *Unhörbare Laute* din „Studia linguistica", VIII, 1, p. 54—61), a susţinut cu tărie prioritatea criteriului acustic faţă de cel fiziologic în definirea sunetului. Nu sînt departe de această concepţie nici A. Martinet (*Economie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*, Berna, 1955, p. 202), O. A. Nork, Z. M. Murygina, L. P. Blohina (vezi lucrarea colectivă *О дифференциальных признаках фонемы. Ответ Р.Г. Петровскому*, în „Вопросы языкознания", 1962, nr. 1, p. 42—50).

[15] Părerile acad. Al. Rosetti sînt exprimate cu cea mai mare claritate în articolul *Despre consoanele palatalizate şi consoanele muiate*, SCL, VI, 1955, 3—4, p. 199—207) şi în lucrarea *Introducere în fonetică* (Bucureşti, 1963, p. 65—66).

dintre consoanele palatalizate şi cele muiate este de ordin fonologic [16]: consoanele palatalizate sînt constituite din elemente în strîns contact (consoana propriu-zisă şi elementul palatal următor), pe cînd consoanele muiate sînt sunete simple. Referindu-se la limba română, acad. Al. Rosetti arată că româna literară nu posedă decît consoane palatalizate (moi), consoanele muiate fiind prezente doar în dialecte sau graiuri. Acad. Al. Rosetti se ridică totodată împotriva folosirii termenului *palatal* pentru denumirea consoanelor palatalizate sau muiate. Palatale, afirmă d-sa, trebuie numite doar consoanele propriu-zis palatale (palatale şi prepalatale): *ķ*, *ģ*, *š*, *ǯ* etc.

Părerile acad. Al. Rosetti sînt împărtăşite de un mare număr de lingvişti, printre care citäm pe A. Avram [17], Em. Vasiliu [18], V. Şuteu [19], D. Copceag [20], G. Ghiţu [21]. Au fost combătute însă cu tărie de către acad. E. Petrovici [22], P. Neiescu [23] şi Gr. Rusu [24].

Acad. E. Petrovici arată, de pildă, că există două feluri de palatalizări: palatalizare fonologică (sau diezare) şi palatalizare mutativă. „Palatalizarea fonologică (diezarea) se obţine printr-o activitate accesorie (Nebentätigkeit, Nebenarbeit) a dosului limbii, pe cînd pentru consoanele palatale care au suferit palatalizarea mutativă, ridicarea dosului limbii spre palat este articulaţia fundamentală (Haupttätigkeit)"[25]. Ideea aceasta va fi accentuată un an mai tîrziu (de data aceasta şi printr-o referire la R. J. Jakobson, C. G. M. Fant, M. Ralle, *Preliminaries to Speech Analysis*...) în studiul consacrat celor trei feluri de *n* şi *l* [26].

Gr. Rusu [27], reluînd ideile acad. E. Petrovici, caută să dovedească netemeinicia părerii potrivit căreia consoanele uşor palatalizate (diezate) de tipul p^i, m^i (*lup*^{i}, *pom*^{i}) pot fi divizate fonologic în consoană plus elementul palatal următor. El foloseşte pentru consoanele palatalizate mutativ termenul de consoane dorsopalatale (muiate).

Alţi lingvişti, ca, de pildă, I. Pătruţ [28], utilizează mai frecvent termenul *palatalizat* pentru denumirea consoanelor *t'*, *d'*, *n'* din vestul ariei dacoromâne şi termenul *moale* pentru consoanele aşa-zis diezate [29].

---

[16] Nu e vorba totuşi de o neglijare a celorlalţi indici diferenţiali. Acad. Al. Rosetti stăruie şi asupra caracteristicilor fiziologice ale diferitelor tipuri de consoane, înfăţişînd cîteva palatograme care să confirme tezele d-sale.

[17] SCL, VII, 1956, 3—4, p. 193—204, şi SCL, VIII, 1957, 1, p. 55—62.

[18] SCL, VIII, 1957, 1, p. 49—54.

[19] FD, II, 1960, p. 71—84.

[20] FD, I, 1958, p. 17—42.

[21] FD, I, 1958, p. 43—52.

[22] Vezi în special CL, II, 1957, p. 97—126 şi SCL, VIII, 1957, 1, p. 63—76.

[23] E. Petrovici şi P. Neiescu, FD, I, 1958, p. 53—58; II, 1960, p. 53—58.

[24] CL, III, 1958, p. 143—149.

[25] CL, II, 1957, p. 112.

[26] „Studia universitatum Victor Babeş et Bolyai", t. III, 1958, nr. 6, seria IV, fasc. 1, p. 119—128.

[27] CL, III, 1958, p. 143—149.

[28] DR, X/2, 1943, p. 298—308; SCL, IV, 1953, p. 211—217; CL, III, 1958, p. 63—74; *Fonetica graiului huţul din valea Sucevei*, Bucureşti, 1957.

[29] O terminologie asemănătoare vom găsi la acad. I. Iordan (*Limba română contemporană*, Bucureşti, 1954, p. 148—188); D. Macrea DR, X, 1941, p. 50—57); I. Coteanu, (*Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti, 1961, p. 85—159); G. Istrate (FD, II, 1960, p. 148—149); B. Cazacu (SCL, VII, 1956, 3—4, p. 253—259); T. Teaha (*Graiul din Valea Crişului Negru*, Bucureşti, 1961, p. 54—73).

Cursul de introducere în lingvistică, apărut în 1965 sub redacţia acad. Al. Graur, tratează palatalizarea la capitolul *Articulaţia suplimentară* [30]. În cadrul acestui capitol se vorbeşte însă de palatalizare şi ca articulaţie fundamentală. Există deci unele inconsecvenţe [31]. Explicaţiile date, precum şi terminologia ni se par totuşi destul de satisfăcătoare. Autorii cursului arată că palatalizarea devenită articulaţie fundamentală ar trebui numită tranzitivă, iar cealaltă intranzitivă.

O tratare similară a problemelor se regăseşte în lucrările unor lingvişti sovietici [32], care pornesc în principiu de la lucrările lui L. V. Ščerba [33]. Semnalăm totuşi că în lucrările citate aici terminologia palatalizării este mai bogată decît cea din *Introducere în lingvistică*: consoanele sînt *nepalatalizate*, *palatalizate*, *moi*, *semimuiate*, *muiate*.

Deosebit de interesant ni se pare a fi articolul lui St. Stojkov consacrat palàtalelor din limba bulgară literară [34]. Cunoscutul lingvist bulgar este de părere că trebuie considerate moi (palatale) doar consoanele al căror loc principal de articulare se află în întregime la palatul tare. Cele muiate sau înmuiate (palatalizate) se rostesc prin atingerea de către limbă numai a unei părţi din palat. Acestea, la rîndul lor, sînt de două feluri: unele cu focusul [35] mutat numai parţial la palatul tare, cuprinzînd doar regiunea de graniţă dintre palatul tare şi alveole sau palatul moale, iar altele cu două focusuri, cel principal la alveole, buze etc., celălalt la palatul tare. Primele trebuie considerate în general varietăţi ale consoanelor dure corespunzătoare, iar celelalte ca monofonematice sau formate din consoană dură + *i*. În încheierea discuţiei, St. Stojkov spune: „Trebuie subliniat faptul că între consoanele moi (palatale) şi cele muiate (palatalizate) nu există limite acustice şi de articulare nete şi de aceea uneori este destul de dificil să se definească precis dacă o consoană este moale sau muiată" [36].

Într-unul din cele mai recente dicţionare de termeni lingvistici, palatalizarea (rus. *палатализация*, engl. *palatalization*, fr. *mouillement*, *mouillure*) este definită astfel: „Ridicare suplimentară, pe lîngă articulaţia fundamentală a consoanelor, a părţii mijlocii a limbii spre palatul dur (sau articulaţie de iotare — *йотовая артикуляция*) care ridică tonul caracteristic sau zgomotul" [37]. În continuare se citează termenii *palatalizare progresivă*, *palatalizare regresivă*, *grad de palatalizare* (iar aici, *palatalizarea întîi*, *palatalizarea a doua*, *palatalizarea a treia*).

Înainte de a încheia enumerarea părerilor despre palatalizare, dorim să menţionăm şi terminologia utilizată de alţi doi lingvişti ai noştri.

---

[30] *Introducere în lingvistică*, Bucureşti, 1965, p. 67—68.

[31] O parte din acestea apăruseră şi în ediţia 1958, fiind criticate de M. Avram (SCL, XII, 1961, 1, p. 111—121).

[32] R. A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*, Bucureşti, 1961, p. 181—182; L. R. Zinder, *Общая фонетика*, Leningrad, 1960, p. 134—136; *Большая советская энциклопедия*, vol. 31, ed. III, Moscova, 1955, p. 569.

[33] Vezi în special *Court exposé de la prononciation russe*, Paris, 1911; *Фонетика французского языка*, Moscova, 1963.

[34] SCL, V, 1954, 1—2, p. 45—54.

[35] Termenul, insuficient de adecvat după părerea noastră, aparţine lui St. Stojkov.

[36] SCL, V, 1954, 1—2, p. 47.

[37] O. S. Ahmanova, *Словарь лингвистических терминов*, Moscova, 1966, p. 308—309.

S. Puşcariu, de pildă, uzează de termenul *semipalatalizare* [38] cu înţelesul de palatalizare parţială (limba atinge doar o regiune restrînsă a palatului dur). Ov. Densusianu numeşte trecerea consoanelor *t*, *d*, *n*, urmate de vocale anterioare sau de iod, la *t'*, *d'*, *n'*, iotacizate [39]. Desigur, termenul acesta nu este adecvat. Doar alterarea unei consoane sub acţiunea lui iod poate fi numită iotacizare [40].

Deşi am trecut în revistă doar un număr restrîns de opinii referitoare la palatalizare, apare clar că nu poate fi vorba de unitate de vederi în ceea ce priveşte definirea fenomenului şi cu atît mai puţin în privinţa terminologiei.

Încercînd să sistematizăm terminologia referitoare la consoanele palatalizate şi palatale, vom constata:

1. Termenul *consoană palatală* se foloseşte în următoarele accepţiuni:

a) consoană din seria de localizare a articulaţiei la palatul dur (opusă consoanelor labiale, dentale, velare etc.) [41];

b) consoană care şi-a schimbat locul de articulare de la dinţi, alveole etc. la palatul dur datorită contactului cu o vocală anterioară sau cu iod [42];

c) grupurile de sub *a* şi *b* luate împreună [43].

2. Termenul *consoană palatalizată* apare cu următoarele sensuri:

a) consoană uşor palatalizată prin contactul cu o vocală anterioară sau o semivocală [44];

b) consoană corelată fonologic cu o consoană dură care nu posedă articulaţie suplimentară la palatul dur [45];

c) consoană al cărei loc de articulaţie s-a mutat la palatul dur [46];

d) consoană opusă seriei dure, nepalatalizate (înglobînd tipurile de sub *b* şi *c*) [47];

e) consoană urmată de *i̯* [48].

3. Termenul *consoană moale* are sensurile de:

a) consoană palatală, aparţinînd seriei de localizare a articulaţiei la palat (opusă labialelor, velarelor etc.) [49];

---

[38] *Limba română*, II, Bucureşti, 1959, p. 27—28.

[39] *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 32—35.

[40] Vezi şi S. Pop, *La iotacisation dans les verbes romains*, în „Mélanges... offerts à Mario Roques", III, Paris, 1952, p. 195—197; V. Iancu, *Despre „natura" iotacizării verbelor româneşti*, CL, X, 1965, 2, p. 281—288.

[41] S. Puşcariu, *Limba română*, II, Bucureşti, 1959, p. 12; J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, ed. III, Paris, 1951, p. 164; L. Roudet, *Éléments de phonétique générale*, Paris, 1910, p. 121; E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 112.

[42] E. Petrovici, „Transilvania", anul 73, 1942, nr. 2—3, p. 151; I. Pătruţ, CL, III, 1958, p. 66.

[43] E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 112.

[44] O. Nandriş, „Orbis", t. I, 1952, nr. 1, p. 173; E. Petrovici, „Transilvania", anul 73, 1942, nr. 2—3, p. 150—151; A. Martinet, *Économie des changements phonétiques. Traité le phonologie diachronique*, Berna, 1955, p. 186.

[45] E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 112.

[46] S. Puşcariu, *Limba română*, II, Bucureşti, 1959, p. 311—312; Al Rosetti, BL, X, 1942, p. 124; D. Macrea, DR, X, 1941, p. 55; Ed. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, ed. II, Paris, 1923, p. XII; R. Todoran, *Materiale şi cercetări dialectale*, Bucureşti, 1960, p. 36; T. Teaha, *op. cit.*, p. 63—65.

[47] O. Nandriş, *op. cit.*, p. 137; E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 112.

[48] Al. Rosetti, SCL, VI, 1955, 3—4, p. 199; A. Avram, SCL, VII, 1956, 3—4, p. 197.

[49] St. Stojkov, SCL, V, 1954, 1—2, p. 46.

b) consoană care posedă numai o articulaţie suplimentară la palatul dur, locul de articulaţie fundamentală fiind la palatul moale, alveole, buze etc. [50];

c) consoană care a suferit o palatalizare (indiferent de grad) prin contactul cu o vocală anterioară sau cu iod [51];

d) consoană al cărei loc de articulare s-a mutat la palatul dur [52];

e) consoană corelată fonologic cu o consoană dură care nu posedă articulaţie suplimentară la palatul dur [53].

4. *Consoană muiată* înseamnă:

a) consoană care a suferit palatalizarea (indiferent de grad) prin contactul cu o vocală anterioară sau cu iod [54];

b) consoană al cărei loc de articulaţie s-a mutat la palatul dur [55];

c) fonem simplu, fonologic total diferit de consoana palatalizată care este un sunet compus din consoana propriu-zisă şi elementul palatal următor [56];

d) consoană palatalizată care nu şi-a schimbat locul de articulaţie fundamentală la palatul dur [57];

e) grupul consoanelor palatalizate şi palatale [58].

În sfîrşit mai menţionăm termenii: consoană *uşor palatalizată* [59], *diezată* (uşor palatalizată, corelată fonologic cu o consoană dură) [60], *semipalatalizată* (ceea ce se notează în ARL cu semnul ˇ, de ex.: *nˇ*, *dˇ*, *tˇ*) [61], *dorsopalatală* (care şi-a schimbat locul de articulaţie la palatul dur) [62], *iotacizată* [63], *corelată palatal* (palatalizată, indiferent de grad, corelată fonologic cu o consoană dură) [64], *simplu muiată* (cu articulaţie suplimentară de palatalizare) [65] etc.

Deşi n-am epuizat bogăţia terminologică a palatalizării, ne oprim totuşi cu discuţia, încercînd în încheiere o sinteză a părerilor expuse pînă acum în această problemă. Concluziile noastre se vor baza în principal pe lucrările mai importante ale cercetătorilor deja menţionaţi în prezentul capitol [66].

---

[50] E. Petrovici, „Studia universitatum Victor Babeş et Bolyai", t. III, 1958, seria IV, nr. 6, fasc. 1, p. 119; I. Pătruţ, CL, V, 1960, 1—2, p. 23.

[51] Al. Rosetti, SCL, VI, 1955, 1—2, p. 25.

[52] E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 113.

[53] E. Petrovici, DR, X, 1941, p. 132; idem, SCL, I, 1950, 2, p. 176; Al. Rosetti, SCL, VI, 1955, 1—2, p. 26.

[54] E. Petrovici, SCL, VII, 1956, 3—4, p. 163; P. J. Rousselot, *op. cit.*, p. 616.

[55] S. Puşcariu, *op. cit.*, II, p. 28; idem, DR, VII, 1931—1933, p. 52; Ed. Bourciez, *op. cit.*, p. XII.

[56] L. Roudet, *op. cit.*, p. 124; Al. Rosetti, SCL, VI, 1955, 3—4, p. 199.

[57] Al. Graur — Al. Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, BL, VI, 1938, p. 5—29; Al. Rosetti, BL, X, 1942, p. 125.

[58] S. Puşcariu, *op. cit.*, II, p. 28, 31.

[59] Al. Rosetti, SCL, VI, 1955, 3—4, p. 199.

[60] E. Petrovici, CL, II, 1957, p. 112; idem, CL, III, 1958, p. 143—149.

[61] S. Puşcariu, *op. cit.*, II, p. 27—28.

[62] Vezi lucrările citate în nota 60.

[63] Ov. Densusianu, *op. cit.*, p. 33—35.

[64] E. Petrovici, SCL, VIII, 1957, 1, p. 64; A. Martinet, *op. cit.*, p. 202.

[65] E. Petrovici, „Studia...", t. III, 1958, nr. 6, seria IV, fasc. 1, p. 119.

[66] La care am mai putea adăuga pe F. de Saussure (*Cours de linguistique générale*, Paris-Lausanne, 1916), M. Grammont (*Traité de phonétique*, Paris, 1933), A. Burger („Cahiers F. de Saussure", XIII, 1955, p. 19—33), H. G. Lunt (*On the Origins of Phonemic Palatalization in Slavic*, în „For Roman Jakobson...", Haga, 1956).

O definire justă şi completă a palatalizării consoanelor nu poate fi concepută în afara examinării fenomenului sub toate cele trei aspecte esenţiale : fiziologic, acustic şi funcţional.

Din punct de vedere fiziologic, palatalizare înseamnă în primul rînd deplasarea punctului de articulare a consoanei înspre palatul dur. Prima formă de manifestare a acestui proces este aşa-numita articulaţie suplimentară de palatalizare : la rostirea consoanei limba mai face o mişcare (pe lîngă cea obişnuită, necesară articulaţiei fundamentale a sunetului) şi anume, ridicarea dosului ei spre palat. Evoluînd, palatalizarea aceasta se poate transforma în articulaţie fundamentală. Cu alte cuvinte, atîta vreme cît punctul fundamental de articulare a consoanei se află în afara palatului dur, palatalizarea rămîne o articulaţie suplimentară, un fenomen accesoriu [67]. Accentuarea ridicării limbii spre palat, mărirea zonei de contact dintre limbă (organ activ) şi palatul dur (organ pasiv) poate impune însă deplasarea punctului de articulaţie (de la dinţi, alveole, palatul moale etc.) în zona palatului dur. Prin această deplasare, palatalizarea se transformă din fenomen accesoriu („însoţitor") în articulaţie fundamentală. În plan sincronic, consoana rezultată din procesul descris mai sus trebuie considerată ca făcînd parte din seria de localizare palatală, ea opunîndu-se consoanelor dentale, labiale, velare etc.

Sub aspect fiziologic, consoanele palatalizate se mai deosebesc de cele nepalatalizate prin următoarele trăsături : „punctul" de articulaţie devenit zonă, efort expirator mărit, culoarul de ieşire a aerului prin cavitatea bucală—mult micşorat ş.a.

Din punct de vedere acustic, principala trăsătură distinctivă a consoanelor palatalizate este colorăţiunea specifică de timbru. Ridicarea dosului limbii spre palat diezează componenţii frecvenţelor superioare. Desigur că schimbarea locului de articulare a consoanei (caracteristică fazei ultime a palatalizării) atrage după sine noi distincţii şi pe plan acustic. Şi din punct de vedere acustic, deosebirea dintre o dentală nepalatalizată (*d* în rom. lit. *dur*) şi o consoană palatală (*d'* în ard. *d'es*) este mai accentuată decît deosebirea dintre o dentală nepalatalizată (acelaşi exemplu) şi o dentală aflată în faza iniţială de palatalizare (*d'* în rom. lit. *des*).

Sunetul palatalizat se mai deosebeşte, acustic, de cel nepalatalizat şi prin opoziţia difuz-compact. Consoanei palatalizate îi aparţine ultima dintre caracteristicile menţionate.

Pe plan fonologic, palatalizarea poate sau nu poate avea urmări. Atîta vreme cît palatalizata este o alofonă a consoanei nepalatalizate, valoarea fonologică a fenomenului discutat de noi este nulă. Palatalizarea devine fonologică doar atunci cînd variantele palatalizată şi nepalatalizată ale consoanei se află în raport de comutare. În general, se poate aprecia că mutarea punctului de articulaţie atrage după sine schimbări şi în statutul fonologic al consoanei palatalizate [68].

Încercînd o sintetizare a factorilor care produc palatalizarea şi a modului în care se realizează acest fenomen, vom spune următoarele :

[67] Despre o asemenea palatalizare se poate vorbi, spre exemplu, cînd ne referim la rostirea consoanelor din subdialectul muntean precedate de o vocală anterioară.

[68] Asupra valorii fonologice a palatalizării vom reveni cu alt prilej.

1. Prima şi cea mai frecventă dintre cauzele palatalizării este contactul consoanei cu o vocală prepalatală sau cu iod. În esenţă, palatalizarea este deci un fapt de asimilare : *l* din lat. vulg. *folia* [69] a devenit *l'* (rom. com. **fǫl'ă*, it. *foglia*, ptg. *folha*, prov. *fuelha*) datorită contactului cu iod. În *lupum* acest fenomen nu s-a petrecut (rom. *lup*, fr. *loup*, it. *lupo*, sp. *lobo* etc.) : *l* a rămas ceea ce a fost în latină, o dental-alveolară (excepţie : astur. *llobo*).

2. Mai pot fi amintiţi şi alţi factori (de mică importanţă însă) care provoacă palatalizarea consoanei : caracterul neobişnuit (pentru o anumită limbă) al unei secvenţe consonantice, poziţia consoanei în cuvînt (se invocă de obicei poziţia iniţială), caracterul anterior al bazei de articulare a unei limbi etc. În explicarea palatalizării, se apelează uneori şi la cauzele generale ale schimbărilor fonetice, cum ar fi *inerţia* (care simplifică articulaţiile) sau *subiectele vorbitoare* (care tind să menţină constantă distincţia între fonemele sau combinaţiile de foneme cele mai uzuale) [70].

3. Ca orice inovaţie fonetică, palatalizarea îşi are originea în vorbirea individuală (parole) [71]. În acest stadiu, ea nu atinge cu nimic sistemul fonologic. După ce se generalizează însă, palatalizarea devine un fapt de limbă (langue). În această fază, ea poate avea urmări pe plan fonologic şi gramatical. După cum se vede, originea palatalizării aparţine planului sincronic, dar evoluţia ei pînă la fapt de limbă (langue) nu poate fi concepută în afara diacroniei. În justa apreciere a palatalizării, trebuie să se aibă în vedere ambele aspecte ale fenomenului.

Ţinînd seama de toate aceste considerente, vom conchide :

1. Termenul *palatalizare* acoperă conţinutul întregului proces de deplasare a punctului de articulaţie, spre palatul dur. Este palatalizare şi simpla ridicare a dosului limbii spre palat (ceea ce acad. E. Petrovici numeşte diezare), şi mutarea locului de articulare a consoanei din regiunea dinţilor, alveolelor etc. în zona palatului dur (ceea ce acad. Al. Rosetti numeşte muiere sau acad. E. Petrovici , palatalizare mutativă).

2. În consecinţă, consoanele care au suferit palatalizarea (indiferent de grad) trebuie numite *palatalizate*. Aceste consoane se pot opune, în funcţie de planul de referinţă şi de gradul de palatalizare, atît consoanelor neutre, cît şi celor palatale. Anume :

a) consoanele palatalizate care nu şi-au schimbat locul de articulaţie la palatul dur (*d'* în munt. *cade*) se opun :

— sincronic — consoanelor neutre (*d* în munt. *cadă*), palatale (*ĭ* în rom. lit. *cai*), precum şi consoanelor palatalizate care şi-au schimbat locul de articulare la palatul dur (*d'* în criş. *d'al*) ;

— diacronic — numai consoanelor neutre şi palatale ;

b) consoanele palatalizate care şi-au mutat locul de articulare la palatul dur se opun (pentru exemple, vezi mai sus) :

— sincronic — consoanelor neutre şi consoanelor palatizate care nu şi-au schimbat locul de articulare la palatul dur ;

— diacronic — consoanelor neutre şi palatale.

---

[69] C. H. Grandgent, *Introducere în latina vulgară*, Cluj, 1958, p. 115.

[70] A. G. Haudricourt, *Quelques principes de phonologie historique*, TCLP, 8, 1939, p. 270.

[71] F. de Saussure, *op. cit.*, p. 38, 172.

Multitudinea acestor relaţii se datorează faptului că aceeaşi consoană, privită din diverse puncte de vedere, poate îmbrăca aspecte diferite. O consoană al cărei loc de articulare s-a mutat la palatul dur este, sub aspect diacronic, palatalizată (ea a suferit această importantă schimbare prin palatalizare). Dar aceeaşi consoană, plasată în planul sincroniei, ne apare doar sub înfăţişarea de consoană palatală (ea îşi are locul de articulare la palatul dur ca orice altă consoană palatală). Şi cu aceasta am exprimat doar punctul de vedere fonetic.

3. În ceea ce priveşte sistemul fonologic, palatalizarea interesează mai ales în măsura în care palatalizatele se transformă din alofone ale consoanelor nepalatalizate în foneme independente. Şi sub aspect fonologic, consoanele palatalizate cu locul de articulare mutat la palatul dur se prezintă la fel de complex. În limbile care nu cunosc corelaţia fonologică de timbru palatal, aceste consoane intră categoric în grupa palatalelor. În idiomurile în care corelaţia discutată e prezentă, consoanele palatalizate cu locul de articulare modificat se încadrează fie în grupa consoanelor palatalizate, fie într-aceea a palatalelor. În schimb, consoanele palatalizate al căror loc de articulare nu s-a mutat la palatul dur trebuie încadrate indiscutabil în grupa consoanelor palatalizate. (Ne referim, desigur, numai la idiomurile care cunosc corelaţia fonologică de timbru palatal. În alte condiţii, articulaţia suplimentară de palatalizare nu prezintă importanţă pentru sistemul fonologic.)

Schematic, terminologia propusă de noi se prezintă astfel:

consoane ⟨ neutre (*t* în criş. *tată*)
palatalizate (*t'* în munt. *frat'e*, *t'* în criş > *frat e*)
palatale (*k'* în rom. lit. *cheamă*; *t'* în criş. *frat'e*)

Sub aspect fonologic, această schemă este şi mai simplă în idiomurile care nu cunosc corelaţia consonantică de timbru palatal:

consoane ⟨ neutre (*n* în munt. *naşte* sau *negru*)
palatale (*g'* în munt. *ghem*)

Adăugînd calificativul *rotunjit* (sau bemolat), schemele noastre sînt valabile şi pentru idiomurile care cunosc corelaţia fonologică de rotunjire (bemolare).

Pentru a marca precis schimbarea locului de articulaţie la palatul dur, terminologiei fonetice i s-ar putea adăuga atributele *tranzitiv* şi *intranzitiv*: atîta vreme cît punctul de articulare a consoanei nu s-a mutat la palatul dur, consoana respectivă este palatalizată intranzitiv. În funcţia ei de articulaţie suplimentară („însoţitoare"), palatalizarea este deci intranzitivă. Prin transformarea ei în articulaţie fundamentală, palatalizarea devine tranzitivă. Pe plan fonologic, relevantă fiind funcţia comunicativă a palatalizării, termenii *tranzitiv* şi *intranzitiv* nu prezintă utilitate.

Deşi foarte simplă, terminologia propusă de noi ni se pare suficientă şi adecvată descrierii oricărui sistem fonetic sau fonologic. Să exemplificăm:

Încercînd o descriere fonetică a consonantismului graiurilor dacoromâne vestice, vom releva:

a) în planul diacroniei: consoane neutre (*d* în cuvîntul *dărui*), consoane palatalizate (*b'* în *bem* şi *d'* în *d'escîlci*), consoane palatale (*č* în *cinci*);

b) sub aspect sincronic (referindu-ne la stadiul actual) : consoane neutre (*t* în *tată*), consoane palatalizate (*p'* în *capete*), consoane palatale (*č* în *cingătoare*, *t'* în *bat'e* sau în *t'ar* „chiar").

După cum se vede, în caracterizarea fonetică a consonantismului n-am inclus criterii fonologice.

O descriere a sistemului fonologic al limbii române literare va releva :

a) în concepția acad. Al. Rosetti : consoane neutre (/s/ în *sănătos* sau în *seară*), consoane palatale (/k'/ în *chem*) ;

b) în concepția acad. E. Petrovici : consoane neutre (/s/ în *sănătate*), consoane palatalizate (/s'/ în *searbăd*), consoane palatale (/k'/ în *cheltuială*) ;

c) potrivit lucrării acad. Al. Graur și acad. Al. Rosetti *Esquisse d'une phonologie du roumain* : consoane neutre (/l/ în *lămîie* sau în *leac*), consoane palatalizate (/l'/ în pol' „poli"), consoane palatale (/g'/ în *ghem*).

NEOLOGISMELE ÎN OPERA LUI B. P. MUMULEANU

DE

ELIZABETH CLOSE (Australia)

I. Ideile lui despre inovaţia lingvistică şi cuvintele împrumutate din limba greacă

Neologismele folosite de poetul B. P. Mumuleanu şi ideile lui despre inovaţia lingvistică sînt de mare importanţă pentru studiul istoriei limbii române literare. În epoca în care Mumuleanu îşi scria poeziile, scriitorii români abia începuseră să caute în latină, franceză şi italiană cuvintele care lipseau din limba română, deci să pună bazele limbii literare moderne. În studiul de faţă vom analiza contribuţia lui Mumuleanu la dezvoltarea limbii române literare, pentru a vedea dacă el a fost un inovator, ca mulţi dintre contemporanii lui, şi dacă a ştiut să aleagă neologismele care erau menite să se asimileze structurii limbii române. Prin neologisme sau cuvinte noi înţelegem cuvinte împrumutate din limbi străine, începînd cu sfîrşitul secolului al XVIII-lea [1].

Viaţa şi personalitatea lui Mumuleanu sînt puţin cunoscute, singura sursă de informaţie fiind schiţa biografică scrisă de Eliade Rădulescu şi publicată ca prefaţă la volumul postum de poezii ale lui Mumuleanu (1837). Chiar ziua morţii lui ne-a rămas necunoscută pînă acum. Eliade n-a pomenit nimic despre moartea poetului, şi istoricii au presupus că s-a întîmplat în 1836 sau în 1837; data precisă o aflăm însă din publicaţia periodică „Muzeul naţional": ea este 21 mai 1836 [2].

Mumuleanu a publicat trei volume de poezii: *Rost de poezii*, Bucureşti, 1820; *Caracteruri*, Bucureşti, 1825 şi *Plîngerea şi tînguirea Valahiei*, Buda, 1825 (anonim). Unii cercetători, acceptînd părerile lui C. Erbiceanu [3], au crezut că Naum Rîmniceanul, şi nu Mumuleanu, este ade-

---

[1] Cf. A. Nicolescu, *Observaţii asupra neologismelor din* Însemnare a călătoriei mele *a lui Dinicu Golescu*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. II, 1958, p. 5—6.

[2] „Muzeul naţional", 1836, nr. 17 (3 iunie), p. 67.

[3] Vezi *Viaţa şi activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanul*, Acad. Rom., Discursuri de recepţiune, nr. 22, 1900.

văratul autor al poemei; dar N. A. Ursu, într-un articol bine argumentat și documentat, a spulberat toate îndoielile [4]. Al patrulea volum de poezii ale lui Mumuleanu, intitulat *Poezii*, a fost publicat de Eliade, la București, în 1837.

În afară de aceste patru volume, Mumuleanu a publicat din cînd în cînd mici poezii, în publicații periodice, și este posibil să se mai afle și altele prin reviste sau chiar în manuscrise necercetate pînă acum [5].

Studiul nostru se va limita la cele patru volume, publicate între 1820 și 1837, acestea fiind mai accesibile decît poeziile risipite prin reviste. De altfel, editorul unei reviste poate schimba, dacă vrea, particularitățile lingvistice specifice autorului. Bineînțeles, acest procedeu desființează valoarea operei ca document lingvistic. În această privință să nu uităm că Eliade însuși a procedat adesea astfel [6] și că el este editorul *Poeziilor* (1837). Este posibil ca el să fi schimbat forma cîtorva neologisme, cum vom vedea că a procedat în cazul neologismelor italiene.

Poezia anonimă *Plăngerea și tănguirea Valahiei* nu va ocupa un loc de frunte în studiul nostru, deoarece conține foarte puține cuvinte împrumutate. Ne vom referi la ea numai din cînd în cînd.

Lingviștii au acordat puțină atenție operei lui Mumuleanu. Singura lucrare consacrată limbii lui este articolul lui Gr. Brîncuș: *Limba poeziilor lui B. P. Mumuleanu* [7]. Brîncuș n-a discutat decît în linii mari locul cuvintelor noi în opera poetului, fiindcă s-a ocupat mai cu seamă de limba moștenită. Studiul nostru va căuta deci să completeze articolul lui Brîncuș.

Contribuția lui Mumuleanu la teoria lingvistică din epoca lui se află în cunoscuta prefață a *Caracterurilor*, unde autorul își expune ideile privitoare la dezvoltarea limbii române. Scopul lui este de a arăta că limba română ar putea deveni tot atît de bogată ca și alte limbi europene, astfel încît ea să fie aptă să trateze orice subiect, oricît de special. Ca să combată disprețul unora dintre contemporanii lui pentru limba lor maternă [8], el subliniază legăturile dintre limbă și naționalitate, și, regretînd lipsa de patriotism care dusese la decăderea limbii naționale, arată că, dacă și-ar pierde limba maternă, românii nu ar mai fi o nație [9]. El le cere să-și dea seama că îmbogățirea lexicului se impune urgent:

> „Să rădicăm dar boala de pre ochii noștri, să vedem dăzvolt folosul ce au căpătat celelalte neamuri prin cultivarea limbilor lor" [10].

---

[4] *Paternitatea poemei* Plîngerea și tînguirea Valahiei *și unele versuri necunoscute ale lui B. P. Mumuleanu*, în LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 583—592.

[5] Georgeta Răduică a găsit recent într-o revistă din 1871 o poezie necunoscută a lui Mumuleanu; vezi G. Răduică, *Contribuții la bibliografia periodicelor românești*, în „Studii și cercetări de bibliologie", III, 1960, p. 309.

[6] Vezi, în legătură cu acest subiect, plîngerile lui Iancu Văcărescu („Curierul românesc", 1829, nr. 19, 7 iunie, p. 75—78) și ale lui Vasile Pogor în M. Anineanu, *Un contract editorial și o corespondență literară între Vasile Pogor și Eliade Rădulescu*, în „Studii și cercetări de bibliologie", V, 1963, p. 283—288.

[7] În *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. I, 1956, p. 7—22.

[8] *Caracteruri*, p. 68—70. Este deosebit de interesant faptul că încă în 1825 Mumuleanu vorbește despre franțuzisme în română.

[9] *Caract.*, p. 67.

[10] *Ibidem*, p. 58.

„Cultivarea limbii" — iată, pentru Mumuleanu, drumul care duce atît spre progresul intelectual cît și spre cel politic.

La baza sfaturilor lui Mumuleanu stă convingerea că limba românească poate deveni o limbă bogată și flexibilă, deoarece, ca urmașă a limbii latine, are dreptul să împrumute de la latină cuvintele care-i lipsesc [11]. El știe că limba nu poate completa toate lipsurile din resursele sale proprii, prin calcuri:

> „Mulți din cei ce știu ceva... să îndreptează cu sărăcia limbii, alții iar să căznesc să arate tot cu o zicere românească mai multe idei, lucru care nu să poate" [12].

Împrumutul — spune el — este singura soluție a problemei, și nu e nici o rușine să recurgi la altă limbă pentru cuvinte noi, deoarece toate limbile și-au îmbogățit lexicul din alte limbi mai bogate decît ele [13].

Cu toate că Mumuleanu insistă de multe ori asupra latinei ca sursă a cuvintelor noi, el spune o dată: „Să luăm [vorbe]... de la greci și de la latini" [14], fără să dea nici o explicație. Această declarație nu ne surprinde însă, dat fiind că Mumuleanu era foarte bun cunoscător al limbii grecești (moderne). Este surprinzător, dimpotrivă, faptul că n-a spus mai multe despre limba greacă. Dar ceea ce ne surprinde mai cu seamă este faptul că, deși cunoștea, pare-se, franceza și italiana, Mumuleanu nu spune nimic despre posibilitatea de a împrumuta cuvinte din limbile romanice occidentale.

Ideile lui Mumuleanu despre ocaziile în care un cuvînt nou este de dorit sînt bine lămurite:

> „Să lucrăm limba noastră cea vorbitoare, și să luăm numai acelea care ne vor fi de lipsă" [15].

Din contextul acestui citat se pare că, prin „limba noastră cea vorbitoare", Mumuleanu înțelegea limba română, în contrast cu limbile străine — greacă sau franceză, de pildă — pe care învățații le-ar putea prefera pentru operele lor științifice, și nu limba vorbită în contrast cu limba scrisă. Convingerea poetului că numai cuvintele care desemnează noțiunile lipsite de corespondent în limba română sînt necesare subliniază atitudinea lui sănătoasă față de îmbogățirea lexicului.

Mumuleanu știe că asimilarea neologismelor se face cu timpul și că un cuvînt nu trebuie respins pentru că sună străin:

> „... Nici să ne sfiim, zicînd că nu e rumânească, că vremea le va face cunoscute de obște în neam, precum s-au făcut multe grecești și slavonești în toate cantelariile noastre" [16].

Totuși, nu discută dacă ar trebui ca scriitorul care împrumută un cuvînt să-l adapteze sistemelor fonologice și morfologice române. Pare să nu-și dea seamă de importanța acestei probleme, cu toate că în poeziile lui

---

[11] *Ibidem*, p. 57—58; cf. Brîncuș, *op. cit.*, p. 8.
[12] *Caract.*, p. 65.
[13] *Ibidem*, p. 65—66.
[14] *Ibidem*, p. 62.
[15] *Ibidem*; citat și de Brîncuș, *op. cit.*, p. 8.
[16] *Caract.*, p. 58—59; citat și de Brîncuș, *op. cit.*, p. 8.

trebuia să găsească o soluţie de fiecare dată cînd întrebuinţa un cuvînt nou.

Mumuleanu nu era partizan al purismului, deci atitudinea lui faţă de cuvintele nelatine deja existente în română este practică :

> „Cele slavoneşti vorbe şi ziceri, cîte sînt dulci la auzul nostru, şi cîte sînt prea de obşte în norod, să le întrebuinţăm, iar cîte sînt numai în gurile celor învăţaţi, şi cîte sînt aspre de fărîmă limba şi dinţii noştri, să le lăsăm" [17].

Libertatea de a respinge cuvintele neplăcute pe care o acordă Mumuleanu scriitorului şi vorbitorului este de fapt foarte restrînsă, fiindcă cea mai mare parte a cuvintelor slave şi greceşti erau deja asimilate formal lexicului moştenit din latină. Numai cuvintele care nu erau bine cunoscute rămîneau încă neasimilate, şi eliminarea lor privea numai pe specialişti. Pierderea lor nu modifica nici vocabularul majorităţii românilor, nici compoziţia lexicului românesc.

Observaţiile lui Mumuleanu despre împrumutul cuvintelor străine sînt preţioase în primul rînd pentru că sînt foarte judicioase ; dar importanţa lor creşte dacă ţinem seama de anul formulării lor. În 1825, *Gramatica* lui Eliade era încă în manuscris ; şi, deşi este probabil că Mumuleanu, ca şi contemporanii săi, cunoştea unele din ideile lui Eliade, faptul că lipseşte din studiul lui Mumuleanu orice discuţie a adaptării cuvintelor noi sugerează că nu cunoştea de aproape ideile din *Gramatica* lui Eliade. Aşadar, nu putem considera teoria lingvistică a lui Mumuleanu ca urmaşă a teoriei lui Eliade, ci, dimpotrivă, ea este un proiect independent de modificare a limbii române.

Cu toate că ideile lui Mumuleanu despre îmbogăţirea lexicului sînt judicioase şi practice, ele nu formează un proiect cuprinzător. Le lipsesc trei teme esenţiale : metoda adaptării cuvintelor noi, posibilitatea de a împrumuta din limbile franceză şi italiană şi rolul neologismelor greceşti. Răspunsurile lui Mumuleanu la aceste chestiuni se pot deduce din poeziile lui, dar se vede că el nu a sesizat importanţa problemelor.

Să vedem acum în ce măsură cuvintele noi din poeziile lui Mumuleanu oglindesc ideile lui teoretice.

Ţinînd seama de originea cuvintelor împrumutate, distingem două mari categorii : a cuvintelor greceşti (moderne) şi a cuvintelor latino-romanice. Există şi multe cuvinte „internaţionale", adică acelea care, avînd aceeaşi formă în mai multe limbi europene, nu trădează, în română, limba din care au fost împrumutate. De pildă, cuvîntul *poezie*, adesea utilizat de Mumuleanu, are aceeaşi formă fonologică, sau aproape, în franceză (*poésie*), italiană (*poesia*), germană (*Poesie*) şi rusă (*Поэзия*). După analiza cuvintelor noi care provin dintr-o singură limbă, vom putea spune ce limbi l-au influenţat mai mult pe Mumuleanu, deci din ce limbi a luat el, probabil, cuvintele „internaţionale".

Proporţia cuvintelor greceşti, în raport cu cele latino-romanice, este revelatoare. În tabelul care urmează, prima cifră reprezintă în fiecare caz un procent în care nu intră cuvintele de origine greacă sau latină ;

---

[17] *Caract.*, p. 62 ; citat şi de Brîncuş, *op. cit.*, p. 8—9 ; cf. şi Al. Piru, *Literatura română premodernă*, Bucureşti, 1964, p. 382—383.

a doua cifră dă procentul acestor cuvinte. Procentul adevărat ar fi, deci, între cifrele noastre. Numerele între paranteze dau totalurile cuvintelor :

1820 :	Gr. 49—61% (38—46)	Lat.-rom.	39—51% (29—37)
1825 :	Gr. 25—31% (45—59)	Lat.-rom.	67—73% (157—171)
1837 :	Gr. 26—38% (25—41)	Lat.-rom.	62—74% (86—102)

Două fapte reies de aici. În primul rînd, proporţia cuvintelor greceşti rămîne importantă chiar pînă la 1837. Ea scade apreciabil între 1820 şi 1825, dar este constantă între 1825 şi 1837. În al doilea rînd, proporţia cuvintelor latino-romanice este mare încă din 1820. În această categorie se includ cîteva cuvinte „internaţionale" existente şi în limbi nelatine, cu toate că sînt de origine latină. Într-un studiu viitor despre neologismele latine, franceze, italiene, germane şi ruse, vom evalua cu aproximaţie rolul fiecăreia dintre limbile pomenite.

Cuvintele împrumutate din greceşte din opera lui Mumuleanu sînt, de obicei, uşor de identificat, chiar cînd apar în mai toate limbile europene, pentru că în greaca modernă au o formă fonetică deosebită. Cauza acestei diferenţieri este că latina şi, mai tîrziu, franceza, italiana şi germana le-au luat direct din elenă, deci în forma lor antică. În contrast cu contemporanii săi, Mumuleanu reţine forma neogreacă.

Proporţia neologismelor greceşti dovedeşte importanţa acestei limbi pentru Mumuleanu ; dar faptul că multe dintre ele există şi în alte limbi cu formă elenă este şi mai semnificativ. Pe cînd contemporanii lui adoptau formele eleno-latine, Mumuleanu a preferat pînă la sfîrşitul vieţii lui forma neogreacă. Un studiu amănunţit al cuvintelor care există în latină şi în greacă, cu deosebiri fonetice, ne va arăta pînă la ce punct Mumuleanu a preferat să folosească formele greceşti, deşi formele eleno-latine îi stăteau la dispoziţie.

Sunetele greceşti, care se deosebesc de cele elene, sînt următoarele[18] : Gr. [*i*]— Lat. [*e*] ; Gr. [*v*]— Lat. [*b*] ; Gr. şi Lat.[19] [*s*]— Rom. [*z*] ; Gr. [*g*] — Lat. [*dz*] ; Gr. [*x*]— Lat. [*k*] ; Gr. [*mb*]— Lat. [*mp*] ; Gr. [*nd*]— Lat. [*nt*] ; Gr. [*v*]— Lat. [*u*]. Cuvintele greceşti din poeziile lui Mumuleanu, care au o formă deosebită de cea latină, sînt următoarele :

[i]—[e] :

1820 :	[i]	*Athina, iconomii, iconomisesc, Omir, planítele, schiptru*
	[e]	—
1825 :	[i]	*caractir*[20], *caractirisesc, iconomie, iho, matimatic, Omir, ritor, schiptru*
	[e]	*caracter, caracterisesc, erou, etica, magnet*
1837 :	[i]	*filomila, iconoamă, planiţii, schiptru*
	[e]	*eho, erou, planetelor*

[18] *Lat.* înseamnă sunetul din elenă care se află în formele latine, romanice şi germane ale cuvintelor.

[19] În acest caz, latina şi greaca au reţinut sunetul elen, iar limbile moderne l-au modificat.

[20] Apare numai la rimă.

[v]—[b]:

1820 :	[v]	—
	[b]	—
1825 :	[v]	*varvarismului* [21]
	[b]	*barbar*
1837 :	[v]	*varvara*
	[b]	*barbara*

[s]—[z]:

1820 :	[s]	*fandasie, filósofi, filosofíi, musele, musicesc*
	[z]	*muzică*
1825 :	[s]	*entusiasm, filosofia*
	[z]	*fizic, metafizica, muzele*
1837 :	[s]	*fantasia*
	[z]	*muză, muzică*

[g]—[dz]

1820 :	[g]	*tragodii*
	[dz]	—
1825 :	[g]	*analoghii, loghica*
	[dz]	—
1837 :	[g]	*analoghie*
	[dz]	—

[x]—[k]

1820 :	[x]	*Plutarh*
	[k]	—
1825 :	[x]	*arhitecton, haos, himic, iho*
	[k]	*caracter, caracterisesc, epoca*
1837 :	[x]	*arhitecton, eho, haos, melanholicoasă, melanholie, monarh*
	[k]	*melancolic*

[v]—[u]:

1820 :	[v]	*Evropei*
	[u]	—
1825 :	[v]	*Evropa*
	[u]	—
1837 :	[v]	—
	[u]	—

[mb]—[mp]:

1820 :	[mb]	*Olymbu*
	[mp]	—
1825 :	[mb]	*Olimbul*
	[mp]	—
1837 :	[mb]	*Olimb*
	[mp]	—

[21] Cf. *Plăngerea*: *varvari.*

[nd]—[nt] :

1820 : [nd] *fandasesc, fandasie*
[nt] —
1825 : [nd] *fandasii*
[nt] —
1837 : [nd] —
[nt] *fantasia*

Deşi volumele cercetate se întind pe o perioadă de şaisprezece ani, în care timp limba română se dezvolta repede, apropiindu-se de alte limbi romanice şi eliberîndu-se de influenţa grecească, autorul nostru nu s-a supus prestigiului limbii latine. Frecvenţa deosebitelor forme reveleză doar o uşoară tendinţă spre eliminarea formelor greceşti în 1825, ca şi în 1837. Variantele [*s*]—[*z*] se află în toate volumele, dar [*s*] este mai frecvent decît [*z*] numai în 1820. Lat. [*e*] şi [*k*] (gr. [*i*] şi [*x*]) nu se află în 1820, pentru motivul că acest volum nu conţine cuvintele din această categorie care au o formă latină deosebită. În 1825, dimpotrivă, [*e*] şi [*k*] pentru [*i*] şi [*x*] sînt frecvente. *Caracter* (1825) este exemplul cel mai însemnat de cuvînt în care forma fonetică latină a înlocuit repede pe cea greacă, cu toate că *haractir*, din gr. χαρακτήρ, era foarte răspîndit în limba română a epocii. Totuşi, influenţa greacă în alte cuvinte cu [*i*] sau [*x*] este încă puternică în 1837. În plus, se pare că Mumuleanu a rămas fidel lui [*g*] grecesc şi, cel puţin într-un cuvînt, lui [*mb*].

Cîteodată, influenţa latină se amestecă cu cea greacă în acelaşi cuvînt şi acelaşi volum : *caractir, caractirisesc* şi *caracter, caracterisesc* (1825) ; *melanholicoasă* şi *melancolic* (1837) ; *musicesc* şi *muzică* (1820) ; *planiţii* şi *planetelor* (1837) ; *varvar* şi *barbar* (1825, 1837). Alte schimbări, fonologia latină înlocuind pe cea grecească, apar în volume consecutive : *fandasie* (1820, 1825) — *fantasie* (1837) ; *iho* (1825) — *eho* (1837) ; *musă* (1820, forma greacă sau latină) — *muză* (1825, 1837). *Fantasie* şi *eho* au reţinut însă un sunet grec.

Alte cuvinte greceşti nu se schimbă : *fand-/fant-asie, icon-, Olimb* şi *schiptru* se află în toate volumele, *analoghie* şi *haos* în două (inclusiv cel din 1837). Singura formă latină care apare fără variantă greacă este *erou* (1825, 1837). Totuşi, formele latine ale cuvintelor erau bine cunoscute în română înainte de 1837.

Cînd ne gîndim la influenţa copleşitoare a limbii latine şi a celor romanice asupra limbii române între 1820 şi 1836, nu putem să ne îndoim de preferinţa personală a lui Mumuleanu pentru formele greceşti : variantele latine în poeziile lui, puţine la număr, oglindesc foarte slab predominarea acestor forme în limba română între 1825 şi 1836.

Adaptarea morfologică a neologismelor greceşti este, în cea mai mare parte, conformă cu ideile altor scriitori din deceniul al treilea al secolului. De obicei, Mumuleanu elimină sufixele nominale care nu seamănă cu sufixele române, fie că poartă accentul, fie că nu-l poartă. Se păstrează la substantivele masculine la care tema este de o singură silabă (*haos*, 1837 ; *pardoşi*, 1825 ; *Plutos*, 1837 ; *scópos* < σκόπος, 1820, 1825). Excepţia este *arhitecton* (1825), dar acest cuvînt era stabilit deja cu această formă în limba română. În 1837 Mumuleanu i-a dat

sufixul latin : *arhitectorul*. Păstrează de asemenea sufixul grecesc la substantivele în -α, -α, -ια, şi -ία, care se încadrează în sistemul morfologic românesc fără nici o modificare. -ί devine *-ie* sau *-iu* în *magazii* (plur., 1825), şi este păstrat într-un cuvînt rămas la stadiul de cuvînt străin : *gramí* (1820). *Planită* (1820) < πλανητής este o formă care se află şi la alţi scriitori [22], şi, deoarece Mumuleanu elimina de obicei sufixul -ης, este probabil că îi era deja cunoscută această formă. În 1837, dimpotrivă, găsim *planiţii* (masc. plur.), şi *planetelor*, formă influenţată de limbile latino-romanice.

Cu toate că adjectivele greceşti în opera lui Mumuleanu sînt puţine la număr, ele constituie încă o dovadă că influenţa grecească a continuat pînă la 1837 :

- ικός > *-icesc* :	1820 :	*grămăticesc, liricesc, musicesc, politicesc, theatricesti*
	1825 :	*politicesc, scholasticeşti, sfericesc*
- ικός > *-icos* :	1820 :	*musicos*
	1825 :	*diplomaticoşi, politicos*
	1837 :	*melanholicoasă* (şi, o dată, *melancolic*)
-ος > *-esc* :	1820 :	*filosofesc*
-ος > *zero* :	1837 :	*iconoamă, varvară*

Politicos înseamnă „poli", ca şi astăzi, iar *politicesc* înseamnă „politique" ; de aici, poate, deosebirea formală. Formele în *-icos*, la 1820, 1825 şi 1837, dovedesc cît se poate de clar farmecul limbii greceşti pentru Mumuleanu, pentru că acest sufix este rar la alţi scriitori din generaţia lui.

Predominarea formelor cu *-icesc* pentru gr. -ικός, în 1820 şi 1825 se manifestă şi la alţi scriitori din acest deceniu, ca, de pildă, la Dinicu Golescu [23]. Mumuleanu şi Golescu au văzut în *-icesc* un corespondent românesc al lui -ικός, adică *-ic* + *-esc*, *-esc* fiind un sufix românesc foarte răspîndit. Dovada că pentru ei *-icesc* redă -ικός se află în faptul că adjectivele latine cu acest sufix sînt foarte rare în operele lor. La Mumuleanu întîlnim numai două : *Bakhicesc* şi *moraliceşti* (1820), şi adverbul *moralicește* (*Plăngerea*). În *Însemnare a călătoriii mele*, a lui Golescu, apar adjective ne-greceşti cu sufixul *-icesc*, iar în trei dintre ele *-ic* face parte din temă : *mathematicești, romanticească, Veneticească*. Golescu utilizează deci numai trei adjective cu sufixul *-icesc* : *militāricească, naţionalicesc, pravilnicească* [24].

Dispariţia lui *-icesc* din poeziile lui Mumuleanu de după 1825 este conformă cu soarta pe care a avut-o şi la alţi scriitori.

Pe cînd adjectivele greceşti din opera lui Mumuleanu se identifică uşor datorită sufixelor lor, situaţia verbelor este diferită. În 1820, toate verbele împrumutate, cu o singură excepţie, oricare ar fi originea lor, au sufixele *-(i)si* sau *-arisi*, formate din aoristul grec. Excepţia este

---

[22] L. Gáldi, *Les Mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapest, 1939, dă o atestare din 1779.

[23] *Însemnare a călătoriii mele*, Buda, 1826.

[24] Vezi despre *-icesc*, N. A. Ursu, *Observaţii asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române în jurul anului 1800*, în LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 415. Concluziile d-sale sînt cu totul juste.

filosofim, derivat din prezentul indicativ. Patru verbe sînt luate direct din greceşte : *canonisim*, *fandasesc*, *iconomisesc*, *planiseşte*. Altele au temă romanică (italiană sau franceză), şi sufix grecesc : *coltivariseşte* (it.), *figurariseşti* (it.) şi *vizitarisesc* (it. sau fr.). Unul dintre ele există chiar acum în limba greacă, ca neologism italian : φιγουράρω, aorist φιγουράρεσα ; şi altele au existat, poate, în limba greacă, la începutul secolului al XIX-lea. Deoarece ne lipseşte un dicţionar cuprinzător al limbii greceşti moderne, nu putem rezolva această problemă. Mumuleanu ori a cunoscut forme greceşti dispărute acum, ori a luat verbele din italiană, respectiv franceză, şi le-a adăugat sufixul *-arisi* [25].

Între 1820 şi 1825, influenţa grecească asupra verbelor latino-romanice a slăbit apreciabil, dar încă în *Caracteruri* găsim două verbe cu sufixul *-arisi* : *a meritarisi* (it. sau fr.) şi *tratarisesc* (it.). Nici unul, nici altul nu există în limba greacă de astăzi. Apar de asemenea două verbe greceşti cu sufixul *-(i)si*. Tema unuia dintre ele a suferit influenţa fonetică a formei latine : *caractirisesc*, *caracterisesc*. Altul este cu totul grec : *au entusiasit*. În 1825, se întîlnesc şi verbe luate direct din latină şi din limbile romanice, fără sufixul *-arisi*, iar la 1837 sufixul a dispărut cu totul.

Adaptarea morfologică a adjectivelor şi a verbelor greceşti, şi cîteodată latino-romanice, dovedeşte, încă o dată, importanţa influenţei greceşti asupra operei lui Mumuleanu. Totuşi, în contrast cu elementele fonologice, sufixele greceşti dispar devreme.

Cu privire la neologismele greceşti, Mumuleanu n-a introdus în limba română nici un sunet nou, iar substantivele, adjectivele şi verbele se pot declina în limba română. Bineînţeles, nu s-au asimilat lexicului moştenit, caracterul lor străin fiind vădit ; dar Mumuleanu era de părere că „vremea le va face cunoscute de obşte în neam", deci că nu e necesar ca scriitorul să le adapteze.

Cele mai multe dintre cuvintele greceşti folosite de Mumuleanu sînt cuvinte savante, care nu aveau un sinonim românesc. Altele sînt nume proprii de personaje antice. Deci trebuia ca Mumuleanu să împrumute aceste cuvinte dintr-o limbă sau alta ; şi a ales-o pe cea greacă. Cu toate că în prefaţa sa la *Caracteruri* Mumuleanu a menţionat numai în treacăt neologismele de origine grecească, el n-a încetat niciodată să caute cuvinte noi în această limbă. Însemnătatea elementului grecesc în inovaţiile lexicale ale lui Mumuleanu ne îngăduie să conchidem că, în această privinţă, era puternic influenţat de educaţia pe care o primise şi de preferinţele scriitorilor şi boierilor munteni dinaintea sa. El se deosebeşte de alţi scriitori ai generaţiei lui, care tindeau să ocolească cuvintele greceşti, fie că exista o variantă latino-romanică, fie că cuvîntul era specific limbii greceşti.

1967

[25] L. Gáldi, *Les premiers verbes d'origine française en roumain*, în „Zeitschrift für französische Sprache und Literatur", 1938, p. 181—183. Gáldi discută folosirea sufixului *-arisi* cu verbe împrumutate din franceză şi italiană.

MARAMUREȘUL ANILOR 1500 – PATRIE A TEXTELOR ROTACIZANTE ?

DE

ION GHEȚIE

Prima asociere între Maramureșul voievodal al secolului al XV-lea și vechile manuscrise în grai rotacizant a făcut-o, în 1904, N. Iorga [1]. Ceea ce la istoricul român apărea, mai mult sau mai puțin, drept o simplă ipoteză avea să primească dovada demonstrației filologice, în 1916, prin I. A. Candrea [2]. De atunci încoace, opinia aceasta a întrunit adeziunea mai multor cercetători români, iar ideea că Maramureșul este patria textelor rotacizante a devenit loc comun în filologia și istoria literară românească. Cum textele rotacizante erau considerate a fi cele mai vechi traduceri ale Scripturii, Maramureșul devenea, prin aceasta, leagănul scrisului literar românesc.

În cele ce urmează vom arunca o privire fugară asupra problemei, luînd drept punct de referință recentele cercetări ale regretatului P. P. Panaitescu asupra originilor scrisului literar românesc[3]. Pentru P. P. Panaitescu, ca și pentru majoritatea cercetătorilor, primele scrieri religioase românești sînt originalele așa-numitelor texte rotacizante. Traducerea lor s-a făcut în Maramureș, la sfîrșitul secolului al XV-lea și la începutul celui următor, după 1498, pînă spre 1520, și trebuie pusă în legătură cu lupta de emancipare de sub autoritatea episcopatului ucrainean din Muncaci, dusă de biserica română din Maramureș în ultimul deceniu al secolului al XV-lea (1491–1498). Pentru a marca ieșirea de sub jurisdicția episcopatului ucrainean (care coincidea însă cu recunoașterea autorității bisericii catolice din Transilvania), clericii și cnezii maramureșeni ar fi decis să introducă limba română în biserică, traducînd în acest scop unele cărți sfinte. Biserica catolică ar fi admis acest lucru, în schimbul recunoașterii unor dogme cum ar fi „filioque"[4].

---

[1] N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor*, București, 1904, p. 15 și urm.

[2] I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, București, 1916, p. LXXXI și urm.

[3] *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, Editura Academiei R.P.R., 1965.

[4] *Op. cit.*, p. 66–97.

Pentru a ajunge la aceste rezultate, P. P. Panaitescu a ales calea de cercetare urmată de I.-A. Candrea şi expusă cît se poate de clar, în 1944, de acad. Al. Rosetti, şi care constă în a fixa, prin criterii lingvistice sau de altă natură, timpul cînd şi locul unde s-au tradus textele în cauză şi a atribui apoi traducerea lor acelei mişcări literare care şi-a semnalat existenţa în regiunea şi epoca respectivă [5]. De acord cu localizarea propusă de Iorga şi de Candrea, P. P. Panaitescu consideră că fenomene de limbă ca rotacismul, *r* „vibrant", africatele *ğ*(*ğura*) şi *dz* (*dzĕce*), precum şi unele maghiarisme „ne îndreaptă spre Maramureş, unde găsim întrunite aceste aspecte de limbă". „Fiecare din aceste fenomene de limbă luat separat depăşeşte regiunea Maramureşului", arată d-sa, „dar, luate împreună, ele concordă toate numai pentru Maramureş" [6]. Pentru că limba textelor nu permite o datare precisă, P. P. Panaitescu s-a adresat în acest scop filigranului *Psaltirii Hurmuzachi* şi criptogramei aflate în *Psaltirea Scheiană*. Filigranul ar indica anii 1500—1515, iar presupusele cifre din criptogramă ar ascunde anul 1515[7]. Scrise în Maramureş între anii 1500—1515, textele trebuie, prin urmare, atribuite mişcării de autonomie a bisericii române din Maramureş. Aşadar, primele texte literare româneşti au apărut sub acţiunea unor factori interni şi nu ca urmare a înrîuririi vreunui curent religios străin (catolic sau protestant)[8].

Ţinînd seamă de acest mod de abordare a problemei, pe care-l întîlnim şi la alţi cercetători, va trebui ca, înainte de a ne pronunţa asupra rezultatelor finale ale investigaţiilor autorului, să verificăm justeţea premiselor de la care s-a pornit. Urmează, aşadar, să stabilim dacă localizarea şi datarea textelor rotacizante, acceptate de P. P. Panaitescu, rezistă examenului critic şi pot deci servi drept coordonate reale pentru atribuirea traducerii lor unui curent de promovare în scris a limbii române, existent în Maramureş în jurul anului 1500.

Am arătat într-o contribuţie recentă că localizarea textelor rotacizante în Maramureş, propusă şi demonstrată de I.- A. Candrea, nu mai poate fi reţinută în stadiul actual al cunoştinţelor noastre de dialectologie sincronică şi istorică [9]. Indiferent însă de datele insuficiente de care dispunea dialectologia românească în 1916, Candrea a făcut greşeala de a localiza monumente de limbă din secolul al XVI-lea prin raportare la stările lingvistice din graiurile actuale şi nu din epoca respectivă, cum ar fi fost normal. Mai mult decît atît, el a avut în vedere, în marea majoritate a cazurilor, fenomene de limbă răspîndite odinioară pe întreg cuprinsul ţării (sau pe o mare parte a lui) şi care în cursul secolelor şi-au restrîns treptat aria de întrebuinţare, ajungînd ca astăzi să fie cunoscute în regiuni mai mult sau mai puţin restrînse. Raportarea la extinderea de astăzi a fenomenelor nu este cîtuşi de puţin probantă, întrucît în trecut repartiţia lor geografică putea fi alta, ceea ce se poate demonstra prin mijlocirea informaţiilor furnizate nouă de dialectologia istorică[10]. Menţionam,

[5] Al. Rosetti, *Istoria limbii române. VI. Istoria limbii române din secolul al XIII-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, 1966, p. 339—340.

[6] *Op. cit.*, p. 69.

[7] *Ibidem*, p. 70—77.

[8] *Ibidem*, p. 76—79, 95—97.

[9] *Localizarea textelor vechi româneşti după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, 3, p. 394—402.

[10] *Ibidem*, p. 392, 398—399.

în acest sens, în articolul citat, cazul africatelor *ǧ* (din *ǧura*) și *dz* (din *dzece*). Răspîndită astăzi numai în Maramureș și în puncte izolate din Moldova, africata *ǧ* era rostită în secolul al XVI-lea și în prima jumătate a celui următor într-o zonă mult mai largă, cuprinzînd Banatul, Transilvania nordică, Maramureșul și întreaga Moldovă, arie în care avea curs, deopotrivă, africata *dz*, notată în zilele noastre numai în Banat, Maramureș-Năsăud și Moldova de nord [11].

O situație asemănătoare se constată și în privința celorlalte fenomene invocate de Candrea pentru argumentarea tezei sale [12]. Astfel, *-u* final apare notat în secolul al XVI-lea în texte provenind din diverse regiuni ale teritoriului dacoromânesc, nu numai din Maramureș [13]. Rotacismul lui *-n-*, întîlnit în zilele noastre în Munții Apuseni și, izolat, în cîteva puncte din jumătatea de nord a țării, poate fi notat în secolul al XVI-lea în texte provenind din centrul (*Codex Sturdzanus*) și nordul Transilvaniei (*Codicele de la Ieud*, *Scrisorile de la Bistrița*), precum și din Bucovina (*Scrisorile de la Bistrița*, *Pravila ritorului Lucaci*). După 1600, a fost semnalat, în afara unor documente din nordul Transilvaniei și al Moldovei, într-un text din Pocioveliște-Bihor, scris în jurul anului 1641[14].

R lung (vibrant), notat σ sau ρρ, apare în secolul al XVI-lea și în *Palia bănățeană*, în *Textele măhăcene*, copiate în zona centrală a Ardealului, în *Pravila ritorului Lucaci*, în *Glosele* Bogdan și într-un document muntean din 1563[15]. În secolul următor, îl întîlnim la moldoveanul Varlaam [16], la olteanul Moxa (1620) și, după semnalarea lui Bianu, chiar într-un manuscris muntenesc din prima jumătate a veacului [17]. În zilele noastre, *r̄* a fost înregistrat în puncte izolate din Maramureș și nordul Transilvaniei și din Banat-Hunedoara [18].

Păstrarea lui *ń* în *călcîń*, *puńi* etc. se constată în secolul al XVI-lea, în afară de texte rotacizante, în scrieri bănățene (*Palia*, *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordași), central-transilvane (*Codex Sturdzanus*) și la Coresi, unde se explică prin originalele puse la contribuție de diacon [19]. ALR l-a notat exclusiv în Banat și Hunedoara [20].

Ști în loc de *știe* apare în zilele noastre în Crișana (Bihor, Sălaj), în regiunea Turzii și, sporadic, în Bucovina, nu numai în Maramureș-

---

[11] *Ibidem*, p. 396–398.

[12] *Op. cit.*, p. LXXXIX–XCIII.

[13] Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 227.

[14] O. Densusianu, HLR, II, p. 113–116; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 249–250; I. Rizescu, *Un text puțin cunoscut de drept vechi românesc*, în *Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 768; V. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evangheliilor" și „Molitevnicului" diaconului Coresi*, în SCILF, IV, 1955, p. 551–552.

[15] Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 258; O. Densusianu, HLR, II, p. 122; B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni* I, București, 1879, p. 249; I. Rizescu, *loc. cit.*, p. 768.

[16] *Cazania*, ed. Byck, București, 1943, p. 334 (*rrĕpede*), 385 (*rrĕle*), 485 (*rrău*) etc.

[17] *Cuvente den bătrîni* I, p. 249, 419.

[18] Vezi harta răspîndirii fenomenului la S. Pușcariu, *Limba română*, *vol. II. Rostirea*, București, 1959 (h. nr. 14); cf. și O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 36.

[19] O. Densusianu, HLR II, p. 119–120; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 255.

[20] Vezi G. Ghițu, *Consoana muiată ń în graiurile limbii române*, în FD, II, 1960, p. 132–134.

Oaș, cum afirmă Candrea [21]. În secolul al XVI-lea, forma etimologică *ști* poate fi întîlnită în *Textele măhăcene*, scrise în regiunea centrală a Transilvaniei, iar în cel următor, în *Cazania* lui Varlaam, într-un text moldovenesc din c. 1618 și în Bihor [22].

Persoana 1 sg. a imperfectului în *-a* (*eu făcea*), atestată astăzi numai în Maramureș și Oaș, era singura cunoscută în secolul al XVI-lea [23]. În temeiul acestei particularități, putem localiza textele rotacizante în oricare regiune a teritoriului lingvistic daco-român.

Formele de conjugare *sem*, *seți* nu se întrebuințează astăzi numai în Maramureș și Oaș, cum știa Candrea, ci și în Banat [24]. În secolul al XVI-lea, formele apar în *Palia*, *Codex Sturdzanus*, texte din Bucovina și chiar în tipăriturile coresiene (altele decît acelea despre care s-a susținut că ar fi avut la bază texte rotacizante)[25].

Imperativul prohibitiv în *-areți*, *-ereți*, *-ireți* cunoaște o răspîndire largă în secolul al XVI-lea (textele coresiene, *Palia*, *Codex Sturdzanus*)[26] și al XVII-lea (*Alexandria* hunedoreană, Varlaam, Dosoftei)[27]. Formele, aflate în regres, erau răspîndite, la începutul acestui secol, în vestul Munteniei, Oltenia, Banat, Crișana și Maramureș [28] (recent NALR l-a înregistrat în vestul Olteniei)[29].

Reducerea diftongului *oa* la *o* (dacă grafii ca *broște*, *morte* reflectă acest fenomen) se constată astăzi într-o vastă arie, cuprinzînd Crișana, Maramureșul și Transilvania, cu excepția părții sud-estice [30]. Nici răspîndirea lui *a* rezultat dintr-un *ă* proton (în cuvinte ca *barbat*, *padure*) nu ne autorizează să localizăm textele rotacizante numai în Maramureș (unde, de altfel, nu l-a întîlnit nici Candrea, care s-a referit în acest caz la situația din Oașul vecin). În secolul al XVI-lea, fenomenul apare în Moldova, Banat-Hunedoara și Transilvania centrală[31], iar astăzi în Moldova, Banat-Hunedoara, Munții Apuseni, Bihor, Oltenia și sporadic în Muntenia[32]. Nu mai insistăm asupra construirii genitiv-dativului numelor proprii cu *lu* și nici asupra lui *ğice* „zice", pentru care trimitem la articolul nostru mai sus amintit[33]. Dacă ne oprim asupra formei de plural *mînuri* este pentru că a fost citată

---

[21] Vezi T. Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru* [București, 1961], p. 97; ALRT, p. 131; R. Todoran, *Graiul din Vîlcele* (*raionul Turda*), în *Materiale și cercetări dialectale*, I, 1960, p. 43.

[22] *Cazania*, ed. Byck, p. 340, 360, 377, 389, 392, 427; V. Drimba, *loc. cit.*, p. 553; GCR I, p. 47.

[23] O. Densusianu, HLR II, p. 213.

[24] Vezi G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în Jb, III, 1896, p. 247; D. Șandru, *Vallée d'Almăj* (*Bănat*), în BL, V, 1937, p. 143.

[25] O. Densusianu, HLR II, p. 239—240.

[26] O. Densusianu, HLR II, p. 234—235; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 293.

[27] N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească*. Noi contribuții (Studiu și text), București, 1922, p. 52; Al. Rosetti — B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, București, 1961, p. 99, 121.

[28] Vezi Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român*, în „Codrul Cosminului", I, 1924, p. 36.

[29] Vezi I. Ionică, *Noi atestări ale imperativului negativ arhaic*, în *Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 404—407.

[30] Vezi ALRM II, h. 212.

[31] O. Densusianu, HLR II, p. 104, 75; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 214—215.

[32] Vezi hărțile expansiunii fenomenului la R. Todoran, *Despre un fenomen fonetic românesc dialectal: ă protonic > a*, în SCL, V, 1954, 1—2, p. 68, și S. Pușcariu, *op. cit.*, h. 53.

[33] *Loc. cit.*, p. 399, 400 (și nota 41).

de Candrea printr-un flagrant *lapsus calami*. Glosarul *Psaltirii Scheiene* și al *Codicelui Voronețean* nu o înregistrează, singurele forme de plural ale lui *mînă* fiind, în secolul al XVI-lea, *mînu* (*mînule*) și *mî(i)ni*.

În legătură cu cele cîteva maghiarisme de tipul *felelet*, *hălăstui*, *utăluitoriu*, *adămană* etc., citate de Candrea, vom observa că unele dintre ele se pot întîlni și în alte texte decît cele rotacizante, iar cele specifice acestor texte au fost notate în zilele noastre în diverse puncte din Transilvania de nord, nu însă și în Maramureș [34]. Cît privește termenii de origine ucraineană semnalați de P. P. Panaitescu în textele rotacizante [35], remarcăm că unii dintre ei (*severul* „nordul", de pildă) se găsesc și în alte limbi slave. Va trebui apoi să se probeze că în trecut și astăzi ei n-au circulat decît în Maramureș, ceea ce va fi foarte greu, dacă nu imposibil, de făcut.

În concluzie, localizarea propusă de Candrea în urmă cu cincizeci de ani nu mai poate fi astăzi acceptată. Așteptînd momentul cînd ea va fi făcută după criterii riguroase și în lumina cunoștințelor actuale de dialectologie și istorie a limbii, putem afirma că scrierea textelor rotacizante s-a făcut undeva într-o zonă mult mai întinsă, care cuprinde Crișana, Transilvania de nord, Maramureșul și, în unele privințe, chiar Banatul și Moldova (cu alte cuvinte, pe teritoriul unde în secolul al XVI-lea se vorbea subdialectul nordic, delimitat de acad. Al. Rosetti [36]). Prin urmare, Maramureșul devine un loc *posibil*, dar nu obligatoriu, unde s-a putut face traducerea textelor rotacizante [37].

Datarea *Psaltirii Hurmuzachi* în anii 1500—1515, propusă de P. P. Panaitescu, a fost respinsă de acad. Al. Rosetti, pe temeiul a două argumente : a) stocul de hîrtie pe care a fost scrisă *Psaltirea Hurmuzachi* a putut fi folosit și la un interval mare de timp de la fabricare ; b) filigranul (ancora venețiană neînscrisă în cerc) din psaltire nu este identic cu cel reprodus de Briquet în cunoscuta sa colecție, sub nr. 436 [38].

Prima obiecție nu se poate accepta decît admițînd implicit că datarea prin filigrane are o valoare cu totul aproximativă, ceea ce nu se poate susține, după serviciile prețioase pe care filigranologia le-a adus filologiei. Briquet a arătat că, la sfîrșitul evului mediu și în epoca Renașterii, în 90% din cazuri, hîrtia era folosită la cel mult 15 ani de la fabricarea ei. De aceea, pentru a stabili timpul aproximativ cînd a fost scris un text, se scad și se adaugă apoi 15 ani din (sau la) data pe care o stabilim prin compararea filigranelor (timpul, corect calculat, al scrierii *Psaltirii Hurmuzachi* ar fi, în temeiul filigranului din Briquet, 1486—1516) [39]. O dată

---

[34] Vezi cele spuse de noi în articolul citat, p. 401—402. Asupra unor cuvinte de origine latină, cum ar fi *cura*, *genune* etc., citate de asemenea de Candrea, vezi p. 400.

[35] *Op. cit.*, p. 69.

[36] *Op. cit.*, p. 334 și urm.

[37] Asupra localizării textelor rotacizante, vezi I. Bărbulescu, *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, [București], 1928, p. 59 ; N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, în „La Transylvanie", Bucarest, 1938, p. 625, 626, 636 ; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 197, 341—342 ; G. Ivănescu, *Problemele capitale ale limbii române literare*, Iași, 1947, p. 104.

[38] *Op. cit.*, p. 317 ; vezi și p. 193—194.

[39] C. M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier*, vol. I, Paris, 1907, p. XIX.

acceptat prin convenție sistemul acesta de datare, este evident că nu mai putem să ne raportăm la cazurile excepționale, cînd un stoc de hîrtie a rămas neîntrebuințat un mare număr de ani (Briquet citează cazuri cînd hîrtia a ajuns în mîinile scriitorului la 66, 76 și chiar 85 de ani după fabricare).

A doua obiecție a acad. Al. Rosetti este însă fundamentală. Într-adevăr, Briquet a arătat că procedeul de datare prezentat de noi mai sus se aplică numai în cazul filigranelor *absolut identice*, cînd figura obținută pe foaia de calc se suprapune, coincizînd întru totul, cu filigranul reprodus în album [40]. Cea mai mică diferență face inoperantă datarea prin adăugirea și scăderea celor cincisprezece ani. Mai mult decît atît, albumul lui Briquet reproduce în principiu nu *varietățile, ci tipurile de filigran*. Avînd de triat un număr imens de filigrane, savantul francez a reținut dintre varietățile unui tip numai cel mai vechi exemplar, căruia, în unele cazuri, i-a adăugat și altele, dacă aduceau anumite dezvoltări semnificative [41]. Prin urmare, filigranul nr. 436 din anul 1501 reprezintă cea mai veche varietate a unui tip care a continuat să apară în forme identice sau foarte asemănătoare și după această dată. Făcînd această precizare, înțelegem de ce datele de 1500—1515 și 1515—1520, propuse de P.P. Panaitescu și, respectiv, I.-A. Candrea [42] nu pot fi acceptate, deoarece cele două filigrane, deși asemănătoare, sînt departe de a fi identice, cum poate oricine constata, confruntînd decalcurile reproduse de Candrea. Ca un argument în plus (dacă mai trebuie invocat unul), amintim că în colecția de filigrane a Institutului de lingvistică se găsesc decalcuri recent făcute după ancora din *Psaltirea Hurmuzachi*, care prezintă deosebiri și mai evidente față de filigranul nr. 436 din Briquet (sînt mai scurte cu circa 3—4 mm). Din toate aceste motive, data scrierii *Psaltirii Hurmuzachi* trebuie să fie, foarte probabil, ulterioară anilor 1510—1515. Datarea prin filigran devine, prin informațiile de care dispunem, foarte aproximativă în cazul ce ne interesează, căci ancora (înscrisă sau nu în cerc) apare frecvent în documente pînă dincolo de jumătatea secolului al XVI-lea, spre 1570[43].

Descifrarea presupusei date din criptograma aflată în *Psaltirea Scheiană* ridică probleme mai puțin complicate. Nu vom insista asupra dificultății de a descifra criptograma, subliniată încă o dată, nu de mult, de acad. Al. Rosetti [44]. Literele care compun presupusa dată a scrierii textului sînt deformate, intenționat sau din nepriceperea copiștilor, așa încît identificarea lor e dificilă. Vom admite, totuși, împreună cu P. P. Panaitescu [45], că SKГ reprezintă lectura cea bună. Acceptînd-o, obținem însă anul 6023, adică 515, dată care, evident, nu se poate reține. Explicația lui Pușcariu (autorul criptogramei era un sas care nota anul 1515, adică,

[40] *Ibidem.*

[41] *Ibidem*, p. XV.

[42] *Op. cit.*, p. XCIV.

[43] După Briquet (*op. cit*, vol. I, p. 36—44), ancora neînscrisă în cerc a circulat între anii 1376—1567, iar cea încercuită, între anii 1474—1596. De remarcat că P. P. Panaitescu se raportează, pentru datare, și la prezența ancorei în manuscrise moldovenești alcătuite între 1504—1528 (*op. cit.*, p. 75, n. 28). În realitate, în manuscrisele citate de d-sa întîlnim *ancora în cerc*, care a circulat în țările române pînă spre 1575.

[44] *Op. cit.*, p. 353, 357.

[45] *Op. cit.*, p. 76.

într-o formă prescurtată, 515 „fünfhundertfünfzehn")[46] e anevoioasă și greu de acceptat, cu atît mai mult cu cît nu avem nici o dovadă că traducerea *Psaltirii Șcheiene* s-a făcut de un sas (numai unul din copiștii psaltirii a fost, eventual, sas, dar, atribuindu-i lui scrierea criptogramei, explicația lui Pușcariu cade, deoarece sasul, care copia după 1561, nu avea de ce să noteze „fünfhundertfünfzehn", adică 1515. Asemenea lui R. Pava[47], P. P. Panaitescu îl interpretează pe ѕ drept 3; 3 ar fi fost scris „ca un ѕ moldovenesc, ca în tot textul *Psaltirii Hurmuzachi*" (sic; a se citi: *Psaltirii Scheiene*)[48]. O asemenea substituire nu se dovedește însă posibilă, dacă ne raportăm la consonantismul graiurilor nordice din secolul al XVI-lea. În textele din nordul țării (ardelenești și moldovenești) întîlnim atît pe ѕ, care notează africata sonoră *dz*, rezultată din *d* + *e*, *i* latin: *dzĕce*, cît și pe 3, care redă fricativa sonoră *z* în cuvinte de altă origine decît cea latină: *păzi*. (În sud, africata *dz* a trecut la *z* încă înaintea secolului al XVI-lea: *zĕce*). Cele două slove notează, așadar, sunete diferite. Ele pot fi întîlnite și în *Psaltirea Scheiană*, unde sînt întrebuințate pentru redarea în scris a lui *dz* și, respectiv, a lui *z*[49]. Raportarea la situația din acest text nu ne îndreptățește să-l interpretăm pe ѕ drept 3 și să obținem astfel anul 1515. Pentru a accepta interpretarea de mai sus, ar trebui să admitem că copistul (și nu traducătorul) avea înaintea lui un text cu *z* (*zĕce*, *căzut*, *verzi*), deci unul muntenesc, pe care-l transpunea în graiul său nordic, scriind *dzĕce*, *cădzut*, *verdzi*, ceea ce nu se poate susține. Nici observația lui Pușcariu că scriitorul nu făcea distincție între slovele *dz* și *z*, confundîndu-le, nu rămîne în picioare[50]: am văzut mai sus că, în *Psaltirea Scheiană*, ѕ notează, consecvent, africata *dz*, iar 3, la fel de consecvent, fricativa *z*.

Rezultă din toate acestea că textele rotacizante au fost scrise undeva într-o zonă vastă, care cuprinde Ardealul de la nord de Mureș, Crișana și Maramureșul (eventual și Banatul și Moldova); ele datează din secolul al XVI-lea: unele (*Psaltirea Scheiană* și *Psaltirea Voronețeană*) din a doua jumătate a secolului; celelalte două (*Codicele Voronețean* și *Psaltirea Hurmuzachi*) n-au fost datate pînă în prezent într-un chip mai precis, dar nu e exclus ca și ele să fi fost scrise după 1550. E vorba, în toate aceste cazuri, de *copiile* ce se află în posesiunea noastră, și nu de *originalele* asupra cărora nu știm nimic[51]. Textele rotacizante trebuie, prin urmare, atribuite unui curent cultural care a fost activ în jumătatea nordică a țării (*poate*, în Maramureș, dar nu *neapărat* acolo), în cursul secolului al XVI-lea

[46] DR, III, 1922–1923, p. 471 (nota).

[47] R. Pava, *Criptograma din Psaltirea Scheiană*, în „Studii și materiale de istorie medie", III, 1958, p. 365 și urm.; cf. în această privință W. Dräger, *Ist das Geheimnis des Psalters von Scheia gelüftet?*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, București, 1965, p. 195–200.

[48] *Op. cit.*, p. 76.

[49] O singură dată întîlnim *z* în loc de *dz*: *văzură* (ps. XLVII, 6), care „e desigur o scăpare din vedere a copistului" (I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. CLV).

[50] DR, III, p. 471 (nota).

[51] După recentele cercetări ale lui Andrei Avram (*Interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, în SCL, XV, 1966, nr. 2, p. 152–153, nr. 3, p. 280, nr. 5, p. 588–589) e foarte probabil că *Psaltirea Hurmuzachi* e o copie și nu autograful traducătorului, cum credea I.-A. Candrea (vezi și A. Procopovici, în DR, IV, 1924–26, p. 1166–1167).

(și aproape sigur nu în primele decenii, ci la o dată mai tîrzie, foarte probabil, cel puțin unele dintre ele, în a doua jumătate a secolului). Datarea și localizarea stabilite de noi sînt departe de a fi definitive; ele nu au alt scop decît să arate că textele rotacizante pot fi atribuite și altor mișcări culturale, interne sau externe, decît cea care ar fi înflorit în Maramureș între anii 1498—1520, în condițiile luptei bisericii de acolo împotriva autorității episcopiei din Muncaci. Rămîne ca viitoarele cercetări să aducă, în măsura posibilului, dovezi decisive în această privință.

PSALTIREA DE LA MEHADIA

DE

MARIANA COMBIESCU

În 1924, preotul Coriolan Buracu semnala[1] existența, printre cărțile și manuscrisele bisericii din Mehadia, a unui fragment de patru foi dintr-o psaltire slavo-română cu traducere interlineară, scrisă pe pergament, cu inițiale roșii, în care vedea una din primele încercări de traducere a psalmilor în limba română.

Foile, lipite pe scoarța cărții *Îndreptarea legii* (1652), conțineau psalmul 48, de la versetul 10, tot psalmul 49 și psalmul 50, pînă la versetul 17. Constatînd că la legarea diferitelor cărți bisericești s-au folosit foi din această psaltire, Buracu presupune că fragmentul a existat în Mehadia într-o extindere mai mare.

Pe foile manuscrisului se află următoarea însemnare:

„Omul ce-i va fi muiarea rosănoasă, meargă la război, că războiul este . . . , iară omulŭ ce-i va fi muiarea urâtă, să nu mai cee moarte la Dumnezău, că lăcueşte cu moârtea în casă, iară omulŭ cui va fi muiara frumoasă să nu mai meargă la nuntă, că nunta-i în case. Şi am scris eu, robul lui Dumnezeu, de mână de ţerână; mâna va putrezi, iară slova în veacŭ vai trăi. Şi am scris în zile luminatului Domnŭ Stefan Racoviţe Voivodŭ, când era forte grele nevo în ţară, cândŭ au fostŭ oeritu câte bani 45 de oe, şi de moră câte tl. 9, şi de tot satu să plătească câte o cârcinâne (*sic*) cu câte tl. 5 pl., bani 12, şi de croitori tal. 2, bani 9, şi de lăutari câte tl. 2, bani 9, şi era câte 3 zapcii după un sfertŭ, la Ghenare 11 dnă 1765 "[2].

Psaltirea a ajuns mai tîrziu în mîinile lui Nicolae Iorga, care, cu ocazia unei călătorii prin Banat, o găseşte la Mehadia şi o publică în facsimile în volumul *Observaţii şi probleme bănăţene*, Academia Română, Studii şi cercetări XL, Bucureşti, 1940, pl. X—XVII.

Astăzi manuscrisului i s-a pierdut urma. Pentru cercetarea lui, nu ne-au rămas decît facsimilele publicate de Iorga şi relatările lui Buracu, de care ne-am folosit în prezentarea psaltirii. Pe baza acestor elemente

---

[1] Coriolan Buracu, *Muzeul regional Cerna în Băile Herculane şi Cronica Mehadiei*, Turnu Severin, 1929, p. 43.

[2] N. Iorga, *Observaţii şi probleme bănăţene*, Bucureşti, 1940, p. 81.

ne vom ocupa în cele ce urmează de următoarele probleme referitoare la *Psaltirea de la Mehadia* :

1. Manuscrisul este copie sau original ?
2. Datare.
3. Localizare.
4. Filiaţie.
5. Semnificaţia traducerilor interlineare şi a traducerilor duble.

1. În studiul său consacrat *Psaltirii Scheiene*, Candrea enunţă două criterii care pot servi la distingerea unei copii de un original [3] : *a*) omisiunile de fraze, cuvinte şi silabe, explicabile prin neatenţia unui copist care transcria mecanic textul pe care îl avea în faţă ; *b*) inconsecvenţele ortografice şi fonetice, datorate copistului care, „după ce scrie unele forme întocmai ca în manuscrisul ce îi serveşte drept model, se lasă alteori influenţat de propria-i ortografie şi de limba pe care o vorbeşte, diferită de aceea în care e scris originalul pe care îl avea dinaintea ochilor"[4]. În cele 8 pagini ale manuscrisului nostru nu se află omisiuni de cuvinte sau silabe care să întunece claritatea textului ; în schimb, întîlnim, în afară de suprascrierile obişnuite, vocale, silabe sau fragmente de cuvinte aflate deasupra rîndului, care au fost adăugate ulterior, cu ocazia revizuirii lucrării (*ciumilitura*, pl. XI, r. 16 ; *nu va da*, pl. XII, r. 7, *mulţimea*, pl. XII, r. 3). În text se constată numeroase alternanţe grafice, dintre care unele reflectă fonetisme deosebite. În limba noastră veche, coexistenţa unor maniere grafice diferite în scrierea aceluiaşi copist era un fenomen obişnuit. De aceea, din mulţimea oscilaţiilor grafice existente în textul de la Mehadia nu le vom extrage decît pe acelea cărora le corespund fonetisme distincte : *pre*, pl. XII, r. 14 ; pl. XIII, r. 4/*pe*, pl. XII, r. 5 ; pl. XV, r. 3 ;

aseamănă, pl. XIII, r. 8/*as*amănă, pl. XV, r. 1—2 ;

frumseaţea, pl. XV, r. 8/*frâmseaţe*a, pl. XVI, r. 21 ;

nu-nţeleage, pl. XIII, r. 5, *ne-nţelepte*, pl. XIII, r. 7—8/*înţăleagere*, pl. XI, r. 13 ;

pămîntului, pl. X, r. 6 ; *pămîntul*, pl. XV, r. 17/*pemînt*, p. XIII, r. 4/*pementeanii*, pl. XI, r. 8 ; *pemeteanii*, pl. XV, r. 5 ;

derept, pl. XII, r. 7/*direapta*, pl. X, r. 8 ; *direptate*, pl. X, r. 7—8 ; *direptările*, pl. XVII, r. 19.

Nu excludem posibilitatea ca unele din alternanţele enumerate mai sus să facă parte din deprinderile lingvistice ale aceluiaşi vorbitor. Totuşi, frecvenţa şi varietatea lor într-un text atît de scurt sînt indicii că avem a face cu o copie şi nu cu autograful traducătorului.

2. Asupra vechimii manuscrisului s-a pronunţat pentru prima dată Alexandru Lăpădatu, care, într-o comunicare personală făcută lui Buracu, îl atribuie secolului al XVI-lea. Nicolae Iorga acceptă datarea propusă de predecesorul său, dar o limitează la ultimele două decenii ale veacului al XVI-lea. Această idee, exprimată în treacăt în *Observaţii şi probleme bănăţene*, cu ocazia descrierii inventarului bisericii de la Mehadia („Pe un vechi manuscris de psalmi româno-slavon/ c. 1580—600/")[5], este de fapt sin-

[3] I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, Bucureşti, 1916, p. XVII—XVIII.
[4] *Ibidem*, p. XIX.
[5] N. Iorga, *op. cit.*, p. 81.

gura referire a lui Iorga la manuscrisul publicat în facsimile la sfîrşitul aceluiaşi volum.

Cei care s-au ocupat ulterior de *Psaltirea de la Mehadia*, Ştefan Ciobanu [6] şi Ştefan Paşca [7], şi-au însuşit părerea lui Iorga fără a consacra problemei o discuţie specială. Se pare totuşi că nu toţi cercetătorii au împărtăşit punctul de vedere al marelui istoric. În *Istoria limbii române*, Alexandru Rosetti nu include *Psaltirea de la Mehadia* printre textele din secolul al XVI-lea.

Cum a ajuns Iorga la o datare atît de exactă a fragmentului de la Mehadia? Se ştie să cele mai importante mijloace de datare a unei cărţi sau a unui manuscris sînt examenul mărcilor de hîrtie, analiza grafiei, a limbii textului şi filiaţia.

Scrisă pe pergament, *Psaltirea de la Mehadia* nu a putut fi examinată din punct de vedere filigranologic. Trăsăturile grafice şi lingvistice ale textului nu conduc în mod necesar către secolul al XVI-lea, şi cu atît mai puţin către anii 1580—1600. Cu alte cuvinte, după caracteristicile grafice şi lingvistice, textul poate fi încadrat tot atît de bine în secolul al XVII-lea ca şi în secolul al XVI-lea. Pe de altă parte, nici filiaţia textului, aşa cum se va vedea, nu situează *Psaltirea de la Mehadia* printre traducerile din secolul al XVI-lea.

3. Dacă faptele lingvistice nu pot oferi decît indicaţii foarte vagi asupra vechimii unui text, ele pot fi folosite cu mai mult succes la localizarea acestuia.

Din analiza materialului lingvistic extras din cele numai 8 pagini ale fragmentului de la Mehadia, se degajă concluzia că localizarea textului este posibilă pe întreg teritoriul dacoromân, excluzînd Muntenia şi sud-estul Transilvaniei. Zona este deci mult mai întinsă decît nordul Ardealului, căruia îi atribuia Ştefan Paşca *Psaltirea de la Mehadia* [8].

Dăm mai jos o listă a particularităţilor lingvistice ale psaltirii, fără a le menţiona pe cele care, avînd o circulaţie generală în secolul al XVI-lea, nu pot servi la localizarea textului.

Fonetică

Vocalism:

Reducerea diftongului *ęa* la *ę* (*dzuoa ce cumplită*, pl. XI, r. 19; *aşe-i lauda ta*, pl. X, r. 3) este frecventă în *Codex Sturdzanus*, *Cartea de cîntece* a lui Pavel Tordaşi, mai rară în *Palia de la Orăştie* şi sporadică în *Psaltirea Scheiană*. Fenomenul era deci răspîndit în Moldova, Banat-Hunedoara, Transilvania centrală şi nordică, fiind înregistrat izolat şi în Muntenia [9].

Reducerea diftongului *ęa* la *a* sub influenţa rostirii dure a consoanei *s* (*asamănă*, pl. XV, r. 1—2) este atestată în *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voroneţeană*, *Psaltirea Hurmuzachi* şi în documentele lui Petru

---

[6] Şt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, Bucureşti, 1941, p. 43.

[7] Şt. Paşca, *Contribuţii la istoria începutului scrisului românesc*, în CL, I, 1956, p. 84—85.

[8] Şt. Paşca, *loc. cit.*, p. 84.

[9] Vezi Ion Gheţie, *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 57.

Şchiopul. Fenomenul nu poate fi despărţit de trecerea lui *e* la *ă*, ca urmare a caracterului dur al consoanei *s*, înregistrată în *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voroneţeană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Codicele Voroneţean*, *Textele Măhăcene*, *Textele Bogomilice* şi, foarte rar, în *Cazania I* a lui Coresi (*sărba*)[10].

Velarizarea vocalei *e* după *ţ* (*înţălegere*, pl. XI, r. 3) se întîlneşte în *Psaltirea Scheiană*. Durificarea consoanei *ţ* explică şi trecerea lui *i* la *î*, atestată de asemenea în *Psaltirea Scheiană*[11].

Velarizarea vocalei *e* după (*d*)*z* (*Dumnedzău*, pl. XV, r. 4) se constată în *Psaltirea Voroneţeană*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Textele Bogomilice* şi în documentele de la Bistriţa[12].

Aceeaşi durificare a lui (*d*)*z* a provocat şi trecerea lui *i* la *î*, prezentă în *Psaltirea Scheiană*, *Codicele Voroneţean*, *Psaltirea Voroneţeană* şi în *Glosele la Sintagma lui Vlastaris*. Tot în această transformare se integrează şi fonetismul *dzuoa* (pl. XI, 2, 18, unde *i* > *î* > *u*), aflat în *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voroneţeană*, *Codicele Voroneţean*, *Textele Bogomilice*, *Textele Măhăcene*, *Palia de la Orăştie* şi în *Psaltirea din 1588*[13].

Aşadar, aria durificării consoanelor *s*, *ţ* şi (*d*)*z*, care a determinat trecerea vocalelor din seria anterioară în seria medială şi reducerea diftongului *ea* la *a*, cuprindea, în secolul al XVI-lea, întreaga zonă nordică a dialectului dacoromân[14].

Asimilarea lui *ă* la *e* în *nedejduia* se întîlneşte în *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voroneţeană*[15]. Acelaşi fenomen de asimilare explică şi formele, neatestate în secolul al XVI-lea, *pementeanîi* (pl. XI, r. 8, pl. XV, r. 5), care au atras după ele şi forma *pemînt* (pl. XI, r. 4). Neatestat în secolul al XVI-lea, fonetismul este înregistrat la scriitorii moldoveni din secolul al XVII-lea : Dosoftei (*pementesc*, *Vieţile sfinţilor*, sept., f. 3[r] ; *peminten*, ibid., 11[v]., dar *pămăntul*, *Psaltirea*, 1680, f. 28[r]), Miron Costin (*pemeteanul*, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1944, p. 101, *pementïean*, ibid., p. 101, *pemintïean*, ibid., p. 138, dar *pămăntului*, ibid., p. 101), Axinte Uricariul (*peminteni*, Ioan St. Petre, *Axinte Uricariul. Studiu şi text*, Bucureşti [1944], p. 100), Varlaam (*pementeşti*, *Cazania*, ed. J. Byck, Bucureşti, 1943, p. 474, 432, 475, dar *pămănt*, ibid., p. 333, 377, 423), Dimitrie Cantemir (*pemînteşti*, *Divanul* . . . , f. 105[r]). Fenomenul era deci destul de răspîndit în Moldova, din moment ce pătrunsese în limba scrisă din această regiune.

Consonantism :

Fonetismul *ğ* provenit din *ţ* latin + *o*, *u* accentuaţi *ğuruirile*, pl. XVII, r. 11) este constant în *Psaltirea de la Mehadia*, ca de altfel şi fonetismul *dz* (< *d* latin + *i*, *e* ; *dzuoa*, p. XVII, r. 13). Ariile acestor fenomene se suprapun în secolul al XVI-lea, cuprinzînd Banatul, Hunedoara, nordul Transilvaniei şi Moldova[16].

---

[10] Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, II, Bucureşti, 1961, p. 42, 55.

[11] *Ibidem*, p. 57, 49.

[12] *Ibidem*, p. 39 — 40.

[13] Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 232.

[14] Cazurile de velarizare a lui *e* după siflante, atestate cu totul izolat la Coresi, se explică prin textele nordice care au fost puse la contribuţie.

[15] Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 70.

[16] Ion Gheţie, *op. cit.*, p. 62—63.

Morfologie:

Articolul genitival invariabil (a *mele*, p. XVI, r. 16) este notat frecvent în secolul al XVI-lea în texte provenite din toată Dacoromania, în afară de Muntenia. Sporadic se întîlneşte şi la Coresi, în *Psaltirea* din 1577[17].

Faptele lingvistice expuse mai sus nu caracterizează numai nordul Ardealului, ci acoperă întreaga zonă nordică a dialectului dacoromân. Este adevărat că, în afară de forma *pemînt*, neatestată în secolul al XVI-lea, fiecare din trăsăturile lingvistice enumerate mai sus apare măcar într-unul din *Textele rotacizante*, a căror localizare nord-ardeleană-maramureşeană este şi astăzi controversată[18]. În consecinţă, referirea la *Textele rotacizante* cu scopul de a stabili provenienţa nord-ardeleană a manuscrisului de la Mehadia poate duce la rezultate discutabile. Cazurile de trecere a lui *ă* la *e* în *pemînt* şi derivatele lui fac posibilă provenienţa moldovenească a textului.

4. Originea moldovenească a *Psaltirii de la Mehadia* este confirmată de rezultatele la care am ajuns în urma cercetării filiaţiei textului. Din compararea ei cu celelalte psaltiri din secolul al XVI-lea, rezultă că *Psaltirea de la Mehadia* nu derivă din nici una din aceste lucrări, deşi se apropie uneori de *Psaltirea Hurmuzachi* şi de psaltirile slavo-române de la Braşov, în special de cea din 1588[19]. În schimb, fragmentul este aproape identic cu pasajele corespunzătoare din alte trei manuscrise româneşti de psaltiri, variante ale aceleiaşi redacţii moldoveneşti. Dintre acestea, două se găsesc la Biblioteca Academiei (Ms. rom. 540 şi Ms. rom. 170). Al treilea a fost semnalat de Gh. Ghibănescu în paginile „Arhivei"[20], unde se reproduc şi cîţiva psalmi din acest manuscris.

Manuscrisul nr. 540 este un miscelaneu scris de mai multe mîini, dintre care una este cea care a copiat întreg manuscrisul 170. Pe fila 210^{v} se află următoarea însemnare : „Ispisa ermonax Arsenie ot Beserecan". Dată fiind prezenţa aceleiaşi scrieri în manuscrisul 170, putem spune că acesta din urmă provine cam din aceeaşi regiune din Moldova, cu atît mai mult cu cît el a fost găsit la Icuseşti, localitate apropiată de Bisericani.

Psaltirea de la Bisericani are scrisă pe coperta de la sfîrşit data 7176 de la facerea lumii, deci anul 1668. Acesta este termenul *ad quem* al copierii manuscrisului. Cercetarea filigranelor lui ne duce către mijlocul secolului al XVII-lea. Deşi conţine tipuri variate de filigrane, între care predomină ancora în cerc cu trifoi, nu am putut identifica decît marca de pe fila 145^{v}, unde apar trei semilune. Conturul filigranului nu este complet;

---

[17] Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 109—110. Prezenţa la Coresi a formelor invariabile de articol posesiv se explică tot prin textele nordice (vezi şi nota 14).

[18] Vezi N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie*, Bucureşti, 1938, p. 37—40 şi, recent, Ion Gheţie, *Localizarea textelor vechi după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 394—398.

[19] Înrudirea pe care o stabileşte Ştefan Ciobanu între *Psaltirea de la Mehadia* şi *Psaltirea Scheiană* nu este întemeiată. Reproducerea pe două coloane a aceluiaşi pasaj din cele două texte în scopul de a evidenţia înrudirea lor, probează tocmai contrariul (vezi recenzia făcută de Al. Procopovici la lucrarea lui Şt. Ciobanu, în DR, X, 1941—1943, p. 492).

[20] Gh. Ghibănescu, *Un manuscript vechi românesc* (secolul al XVIII-lea), în „Arhiva", 21, 1910, p. 185 şi urm.

o parte este ascunsă în legătura cărții. Porțiunea rămasă coincide cu marca reprodusă la p. 78, fig. 187, după un document din 1643, în albumul lui Vsevolod Nikolaev, *Watermarks of the Medieval Ottoman Documents in Bulgarian Libraries*, Sofia, 1954.

Manuscrisul 170, contemporan, prin prezența aceluiași scris, dar posterior, după Candrea, manuscrisului 540[21], nu ne-a adus precizări asupra datării celor două lucrări. Nici una din mărcile de hîrtie, relativ numeroase, nu are un corespondent în albumele de filigrane utilizate.

Psaltirea descoperită de Ghibănescu a circulat tot prin Moldova, pe la bisericile din Bereasa (Vaslui) și Florești. Pornind de la însemnările de pe filele manuscrisului, Ghibănescu identifică pe autorul lui în persoana lui Apostol Uricariul ot Tecuci, scriitor de divan sub Dabija-vodă între anii 1661—1662.

Dăm mai jos un fragment din psalmul 48, așa cum apare el în cele patru psaltiri :

Psaltirea de la Mehadia (pl. XI, r. 3)

Ascultați acestea toate limbile [22]. și socotiți toți ce ce lăcuiți pespre toată lumea. pementeanii și fii<i> omenești, depreună bogații și mișeii. Rostul mieu grăiaște preațelepciune și învățătura inimii înțălegere. Pleca-voiu în pildă urechea mea. Deschide-voiu întru cîntări ciumilitura mea [2] deschide-voiu întru cîntări povestea mea. Pentru ce mă voi teme la dzuoa ce cumplită? Fărădelegile călcătoriului mieu mă încungiurară. Ceia ce nedejduia puterii sale. și cu mulțimea bunătății sale se lăuda. Cîndu frate pe frate nu izbăvi, au doară va izbăvi altcineva. Nu va da lui D<umnezeu> schimb derept sine. și preț de izbăvirea sufletului său. Ce trudește pururea și veri fi viu pînă în sfîrșit. Și nu veri vedea perire cîndu veri vedea pre cei înțelepți murind [2] Și nu veri vedea piiarderi cînd veri vedea pre cei înțelepți murindu. Depreună cel nebun cu cel ne-nțelept va peri. și vor lăsa streinilor bunătatea sa. și gropile lor le vor fi lor case în veaci. și satele lor vor îmbla din rod în rod [2] și satele lor vor îmbla din mînă în mînă. că-și vestiră numele sale pre pemînt. Și omul fiind în cinste nu-nțelege. Adauge-se a nește dobitoace ne-nțelepte și se aseamănă lor.

Psaltirea de la Bisericani (Ms. 540, f. 61[r])

Ascultați aceastea toate limbile. și socotiți toți ceia ce lăcuiți pespre toată lumea. pementeanii și fii<i> omenești, depreună bogații și mișeii. Rostul mieu grăiaște preanțelepciune, și învățătura inimii mele înțelegere. Pleca-voiu în pildă urechea mea. Deschide-voiu întru cîntări cimilitura mea [2] deschide-voiu întru cîntări povestea mea. Pentru ce mă voiu teme la dzioa cea cumplită? Fărădelegile călciiului miu mă încungiurară. Ceia ce se nedejduia puterii sale. și cu mulțimea bunătății sale se lăuda. Cînd frate pe frate nu va izbăvi, au doară va izbăvi altcineva. Nu va da lui D<umnezeu> schimb derept sine și preț de-a izbăvirea sufletului său. Ce trudește pururea și veri fi viu pînă-n sfîrșit. Și nu veri vedea perire cînd veri vedea pre cei înțelepți murînd [2] și nu veri vedea piiarderi cînd veri vedea pre cei înțelepți murind [23]. Depreună cel nebun cu cel ne-nțelept va peri și vor lăsa stri<i>nilor bunătatea sa. și gropile lor le vor fi lor case în veaci. și satele lor vor îmbla din rod în rod[2] și satele lor vor îmbla din mînă în mînă. că-și vestiră numele sale pre pămînt[2] că-și măriră. Și omul fiind în cinste nu-nțelege. Adauge-se a nește dobitoace ne-nțelepte și se aseamănă lor.

[21] I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. LXV.
[22] În fragmentele reproduse aici nu am marcat literele suprascrise.
[23] Adăugat marginal.

Psaltirea de la Icuseşti (Ms. rom. 170, f. 52[r])

Ascultaţi acestea toate limbile. şi socotiţi toţi ceia ce lăcuiţi pespre toată lumea. pementenii şi fiii omeneşti. depreună bogaţii şi mişeii. Rostul mieu grăiaşte preaînţelepciune. şi învăţătura inimiei mele înţelegere. pleca-voiu în pildă urechea mea. şi voi deşchide întru cîntări ciumilitura mea [2] povestea mea. Pentru ce mă voiu teme la dzua cea cumplită? Fărădelegile călcăiului mieu mă vor încungiura. Ceia ce se nedejduia puterei sale. şi cu mulţimea bunătăţei sale să lăuda. Cînd frate pre frate nu va izbăvi au doar va izbăvi altcineva. Nu va da lui Dumnezeu schimb derept sine. şi preţu de-a izbăvirea sufletul<ui> său. Ce trudeşte pururea şi veri fi viu pînă în sfîrşit. Şi nu veri vedea periri [2] piiarderi, cînd veri vede pre cei înţelepţi murind. Depreună cel nebun cu cel neînţelept va peri şi vor lăsa streinilor bunătatea sa. şi gropile lor le vor fi lor case în veci. şi satele lor din rod în rod [2] şi satele lor vor umbla din mînă în mînă. Că vestiră numele sale pre pămînt [2] că măriră numele. Şi omul fiind în cinste nu înţelege. Adauge-să a nişte dobitoace neînţelepte şi s-asamănă lor.

Psaltirea de la Bereasa (Ms. Ghibănescu)[24]

Ascultaţi aceasta toate limbile şi socotiţi toţi ceia ce lăcuiţi pespre toată lumea, pemintianii şi fii<i> omeneşti depreună bogaţii şi mişeii, rostul mieu grăiaşte pre înţelepciune, şi-nvăţătura inimii meale înţeleagere, pleca-voiu în pildă ureachea mea. şi voiu deschide întru cântări cimilitura mia [2] şi voiu deşchide întru cântări poveastia mia. pentru ce mă voiu teme la zua cea cumplită, fărădelegile călcâiului mieu mă încungiurară, ceia ce se nedejduiia puterii sale. şi cu mulţimea bunătăţii sale se lăuda, cînd frate pe frate nu va izbăvi au doară va izbăvi altă cineva, nu va da lui d. СКЫМВ dereptu sine şi preţ de-a izbăvirea sufletului sau, ce trudeaşte pururea şi ver fi viu pînă la sfrăşit şi nu veri vedea periri cându veri vedea pre cei prea înţelepţi murindu [2] şi nu veri vedea piiarderi cîndu ver vedea pre cei înţelepţi murinu, depreună cel nebun cu cel neînţeleptu va pieri şi vor lăsa streinilor bunătatia sa. şi gropile lor le vor fi lor casă în veaci şi satele lor din rod în rod [2] şi satele lor vor îmbla din mână în mână că vestiră numele sale pre pămîntu [2], că-şi măriră şi omul fiindu în cinste nu înţeleage, adaoge-se a neşte dobitoace neînţeleapte şi să asamănă lor . . .

Se observă că, în cazul traducerilor duble, psaltirile de la Mehadia, Bisericani şi Bereasa reiau întreg fragmentul, pe cînd manuscrisul 170 reproduce, în general, numai cuvintele diferite.

Fonetic, *Psaltirea de la Mehadia* se apropie mai mult de manuscrisul de la Bisericani, avînd însă şi unele particularităţi comune cu celelalte două texte (*ciumilitura*, *(d)zuoa*).

Grafic, manuscrisele de la Bisericani şi Mehadia se aseamănă prin redarea lui *i* prin ѣ [25] (ms. 540 : *cărbunѣ*, f. 25[r]/4, *vekѣ*, f. 16[r]/7 etc.; *Psaltirea de la Mehadia* : *se va vekѣ*, pl. XIII, r. 19) şi prin modul de notare a vocalelor nazalizate de un *n* următor.

În fragmentul de la Mehadia găsim forme ca *pămîtului* (pl. X, r. 6), *pemetenii* (pl. XV, r. 5), sau construcţii în care lipseşte prepoziţia *în*, ca *întrava pînă rodul părinţilor săi* (text slavon : *do roda o͡cŭ svoix*), *veri fi viu pînă sfîrşit*, pe care le-am fi tratat drept greşeli de grafie sau ca traduceri servile după textul slavon, unde *do* era redat în româneşte prin *pînă*.

---

[24] „Arhiva", 21, 1910, p. 215.

[25] Această grafie se află şi în manuscrisul de la Bereasa, asupra căruia nu insistăm, deoarece nu îl cunoaştem decît din cele cîteva fragmente reproduse de Ghibănescu în „Arhiva".

Frecvența cu care întîlnim astfel de grafii în manuscrisul 540 (**u** *veșmînt* — f. 16^{r} /6—7; **u** *uriiaș* — f. 29^{r}/8; **u** *lup* — f. 23^{v}/1; *din dzi dzi*, f. 24^{r}/12 etc.) justifică interpretarea lor ca deprinderi de notare a vocalei nazalizate, deprinderi existente fie în uzul copiștilor celor două manuscrise, fie rămase dintr-un intermediar comun.

Examinarea textelor ne-a dovedit că nu se poate stabili o legătură directă între *Psaltirea de la Mehadia* și celelalte manuscrise moldovenești. Importantă este constatarea că *Psaltirea de la Mehadia* este o variantă a unei traduceri a psalmilor care circula prin Moldova în prima jumătate și pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Această traducere se regăsește parțial în *Psaltirea slavo-română* din 1680, tipărită de Dosoftei. Pornind de la această observație, Candrea presupune că traducerea reprezentată de manuscrisele de la Bisericani și Icușești este o compilație a psaltirilor lui Coresi și a altor manuscrise, făcută la îndemnul lui Dosoftei, care voia să o utilizeze la ediția de psalmi pe care o pregătea [26].

Dacă psaltirea ar fi fost o compilație făcută în vederea alcătuirii ediției din 1680, nu se explică atunci prezența a cel puțin patru exemplare din această traducere. De asemenea, așa cum vom vedea mai departe, textul nu poate fi despărțit de alte traduceri de cărți religioase, produse ale unui curent existent în Moldova pe la mijlocul secolului al XVII-lea.

Pe de altă parte, Gh. Ghibănescu crede că originalul psaltirilor moldovenești este opera mitropolitului Varlaam. Nu respingem cu totul această posibilitate, dar raționamentul dezvoltat de Ghibănescu în paginile „Arhivei" pornește de la premise subiective. Psaltirea descoperită de el este cuprinsă în aceeași legătură cu un evangheliar scris de Apostol Uricariu și de un asociat al său, Contăș. Cum evangheliarul prezintă pasaje aproape identice cu citatele din evanghelie aflate în *Cazania* lui Varlaam, Ghibănescu vede în mitropolitul Varlaam pe traducătorul Evangheliei, căci, susține el, „a presupune un singur moment că Varlaam s-ar fi folosit de alte traduceri mai vechi, cel puțin în textul evangheliilor aduse în cazaniile sale . . . ar însemna să admitem că marele nostru cărturar a folosit în mod pieziș munca altor anonimi . . . Varlaam a avut o prea bogată activitate literară, dar n-a putut tipări decît *Cazania* lui în trei ediții *(sic!)*. Aceasta nu exclude posibilitatea ca el să fi tradus mai multe cărți de ritual. Noi îi atribuim traducerea *Psaltirii* și *Evangheliei* de pe cînd era egumen la Secul, pe la 1618" [27].

Argumentul lui Ghibănescu în afirmarea paternității lui Varlaam asupra psaltirii moldovenești nu este invulnerabil. În această perioadă de pionierat cultural nu se punea problema „folosirii în mod pieziș a muncii altor anonimi".

Recent s-a arătat [28] că nici textul predicilor din *Cartea românească de învățătură* nu este în întregime opera mitropolitului Varlaam, o parte din predici fiind compilații după niște omiliare manuscrise care circulaseră anterior.

---

[26] I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. LXV.

[27] Gh. Ghibănescu, *Evangheliarul mitropolitului Varlaam*, în „Arhiva", 30, 1923, p. 265, 266.

[28] Vezi At. Popa, *A existat o cazanie moldovenească în secolul al XVI-lea?*, în CL, x, 1965, nr. 1—2, p. 73—84.

5. În ceea ce privește rostul traducerilor interlineare, credem că ele urmăreau scopuri didactice.

Emisă de Șt. Ciobanu[29], teoria caracterului didactic al textelor slavo-române cu traducere interlineară a fost dezvoltată de Ștefan Pașca. Acesta, pornind de la traducerile duble aflate în manuscrisul de la Mehadia, arată că textele de felul acesta erau utilizate ca manuale de traducere [30], deci într-un stadiu superior al cunoștințelor de slavonie, cînd în traduceri se urmărea nu numai precizia termenilor, ci și varietatea lor. Așa explică Pașca dubletele și tripletele de traducere din textele noastre vechi, combătînd părerea lui Candrea care, referindu-se la psaltirile moldovenești, susținea că traducerile variate ale acelorași pasaje sînt copiate după diferite psaltiri folosite în vederea elaborării unei versiuni definitive [31].

Dăm mai jos cîteva exemple de traduceri duble din *Psaltirea de la Mehadia* :

Sela ix vŭ rod i rod. Și satele lor vor îmbla din rod în rod[2] și satele lor vor îmbla din mînă în mînă ;

Aște vŭ zal'če ne rekǫ tebě. Că să aș flămândzi nu voiu cere la tine [2] că să aș flămândzi, nu voiu dzice ție dă-mi ;

Jako ovcę vŭ adě položeni sǫt. Ca nește oii vor fi mînați în ad [2] ca nește oii vor fii puși în ad.

Diferențele dintre cele două variante de traducere nu modifică structura propozițiilor, așa cum s-ar fi întîmplat în cazul consultării mai multor psaltiri, ci ele se reduc la înlocuirea unui cuvînt prin sinonimul său sau printr-o perifrază.

Constatările care decurg din compararea textului românesc cu cel slavon vin să completeze punctul de vedere al lui Pașca asupra rostului traducerilor duble. Din exemplele date mai înainte, se observă că uneori textul românesc conține fie adăugiri față de fragmentul slavon, fie cuvinte care nu redau sensul exact al termenului slavon corespunzător. Abaterile textului românesc față de cel slavon, neatestate în nici o psaltire din secolul al XVI-lea și nici în edițiile moderne ale *Bibliei*, se explică prin preocuparea de a da o traducere cît mai clară și mai expresivă, chiar dacă aceasta nu reproduce *ad litteram* fragmentul slavon. Semnificativă în acest sens este traducerea pasajului *jako ovcę vŭ adě položeni sǫt* prin *ca nește oii vor fii mînați în ad*. Forma *mînați* neatestată în nici o psaltire, apare în locul lui *puși*, forma corectă, conformă textului slav, dar neutră din punct de vedere stilistic în acest pasaj. Remarcăm de asemenea și nuanțarea fragmentului slavon *brat ne izbavit, izbavit li* $\widetilde{\text{člk}}$ (frate nu va izbăvi, va izbăvi omul) prin transformarea primei propoziții din principală în circumstanțială opozițională : *cîndu frate pe frate nu izbăvi, au doară va izbăzi alt cineva ?*

Am văzut că *Psaltirea de la Mehadia* nu este un text izolat. Ea derivă dintr-o traducere slavo-română de psaltire cuprinsă și în manuscrisele de la Bisericani, Icușești și Bereasa. Acestea nu conțin și textul

[29] Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 41—45.

[30] Șt. Pașca, *loc. cit.*, p. 84—85. Vezi G. Mihăilă, *Contribuții la studiul calculului lingvistic* (pe baza textelor bilingve slavo-române din sec. al XVI-lea), în SCL XVIII, 1967, nr. 5, p. 535, 539 ; I. Gheție, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolul al XVI-lea și al XVII-lea*, în LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 75—78.

[31] I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. LXV.

slavon al psalmilor, dar avem motive să credem că originalul lor era slavo-român. Astfel, psalmii 23 şi 25 din manuscrisul de la Bisericani încep în limba slavonă şi continuă în româneşte.

La rîndul ei, psaltirea în discuţie face parte dintr-o serie destul de bogată de traduceri religioase slavo-române cuprinse în manuscrise moldoveneşti de pe la mijlocul veacului al XVII-lea.

Astfel, se cunosc două exemplare de evanghelii, prezentînd traduceri în două, trei şi chiar patru variante : *Evangheliarul de la Războieni* [32], scris parţial de copistul manuscrisului 170, şi evangheliarul descoperit de Ghibănescu la un loc cu psaltirea.

Apostolul ni s-a păstrat în două manuscrise slavo-române, ambele cu traduceri interlineare. Unul, semnat de călugărul Misail, poartă data de 1652 ; celălalt este scris în 1646 de la Constantin Diacul din Vindăoani, sat situat la 17 km de Bisericani.

În afară de psaltire, evanghelie şi apostol, circulau prin Moldova, la jumătatea secolului al XVII-lea, şi alte texte religioase, cum ar fi *Slujba Acatistului* şi *Paraclisul Sfintei Fecioare*. Aceste două lucrări se află în manuscrisul 540, la sfîrşitul psaltirii, şi conţin text slavo-român cu traduceri interlineare.

Este foarte probabil că toate traducerile moldoveneşti menţionate, chiar dacă unele din ele s-au păstrat numai în copii româneşti, au fost iniţial slavo-române.

Scopurile didactice pe care le atribuim acestor texte nu exclud posibilitatea utilizării lor ulterioare la alcătuirea unor ediţii de cărţi religioase, aşa cum s-a întîmplat cu psaltirea, de care s-a servit Dosoftei, şi cu evanghelia, prezentă în *Cazania* mitropolitului Varlaam.

Investigaţiile făcute asupra *Psaltirii* de la Mehadia ne-au dat prilejul să constatăm, pe urma unor cercetări anterioare [33], existenţa în Moldova, la mijlocul secolului al XVII-lea, a unui puternic curent de traduceri religioase, explicabil numai pe fondul unei îndelungate tradiţii.

Activitatea Moldovei în cadrul mişcării de traducere a cărţilor de cult, contribuţia ei la elaborarea unor ediţii de texte religioase deosebite de cele precedente din Muntenia, circulaţia acestor lucrări sînt probleme ce urmează a fi clarificate.

---

[32] I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. LXIV.

[33] Gh. Ghibănescu, *Un manuscript vechi românesc*, în „Arhiva", 21, 1910, p. 186.

DIN NOU DESPRE PSALTIREA SLAVO-ROMÂNĂ DIN JURUL ANILOR 1576–1577

Într-un recent articol consacrat studierii calcurilor lingvistice din epoca apariţiei primelor traduceri româneşti, G. Mihăilă stabileşte o listă a textelor bilingve din secolul al XVI-lea[1]. Cu acest prilej, în rîndul manuscriselor şi tipăriturilor cu text alternativ slavon şi românesc este inclus şi un *Evangheliar* bilingv, cunoscut specialiştilor din descrierea pe care i-a făcut-o N. Iorga[2]. După cum ne-am pronunţat într-un articol anterior, textul slavo-român al aşa-numitului evangheliar aparţine de fapt unei psaltiri cu otveat, identică sub raportul textului cu cea tipărită de Coresi în 1577 [3]. Am arătat, cu această ocazie, că psaltirea identificată de noi, tipărită, probabil, în anii 1576–1577, avea un format mare, in folio, deosebit de formatul mic al celorlalte psaltiri slavo-române tipărite în 1577 şi 1588. În urma acestor precizări, nu se mai poate vorbi, pînă la o eventuală descoperire, de existenţa în secolul al XVI-lea a unui *Evangheliar* bilingv cu traducere interliniară.

Revenim, cu acest prilej, asupra *Psaltirii* slavo-române din cca. 1576–1577 pentru a semnala o interesantă informaţie documentară, necunoscută nouă în momentul redactării articolului citat.

Printre lucrurile inventariate la moartea lui Petru Şchiopul, survenită în 1594, se aflau şi nişte cărţi, între care „o carte, in folio, legată în atlaz roşu, Psaltirea lui David, scoasă din slavoneşte în limbă moldovenească; o carte în 4°, acoperită cu atlaz cu flori : Faptele Apostolilor; o carte în 4°, legată în piele albastră : Psaltirea lui David"[4]. Comentînd această ştire, N. Iorga identifică cele două psaltiri care aparţinuseră domni-

---

[1] G. Mihăilă, *Contribuţii la studiul calcului lingvistic (Pe baza textelor bilingve slavo-române din sec. al XVI-lea)*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 5, p. 529–539.

[2] N. Iorga, *Un exemplar românesc al unei tipărituri coresiene şi o publicaţie coresiană nouă*, în „Almanahul graficei române", Craiova, 1926, p. 28–30.

[3] Al Mareş, *O psaltire slavo-română necunoscută din secolul al XVI-lea*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 371-378.

[4] Ain Buech in folio, mit rotem Atlas überzogen : Psalter Davits, aus den schlavonischen in die moldavische Sprach gezogen. Ain Buech, in quart, mit blüembten Atles yberzogen : der Apostol Geschicht. Ain Buech, in quart, mit blawen Leder überzogen : Psalter Davit. (Vezi Hurmuzachi, *Documente*, XI, p. 555).

torului moldovean cu psaltirile tipărite de Coresi în 1570 şi 1577, afirmînd că „într-adevăr cea dintîi psaltire e mai mare decît a doua"[5]. Eroarea lui Iorga este evidentă, căci atît *Psaltirea* românească din 1570, cît şi cele slavo-române din 1577 şi 1588 sînt identice sub raportul formatului[6]. Dacă luăm în consideraţie formatele indicate celor trei cărţi aflate în proprietatea lui Petru Şchiopul, atunci trebuie să admitem următoarele: a) *Psaltirea* in folio nu poate fi identificată cu cele tipărite în 1570, 1577 şi 1588; b) *Faptele Apostolilor* nu aparţine ediţiei pe care Coresi a scos-o de sub teascul tiparniţei sale în cca. 1563, întrucît aceasta din urmă are un format mare in folio[7]; c) *Psaltirea* in 4° poate fi un exemplar din cele trei ediţii româneşti tipărite de Coresi (tatăl şi fiul)[8]. În ce priveşte indicaţia traducerii „aus den schlavonischen in die moldavische Sprach"[9], aceasta pare a dovedi că textul *Psaltirii* in folio era bilingv[10]. Datarea ante 1594, formatul in folio şi textul foarte probabil bilingv sînt date care coincid perfect cu cele pe care le prezintă *Psaltirea* slavo-română identificată pe baza fragmentului Iorga. Cum pînă în prezent, pentru veacul al XVI-lea, nu se cunoaşte o altă tipăritură slavo-română a psaltirii (format mare), putem să considerăm *Psaltirea* acoperită cu atlaz roşu a lui Petru Şchiopul un exemplar din ediţia bilingvă format in folio, datată aproximativ 1576—1577. În acest fel, concluziile unei investigaţii filologice se completează cu o mărturie documentară[11].

Decembrie 1967. *Alexandru Mareş*

---

[5] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, I, Bucureşti, 1925, p. 215, nota 1.

[6] BRV I, p. 54, 63; BRV IV, p. 17.

[7] BRV I, p. 49.

[8] Cum numai în ce priveşte *Psaltirea* in folio se specifică că este tradusă din slavoneşte în româneşte, nu este exclus ca cele două cărţi in 4° să fi fost slavone. În această ipoteză, *Faptele Apostolilor* ar putea fi un exemplar din ediţia din 1547 a lui Dimitrie Liubavici, iar *Psaltirea* ar putea aparţine uneia din ediţiile slavone tipărite în 1574, 1576 şi cca. 1577—1580.

[9] Hurmuzachi, *Documente*, XI, p. 555.

[10] În cazul cînd textul *Psaltirii* ar fi fost în întregime românesc, alcătuitorul inventarului, care era german, nu ar fi avut de unde să ştie că traducerea s-a efectuat din limba slavă. În schimb, el a putut ajunge foarte uşor la această concluzie, dacă admitem că textul era bilingv.

[11] St. Meteş semnalează o *Psaltire* slavo-română din 1577, aparţinînd lui Coresi, „deosebită de cele cunoscute pînă acum", care se păstra în biserica unită din Berevoiul Mic (St. Meteş, *Istoria bisericii romîne*, I, Arad, 1918, p. 370, nota 2). Dacă lui St. Meteş îi erau cunoscute exemplarele păstrate din ediţiile bilingve ale *Psaltirii* din anii 1577 şi 1588, atunci e de presupus că exemplarul găsit în Berevoiul Mic aparţine unei ediţii necunoscute a *Psaltirii* slavo-române. Judecînd prin prisma existenţei sigure a unei psaltiri bilingve din cca. 1576-1577, exemplarul *Psaltirii* slavo-române din Berevoiul Mic are cele mai mari şanse de a aparţine acestei ediţii. In cazul că supoziţia noastră s-ar adeveri prin găsirea acestui preţios exemplar, data sigură a tipăririi *Psaltirii* slavo-romîne, format în folio, ar fi anul 1577 (dacă St. Meteş a citit corect).

TEZE DE DOCTORAT ÎN FILOLOGIE SUSȚINUTE ÎN ANII 1966–1967

I. UNIVERSITATEA BUCUREȘTI

a) Facultatea de limba și literatura română

14 iunie 1966 :

VALERIA GUȚU ROMALO, *Descriere structurală a flexiunii verbale românești*, conducător științific : acad. Al. Rosetti.

Lucrarea analizează caracteristicile structurale ale verbului în limba română contemporană și stabilește o nouă serie de clase de flexiune verbală.

Referenți : prof. B. Cazacu, prof. Ion Coteanu și prof. Romulus Todoran.

Lucrări preliminare, reprezentînd expunerea unor puncte de vedere abordate în teză : *Descriere structurală a flexiunii verbale românești*, în SCL, XV, 1964, nr. 2, 4, 5 și XVI. 1965, nr. 1, 2.

14 iunie 1966 :

ELENA SLAVE, *Expresivitatea lingvistică (cu aplicare la metaforele și expresiile limbii române)*, conducător științific, acad. Al. Graur.

Lucrarea analizează metaforele din limba română, ca bază a expresivității, în scopul clarificării lor și precizării unor premise și principii de teorie.

Referenți : prof. G. Ivănescu, prof. Mihai Pop și conf. Mircea Zdrenghea.

Lucrări preliminare : *Rolul procedeelor afective în comunicare și cunoaștere*, în PLG, III, 1961 ; *Contrast și opoziții în domeniul expresivității*, ibidem, IV, 1962 ; *Frecvența cuvintelor cu valoare figurată în expresiile limbii române*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1965 ; *Structura sintagmatică a expresiilor figurate*, în „Limbă și literatură", vol. XI, 1966 ; *Expresivitatea metaforei lingvistice*, în LR, XV, 1966, nr. 4 ; *Organizarea sintagmatică și semantică a proverbelor*, în PLG. V. 1967.

21 decembrie 1966 :

SORIN STATI, *Sistemul sintactic*, conducător științific : acad. Al. Graur.

Consacrată elaborării unei teorii generale a sintaxei, teza reprezintă o analiză critică sistematică a principalelor teorii formulate pînă acum și aplică puncte de vedere proprii la sintaxa limbii române.

Referenți : acad. Al. Rosetti, acad. Emil Petrovici și conf. Em. Vasiliu.

Lucrări preliminare : *Sintagma și sistemul sintactic al limbii*, în SCL, VIII, 1957, nr. 4 ; *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic*, în *Studii de gramatică*, vol. II, 1957 ; *Categoriile posibilitate și realitate în lingvistică*, în PLG, III, 1961 ; *Analiza unităților de conținut*, în PLG, IV, 1962 ; *Omonimia sintactică*, în „Limbă și literatură", vol. XI, 1966.

17 februarie 1967 :

MATILDA CARAGIU-MARIOȚEANU, *Fono-morfologia aromână — studiu de dialectologie structurală*, conducător științific : acad. Al. Rosetti.

Lucrarea descrie din punct de vedere fono-morfologic idiolectul propriu al autoarei (din comuna Hrupiște, județul Florina, Macedonia), extinzînd constatările și asupra altor graiuri aromânești.

Referenți : acad. Emil Petrovici, prof. Ion Coteanu și prof. B. Cazacu.

Lucrări preliminare : *Sistemul fonologic al aromânei*, în SCL, XIV, 1963, nr. 3 ; *Structure de la syllabe en aroumain*, în RRL, IX, 1964, nr. 3 ; *Flexiunea substantivelor în aromână*, în SCL, XV, 1964, nr. 2.

23 noiembrie 1967 :

ALEXANDRA ROCERIC ALEXANDRESCU, *Fonostatistica limbii române*, conducător științific : acad. Al. Rosetti.

Lucrarea analizează din punct de vedere statistic (cantitativ) inventarul de foneme așa cum este el reprezentat în textele românești *scrise*, descriind *tipurile de structuri cantitative* și stabilind caracteristicile cantitative ale fonemelor.

Referenți : acad. E. Petrovici, conf. S. Marcus și conf. Em. Vasiliu.

Lucrări preliminare : *Recherches statistiques sur l'initiale des mots en roumain*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", I, 1962 ; *Statistical Observations on the Rumanian Asymmetric Consonantal Groups*, în RRL, IX, 1964, nr. 3 ; *Statistical Observations Concerning the Consonantal Groups with 3, 4, 5 Elements*, în RRL, X, 1965, nr. 4 ; *Remarques statistiques sur la distribution des groupes consonnantiques symétriques à deux éléments*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", II, 1965 ; *Statistical Structural Relations. Some Remarks on the Word Final in Rumanian*, ibidem, III, 1966 ; *La structure phonologique des mots polysyllabiques*, ibidem, IV, 1967 ; *Entropy and Syllabic Structure in Rumanian*, în *Phonologie der Gegenwart*, Graz—Wien—Köln, 1967.

b) Institutul de limbi și literaturi străine

28 aprilie 1967 :

MARIA MANOLIU, *Pronumele romanic (cu privire specială asupra pronumelui din româna contemporană standard)*, conducător științific : acad. Iorgu Iordan.

Lucrarea analizează sistematic clasa *substitutelor* (cuprinse în gramatica tradițională în diverse capitole ale părților de vorbire : adverbe, pronume și articole), stabilind structura lor semantică și manifestarea acestei structuri în distribuție.

Referenți : prof. Ion Coteanu, prof. Romulus Todoran și conf. Em. Vasiliu.

Lucrări preliminare : *Les classes pronominales du roumain contemporain*, în RRL, IX, 1964, nr. 1 ; *Articolul posesiv în româna contemporană*, în SCL, XV, 1964, nr. 1 ; *Y a-t-il un pronom possessif en roumain?*, în RRL, IX, 1964, nr. 3 ; *Substitute și economizatori*, în PLG, V, 1967 ; *Distribution et statistique*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", IV, 1967.

II. ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Institutul de lingvistică din București

9 octombrie 1966 :

I. FISCHER, Studiu și comentariu la *Nopțile atice* de Aulus Gellius.

Studiul și comentariul prezintă opera scriitorului latin din secolul al II-lea în contextul ei istoric și cultural, definind personalitatea autorului, locul pe care-l ocupă opera sa în cultura clasică latină și importanța ei documentară pentru știința filologică modernă.

Referenți : acad. Al. Graur, H. Mihăescu și D. M. Pippidi.

24 martie 1967 :

MARIA ILIESCU, *Graiurile friulanilor din România.*

Lucrarea studiază sistemul fonetic, fonologic și morfologic al graiurilor friulane (retoromane) vorbite de coloniști veniți în secolul trecut în România ca pietrari, plutași, muncitori forestieri și agricultori, din diferite regiuni ale nordului Italiei și stabiliți în grupuri compacte în Oltenia, Dobrogea, pe valea Lotrului, a Sadului și a Sebeșului și în alte puncte geografice.

Referenți : acad. Al. Graur, prof. Nina Façon și prof. G. Ivănescu.

Lucrări preliminare : *Contribuții la problema palatalelor și prepalatalelor în friulană*, în RFRG, 1963, nr. 2 ; *Vorbitori de limbă retoromană pe teritoriul țării noastre*, în „Studii și cercetări științifice" — Filologie, Iași, 1964 ; *Zu den in Rumänien gesprochenen friulischen Dialekten*, în RRL, IX, 1964, nr. 1 ; *Contribuții la problema clasificării dialectelor friulane*, în SCL, XV, 1964, nr. 1 ; *Observații asupra limbii friulanilor din România*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 2 ; *Note (su i friulani di Romania)*, în „Sot la Nape", 1964, nr. 3.

24 martie 1967 :

ION GHEȚIE, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu.*

Lucrarea prezintă opera lingvistică a uneia dintre cele mai complexe personalități din cultura poporului român, stabilind coordonatele reale în care se înscrie activitatea desfășurată de Budai-Deleanu, caracterizat ca primul lingvist român în sensul modern al cuvîntului.

Referenți : prof. B. Cazacu, prof. Romulus Todoran și prof. G. Ivănescu.

Lucrarea, tipărită de Editura Academiei Republicii Socialiste România, a fost distinsă cu premiul „T. Cipariu" al Academiei pe anul 1966.

Lucrări preliminare : *I. Budai-Deleanu, teoretician al limbii literare*, în LR, VII, 1958, nr. 2 ; *Prima gramatică românească modernă*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958 ; *Contribuție la istoricul alfabetului românesc de tranziție. Un precursor al lui I. Heliade Rădulescu*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, București, 1966.

9 iunie 1967 :

MARIUS SALA, *Fonetica și fonologia iudeospaniolei din București.*

Lucrarea studiază temeinic fonetica și fonologia iudeospaniolei vorbite în București, stabilind concluzii semnificative cu privire la combinarea de elemente inovatoare și arhaice hispanice, însoțită de împrumuturi din alte limbi care caracterizează acest idiom.

Referenți : acad. Al. Rosetti, acad. Al. Graur și prof. G. Ivănescu.

Lucrări preliminare: articolele *Algunas observaciones lingüisticas sobre los refranes júdeo-españoles de Bucarest*, Recueil d'études romanes, Bucureşti, 1959; *Observaţii asupra dispariţiei limbilor*, în PLG, III, 1960; *Dispariţia limbii şi polisemia*, în PLG, IV, 1961; *Observaţii asupra iudeo-spaniolei*, în FD, IV, 1962; *Factores internos y externos en la fonética júdeo-española*, în „Boletin de Filologia" (Chile), 1963; *La manière dont une langue contribue à la disparition d'une autre*, în „Actes du X-e Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes", Paris, 1965; *La organización de una „norma" española en el júdeo-español*. în „Anuario de Letras" (Mexico), V, 1965; *Elemente balcanice în iudeospaniolă*, în SCL, XVII, 1966, nr. 2.

III. UNIVERSITATEA „BABEŞ-BOLYAI" – CLUJ

Facultatea de filologie

17 martie 1967:

FRIEDA EDELSTEIN, *Evoluţia sintaxei gerunziului în limba română*, conducător ştiinţific: prof. D. Macrea.

Lucrarea, concepută ca o inventariere a tuturor situaţiilor sintactice în care poate să apară gerunziul în limba română, se întemeiază pe analiza exemplelor ilustrative din lucrări tipărite între sec. XVI şi XX şi face numeroase referiri la sintaxa limbii latine şi a celorlalte limbi romanice.

Referenţi: prof. B. Cazacu, prof. G. Istrate şi conf. M. Zdrenghea.

Lucrări preliminare: *Perifraze verbale formate din* a fi *şi gerunziul verbului de conjugat în limba română*, în CL, XI, 1966, nr. 2.

16 mai 1967:

NICOLAE GOGA, *Consideraţii asupra limbii şi stilului prozei argheziene*, conducător ştiinţific: prof. D. Macrea.

Lucrarea, organizată în cinci capitole (*Scriitor şi crez, Lexicul, Categoriile stilistice, Antologice* şi *Concluzii*) este axată pe principiul selectării faptelor stilistice particulare pe care le analizează cu minuţiozitate, reliefînd mulţimea semnificaţiilor afective.

Referenţi: prof. B. Cazacu, conf. P. Dumitraşcu şi conf. G. I. Tohăneanu.

Lucrări preliminare: *Arghezi şi arta cuvîntului*, în „Tribuna", 1963, nr. 12; *Formaţii morfo-lexicale şi frazeologice în proza arghezianâ*, în „Steaua", 1965, nr. 5.

16 mai 1967:

VICTOR IANCU, *Palatalizarea dentalelor în limba română*, conducător ştiinţific: prof. D. Macrea.

Teza reia, într-o cercetare monografică, problema palatalizării dentalelor sub cele trei aspecte esenţiale ale ei: fiziologic, acustic şi funcţional, adoptînd în linii generale soluţiile propuse de acad. E. Petrovici. Autorul încadrează palatalizarea în sistemul fonologic al limbii române, cercetînd toate relaţiile pe care le implică acest fapt.

Referenţi: acad. Al. Rosetti, acad. E. Petrovici şi prof. I. Pătruţ.

Lucrări preliminare: articolele *Vechimea iotacizării verbelor româneşti*, în CL, XI, 1966, nr. 2; *Originea şi evoluţia palatalizării dentalelor româneşti*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 3.

IV. UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA"—IAȘI

Facultatea de filologie

15 mai 1967:

N. A. URSU, *Formarea terminologiei științifice românești.*

Lucrarea descrie terminologia geografică, medicală, matematică, a științelor naturale, a chimiei și fizicii de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Se arată proveniența termenilor și se explică regulile de adaptare morfologică și fonologică a lor la limba română.

Referenți: prof. G. Ivănescu, prof. B. Cazacu, prof. H. Mihăescu și prof. Romulus Todoran.

Lucrarea, tipărită în Editura științifică, a fost distinsă de Academie cu premiul „B. P. Hasdeu" pe anul 1962.

AL XII-lea CONGRES INTERNAȚIONAL DE LINGVISTICĂ ȘI FILOLOGIE ROMANICĂ

Între 15 și 20 aprilie 1968 a avut loc, la București, al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică.

Congresul, care s-a bucurat de înaltul patronaj al unui comitet condus de acad. Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri, a fost organizat de un comitet național condus de acad. Iorgu Iordan, președinte, acad. Al. Rosetti, secretar general, și Marius Sala, secretar adjunct, sub auspiciile Societății de lingvistică romanică, cu sediul în Franța. Ca de obicei, s-a constituit din timp, la propunerea comitetului nostru național, și un comitet de onoare compus din 19 dintre cei mai distinși romaniști din lume(R. Menéndez Pidal, A.Badía—Margarit, R.A. Budagov, M. Delbouille, P. Gardette, Alf Lombard, G. Rohlfs, W.v. Wartburg etc.).

Numărul mare de participanți, 943 (dintre care cca 400 de străini din 36 de țări), dovedește creșterea interesului pentru stadiul limbilor romanice, în general, și, fără îndoială, o atenție față de țara în care s-a ținut congresul.

Lucrările s-au desfășurat în ședințe plenare și pe secții. În ședințele plenare s-au prezentat 5 rapoarte, iar în ședințele celor 14 secții, 322 de comunicări, dintre care 135 susținute de români.

Orientarea științifică a congresului poate fi apreciată din două unghiuri de vedere: unul programatic al t e m e l o r rapoartelor și al tematicii generale propuse pentru secții, și altul rezultativ al temelor particulare ale c o m u n i c ă r i l o r prezentate de diverși autori în secțiile amintite.

Temele rapoartelor au avut caracter mai mult sau mai puțin general în ce privește domeniul abordat: unele au avut în vedere lingvistica romanică (sau o anumită ramură a ei) în întregul ei (B. Pottier, *Lingvistica generală actuală și lingvistica romanică*, M. Alvar, *Stadiul actual al dialectologiei romanice*) ori relația dintre l i n g v i s t i c a romanică și o disciplină înrudită genetic și interferentă, filologia (G. Contini, *Raporturi între filologie (ca critică de text)*

și lingvistica romanică); altele, pornind de la una dintre limbile romanice sau de la limba de bază a lor, au stabilit relații în diverse planuri între aceasta și restul limbilor înrudite sau, respectiv, limbile dezvoltate din ea (Iorgu Iordan, *Importanța limbii române pentru studiile de lingvistică romanică*, G. Rohlfs, *Avatarurile latinei vulgare: excursie de geografie lingvistică de-a lungul limbilor romanice*). Acest fapt pare a fi un element de diferențiere între Congresul al XII-lea și congresele precedente la care s-au prezentat și rapoarte cu teme foarte speciale ca, de ex.: *Fuziunea elementelor grecești, galice și latine în occitană* (X), *Care este situația cercetărilor asupra catalanei?*, *Evoluție sintactică și formă lingvistică internă în spaniolă* (XI).

Încă o trăsătură care s-a evidențiat din unele rapoarte este dezideratul de înnoire a metodelor romanisticii. „Dacă dialectologii neromaniști au ajuns la concluzia că trebuie să se facă o dialectologie structurală, tot așa (trebuie să facă, n.n.) cei ai limbilor noastre (= = romaniștii, n.n.), care — în plus — au conturat principiile teoretice, i-au determinat viabilitatea practică sau au arătat insuficiența ei în alte ocazii, aceasta fără să uite că noile căi au dus și la vechi descoperiri ale dialectologiei romanice" spunea, în raportul său, M. Alvar, care a pledat în special pentru introducerea punctului de vedere sociolingvistic în studiile de dialectologie.

Mai critic față de aspectele „tradiționaliste" ale romanisticii și mai radical în propunerile de modernizare a metodelor a fost raportul lui B. Pottier.

Temele secțiilor nu par să-și fi propus realizarea unei anumite orientări a lucrărilor congresului întrucît, cu trei excepții (II: Tipologie romanică, XI: Raporturi lingvistice interromanice, XII: Contactul dintre limbile romanice și alte limbi), ele reprezintă, de fapt, disciplinele lingvisticii (III: Fonetică și fonologie, IV: Gramatică, V: Lexicologie și lexicografie, VI: Onomastică, VIII: Dialectologie și geografie lingvistică, IX: Variante literare și neliterare, X: Stilistică și poetică), cărora li se atașează Filologia (VII) sau unele limbi ori grupuri de limbi (I: Latina vulgară, XIII: Idiomuri romanice în afara vechii Romanii, XIV: Limba română).

În plus, faptul de a nu se fi folosit un criteriu unic în delimitarea secțiilor (criteriile au fost cel puțin două: compartimentele l i m b i i și compartimentele l i n g v i s t i c i i) creează dificultăți în inventarierea comunicărilor pe teme. Astfel, comunicările de gramatică sau de fonologie a dialectelor pot fi întîlnite fie la secțiile de gramatică sau fonologie, fie la secția de dialectologie. În felul acesta, numărul absolut al comunicărilor de la secția de gramatică, de ex., nu reprezintă, de fapt, numărul real al comunicărilor de acest fel ș.a.m.d. Pe de altă parte, unele secții își justifică cu greu individualitatea. De ex., secția a IX-a (Variante literare și neliterare), care are un număr extrem de mic de comunicări, poate fi cuprinsă, în funcție de subiectele tratate, fie în secția a X-a (Stilistică și poetică), fie în secția a VIII-a (Dialectologie și geografie lingvistică). Iar secțiile a XIII-a (Idiomuri romanice în afara vechii Romanii) și a XII-a (Contactul dintre limbile romanice și alte limbi), deși mai puțin evident, nu sînt nici ele suficient de bine delimitate. Comentarii de acest fel însă sînt inevitabile în asemenea ocazii întrucît stabilirea unei tematici este totdeauna greu de făcut, ea presupunînd un coeficient mai mic sau mai mare de arbitrar.

Majoritatea comunicărilor au fost elaborate, cum era de așteptat, cu mijloacele lingvisticii tradiționale, fie că se mențin la nivelul faptelor, tratate sincronic sau diacronic (cele mai multe), fie că se ridică la formularea unor concluzii mai mult sau mai puțin generale ori a unor puncte de vedere teoretice (mai puține).

Este demn de remarcat însă și, după părerea noastră, semnificativ pentru momentul de față și mai ales pentru viitor, faptul că un număr considerabil de comunicări (dintre care relativ numeroase aparțin specialiștilor români) au la bază orientări moderne, unele dintre ele cu caracter interdisciplinar: structuralism (de diverse nuanțe), modele logico-matematice, gramatici transformaționale, gramatici proiective, modele ansambliste, statistică, teoria infor-

maţiei, fonetică experimentală şi psiholingvistică. Între acestea, direcţiile structurale, statistica şi gramaticile transformaţionale au fost mai larg reprezentate, pe cînd multe din celelalte orientări au fost reprezentate numai prin cîte una sau două comunicări. Important este totuşi faptul că diversitatea metodelor moderne a pătruns şi în lingvistica şi filologia romanică. Trebuie spus însă că nu în toate domeniile (cel puţin sub raport numeric) în aceeaşi măsură. Astfel, la secţiile de gramatică şi stilistică-poetică (fonologia o izolăm, întrucît fonologie tradiţională nu există; e demn de subliniat totuşi că s-au prezentat şi comunicări de fonologie transformaţională) procentul de comunicări cu orientare nouă a fost sensibil mai ridicat decît la secţiile lexicologie-lexicografie, dialectologie etc.

În general, comunicările s-au ocupat mai adesea de cîte o singură limbă romanică (aproximativ două treimi din numărul total) şi mai rar de două sau mai multe limbi romanice, uneori şi neromanice.

Secţiile în care s-au ţinut mai multe comunicări au fost a IV-a (Gramatică) şi a X-a (Stilistică-poetică), cu peste 50 de comunicări fiecare, iar secţiile cu cele mai puţin comunicări au fost a IX-a (Variante literare şi neliterare), cu 3 comunicări, I (Latina vulgară), cu 7 comunicări, a VI-a (Onomastică) şi a XI-a (Raporturi lingvistice interromanice), cu cîte 9 comunicări.

Secţia a XIV-a (Limba română) a cuprins 30 de comunicări. Menţionăm, cu această ocazie, că limba română a constituit obiectul a aproximativ 15 comunicări susţinute de specialişti străini din Europa şi S.U.A.

„Congresul a permis cercetătorilor veniţi din diferite ţări să participe la discuţii fructuoase şi la schimburi de idei", spunea acad. Al. Rosetti în concluziile congresului. Am adăuga, ca o caracteristică importantă, prezenţa în număr mare a congresiştilor la diversele şedinţe de lucru şi discuţiile animate din cadrul şedinţelor pe secţii.

★

În perioada congresului a funcţionat o expoziţie internaţională cu lucrări de specialitate. Ea a fost susţinută de aproximativ 200 de edituri din 32 de ţări şi a prezentat cca 1400 de volume; printre ele au putut fi remarcate multe din ultimele noutăţi apărute.

★

În penultima zi a congresului a avut loc adunarea generală a Societăţii de lingvistică romanică, la care, printre altele, s-au făcut alegeri de noi membri ai biroului. Acad. Iorgu Iordan, care era consilier al biroului, a fost ales preşedinte de onoare al Societăţii, A. Badía-Margarit, preşedinte, iar Kurt Baldinger şi M. Delbouille, vicepreşedinţi. Acad. Al. Rosetti a fost ales consilier al biroului.

★

În concluzie, credem că se poate aprecia favorabil această manifestare din ţara noastră, nu de mult gazdă a unei reuniuni similare (al X-lea Congres internaţional al lingviştilor), atît ca importanţă, cît şi ca întindere. De data aceasta, congresul a avut o semnificaţie în plus pentru noi deoarece, aşa cum a arătat acad. Ion Gheorghe Maurer, în salutul rostit la şedinţa de deschidere, a avut o problematică „strîns legată de limba noastră naţională, de originile şi de dezvoltarea ei, de contactele cu lumea romanică, contacte vizibile şi incontestabile".

Pe lîngă creşterea interesului pentru limba română, la care s-a referit, în cuvîntul de încheiere, prof. A. Badía-Margarit, congresul a prilejuit romaniştilor străini un contact direct cu lingvistica românească şi, totodată, cunoaşterea ţării şi a folclorului românesc, elemente necesare specialiştilor în lingvistica romanică pentru a avea o viziune mai largă asupra trăsăturilor particulare ale Romaniei orientale.

25 aprilie 1968 *E. Carabulea* şi *L. Vasiliu*

GRIGORE URECHE, *Letopiseţul Ţării Moldovei.* Texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967.

Cronica lui Ureche s-a bucurat totdeauna de o atenţie deosebită din partea specialiştilor (filologi şi istorici), materializată în numeroase ediţii, foarte diferite prin principiile urmate de editori, şi în discuţii ample asupra paternităţii letopiseţului. Fiecare nouă apariţie a suscitat interes şi a confirmat ideea că în rezolvarea dificilelor probleme puse de această lucrare vor putea fi aduse mereu alte soluţii.

Ne aflăm, cu recenta ediţie a lui Ureche, în faţa unei noi şi meritorii încercări de a găsi o metodă acceptabilă pentru publicarea cronicii, rod al unei cercetări migăloase, prin care se reiau, cu noi contribuţii, problemele controversate ale textului.

Ediţia îngrijită de Liviu Onu are un caracter antologic. Ea cuprinde cele mai ilustrative părţi ale *Letopiseţului Ţării Moldovei*: capitolele introductive, primele domnii (pînă la 1415), domnia lui Ştefan cel Mare (partea centrală a cronicii), descrierea Ungariei şi a Ardealului, precum şi fragmente din viaţa unor însemnaţi domni moldoveni (Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu, Ion Vodă cel Cumplit, Petru Şchiopul, Aron Tiranul).

Textul este precedat de un amplu studiu introductiv, a cărui parte majoră este rezervată discutării problemelor ridicate de editarea cronicii: paternitatea, interpolările (delimitarea şi îndepărtarea lor), filiaţia manuscriselor. Pornind de la soluţia adoptată de P. P. Panaitescu [1], cu unele rezerve, Liviu Onu, la capătul unei analize minuţioase şi după o examinare atentă a principalelor teze formulate în această problemă, conchide că autorul cronicii este Grigore Ureche. După părerea d-sale, adaosurile (datorate lui Simion Dascălul, Misail Călugărul, Axinte Uricariul), identificate prin critica internă a manuscriselor şi prin comparaţie cu izvoarele străine folosite, nu pot fi integrate în cronică. Recunoscînd însă valoarea istorică-documentară, literară şi lingvistică a adaosurilor, Liviu Onu consideră că ele trebuie menţionate într-o ediţie a letopiseţului lui Ureche, în aparatul critic (ceea ce şi face, reproducîndu-le în parte sau semnalîndu-le în capitolul *Variante, interpolaţii, adaosuri*).

Reţinem, din această primă parte a studiului, rigurozitatea cu care se face analiza adaosurilor la cronică (ne referim la acele datorate lui Simion Dascălul), pentru a desprinde anumite trăsături generale care, coroborate cu afirmaţiile contemporanilor, cu declaraţiile personale ale interpolatorului sau cu aprecierile urmaşilor, să fie capabile să furnizeze argumente în sprijinul paternităţii lui Ureche. Nu ne îndoim că, dacă spaţiul i-ar fi permis, editorul ar fi procedat şi la o prezentare a diferenţelor de stil dintre redactarea lui Ureche şi

[1] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei.* Ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, ediţia a II-a, revăzută, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1958.

cea a lui Simion Dascălul (amintite la pagina 25), ele constituind un important argument de ordin lingvistic în stabilirea paternității cronicii.

Pentru explicarea dificultăților întîmpinate în editarea *Letopisețului*, precum și pentru înțelegerea metodei alese, Liviu Onu consacră o parte din introducere descrierii amănunțite a copiilor existente. Se urmărește distribuirea manuscriselor pe cele patru ramuri principale (M = ramura Misail Călugărul, L = ramura lacunară, F = ramura fragmentară, A = ramura Axinte Uricariul) și se stabilesc relațiile dintre ele. Autorul anexează studiului o stemă a manuscriselor, care prezintă completări și corecțiuni față de cea propusă de C. Giurescu [2] în 1908 : sînt cuprinse în ea copii omise de acesta din urmă sau necunoscute lui, iar raporturile dintre manuscrise în interiorul ramurilor sînt adesea altele decît cele întrevăzute de C. Giurescu.

Subliniem, ca un merit deosebit al cercetării întreprinse de Liviu Onu, stabilirea și descrierea raporturilor dintre manuscrise, atît între ramuri, cît și între copiile aparținînd aceleiași ramuri, operație dificilă, realizată prin folosirea unei metode științifice adecvate, pe baza unei minuțioase critici de text.

Regretăm că editorul n-a avut posibilitatea de a studia în amănunțime și cele două manuscrise aflate în colecția particulară a prof. Gh. Cardaș. Cercetarea lor ar fi putut aduce date noi, interesante, nu numai cu privire la filiația manuscriselor, ci și cu privire la limba *Letopisețului*, întrucît unul din aceste manuscrise pare a fi cea mai veche copie a cronicii cunoscută pînă astăzi.

În încheierea studiului introductiv sînt relevate importanța socială și istorică a cronicii, precum și valoarea ei sub raport literar și lingvistic. Autorul evidențiază, folosind exemple ilustrative, caracterul popular și oralitatea mijloacelor de expresie folosite, contribuția *Letopisețului* la dezvoltarea limbii române literare.

În editarea textului, Liviu Onu s-a condus după principiul reproducerii unui singur manuscris și anume a aceluia care este considerat a fi cel mai complet și mai unitar din punct de vedere lingvistic și care prezintă totodată un număr minim de erori grave [3].

Cercetarea copiilor existente, în lumina acestui principiu, l-a determinat pe editor să aleagă drept text de bază versiunea cuprinsă în manuscrisul A_1 (ms. rom. 174 B.A.R.). Manuscrisul aparține ramurii Axinte Uricariul, fiind o redacție de tip muntenesc, de la începutul secolului al XVIII-lea. Au fost îndepărtate, din manuscrisul ales, interpolările identificate, au fost corectate erorile de date istorice sau de nume proprii, datorate copistului (folosindu-se, pentru aceasta, comparația cu celelalte versiuni sau cu izvoarele utilizate). De asemenea, au fost îndepărtate pasajele sau cuvintele reprezentînd amplificări ale copistului A_1 și au fost completate lacunele întîlnite în text.

Cu toate aceste intervenții, ms. A_1 prezintă destule fapte de limbă de tip muntenesc, care apar drept inovații față de aspectul mai arhaic pe care trebuie să-l fi avut limba manuscrisului original. Încercînd să ofere un text cît mai apropiat de ceea ce trebuie să fi fost originalul, Liviu Onu a înlocuit, în ms. A_1, unele inovații lingvistice cu forme mai vechi, prezente în alte manuscrise, în cazurile în care lecțiunea a două sau mai multe copii reprezentative din ramurile principale ofereau o formă mai arhaică sau cu localizare în Moldova. Dorința editorului de a pune la îndemînă cititorului un text mai apropiat, din punct de vedere lingvistic, de cel original, s-a făcut simțită și în alegerea manuscrisului A_1 drept text de bază, alegere justificată, printre altele, și de prezența unei particularități fonetice moldovenești : *ğ* (în cuvinte de tipul lui *ağiutoriu*).

Urmînd metoda aleasă și încercînd să reconstituie un text cît mai conform cu originalul, editorul nu s-a îndepărtat însă de realitatea textelor, el nu a uniformizat sau moldo-

---

[2] C. Giurescu, *Noi contribuții la studiul cronicilor moldovene*, București, 1908, p. 55.

[3] Expunerea principiilor folosite în editare se face în *Nota asupra ediției*. Elemente importante se găsesc însă și în cuprinsul studiului introductiv.

venizat deliberat limba. El a restabilit însă, uneori, fonetisme sau forme asupra cărora ar putea plana un semn de întrebare. Astfel, la p. 92, r. 18 (*au luat-o luişi doamnă*), este preferată forma *luişi* din A_2, faţă de *lui*, din A_1 (M_1, M_3 = *şie*, L = *şi*), prima fiind socotită, probabil, mai veche (*şie* nu a fost reţinut întrucît nu apare în mai multe manuscrise reprezentative aparţinînd la ramuri diferite). La p. 94, r. 22, în acelaşi context (*au luat-o şie doamnă*) se optează pentru forma *şie*, prezentă în trei manuscrise reprezentative, aparţinînd la două ramuri principale (L_1, M_1, M_3 = *şie*; A_1 = *lui*, A_2 = *luişi*). Editorul a ales deci, în acelaşi context, o dată *luişi*, altă dată pe *şie*. Nu putem însă avea certitudinea că în textul original existau aceste două forme exact în ordinea aleasă şi că nu figura, în ambele situaţii, numai una singură (*şie*, de exemplu).

În altă parte (p. 98, r. 10), editorul înlocuieşte infinitivul scurt *îndirepta* (prezent în ms. A_1) cu forma lungă *îndireptarea*, notată în ms. L_1 şi M_3 (= *îndreptarea*), presupusă a fi mai conformă originalului. Unele texte moldovene din secolul al XVII-lea (şi nu numai ele) cunosc însă o alternare a formei lungi şi a celei scurte a infinitivului (cu predominarea acesteia din urmă). Nu este de loc exclus, prin urmare, ca în locul respectiv din Ureche să fi figurat forma scurtă a infinitivului, iar forma lungă să se datoreze unuia din copişti.

Trecînd peste asemenea situaţii, care nu sînt numeroase, vom observa că textul cronicii lui Ureche este transcris cu o fidelitate exemplară. Editorul a optat pentru transcrierea interpretativă, ceea ce permite oricărui cititor să se apropie cu uşurinţă de text. În cazurile în care nu s-a putut pronunţa cu precizie asupra valorii fonetice a unor slove chirilice, el a apelat sau la semne diacritice (pentru ѣ, notat, în unele cazuri *é*), sau a înlocuit semnele chirilice prin literele latine corespunzătoare, indiferent de valoarea pe care cele dintîi ar fi putut-o avea (e vorba de -ѫ, ѹ şi ѥ iniţial sau după vocală plenisonă, redate prin *-u*, *ia*, *e*). Prudenţa manifestată de editor în aceste cazuri nu ni se pare excesivă, deşi ne-am fi aşteptat, poate, ca slova ѥ, în situaţiile amintite (*să spue*, *războae*, *eşire*) să fi fost transcrisă *ie* (este cunoscută valoarea *ie* pe care slova aceasta o avea în unele texte slavone, precum şi tendinţa din limba română, manifestată în vorbire, de a preiota pe *e* la iniţială sau în corpul cuvîntului, la început de silabă, cînd urmează după vocală, pentru a evita hiatul).

Notele care însoţesc textul, concise şi judicios întocmite, sînt menite să explice cuvintele mai puţin cunoscute sau sensul unor construcţii frazeologice, să comunice informaţii despre unele figuri istorice sau despre unele localităţi amintite în cronică. Sistemul glosării cuvîntului în subsolul paginii este foarte util, el are însă dezavantajul de a încărca notele prin repetarea aceluiaşi cuvînt pe mai multe pagini şi, într-un fel, scade importanţa glosarului (în care sînt cuprinse toate cuvintele explicate în note).

Ţinem să subliniem, în încheiere, că, deşi ediţia de care ne-am ocupat este antologică şi se adresează unui cerc mult mai larg decît cel al specialiştilor, ea are, pe lîngă atributul accesibilităţii, absolut indispensabil, o serie de calităţi care o înscriu printre realizările valoroase ale filologiei noastre: autorul a apelat la manuscrise, a supus manuscrisul ales drept text de bază unei riguroase critici interne, a acordat atenţie, în cele din urmă, variantelor, interpolărilor şi adaosurilor (reproduse într-un capitol aparte). Prezenţa studiului introductiv, documentat şi plin de sugestii, întăreşte valoarea de ansamblu a ediţiei.

Toate acestea ne fac să aşteptăm cu interes ediţia integrală a cronicii lui Ureche, pe care autorul are datoria să o facă cît mai curînd publică.

Mirela Teodorescu

„LIMBĂ ŞI LITERATURĂ", nr. 13 (206 p.) şi 14 (232 p.), 1967

Cele două numere ale publicaţiei, apărute în 1967 sub egida Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice, continuă o tradiţie şi o experienţă suficient verificată prin interesul trezit în rîndurile profesorilor şi printre cercetătorii specializaţi în probleme de limbă şi de literatură română.

Deşi mai reduse ca număr de pagini (nr. 9, de pildă, însuma 429 de pagini), cele două volume la care ne referim cuprind articole şi studii de teorie literară, de critică, de istorie literară, de limbă şi stil, de folclor, de metodica predării limbii şi literaturii române, texte şi documente etc.

Sub titlul *Tradiţii şi succese ale ştiinţelor filologice*, în vol. XIII este publicat integral textul comunicării ţinute de acad. Iorgu Iordan în septembrie 1966, cu prilejul centenarului Academiei Republicii Socialiste România, în care sînt trecute în revistă şi analizate momentele importante din istoria lingvisticii, filologiei, istoriei şi criticii literare în ţara noastră.

Fără să subestimeze contribuţia istoricilor literari, a criticilor şi a scriitorilor la cercetarea limbii şi a literaturii române, autorul consacră mai mult de două treimi din comunicare preocupărilor filologilor şi lingviştilor (p. 7—30) români, începînd cu Şcoala ardeleană şi terminînd cu succesele remarcabile ale lingviştilor din zilele noastre.

Autorul face astfel o succintă, dar consistentă, istorie a lingvisticii şi a filologiei româneşti de la 1780, data la care a apărut *Elementa linguae Daco-romanae sive Valachicae*, pînă în prezent, cu aprecieri obiective şi competente în legătură cu cele mai valoroase lucrări de lingvistică şi de filologie apărute în ţara noastră, uneori în condiţii destul de dificile, cu luări de poziţii şi cu puneri la punct utile.

Trebuie subliniate precizările interesante pe care acad. Iorgu Iordan le face în legătură cu meritele reprezentanţilor Şcolii ardelene, ale unor latinişti ca A. T. Laurian, I. C. Massim şi Timotei Cipariu, ale adversarilor acestora, B. P. Hasdeu şi A. (de) Cihac, ale unor neogramatici ca Alexandru Lambrior, H. Tiktin, Al. Philippide, ale unor lingvişti şi filologi români bine cunoscuţi (Ovid Densusianu, Sextil Puşcariu, I.-A. Candrea, N. Drăganu, Vasile Bogrea, Th. Capidan, Emil Petrovici şi alţii).

La rubrica „Limbă şi stil" a nr. 13 sînt publicate articolele : *O concordanţă gramaticală româno-albaneză* : *modul supin* de Gr. Brîncuş, *Observaţii în legătură cu sinonimia, sistemul vocabularului şi raportul limbii cu gîndirea* de Mircea Radu şi *Problema unităţii limbii literare în discuţia periodicelor transilvane din preajma Unirii* de G. F. Ţepelea.

Interesante pentru elucidarea unor probleme de critică şi de istorie literară sînt articolele referitoare la *Ţiganiada*, la Vuk Stefanović Karadžić, la dramaturgia lui Alecsandri, la „Aurora Română" şi la eroii dramelor lui Camil Petrescu semnate de Savin Bratu, M. Gheorghievici, Ioan Micu, Drăghici Mărgineanu, Mariana Nuşi Vintilă, cele două articole despre „folclorul literar în presa comunistă" (de M. Robea) şi activitatea folcloristică a lui V. Alecsandri în Transilvania (de G. Popovici), articolul de metodică (*Folosirea mijloacelor tehnice audio-vizuale în predarea literaturii* de Alexandrina Davie) şi fragmentele din corespondenţa lui Slavici.

În vol. XIV, spaţiul rezervat articolelor referitoare la limbă şi stil este mult mai redus (45 de pagini din 232). Merită să fie amintite în special articolele : *Cine, ce* de acad. Al. Graur şi *Noţiunea de funcţie în gramatică* de Sorin Stati, primul interesînd mai mult pe profesorii de limba română, iar al doilea pe specialiştii în probleme de limbă, deoarece expune punctul de vedere al autorului cu privire la noţiunea de funcţie.

Rubrica destinată teoriei, criticii şi istoriei literare, fiind mai bine reprezentată în acest volum, cuprinde şapte articole cu teme variate în legătură cu Ioan Catina, Alecu Russo, Iosif Vulcan, Eminescu (*Universul rural în opera lui Eminescu*), „Viaţa nouă", Ion Marin Sadoveanu, V. Voiculescu.

Cele două articole de „contribuţii" la cunoaşterea preocupărilor folclorice în Transilvania, la revistele „Comoara satelor" şi „Familia", textele şi documentele privitoare la corespondenţa lui Ioan Urban Jarník, glosele şi cronica despre şedinţa de comunicări a „Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice" întregesc volumul şi atestă varietatea preocupărilor multiple care stau în faţa cercetătorilor.

I. P.

Probleme de gramatică şi stilistică în şcoala generală şi liceu, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1967, 135 p.

Volumul cuprinde referatele prezentate la sesiunea metodico-ştiinţifică organizată, în zilele de 31 martie — 1 aprilie 1965, la Braşov, de Societatea de ştiinţe istorice şi filologice în colaborare cu Institutul de lingvistică din Bucureşti. Sînt incluse aici 11 referate, dintre care 3 cu referire directă la ediţia a II-a a *Gramaticii Academiei* — noutăţile aduse de această ediţie, unele probleme actuale ale studiilor de gramatică, cîteva aspecte ale predării gramaticii în lumina ediţiei a II-a — şi 8 privind predarea diverselor noţiuni de gramatică în şcoala generală şi în liceu — locuţiunile (Ştefania Golopenţia), predicatul (Virgil Dron), atributul şi propoziţia atributivă (Ştefania Popescu), complementul (Grigore Burduhos şi Const. Chilim), corespondenţa subordonatelor cu părţile de propoziţie respective (Gh. Buţă) — studierea lexicului (Ştefan Munteanu şi Ion Muţiu), predarea cunoştinţelor de stilistică (G. I. Tohăneanu), analiza textului literar (Gh. Bulgăr).

Precedat de un cuvînt introductiv al acad. Iorgu Iordan şi încheiat prin „cîteva concluzii" formulate la sesiune de acad. Al. Graur, volumul oferă profesorilor de limba română sugestii utile în legătură cu predarea anumitor capitole din gramatica limbii române, a lexicului şi a noţiunilor de gramatică, cu numeroase exemplificări din textele literare.

Cum este şi firesc, referatele expun punctul de vedere al autorilor lor şi nu au caracter normativ pentru profesorii de limbă română, care, citind referatul privitor la predarea locuţiunilor, sîntem convinşi că nu vor încerca să predea elevilor şcolilor generale despre locuţiunile substantivale, adjectivale, pronominale sau numerale, întrucît acestea nu sînt indicate de programa şcolară.

Făcînd abstracţie de unele opinii discutabile, formulate de referenţi, volumul este util şi merită să fie consultat.

I. P.

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

1. *Românești*

ELENA DEBOVEANU—STANISLAW GOGOLEWSKI, *Ghid de conversație român-polon — Rozmówski rumuńsko-polskie*, București, Editura științifică, 1966, 208 p.

VLADIMIR ILIESCU, *Rozmówski polsko-rumuńskie — Ghid de conversație polon-român*, București, Editura științifică, 1966, 156 p.

TEODORA DOBRIȚOIU-ALEXANDRU, *Ghid de conversație român-ceh — Rumunsko-česká konverzační příručka*, București, Editura științifică, 1966, 212 p.

DORIN GĂMULESCU, *Ghid de conversație român-sîrbocroat*, București, Editura științifică, 1967, 216 p.

Umore in italiano. Texte culese și adnotate de Niculina Benguș, București, Editura științifică, 1967, 280 p.

BENITO PÉREZ GALDÓS, *Zaragoza*. Texte alese. Studiu introductiv, note și vocabular de Marieta Pietreanu, București, Editura științifică, 1967, 120 p.

PAUL TEODORESCU, *Învățați limba italiană fără profesor*, București, Editura științifică, 1967, 504 p.

ANDREI BANTAȘ—MIHAI RĂDULESCU, *„Capcanele" vocabularului englez*, București, Editura științifică, 1967, 312 p.

ADRIAN NICOLESCU, LILIANA POPOVICI, IOAN PREDA, *Dicționar frazeologic englez-român*, București, Editura științifică, 1967, 480 p.

Acad. AL. ROSETTI, *Introducere în fonetică*. Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura științifică, 1967, 160 p.

HENRI WALD, *Realitate și limbaj*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 181 p.

2. *Străine*

IOAN GUȚIA, *Grammatica romena moderna*, Roma, Mario Bulzoni — editore, 1967, 344 p.

HOMER C. HOUSE and SUSAN EMOLYN HARMAN, *Descriptive English Grammar*. Revised by Susan Emolyn Harman. Second Edition, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J., 1950, 458 p.

L. M. MYERS, *Guide to American English*. Third Edition, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J., 1963, 450 p.

„Aegyptus". Rivista italiana di egittologia e di papirologia, XLVI, 1966, fasc. I—II.

„Studia linguistica". Revue de linguistique générale et comparée, CWK Gleerup Lund, Suède, XXI, 1967, 1.

WERNER BAHNER, *Das Sprach- und Geschichtsbewusstsein in der rumänischen Literatur von 1780—1880*, Berlin, Akademie Verlag, 1967, 150 p.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele din subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Bib. O.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Sub redacţia lui BORIS CAZACU, **Texte dialectale. Oltenia**, 1967, 437 p., legat, 20 lei.

TEOFIL TEAHA, ION IONICĂ şi VALERIU RUSU, Sub conducerea lui BORIS CAZACU, **Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia**, 1967, XVI p. + 190 hărţi, legat, 156 lei.

ALEXANDRU GRAUR, **The romance character of romanian**, Colecţia „Bibliotheca Historica Romaniae, 17", 1967, 75 p., broşat, 2,50 lei.

Sub redacţia AL. GRAUR şi I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. V, 200 p., broşat, 8,25 lei.

SORIN STATI, **Teorie şi metodă în sintaxă**, 1967, 275 p., legat, anvelopă, 14 lei.

* * * **Dicţionarul limbii române** (DLR) serie nouă, fasc. 0, CXXXVI p., 10,50 lei; fasc. 1, M-Mandră [1], 81 p., 5,25 lei; fasc. 2, Mandră[2]-Mascat [1], 80 p., 6,75 lei; fasc. 3, Mascat[2]-Mămăiţă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 4, Mămălatiţă-Matăringă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 5, Mătăsar-Mergător, 80 p., 6,50 lei; fasc. 6, Mergătoriu-Microbiologie, 80 p., 6,50 lei; fasc. 7, Microbiologist-Miniaturistică, 80 p., 6,50 lei; fasc. 8, Miniaturiza-Mititel, 80 p., 6 lei; fasc. 9, Mititeluş-Mîrlănime, 80 p., 5,75 lei; fasc. 10 şi 11, Mîrleală-Morsă [1], 160 p., 11 lei.

LR, Anul XVII, nr. 3, p. 187—286, Bucureşti, 1968

I.P.I. c. 5286 | 42200 | Lei 4.—

I 8177

Biblioteca Brukenthal
Sibiu

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XVII
1968

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

ANUL XVII, 1968
LIMBA ROMÂNĂ
Nr. 4

1530

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
Conf. univ. VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — secretar de redacţie

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8177

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- ULA 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVII 1968 Nr. 4

U
2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

Acad. AL. ROSETTI, Actualitatea *Gramaticii* de la Port-Royal 287

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

C. DIMITRIU, Observaţii în legătură cu clasificarea verbelor româneşti în conjugări 291

Note etimologice

TIBERIU PLETER, Cu privire la etimologia cuvîntului *grindei* din daco-română 303

DIALECTOLOGIE

MARIN PETRIŞOR, Graiurile bufenilor din Banat. III 307
VALERIU RUSU, Arii lexicale în Oltenia. Termeni pentru „a ciupi" 315

NOTE ŞI COMENTARII

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, Consideraţii pe marginea unor discuţii despre diateză 319
Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 aprilie 1967 pînă la 1 aprilie 1968 323

Cărţi şi reviste primite la redacţie 389

Lr, anul XVII, nr. 4, p. 285–388, Bucureşti, 1968

10091

BIBLIOTECA CENTRALA
STIINTA

ACTUALITATEA *GRAMATICII* DE LA PORT-ROYAL

DE

Acad. AL. ROSETTI

De un timp *Gramatica* de la Port-Royal este mereu readusă în atenţia cercetătorilor. O nouă ediţie, critică, a ei a fost tipărită de curînd [1]; cîteva studii i-au fost consacrate. Noam Chomsky, creatorul gramaticii transformaţionale generative, s-a exprimat în mod elogios la adresa solitarilor de la Port-Royal, arătînd că el însuşi a utilizat, în mod independent, doctrina *Gramaticii* lor; iar într-o lucrare specială, Chomsky a expus propria lui teorie, în paralel cu a *Gramaticii* de la Port-Royal [2].

Lingvistica contemporană se caracterizează printr-o mare diversitate de doctrine. Ele au făcut obiectul unor expuneri obiective, astfel încît cititorul se poate orienta cu uşurinţă în literatura respectivă.

Şcoala „transformaţională" americană, reprezentată prin cîţiva lingvişti de seamă, ca Zellig S. Harris şi Noam Chomsky, are un precursor în Wilhelm von Humboldt, ilustrul lingvist german din prima jumătate a secolului trecut, care a arătat că limbajul este produsul unui proces generativ; lingvistul trebuie să ţină seama de competenţa subiectului vorbitor, care este în acelaşi timp emiţător şi receptor al mesajului articulat.

Subiectul vorbitor posedă fraze învăţate, şi fraze pe care le formează în momentul emisiunii : limbajul creează întrebuinţări nelimitate cu cugetări limitate (W. von Humboldt) [3].

Aspectul cel mai interesant al limbajului consistă în facultatea subiectului vorbitor de a produce limbaj [4].

Potrivit acestei teorii, analiza mesajului vorbit porneşte, deci, de la concepţia că procesul lingvistic al vorbirii şi procesul mental ar fi iden-

---

[1] *Grammaire générale et raisonnée ou La Grammaire de Port-Royal*, édition critique présentée par Herbert E. Brekle, nouvelle impression en facsimilé de la troisième édition de 1676, Stuttgart — Bad Cannstatt, 1966 : 2 vol. ; al doilea, o broşură subţire, anexată la vol. I, indică adausurile, faţă de ediţiile anterioare.

[2] Noam Chomsky, *Cartesian Linguistics*, New York — London, 1966.

[3] V. Noam Chomsky, *Current issues in Linguistic Theory*, The Hague, 1964, p. 7 ş.u.; Id., *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass., 1965, p. 8.

[4] Noam Chomsky, *Topics in the Theory of Generative Grammar*, The Hague, 1966, p. 12.

tic [5] (Chomsky respinge cu dreptate „this naïve view of language structure").

Această concepție a limbajului corespunde cu doctrina *Gramaticii* de la Port-Royal, care distinge trei operații ale spiritului : 1. *a concepe*, prin care se înțelege privirea spiritului nostru asupra lucrurilor, 2. *a judeca*, adică a afirma că un lucru conceput de noi este ca atare : *pămîntul e rotund* și 3. *a folosi* judecata proprie, astfel încît din două judecăți, să obținem pe a treia.

Supunînd la analiză o frază ca : fr. *Dieu invisible a créé le monde visible*, obținem trei fraze : 1. *Dieu est invisible*, 2. *il a créé le monde* și 3. *le monde est visible*. Tot astfel, *Pierre vit* echivalează cu *Pierre est vivant* [6].

Recunoaștem, în aceste analize, aplicarea regulilor logicii, inspiratorul *Gramaticii* de la Port-Royal fiind Antoine Arnauld, care și-a publicat cunoscuta *Logică* în 1662.

Dar s-a dovedit că nu există corelație între ordinea logică și cea gramaticală, deci nu există paralelism logico-gramatical [7].

Într-adevăr, în fraze ca : *X e om*, *oamenii sînt muritori*, *X e muritor*, relațiile de inferență logică dintre enunțuri nu sînt fundate pe limbaj. Și de aceea inferența, ca atare, nu poate figura în descrierea lingvistică. Ea aparține de drept logicii [8].

Ceea ce este însă valabil, în *Gramatica* de la Port-Royal, este concepția privitoare la competența subiectului vorbitor emițător - receptor în materie de mesaj vorbit [9]. Scopul *Gramaticii* de la Port-Royal este de a degaja ceea ce este particular uman și comun tuturor limbilor, și anume *structura profundă* a limbajului.

Această idee a fost reluată, în anii din urmă, de școala americană, care a ajuns la unele rezultate interesante : astfel, o cercetare cuprinzînd 30 de limbi din familii diferite a stabilit 45 de trăsături universale, în domeniul fonematicii, intonației și sintaxei [10].

Chomsky și-a întemeiat teoria generativă pe analiza contribuției subiectului vorbitor pentru înțelegerea mesajului vorbit. Analiza în adîn-

---

[5] Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass., 1965, p. 7—8 ; Id. *Cartesian Linguistics*, p. 64.

[6] *Gr. de Port-Royal*, p. 68—69 ; Roland Donzé, *La grammaire générale et raisonnée de Port-Royal*, Berne, 1967 ; Herbert E. Brekle, *Semiotik und linguistische Semantik in Port-Royal*, *Indogermanische Forschungen*, 69, 1964, p. 103—121 ; Id., *Die Bedeutung der Grammaire générale et raisonnée — bekannt als Grammatik von Port - Royal — für die heutige Sprachwissenschaft*, *în op. cit.*, 72, 1967, p. 1—21.

[7] Lazăr Șăineanu, *Raporturile între gramatică și logică*, București, 1891, p. 21 ș.u. ; J. Chauvineau, *La logique moderne*, Paris, 1962, p. 5 ; Ch. Serrus, *Le parallélisme logico-grammatical*, Paris, 1933 ; Id., *La langue, le sens, la pensée*, Paris, 1941 ; Eugenio Coseriu, *Teoria del lenguaje y linguistica general*, Madrid, 1962, p. 235 ș.u. (*Logicismo y antilogicismo en la gramática*). Coseriu a arătat (p. 237—238) că Aristotel nu poate fi învinuit de a identifica limbajul cu gîndirea. După Aristotel, limbajul este un *logos* semantic.

[8] O. Ducrot, *Logique et linguistique*, în *Langages*, 2, juin 1966, p. 3 ș.u.

[9] N. Chomsky, *Cartesian Linguistics*, p. 75, n. 2.

[10] Noam Chomsky, *Cartesian Linguistics*, p. 29 ș.u. ; Roman Jakobson, *Implication of Language Universal for Linguistics*, în *Universals of Language*, ed. by J. Greenberg, Cambridge, Mass., 1966, p. 265. J. Greenberg, *Some Universals of Grammar with particular Reference of the Order of the meaningful Elements*, în *op. cit.*, p. 74 ș.u. ; J. J. Katz — P. M. Postal, *An integrated Theory of Linguistic Descriptions*, Cambridge, Mass., 1965, p. 160—166.

cime a frazei revelă structura ei profundă şi nucleul ei, sau fraza de bază [11].

Obiecţiunile care s-au adus acestei concepţii au în vedere chiar temeiul ei : intuiţia subiectului vorbitor [12], faptul că aceasta nu oferă nici o garanţie de natură lingvistică.

Pornind de la nucleul de bază, se construieşte o figură în formă de arbore, relaţiile între membrii frazei fiind ştiute în prealabil, ordinea apariţiei membrilor frazei urmînd înşirarea lor în lanţul vorbirii [13].

Modelarea limbii, indiferent de procedeul întrebuinţat, porneşte de asemenea de la intuiţie, după cum se vede, de exemplu, din analiza frazei *fuga calului*, care ar fi o transformare a frazei *calul fuge*, sau *citirea cărţii*, din *citeşte cartea* [14].

După cum vedem, apelul la intuiţie, condamnat de unii, este practicat de alţii ; căci refuzul de a ţine seama de intuiţie ar echivala cu „a distruge chiar obiectul lingvisticii" [15].

★

Aportul pozitiv al gramaticii transformaţionale generative este de a fi pus în lumină unele relaţii sistematice între fraze, bazate pe regula x → y, în care x reprezintă, de exemplu, o sintagmă nominală sau verbală (SN sau SV), iar → înseamnă : „trebuie rescris ca...".

Obiectul gramaticii generative este de a construi o gramatică care să fie în stare de a cuprinde toate frazele gramaticale ale unei limbi date, şi de a le da o descriere structurală [16].

Subiectul vorbitor posedă competenţa necesară pentru a forma un număr infinit de fraze. Gramatica generativă transpune acest proces în reguli, capabile de a produce un număr nesfîrşit de fraze. În formularea acestui aspect creator al competenţei gramaticale stă originalitatea gramaticii generative.

Micile modificări în ordonanţa frazelor, care caracterizează vorbirea individuală, pot modifica sistemul limbii.

Dar limba îşi exercită, la rîndul ei, influenţa asupra vorbirii individuale, impunîndu-i reguli fixe.

În felul acesta se dezvăluie aspectul creator al limbajului uman.

★

În lumina acestor constatări, partea valabilă a *Gramaticii* de la Port-Royal o constituie doctrina privitoare la acţiunea subiectului vorbitor emiţător-receptor asupra mesajului vorbit, şi la năzuinţa ei de a degaja ceea ce este universal în structura limbilor.

---

[11] Noam Chomsky, *Current Issues in Linguistic Theory*, The Hague, 1964, p. 15—16 Id., *Topics in the Theory of Generative Grammar*, The Hague, 1966, p. 12, 27, 75.

[12] Blanche Grunig, *Les théories transformationnelles, La linguistique*, I, Paris, 1966, p. 1—101 ; B. Pottier, Raportul *Linguistique générale actuelle et linguistique romane. Eléments pour une discussion*, prezentat la *al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, Bucureşti, 15—20 aprilie 1968, *Rapports et communications, Résumés*, p. 14.

[13] Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, 1965, p. 3 ş.u.

[14] E. Vasiliu, *Gramaticile generative*, în „Limba română", XII, 1963, nr. 3, p. 230 ; B. Pottier, *loc. cit.*

[15] „data of this sort are simply what constitute the subject matter of linguistic theory. We neglect such data at the cost of destroying the subject" : Noam Chomsky, *Current Issues in Linguistic Theory*, p. 79, în J.A. Fodor — J. J. Katz, *The Structure of Language*, New Jersey, 1964.

[16] Noam Chomsky, *On the Notion „Rule of Grammar"*, în *op. cit.*, p. 119—136.

OBSERVAŢII ÎN LEGĂTURĂ CU CLASIFICAREA VERBELOR ROMÂNEŞTI ÎN CONJUGĂRI

DE

C. DIMITRIU

În gramatica românească, termenul *conjugare* are sensul [1] de „clase sau categorii de verbe deosebite între ele din punct de vedere strict formal : verbele încadrate într-o clasă prezintă particularităţi de formă care nu se întîlnesc la verbele aparţinînd altei sau altor clase" [2]. Nereprezentînd, deci, categorii gramaticale, conjugările „nu există în limbă", ci sînt alcătuite de specialişti în funcţie de felul în care se exprimă anumite categorii gramaticale ale verbului. Acest lucru explică de ce, mai ales în ultimul timp, numărul conjugărilor verbului românesc diferă — s-ar putea spune — de la o lucrare la alta.

În ceea ce priveşte numărul conjugărilor verbului românesc, în momentul de faţă există următoarele orientări principale :

1. Gramaticile tradiţionale clasifică verbul românesc după sufixul infinitivului (scurt) în patru conjugări care, în general, corespund conjugărilor din latină [3]. Astfel, conjugarea I cuprinde verbele cu sufixul infinitivului *-a* (*a aduna, a lucra*) [4], conjugarea a II-a, verbele cu sufixul infinitivului *-ea* (*a tăcea*), conjugarea a III-a, verbele cu sufixul infinitivului *-e* (*a bate*) şi conjugarea a IV-a, verbele cu sufixul infinitivului *-i* sau *-î* (*a veni, a citi, a coborî, a urî*).

2. O altă orientare întîlnim la Alf Lombard [5], după care verbul românesc se poate grupa în şase clase (conjugări). Mărirea numărului claselor de verbe se explică prin luarea în consideraţie, pe lîngă sufixul infinitivului, şi a sufixelor flexionare [6] *-ez* şi *-esc* (*-ăsc*) de la prezentul

---

[1] Pentru alte sensuri ale termenului *conjugare*, vezi acad. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 435.

[2] Acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 435. O definiţie similară se află şi în *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 245.

[3] Vezi acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 435.

[4] Pentru unele amănunte în legătură cu conjugarea I, vezi *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 246.

[5] *Le verbe roumain*, Lund, tome I, 1954, tome II, 1955.

[6] Pentru termenul de *sufix flexionar*, vezi acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 435, nota 2.

indicativului. Procedînd în felul acesta, Alf Lombard stabileşte următoarele conjugări (clase de verbe): conjugarea I, în care se încadrează verbele cu sufixul infinitivului *-a* şi fără sufixul flexionar *-ez* (*a aduna*); conjugarea a II-a, în care se încadrează verbele cu sufixul infinitivului *-a* şi cu sufixul flexionar- *ez* (*a lucra*); conjugarea a III-a, în care se încadrează verbele cu sufixul infinitivului *-i* sau *-î* şi fără sufixul flexionar *-esc* sau *-ăsc* (*a veni, a coborî*); conjugarea a IV-a, în care se încadrează verbele cu sufixul infinitivului *-i* sau *-î* şi cu sufixul flexionar *-esc* sau *-ăsc* (*a citi, a urî*); conjugarea a V-a, în care se încadrează verbele cu sufixul infinitivului *-ea* (*a cădea*), şi conjugarea a VI-a, în care se încadrează verbele cu sufixul infinitivului *-e* (*a bate*).

3. Un alt punct de vedere în ceea ce priveşte clasificarea verbelor româneşti în conjugări îl găsim la acad. Gr. Moisil [7]. Domnia-sa distinge în structura formelor flexionare sintetice ale verbului românesc un element pe care-l consideră, convenţional, invariabil, anume *radicalul*, şi un alt element care se schimbă în funcţie de mod, timp, persoană şi număr, anume *morfemul*. Grupînd toate formele flexionare sintetice ale verbului în „forme *tipice*" şi „forme *atipice*", acad. Gr. Moisil observă la morfemele formelor tipice „o anumită regularitate..." care constă în „prezenţa în aceste morfeme a uneia din vocalele A, Î, E, U, I" [8], aşa cum se vede din tabelul de mai jos [9]:

	A	Î		E	U	I	
		Î°	Î			I°	I
Gerunziu	*-înd*					*-ind*	
Mai mult ca perfect II s	*-aseşi*	*-îseşi*		*-eseşi*	*-useşi*	*-iseşi*	
Imperfect I s Imperfect I p	*-am*	*-eam*					*-iam*
Prezent II p Subjonctiv II p Imperativ II p	*-aţi*	*-îţi*		*-eţi*		*-iţi*	

În funcţie de prima vocală din morfemele formelor tipice, acad. Gr. Moisil împarte verbele româneşti în următoarele cinci conjugări: conjugarea în A (*a fura, a abandona*), conjugarea în Î (*a vîrî, a hotărî*), conjugarea în E (*a frînge; a alege; a scrie*), conjugarea în U (*a aşterne a durea; a bate, a cădea; a da*) şi conjugarea în I (*a fugi, a făgădui*) [10].

---

[7] *Probleme puse de traducerea automată. Conjugarea verbelor în limba română scrisă*, în SCL, XI, 1960, nr. 1, p. 7—24.

[8] *Art. cit.*, p. 8.

[9] Exemplificăm cu cîteva forme tipice, alese la întîmplare, din tabelul alcătuit de acad. Gr. Moisil.

[10] În cadrul fiecărei conjugări, acad. Gr. Moisil stabileşte un număr de subclase, pe baza morfemelor formelor atipice şi a accentului (vezi *art. cit.*). Unele completări la această clasificare se găsesc la Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Cu privire la problemele puse de traducerea automată. Conjugarea verbelor în limba română scrisă*, în SCL, XIII, 1962, nr. 3, p. 403—405.

4. Un ultim punct de vedere privitor la clasificarea verbelor românești în conjugări pe care îl luăm în discuție [11] aparține Valeriei Guțu-Romalo [12]. Și Valeria Guțu-Romalo are în vedere tot numai formele flexionare sintetice ale verbelor românești, la care distinge de asemenea *radicalul* („elementul constant în flexiune") și *flectivul* („elementul variabil în flexiune"). Flectivul, însă — arată autoarea — se poate descompune în *sufix* și *desinență*, acestea (sufixul și desinența) putînd fi „omonime" sau „realizate diferit pentru fiecare timp și persoană". Omonimiile sufixale și desinențiale pot fi „comune" sau „specifice". Pe baza omonimiilor sufixale și desinențiale specifice, accentuate și neaccentuate, Valeria Guțu-Romalo grupează verbele românești în „8 tipuri paradigmatice", precizînd că „aceste 8 tipuri corespund... la 10 clase paradigmatice" [13]. De exemplu :

„Conjugarea I avînd ca afixe caracteristice :

1. SA = SB = SC = SD = SE : {-á-}
2. SF : {-înd}
3. $dA_3 = dA_6$: {-ă}

Ex. *a ara, a apropia*" [14].

Pentru celelalte conjugări, indicăm numai exemplele date de autoare [15]. Astfel, conjugarea a II-a cuprinde verbe ca *a lucra, a sublinia*; conjugarea a III-a, *a coborî*; conjugarea a IV-a, *a acoperi, a sui*; conjugarea a V-a, *a sări, a fugi*; conjugarea a VI-a, *a isprăvi, a muri*; conjugarea a VII-a, *a părea, a tăcea*; conjugarea a VIII-a, *a începe, a umple, a face*; conjugarea a IX-a, *a prinde, a duce, a scrie* și conjugarea a X-a, *a rupe, a coace* [16].

★

Din prezentarea celor cîteva opinii privitoare la clasificarea verbelor românești în conjugări, putem desprinde ideea că, întrucît în literatura de specialitate se vorbește de patru, cinci, șase sau zece conjugări, problema grupării verbelor limbii române în conjugări nu este încă rezolvată. Cu toate că numărul conjugărilor diferă de la o lucrare la alta, totuși clasificările prezentate mai sus au un element comun, și anume, utilizarea — pentru delimitarea conjugărilor — a afixelor adăugate la radical în flexiune. Deosebirile dintre aceste orientări provin din felul afixelor luate în considerație și, în legătură cu acest lucru, din numărul afixelor necesare pentru delimitarea conjugărilor. Astfel, gramaticile tradiționale și A. Lombard stabilesc conjugările numai pe baza sufixelor, iar acad.

---

[11] În legătură cu clasificarea propusă de Jiři Felix, în *Classification des verbes roumains*, în „Philologica Pragensia", VII, 1964, nr. 3, p. 291—299 și *Cîteva observații cu privire la clasificarea morfologică a verbelor românești*, în SCL, XVI, 1965, nr. 2, p. 233—238, vezi Valeria Guțu-Romalo, *Descriere structurală a verbului românesc. VI. Clasificarea verbelor în conjugări*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 370.

[12] *Art. cit.*, p. 355—371. Acest articol, ultimul dintr-o serie de șase (*Descriere structurală a verbului românesc* I, în SCL, XV 1964, nr. 2, p. 195—220; II, nr. 4, p. 511—537; III, nr. 5, p. 615—636; IV, XVI, 1965, nr. 1, p. 103—115; V, nr. 2, p. 209—232), se bazează mai ales pe al IV-lea și al V-lea articol din serie.

[13] Vezi VI, p. 367 (cifra romană indică numărul articolului din seria de șase).

[14] *Ibidem*. Pentru semnificația literelor, vezi IV, p. 108.

[15] În VI, p. 368—369.

[16] O prezentare a diverselor clasificări ale verbului românesc în conjugări vezi și în volumul, recent apărut, Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 240—243.

Gr. Moisil și Valeria Guțu-Romalo clasifică verbul în conjugări luînd în considerație nu numai sufixele, ci și desinențele. Mergînd mai departe, deosebirea dintre gramaticile tradiționale și A. Lombard, în ceea ce privește numărul conjugărilor, rezultă din faptul că, în timp ce gramaticile tradiționale (la fel cu gramaticile limbii latine) au în vedere numai sufixul infinitivului, A. Lombard utilizează, pe lîngă sufixul infinitivului, și sufixele flexionare ale prezentului indicativ. În același sens, deosebirea dintre acad. Gr. Moisil și Valeria Guțu-Romalo, în ceea ce privește numărul conjugărilor, constă în faptul că acad. Gr. Moisil consideră că sufixele și desinența alcătuiesc o singură unitate morfologică (= morfemul), pe cînd Valeria Guțu-Romalo descompune „flectivul" în sufix și desinență, fiecare dintre acestea fiind luate ca unități morfologice de sine stătătoare.

Explicația luării în considerație a afixelor de feluri diferite și într-un număr diferit într-o lucrare sau alta o vedem în tendința de a face ca o conjugare să constituie într-adevăr o clasă de verbe prezentînd „particularități de formă care nu se întîlnesc la verbele aparținînd altei sau altor clase" [17]. Altfel spus, sporirea numărului de afixe pentru delimitarea unei conjugări poate fi explicată prin faptul că cele patru conjugări ale gramaticii tradiționale nu corespund „întocmai" definiției clasice a conjugării.

Din definiția clasică a conjugării [18], care presupune și faptul că orice verb al limbii române poate să fie încadrat într-o anumită conjugare, rezultă că, la verbele aparținînd unei conjugări, categoriile gramaticale de mod, timp, persoană și număr [19] se exprimă în același fel, adică prin aceleași categorii de afixe (sufixe și desinențe [20]), adăugate la radical [21]. Raportînd clasificările verbului românesc în conjugări [22] la aceste două cerințe ale definiției clasice (posibilitatea de încadrare a tuturor verbelor limbii române într-o anumită conjugare și exprimarea prin aceleași categorii de afixe a modului, timpului, persoanei și numărului), *fără a avea în vedere și motivările menite să justifice una sau alta din modalitățile de clasificare*, observăm următoarele :

a) Cele patru conjugări tradiționale pot cuprinde toate verbele limbii române datorită faptului că, teoretic, orice verb românesc are și formă de infinitiv, al cărei sufix gramatical este, în mod obligatoriu, *-a*, *-ea*, *-e*, *-i* sau *î*.

Ceea ce se poate obiecta, însă, clasificării tradiționale este faptul că, la verbele încadrate într-o conjugare sau alta, nu întotdeauna modul, timpul, persoana și numărul se exprimă prin aceleași categorii de afixe.

---

[17] Vezi mai sus, nota 2.

[18] Precizăm că definiția clasică a conjugării nu a fost modificată pînă în momentul de față.

[19] Pînă acum, la clasificarea verbelor în conjugări nu s-a luat în considerație și categoria gramaticală a diatezei, apreciindu-se (cu mai multă sau mai puțină dreptate) că diatezele pasivă și reflexivă se pot deduce din diateza activă.

[20] La clasificările verbelor în conjugări se urmăresc în special formele flexionare sintetice, considerîndu-se, pe bună dreptate, că formele flexionare analitice se construiesc în mod identic la toate verbele limbii române.

[21] Indiferent de denumirea care se dă elementului constant al formelor flexionare ale verbelor.

[22] Ne referim numai la clasificările pe care le-am prezentat mai sus.

Astfel, așa cum a arătat A. Lombard [23], la unele verbe din prima conjugare tradițională (ex. *a aduna*), la persoana I sg. a prezentului indicativ, desinența zero „se adaugă" direct la radical (*adun-Ø*), în timp ce la alte verbe din aceeași conjugare (ex. *a lucra*), desinența, tot zero „se adaugă" după sufixul flexionar *-ez* [24] (lucr-ez-Ø). Cele spuse mai sus pentru conjugarea I sînt valabile, schimbînd ceea ce trebuie schimbat, și pentru conjugarea a IV-a tradițională unde, la unele verbe (ex. *a veni*, *a coborî*), la persoana I sg. a prezentului indicativ, desinența zero „se adaugă" direct la radical (*vin-Ø*, *cobor-Ø*), iar la alte verbe (ex. a *citi*, *a urî*), aceeași desinență „se adaugă" după sufixul flexionar *-esc* „cu varianta fonetică *-ăsc*" [25] (*cit-esc-Ø*, *ur-ăsc-Ø*).

La conjugarea a IV-a tradițională mai este de menționat și existența a două sufixe gramaticale pentru infinitiv, anume *-i* și *-î* [26], fapt ce se reflectă și în sistemul desinențelor și sufixelor care diferă, la unele forme flexionare, de la verbele cu sufixul infinitivului *-i* la verbele cu sufixul infinitivului *-î*. Astfel, toate verbele cu sufixul infinitivului *-i* (ex. *a veni*, *a citi*) precum și verbele cu sufixul infinitivului *-î* care au la indicativul prezent sufixul flexionar *-ăsc* (ex. *urî*) primesc la persoana a III-a singular a prezentului indicativ desinența *-e* (*vin-e*, *citește-e*, *urăște-e*), pe cînd verbele cu sufixul infinitivului *-î* care nu au la indicativul prezent sufixul flexionar *-ăsc* (ex. *a coborî*) primesc la persoana a III-a singular a prezentului indicativ desinența *-ă* (*coboar-ă*) [27]. La imperfectul indicativului, verbele de conjugarea a IV-a tradițională se grupează numai în funcție de sufixul infinitivului, în sensul că cele care au la infinitiv sufixul *-i* (*a veni*, *a citi*) formează imperfectul cu ajutorul sufixului gramatical *-ea* (*ven-ea-m*, *cit-ea-m*), iar cele care au la infinitiv sufixul *-î* (*a coborî*, *a urî*) formează imperfectul cu ajutorul sufixului gramatical *-a* (*cobor-a-m*, *ur-a-m*).

Conjugările tradiționale a II-a și a III-a, deși foarte sărace și puțin productive în comparație cu conjugările I și a IV-a [28], conțin și ele verbe la care — așa cum putem deduce din clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil — diversele forme flexionare nu se exprimă întotdeauna prin aceleași afixe. Ne referim la faptul că în conjugarea a II-a este trecut, alături de verbe ca *a tăcea*, și verbul de circulație regională a *mînea* [29] (literarul *a rămîne* este considerat, în momentul de față, de conjugarea a III-a) [30], cu toate că la primul perfectul simplu se formează cu ajutorul sufixului gramatical *-u-* (*tăc-u-i*), iar la al doilea (ca și la *a rămîne*), cu ajutorul sufixului gramatical *-e-* [31] (*măs-e-i* și, respectiv, *rămăs-e-i*); verbele *a bate*

---

[23] Vezi mai sus. Această opinie a fost îmbrățișată și de acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 435—436.

[24] Acest sufix cu alternanță fonetică apare și la persoana a II-a singular și la persoana a III-a singular și plural a prezentului indicativ, precum și la conjunctivul prezent și la imperativul afirmativ.

[25] Acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 436.

[26] *Ibidem.*

[27] *Ibidem.*

[28] Vezi A. Lombard, *op. cit.*, vol. al II-lea, p. 1117. Pentru amănunte, vezi C. Dimitriu, *Observații în legătură cu radicalul verbului în limba română contemporană*, în AUI, XII, 1966, fasc. 2, p. 175, nota 36 și p. 117.

[29] *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 267. Acad. Gr. Moisil consideră că acest verb are infinitivul în forma *a mîne* (*art. cit.*, p. 20).

[30] Vezi *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, vol. I, p. 246.

[31] Vezi C. Dimitriu, *art. cit.*, p. 170 și urm.

şi *a merge* sînt încadrate în conjugarea a III-a, fără a se avea în vedere faptul că, la primul, la perfectul simplu apare sufixul gramatical *-u-* (*băt-u-i*) iar la al doilea, sufixul gramatical *-e-* (*mers-e-i*); verbele *a merge* şi *a frînge* sînt, de asemenea, trecute în conjugarea a III-a, deşi la *a merge* ultimul element al participiului este *-s* (*mers*) iar la a *frînge*, *-t* [32] (*frînt*) etc.

b) La clasificarea propusă de A. Lombard se pot face, cu puţine excepţii, aceleaşi comentarii ca şi la clasificarea tradiţională. Aceasta pentru că deosebirile dintre clasificarea propusă de A. Lombard şi clasificarea tradiţională nu constau decît în divizarea conjugărilor tradiţionale I şi a IV-a în conjugările I, a II-a şi, respectiv a III-a şi a IV-a şi în schimbarea ordinii conjugărilor. Aceste două deosebiri dintre clasificarea propusă de A. Lombard şi clasificarea tradiţională constituie, însă, după părerea noastră, un inconvenient de natură subiectivă destul de important. Ne referim la faptul că prin păstrarea celor patru conjugări tradiţionale care, cu puţine abateri, se suprapun peste cele patru conjugări ale limbii latine, se subliniază încă o dată continuarea sistemului verbal latinesc în sistemul verbal românesc, iar prin înmulţirea şi schimbarea ordinii conjugărilor — aşa cum propune A. Lombard — se pot produce anumite neînţelegeri [33].

c) În ceea ce priveşte clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil (care, cum rezultă chiar şi din titlul articolului[34], se adresează „minţii" maşinii), menţionăm că şi aceasta are unele asemănări cu clasificarea tradiţională [35]. Cînd facem această afirmaţie, avem în vedere faptul că, dacă mijlocul de recunoaştere a unei conjugări îl reprezintă prima vocală din „morfemul" formelor tipice şi dacă, la conjugările „în A", „în I" şi „în Î", această primă vocală coincide cu sufixul infinitivului, atunci urmează că conjugarea „în A" reprezintă prima conjugare tradiţională, cu excepţia verbelor de tipul *a da*, iar conjugările „în I" şi „în Î" reprezintă conjugarea a IV-a tradiţională [36]. Diferenţele dintre clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil şi clasificarea tradiţională, făcînd abstracţie de subclasele din cadrul unei conjugări, apar doar la conjugările „în E" şi „în U", cu precizarea că conjugarea „în E" cuprinde numai verbe de conjugarea a III-a tradiţională, iar conjugarea „în U" cuprinde verbe din conjugările tradiţionale a III-a, a II-a şi I.

Clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil poate cuprinde şi ea toate verbele limbii române datorită faptului că, teoretic, orice verb românesc are cel puţin o formă tipică pe baza căreia, în funcţie de prima vocală a morfemului, încadrăm verbul respectiv într-o conjugare sau alta.

Principalul inconvenient *pentru mintea omului* [37] al clasificării propuse de acad. Gr. Moisil, pe lîngă faptul că înmulţeşte numărul conju-

---

[32] *Ibidem.*

[33] Avem în vedere şi faptul că prin această înmulţire a numărului conjugărilor şi prin schimbarea ordinii lor nu se ajunge la o concordanţă „perfectă" între conceptul clasic de conjugare şi conjugările astfel stabilite.

[34] Vezi nota 7.

[35] Necesitatea luării în consideraţie a gramaticii tradiţionale este subliniată şi teoretic de către acad. Gr. Moisil (vezi, de exemplu, *art. cit.*, p. 10).

[36] Lăsăm la o parte faptul că, în cadrul acestor conjugări, acad. Gr. Moisil stabileşte, cu ajutorul morfemelor de la formele atipice, un număr relativ mare de subclase.

[37] Reamintim faptul că clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil se adresează „minţii" maşinii.

gărilor și le schimbă și ordinea [38], îl constituie dificultatea memorării morfemelor „formelor tipice" în funcție de care sînt grupate verbele românești în conjugări, și a morfemelor „formelor atipice", în funcție de care se stabilesc subclasele din cadrul conjugărilor. În afară de aceasta, și clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil are cîteva neajunsuri, cum ar fi: considerarea gerunziului ca „formă tipică", deși prima vocală a morfemului acestui mod poate fi numai *-î-* sau *-i-* și, ca urmare, verbele limbii române s-ar grupa în numai două conjugări (conjugarea „în Î" și conjugarea „în I"); în același sens, considerarea imperfectului ca „formă tipică" ar duce la ideea că verbele românești s-ar putea grupa în trei conjugări (conjugarea „în A", conjugarea „în E" și conjugarea „în I"); încadrarea la I^{**}_{2} atît a verbelor de tipul *a sprijini* cît și a verbelor de tipul *a înăduși* [39], cu toate că, la primul, morfemul „formelor atipice" de persoana a III-a singular și plural de la conjunctivul prezent este *-e* (*să sprijin-e*), iar al doilea, *-ească* (*să înăduș-ească*) [40] etc.

d) În sfîrșit, referindu-ne la clasificarea propusă de Valeria Guțu-Romalo, menționăm că și aceasta, deși apare (prin numărul și ordinea conjugărilor [41] precum și prin mijloacele de recunoaștere a unei conjugări) complet deosebită de clasificarea tradițională, poate fi considerată, totuși, ca o dezvoltare a clasificării tradiționale. Această afirmație se bazează pe faptul că ceea ce la Valeria Guțu-Romalo reprezintă conjugările I și a II-a constituie conjugarea I tradițională, ceea ce reprezintă conjugarea a III-a, a IV-a, a V-a și a VI-a constituie conjugarea a IV-a tradițională, conjugarea a VII-a este conjugarea a II-a tradițională, iar ceea ce reprezintă conjugările a VIII-a, a IX-a și a X-a constituie conjugarea a III-a tradițională.

În ceea ce privește posibilitatea de încadrare a tuturor verbelor limbii române în conjugările stabilite de Valeria Guțu-Romalo (lăsînd la o parte faptul că această clasificare nu poate fi *nici într-un caz* memorată de mintea omului) considerăm că verbele care au sufixul infinitivului *-î* și au și sufixul flexionar *-ăsc* la prezentul indicativului (de tipul *a hotărî*) nu se încadrează în nici una din cele zece conjugări. Aceasta pentru că, făcînd abstracție de motivările aduse de autoare [42], verbele de tipul *a hotărî* nu pot fi considerate de conjugarea a VI-a [43], deoarece verbele de acest tip au comun cu cele de conjugarea a VI-a numai „$dA_1 = dA_6$" [44] (eu hotă*răsc-Ø* = ei hotă*răsc-Ø*, la fel cu eu isprăv*esc-Ø* = ei isprăv*esc-Ø*), prin celelalte „afixe caracteristice" deosebindu-se de verbele conjugării a VI-a. Astfel, la verbele conjugării a VI-a, „SC = S'D = SE : {-i-}" [45] (isprăv-*i*-i

[38] În legătură cu acest lucru, vezi comentariile pe care le-am făcut la clasificarea propusă de A. Lombard.

[39] *Art. cit.*, p. 12.

[40] Vezi *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, 1965, p. 156, s.v. *înăduși*.

[41] În legătură cu acest lucru, vezi comentariile pe care le-am făcut la clasificarea propusă de A. Lombard.

[42] Vezi VI, p. 366.

[43] Cum rezultă din indicațiile date de Valeria Guțu-Romalo (VI, p. 368).

[44] *Ibidem.*

[45] *Ibidem.*

= isprăv-*i*-t = isprăv-*i*), pe cînd la verbele de tipul *a hotărî*, „afixul caracteristic" al acestor forme este -*î*- (hotăr-*î*-i = hotăr-*î*-t = hotăr-*î*); la verbele de conjugarea a VI-a „SA : {-*i*- ~ -ésc-}" [46] (isprăv-*i*-m ~ isprăv-*esc*), față de verbele de tipul *a hotărî* unde aceste afixe sînt -*î*- ~ -*ăsc* (hotăr-*î*-m ~ hotăr-*ăsc*); la verbele de conjugarea a VI-a „SB : {-éa-}" [47] (isprăv-*ea*-m), în timp ce la verbele de tipul *a hotărî* sufixul imperfectului este -*a*- (hotăr-*a*-m); în fine, la verbele de conjugarea a VI-a „SF : {-índ}" [48] (isprăv-*ind*), iar la verbele de tipul *a hotărî* sufixul gerunziului este -*înd* (hotăr-*înd*) [49].

Cît privește exprimarea modului, timpului, persoanei și a numărului prin aceleași categorii de sufixe și desinențe la verbele încadrate într-o conjugare, putem spune că nici clasificarea propusă de Valeria Guțu-Romalo nu reușește să înlăture total deficiențele celorlalte clasificări. Astfel, referindu-ne tot la conjugarea a VI-a, observăm că în această conjugare sînt încadrate atît verbe ca *a isprăvi*, care au la prezentul indicativului sufixul flexionar -*esc*, cît și verbe ca *a muri*, care nu au acest sufix flexionar la prezentul indicativului [50]; conjugarea a VIII-a este exemplificată cu verbele *a începe*, *a umple*, *a face*, cu toate că la primele două persoana a II-a singular a imperativului pozitiv este identică, formal, cu persoana a III-a singular a prezentului indicativ, iar la ultimul, persoana a doua singular a imperativului pozitiv are formă proprie (deosebită de prezentul indicativului) etc.

★

În urma celor arătate mai sus, putem desprinde următoarele idei generale în legătură cu clasificarea verbelor românești în conjugări :

1) În literatura de specialitate din ultimul timp există tendința de regrupare a verbelor românești în conjugări pentru a se ajunge la situația în care conjugările să cuprindă numai acele verbe cu „particularități de formă care nu se întîlnesc la verbele aparținînd altei sau altor clase" [51]. Urmărind să realizeze acest lucru, clasificările recente nu pleacă (cu excepția celei propuse de A. Lombard) de la clasificarea tradițională (*pe care să o îmbunătățească*), ci — mărturisit sau nemărturisit — neglijează clasificarea tradițională, apreciind că aceasta are un „caracter neadecvat" [52]. Cu toate acestea, toate clasificările propuse în ultimul timp (*indiferent de numărul și ordinea conjugărilor stabilite precum și de mijloacele folosite pentru recunoașterea unei conjugări*) au multe puncte de contact cu clasi-

---

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem.*

[48] *Ibidem.*

[49] Pentru motive similare cu cele arătate mai sus, verbele de tipul *a hotărî* nu pot fi încadrate nici în conjugarea a III-a (care cuprinde verbe de tipul *a cobori*).

[50] În legătură cu încadrarea verbelor de tipul *a hotărî* în conjugarea a VI-a, vezi comentariile de mai sus.

[51] Vezi nota 2.

[52] Vezi acad. Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo și Al. Niculescu, *lucr. cit.*, p. 241 și 243.

ficarea tradițională, așa cum se observă cu ușurință din tabelul de mai jos :

Clasificarea tradițională	Clasificarea propusă de A. Lombard	Clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil	Clasificarea propusă de Valeria Guțu-Romalo
Conjug. I : *a cînta*, *a lucra*	Conjug. I : *a cînta*	Conjug. în A : *a cînta*, *a lucra*	Conjug. I : *a cînta*
	Conjug. a II-a : *a lucra*	Conjug. în U : *a da*	Conjug. a II-a : *a lucra*
Conjug. a II-a : *a tăcea*	Conjug. a V-a : *a tăcea*	Conjug. în U : *a durea*	Conjug. a VII-a : *a părea*
Conjug. a III-a : *a bate*	Conjug. a VI-a : *a bate*	Conjug. în U : *a bate*	Conjug. a VIII-a : *a începe*
		Conjug. în E : *a merge*	Conjug. a IX-a : *a prinde*
			Conjug. a X-a : *a rupe*
Conjug. a IV-a : *a veni*, *a citi*, *a cobori*, *a uri*	Conjug. a III-a : *a veni*, *a cobori*	Conjug. în I : *a veni*, *a citi*	Conjug. a III-a : *a cobori*
			Conjug. a IV-a : *a acoperi*
	Conjug. a IV-a : *a citi*, *a uri*	Conjug. în Î : *a cobori*, *a uri*	Conjug. a V-a : *a sări*
			Conjug. a VI-a : *a isprăvi*

2. Clasificările verbului românesc în conjugările pe care le-am prezentat mai sus (fie prin intenție, fie prin realizare) nu se adresează, toate, minții omului. Din acest punct de vedere, clasificările prezentate se pot grupa în *clasificări care se adresează „minții" mașinilor* (unde se încadrează clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil și, cu toate că autoarea nu declară acest lucru, și clasificarea propusă de Valeria Guțu-Romalo) și *clasificări care se adresează minții omului* (unde se încadrează clasificarea tradițională și clasificarea propusă de A. Lombard).

Clasificările destinate mașinilor (care, de altfel, nici un pot fi memorate de mintea omului) trebuie să delimiteze conjugările în așa fel încît dintr-o conjugare să facă parte numai verbele care au *exact* aceleași particularități de formă, indiferent dacă prin aceasta se mărește numărul conjugărilor, se schimbă ordinea lor și se înmulțesc indicii pentru recunoașterea unei conjugări. Aceasta pentru că, oricare ar fi ordinea conjugărilor și oricît de mare ar fi numărul lor și al indicilor de recunoaștere a lor, creierul electronic își „poate însuși" aceste lucruri dacă îi „sînt date". Folosirea conjugărilor de către mașină, însă, presupune ca acestea să fie *matematic exacte*. În această privință considerăm — așa cum am încercat să arătăm mai sus — că atît clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil cît

și clasificarea propusă de Valeria Guțu-Romalo pot fi îmbunătățite în sensul sporirii exactității lor.

Dacă clasificările care se adresează mașinii pot fi oricît de complicate, numai să fie riguros exacte, clasificările destinate minții omului trebuie să fie simple (într-o anumită măsură chiar în detrimentul exactității) și să țină seama și de istoria limbii. Altfel spus, clasificările care se adresează minții omului trebuie să îmbine exactitatea cu simplitatea, luînd în considerație și diferiți factori de natură subiectivă. Din aceste puncte de vedere, credem că cea mai proprie clasificare a verbelor românești în conjugări este aceea făcută de gramaticile tradiționale, pentru că aceasta are, în raport cu celelalte clasificări, anumite avantaje de natură „obiectivă" și „subiectivă".

Principalul avantaj de natură obiectivă al clasificării tradiționale îl constituie exactitatea care — e drept — este numai relativă. În această apreciere ne bazăm pe faptul că clasificarea tradițională poate cuprinde toate verbele limbii române și că verbele încadrate într-o conjugare au, în general, aceleași particularități de formă. Acest lucru poate fi dovedit și prin aceea că nici una din clasificările recente nu indică clase de verbe care să nu poată fi cuprinse în conjugările tradiționale (vezi tabloul de mai sus).

Principalul avantaj de natură subiectivă a clasificării tradiționale îl constituie faptul că cele patru conjugări tradiționale, *dispuse în ordinea consacrată*, fiind, în general, aceleași cu cele patru conjugări latinești, se subliniază și prin aceasta legătura strînsă dintre sistemul verbal al limbii române și sistemul verbal al limbii latine. În plus, prin menținerea conjugărilor tradiționale se evită discrepanța dintre terminologia gramaticii descriptive românești și terminologia gramaticii istorice românești și romanice.

3. În cadrul celor patru conjugări tradiționale se poate spori exactitatea prin crearea (folosind rezultatele ultimelor cercetări) a unor subclase. Astfel, în prima conjugare tradițională, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului accentuat *-a* (de tipul *a cînta*, *a lucra*, *a da*) sau *-ea*, numai cele cu sufixul flexionar *-ez* la prezentul indicativului (de tipul *a împerechea*), se pot crea trei subclase : subclasa verbelor cu sufixul infinitivului *-á* și fără sufixul flexionar *-ez* la prezentul indicativului (de tipul *a cînta*) ; subclasa verbelor cu sufixul infinitivului *-á* sau *-eá* și cu sufixul flexionar *-ez* la prezentul indicativului (de tipul *a lucra*, *a împerechea*) [53] ; subclasa alcătuită din cîteva verbe neregulate care au sufixul infinitivului *-á* și nu au sufixul flexionar *-ez* la prezentul indicativului (de tipul *a da* [54]).

Conjugarea a II-a tradițională (dacă facem abstracție de regionalul *a mînea*, care ar trebui să constituie singur o subclasă în cadrul conjugării a II-a, pentru că are la perfectul simplu sufixul gramatical *-e-* și nu *-u-*, cum au celelalte verbe aparținînd acestei conjugări) este singura conjugare tradițională în cadrul căreia nu se pot crea subclase [55]. Ea cuprinde verbe de tipul *a tăcea*, *a durea*, *a părea*.

---

[53] Pentru aceste două subclase din cadrul conjugării I tradiționale vezi acad. Iorgu Iordan *op. cit.*, p. 435—436, precum și clasificările propuse de A. Lombard și Valeria Guțu-Romalo.

[54] Pentru această subclasă, vezi clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil.

[55] În acest sens, vezi toate clasificările prezentate mai sus.

În cadrul conjugării a III-a tradiționale, care cuprinde verbele cu sufixul infinitivului neaccentuat *-e* (de tipul *a bate*, *a merge*), se pot crea, avînd în vedere sufixul perfectului simplu, două subclase : subclasa verbelor cu sufixul infinitivului *-e* și cu sufixul perfectului simplu *-u-* (de tipul *a bate*) și subclasa verbelor cu sufixul infinitivului *-e* și cu sufixul perfectului simplu *-e-* [56] (de tipul *a merge*) [57].

În sfîrșit, în cadrul conjugării a IV-a tradiționale, care cuprinde verbele cu sufixele infinitivului accentuat *-i* sau *-î* (de tipul *a veni*, *a citi*, *a coborî*, *a urî*), se pot crea, pe baza sufixelor flexionare *-esc* sau *-ăsc* de la prezentul indicativului, patru subclase : subclasa verbelor cu sufixul infinitivului *-i* și fără sufixul flexionar *-esc* la prezentul indicativului (de tipul *a veni*) ; subclasa verbelor cu sufixul infinitivului *-i* și cu sufixul flexionar *-esc* la prezentul indicativului (de tipul *a citi*) ; subclasa verbelor cu sufixul infinitivului accentuat *-î* și fără sufixul flexionar *-ăsc* la prezentul indicativului (de tipul *a coborî*) ; subclasa verbelor cu sufixul infinitivului accentuat *-î* și cu sufixul flexionar *-ăsc* la prezentul indicativului (de tipul *a urî*) [58].

[56] Vezi nota 31.

[57] Vezi clasificarea propusă de acad. Gr. Moisil și conjugările a VIII-a și a IX-a din clasificarea propusă de Valeria Guțu-Romalo.

[58] Pentru aceste patru subclase din cadrul conjugării a IV-a tradiționale, vezi acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 435—436, precum și clasificările propuse de A. Lombard, acad. Gr. Moisil și Valeria Guțu-Romalo.

CU PRIVIRE LA ETIMOLOGIA CUVÎNTULUI *GRINDEI* DIN DACOROMÂNĂ

1. În DA cuvîntul *grindei* apare cu următoarele înțelesuri : *1.* grindă mică ; *2. a*) parte componentă a plugului (cf. și TDRG), *b*) lemnele care se întretaie, formînd trupul grapei, *c*) talpa războiului de țesut, *d*) fusul de lemn al morii, osia roții de moară (DL, DM : axul roții unei mori de apă), *e*) fusul ce învîrtește roata de apă a pivei, *f*) sulul de lemn rezemat pe cei doi stîlpi bătuți în pămînt, la scrînciob, *g*) vîrtejul pe care se sucește odgonul puțurilor cu găleată, *h*) bătătorul melițoiului, *i*) ceafa jugului (TDRG : cerbice — Dolj) ; *3.* grind.

După cum reiese din explicația dată de DA, sensurile *2. d*), *e*), *f*), *g*) sînt reductibile la unul singur : arbore care transmite o mișcare de rotație, iar sensurile *2. a*), *b*), *c*), *h*), *i*), la înțelesul de „bîrnă (fixă)". La înțelesul diminutival (DA *1.*) — și numai la acesta — s-a ajuns în interiorul dacoromânei, desigur prin apropierea de *grindă* și considerarea lui ca fiind derivat diminutival al acestuia (cf. G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 308—309). Ideea că derivatul diminutival a ajuns să fie folosit în dacoromână ca termen în agricultură (cf. DA *2. a*)) sau în morărit (cf. DA *2. d*)) nu poate fi acceptată (cf. G. Pascu, *loc. cit.*). Dr. *grindei* este un împrumut slav, iar în slavă existau ambele sensuri fundamentale („parte a plugului", „ax").

2. La explicarea căilor de pătrundere a împrumutului slav în dacoromână s-a avut în vedere, pînă în prezent, numai înțelesul de „parte a plugului" (cf. G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, București, 1960, p. 21 ; P. Cancel, *Termeni slavi de plug în dacoromână*, București, 1921, p. 17 și urm.), sensul de „ax, arbore, osie" nefiind adus în discuție. Vom încerca să facem acest lucru în cele ce urmează.

3. Dr. *grindei* are la bază un cuvînt provenit din sl. c. * *grędelъ* (cf. TDRG, P. Cancel, *op. cit.*, G. Mihăilă, *op. cit.*). Din sl. c. * *grędelъ* s-au dezvoltat următoarele cuvinte în limbile slave actuale : pol. *grądziel* (cu diferite variante ; cf. F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, tom I, Cracovia, 1952—1956, p. 365 ; J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, tom I, Varșovia, 1900, p. 904), ucr. *градíль* (ucr. subcarpatică : *грядíль*, cf. V. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови*, tom I, Kiev, 1907 (ed. 1958), p. 321 ; I. O. Dzendze-

livski, *Назви сільськогосподарських знарядь та їх частин у говорах Закарпатської області*, în „ *Наукові записки* " tom XXXVII, *філологія*, Ujgorod, 1959, p. 41 şi urm.), rus. *грядúль* (cu diferite variante; cf. M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, I. Band, Heidelberg, 1953, p. 315), scr. *грéдељ* (cf. Vuk St. Karadžić, *Lexicon serbico-germanico-latinum*, Viena, 1852, p. 100; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (*na svijet izdaje Jugoslovenska Akademija znanosti i umijetnosti*), D io III, Zagreb, 1887—1891, p. 412), bg. *грèгéл* (cf. St. Mladenov, *Български тълковен речник*, I, Sofia, 1951, p. 472. În dicţionarele bulgare *Речник на съвременния български книжовен език*, I, Sofia, 1955; L. Andreicin şi alţii, *Български тълковен речник*, Sofia, 1955; N. Gerov, *Речник на български език*, Plovdiv, 1895, cuvîntul *грéдел* nu apare), ceh. *hřídel* (cf. *Slovník spisovného jazyka českého*, I, Praga, 1960, p. 659; V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praga, 1957, p. 148; J. Gebauer, *Slovník staročeský*, I, Praga, 1903, p. 495), slovac. *hriadeľ* (cf. *Slovník slovenského jazyka*, I, Bratislava, 1959, p. 525), sloven. *grędelj* (cf. M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, I, Ljubljana, 1894, p. 249). În toate aceste limbi — cu excepţia cehei, slovacei şi slovenei — cuvîntul are exclusiv înţelesul de „parte a plugului". Dintre toate limbile slave, numai în cehă, slovacă şi slovenă există, în afară de înţelesul „parte a plugului", şi cel de „ax al roţii de moară, ax, osie" (cf. pentru sens lucrările citate mai înainte). Aşadar, numai în ramura ceho-slovacă a slavei apusene şi în slovenă au existat şi există doi termeni distincţi, unul aparţinînd terminologiei agricole, iar celălalt terminologiei morăritului, la fel ca în dacoromână.

4. Din dialectele slovace (respectiv dialectul slovac central şi cel apusean; cf. J. Stanislav, *Dejiny slovenského jazyka*, I, Bratislava, 1956, p. 152—157) şi din dialectul sloven, vorbite în Panonia, cuvîntul **grędeľ*, ca termen ce denumea axul roţii de moară, a pătruns în limba maghiară sub forma *gerendely* (cf. I. Kniezsa, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, I. kötet, 1. rész, Budapesta, 1955, p. 192—193).

5. Dr. *grindei*, ca termen agricol avînd înţelesul de „parte a plugului", reprezintă un împrumut din graiurile vechi slavo-bulgare (cf. G. Mihăilă, *loc. cit.*) şi face parte din cel mai vechi strat lexical de origine slavă pătruns în limba română (cf. G. Mihăilă, *Contribuţii la studierea geografiei împrumuturilor slave în limba română* (pe baza Atlasului lingvistic român), în „Romanoslavica", VII, 1963, p. 27). Răspîndirea lui în dacoromână este generală. Dimpotrivă, aria de răspîndire a termenului de morărit *grindei* „ax al roţii de moară" se limitează la nordul Transilvaniei şi la regiunea nord-vestică a Moldovei (cf. ALR I (Serie nouă), harta nr. 159, punctele de anchetă nr. 346, 362, 349, 272, 284, 260, 219, 365, 386, 414, 520, 551, 537, 228, 514, 531, 250, 310). În mod cu totul izolat el este înregistrat în două puncte anchetate, situate, unul în sudul Moldovei, iar altul ceva mai la nord de cotul Carpaţilor (punctele nr. 728, 605). În Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova răsăriteană şi sudul Transilvaniei, termenul *grindei* „ax al roţii de moară" nu apare. În ariile menţionate, ALR înregistrează *fus*, *osie*, *butuc*.

6. Dacă originea sud-slavă a dr. *grindei* „parte a plugului" nu poate fi pusă la îndoială, dr. *grindei* „ax al roţii de moară" nu poate fi explicat ca împrumut din slava de sud, din slava răsăriteană sau polonă pentru că,

așa cum s-a arătat sub 3, în aceste limbi cuvintele provenite din sl. c. * *grędelъ* nu au avut (sau nu au conservat) înțelesul de „ax al roții de moară". Mărturie stă absența termenului respectiv în Banat, Oltenia, Muntenia, sudul Transilvaniei, răsăritul Moldovei, Dobrogea. De notat, de asemenea, inexistența împrumutului în aromână, meglenoromână și istroromână (cf. ALR). Pentru a explica acest sens trebuie să ne adresăm graiurilor slovace centrale care — înaintea venirii și stabilirii ungurilor în Panonia — se învecinau cu graiurile românești din nord-vestul Transilvaniei și nordul Maramureșului, în regiunea cursului superior al Tisei (cf. J. Stanislav, *op. cit.*, p. 176 și urm., P. Olteanu, *K fonetickému súvisu medzi rumunčinou a západnou slovančinou*, Turčiansky Sv. Martin, 1947, p. 14 și urm.).

7. Ținînd seamă de faptul că, atît în maghiară (*gerendely*), cît și în dacoromână (*grindei*), împrumutul vest-slav prezintă în reflexul *en* respectiv *in* pentru slav * *ę* consoana nazală *n* — continuatoarea vechii nazalități slave — trebuie să admitem ipoteza că în ambele limbi — maghiară și română — împrumutul a fost efectuat într-o perioadă în care nazala *ę* din slovaca centrală nu își pierduse încă nazalitatea (J. Stanislav, *op. cit.*, p. 332, arată că în slovacă denazalizarea are loc în prima jumătate a secolului al X-lea. În slovenă se produce în același secol, cu excepția graiurilor slovene nordice, unde fenomenul se petrece ceva mai tîrziu ; cf. S. B. Bernstein, *Gramatica comparată a limbilor slave*, București, 1965, p. 220). Locul de pătrundere a împrumutului vest-slav trebuie să fi fost nord-vestul Transilvaniei și nordul Maramureșului, adică zona de contact lingvistic al dacoromânei cu graiurile slovace centrale. Teritoriul situat între Dunăre și Tisa (Alföld) nu a oferit populației slavo-maghiare condiții prielnice stabilirii permanente, din cauza vitregiei solului : sterilitate, nisipuri mișcătoare, valea inundabilă a Tisei, pămînturi sărăturate improprii pentru agricultură (cf. J. Korčak, *Geopolitické základy Československa*, Praga, 1938, p. 25, 45—46). Acest teritoriu a servit multă vreme pentru populația slavo-maghiară doar ca loc de refugiu temporar (cf. J. Korčak, *op. cit.*, p. 45—46). Datorită slabei populări, contactul vest-slavo-român și maghiaro-român în această regiune geografică era ca și inexistent.

8. Ipoteza că dr. *grindei* „ax al roții de moară" ar reprezenta un împrumut din maghiară nu poate fi acceptată. Ei i se opune vechimea împrumutului — dovedită de reflexul nazalei slave în română și maghiară — și realitatea contactului etnic și lingvistic slovaco-român, premaghiar, în Maramureșul de nord și nord-vestul Transilvaniei. Admiterea ideii pătrunderii (probabil simultane) a împrumutului slav în română și maghiară nu trebuie să ducă, firește, la negarea posibilității unei influențe reciproce, *ulterioare*, între cuvintele din cele două limbi (dr. *grindei*, magh. *gerendely*) pe linia întăririi reciproce a sensului comun de „ax al roții de moară". Considerarea acestei influențe ca fiind univocă, ruptă de baza slavă occidentală, ni se pare greșită.

Din motivele arătate, explicația potrivit căreia dr. *grindei* „parte a plugului" — împrumut slav meridional — ar fi dobîndit sensul de „ax al roții de moară" sub influența magh. *gerendely* nu pare a fi plauzibilă. De altfel, ALR nu consemnează existența cuvîntului maghiar în Transilvania (în două puncte de anchetă a fost notat magh. *tengely*).

9. Înțelesul de „ax al roții de moară" al cuvîntului discutat nu poate fi interpretat decît ca rezultat al influenței externe. Existența sensului respectiv în română, slovacă și maghiară nu este o simplă coincidență, iar aria de răspîndire a termenului în dacoromână ne îndreptățește să vedem în cuvîntul discutat un împrumut vest-slav.

10. În lumina celor arătate mai sus, afirmația din *Istoria României* (vol. II, București, 1962, p. 60) potrivit căreia „forța hidraulică în morărit la noi este folosită abia din secolul al XII-lea, la fel ca în țările vecine : Rusia, Polonia" trebuie privită cu rezervă (cf. și Const. C. Giurescu, *Moara de apă la români*, în „Viața economică", nr. 50, din 16 decembrie 1966, care ajunge, pe bună dreptate, la concluzia că moara de apă nu reprezintă un împrumut tîrziu, al secolelor VIII—XIII, ci e o moștenire din epoca dacoromană, așa cum o dovedește terminologia ei esențială).

Tiberiu Pleter

GRAIURILE BUFENILOR DIN BANAT

III*

DE

MARIN PETRIȘOR

B. *Particularitățile graiurilor dacoromâne de vest în graiurile bufenilor*

Ca și în graiurile oltenești, bănățene și ardelenești de vest și nord, în graiul bufenilor consoanele *ț*, *s*, *ʒ* (corespondentul lui *z* din majoritatea graiurilor oltenești de astăzi și a graiului din Bihor[1]) sînt totdeauna dure. După ele nu apar decît vocale centrale și posterioare. Înseși vocalele anterioare primare *e*, *i* au devenit *ă*, respectiv *î*, iar diftongul *ea* s-a redus la *a*; *țăpós*, *înțălᵛiég*, *țîp*, *țîn* (ALRM I, h. 144), *săc*, *visăz* (ALRM I, h. 108), *sîŋgur*, *sîlă*, *ʒăr*, *urʒăsc*, *ʒîc*, *urʒîm*, *țăpă*, *mărunțăʒă*, *sără*, *însămnă*, *să surʒăscă*, *auʒă*.

Caracterul dur al acestor consoane apare și în finală absolută și are consecințe morfologice, provocînd, în unele cazuri, omofonii:

a) identitatea dintre singular și plural: *țîță—țîță*, *mîăsă—mîăsă* (cu diferite variante ale diftongului *ea*), *búʒă—búʒă*, *hoț—hoț*, *mînʒ—mînʒ*;

b) identitatea dintre persoanele I și a II-a singular ale indicativului prezent: *sug'ĭț—sug'ĭț*, *cruț—cruț* [2] etc.

La o primă vedere, s-ar părea că această particularitate a graiurilor bufenilor moștenită din graiurile strămoșilor olteni, dar care este larg răspîndită în dacoromâna de vest, scoate la iveală o arie fonologică aparte, deosebită de aria fonologică muntenească, unde vocalele anterioare însoțesc și consoanele *ț*, *s*, *z*, și de alte arii nedelimitate încă.

Nu este lipsit de importanță faptul că în aria în care nu apar vocale anterioare după *ț*, *s*, *z* și în care diftongul *ea* se reduce din aceeași cauză la *a* nu a fost cunoscută palatalizarea labialelor [3] etc.

Această arie fonologică nu se justifică însă decît pentru o perioadă mai îndepărtată, dinaintea împărțirii actuale a dacoromânei, cînd a putut exista un dialect dacoromân de vest, caracterizat prin tendințele amintite.

---

* Vezi I și II în LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 147 și 3, p. 217.

[1] T. Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, 1961, p. 66—68.

[2] Pentru Bihor, vezi T. Teaha, *op. cit.*, p. 66—68.

[3] D. Macrea, *Probleme de fonetică*, București, 1953, p. 95—96.

Reținem observația lui I. Coteanu [4], făcută la încercarea lui E. Vasiliu [5] de a împărți teritoriul lingvistic dacoromân în arii fonologice pe baza distribuției vocalelor din seria centrală și palatală precedate de /ș, j/, după care aceasta „indică o ierarhie parțială în interiorul fiecărui tip de dialect" stabilit de autor.

Într-adevăr, fără să negăm necesitatea unor astfel de investigații, atunci cînd se va întreprinde un studiu adîncit asupra ramificațiilor teritoriale dacoromâne din punctul de vedere fonologic, va trebui să se țină seama și de alte trăsături specifice sistemului fonologic al limbii române.

Cercetînd hărțile interpretative pe care E. Petrovici [6] urmărește numai opoziția dintre singular și plural a substantivului *soț* și opoziția dintre persoanele I și a II-a ale indicativului prezent de la verbul (*a*) *sughița*, ni se relevă faptul că în aria *soț* pl., *sug'íț* (persoana a II-a), apar microarii *soț*^{u}, *sug'íț*^{u}, *sug'ít*.

Alte trăsături distinctive unor arii mai mici, în cadrul ariei cu *i* > *î*, *e* > *ă*, *ẹa* > *a* după *ț*, *s*, *ḍ*(*z*) și după grupurile consonantice vizînd organizarea paradigmelor, într-un cuvînt, structura lor morfologică, pe care le vom analiza cu altă ocazie, ne dovedesc că în dacoromâna vestică, indiscutabil unitate dialectală într-o perioadă îndepărtată, s-a manifestat o atare tendință fonetică. Această tendință n-a dus la constituirea unui sistem fonologic unitar al ariei în discuție. Probabil că *unitatea* s-a scindat, datorită unor condiții extralingvistice, înainte de a apărea consecințele. Este incontestabil astăzi faptul că graiurile din Oltenia reprezintă altceva decît graiurile din Banat, Crișana și Maramureș. Acest „altceva" i-a determinat pe dialectologii noștri să vorbească despre dialectele sau subdialectele dacoromâne.

Graiurile bufenilor, înscrise și ele în aria respectivă, prezintă unele deosebiri față de graiurile oltenești din care s-au desprins, în ceea ce privește tratamentul diftongului *ẹa* după *ț*, *s*, *z*, în sensul că, întocmai ca în graiurile bănățene și crișene [7], *ẹa* > *e*, cînd silaba următoare conține vocala *e* : *îŋcrățẹ́ṣćĕ*, *sẹ́ćĕ*, *ḍẹ́śĕ etc.*

Vocala anterioară *e* evoluează la *ă* și după *r* [8], dar numai în poziția finală la substantivele feminine și neutre : *pi̯ẹ́ră*, *mi̯ẹ́ră*, *topu̯ára*, *izvu̯ára*, *cára* și în interiorul altor categorii morfologice : *răśĕ*, *răćeḍat*. Altfel, *tári̯ĕ* (adj., adv.), *cúri̯e* (vb.), *cári̯ĕ* (pron.), (*să*)*cári̯ĕ* (vb.), față de *cára* (s.n., pl.).

La substantivul feminin *curá*, diftongul *ẹa* se reduce la *a* după *r*, așa cum același diftong se reduce după *s*, *z*, *ț*. Și de data aceasta, celelalte categorii morfologice fac excepție : (*îi̯*) *curi̯á* (*balele*), (*îl*)*omori̯á* etc.

Inserăm, între altele, prezența sunetului *i* în locul lui *î* în cuvintele *ćínăr* (ALRM I, h. 253), *ćińeri̯ẹ́ță* (*tínăr*, în graiurile muntenești) și a lui *i*

---

[4] I. Coteanu, *Dialectul și ierarhia dialectală a limbii*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 388.

[5] E. Vasiliu, *Towards a generative phonology of Daco-Roumanian dialects*, în „Journal of Linguistics", vol. 2, nr. 1 ; cf. I. Coteanu, *op. cit.*, p. 388.

[6] E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba română*, în SCL, III, 1952, p. 160, h. 5 și p. 161, h. 6.

[7] T. Teaha, *op. cit.*, p. 66.

[8] Pentru răspîndirea fenomenului în Transilvania, Banat, Oltenia de nord și chiar de sud, vezi T. Gîlcescu, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, în GS, V, 1931, fasc. 1, p. 81 ; M.C. Gregorian, *Graiul și folclorul din Oltenia nord-vestică și Bănatul răsăritean*, în „Arhivele Olteniei", XVII, 1938, mai-dec., p. 242, 248, 256, 271 ; Gr. Brîncuș, *Graiul din Oltenia*, în LR, XI, 1962, nr. 3, p. 251.

arhaic în *fișu̯ór* (ALRM I, h. 266, *feĉór*, în graiurile muntenești). De asemenea notăm păstrarea lui *i*, ca *i* șoptit, în sufixele *-eri̯(u)*, *-ari̯(u)*, *-(t) ori̯(u)*, extins asupra altor cuvinte terminate în *r*, care a amuțit în graiurile

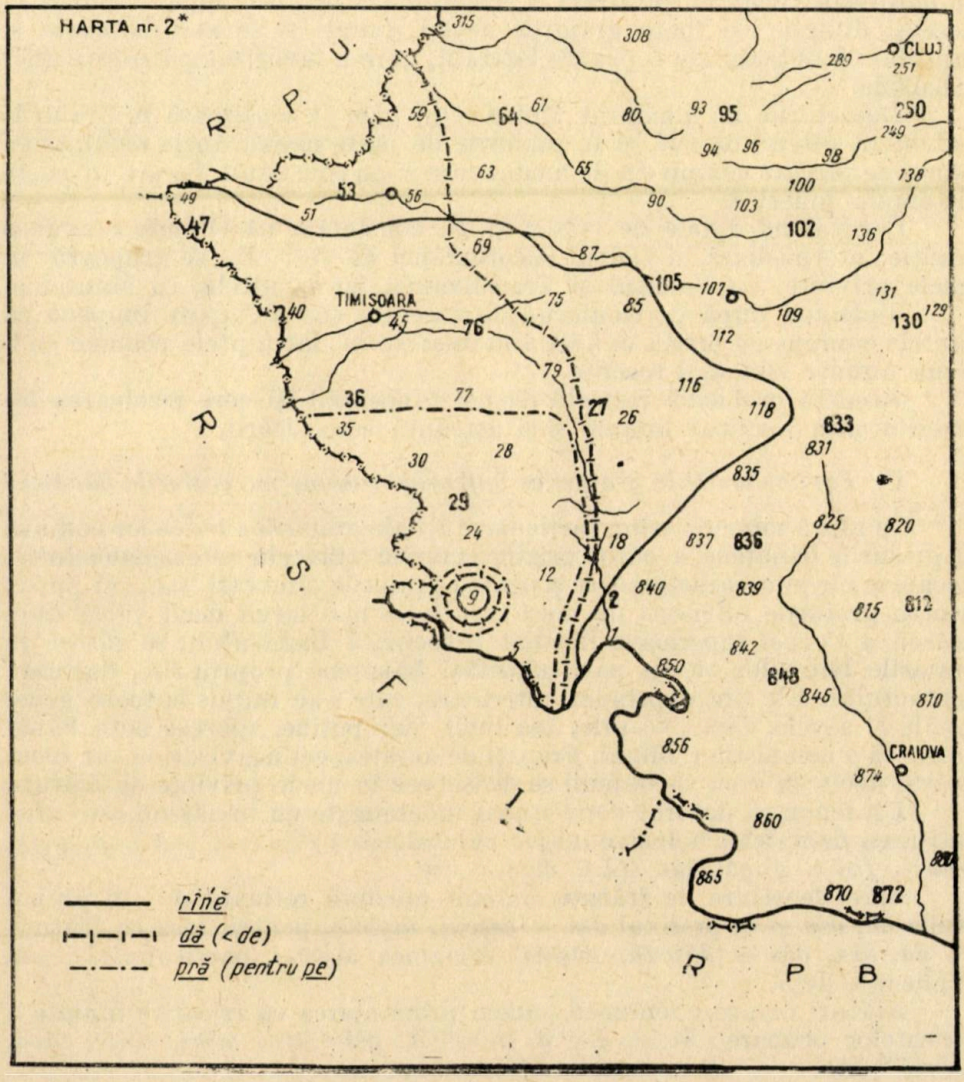

muntenești (pentru a face posibilă opoziția singular-plural) : *frizér*[i] (ALR II, h. 511), *plugár*[i] (ALR I, s.n., h. 14), *hotár*[i] (ALR I, s.n., h. 4), *pădurár*[i] (ALR II, s.n., h. 583), *arșér*[i] (ALR II, s.n., h. 514), *bunár*[i], *șér*[i], *prizońi̯ér*[i], *cărpătu̯ór*[i], *învățătu̯ór*[i], *tractór*[i] [9].

[9] E. Petrovici, *op. cit.*, p. 162, h. 7, unde stabilește pe baza cuvîntului *zidar* ariile care au păstrat pe *i* șoptit. Pentru Crișana vezi și T. Teaha, *op. cit.*, p. 53.

Toate aceste particularităţi existente şi în graiurile de peste munţi sînt moştenite de bufeni din vechea bază dialectală, căci ele caracterizează pînă astăzi, în bună parte, întreaga Oltenie (vezi harta noastră nr. 2).

Dacă Oltenia se separă în unele privinţe ca grai de Muntenia, aceasta se datoreşte vechii ei încadrări în dacoromâna de vest, cînd a inovat în aceeaşi direcţie cu toate graiurile acelei unităţi şi se mai datoreşte şi faptului că Oltenia are o poziţie laterală, care a favorizat păstrarea unor arhaisme.

Deosebirile de amănunt dintre felul cum se realizează în graiurile bufenilor, oltenii de ieri, şi în graiurile de peste munţi unele tendinţe cu punct de plecare comun ţin de modul cum şi-au constituit fiecare în parte sistemele fonetice.

Comparînd datele de sub *A* şi *B*, constatăm că Oltenia a avut o poziţie intermediară în cadrul dacoromânei de vest. Ea se grupează, în unele privinţe, cu Banatul şi Transilvania, iar în altele, cu Muntenia.

Judecînd după particularităţile inserate sub *B*, apare limpede că faptele comune cu prima unitate sînt mai vechi, iar faptele comune cu a doua unitate sînt mai recente.

Această problemă ridicată de noi tangenţial îşi cere rezolvarea într-un studiu închinat anume şi-şi aşteaptă cercetătorii.

C. *Particularităţile graiurilor bufenilor comune cu graiurile bănăţene*

În afara numeroaselor particularităţi ale graiurilor bufenilor comune cu graiurile bănăţene, a căror origine comună străveche este neîndoielnică, deoarece ele sînt caracteristice şi pentru graiurile olteneşti, sau, cel puţin, pentru graiurile olteneşti de nord-vest (arie mai largă decît valea oltenească a Cernei superioare imediat învecinată Banatului), se găsesc în graiurile bufenilor cîteva particularităţi bănăţene propriu-zise, datorate contactului. Ele sînt deprinderi ulterioare, care s-au impus la toate generaţiile şi sexele, fără excepţie, aşa încît, deşi puţine, sporesc nota bănăţenească a coloniştilor olteni. Frapaţi de acestea, cei neavizaţi nu ar recunoaşte decît cu greu că bufenii se deosebesc în unele privinţe de frătuţi.

Un fenomen datorat convieţuirii îndelungate cu bănăţenii este africatizarea dentalelor oclusive iniţial palatalizate : *t'* > *ć*, *d'* > *đ* — *pi̯ę̆pćin*, *frúnćĕ*, *fráćĕ*, *gîrgălu̯áđe* (pl.), *đę́źę̆t* [10] etc.

Spre deosebire de frătuţi, bufenii prezintă reflexul *đ* — în prepoziţiile *đe*, *đin* şi în prefixul *đes* — (*đescúi̯*, *đeşkid*), pentru ceea ce frătuţii au *dă*, *dîn*, *dăs* — (*dăscúń*, *dăşkíd*). Originea acestei particularităţi am explicat-o deja.

Alături de acest fenomen punem pronunţarea ca fricative muiate a africatelor primare : *ś* < *ĉ*, *ź* < *ĝ*, în *cruśĕ*, *piśór*, (*tu*) *mînś*, *sínźĕ*, *źánă*, *plínźĕ* [11] etc.

---

[10] Pentru extinderea şi reflexele palatalizării dentalelor, vezi ALR I, h. 19, 37, 50, 159 şi ALRM I, h. 13, 18, 42, 43, 76, 99, 101, 170, 209, 219, 244, 275. Trimitem numai la ALR I, căci avem în vedere punctul 9, Cărbunari, care este aşezare de bufeni. Fenomenele înregistrate pe hărţi şi probate de noi în ancheta de la Cărbunari sînt identice cu cele recoltate în anchetele asupra celorlalţi bufeni.

[11] v. ALRM I, h. 8, 32, 33, 46, 51, 79, 85 *a*, 87, 103, 122, 156, 181, 186, 313, 420. Pentru vechimea şi evoluţia fenomenului *ĉ* > *ś*, *ĝ* > *ź* în Banat, vezi I. Gheţie, în LR, XV, 1966, nr. 1, p. 38 ; tangenţial este discutată această problemă şi de R. Todoran, în CL, X, 1965, nr. 1, p. 85—95 şi de I. Coteanu, în LR, XV, 1966, nr. 3, p. 306—308.

Aceste două particularități se întîlnesc și în Țara Hațegului, dar numai în graiurile din vestul regiunii [12] și în cîteva sate oltenești de la poalele Munților Mehedinți [13], cuprinse de cele două izofone deplasate dinspre Banat spre est și sud.

Existența tratamentului africat al dentalelor oclusive palatalizate și a tratamentului fricativ al africatelor în Oltenia de nord-vest și în Țara Hațegului se datorește și unor migrări de bănățeni [14], dar ele sînt rezultatul, în primul rînd, al deplasării izofonelor peste granițele Banatului, după ce Oltenia și Țara Hațegului s-au separat din unitate. Noile bariere administrative n-au împiedicat trecerea dintr-o parte într-alta a fenomenului (dinspre Oltenia de nord a continuat să se extindă în Banatul răsăritean și de sud-vest *-ă-* protonic > *ą*), de vreme ce altă dată munții nu făcuseră acest lucru. Numai ruperea legăturilor economice a determinat ca izofona să capete un caracter flotant, restrîns teritorial. Este o realitate că granițele unor graiuri nu se suprapun peste granițele unor regiuni. În cazul nostru, pînă astăzi, oltenii de pe Cerna continuă să graviteze spre Banat, unde merg să vîndă sau să muncească.

Însușită în timpul contactului este și identitatea de formă dintre singularul și pluralul *paș — paș*, cu oarecare implicații de ordinul morfologiei. O astfel de neutralizare se întîlnește și la substantivele care opuneau un *ș* la singular, unui *-ș[i]*, la plural, cum ar fi *cocóș — cocóș[i]*, *mil'igóș — mil'igóș[i]* etc. Forma identică *paș — paș* caracterizează numai graiurile oltenești de nord-vest care au și tratamentul dentalelor palatalizate și al africatelor ca în graiurile bănățene (NALR — Olt. I, h. interpr. XXIV).

Formele cu *-g*, din *tuŋg*, *să túŋgă*, *tungîŋd*, constituite analogic [15], sînt preluate de bufeni tot din graiurile frățuților, căci aria unde s-a manifestat fenomenul nu include Oltenia [16].

Contrar tratamentului *-ă-* protonic > *ą*, adus de bufeni din graiurile lor originare, apare tratamentul ca *ă* a unui *a* protonic : *brăbi̯éț*, *căzán*, *băzmá*, *zăhár*, *mărșînă*, *plăváș* etc., manieră de pronunțare sigur preluată de la bănățeni.

Existența unui *-ă-* protonic > *ą* alături de un *-a-* protonic > *ă* în graiul lor ne scoate la iveală două straturi de grai. Primul strat este arhaic, cel de-al doilea este suprapus. Deși cele două tendințe sînt contradictorii, ele coexistă [17], căci prima trebuie să fi fost încheiată și deja uitată cînd a început să se manifeste cea de-a doua.

Straturi diferite, forme coexistente vom mai constata la morfologia verbului : alături de *tu vi̯i*, *tu spui̯*, apar dubletele *tu víń*, *tu spuń*, datorate tot contactului [18]. Ambele tendințe le-am înregistrat la generațiile medii și la copiii preșcolari, care sînt în curs de bănățenizare pronunțată.

---

[12] O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 32.

[13] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 78 ; M.C. Gregorian, *op. cit.*, p. 258—261 ; NALR Olt. I, hărțile interpretative XII, XIII, XIV, XV, XVIII, XIX.

[14] T. Gîlcescu, *op. cit.*, p. 78.

[15] S. Pop, *La iotacisation dans les verbes roumains*, în *Mélanges...*, *Mario Roques*, Paris, 1952, tom. III, p. 195 ș.u. ; cf. T. Teaha, *op. cit.*, p. 65.

[16] T. Teaha, *op. cit.*, p. 65.

[17] Coexistența formelor fonetice se manifestă și la graiurile în contact de la periferiile a două arii. Vezi Gr. Rusu, *Coexistența mai multor sisteme fonologice în același grai regional* (*Valea Sebeșului*), în CL, II, 1957, p. 127—142.

[18] Vezi, pentru comparație, Lidia Sîrlea, *Coexistența mai multor sisteme morfologice în același grai regional* (*Valea Sebeșului*), în CL, II, 1957, p. 143—158.

Acțiunea crescîndă a limbii literare împiedică astăzi cursul unei tendințe care s-ar fi soldat în viitor cu impunerea celui de-al doilea strat de limbă, în dauna celui dintîi, din care ar fi rămas, probabil, numai cîteva urme.

Aceste particularități, în ciuda numărului lor restrîns, prin caracterul lor general, prin numeroasele împrejurări în care apar, întăresc natura bănățenească a graiurilor bufenilor de astăzi.

D. *Particularitățile strict oltenești din graiurile bufenilor*

Una din particularitățile cele mai evidente ale graiurilor bufenilor este tratamentul identic cu graiurile din Oltenia (vezi harta noastră nr. 2) al lui $n > i$, în cuvintele moștenite din latină, față de graiurile bănățene care păstrează faza intermediară: *cui* (ALR II, M.N., 3842, p. 126), *călcîi* (ALRM I, h. 90), *rîie* (ALRM I, h. 163), *încuiát* (ALRM I, h. 176). Acest reflex prezintă unele inconsecvențe la verb: *înɕúi*, *înɕúi*, *înɕúie* etc., *deșcúi*, *deșcúi*, *deșcúiĕ* etc., dar (*tu*) *spuń*, (*tu*) *puń*. Lipsa lui *ń* se manifestă și în sufixul *-oi*: *bubói*, *rățói*, în comparație cu corespondentele bănățene *bubóń*, *rățóń*. O singură dată am notat *porcoń*, formă de plural, dar la singular acest substantiv prezintă forma *porcon*, cu *ń* depalatalizat, ca să corespundă opoziției singular—plural *n*/*ń*. Prezența lui *ń* în acest cuvînt pare să dovedească faptul că el este un împrumut lexical în graiul bufenilor.

Lipsa lui *ń*, fază intermediară, contribuie la datarea relativă a acestui fenomen în graiurile bufenilor. Este de presupus că, încă înainte ca bufenii să fi imigrat, *ń* devenise *i*, ceea ce înseamnă că procesul era deja încheiat în Oltenia de nord-vest la începutul secolului al XVIII-lea. În această privință, Oltenia de nord se separă de graiurile bănățene și hațegane, probabil imediat după integrarea Olteniei în Țara Românească.

Prin perspectiva evoluției independente a lui $ń > i$, cercetătorii care se vor ocupa de descrierea graiurilor oltenești de nord vor analiza perioada de desprindere a acestor graiuri periferice din vechea arie unitară, care au fost consecințele în evoluția sistemelor fonetice ale acestor graiuri de cînd au început să inoveze independent, care sînt arhaismele vechii unități, care a fost efectul intrării ariilor desprinse din unitate în sfera de influență a graiurilor cu care au venit în contact.

Pentru graiurile bufenilor reținem că evoluția lui $ń > i$ reprezintă una din trăsăturile cele mai de seamă ale vechii baze dialectale oltenești, o confirmare a faptului că, încă de la încorporarea Olteniei în Țara Românească (după încetarea Banatului de Severin), graiurile oltenești de nord, în ciuda caracterului lor arhaic, au început să fie subordonate graiurilor muntenești, cu care merg împreună în multe alte privințe.

Prin prisma acestui fenomen care indică felul cum au început să se „muntenizeze" înseși graiurile oltenești de nord, numeroase particularități comune acestor graiuri cu vechea arie banato-ardelenească de sud-vest, cum ar fi mai ales palatalizarea dentalelor, păstrarea fazei intermediare *d̨*, fonetismul *scamn* și multe altele, pe care le-am analizat la locul cuvenit, arată că acestea sînt arhaisme specifice graiurilor oltenești de nord-vest. Caracterul sporadic al unora dintre particularități nu ne îndreptățește să

le considerăm elemente migrate din Banat [19], ci, din contră, fenomene pe cale de dispariţie. Ele sînt insulele unei arii cîndva mai unitare. Nu poate fi neglijată trecerea de populaţie din Banat şi Ardeal în Oltenia de nord şi invers, dar aceasta nu a fost hotărîtoare.

Între particularităţile strict olteneşti, notăm în treacăt păstrarea vocalelor anterioare în *đe*, *đin*, *pⁱě*, *đes* -, la care ne-am referit cu altă ocazie. Adăugăm numai că în timpul anchetelor asupra frătuţilor, aceştia ne-au atras în repetate rînduri atenţia că bufenii „vorbi̯ésc cu *đe*, *đin*, *pi̯ě*, *đeşcúi̯ě*, iară noi cu *dă*, *dîn*, *pră*, *dăscúńě*".

În graiurile bufenilor, întocmai ca în graiurile olteneşti şi munteneşti propriu-zise, întîlnim oclusivele palatale *ḱ* — *ǵ*, pe care le-am notat astfel în cuvinte ca *ᵘoḱ*, *ḱem*, *đeşḱíd*, *ǵáră*, *g'íŋčě*, *g'oc*, faţă de corespondentele lor din graiurile bănăţene *ᵘokⁱ*, *kem*, *dăşkíd*, *gi̯áră*, *gínčě*, *gi̯oc*.

În timp ce graiurile bufenilor au păstrat oclusivele palatale, graiurile bănăţeneşti le-au depalatalizat [20].

O particularitate a vechii arii dialectale, comună cu Oltenia, este prezenţa în graiurile bufenilor a reflexului *u̯a* a diftongului *o̯a*, cunoscut de graiurile bănăţene şi ardelene (concurat de reflexul *o̯*) : *u̯árbă*, *u̯ásă*, *du̯ári̯ě*, *cu̯áda*(*ᵘóḱului̯*, ALRM I, h. 26).

Paralel cu realitatea acestui diftong de tip muntenesc, am înregistrat şi la bufeni numeroase cazuri de reducere a diftongului *o̯a* la *o̯*, manieră însuşită de ei în contact : *u̯oblǫ́ńě*, *pǫ́mă*, *grǫ́pă*, *mǫ́ră*, *tǫ́mnă* etc.

Alte fonetisme păstrate de bufeni din aria dialectală primară, comune întregii Oltenii şi Muntenii, sînt *fą̆ínă*, *cîrnát*, faţă de *făńínă*, *cîrnáţ*, în Banat, *cucumi̯á* (acesta prezintă sinonim în graiurile bănăţene, fiind interesant chiar şi pentru lexic, alături de cuvinte ca *búrtă*, *naş* şi pentru *nun*, *fămę́i̯ě*, *năsíp* etc.).

În sfîrşit, există în graiul bufenilor o particularitate fonetică pe care o adăugăm la acest capitol numai pentru că ea a fost adusă de bufeni în Banat. Graiurile bănăţene nu o cunosc decît sporadic, şi acolo unde ea apare se datoreşte tot deplasării izofonei dinspre Oltenia de nord şi Ţara Haţegului [21] : *ă* protonic > *ą̆* (*ă*, *a*) — *bą̆rbát*, *mą̆túşă*, (*noi*) *bą̆túrăm*, (*am*) *batút* etc.

Nu ne putem pronunţa cît de vechi este fenomenul în celelalte graiuri dacoromâne [22], dar putem afirma cu siguranţă că în Oltenia de nord-vest el apăruse deja pînă în secolul al XVIII-lea, dacă bufenii l-au dus cu ei în Banat.

Faptul că această veche deprindere a fost păstrată denotă că ea se încetăţenise adînc în baza lor dialectală, tot ca şi deprinderea de a pronunţa *cui̯*, *oḱ*, *pu̯ártă* etc.

Influenţa frătuţilor a depus în graiul bufenilor un strat nou de limbă cu o tendinţă contrarie : *căzán*, *călpác*, *plăvái̯s* etc. Ea a devenit

---

[19] Cf. Gr. Rusu, *Graiuri de tranziţie. În legătură cu poziţia graiului vrîncean în cadrul dacoromânei*, în CL, VI, 1961, nr. 1, p. 85—86.

[20] Vezi deosebirea de notare dintre S. Pop şi E. Petrovici, în ALR I şi ALR II. În timp ce E. Petrovici face deosebire între *ḱ* şi *ḱ* , S. Pop notează peste tot *ḱ*, ceea ce nu corespunde realităţii lingvistice.

[21] M.C. Gregorian, *op. cit.*, p. 245—246 ; R. Todoran, *Despre un fenomen fonetic românesc dialectal : ă protonic > a*, în SCL, V, 1954, nr. 1—2, p. 63—84, care aduce unele precizări în această discuţie.

[22] O încercare de datare la R. Todoran, *op. cit.*, p. 79—83.

în graiul acestora deprindere, ca și pronunțarea africată a oclusivelor dentale palatalizate, ca și pronunțarea fricativă a africatelor etc.

Cele două straturi coexistă. De mai bine de două secole, de cînd a început contactul nemijlocit, baza dialectală oltenească de nord cedează, dar cedează lent. Explicația trebuie căutată în natura relativ apropiată a graiurilor bănățene și oltenești de nord-vest. Este unanim recunoscut în lingvistica generală că, în încrucișare, idiomurile puse în inferioritate extralingvistică de idiomuri apropiate ca geneză și structură rezistă vreme îndelungată.

Subordonate astăzi graiurilor bănățene de sud și sud-vest, graiurile bufenilor păstrează în continuare o notă aparte de care chiar persoanele neavizate ajung să-și dea pînă la urmă seama.

Mai clar stau lucrurile pentru locuitorii acelui colț de Banat. Simțul lor lingvistic dezvoltat îi ajută să-și caracterizeze pînă la amănunt, prin comparație, graiurile. Reacțiile lor ne-au ajutat foarte mult în timpul anchetelor.

Ar fi de prisos să ne mai întrebăm care va fi perspectiva contactului dintre graiurile bufenilor și ale frățuților. Va fi, firește, aceea a tuturor graiurilor dacoromâne. Ni s-a părut, numai ca o simplă impresie, dacă ea nu va fi contrazisă de realitate, că bufenii se vor întoarce mai ușor la limba comună decît frățuții. Unele deprinderi asemănătoare cu baza dialectală a limbii comune, conștiința lor că vorbesc „ca în țară" vor fi hotărîtoare.

Întrucît am avut în vedere niște graiuri migrate, dezvoltate insular de-a lungul a mai bine de două secole, într-o masă relativ unitară de graiuri cu care într-o vreme îndepărtată aria lor primară era înrudită, lucrarea de față nu a luat înfățișarea unui capitol de monografie dialectală tradițională.

Am ales o altă cale de prezentare a materialului adunat în anchetele pe teren, încercînd să facem lumină în bogăția impresionantă, pentru început chiar copleșitoare, a faptelor.

În acest scop, am recurs la gruparea problemelor și am încercat să tragem unele concluzii chiar în interiorul unor capitole.

Adeseori am fost ispitiți să lungim aprecierile de ordin teoretic, dar ele nu au fost făcute de dragul teoriei în sine, ci s-au ivit din necesitatea de a preciza efectul unor dezvoltări spontane, al unor suprapuneri, al unor tendințe etc.

Planul pe care ni l-am propus, obligați mai ales de realitatea oferită de existența nu a unui grai unitar al bufenilor, ci a mai multor graiuri, comune totuși, stilul în care am abordat problemele, numeroasele intervenții care și-au reclamat stringent necesitatea ar putea constitui un cîștig pentru cei care vor dori să continue cercetările asupra bufenilor, pînă acum atît de puțin cunoscuți.

Am încercat ca prin inserarea faptelor de limbă și prin aprecierile teoretice să dăm o descriere relativă a înfățișării acestor graiuri, dar, în același timp, să subliniem soarta idiomurilor migrate, rezultatele „bilingvismului" dialectal, devenirea lor în urma contactului, perspectiva lor finală.

Ținînd seama că bufenii nu au fost niciodată cercetați, am fost nevoiți să lucrăm mai mult cu materialul viu, recoltat în anchetele dialectale, decît cu bibiliografia, la care am apelat adeseori, tocmai pentru a răzbate prin multitudinea problemelor.

ARII LEXICALE ÎN OLTENIA. TERMENI PENTRU „A CIUPI"

DE

VALERIU RUSU

Cercetările dialectale întreprinse pe baza *Atlasului lingvistic român* au stabilit, printre particularitățile lexicale ale graiurilor limbii române, repartiția diferiților termeni pentru noțiunea „a ciupi" :

subdialectul muntean :	subdialectul moldovean :	subdialectul bănățean :	subdialectul crișan :
ciupi (-esc)	*pișca*	*pișcura*	*pițiga* [1].

Datele înregistrate în anchetele pentru *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, vol. I (București, 1967) ne dau posibilitatea să descriem mai exact ariile lexicale care apar pentru termenii desemnînd această noțiune în Oltenia și, astfel, să precizăm mai bine individualitatea graiurilor oltenești.

În cea mai mare parte a Olteniei, și anume în graiurile de sud și de nord-est, termenul general este *ciup* (ind. prez. 1) (pentru etimologie, cf. CADE, s.v., comp. srb. *čusati*). De remarcat că în limba literară același verb este folosit cu sufixul *-esc*. În aria compactă *ciup* apar numai cîteva insule lexicale, în care au fost notați termenii *ciugul* (în forme și cu accent diferit) și *pișcă* : pct. 907, 924 : *ciúgol*, pct. 917 : *pișcă* (ind. prez. 3), pct. 929 : *ciúgol*, /k/ *ciugól*, pct. 952 : *ciugól*.

În contrast evident cu aria unitară a lui *ciup*, partea de nord-vest a Olteniei este fărîmițată din punct de vedere lexical :

1. termenul *picur* (pentru etimologie, cf. CADE, s.v. *picura* < *pic*[1]) a fost notat în extremitatea nord-vestică, într-o zonă care continuă aria bănățeană (*a*) *pișcura* (*pișca* + *picura*). *Picura* a fost înregistrat deci în zona din nord-vestul Olteniei, cea mai puternic influențată de graiurile bănățene învecinate.

2. *ciupesc* formează, în continuare, o arie destul de mare.

3. *pișc* (cf. CADE, s.v., < lat. vulg. *pīcĭcare*) a fost înregistrat într-o arie restrînsă din nord-vestul Olteniei.

4. Într-un punct izolat (946), a fost notat termenul *țîcur*.

Examinarea repartiției diverșilor termeni pentru noțiunea „a ciupi" care au fost înregistrați în Oltenia arată că nord-vestul Olteniei ocupă

[1] Cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 72.

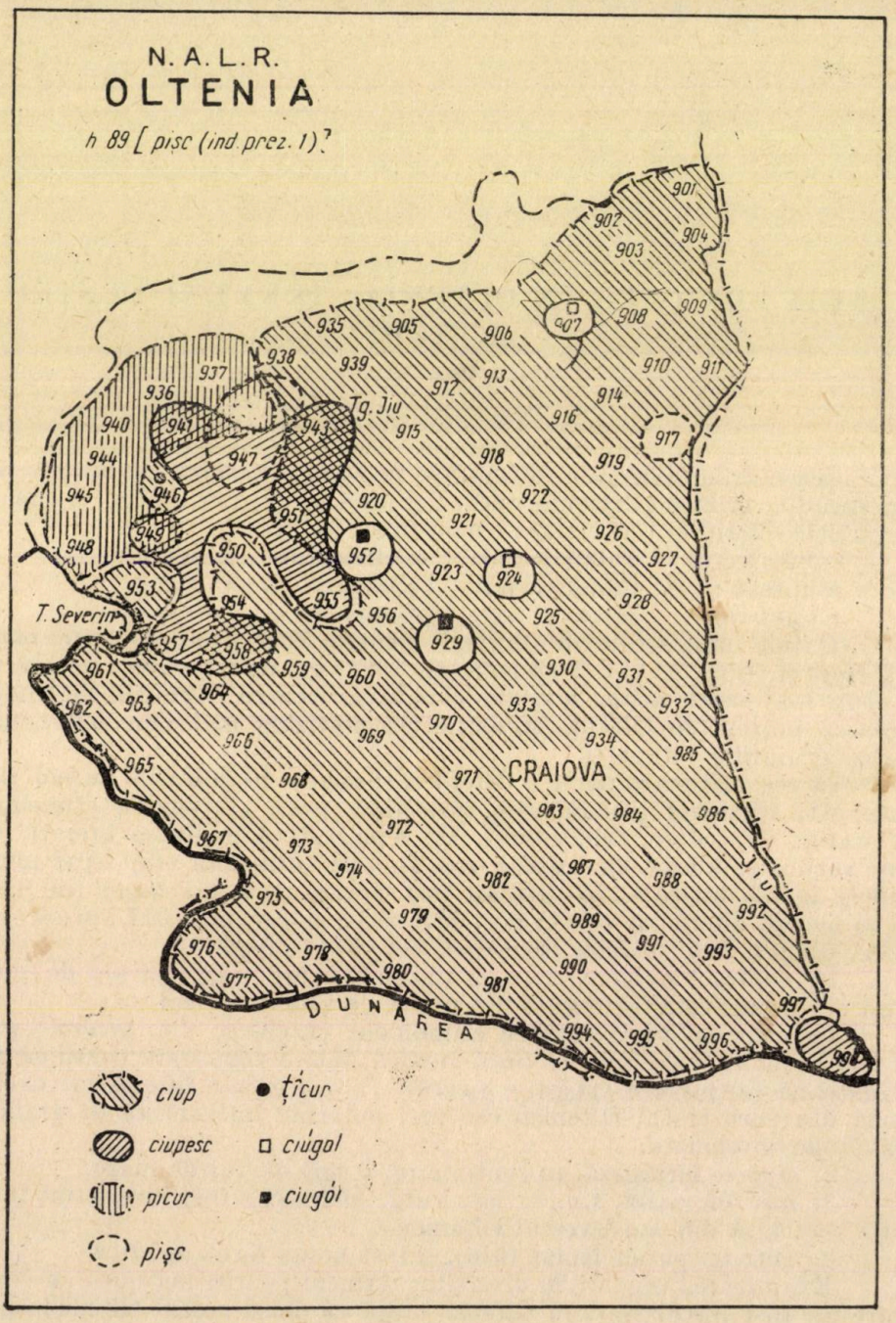
N. A. L. R.
OLTENIA
h 89 [pișc (ind. prez. 1)]
Tg. Jiu
T. Severin
CRAIOVA
DUNAREA
JIU
ciup
ciupesc
picur
pișc
țicur
ciúgol
ciugói

Harta nr. 1

un loc aparte în structura dialectală a Olteniei prin caracterul fărîmiţat al ariilor lexicale şi pune în evidenţă, în acelaşi timp, concordanţe lexicale între această zonă a Olteniei, Banat (*picur*), Ţara Haţegului (*ţîcur*) [2] şi chiar Moldova (*pişc*) [3], care se explică în cazul lui *picur* şi *ţîcur*, prin factorii comuni de evoluţie istorică şi prin condiţiile geografice care au favorizat contactele dintre populaţia de pe versantele Carpaţilor.

Aria oltenească *ciup* se opune, totodată, ariei muntenești *ciupesc* [4], ceea ce individualizează, alături de alte particularităţi, graiurile oltenești incorporate, de regulă, în studiile de dialectologie, subdialectului muntean. Totuşi aria verbului *a ciupi*, cu cele două variante, *ciup* şi *ciupesc* (ind. prez. 1), din Oltenia şi Muntenia se opune, în ansamblu, celorlalte arii lexicale.

De asemenea se observă că ariile din nord-vestul Olteniei nu se delimitează net, ci se suprapun sau are loc infiltrarea unui termen în aria altui termen.

Ca un rezultat al acestei situaţii apar numeroase cazuri (pct. 941, 942, 943, 946, 947, 949, 951, 958), în care într-o localitate coexistă doi sau chiar trei termeni.

Răspunsurile informatorilor din localităţile în care au fost notaţi mai mulţi termeni aduc, adesea, precizări utile pentru interpretarea ariilor lexicale descrise. Astfel, prezintă un interes deosebit datele referitoare la termenul *pişc* :

pct. 942 : pişt', /k/ pícur,
pct. 946 : şup, ţícur, /D/ píşcă „se zice în Moldova",
pct. 947 : pişc, /B/ ĉupésc.

Din analiza acestor răspunsuri rezultă că termenul *pişc* are o situaţie instabilă în Oltenia, fiind concurat de ceilalţi termeni înregistraţi în arii mai mari, care se continuă şi în afara acestei provincii (spre Banat, în cazul lui *picur*, şi spre Muntenia, în cazul lui *ciup*, respectiv *ciupesc*).

[2] Cf. Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, glosar s.v.

[3] Cf., pentru afinităţile dintre cele două provincii româneşti, Oltenia şi Moldova, deşi îndepărtate geografic, N. Iorga, *Regionalism oltean*, în „Arhivele Olteniei", I, 1922, nr. 1, p. 9, şi Iorgu Iordan, în „Buletinul Institutului de filologie «Alexandru Philippide»", VII-VIII, 1940—1941, p. 326, n. 1.

[4] Cf. ALRM, h. 134.

CONSIDERAŢII PE MARGINEA UNOR DISCUŢII DESPRE DIATEZĂ

Nu este pentru prima dată cînd în lingvistică una şi aceeaşi problemă, într-o perioadă de timp relativ scurtă, s-a aflat în atenţia mai multor cercetători, dînd prilej la numeroase discuţii şi la susţinerea unor puncte de vedere contradictorii. Chiar şi numai acest fapt este concludent pentru complexitatea şi dificultatea problemei care constituie obiectul discuţiilor.

După apariţia ediţiei a II-a a *Gramaticii Academiei*, soluţia propusă cu privire la diateză a stîrnit numeroase proteste [1], majoritatea avînd ca punct de plecare felul inconsecvent în care *Gramatica* încearcă să rezolve această problemă. S-a arătat că inconsecvenţa *Gramaticii* constă în aceea că definiţiile fiecăreia dintre valorile diatezei, activul, pasivul şi reflexivul, „nu mai sînt o particularizare a definiţiei date... acestei categorii gramaticale" [2], iar valorile reflexivului, dinamicul şi impersonalul, „nu pot fi reduse la o definiţie unitară valabilă pentru toate" [3] şi nu se subordonează definiţiei generale adoptate pentru diateză.

Pentru rezolvarea problemei diatezei, eforturile cercetătorilor s-au îndreptat cu persistenţă într-o singură direcţie: înlăturarea inconsecvenţelor din *Gramatică*.

În ultimul studiu destinat diatezei, Mariana Combiescu [4] propune schimbarea definiţiei generale a diatezei, schimbarea definiţiilor pentru diferitele valori ale diatezei şi adoptarea acelor definiţii — exclusiv semantice — care să conţină un element comun, pe baza căruia să se justifice gruparea lor în categoria mai largă a diatezei. Procedeul urmat în analiză îl găsim formulat clar de autoare: „... se impune adoptarea unei definiţii (pentru diateză) care să permită *cuprinderea tuturor raporturilor posibile* (subl. ns., — G.P.D.) pe baza cărora s-au definit cele trei diateze ale limbii române" (p. 88) sau „... vom încerca să delimităm [5], pe baza unui criteriu unic, fiecare din diatezele delimitate deja în *Gramatica Academiei*, ed.

---

[1] O bibliografie completă a discuţiilor despre diateză apare în articolul Ecaterinei Teodorescu, *Reflexiv şi pronominal*, în LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 545. Adăugăm la aceasta articolul mai recent al Marianei Combiescu, *Despre definirea diatezei în limba română*, în LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 87—91.

[2] Mariana Combiescu, *art. cit.*, p. 87, unde se subliniază că definiţia generală a diatezei are la bază raportul autor—acţiune, în timp ce definiţiile activului şi pasivului au la bază raportul subiect gramatical—acţiune.

[3] Observaţia apare chiar în *Gramatica Academiei* şi este reprodusă de Mariana Combiescu, *art. cit.*

[4] *Art. cit.*

[5] Termenul „delimitare" folosit aici este nejustificat: autoarea nu-şi propune *să delimiteze* valorile diatezei, ele *fiind „delimitate deja* în *Gramatica Academiei"*, ci să definească consecvent aceste valori, pe care le consideră ca date.

a II-a, pentru ca, *din compararea celor trei definiţii să deducem definiţia categoriei de diateză în limba română*" (subl. ns. — G.P.D.) (p. 89—90).

Procedeul propus aici ascunde însă un viciu de metodă.

Autoarea admite ca demonstrată şi de necontestat existenţa în limba română a categoriei gramaticale a diatezei şi consideră indiscutabilă includerea în cadrul diatezei a trei termeni opozabili : activul, pasivul şi reflexivul (cu toate valorile lui). Presupunînd ca dată categoria diatezei cu cei trei termeni în corelaţie, autoarea trece peste o etapă esenţială, cu atît mai necesară cu cît au apărut deja formulate, chiar categoric, unele îndoieli asupra existenţei categoriei *gramaticale* a diatezei, asupra plasării ei la nivel morfologic, asupra includerii reflexivului ca termen distinct în cadrul diatezei.

Cum fundamentarea teoretică nu constituie o preocupare pentru autoare, în cursul analizei se neglijează în mod inevitabil imperativul respectării caracteristicilor general acceptate cu privire la categoriile gramaticale şi, de asemenea, obligaţia respectării principiilor gramaticale de analiză. Autoarea pierde din vedere că :

1. Nu orice raport de opoziţie care se stabileşte între doi termeni este suficient pentru ca pe baza lui să se admită că termenii în discuţie reprezintă doi termeni distincţi ai unei categorii gramaticale. Nu se iau în seamă eforturile de a distinge care raporturi opozabile se realizează la nivel lexical şi care, în plan gramatical, la nivel morfologic sau la nivel sintactic. În măsura în care raportul de opoziţie este privit exclusiv sub forma unei diferenţe de conţinut dintre doi termeni, acest raport nu poate constitui o probă categorică pentru existenţa unei categorii gramaticale. De aceea, o observaţie cum este : „Comparînd reflexivul dinamic cu activul, constatăm că ele *se opun* (subl. ns. — G.P.D.) în ceea ce priveşte gradul de evidenţiere a autorului faţă de acţiune" (p. 90) nu este suficientă pentru a susţine existenţa în cadrul diatezei a doi termeni distincţi, activul şi dinamicul.

2. Fiind demonstrată existenţa unei categorii gramaticale pentru o parte a membrilor unei clase morfologice de cuvinte [6], nu se poate extinde această categorie asupra tuturor membrilor clasei fără o verificare prealabilă a comportamentului fiecărui membru în raport cu categoria gramaticală în discuţie. De aceea, nu putem fi de acord cu afirmaţia categorică : „Existenţa unei categorii gramaticale, atestată de indici formali, la cuvinte aparţinînd unui tip flexionar, face ca toţi membrii tipului flexionar în cauză să prezinte această categorie. Afirmaţia este valabilă şi pentru cazul în care flexiunea unui cuvînt înregistrează un număr mai mic de termeni opozabili decît numărul total al termenilor pe care îl cunoaşte categoria gramaticală respectivă" [7] (p. 89), prin care autoarea susţine existenţa categoriei diatezei şi pentru verbele intranzitive, chiar dacă acestea nu realizează niciodată opoziţia activ ~ pasiv.

Faptele aduse în discuţie pentru a întări această teză şi anume : substantivele pluralia tantum şi singularia tantum sau verbele unipersonale cunosc categoriile de număr şi respectiv de persoană nu sînt concludente, neavînd o situaţie similară cu a verbelor intranzitive. În cadrul verbelor unipersonale putem distinge : verbe care *din motive lexicale* nu realizează opoziţia de persoană (ex. *gîgîie, măcăie*), verbe care din *motive sintactice* — imposibilitatea combinării cu un nominativ subiect — nu realizează opoziţia de persoană (ex. *plouă, ninge*) şi verbe despre care am putea spune că neutralizează această opoziţie, adică, păstrîndu-şi forma neschimbată, satisfac contextele caracteristice pentru fiecare persoană (ex. *trebuie*) [8]. Clasele I şi a III-a de verbe cunosc categoria persoanei prin raportare la verbele personale, în sensul

---

[6] Prin *clasă morfologică de cuvinte* înţelegem aici o parte de vorbire.

[7] Subliniem că, pe baza ideii formulate aici, s-ar ajunge la concluzia că toate pronumele limbii române cunosc categoria persoanei, deoarece există unele pronume care cunosc această categorie sau că toate substantivele limbii române realizează opoziţia de gen, pentru că există clasa substantivelor mobile.

[8] Avem în vedere mai ales formele de prezent indicativ ale verbului *a trebui*.

că verbele personale admit substituția cu un verb din aceste clase în contextul caracteristic persoanei a III-a. Clasa a II-a de verbe, însă, rămîne în afara categoriei persoanei, deoarece este imposibilă substituția unui verb personal cu un verb din această clasă într-unul din contextele caracteristice persoanei.

Substantivele pluralia tantum și singularia tantum nu participă la opoziția de număr, dar cunosc categoria numărului prin raportare la celelalte substantive, în sensul că un substantiv care realizează opoziția de număr admite substituția cu un substantiv singularia tantum în orice context caracteristic singularului și admite substituția cu un substantiv pluralia tantum în orice context caracteristic pluralului [9].

Spre deosebire de acestea, verbele tranzitive nu admit substituția cu un verb intranzitiv nici în contextul caracteristic diatezei active și nici în contextul caracteristic diatezei pasive [10]. Înseamnă că verbele intranzitive nu participă la opoziția activ ~ pasiv, rămînînd în afara categoriei de diateză.

3. Criteriul propus pentru definirea și delimitarea termenilor opozabili ai unei categorii gramaticale trebuie păstrat și în analiza concretă a fiecărui termen în parte.

Deși din punct de vedere teoretic autoarea afirmă necesitatea unui criteriu unic, totuși examinarea reflexivului impersonal are la bază și alt criteriu decît cel propus și urmat în analiza celorlalți termeni ai diatezei. La criteriul raportului autor—acțiune, urmărit din punctul de vedere al importanței date de vorbitor autorului față de acțiune, deci un criteriu exclusiv de conținut, autoarea adaugă în analiza reflexivului impersonal un criteriu formal: posibilitățile combinatorii ale verbelor reflexiv-impersonale. („Formal, reflexivul impersonal, apropiat ca sens de pasiv, se deosebește de acesta prin imposibilitatea combinării lui cu un nume neprecedat de prepoziție. Diferențierile făcute mai sus îndreptățesc considerarea reflexivului impersonal ca o categorie distinctă de pasiv" — p. 90). Considerentul formal, în felul în care este înțeles aici, lipsește total în analiza celorlalți termeni ai diatezei.

4. Urmărind diateza sub aspect exclusiv semantic [11], categoriile obținute: activul, pasivul, impersonalul, dinamicul, ca și categoria mai largă care le subordonează, diateza, au calitatea de a fi categorii unitare, dar nu pe aceea de a fi *categorii gramaticale.*

Slăbiciunile teoriei propuse, care provin din lipsa unei metode riguroase, se vădesc și în obiecțiile aduse de autoare la articolul *Diateză și tranzitivitate* [12], despre care spune: „Deficiența acestei lucrări constă în aceea că rezultatele.... sînt, de fapt, premisele de la care pornește autoarea" (p. 83).

În articolul *Diateză și tranzitivitate,* procedeul adoptat în analiză nu a fost acela de a *considera ca dată* categoria gramaticală a diatezei și de *a păstra* în cadrul ei toate valorile *stabilite deja* de *Gramatica Academiei* [13], ci, dimpotrivă, s-a pornit de la *verificarea existenței* acestei categorii gramaticale și de la *stabilirea naturii ei în sistem.* O dată precizate aceste chestiuni, s-a adoptat procedeul *omogenizării* categoriei gramaticale a diatezei, prin *eliminarea* tuturor situațiilor care nu satisfăceau condițiile impuse ca premise de lucru.

Lucrarea a necesitat cîteva observații preliminare privind transformările activă, pasivă, reflexiv-pasivă și structura construcțiilor care interesează categoria diatezei (tranzitiv-activă, tranzitiv-pasivă și tranzitiv-reflexiv-pasivă). Tot în partea introductivă s-a subliniat în mod deo-

---

[9] Pentru demonstrație, vezi Paula Diaconescu, *Numărul și genul substantivului românesc,* în *Elemente de lingvistică structurală,* București, 1967, p. 247.

[10] Imposibilitatea substituției se datorește deosebirii de distribuție dintre cele două clase de verbe.

[11] Autoarea încearcă să prevină o eventuală obiecție în legătură cu criteriul semantic adoptat în analiză, dînd următoarea motivare: „S-ar putea obiecta că definițiile propuse apelează prea mult la logică. *În realitate* (subl. ns. — G.P.D.) toate definițiile diatezei de pînă acum se bazează tot pe un raport logic..." (p. 91). Este aceasta o „motivare" întemeiată?

[12] Gabriela Pană, *Diateză și tranzitivitate,* în SCL, XVIII, 1967, nr. 1, p. 15 și urm.

[13] Este procedeul urmat de Mariana Combiescu, *art. cit.*

sebit că raportul de opoziție pentru unii termeni ai diatezei nu se manifestă la nivelul cuvintelor, ci se manifestă la nivel sintactic, antrenînd o opoziție contextuală [14]. Observația făcută, importantă din punct de vedere teoretic, atrăgea atenția asupra specificului sintactic al opoziției activ ~ pasiv și deci al categoriei gramaticale pe care această opoziție o caracterizează [15].

O dată stabilit caracterul sintactic al raportului activ ~ pasiv, analiza a adoptat ca premise teoretice respectarea caracteristicilor pe care în mod obligatoriu trebuie să le satisfacă oricare categorie gramaticală cu specific sintactic și respectarea principiului că numai o manifestare unitară și consecventă permite subsumarea mai multor termeni aceleiași categorii gramaticale.

Pornind de la termenii recunoscuți deja de lucrările anterioare ca aparținînd diatezei, analiza fiecăruia în parte a arătat încă o dată comportamentul eterogen al acestora. Analiza a avut ca rezultat : 1) eliminarea reflexivului dinamic din cadrul diatezei (dinamicele de tipul : *a se codi, a se strădui, a se sfii* rămîn în afara oricărei opoziții, iar dinamicele de tipul : *a se jura, a se ruga, a se gîndi* rămîn în afara unei *opoziții sintactice*) ; 2) o repartizare diferită a valorilor în cadrul diatezei (reflexivul obiectiv nu reprezintă, din punct de vedere sintactic, un termen distinct de activ, iar reflexivul pasiv — de pasiv) ; 3) delimitarea a două categorii sintactice, diateza și impersonalul.

În urma eliminării succesive a situațiilor care n-au satisfăcut condițiile formulate în prima parte a lucrării, s-a ajuns la delimitarea *categoriei diatezei*, categorie sintactică, care afectează exclusiv clasa verbelor tranzitive și se realizează în limba română sub două valori, activul și pasivul.

Faptul că analiza diatezei a avut la bază respectarea cîtorva premise teoretice stabilite în partea introductivă a fost interpretat de Mariana Combiescu ca element de incoerență în logica lucrării. Rezultatele analizei, pe care le-am enumerat mai sus, nu sînt aceleași cu premisele ei, ci decurg din acestea. Iar modul în care a fost organizat materialul se impunea cu necesitate în cazul discuției despre diateză. Studiul diatezei trebuia să dea, în primul rînd, dovada existenței sale ca o categorie gramaticală și să examineze specificul său sintactic [16], deziderate care făceau obligatorie fundamentarea teoretică din partea de început a lucrării.

Gabriela Pană-Dindelegan

---

[14] Pentru argumentare, cf. *art. cit.*, p. 18.

[15] În rezumatul făcut, Mariana Combiescu trece cu vederea această observație, esențială pentru ideea articolului. Iar atunci cînd se amintește, în treacăt, despre un *raport sintactic* și despre o *categorie sintactică*, se vede că esența acestor termeni nu a fost înțeleasă : „Nu s-a specificat, obiectează Mariana Combiescu, dacă diateza, categorie sintactică, exprimă un raport sintactic sau unul logic" (p. 89).

Existența unei categorii sintactice se probează obligatoriu pe baza raportului sintactic dintre termenii opozabili. O categorie sintactică înseamnă deci un raport sintactic. Iar orice raport sintactic presupune implicit și un raport semantic.

[16] Cf. Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 196, unde, discutîndu-se articolul Ecaterinei Teodorescu destinat diatezei, se făcea observația : „Aceste interesante considerații și observații au defectul că se bazează pe o premisă nedemonstrată și anume caracterul « gramatical », mai mult chiar « morfologic » în limba română al categoriei de conținut reprezentînd raportul dintre subiect și acțiune, adică al categoriei diatezei. Or, *tocmai această demonstrație ar fi fost necesară* (subl. ns.—G.P.D.) pentru a combate soluția acceptată de *Gramatica Academiei*".

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ DE LA 1 APRILIE 1967 PÎNĂ LA 1 APRILIE 1968*

Pag.

I. Documente și informare 324
1. Bibliografii 324
2. Semnalări, referate, recenzii 325
3. Indici, schimburi de cărți etc. 325
II. Generalități 325
III. Lingvistică generală 328
1. Lingvistică teoretică 328
2. Lingvistică matematică și aplicată 331
IV. Limba Română 333
1. Istoria lingvisticii românești 333
2. Istoria limbii 335
3. Fonetică și fonologie 336
4. Dialectologie 337
5. Gramatică 339
a. Generalități 339
b. Morfologie 340
c. Sintaxă 341
6. Lexicologie 342
a. Semasiologie, onomasiologie, statistică lexicală, terminologie, formarea cuvintelor 342
b. Etimologie 344
c. Lexicografie 346
7. Onomastică 348
a. Generalități 348
b. Antroponimie 348
c. Toponimie 348
8. Filologie 349
9. Limbă literară 351
a. Generalități 351
b. Stilistică, poetică, limba scriitorului, limba traducerilor etc. 352
c. Ortografie 354
d. Cultivarea limbii 354
V. Filologie clasică 356
VI. Romanistică 358
VII. Slavistică 360

* Întocmită de Eleonora Popa și I. Dănăilă.

Pag.

VIII. Germanistică 362
IX. Orientalistică 363
X. Balcanistică 364
XI. Limba maghiară 365
XII. Limbi indo-europene 367
XIII. Limbi indo-iraniene 367
XIV. Limbi hamito-semitice 367
XV. Metodica predării limbilor 367
XVI. Diverse 371
XVII. Aniversări 372
XVIII. In memoriam 372
Abrevieri 372
Indice alfabetic al bibliografiei 377
a. Autori 377
b. Cuvinte 386

I. DOCUMENTARE ŞI INFORMARE

1. BIBLIOGRAFII

1. Fischer, I., *Bibliografia clasică românească (1966)* [semianalitică; 198 titluri, cu un indice de autori, din domeniile : bibliografii, generalităţi, lingvistică, critică şi explicaţii de text, istorie literară, istoria filozofiei şi a ştiinţelor, istoria civilizaţiei şi a culturii, istoria religiilor, istorie economică şi socială, istorie politică, arheologie greco-romană, epigrafie greacă şi latină, numismatică greco-romană, ponderologie, drept roman, texte, traduceri, volume omagiale, manuale didactice, dicţionare, supravieţuirea antichităţii], St Cl., **9**, 1967, 275—288.
2. Lupu, Ioan, Camariano, Nestor, Papadima, Ovidiu, *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti*, Vol. I (1790—1850), părţile I şi a II-a, Bucureşti, 1966, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 824 p. [partea I : p. 1—407; partea a II-a : p. 408—824].
   Vezi şi recenziile de la nr. 7, 8, 9, 10.
3. Popa, Eleonora şi Dănăilă, I., *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 aprilie 1966 pînă la 1 aprilie 1967* [semianalitică; 1 101 de titluri, cu un indice de autori şi de cuvinte; domenii : lingvistică generală, limba română, filologie clasică, romanistică, slavistică, germanistică, orientalistică, balcanistică, limba maghiară, limbi indo-europene, limbi baltice, limba chineză, limbi hamito-semitice, metodica predării limbilor, diverse, aniversări, in memoriam], LR, **17**, nr. 4, 1967, 319—387.
4. Slama-Cazacu, Tatiana, Dabija, A., Perju, A., Vişan, O., Moscu, I., *Bibliografia lucrărilor româneşti de psihologie (1965—1966)* [signaletică; 588 de titluri, cu o scurtă listă de abrevieri; interesează domeniile : psiholingvistică, psihologia pedagogică, probleme psihologice ale defectologiei], RPsih., **14**, nr. 1, 1968, p. 95—118.
5. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Cărţi, albume, hărţi, note muzicale.* Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România [signaletică], **16**, nr. 7—24, 1967.
6. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Articole din publicaţii periodice şi seriale.* Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România [signaletică], **15**, nr. 7—20, 1967.
   Vezi şi nr. 65, 94, 103, 110, 116, 191, 209, 338, 368, 407, 506.

★

Recenzii

7. M.K., *Analytische Bibliographie der rumänischen Periodika (I. Band)* (*Bibliografia analitică*

a periodicelor românești). Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, NL, **18**, nr. 9—10, 1967, 154.

8. Nicolescu, Aurel, *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, volumul I, 1790—1850. Partea I, București, 1966, p. XIX + 406, LR, **16**, nr. 6, 1967, 537—541.
9. Popescu, Ion, *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, Volumul I, 1790—1850, partea I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 406 p., MMS, **43**, nr. 3—4, 1967, 325—326.
10. Stan, Apostol, Ioan, Lupu, Nestor Camariano, Ovidiu Papadima, *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I (1790—1850), partea I + II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, 823 p., Rev. arh., **10**, nr. 1, 1967, 327—328.

2. SEMNALĂRI, REFERATE, RECENZII

11. * * * *Cărți noi*, Buletin lunar de informare bibliografică editat de Centrala editurilor și difuzării cărții, București, **10**, nr. 4—12, 1967, **11**, nr. 1—3, 1968.
12. * * * *Buletin de informare științifică. Lingvistică, filologie*, Academia Republicii Socialiste România, Centrul de documentare științifică [analitic; cărți și articole străine], București, **4**, nr. 4—11, 1967 [rotaprint].
13. * * * *Revista de referate și recenzii. Lingvistică, filologie*. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de documentare științifică [cărți și articole străine], București, **4**, nr. 4—12, 1967 [rotaprint].

3. INDICI, SCHIMBURI DE CĂRȚI ETC.

14. Băjănică, V., *Cărți primite prin schimb cu publicațiile Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anii 1962—1964*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 149—161.
15. Crașoveanu, D., *Cărți primite în schimb cu* **Analele Universității din Timișoara** *între 1 IV 1966 — 1 VI 1967*, AUT, **5**, 1967, 311—316.
16. Csák, László, *Mutatók* [Indicele revistei *Nyelv-és irodalomtudományi közlemények* din anul 1967; materii, autori, cuvinte], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 359—370.
17. Șerban, Valentina, Todoran, Emilia, *Indicele volumului al XII-lea* (1967) [al revistei *Cercetări de lingvistică* — Cluj; materii, opere și autori, cuvinte], CL, **12**, nr. 2, 1967, 341—361.
18. * * * *Cuprinsul revistei „Limba română" pe anul 1967*, LR, **16**, nr. 6, 1967, 545—548.
19. * * * *Indicele revistei* [Limba română] *pe anul 1967* [materii, autori, cuvinte], LR, **16**, nr. 6, 1967, 549—587.
20. * * * *Indicele revistei* [Studii și cercetări lingvistice] *pe anul 1967* [materii, autori, cuvinte], SCL, **18**, nr. 6, 1967, 687—743.
21. * * * *Mutatók* [Indicele revistei *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények* pe anul 1966], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 398—400.

II. GENERALITĂȚI

22. A. E., *Mit reichem Programm* [al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], NW, **19**, nr. 5 698, 1967, 1.
23. Alexandrescu-Roceric, Alexandra, *Cursuri de perfecționare la Besançon*, A, **2**, nr. 20, 1967, 328.
24. Avram Mioara, *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor (București, 28 august — 2 septembrie 1967)*, Munca, **23**, nr. 6 156, 1967, 1, 5.
25. Bratu, Ștefan, *Congresul jubiliar al lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], Zori noi, **22**, nr. 6 132, 1967, 3.
26. Chițoran, Dumitru, *Cea de-a 41-a sesiune anuală a Societății de lingvistică din America (41st Annual Meeting — Linguistic Society of America)* [28—30 decembrie 1966, New York], SCL, **18**, nr. 3, 1967, 357—358.

27. CORVIN, NICOLAE, *Marginalii la Congresul al X-lea al lingviștilor — București, 1967. Editări și reeditări*, Ramuri, **4**, nr. 9, 1967, 9, 22.
28. COTEANU, ION, *Direcții noi de dezvoltare în lingvistică* [și tematica celui de-al X-lea Congres internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], Lupta de clasă, **47**, nr. 10, 1967, 109—112.
29. GOLOPENȚIA, ȘTEFANIA, *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], GÎ, **19**, nr. 911, 1967, 1.
30. GRAUR, AL., *Al X-lea Congres al lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], C, nr. 35, 1967, 1, 9.
31. GRAUR, ALEXANDRU, *Congresul internațional al lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], Lumea, **5**, nr. 35, 1967, 20.
32. HAUGEN, EINAR, *Cuvîntul de salut rostit de prof....* [la deschiderea celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], S, **37**, nr. 7 447, 1967, 5; RLib., **25** nr. 7 110, 1967, 3; Munca, **23**, nr. 6 157, 1967, 3; SR, **20**, nr. 5 655, 1967, 3.
33. IORDAN, IORGU, *Tradiții și succese ale științelor filologice*, LL, 13, 1967, 7—34.
34. IORDAN, IORGU, *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, C, nr. 34, 1967, 1, 2.
35. IORDAN, IORGU, *Cuvîntul de deschidere rostit de acad. ...* [la cel de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], S, **37**, nr. 7 447, 1967, 5; RLib., **25**, nr. 7 110, 1967, 3; Munca, **23**, nr. 6 157, 1967, 3; SR, **20**, nr. 5 655, 1967, 3.
36. MANCAȘ, MIHAELA, *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], SCL, **18**, nr. 6, 1967, 669—670.
37. MANOLESCU, M., *Cursurile de toamnă ale Universității din Freiburg*, A, **2**, nr. 24, 1967, 406.
38. MÁTHÉ, JAKAB, *Az etnolingvisztika kérdései A Bukarestben lezajlott X. Nemzetkozi Nyelvészeti Kongreszus alkalmából*, Korunk, **26**, nr. 9, 1967, 1 209—1 215.
39. MAURER, ION GHEORGHE, *Salutul adresat de președintele Consiliului de Miniștri...* [la al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], S, **37**, nr. 7 447, 1, 5; ScTin., **23**, nr. 5 683, 1967, 1, 3; RLib., **25**, nr. 7 110, 1967, 1, 3; Munca, **23**, nr. 6 157, 1967, 1, 3; SR, **20**, nr. 5 655, 1967, 1, 3; Criș., **22**, nr. 203, 1967, 1, 3; DN, **20**, nr. 5 923, 1967, 1, 4; Drapelul roșu, **24**, nr. 7 041, 1967, 1, 3; Drumul socialismului, **19**, nr. 3 936, 1967, 1, 4; Făclia, **22**, nr. 6 475, 1967, 1, 3; FR, **24**, nr. 7 154, 1967, 1, 3; Pentru socialism, **17**, nr. 4 229, 1967, 1; Viața nouă, **23**, nr. 7 064, 1967, 1, 2; Zori noi, **22**, nr. 6 128, 1967, 1, 3; Elöre, **21**, nr. 6 136, 1967, 1, 2; NW, **19**, nr. 5 698, 1967, 1, 2.
40. MIHĂILĂ, ECATERINA și PANĂ, RUXANDRA, *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], LR, **16**, nr. 6, 1967, 525—535.
41. MIHĂILĂ, G., *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], L, **10**, nr. 35, 1967, 1.
42. PĂTRUȚ, ION, TODORAN, ROMULUS, SZABÓ ZOLTÁN, *Al X-lea Congres Internațional de Lingvistică* [București, 28 august — 2 septembrie 1967; interviu cu... realizat de Grigore Zanc], Făclia, **22**, nr. 6 485, 1967, 3.
43. POP, M., *Lingvistica — știință deschisă* [pe marginea celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], A, **2**, nr. 21, 1967, 351.
44. ROSETTI, AL., *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], RLib., **25**, nr. 7 101, 1967, 2.
45. ROSETTI, AL., *La București, între 28 august — 2 septembrie* [1967]. *O nouă reuniune mondială a lingviștilor* [al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor; convorbire cu... realizată de Flora Șuteu], S, **37**, nr. 7 438, 1967, 1, 4.
46. ROSETTI, AL., *Compte rendu des travaux du* [Xème] *Congrès* [International des Linguistes, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967], RRL, **12**, nr. 6, 1967, 473—479.
47. ROSETTI, AL., *București, 15—20 aprilie 1968* — [al XII-lea] *Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică* [convorbire cu... realizată de Mihai Iordănescu], S, **37**, nr. 7 654, 1967, 1, 4.
48. ROSETTI, AL., *București — gazdă a specialiștilor în romanistică* [cu ocazia celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, 15—20 aprilie 1968], IB, **15**, nr. 4 490, 1968, 2.
49. TABARCEA, CEZAR, *Lingvistica și problemele ei. Însemnări de la cel de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], VSt., **12**, nr. 30—31, 1967, 5.
50. Ț[EPELEA], G., *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], Argeș, **2**, nr. 9, 1967, 6.

51. Vintilă - Rădulescu, Ioana, *Al V-lea Congres internațional de limbă și literatură occitană și de studii franco-provensale (Nisa, 6—12 septembrie 1967)*, SCL, **19**, nr. 1, 1968, 59—61.

52. * * *, *Al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică. XII*ème *Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, București, 15—20 aprilie 1968, Bucarest, 15—20 avril 1968, Circulara întîi. Première circulaire, [București, 1967], 8 p.

53. * * *, *Al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie romanică. X*ème *Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, București, 15—20 aprilie 1968, Bucarest, 15—20 avril 1968. Circulara a doua. Deuxième circulaire, [București, 1967], 83 p.

54. * * *, *Al XII-lea Congrès Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică. XII*ème *Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, București, 15—20 aprilie 1968, Bucarest, 15—20 avril 1968, Circulara a treia. Troisième circulaire, [București, 1968], 132 p.

55. * * *, *Cursurile de vară de la Sinaia* [1967; interviuri și declarații ale participanților], A, **2**, nr. 20, 1967, 329.

56. * * *, *Le X*ème *Congrès International des Linguistes* (Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967), RRL, **12**, nr. 6, 1967, 471.

57. * * *, *Lingvistica și lumea de azi* [interviuri cu Roman Jakobson, Olga Akhmanova, Giacomo Devoto și Emile Benveniste, participanți la cel de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967; interviuri luate de Carmen Zamfir], Lumea, **5**, nr. 37, 1967, 19.

58. * * *, *Programul celui de-al X-lea Congrès Internațional al Lingviștilor*, București, 28 august — 2 septembrie 1967. *Programme du X*e *Congrès International des Linguistes*, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967, [București], 1967, 39 p.

59. * * *, *Résumés des communications. X*ème *Congrès International des Linguistes*, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967. *Abstracts of papere. X*th *International Congress of Linguists*, Bucharest, August 28 — September 2, 1967 [cu 604 rezumate], București, 1967, 440 p.

60. * * *, *X*ème *Congrès International des Linguistes. X*th *International Congress of Linguists*, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967. Bucharest. August 28 — September 2, 1967, Première circulaire. First circular, [București, 1966], 11 p.

61. * * *, *X*ème *Congrès International der Linguistes. X*th *International Congress of Linguists*, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967. Bucharest, August 20 — September 2, 1967. Deuxième circulaire. Second circular letter, [București, 1967], 112 p.

62. * * *, *X*ème *Congrès International des Linguistes. X*th *International Congress of Linguists*, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967. Bucharest, August 28 — September 2, 1967. Troisième circulaire. Third circular letter, [București], 1967, 140 p.

63. * * *, *X*ème *Congrès International des Linguistes. X*th *International Congress of Linguists*, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967. Bucharest, August 28 — September 2, 1967. Quatrième circulaire. Fourth circular letter, București, 1967, 95 p.

64. * * *, [Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967 în presă]: *Ieri s-a deschis la București al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, S, **37**, nr. 7 447, 1, 5, *Încheierea lucrărilor celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, ib., nr. 7 451, 1, 5; *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, ScTin., **23**, nr. 5 683, 1967, 1, 3; *Ieri au început în Capitală lucrările celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, RLib., **25**, nr. 7 110, 1967, 1, 3, *Congresul Internațional al Lingviștilor*, ib., nr. 7 113, 3, *Încheierea lucrărilor Congresului Internațional al Lingviștilor*, ib., nr. 7 114, 5; *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, SR, **20**, nr. 5 654, 1967, 1, *Deschiderea celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, ib., nr. 5 655, 1, 3, *Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, ib., nr. 5 656, 1; *Congresul Internațional al Lingviștilor*, Munca, **23**, nr. 6 157, 1967, 1; *Cel de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, IB, **15**, nr. 4 366, 1967, 2; *Megnyílt a Nyelvészek X. Nemzetközi Kongresszusa*, Előre, **21**, nr. 6 163, 1967, 1, 2; *Sprachforscher von Weltruf in Bukarest. Morgen der X. Internationale Linguistik-Kongress eröffnet*, NW, **19**, nr. 5 696, 1967, 1, *X. Internationale Linguistenkongress eröffnet*, ib., nr. 5 698, 1,2; *București 1967 : Cel de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, Col., **3**, nr. 10, 1967, 24; *Lucrările celui de-al X-lea Congres Internațional de Lingvistică*, Criș., **22**, nr. 203, 1967, 1, 3; *Lucrările celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, DN, **20**, nr. 5 923, 1967, 1, 4; *Al X-lea Congres*

Internațional al Lingviștilor, Drapelul roșu, **24**, nr. 7 041, 1967, 1, 3; *Lucrările Congresului Internațional de Lingvistică*, Drumul socialismului, **19**, nr. 3 936, 1967, 1, 4; *Deschiderea lucrărilor celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, Făclia, **22**, nr. 6 475, 1967, 1, 3; *Congresul lingviștilor*, Fl., **16**, nr. 20, 1967, 2; *Lucrările celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, FR, **24**, nr. 7 154, 1967, 1, 3; *Deschiderea celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, În., **23**, nr. 7 057, 1967, 1, 4; *Deschiderea lucrărilor Congresului Internațional al Lingviștilor*, Pentru socialism, **17**, nr. 4 229, 1967, 1; *Deschiderea celui de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor*, Viața nouă, **23**, nr. 7 064, 1967, 1, 2; *Deschiderea lucrărilor Congresului Internațional de Lingvistică*, Zori noi, **22**, nr. 6 128, 1967, 1, 3.

III. LINGVISTICĂ GENERALĂ

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

65. Akhmanova, O. S., *Linguistics and the Quantitative Approach*. Report, X^th^ International Congress of Linguists. August 28 — September 2, 1967, Bucharest — Romania [cu 17 trimiteri bibliografice], București, 1967, 5 p.
66. Alexandrescu, Sorin, *Perspective ale cercetării literare structurale*, Sec. 20, nr. 5, 1967, 168—176.
67. Avram, Andrei, *Principiul continuității în fonologia diacronică* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 191—199.
68. Avram, Andrei, *Despre neutralizarea opozițiilor lingvistice*, ELS, 131—147.
69. Avram, Andrei, *Despre dialectologia structurală*, ELS, 181—192.
70. Boboc, Al., *Semiotica și teoria cunoașterii*, Astra, **2**, nr. 7, 1967, 7.
71. Bucă, M., Evseev, I., *Observații asupra interferenței lexicale* [cu exemple din rusă], AUT, **5**, 1967, 237—243.
72. Coja, Ion Z., *Limba — fenomen social*, RF, **14**, nr. 9, 1967, 1 031—1 036.
73. Copceag, Dumitru, *Remarques sur la genèse d'un „type" commun (dans les langues romanes, germaniques et slaves)*, RRL, **12**, nr. 2, 1967, 143—150.
74. Coteanu, I., *Posibilitatea și limitele formalizării în stilistică* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 167—172.
75. Coteanu, I., *Principalele aspecte ale structuralismului contemporan*, ELS, 7—19.
76. Coteanu, I., *Comutarea și substituția*, ELS, 23—37.
77. Coteanu, I., *Structura stilistică a limbii*, ELS, 211—221.
78. Crișan, Constantin, *De la lingvistica „pură" la stilistica „deschisă"*, Astra, **2**, nr. 11, 1967, 10—11.
79. Devoto, Giacomo, *Il metodo comparativo e le correnti linguistiche attuali*. Rapport. Xème Congrès International des Linguistes. 28 août — 2 septembre 1967. Bucarest — Roumanie, București, 1967, 12 [16].
80. Diaconescu, Paula, *Evoluția noțiunii de morfem și stadiul actual al analizei morfematice*, ELS, 90—112.
81. Emido, Felice de, *Historicisme et structuralisme en dialectologie*, Université de Bucarest. Cours d'été et colloques scientifiques. Sinaia, 25 juillet — 25 août 1966, Bucarest, 1966, 33 p. [litografiat].
82. Enescu, Gh., *Axiomatica logicii propozițiilor*, RF, **14**, nr. 2, 1967, 185—199.
83. Evseev, I., *La caractérisation des mots du point de vue d'une sémantique structurale*, Cahiers, **4**, 1967, 55—63.
84. Graur, Al., *„Wellentheorien"* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 69—75.
85. Graur, Al., *Greșeli încăpățînate*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 173—175.
86. Guillermou, Alain, *Prestigiul limbii literare* [convorbire cu prof. ..., șeful catedrei de limbă română de la Paris, realizată de Gh. Bulgăr], L, **10**, nr. 28, 1967, 1.
87. Guțu-Romalo, Valeria, *Distribuția*, ELS, 38—58.
88. Guțu-Romalo, Valeria, *Contribuții românești la dezvoltarea lingvisticii structurale* [interviu cu ... pe marginea volumului *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967], IB, **15**, nr. 4 497, 1968, 2.

89. HJELMSLEV, LOUIS, *Preliminarii la o teorie a limbii*, traducere din limba engleză de D. Copceag, Bucureşti, 1967, Centrul de cercetări fonetice şi dialectale al Academiei Republicii Socialiste România, 293 p. [litografiat].
90. JAKOBSON, ROMAN, *Linguistics and adjacent Sciences. II. Natural Sciences.* Rapport. Xème Congrès International des Linguistes. 28 août — 2 septembre 1967, Bucarest — Roumanie, Bucureşti, 1967, 8 [12] p.
91. JAKOBSON, ROMAN, LÉVI-STRAUSS, CLAUDE, *O analiză: „Pisicile" de Baudelaire*, Sec. 20, nr. 5, 1967, 130—139.
92. JAKOBSON, ROMAN, TINIANOV, J., *Probleme ale studiului literaturii şi lingvisticii*, Sec. 20, nr. 5, 1967, 120—121.
93. MALMBERG, BERTIL, *Synchronie et diachronie.* Rapport. Xème Congrès International des Linguistes, 28 août — 2 septembre 1967. Bucarest — Roumanie [cu 15 trimiteri bibliografice], Bucureşti, 1967, 6 p.
94. MARCUS, SOLOMON, *Poezie, poetică, matematică*, Sec. 20, nr. 5, 1967, 162—177.
95. MIHĂILĂ, G., *Cu privire la evoluţia conceptului saussurian de „sincronie" şi „diacronie" în lingvistică* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 49—68.
96. MOCANU, TITUS, *Din problemele structuralismului (I). Structură, eveniment şi valoare*, C, nr. 35, 1967, 2; *(II) Structură şi totalitate*, ib., nr. 39, 1967, 2.
97. MOISIL, GRIGORE C., *Structuralismul şi dialectica*, Sec. 20, nr. 5, 1967, 97—102.
98. NEMOIANU, VIRGIL, *Structuralismul*, cu o culegere de texte traduse de Gabriela Rădulescu şi Virgil Nemoianu, Bucureşti, 1967, Editura pentru literatură universală, 207 p.
99. PANĂ, GABRIELA, *Transitivité et voix*, Cahiers, 4, 1967, 189—198.
100. PAVEL, TOMA, *Signification linguistique et poésie*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 49—57.
101. PAVEL, TOMA, *Une question terminologique: la paire „langue" — „langage"*, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 443—452.
102. PAVEL, TOMA, *Cercetări saussuriene (I)*, SCL, **18**, nr. 5, 1967, 571—580.
103. PETROVICI, EMIL, *Interpénétration des systèmes linguistiques.* Rapport. Xème Congrès International des Linguistes, 28 août — 2 septembre 1967. Bucarest — Roumanie [cu 92 de trimiteri bibliografice], Bucureşti, 1967, 16 p.
104. PÎRV, ILIE, PODGOREAN, TR., *Cuvîntul — semnal al semnalelor?*, Cr., **2**, nr. 21, 1967, 9.
105. POGHIRC, C., *Note asupra cauzalităţii în limbă* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 7—15.
106. REWZIN, ISAAK, *Some means for investigating amorphous languages*, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 417—421.
107. REY, ALAIN, *Aspecte ale structurii dicţionarelor analogice (Cu referire la „Le Petit Robert")* [traducere din franceză de Ileana Vulpescu], LR, **17**, nr. 2, 1968, 135—140.
108. ROSETTI, AL., *Lingvistica modernă*, LR, **16**, nr. 4, 1967, 289—295.
109. ROSETTI, AL. acad., *Introducere în fonetică*. Ediţia a IV-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 160 p.
110. SCHAFF, ADAM, *Introducere în semantică* [traducere din polonă, cu o foarte bogată bibliografie], Bucureşti, 1966, Editura ştiinţifică, 407 p.
Vezi şi recenziile de la nr. 132, 133, 149, 151.
111. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Despre relaţiile dintre stilistică şi psiholingvistică*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 261—280; vezi şi varianta în limba franceză din RRL, **12**, nr. 4, 1967, 309—330.
112. STATI, SORIN, *Noţiunea de „funcţie" în gramatică*, LL, **14**, 1967, 127—134.
113. STATI, SORIN, *Roland Barthes şi problemele semioticii*, VR, **20**, nr. 11, 1967, 151—156.
114. STATI, SORIN, *Aspecte ale analizei sintactice în lingvistica structurală*, ELS, 59—77.
115. STATI, SORIN, *Sintagma şi locul ei în structura limbii*, ELS, 113—127.
116. STATI, SORIN, *Teorie şi metodă în sintaxă* [cu o foarte bogată bibliografie şi cu un rezumat în franceză], Bucureşti, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 275 p.
Vezi recenzia de la nr. 157.
117. STATI, SORIN, *Dépendance „simple" et „complexe" dans la structure de l'énoncé*, RRL, **13**, nr. 1, 1968, 49—60.
118. TOŞA, AL., *John Locke şi problemele limbajului*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 199—205.
119. VASILIU, EM., *Problema fonemului în lingvistica actuală*, ELS, 81—89.
120. WALD, HENRI, *Gramatical şi infralogic* [cu un rezumat în engleză], PLG, 5, 1967, 17—38.
121. WALD, HENRI, *Realitate şi limbaj* [cu un rezumat în franceză], Institutul de filozofie al Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1968, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 183 p. + erata.

122. WALD, HENRI, *Vorbe și scriere*, Astra, **3**, nr. 2, 1968, 7.
123. WALD, HENRI, *Logic și infra-logic în dialectica limbajului*, F, **4**, nr. 1, 1968, 6.
124. WALD, LUCIA, *Cu privire la crearea opoziției dintre nume și verb* [cu un rezumat în engleză], PLG, 5, 1967, 77—82.
125. * * * *Ancheta „Cronicii"* [în legătură cu problemele limbii; răspund Al. Rosetti, Gr. C. Moisil, Henri H. Stahl, Solomon Marcus, A. Kreindler, V. Pavelcu, Constantin Noica, George Sbîrcea; ancheta realizată de Ion Dumitriu], Cr., **2**, nr. 34, 1967, 3, 10.
126. * * * *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil I. Coteanu [18 articole], București, 1967, Editura științifică, 320 p.
Vezi și nr. 88, 136.
127. * * * *Introducere în structuralism. O polemică răsunătoare* [interviuri cu Michel Foucault, Claude Lévi-Strauss, Jacques Lacan și Jean-Paul Sartre], Sec. 20, nr. 5, 1967, 69—89.
128. * * * *Lingvistica azi* [interviuri cu Grigore C. Moisil, Joaquim Mattoso-Camara Jr., Einar Haugen, Abderrahman Hadj-Salaj, Wiecher Zwanenburg, Arumugam Subbiah], Astra, **2**, nr. 9, 1967, 7.
129. * * * *Probleme de lingvistică generală*, vol. V. Redactori responsabili acad. Al. Graur și prof. I. Coteanu [13 articole], București, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 200 p.
Vezi recenzia de la nr. 143.
130. * * * *Travaux du Colloque de linguistique générale*, Série linguistique, *Lucrările colocviului de lingvistică generală*, Seria lingvistică, (Sinaia, le 10 août 1965) (Sinaia, 10 august 1965), Rapport *Linguistique traditionnelle et linguistique structurale* par Robert A. Hall Jr. (S.U.A.). *Lingvistica tradițională și lingvistica structurală* de ... [discuții pe marginea raportului: René Gsell, Andreas Blinkenberg, Žarko Muljačić, Militina Borodina, Boris Cazacu, Ladislau Gáldi, Cicerone Poghirc, Karel Ohnesorg, Ambrosio Rabanales, Aldo Prosdocimi, Al. Niculescu, Randall Whitman, Boris Simeonov], Universitatea București, Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, 75 p.

*

Vezi și nr. 4, 288, 292, 365, 366, 429, 471, 634.

Recenzii

131. ANGHELESCU, NADIA, *Méthode de la grammaire. Tradition et nouveauté* (Actes du colloque tenu à Liège 18—20 novembre 1964), Paris, 1966, SCL, **19**, nr. 1, 1968, 67—70.
132. BALÁSZ, SÁNDOR, *A szemantikáról és hírálatáról* [recenzie la Adam Schaff, *Introducere în semantică*, București, 1966], Korunk, **26**, nr. 6, 1967, 875—879.
133. BUTNARU, ROXANA, Adam Schaff, *Introducere în semantică*, RITL, **18**, nr. 2, 1967, 317—320.
134. CÎMPEANU, EUGEN, Giacomo Devoto, *Nuovi studi di stilistica*, Firenze, 1962, 245 pag., CL, **12**, nr. 1, 1967, 133—136.
135. CONSTANTINESCU, ILINCA, Simeon Potter, *Our Language*. Harmondsworth: Penguin Books, 1964, 204 [—208] p., RRL, **12**, nr. 1, 1967, 73—75.
136. CRIȘAN, CONSTANTIN, *Elemente de lingvistică structurală* (Editura științifică, 1967), St., **18**, nr. 12, 1967, 79—80.
137. DASCĂLU, LAURENȚIA, Peter Ladefoged, *Elements of acoustic phonetics*, London 1966, ed. a II-a, SCL, **18**, nr. 5, 1967, 591—593.
138. GIURESCU, ANCA, A.J. Greimas, *Sémantique structurale*, „Langue et Langages", Larousse, Paris, 1966, 262 pages, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 68—70.
139. GIURESCU, ANCA, *Langages*, Didier-Larousse, 1, martie 1966, 128 p., SCL, **18**, nr. 3, 1967, 363—364.
140. GIURGIU, FELICIA, Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, Paris, Flammarion, 1966, Oriz., **18**, nr. 2, 1967, 88—89.
141. GRAUR, AL., Eric Buyssens, *Linguistique historique. Homonymie — Stylistique — Sémantique — Changements phonétiques*. Presses Universitaires de Bruxelles. Presses Universitaires de France, 1965, 158 p., SCL, **18**, nr. 2, 1967, 239—241.

142. Graur, Al., Edwin B. Williams and Alfred Senn, *The new College Multilingual Dictionary, A seven language dictionary*, a Bantam Desk edition, Toronto-New York-London, 1967, 309, p., SCL, **19**, nr. 1, 1968, 63.
143. G[uțu]-R[omalo], V[aleria], *Probleme de lingvistică generală*, vol. V., București, Editura, Academiei Republicii Socialiste România, 1967, 199 p., LR, **17**, nr. 2, 1968, 186.
144. Lozbă, Mihai, A.A. Leontiev, *Слово в речевой деятельности* (Cuvîntul în activitatea de vorbire), An ȘtUI, **13**, nr. 2, 1967, 252—257.
145. Lupaș, Liana, *Evidence for Laryngeals*, Edited by Werner Winter (Janua Linguarum, Series Maior XI). Mouton & Co., The Hague, 1965, 271 p., SCL, **18**, nr. 2, 1967, 241—243.
146. Miclău, P., *Al doilea seminar de lingvistică generală și aplicată — Grenoble 11—30 iulie 1966*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 355—356.
147. Munteanu, Ștefan, Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, Paris, Flammarion, 1966, 231 p., AUT, **5**, 1967, 276—281.
148. Oancea, Ileana, A. Martinet, *La Linguistique synchronique. Études et Recherches*, Presses Universitaires de France, Paris, 248 p. in —8°, AUT, **5**, 1967, 273—276.
149. Pavelcu, V., *Sens și semnificație* [Adam Schaff, *Introducere în semantică*, București, 1966], Cr., **2**, nr. 27, 1967, 10.
150. Saramandu, N., Mario Pei, *Invitation to Linguistics. A Basic Introduction to the Science of Language*, London, 1965, 266 p., RRL, **13**, nr. 1, 1968, 89—91.
151. Sărățeanu, Z.M., Adam Schaff, *Introducere în semantică* [București, 1966], A, **2**, nr. 12, 1967, 182.
152. Stoican, Aurel, *Poezia modernă ca limbaj* [Friedhelm Kemp — 1966], IL , **18**, nr. 8, 1967, 71—73.
153. Vascenco, Victor, O.S. Ahmanova, *Словарь лингвистических терминов*, Moscova, 1966, 606 p., SCL, **18**, nr. 4, 1967, 464—468.
154. Wald, L., Josef Vachek, *The Linguistic School of Prague. An Introduction to its Theory and Practice*, Bloomington, London, 1966, 184 p., RRL, **12**, nr. 1, 1967, 66—68.
155. Wald, Lucia, *Portraits of Linguistics. A Biographical Source Book for the History of Western Linguistics.* Edited by Thomas A. Sebeok, 1746—1963, vol. I 580 p., vol. II 605 p. Indiana University Press. Bloomington and London, 1966, RRL, **12**, nr. 6, 1967, 540—541.
156. W.M.B., Herbert Seidler : *Allgemeine Stilistik*, Verlag Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, NL, **18**, nr. 7—8, 1967, 152—153.
157. * * * Stati Sorin, *Teorie și metodă în sintaxă*, Drumul socialismului, **19**, nr. 3984, 1967, 2.

*

Vezi și nr. 771, 774.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

158. Abraham, S., *Les bases grammaticales d'une théorie sémantique structurale*, Cahiers, **4**, 1967, 7—15.
159. Belchiță, Anca, *Morpheme structure rules in the generative grammar of the Romanian language* (*I*), RRL, **12**, nr. 6, 1967, 507—522 ; (*II*), ib., **13**, nr. 1, 1968, 29—47.
160. Birbănescu, Adrian, *La machine Turing et la conjugaison*, Cahiers, **4**, 1967, 23—34.
161. Burghelea, Anca, *Syntactic types and theory of categories*, RRMPA, **12**, nr. 3, 1967, 363—371.
162. Cărăușu, Alexandru, D., *Asupra modelării matematice a unor noțiuni sintactice.* (*Observații metodologice*), SCL, **18**, nr. 6, 1967, 601—608.
163. Chițu, Ioan N., *Lingvistica matematică* [la rubrica : Dialog cu cititorii], SR, **19**, nr. 5 477, 1967, 2.
164. Cîșlaru, Cornel, *Configurațiile reuniunii a două limbaje*, SCMatem., **19**, nr. 5, 1967, 649—658.
165. Crăciun, Constantin V., *Domination et sous-langages dans la théorie analytique de la grammaire*, RRMPA, **13**, nr. 1, 1968, 59—63.

166. Dincă, Alexandru, *Sur quelques problèmes d'annalyse contextuelle métrique*, RRMPA, **13**, nr. 1, 1968, 65—69.
167. Dragomirescu, Mihai, *L'algorithme de min-addition et les chemins critiques dans un graphe*, RRMPA, **12**, nr. 8, 1967, 1045—1051.
168. Fradis, A., Mihăilescu, L. et Voinescu, I., *L'entropie et l'énergie informationnelle de la langue roumaine parlée*, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 331—339.
169. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Alternanțe vocalice în gramatica transformațională*, SCL, **18**, nr. 4, 1967, 407—412.
170. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Structura de suprafață și structura de adîncime în analiza sintactică* [cu un rezumat în engleză], PLG, 5, 1967, 153—166.
171. Ionescu, Liliana, *Generarea construcțiilor cu subiect nedeterminat*, SCL, **18**, nr. 4, 1967, 413—434.
172. Kálmár, László, *Le langage comme structure algébrique*, Cahiers, **4**, 1967, 73—82.
173. Kelemen, Béla, *Le problème des modèles statistiques lexicaux basés sur la relation „Type-token" du point de vue des espèces de styles de la langue littéraire*, Cahiers, **4**, 1967, 83—88.
174. Kis, Emese, *Procès d'anticipation de l'information linguistique à différents niveaux*, Cahiers, **4**, 1967, 89—96.
175. Manoliu Maria, *Substitute și economizatori (Încercare de definire în termenii teoriei codurilor)* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 39—48.
176. Marcus, Solomon, *Preliminarii ale poeticii matematice*, VR, **20**, nr. 9, 1967, 141—152.
177. Marcus, Solomon, Stati, Sorin, *Informație și redundanță în limbă* ELS, 151—178.
178. Mathé, Jakab, Schveiger, Paul, *A gépi fordítás néhány általános nyelvészeti kérdése* [Unele probleme lingvistice ale traducerii automate; cu un rezumat în română], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 299—308.
179. Mayoh, B.H., *Grammatical categories*, RRMPA, **12**, nr. 6, 1967, 843—848.
180. Nasta, Mihai, *Roman Jakobson* [prezentare], Sec. 20, nr. 5, 1967, 117—119.
181. Nicolau, Edmond, *Quelques résultats obtenus par l'application des méthodes de corrélation en linguistique*, Cahiers, **4**, 1967, 181—187.
182. Nistor-Domonkos, Erica, *Algoritm de traducere automată din limba engleză în limba română*, București, 1967, Editura didactică și pedagogică, 302 p. [curs litografiat].
183. Paleolog, Tretie, *Calcularea modelelor de limbajuri artistice potențial practicabile și perspectivele lor de dezvoltare* [cu două tabele în text], RF, **14**, nr. 10, 1967, 1149—1165.
184. Raischi, Constantin, *Asupra unui model algebric al categoriilor gramaticale (I)*, SCMatem., **19**, nr. 4, 1967, 549—563; *(II)*, ib., nr. 5, 1967, 723—738.
185. Rus, Teodor, *Tratarea algebrică a limbajelor formalizate*, SCMatem., **19**, nr. 2, 1967, 259—272.
186. Rus, Teodor, *Algebra limbajelor formalizate*, SCMatem., **19**, nr. 9, 1967, 1309—1324.
187. Schveiger, Paul, *Însemnări cu privire la regimul verbal*, CL., **12**, nr. 1, 1967, 97—102.
188. Schveiger, Paul et Drondoe, Vera, *À propos de la vérification de la sous-routine de déclinaison mécanique des substantifs*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 37—40.
189. Șerban, V., *Description et classification des propositions standard dans une théorie sémantique structurale*, Cahiers, **4**, 1967, 245—252.
190. Tănăsescu, Constantin, *Unele aplicații ale ecuațiilor booleene în teoria algebrică a gramaticii*, SCMatem., **19**, nr. 9, 1967, 1357—1365.
191. Toma-Marcu, Eleonora, *Proprietăți ale închiderilor Sestier din teoria algebrică a gramaticii* [cu o bogată bibliografie], SCMatem., **19**, nr. 9, 1967, 1377—1384.
192. Țepelea, Gabriel, *Matematizarea lingvisticii*, Argeș, **3**, nr. 3, 1968, 13.
193. Vasiliu, Em., *Sens referențial și reguli de transformare* [cu un rezumat în engleză], PLG, 5, 1967, 105—113.
194. Zelinka, Bohdan, *Sur les langages absolument bien adéquats*, RRMPA, **12**, nr. 5, 1967, 737—739.
195. Zelinka, Bohdan, *Un langage héréditaire qui n'est pas à un nombre d'états finis*, RRMPA, **12**, nr. 8, 1967, 1107—1108.
196. Zelinka, Bohdan, *Sur les langages absolument non adéquats*, RRMPA, **13**, nr. 1, 1968, 131—133.
197. * * * *Descifrînd tainele vorbirii*, VN, **23**, nr. 25, 1967, 7.
198. * * * *Lingvistul electronic*, VN, **23**, nr. 22, 1967, 7.

199. * * * *Se poate învăța dormind?*, VN, **23**, nr. 16, 1967, 7.
200. * * * *Synfor — vorbirea sintetică*, VSt., **12**, nr. 9, 1967, 10.

*

Vezi și nr. 297, 298, 338, 340, 378, 641, 656.

Recenzii

201. Csák, László, *Matematikai nyelvészeti Konferencia* [Consfătuirea de lingvistică matematică de la Cluj — 27—28 mai 1966], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 396—397.
202. Giosu, Ștefan, S. Marcus, Ed. Nicolau, S. Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966, Editura științifică, 336 p., AnȘtUI, **13**, nr. 2, 1967, 250—252.
203. Ionescu, Liliana, István, Fodor, *The Rate of Linguistic Change. Limits of the Application of Mathematical Methods in Linguistics*. Mouton & Co., The Hague, 1965, 85 p. RRL, **12**, nr. 2, 1967, 169—172.
204. Kelemen, Béla, Solomon, Marcus, Edmond Nicolau, Sorin Stati, *Introducere în lingvistica matematică* [București, 1966], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 165—167.
205. Marcus, Solomon, I.I. Revzin, *Models of Language*. Translated from the Russian by N.F.C., Owen and A.S.C. Ross and revised by the Author. Methuen & Co. Ltd., 1966, 188, p., RRL, **12**, nr. 3, 1967, 255—257.
206. Marcus, S., C. Herdan, *The Advanced Theory of Language as Choice, and Change*. Springer-Verlag, New York, 1966, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 467.
207. Marcus, S., G. Herdan, *Quantitative Linguistics*, Butterworths, London, 1964, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 468.
208. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Statistică și analiză lingvistică. Colocviul de la Strasbourg 20—22 aprilie 1964*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 349—353.
209. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Chronique. La linguistique mathématique et la linguistique structurale en 1965 et 1966*, Cahiers, 4, 1967, 269—275.
210. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, G. Herdan, *The Advanced Theory of Languages as Choice and Change*, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg-NewYork, 1966, 459 p. + VII, SCL, **19**, nr. 1, 1968, 66—67.
211. Saramandu, N., Guy Rondeau, *Initiation à la linguistique appliquée*, Montréal, 1965, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 375—377.
212. Stan, Aurelia, Stan, Ioan, I., G. Herdan, *The Advanced Theory of Language as Choice and Change*, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg-New York, 1966, 459 p., 30 figuri, CL, **12**, nr. 1, 1967, 136—139.
213. Șuciu, Titiana, *Consfătuirea de lingvistică matematică* [Cluj, 27—28 mai 1966], CL, **12**, nr. 1, 1967, 129—131.
214. Szabó, Zoltán, Emmon Bach, *An Introduction to Transformational Grammars*, New York, Chicago, San Francisco, 1966, 205 + 2 l., NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 174—178.
215. Vincenz, Ileana, Blanche Grunig, *Les théories transformationnelles, exposé critique*, La linguistique, 1, 1966, Presses Universitaires de France, 181 pg., SCL, **18**, nr. 4, 1967, 462—464.

IV. LIMBA ROMÂNĂ

1. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

216. Bodogae, Teodor, *Mitropolitul Antim Ivireanu. Omul și opera*, MA, **11**, nr. 9—10, 1966, 591—603.
217. Borcilă, M., Bulat, V., *Primul lexicon enciclopedic românesc*, T, **11**, nr. 16, 1967, 6.
218. Borza, Ileana, *Ioan Urban Jarnik în lumina corespondenței sale cu Ioan Micu Moldovanu*, LL, 14, 1967, 193—206.
219. Brezeanu, Ion, *Gheorghe Șincai — gînditor iluminist. 150 de ani de la moarte*, Viața nouă, **23**, nr. 6810, 1967, 3.

220. Bugeanu, Dan, *Concepția lingvistică a lui Alexandru Cihac*, LR, **16**, nr. 3, 1967, 225—236.
221. Chițu, Ioan N., *Bogdan Petriceicu Hasdeu, un ilustru reprezentant al învățământului filologic românesc*, A, **2**, nr. 20, 1967, 330.
222. Chițu, Ioan, *Alexandru Philippide — primul profesor de filologie română din țara noastră*, Rev. înv. sup., **9**, nr. 5, 1967, 66—71.
223. Dan, Ilie, *Preocupări filologice la „Șezătoarea"*, AnȘtUI, **13**, nr. 2, 1967, 181—187.
224. Enescu, N.C., *Veniamin Costachi editor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova*, MMS, **43**, nr. 1—2, 1967, 32—48.
225. Gheție, Ion, *I. Heliade Rădulescu și selecția cuvintelor românești „clasice"*, LR, **16**, nr.3, 1967, 221—223.
226. Grigoraș, N., *Gheorghe Șincai (28 februarie 1754 — 2 noiembrie 1816)*, MMS, **43**, nr. 1—2, 1967, 192—195.
227. Istrate, G., *Vasile Alecsandri și limba literară* [cu un rezumat în franceză], AnL, **17**, 1966, 59—71.
228. Macrea, D., *Activitatea lingvistică a lui Gheorghe Șincai*, AnAc., **16**, 1966, 705—711.
229. Macrea, D., *Activitatea lingvistică a lui Gheorghe Șincai — La 150 de ani de la moartea sa*, CL, **12** , nr. 1, 1967, 3—9.
230. Macrea, D., *Gîndirea lingvistică a lui Ion Heliade Rădulescu*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 29—42.
231. Macrea, D., *A.T. Laurian*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 169—187.
232. Marcu, Florin, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, **Etymologicum magnum romaniae**, Ateneu, **4**, nr. 4, 1967, 6.
233. Mănucă, Mihai, *Mitropolitul Antim Ivireanul. Omul și opera* [cu o bibliografie de 24 de titluri], MMS, **43**, nr. 3—4, 1967, 300—306.
234. Milaș, Constantin, *Probleme de limbă în revista* **Albina românească** *(1829 — 1850)* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **13**, fasc. 1, 1968, 79—88.
235. Netea, Vasile, *Un precursor* [în lexicografie] — *Șincai*, ScTin., **23**, nr. 5728, 1967, 3.
236. Norocel, Epifanie, *Mitropolitul Veniamin Costachi și tipografia din Iași*, MMS, **43**, nr. 1—2, 1967, 71—79.
237. Octavian, G., *Gheorghe Șincai*, DN, **19**, nr. 5 673, 1966, 2.
238. Pervain, I., **Introducerea** *la* **Lexiconul românesc-nemțesc** *al lui I. Budai-Deleanu*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 43—51.
239. Popescu, Gh., *Radu Tempea — Grămăticul*, FSib., **23**, nr. 3768, 1967, 2.
240. Rizescu, I., *H. Tiktin și problemele de teorie a limbii*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 11—14.
241. Seche, Luiza, *O lucrare puțin cunoscută a lui Aron Pumnul* [*Convorbire între un tată și între fiul lui asupra limbei și literelor românești*, Cernăuți, 1850], LR, **17**, nr. 1, 1968, 79—83.
242. Speranță, Gheorghe, V., *Clerici români orientaliști*, ST, **19**, nr. 7—8, 1967, 359—374.
243. Speranță, Gheorghe, *Primul orientalist român modern: Constantin D. Georgian (1850—1904)*, ST, **19**, nr. 7—8, 1967, 521—534.
244. Stino, Aurel George, *N. Gane — în slujba graiului românesc*, Zori noi, **21**, nr. 5 963, 1967, 2.
245. Șora, Gh., *Primul lexicon enciclopedic românesc* [1847], F, **3**, nr. 10, 1967, 22.
246. Șora, Gheorghe, *120 de ani de la apariția primului lexicon enciclopedic românesc* [din 1847], GÎ, **19**, nr. 897, 1967, 4.
247. Țepelea, G.F., *Problema unității limbii literare în discuția periodicelor transilvane din preajma unirii* (1855), LL, 13, 1967, 129—145.
248. Țurlan, Valentin, *Preocupări de limbă în activitatea lui V.A. Urechia*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 191—198.
249. Țurlan, V., *Miron Costin despre limba și poporul român. 275 de ani de la moartea cronicarului*, Zori noi, **23**, nr. 6 851, 1967, 3.
250. Ursu, N.A., *Prima gramatică românească și modelul ei latin* [*Gramatica* lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanu], Cr., **2**, nr. 36, 1967, 10.
251. Ursu, N.A., *Modelul latin al* **Gramatichii** *lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul*, LR, **16**, nr. 5, 1967, 423—433.
252. Vornicescu, Nestor, *Literatura patristică și preocupările Mitropolitului Veniamin Costachi*, MMS, **43**, nr. 1—2, 1967, 49—60.

Recenzii

253. Csák, László, Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1966, 119 l., NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 167—169.
254. Csák, László, Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române I*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, 191 l., NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 346—349.
255. Oţetea, Coman, Vasile Netea, *George Barițiu — viaţa şi activitatea sa* (*George Barițiu — sa vie et son activité*), Bucarest, 1966, 366 p., RRH, **6**, nr. 5, 1967, 807—811.
256. Dănăilă, I., Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. I *De la origini pînă la 1880*, Bucureşti, 1966, Editura ştiinţifică, 192 p., SCL, **18**, nr. 2, 1967, 247—254.
257. Nichita, Ioana, Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, 119 p., RRL, **12**, nr. 1, 1967, 64—65.
258. Stoide, C.A., Turcu, Constantin, *Noi contribuţii la o istorie a lexicografiei române* [*Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. I de Mircea Seche], AnL, **17**, 1966, 111—122.
259. Tănase, Filip, G. Călinescu, *Ion Heliade Rădulescu şi şcoala sa*, Pentru socialism, **17**, nr. 4 069, 1967, 2.
260. Todoran, R., Ion Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ioan Budai-Deleanu*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 122 p., CL, **12**, nr. 2, 1967, 332—333.
261. Zam, Paul, Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, MMS, **43**, nr. 5—6, 1967, 434—436.

*

Vezi şi nr. 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618.

2. ISTORIA LIMBII ROMÂNE

262. Anghel, Dumitru, *Istoria alfabetului românesc*, În., **24**, nr. 7 100, 1967, 2.
263. Arvinte, Vasile, *Formarea limbii şi poporului român în lumina cercetărilor recente* [cu un rezumat în franceză], AnL, **17**, 1966, 13—33.
264. Căliman, Valeria, *Scrisul românesc cu caractere latine în Braşov şi Ţara Bîrsei în secolul al XVIII-lea* [cu trei facsimile în text], LL, 15, 1967, 151—166.
265. Contraş, Eugenia et Popescu-Marin, Magdalena, *La suffixation dans le roumain des XVIe—XVIIIe siècles*, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 397—416.
266. Daicovici, C., *Însemnări despre Dacia* (*II Limba română şi continuitatea*), St. **18**, nr. 7, 1967, 111—113; *IV. Însemnări vechi şi noi în problema limbii poporului geto-dac*, ib., nr. 9, 1967, 97—100.
267. Diaconescu, Ion, *Infinitivul lung în secolul al XVI-lea*, SCL, **18**, nr. 4, 1967, 435—446.
268. Dimitrescu, Florica, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 184 p.
269. Floca, Ioan, *Formarea şi dezvoltarea unitară a limbii şi a poporului român de o parte şi de alta a Carpaţilor*, MB, **16**, nr. 7—9, 1966, 410—416.
Vezi şi nr. 287.
270. Gheţie, Ion, *Asupra formei* ştie *de la ind. prez. pers. 3 sg.*, LR, **16**, nr. 5, 1967, 471—472.
271. Graur, Alexandru, *The Romance Character of Romanian* [Bibliotheca Historica Romaniae, 17], Bucharest, 1967, Publishing House of The Academy of The Socialist Republic of Romania, 74 p.
272. Mihăescu, Haralambie, *L'influence byzantino-slave en roumain aux XIIIe et XIVe siècles*, RRL, **12**, nr. 6, 1967, 489—505.
273. Mihăescu, Haralambie, *L'influence byzantino-slave en roumain au XVe siècle*, RRL, **13**, nr. 1, 1968, 11—27.
274. Negoiţă C.N., *Leopardi şi latinitatea limbii române*, Argeş, **3**, nr. 2, 1968, 16.
275. Petrovici, E., *Elementele sud-slave orientale ale istroromânei şi problema teritoriului de formare a limbii române* [cu 1 hartă], CL, **12**, nr. 1, 1967, 11—19.

276. Rosetti, Al., *Sur la reconstruction du dace* [pe marginea lucrării lui G. Reichenkron, *Das Dakische (rekonstruiert aus dem Rumänischen)* C. Winter, Heidelberg, 1966, 1 vol. în —8°, 226 p.], RRL, **12**, nr. 2, 1967, 163—164.

*

Vezi și nr. 302, 406, 747, 866, 867, 871.

Recenzii

277. Ciulei, Gheorghe junior, *Limba traco-dacilor* [ed. a II-a, de I.I. Russu], Oriz. **18**, nr. 11, 1967, 89.
278. Cojocaru, C., H. Mihăescu : *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea* [București, 1966], Ateneu, **5**, nr. 2, 1968, 12, 13.
279. Cojocaru, C., Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române* [volumele IV, V și VI, București, 1966], Ateneu, **4**, nr. 4, 1967, 6.
280. Constantin, A., *Istoria limbii române*, Vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965, 437 p., MMS, **43**, nr. 3—4, 1967, 327—328.
281. Goga, Ecaterina, Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. IV, V, VI, Editura științifică, București, 1966, 454 p., RRL, **12**, nr. 2, 1967, 177—181.
282. Jica, S., H. Mihăescu : *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea* [București, 1967], Cr., **2**, nr. 16, 1967, 10.
283. Mării, I., Al. Rosetti, *Istoria limbii române* [volumele IV, V și VI, București, 1966], St., **18**, nr. 3, 1967, 112—114.
284. Mării, I., H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 227 p., CL, **12**, nr. 2, 1967, 327—332.
285. Tanașoca, Șerban, H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea (L'influence grecque dans la langue roumaine jusqu'au XVe siècle)*, Ed. Academiei, Bucarest, 1966, 225 p., RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 603—605.
286. Zam., Paul, H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române* [pînă în secolul al XV-lea], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 225 p., MMS, **43**, nr. 3—4, 1967, 315—316.
287. * * * Ion Floca, *Formarea și dezvoltarea unitară a limbii și a poporului român de o parte și de alta a Carpaților*, în „Mitropolia Banatului", XVI (1966), nr. 7—9, p. 410—416, ST, **19**, nr. 3—4, 1967, 225—226.

*

Vezi și nr. 545, 772, 777, 799.

3. FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

288. Avram, Andrei, *Sur la distance entre phonèmes*, Cahiers, **4**, 1967, 17—21.
289. Avram, Andrei, *La voyelle* [u] *dans* **umbla**, **umfla**, **umple(a)** *et quelques questions connexes*, RRL, **13**, nr. 1, 1968, 73—82.
290. Bojan, Teodor, *În legătură cu afereza lui* **a** *din rom.* **ptier**, CL, **12**, nr. 2, 1967, 211—214.
291. Király, F., *Într-o problemă controversată în lingvistica românească: ce fel de raport există între cantitatea vocalelor și accentul cuvintelor*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 63—73.
292. Maneca, Constant, *Considérations statistiques sur les finales vocaliques en roumain* [cu 7 figuri în text], RRL, **13**, nr. 1, 1968, 61—71.
293. Petrovici, Emil, *Neutralizarea în limba română a opozițiilor consonantice în sandhi și problema lui pseudo* **-i** *final*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 207—209.
294. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *La structure phonologique des mots polysyllabiques*, Cahiers, **4**, 1967, 199—215.
295. Rosetti, A., *Une ou deux solutions?* [în legătură cu diftongii *oa*, *ea* din română], Cahiers, **4**, 1967, 217—218.
296. Șuteu, Valeriu, *Caracteristici acustice și fonetice ale sunetelor bilabiale explozive românești* [*p*] *și* [b] [cu 13 figuri în afară de text], SCL, **18**, nr. 4, 1967, 393—405.

297. Vasiliu, E., *Considérations typologiques sur la phonologie transformationnelle des parlers dacoroumains*, Cahiers, **4**, 1967, 253—260.
298. Vasiliu, Em., *Pentru o fonologie generativă a dialectelor dacoromâne* [cu 2 hărți și 7 tabele], SCL, **18**, nr. 2, 1967, 141—157.

*

Vezi și nr. 67, 68, 69, 103, 109, 119, 169, 268, 303, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 477, 634, 769, 845, 867.

Recenzii

299. Avram, Andrei, Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, București, Editura științifică, 1965, 150 p. (+ 1 tablou în afara textului), SCL, **19**, nr. 1, 1968, 72—79.
300. Teiszler, Pál, Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, București, 1965, Editura științifică, 150 p., NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 379.

*

Vezi și nr. 137, 141, 150.

4. DIALECTOLOGIE

301. Binder, Ștefan, *Contribuții la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare românești* [cu rezumate în germană și rusă], AUT, **5**, 1967, 49—72.
302. Brîncuș, Gr., *Elementele lexicale autohtone în dialectul aromân*, SCL, **18**, nr. 5, 1967, 491—505.
303. Caragiu-Marioțeanu, Matilda, *Structura silabei în aromână*, ELS, 193—210.
304. Chițu, Ioan N., *Regiunea București — o interesantă zonă lingvistică*, SR, **20**, nr. 5 668, 1967, 2.
305. Cohuț, Cornelia și Mărdărescu, Maria, *Analiza acustică a vocalelor meglenoromâne* [cu 12 tabele și 2 figuri în text], SCL, **19**, nr. 1, 1968, 11—28.
306. Flora, Radu, *Despre inconsistența graiurilor periferice și izolate. Chestiuni de metodologie și lingvistică generală*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 281—290.
307. Iancu, Victor, *Originea și evoluția palatalizării dentalelor românești*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 297—311.
308. Iancu, Victor, *Răspîndirea geografică a palatalizării dentalelor în limba română* [cu 7 hărți în text], SCL, **18**, nr. 5, 1967, 541—553.
309. Lăzărescu, Paul, *În legătură cu raporturile dintre limba standard și graiurile locale (Pe baza datelor ALR I și NALR I Oltenia)* [cu 7 hărți în text], SCL, **18**, nr. 2, 1967, 187—201.
310. Petrișor, Marin, *Graiurile bufenilor din Banat*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 147—153.
311. Petrovici, E., Neiescu, P., *Inconsistența enclavelor lingvistice* [răspuns la art. lui Radu Flora de la nr. 306 al prezentei bibliografii], SCL, **18**, nr. 3, 1967, 291—296.
312. Rusu, Gr., *Sistemul fonologic al unui grai din Muntenia*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 53—62.
313. Rusu, Valeriu, *Consoana ș în limba română* [cu 6 hărți în text], SCL, **18**, nr. 2, 1967, 169—186.
314. Stoia-Udrea, Ion, *Cuvinte care dispar* [regionalisme : *cet, păcurar, curcubătă, ai, fușciu, leoarfă, a cure*], Drapelul roșu, **24**, nr. 7 048, 1967, 2.
315. Teaha, Teofil, *Cîteva probleme privind delimitarea unor arii dialectale în Oltenia* [pe baza NALR I — Oltenia], LR, **16**, nr. 5, 1967, 449—470.
316. Teaha, Teofil, *Vocalele finale silabice* **(-u, -i)** *în graiurile din Crișana* [cu o hartă și 2 tabele în text], SCL, **19**, nr. 1, 1968, 3—10.
317. Teaha, Teofil, *Observații asupra interpretărilor faptelor de limbă de către subiectul vorbitor într-o anchetă dialectală*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 155—161.
318. Tevkavčié, Pavao, *Quelques problèmes de l'interprétation structurale des formes verbales istro-romanes (Étude comparative sur les dialectes rovignais et dignanais)*, RRL, **12**, nr. 3, 1967, 209—228.

319. Udrescu, D., *Glosar regional. Argeş*, Bucureşti, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 305 p. în -8°.

320. Vulpe, Magdalena, *Fapt dialectal şi fapt popular* [cu 2 hărţi în text şi o hartă în afară de text], SCL, **18**, nr. 4, 1967, 369—377.

321. * * * Academia Republicii Socialiste România, Centrul de cercetări fonetice şi dialectale, *Glosar dialectal Oltenia* întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din Bucureşti, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 131 p.

321 bis. * * * *Lexic regional* [volumul] 2, redactor coordonator: Lucreţia Mareş. Autorii culegerilor: Dem. Ahriţculesei, Nicolae Bembea, Ioan Bettisch, Gh. Boga, Dionisie Bucur, Aurel Bugariu, Traian Cantemir, Ioan Codău, Traian Cucu, Ilie Dan, Vasile Feneşan, Iorgu Gane, Gh. Haş, Victor Iancu, Ioan Lazăr, Ion Lăzărescu, Gh. Crihan Măgură, Ion Moise, Gh. Neagu, Ion Nijloveanu, Sevastia Oprescu, Stelian Oprescu, Liliana Parfene, Gh. Pop, Octavian Răuţ, Mircea Seche, Zaharia Sîngeorzan, Ioan Tămaş, Vasile Zdrenghea. Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 156 p. + erata.

322. * * * Academia Republicii Socialiste România—Filiala Cluj, Institutul de lingvistică şi istorie literară, *Micul atlas lingvistic român*, Partea II (ALRM II). Serie nouă. Vol. II. A. Plante. B. Ciinele, pisica. C. Animale sălbatice. D. Păsări sălbatice. E. Vînătoare. F. Tîrîtoare, amfibii. G. Pescuit. H. Insecte. I. Timpul. J. Configuraţia terenului. K. Ape, umiditate, navigaţie. L. Comunicaţii. M. Naţiuni, categorii sociale. N. Şcoala. O. Armata. P. Conflicte, justiţie. R. Bani, comerţ. S. Măsuri, greutăţi. T. Obiecte de uz casnic. Întocmit de Institutul de lingvistică şi istorie literară al Academiei Republicii Socialiste România, Filiala din Cluj. Sub redacţia acad. Emil Petrovici. Redactor principal: prof. univ. Ioan Pătruţ. Redactor: Pia Gradea. Colaboratori: Rodica Orza, Ion Mării, Grigore Rusu. Cartograf principal, tehnoredactor: Ştefan Poenaru. Cartograf: Maria Gombos. Material cules de acad. Emil Petrovici în anii 1929—1938. Materialul din punctul 02 a fost adunat de Ştefan Paşca, cel din punctele 010 şi 012 de Theodor Capidan. Vol. III. A. Bucătărie, mîncăruri, băuturi, alimente, coloniale. B. Tutun. C. Îmbrăcăminte, încălţăminte, farduri, podoabe, lucru de mînă. D. Culori. E. Spălat, călcat, igienă. F. Fire, caracter, sentimente. G. Petreceri, distracţii. H. Muzică. I. Jocuri de copii. J. Salutul. K. Varia. L. Nume de persoană. M. Superstiţii. Întocmit de Institutul de lingvistică şi istorie literară al Academiei Republicii Socialiste România, Filiala din Cluj. Sub redacţia acad. Emil Petrovici. Redactor principal: prof. univ. Ioan Pătruţ. Redactori: Pia Gradea, Rodica Orza. Colaborator: Ion Mării. Cartograf principal, tehnoredactor: Ştefan Poenaru. Cartograf: Maria Gombos. Material cules de acad. Emil Petrovici în anii 1929—1938. Materialul din punctul 02 a fost adunat de Ştefan Paşca, cel din punctele 010 şi 012 de Theodor Capidan. Bucureşti, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România. Vol. II: 28 p. + hărţile nr. 425—862. Vol. III: 28 p. + hărţile nr. 863—1314.
Vezi recenzia de la nr. 327.

323. * * * Academia Republicii Socialiste România. Centrul de cercetări fonetice şi dialectale. *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. I. Oltenia.* Întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din Bucureşti, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu. Cartografi: Emilian Georgescu şi Constanţa Mateescu. Coperta: Ion Petraşcu. Bucureşti, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, XVI + 196 p. [XVI+8 hărţi introductive, 147 de hărţi lingvistice, 12 planşe cu material necartografiat şi 40 de hărţi interpretative].
Vezi recenziile de la nr. 329, 332, 333, 334.

324. * * * Academia Republicii Socialiste România. Centrul de cercetări fonetice şi dialectale. *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din Bucureşti, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 437 p.

*

Vezi şi nr. 81, 103, 270, 275, 401, 414, 416, 426, 431, 436, 472, 540, 541, 542, 546, 549, 551, 554, 555, 642, 647, 662.

Recenzii

325. Ciobanu, Nicoleta, *Studii de dialectologie română* [de Boris Cazacu, Bucureşti, 1966], Drumul socialismului, **18**, nr. 3 707, 1966, 2.
326. Giosu, Ştefan, *Atlasul lingvistic român*. Serie nouă, Editura Academiei Republicii Socialiste România, vol. IV, 1965, vol. V, 1966, AnŞtUI, **13**, nr. 2, 1967, 249—250.
327. Grecu, Doina, *Noi volume ale Atlasului lingvistic român* [ALRM II, vol. II, III], T, **11**, nr. 32, 1967, 6.
328. Ionică, Ion, *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a (ALR II), serie nouă, vol. V, întocmit de Institutul de lingvistică şi istorie literară al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România, sub direcţia acad. Emil Petrovici [Cluj], 1966, LR, **16**, nr. 5, 1967, 475—478.
329. Istrate, G., *Noul atlas lingvistic român* [*I. Oltenia*, Bucureşti, 1967], Cr., **3**, nr. 2, 1968, 9.
330. Mării, I., G. Alexici., *Texte din literatura poporană română*. Tom. II (inedit) publicat cu un studiu introductiv, note şi glosar de Ion Muşlea. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1966, 283 l., NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 185—186.
331. Mihăescu, H., *Atlasul lingvistic român* [Atlas linguistique roumain]. Nouvelle série, Vol. V : A. Nature, caractère, sentiments ; B. Amusements, distractions ; C. Musique ; D. Jeux d'enfants ; E. Salutation ; F. Divers ; G. Noms de personnes ; H. Superstitions. Bucarest, 1966, cartes 1237—1570 (Academia Republicii Socialiste România, Filiala din Cluj. Institutul de lingvistică şi istorie literară), RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 319—320.
332. Mihăescu, H., *Noul atlas lingvistic român pe regiuni — Oltenia I*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu (*Le nouvel Atlas linguistique roumain par régions*, élaboré sous la direction de Boris Cazacu par Teofil Teaha, Ion Ionică et Valeriu Rusu). Bucureşti, 1967, XVI, 196 p. (Academia Republicii Socialiste România. Centrul de cercetări fonetice şi dialectale), SCL, **18**, nr. 6, 1967, 677—678.
333. Petrişor, Marin, *Noi cercetări dialectale despre graiul oltenesc* [despre *Noul atlas lingvistic român pe regiuni — I Oltenia*, Bucureşti, 1967], Înainte, **24**, nr. 7 047, 1967, 2.
334. Popescu, Radu Sp., *Noul atlas lingvistic român pe regiuni — Oltenia (I)*, F, **3**, nr. 11, 1967, 2.
335. Rusu, Valeriu, Cristea Sandu-Timoc, *Cîntece bătrîneşti şi doine*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, LR, **17**, nr. 2, 1968, 183—184.
336. Saramandu, N., B. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 191 p., SCL, **18**, nr. 2, 1967, 244—247 ; vezi şi varianta în franceză din RRL, **12**, nr. 3, 1967, 262—265.

*

Vezi şi nr. 492, 557, 558.

5. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

337. Avram, Mioara, *Probleme actuale ale studiilor de gramatică românească*, PGS, 20—24.
338. Brainerd, Barron, *A transformational-generative grammar for Rumanian numerical-expressions* [cu 12 trimiteri bibliografice], Cahiers, **4**, 1967, 35—45.
339. Byck, Jacques, *Studii şi articole. Pagini alese* [cu un studiu introductiv, tabel cronologic al lucrărilor lui J. Byck de Florica Dimitrescu], Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 276 p.
Vezi recenziile de la nr. 347, 348, 349, 350.
340. Chirvai, Lili, Hales, Elvira, Mărculeţiu, Silvia, Soltyski, Silvia, *Observations sur la grammaire mécanique de la langue roumaine*, Cahiers, **4**, 1967, 47—53.
341. Graur, Al., *Cîteva concluzii* [la Sesiunea metodico-ştiinţifică de la Braşov, 31 martie — 1 aprilie 1965], PGS, 133—134.
342. Popescu, Ştefania, *Culegere de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă*, Bucureşti, 1968, Editura didactică şi pedagogică, 495 p.

343. Tutoveanu, Alecsandrina, *Aspecte ale predării limbii române în lumina ediției a II-a a* **Gramaticii Academiei** *Republicii Socialiste România*, PGS, 25—31.
344. * * * Societatea de științe istorice și filologice din Republica Socialistă România, *Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu*, Coordonator : G. Beldescu [11 articole ; lucrările sesiunii metodico-științifice din 31 martie — 1 aprilie 1965 — Brașov], București 1967, Editura didactică și pedagogică, 136 p.
Vezi recenziile de la nr. 345, 346.

*

Vezi și nr. 121, 122, 123, 124, 159, 165, 190, 191, 239, 240, 250, 251, 619, 944, 952, 964, 966.

Recenzii

345. Crașoveanu, D., *Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu* [București, 1967], Oriz., **18**, nr. 11, 1967, 84—85.
346. Marinescu, Eugen, *Probleme de gramatică și stilistică* [în școala generală și liceu, București, 1967], ScTin., **23**, nr. 5 695, 1967, 2.
347. Mării, I., Jacques Byck, *Studii și articole* (Editura Academiei [sic !], 1967), St., **18**, nr. 9, 1967, 113—114.
348. Radu, Gh., Jacques Byck, *Studii și articole. Pagini alese*, București, Editura științifică, 1967, LR, **17**, nr. 1, 1968, 94—95.
349. Saramandu, Manuela, Jacques Byck, *Studii și articole*, București, Editura științifică, 1967, 274 p., SCL, **18**, nr. 6, 1967, 681—683.
350. Tomșa, Manuela, *Studii și articole* de Jacques Byck, Argeș, **2**, nr. 5, 1967, 15.

*

Vezi și nr. 131, 666, 668.

b. Morfologie

351. Avram, Mioara, *Genul „comun" în limba română*, SCL, **18**, nr. 5, 1967, 479—489.
352. Chiricuță-Marinovici, Rita, *Regimul contextual al locuțiunilor adverbiale* **de tot** *și* **cu totul**, CL, **12**, nr. 2, 1967, 227—233.
353. Coja, Ion Z., *Observații cu privire la sensul contextual al substantivelor* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 83—104.
354. Coja, Ion, *Note asupra flexiunii verbale la persoana a III-a*, SCL, **19**, nr. 1, 1968, 29—34.
355. Combiescu, Mariana, *Despre definirea diatezei în limba română*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 87—91.
356. Crașoveanu, D., *Locuțiuni prepoziționale*, AUT, **5**, 1967, 227—231.
357. Diaconescu, Ion, *Observații cu privire la valoarea infinitivului în limba română*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 111—121.
358. Diaconescu, Paula, *Numărul și genul substantivului românesc*, ELS, 237—260.
359. Dimitriu, C., *Observații în legătură cu verbele semiauxiliare de aspect*, LR, **16**, nr. 4, 1967, 297—303.
360. Graur, Al., **Cine, ce**, LL, 14, 1967, 119—125.
361. Graur, A., *De nouveau sur l'article postposé en roumain*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 3—18.
362. Guțu-Romalo, Valeria, *Articolul și categoria determinării în limba română actuală*, ELS, 225—236.
363. Guțu-Romalo, Valeria, *În problema clasificării verbelor (Încercare de clasificare sintagmatică)*, ELS, 291—305.
364. Iordan, Iorgu, Guțu-Romalo, Valeria, Niculescu, Alexandru, *Structura morfologică a limbii române contemporane* [cu o bibliografie de 642 de titluri], București, 1967, Editura științifică, 356 p.
Vezi recenziile de la nr. 371, 372.
365. Manoliu, Maria, *Distribution et statistique. Esquisse de classification des pronoms du daco-roumain contemporain standard*, Cahiers, 4, 1967, 143—170.

366. Manoliu, Maria, *Schiță de clasificare structurală a adjectivelor din limba română*, ELS, 263—273.
367. Manoliu, Maria, *Genitivul pronumelui personal în limba română contemporană*, ELS, 274—290.
368. Manoliu, Maria, *Puncte de vedere asupra categoriei gramaticale* [cu o bibliografie de 27 de titluri], LR, **17**, nr. 2, 1968, 101—109.
369. Rosetti, A., *Sur le neutre en roumain*, RRL, **13**, nr. 1, 1968, 3—10.
370. Vasiliu, Laura, *Asupra definirii prepoziției*, ELS, 306—309.

*

Vezi și nr. 80, 99, 120, 160, 175, 179, 184, 187, 188, 267, 270, 393, 400, 707, 750, 755, 758, 770, 865.

Recenzii

371. Iancu, Victor, *Structura morfologică a limbii române contemporane* [de Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, București, 1967], Pentru socialism, **17**, nr. 4 196, 1967, 2.
372. Ș[uteu], F[lora], Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo și Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura științifică, 1967, 351 p., LR, **17**, nr. 2, 1968, 185—186.

*

Vezi și nr. 778.

c. Sintaxă

373. Alexandrescu, Ecaterina, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și ale regentelor acestora*, LL, 15, 1967, 167—177.
374. Constantinescu, Gh., *Cu privire la analiza sintactică a textelor propuse în LR nr. 5 și 6/1963 și la soluțiile publicate ulterior (în nr. 1 și 5/1965 și 2/1966)*, LR, **16**, nr. 5, 1967, 401—405.
375. Dimitriu, C., *Observații în legătură cu propoziția apozitivă*, AnL, **17**, 1966, 151—163.
376. Drașoveanu, D.D., *Despre elementul predicativ suplimentar*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 235—242.
377. Ghinescu, Florinte, *Despre unele forme verbale compuse cu „a fi"*, LL, 14, 1967, 135—141.
378. Golopenția-Eretescu, Sanda, *Règles de structure de la phrase en roumain actuel*, Cahiers, **4**, 1967, 65—71.
379. Graur, Al., **Mi-l trebuie**, CL, **12**, nr. 2, 1967, 225—226.
380. Hodiș, V., *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv (II)*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 271—288.
381. Hodiș, V., *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, LR, **16**, nr. 6, 1967, 485—489.
382. Iordan, Iorgu, *Tendințe sintactice în limba română actuală*. Universitatea București, Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român, Sinaia, 25 iulie — 25 august 1966, București, 1966, 28 p.; versiunea în franceză *Tendances syntaxiques dans le roumain actuel*, București, 1966, 37 p.
383. Mancaș, Mihaela, *Aspects de la grammaire de coordination en roumain*, Cahiers, **4**, 1967, 107—141.
384. Trandafir, Gh., *Contribuții la definirea complementului circumstanțial sociativ în limba română*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 175—177.
385. Vasiliu, Laura, *Some aspects of the grammar of the verb phrase with special reference to prepositional constructions*, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 341—367.

*

Vezi și nr. 82, 114, 115, 116, 117, 161, 162, 170, 171, 189, 387, 636, 647, 653, 695, 696, 697, 762, 765, 933, 934, 945, 955, 956, 970.

Recenzii

Vezi nr. 157.

6. LEXICOLOGIE

a. Semasiologie, onomasiologie, statistică lexicală, terminologie, formarea cuvintelor

386. Apreotesei, Cezar, *Observații asupra tipurilor și clasificării calcurilor lingvistice*, AUT, **4**, 1966, 145—151.
387. Asan, Finuța și Ciobanu, Fulvia, *Cuvintele compuse și grupurile sintactice stabile*, SMFC, 4, 1967, 235—252.
388. Avram, Mioara, *Contribuții la studierea derivării cu* **-iv**, SMFC, 4, 1967, 87—111.
389. Bacalbașa, N., *Unele considerații asupra stabilirii terminologiei piscicole românești cu deosebită referire la uneltele de pescuit*, [cu 7 trimiteri bibliografice], Bul. Pisc., **25**, nr. 5, 1966, 88—92.
390. Băcescu, M., Rosetti-Bălănescu, C., Cătuneanu, Ion, I., Vasiliu, G.D. și Filipașcu, Al., *Nomenclatorul păsărilor din Republica Socialistă România*, RM, **4**, nr. 2, 1967, 193—202.
391. Bojan, Maria, *Seria sinonimică a cuvîntului* **flacără**, CL, **12**, nr. 1, 1967, 89—96.
392. Bojan, Maria, *Despre sensurile concrete ale rom.* **inimă**, CL, **12**, nr. 2, 1967, 243—248.
393. Carabulea, Elena și Popescu-Marin, Magdalena, *Exprimarea numelui de acțiune prin substantive cu formă de infinitiv lung și de supin*, SMFC, 4, 1967, 277—320.
394. Chivescu, R., *Un dicționar al filmului* [discută terminologie specifică domeniului], VN, **23**, nr. 11, 1967, 5.
395. Contraș, Eugenia, *Sufixul* **-uț(ă)**, SMFC, 4, 1967, 143—161.
396. Coteanu, Ion, *A propos de la répartition stylistique du vocabulaire roumain actuel*, Université de Bucarest, Cours d'été et colloques scientifiques, Sinaia, 25 juillet — 25 août 1966, Bucarest, 20 p.
397. Creța, Zorela, *Sufixele peiorative*, SMFC, 4, 1967, 177—194.
398. Dobrescu, Gheorghe, *Sufixul verbal* **-ci**, SMFC, 4, 1967, 37—45.
399. Dominte, Constantin, *Sufixul* **-erie** *în limba română*, SMFC, 4, 1967, 69—79.
400. Dragomir, A. și Miclău, P., *Media statistică a motivării cuvintelor prin morfeme în limba română* [cu rezumate în rusă și engleză], AUT, **4**, 1966, 153—167.
401. Dumistrăcel, Stelian, *Numele mașinilor agricole în graiurile limbii române, pe baza ALR. — Creații pe teren românesc și împrumuturi din alte limbi, cu circulație locală —*, LR, **16**, nr. 6, 1967, 499—512.
402. Ficșinescu, Florica, *Prefixul negativ* **in-**, SMFC, **4**, 1967, 3—14.
403. Gheorghiu, Domnica, *În legătură cu terminologia culorilor din limba română*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 39—49.
404. Gheorghiu, Mircea, *Inovații și formații noi în limba presei actuale*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 131—134.
405. Gherman, Cristina, *Prefixul* **para-**, SMFC, 4, 1967, 15—21.
406. Goldiș-Poalelungi, Ana, *Aspecte istorice ale unei sinonimii* : **Cuvînt-rezon-motiv-rațiune**, LL, 15, 1967, 179—191.
407. Gomboșiu, V., Zane, El., *Contribuții la stabilirea terminologiei piscicole românești (IV) Unelte de pescuit* [cu 16 trimiteri bibliografice], Bul. Pisc., **25**, nr. 2, 1966, 77—93.
408. Graur, Al., *Sufixul* **-etă**, SMFC, 4, 1967, 81—86.
409. Hristea, Th., *Le calque de structure dans la langue roumaine*, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 279—288.
410. Hristea, Th., *Tipuri de etimologie populară*, LR, **16**, nr. 3, 1967, 237—251.
411. Hristea, Th., *Tipuri de calc lingvistic*, SCL, **18**, nr. 5, 1967, 507—527.
412. Hristea, Valentina, *Adjectivarea gerunziului*, SMFC, 4, 1967, 253—276.
413. Ionescu-Bujor, Claudiu, *Dicționar O.N.U.* [explică termeni legați de activitatea O.N.U.], VSt., **13**, nr. 12, 1968, 9.
414. Lăzărescu, Paul, *Termeni referitori la preparate culinare în graiurile oltenești* [cu 2 hărți în text], SCL, **18**, nr. 6, 1967, 617—625.
415. Maneca, Constant, *Probleme actuale ale terminologiei științifice și tehnice românești*, LR, **16**, nr. 6, 1967, 491—498.

416. Mareş, Lucreţia, *Termeni pentru noţiunea de „febră" în limba română* [cu 2 hărţi în text], LR, **17**, nr, 1, 1968, 25—37.
417. Marin, Georgeta, *Verbe derivate de la formule de adresare, de urare, înjurături etc.*, SMFC, 4, 1967, 209—216.
418. Marin, Georgeta, *Verbe derivate de la interjecţii onomatopeice*, SMFC, 4, 1967, 217—234.
419. Mihail, Zamfira, *Despre regionalismul* **şapcă** *şi neologismul omonim* [cu 2 hărţi în afară de text], AnL, **17**, 1966, 143—150.
420. Mihăescu, N. [La rubrica : Vorbe din popor şi tîlcurile lor] *Vorbe din popor şi tîlcurile lor* [*harţă, a hărţui*], Albina, **71**, nr. 1, 1968, 2; **Umblă teleleu**, ib., nr. 3, 1968, 6; **„A spune verde în faţă..."**, ib., nr. 5, 1968, 7.
421. Mihăilă, G., *Contribuţii la studiul calcului lingvistic* (*Pe baza textelor bilingve slavo-române din sec. al XVI-lea*), SCL, **18**, nr. 5, 1967, 529—539.
422. M.R., *Dicţionar* [explică termenii *inducţie, deducţie, inadaptabil*], Col., **3**, nr. 9, 1967, 14.
423. Noica, Constantin, *Rostirea filozofică românească. Analiza termenilor* : **rostire, întru, fire** *şi* **fiinţă**, RF, **14**, nr. 6, 1967, 659—668.
424. Noica Constantin, [serie de articole cu titlu comun] *Rostirea filozofică românească.* **Sinele** *şi* **sinea**, Cr., **2**, nr. 42, 1967, 9; **Trecere, petrecere**, ib., nr. 44, 1967, 9; **Vremea vremuieşte**, nr. 46, 1967, 9; **Infinit** *şi* **infinire** *la Eminescu*, nr. 48, 1967, 9; **Troienire**, nr. 50, 1967, 9; *Despre ctitoriile prefixului „în"*, ib. **3**, nr. 4, 1968, 9.
425. Noica, Constantin, [serie de articole cu titlu comun] *Rostirea filozofică românească. Trei cuvinte ale lui Cantemir* [*ceinţă, feldeinţă* şi *cîtinţă*], GL, **15**, nr. 9, 1968, 7; **În temeiul codrului** *sau despre cuvîntul* **temei**, ib., nr. 10, 1968, 3.
426. Petcu, Stela, *Contribuţii la studiul terminologiei albinăritului în limba română* (*pe baza ALR, serie nouă*), CL, **12**, nr. 2, 1967, 257—270.
427. Popa, Eleonora, *Sufixe moţionale pentru formarea masculinului*, SMFC, 4, 1967, 163—179.
428. Popovici, Ion, *Mic dicţionar psiho-pedagogic*, [explică termeni din acest domeniu], Col., **3**, nr. 3, 1967, 23; [la rubrica : Dicţionar] ib., nr. 4, 1967, 8; nr. 5, 1967, 13.
429. Radu, Mircea, *Observaţii în legătură cu sinonimia, sistemul vocabularului şi raportul limbii cu gîndirea*, LL, 13, 1967, 107—128.
430. Rizescu, I., *Prefixele* **pro-** *în limba română*, SMFC, 4, 1967, 23—30.
431. Rizescu, I., *Prefixele regionale dacoromâneşti* **zăr-** *şi* **dor-**, SMFC, 4, 1967, 31—36.
432. Săteanu, Cornel, *Sintagme cu indicator al originii* [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 47—52.
433. Seche, Luiza, *Juxtapunerea sinonimică în limba română*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 103—113.
434. Slave, Elena, *Organizarea sintagmatică şi semantică a proverbelor* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 173—190.
435. Şerban, V., *Sufixul românesc* **-eaţă** [cu rezumate în rusă şi franceză], AUT, **4**, 1966, 169—186.
436. Şerban, Valentina, *Denumiri ale unor măsuri de greutate în graiurile dacoromâne* [cu o hartă în text], CL, **12**, nr. 2, 1967, 249—255.
437. Ştefan, Ion, *Terminologia unei noţiuni de prozodie*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 163—172.
438. Ştefănescu, C.P., *Cîteva consideraţii pe marginea unor termeni geografici*, SCGeogr., **14**, nr. 1, 1967, 75—80.
439. Ştefănescu-Goangă, Zizi şi Ţugulea, Tatiana, *Verbe derivate de la nume de agent*, SMFC, 4, 1967, 195—207.
440. Vasiliu, G.D., *Despre unii termeni piscicoli*, Bul. Pisc., **25**, nr. 3, 1966, 90—92.
441. Vasiliu, Laura, *Sufixul verbal* **-ui** *şi compusele lui*, SMFC, 4, 1967, 113—142.
442. Vieru, Sorin, *Rostirea filozofică românească.* **Seama**, Cr., **3**, nr. 1, 1968, 9.
443. Vincenz, Ileana, *Les degrés de signification en roumain*, Cahiers, **4**, 1967, 261—268.
444. Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Sufixul antroponimic* **-ea**, SMFC, 4, 1967, 47—68.
445. * * * *Dicţionar (neenciclopedic) în cuvinte şi imagini* [din domeniul artelor], VSt., **12**, nr. 26—27, 1967, 21.
446. * * * *Mic dicţionar al grefelor* [termeni medicali : *autogrefă, homogrefă, heterogrefă, transplant, transplantări, alloplastie* sau *grefă alloplastică, imunitate* sau *reacţie imunologică, antigene, anticorpi, toleranţă biologică, substanţe imunopresoare*], Fl., **17**, nr. 4, 1968, 19.
447. * * * Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din Bucureşti, *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea.

Redactori responsabili: acad. Al. Graur și Mioara Avram [cu 19 articole], [București], 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 336 p. + erata.

448. * * * *Termeni diplomatici uzuali*, Lumea, **5**, nr. 11, 1967, 31.

*

Vezi și nr. 70, 71, 83, 104, 110, 113, 158, 173, 189, 247, 265, 314, 319, 324, 638, 643, 651, 652, 655, 657, 659, 683, 685, 687, 691, 692, 694, 695, 700, 703, 708, 709, 756, 757, 927, 949, 967, 969.

Recenzii

449. Iliescu, Maria, Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, 402 p., RRL, **12**, nr. 5, 1967, 453—454.
450. Kelemen, Béla, Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966 XI + 402 l., NyIK **11**, nr. 2, 1967, 343—345.
451. Marcu, Liviu, V. Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, [București, 1966] RRH, **6**, nr. 2, 1967, 301—305.
452. Mării, Ion, Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, 402 p., CL, **12**, nr. 1, 1967, 139—142.
453. Nicolescu, Aurel, Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, 1966, 402 p., SCL, **18**, nr. 5, 1967, 584—589.
454. Țâra, V., Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 402 p., AUT, **5**, 1967, 284—287.
455. Vöő, István, *Studii de lexicologie*, Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj, 1965, 232, l., NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 382—385.

*

Vezi și nr. 132, 133, 138, 141, 144, 149, 151.

b. Etimologie

456. Alexandrescu, Sică, **Pațachina** *sau pățania unui cuvînt*, în vol. *Un comedianț și o fată de familie și alte schițe*, [București], Editura pentru literatură, 1967, p. 152—162.
457. Avram, Andrei, *Note etimologice* [*maghistă, magiárcă, mahiávă, malcăvăț, maraniói, mátină, măgherúște, măláci, mămălátiță, măneréi, mărăcá, mărnicós, mătinós, meci, miciu* — cuvinte din DLR], LR, **16**, nr. 3, 1967, 253—263.
458. Binder, Ștefan, *Contribuții la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare românești* [cu rezumate în rusă și germană], AUT, **4**, 1966, 221—245.
459. Bugeanu, Dan, [Note etimologice și lexicale] *Neam*, LR, **16**, nr. 4, 1967, 313—314.
460. Bugeanu, Dan, *Note etimologice și lexicale. Este* **popor** *un cuvînt împrumutat?*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 51—57.
461. Bugeanu, Dan, [Note etimologice și lexicale] *Pondrav*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 129—130.
462. Filipașcu, Al., *Note etimologice și lexicale* [*Tătarcă*], LR, **17**, nr. 1, 1968, 57—61.
463. Filipașcu, Al., *Note etimologice și lexicale. Gotcă, got, goța, gote, goațe, gotcan etc.*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 123—129.
464. Frățilă, V., *Note de lexicologie românească* [*dedá, desfáce, desfăceá, duiós, înieptá, lótru, loátră, lumea ochilor, luna ochilor, mogzănie, muierós, munúnă, pedéstru, răsfúnde, revărsát, stéblă, strîmbúț, strîmbuléte, timpuri, tîrnosi, țipa, văratic, -ă, tomnatic, -ă, zăușî*], AUT, **4**, 1966, 247—257.
465. Frățilă, V., *Note lexicale și etimologice* [*a (se) nămînji, pîrica, războlî, sfăr(î)má, sfîrnîî, sfurńî, srumńî, sfîrńicá, fărîmicá, sfărmătoáre, sfurńitoáre;* cu o hartă în text], AUT, **5**, 1967, 233—236.
466. Frățilă, V., *Note etimologice și lexicale* [*broc de vin, plut, plutî, plutît, -ă, pluștî, plotocî, plotocît, -ă, plotoacá, gestrî, ghiștî, trómăna*], LR, **17**, nr. 1, 1968, 62—65.

467. Gămulescu, Dorin, *Etimologii românești (Contribuții la studiul unor cuvinte de origine slavă din limba română)* [*cher, gărîmă, ométiță, săjac, vîrtelniță, zăclopot, lupidrag*], SCL, **18**, nr. 5, 1967, 563—569.
468. Hamp, Eric P., *„Zmeură"*, RRL, **12**, nr. 6, 1967, 523—524.
469. Király, Fr., *Etimologia și împrumuturile. Despre unele împrumuturi maghiare*, LR, **16**, nr. 5, 1967, 407—411.
470. Kowal, Lange, *Șuetă*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 341—342.
471. Maneca, Constant, *Structura etimologică a limbii române literare contemporane în lumina frecvenței cuvintelor* [cu 13 grafice, 6 tabele și o bibliografie a textelor excerptate], SCL, **18**, nr. 2, 1967, 121—139.
472. Matei, I., *Notes sur les „turcismes" du dialecte roumain de Banat. Un problème de méthode*, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 567—571.
473. Mihăescu, H., *Originea cuvîntului* **ban** *„monedă"*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 343—347.
474. Năsturel, Petre Ș., *Slavo-roumain* **filtă** < *grec byzantin* ὑφειλτόν *„écriture chiffrée"*, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 561—566.
475. Nestorescu, Virgil, [Note etimologice și lexicale] *Ciupag. Glod. Juvelnic. Pojarnic. Zapat*, LR, **16**, nr. 4, 1967, 310—311.
476. Pădurariu, N., [Note etimologice și lexicale] *Acic. Máina. Sapán. Verfafór. Vînător*, LR, **16**, nr. 4, 1967, 316—317.
477. Pătruț, I., *Referitor la cronologia elementelor de origine sud-slavă ale limbii române. În legătură cu sl.* **o** *și* **ǫ**, CL, **12**, nr. 1, 1967, 21—27.
478. Pippidi, D.M., *Din nou despre* **pontarhi** *și* **pontarhie** [cu un rezumat în franceză], SCIV, **18**, nr. 3, 1967, 423—430.
479. Pîlrog, Maria, și Gheorghiu, Domnica, *Note lexicale* [*mol, nun, -ă nunaș, -ă, nănaș, -ă, naș, -ă*], AUT, **5**, 1967, 215—225.
480. Poghirc, Cicerone, *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 19—36.
481. Poghirc, C., *O nouă teorie asupra substratului limbii române? (În legătură cu lucrările lui G. Reichenkron)*, LR, **16**, nr. 5, 1967, 413—422.
482. Poghirc, C., *Probleme actuale ale etimologiei românești*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 15—23.
483. Reguș, Corneliu, *Toponimicele* **Huluba, Hulubești, Hulubeasca, Hulubiștea**, LR, **16**, nr. 6, 1967, 517—520.
484. Robciuc, I., [Note etimologice și lexicale] *Buháș. Rúbăț, Șternă. Tumănî*, LR, **16**, nr. 4, 1967, 311—312.
485. Robciuc, I., *Note etimologice și lexicale* [*mozolí, zeberí*], LR, **17**, nr. 1, 1968, 65.
486. Slușanschi, Dan, [Note etimologice și lexicale] *Bragă*, LR, **16**, nr. 4, 1967, 314—316.
487. Stati, Sorin, *Călătorie lingvistică în țara muzelor*, București, 1967, Editura științifică, 160 p.
488. Ștefănescu, C.M., *Ruscă*, LR, **16**, nr. 6, 1967, 521—523.
489. Trofin, Aurel, *Observații cu privire la adaptarea terminologiei sportive de origine engleză în limba română* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 125—130.
490. Vrabie, Emil, *Note etimologice și lexicale. S-a produs într-adevăr o contaminare între rom.* **coș** *și slav.* **kovŭčegŭ**?, LR, **16**, nr. 4, 1967, 305—310.
491. Zdrenghea, Maria, *Elemente slavone în limba română*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 313—317.

*

Vezi și nr. 272, 273, 275, 276, 289, 290, 301, 302, 386, 409, 410, 411, 420, 700.

Recenzii

492. Mării, I., Th. N. Trîpcea, *Cuvinte sîrbești în subdialectul bănățean și importanța lor*, în „Scrisul bănățean", 1963, nr. 3, p. 68—76; Idem, *Cuvinte de origine sîrbească din graiul bănățean*, în „Analele Universității din Timișoara", seria științe filologice, II, 1964, p. 266—275, CL, **12**, nr. 1, 1967, 145—147.
493. * * *, Moško Moškov (Sofia), *Un cuvînt românesc de origine cumană* [*întuneric* și familia], în „Studii și cercetări lingvistice", XVII (1966), nr. 2, p. 235—239, MO, **18**, nr. 7—8, 1966, 739—740.

*

Vezi şi nr. 277, 278, 282, 284, 285, 286, 524, 525, 526, 527, 557.

c. Lexicografie

494. ALEXANDRESCU, CRISTIAN, BĂRBULESCU, OCTAVIAN, FOTINO, NICOLAE, IOSIPESCU, ADRIAN, *Mic dicţionar diplomatic român*, Bucureşti, 1967, Editura politică, 320 p. Vezi recenzia de la nr. 518.

495. BANTAŞ, ANDREI, GHEORGHIŢOIU, ANDREEA, LEVIŢCHI, LEON, *Dicţionar frazeologic român-englez*, Bucureşti, 1966, Editura ştiinţifică, 399 p.

496. BANTAŞ, ANDREI, *Dicţionar român-englez*. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1968, Editura ştiinţifică, 296 p.

497. BIBERI, ION, *Dicţionarul — instrument de lucru* [pe marginea *Dicţionarului enciclopedic român*], IB, **15**, nr. 4 370, 1967, 1, 2.

498. ISBĂŞESCU, MIHAI, *Dicţionar de buzunar german-român*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 432 p.

499. MACREA, D., [*Dicţionarul enciclopedic român*, vol. IV] *Q-Z în librării* [interviu cu ... luat de M. Buică], SR, **19**, nr. 5 472, 1967, 1, 3.

500. MAŃCZAK, WITOLD, *În legătură cu* **Dicţionarul de frecvenţă al limbii române**, LR, **16**, nr. 3, 1967, 265—269.

501. MIHĂESCU, SANDA, *Dicţionar francez-român*, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 343 p.

502. NICOLESCU, ADRIAN, POPOVICI, LILIANA, PREDA, IOAN, *Dicţionar frazeologic englez-român*, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 479 p.

503. ROMAN, ALEXANDRU, *Dicţionar de buzunar german-român*. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 334 p.

504. SERETEANU, E., TOMEANU, I., ROMAN, AL., *Mic dicţionar german-român*, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 467 p. [liliput].

505. STREINU, VLADIMIR, [La rubrica : Distinguo] *Dicţionarul eminescian*, L, **10**, nr. 28, 1967, 1. Vezi şi nr. 516 bis.

506. SUCIU, CORIOLAN, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I A-N, întocmit de ... [cu o bogată bibliografie], [Bucureşti, 1967], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 433 p.

507. VĂIDEANU, G., ILIESCU, VASILE, *Dicţionarul pedagogic românesc* [în pregătire], R Ped., **17**, nr. 2, 1968, 125—127.

508. * * * *Dicţionar de buzunar român-francez*. Ediţia a II-a revizuită şi adăugită. Colectivul de autori : Irina Eliade, Jana Gheorghiu, Liliana Popovici-Pamfil. Coordonator : Ion Brăescu, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 224 p.

509. * * * *Dicţionar de buzunar român-spaniol*, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 382 p.

510. * * * *Dicţionar francez-român*. Colectivul de elaborare : Iulia Giroveanu, Sanda Mihăescu, Mihaela Slăvescu. Coordonatori : prof. dr. N. N. Condeescu, Gh. Haneş. Cuvînt introductiv : N. N. Condeescu. Îndrumări pentru folosirea dicţionarului : Gheorghina Haneş, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 828 p.

511. * * * *Dicţionar politehnic*. Ediţie revizuită şi îmbogăţită sub conducerea prof. dr. doc. Radu Ţiţeica. Autori : Carol Herman, Edmond Nicolau, Aurel Pîrvu, Radu Ţiţeica, Bucureşti, 1967, Editura tehnică, 1064 p.

512. * * * *Dicţionar român-francez*. Autori : Elvira Balmuş, Anca Georgescu-Fuerea, Zelma Kahane, Constantin Borănescu. Coordonator : Ana Canarache, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 668 p.

513. * * * *Dicţionar român-italian*. Redactor responsabil şi coordonator : prof univ. dr. doc. Nina Façon. Redactori : Carlo Perussi, George Lăzărescu, Marian Stănculescu, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, XIII + 946 p.

515. * * * *Dicţionar tehnic englez-român*. Coordonator : Leon Levitchi, Bucureşti, 1967, Editura tehnică, 1303 p.

516. * * * Academia Republicii Socialiste România, [Institutul de lingvistică din Bucureşti], *Dicţionarul limbii române* (*DLR*), Serie nouă, Tomul VI. Redactori responsabili : Iorgu Iordan, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Alexandru Graur, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Ion Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Fascicula a 8-a : MINIATURIZA — MITITEL : Redactori responsabili : Ion Coteanu, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Redactori : Ana Canarache, Ion Dănăilă, Finuţa Hasan, Georgeta Mitran, Alexandra Roceric-Alexandrescu, Tatiana Ţugulea. La revizie au participat : Finuţa Hasan, Florenţa Sădeanu, Luiza Seche. Au fost consultaţi

pentru etimologii : Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuş, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolae Ursu. Fascicula a 9-a : MITITELUŞ — MÎRLĂNIME : Redactori responsabili : Ion Coteanu, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea. Redactori : Ana Canarache, Iulia Manoliu, Dumitru Marmeliuc, Alexandra Roceric-Alexandrescu, Lidia Sadoveanu-Cucu, Luiza Seche, Lidia Sfîrlea. La revizie au participat : Florica Ficşinescu, Finuţa Hasan. Au fost consultaţi pentru etimologii : Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuş, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Bela Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolae Ursu. Fasciculele a 10-a şi a 11-a : MÎRLEALĂ — MORSĂ [1] : Redactori responsabili : Ion Coteanu, Mircea Seche. Redactori : Ana Canarache, Elena Ciobanu, Eleonora Cosmopol, Florica Ficşinescu, Georgeta Marin, Georgeta Mitran, Lidia Sadoveanu-Cucu, Florenţa Sădeanu, Luiza Seche, Mircea Seche, Lidia Sfîrlea, Ileana Vulpescu. Au participat la revizie : Florica Ficşinescu, Florenţa Sădeanu, Luiza Seche, Lidia Sfîrlea. Au fost consultaţi pentru etimologii : Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuş, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Béla Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolae Ursu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România. Fasc. a 8-a : 1967, 80 p. (p. 561—640). Fasc. a 9-a : 1967, 80 p. (p. 641—720). Fasc. a 10-a şi a 11-a : 1968, 160 p. (p. 721—880).
Vezi recenziile de la nr. 528, 529.

516 bis. * * * *În legătură cu* **Dicţionarul Eminescu** [răspuns la articolul lui Vladimir Streinu de la nr. 505 al acestei bibliografii], LR, **16**, nr. 5, 1967, 473—474.

*

Vezi şi nr. 107, 217, 220, 232, 235, 238, 245, 246, 750.

Recenzii

517. Alexe, Gheorghe, Anca Balaci, *Mic dicţionar mitologic greco-roman*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 448 p., GB, **26**, nr. 5—6, 1967, 670—671.
518. Berindei, Dan, *Primul dicţionar diplomatic român* [vezi nr. 494 al prezentei bibliografii], IB, **15**, nr. 4 320, 1968, 2.
519. Capesius, Bernhard, *Dicţionar german-român*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, CI + 1.172 pag., LR, **16**, nr. 5, 1967, 478—482.
520. Chiriţă, Gr., * * * *Dicţionar enciclopedic român*, vol. IV, *Q—Z*, Editura politică, Bucureşti, 1966, 960 p. + 48 pl., Studii, **20**, nr. 5, 1967, 1043—1044.
521. Constantin, C., Anca Balaci, *Mic dicţionar mitologic greco-roman*, Viaţa nouă, **23**, nr. 6 947, 1967, 3.
522. Jula, Nicolae, *Etnografia şi folclorul în* **Dicţionarul enciclopedic român**, ScTin., **23**, nr. 5 551, 1967, 2.
523. Kelemen, Béla, *Dicţionarul enciclopedic român*, NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 189.
524. Kelemen, Béla, Lájos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen* (*Unter Berücksichtigung der Mundartwörter*), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, 936 p., CL, **12**, nr. 2, 1967, 323—327.
525. Marosi, Al., Lájos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966, LR, **17**, nr. 1, 1968, 93—94.
526. Mihăescu, H., Al. Ciorănescu, *Diccionario etimológico rumano*. Tenerife, Universidad de La Laguna, 1958—1966, XX, 1184 p. (Biblioteca Filológica), RRL, **12**, nr. 5, 1967, 454—456 ; vezi şi varianta românească a recenziei în SCL, **18**, nr. 6, 1967, 678—681.
527. Mihăescu, H., Lájos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen* (*Unter Berücksichtigung der Mundartwörter*), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, 936, p., RRL, **12**, nr. 3, 1967, 259—261.
528. Mihăilă, G., *Dicţionarul limbii române* [*DLR* — serie nouă], Ateneu, **4**, nr. 4, 1967, 6.
529. P[opescu], I., *Dicţionarul limbii române* (*DLR*), tom. VI, fasciculele 7—8, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, LR, **17**, nr. 2, 1968, 185.

530. Sill, E. und Suciu, A., *Dicționar german-român (Deutsch-rumänisches Wörterbuch)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, CI + 1.172 S., FVL, **10**, nr. 1, 1967, 119—122.
531. Ștefan, I.M., *Inventatori și descoperitori români în* **Dicționarul enciclopedic român**, ScTin., **23**, nr. 5 558, 1967, 2.
532. Tănăsescu, F., Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, ed. II, București, Editura științifică, 1966, 766 pag., LR, **16**, nr. 3, 1967, 282—283.
533. Solomon, V., Victor Vascenco, *Mic dicționar rus-român*, București, Editura științifică, 1966, 699 p., LR, **16**, nr. 3, 1967, 279—281.
534. Teodorescu, Nicolae, Gheorghiu, Nicolae, *Informarea în dicționarele tehnice* [despre *Lexiconul tehnic român*, serie nouă], Lupta de clasă, **48**, nr. 1, 1968, 108—112.
535. Vetișanu, Vasile, *Gîndirea filozofică în* **Dicționarul enciclopedic român**, Ramuri, **4**, nr. 5, 1967, 15—17.
536. Vulpe, R., *Istoria veche și arheologia* [în *Dicționarul enciclopedic român*], ScTin., **23**, nr. 5 562, 1967, 2.
537. Zamfirescu, Ion, [La rubrica : *Addenda la* **Dicționarul enciclopedic român**] *Asupra unor scriitori români de limbă franceză*, Ramuri, **4**, nr. 4, 1967, 6.
538. * * * *Addenda la* **Dicționarul enciclopedic român**, Ramuri, **4**, nr. 7, 1967, 15.

*

Vezi și nr. 142, 253, 254, 256, 257, 258, 260, 261.

7. ONOMASTICĂ

a. Generalități

539. Conea, Ion, *Simpozionul de onomastică de la Cluj (16—17 decembrie 1966)*, SCGeogr., **14**, nr. 1, 1967, 91—92.

b. Antroponimie

540. Pătrășcanu, Traian, *Nume de oameni din Valea Mureșului* [cu o hartă în text], LR, **16**, nr. 5, 1967, 435—447.
541. Purcar-Gușeilă, Margareta, *Porecle (Comuna Șimișna, Raionul Dej, Regiunea Cluj)*, LL, 14, 1967, 143—164.
542. Stan, Ion Teodor, *Porecle și supranume din comuna Sohodol (Raionul Cîmpeni, Regiunea Cluj)* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 99—110.
543. Teiuș, Sabina, *Despre conceptul de nume propriu și sfera onomasticii*, LR, **16**, nr. 6, 1967, 513—516.

*

Vezi și nr. 444, 552.

Recenzii

544. Coja, Ion Z., A. Graur, *Nume de persoane*, București, 1966, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 377—378.
545. Mihăescu, H., Al. Graur, *Nume de persoane* [Noms de personnes], Ed. științifică, Bucarest, 1965, 187 p. Du même, *La romanité du roumain*, Ed. Academiei, Bucarest, 1965, 69 p. (Bibliotheca Historica Romaniae, Études, 9), RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 601—603.

c. Toponimie

546. Buzatu, D., *Toponimie doljană*, MO, **19**, nr. 1—2, 1967, 59—70.
Vezi recenzia de la nr. 558.
547. Donat, Ion, *Dicționarul toponimic românesc*, Ramuri, **5**, nr. 1, 1968, 4.

548. Donat, Ion, *Pentru un dicționar toponimic românesc*, LR, **17**, nr. 2, 1968, 141—146.
549. Giuglea, G. și Țîra, V., *Toponimice românești din Munții Apuseni (Bihoara, Săcel, Muntele Săcelului)* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **4**, 1966, 197—219.
550. Oroș, M., *Cîteva observații privind obiectul și metodele de studiu ale toponimiei*, StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 111—114.
551. Pătruț, Ioan și Pătruț, Malvina, *Toponimice bănățene în -ești (I)*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 289—298.
552. Petrovici, Émile, *Oronymes à base d'anthroponymes dans les Carpathes roumaines*, RRL, **12**, nr. 6, 1967, 481—488.
553. Stoenescu, Vasile A., **Chiseani** *nu* **Chișeani**, În., **23**, nr. 7 036, 1967, 2.
554. Tănase, Eugen, *Toponimia comunei Poiana Sibiului* [cu un indice și cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **5**, 1967, 9—47.
555. Vințeler, O., *Nume topice din satele Căptălan și Noșlac (raionul Aiud, regiunea Cluj)* [cu o hartă în afară de text], CL, **12**, nr. 1, 1967, 115—126.

*

Vezi și nr. 483, 488, 506.

Recenzii

556. Andreescu, Șt., P. Ș. Năsturel, *Note sur la géographie historique de la Dobroudja chez Constantin Porphyrogenetul*, în „*Polychronion*" (*Festschrift Franz Dölger*), Heidelberg, 1966, p. 382—387 [topon. *Sulina, Caraorman*], ST, **19**, nr. 5—6, 1967, 378.
557. * * * Acad. Emil Petrovici, *Toponimice sud-slave occidentale în Oltenia*, în „Romano-slavica", XII (1965), p. 11—19, MO, **18**, nr. 7—8, 1966, 740—743.
558. * * * Pr. D. Buzatu, *Toponimie doljană*, în „Mitropolia Olteniei", XIX (1967), nr. 1—2, p. 59—70, ST, **19**, nr. 7—8, 1967, 541—542.

8. FILOLOGIE

559. Alexianu, Al., *Din cărțile vechii Mitropolii din București*, GB, **26**, nr. 5—6, 1967, 609—639.
560. Avram, Mircea, *Primul traducător al lui „Robinson Crusoe" în limba română: poetul bănățean Petru Teodorovici*, MB, **17**, nr. 7—9, 1967, 555—557.
561. Bacîru, Livia, *Primele tipărituri românești*, SR, **18**, nr. 5 127, 1966, 2; *Ce sînt vechile tiparnițe și cum au apărut?*, ib., **19**, nr. 5 490, 1967, 2.
562. Beju, Ioan N., *Contribuții la bibliografia românească veche. Cărți vechi românești din Biblioteca Mitropoliei Sibiului* [cu 6 facsimile în afară de text], MB, **12**, nr. 1—3, 1967, 82—97.
Vezi recenzia de la nr. 608.
563. Bodogae, T., *Peripețiile unei traduceri a* **Noului Testament**. *Considerații pe marginea centenarului lui Vuk Karagici (1787—1864)*, O, **18**, nr. 2, 1966, 246—252.
564. Brătulescu, Victor, *Inscripții și însemnări din biserici*, GB, **25**, nr. 7—8, 1966, 622—668.
565. Burețea, Emilian, *Un cabinet al „cărții rare"* [la Biblioteca Centrului de istorie, filologie și etnografie din Craiova], Înainte, **24**, nr. 7 046, 1967, 2.
566. Camariano-Cioran, Ariadna, *L'œuvre de Beccaria „Dei delitti e delle pene" et ses traductions en langues grecque et roumaine*, RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 193—202.
567. Cardaș, Gh., *Teodor Corbea — poet și traducător al* **Psaltirii**, *„vel pisar și canțelar" al împăratului Petru cel Mare*, MO, **19**, nr. 1—2, 1967, 28—44.
Vezi și recenzia de la nr. 609.
568. Deméný, L., *Primul text românesc imprimat*, RB, **19**, nr. 6, 1966, 344—349.
Vezi și nr. 580.
569. Dimitrescu, Florica, *Despre raporturile dintre* **Tetraevanghelul** *lui Coresi (1561) și* **Evangheliarul** *manuscris din Londra (1574)* [pe marginea articolului lui Ion Gheție de la nr. 574 din această bibliografie], SCL, **18**, nr. 4, 1967, 447—454.
570. Dimitrescu, Florica, *Cu privire la raportul dintre* **Tetraevanghelul** *lui Coresi și* **Evangheliarul** *lui Radu de la Mănicești (Scurt răspuns)* [la articolul lui Ion Geție de la nr. 575 al acestei bibliografii], SCL, **19**, nr. 1, 1968, 49—51.
571. Georgescu, Valentin Al., *L'œuvre juridique de Michel Fotino et la version roumaine du IVe livre de droit coutumier de son „Manuel de lois" (1777)* [cu două anexe], RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 119—166.
572. Gheție, Ion, *Linguistische Betrachtungen über einen alten Hermannstädter Druck*: **Das Petersburger Evangeliar**, FVL, **10**, nr. 1, 1967, 93—99.

573. Gheție, Ion, *Coresi și reforma în lumina unor interpretări noi*, SCL, **18**, nr. 2, 1967, 231—238.

574. Gheție, Ion, *Raportul dintre* **Tetraevanghelul** *lui Coresi și* **Evangheliarul** *din Londra*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 313—324.
Vezi și nr. 569.

575. Gheție, Ion, *Din nou despre raportul dintre* **Tetraevanghelul** *lui Coresi și* **Evangheliarul** *din Londra* [răspuns la articolul nr. 570 de Florica Dimitrescu din prezenta bibliografie], SCL, **18**, nr. 6, 1967, 641—650.

576. Gheție, Ion, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 75—78.

577. Gioglovan, R., *Început de slovă tipărită*, Flamura Prahovei, **19**, nr. 4 581, 1966, 2.

578. Iliescu, Octavian, *Cînd au fost traduse în românește „Învățăturile" lui Neagoe Basarab*, Argeș, **2**, nr. 10, 1967, 6,7.

579. Mareș, Alexandru, *Precizări în legătură cu traducerea* **Tetraevanghelului** *lui Coresi*, SCL, **18**, nr. 6, 1967, 651—667.

580. Mareș, Alexandru, **Evangheliarul din Petersburg**, *tipărirea unei mai vechi traduceri moldovenești?* [pe marginea articolului lui L. Demény de la nr. 568 al prezentei bibliografii], LR, **17**, nr. 1, 1968, 5—7.

581. Mareș, Alexandru, *O ipoteză care nu se confirmă: tipărirea primelor cărți românești la Tîrgoviște* [pe marginea articolului lui P. P. Panaitescu de la nr. 589 al prezentei bibliografii], SCL, **19**, nr. 1, 1968, 51—58.

582. Molin, Virgil, *Antim Ivireanul, editor și tipograf la Rîmnic (1705—1708)*, MO, **18**, nr. 9—10, 1966, 825—834.

583. Molin, Virgil, *Unde a învățat Antim Ivireanul meșteșugul de „typarnic"*, GB, **25**, nr. 9—10, 1966, 639—644.
Vezi recenzia de la nr. 610.

584. Molin, Virgil, *Observații și opinii noi în legătură cu tipăriturile ieromonahului Macarie (1508—1512)*, MMS, **43**, nr. 5—6, 1967, 382—388.

585. Molin, Virgil, *Criterii de orientare la identificarea bibliografică a vechilor cărți bisericești*, MB, **16**, nr. 7—9, 1967, 417—423.

586. Năsturel. Petre Ș., *Recherches sur les rédactions gréco-roumaines de la „Vie de Saint Niphon II, Patriarche de Constantinople"*, RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 41—75.

587. Neagu, Ion, *Muzeul tiparului și al cărții românești* [de la Tîrgoviște], PN, **12**, nr. 5, 1967, 15—16.

588. Onu, Liviu, *Observații pe marginea unui manuscris românesc miscelaneu de la Biblioteca Națională din Paris (fondul românesc, ms. 1)* [cu un tabel în afară de text], LL, 15, 1967, 139—149.

589. Panaitescu, P. P., *Primele texte tipărite în românește*, Astra, **2**, nr. 5, 1967, 9, 19.
Vezi și nr. 581 și recenzia de la nr. 603.

590. Pervain, Iosif, *Un manuscris al lui Gheorghe Barit din 1837*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 307—312.

591. Rizescu, I., *Un manuscris necunoscut al romanului popular* **Varlaam și Ioasaf** [cu 1 facsimil], LR, **16**, nr. 3, 1967, 269—272.

592. Sacerdoteanu, A., *Noi documente de cultură românească veche*, GB, **26**, nr. 1—2, 1967, 104—111.

593. Todea, Ion Valeriu, *Tipărituri și publicații în Orăștie (I)*, Drumul socialismului, **19**, nr. 3 782, 1967, 2; *(II)*, ib., nr. 3 795, 1967, 2.

594. Țepelea, Gabriel, *„Limba veche și-nțeleaptă". Date noi despre „Alexandria", cea mai populară carte veche românească, rod al colaborării între Rîmnicu-Vîlcea și Sibiu*, Argeș, **2**, nr. 9, 1967, 9.

595. Țepelea, Gabriel, *Orizonturi enciclopedice în vechile cărți românești*, Argeș, **2**, nr. 11, 1967, 10.

596. Zugrav, I., *Un* **Evangheliar** *de la Neagoe Basarab la Mănăstirea Sucevița* [cu 4 facsimile în text], MMS, **43**, nr. 7—8, 1967, 510—517.

597. * * * *Scrieri și documente de o deosebită valoare documentară* [descoperite la biblioteca regională din Tîrgu-Mureș : *Supplex Libellus Valachorum* și *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae*], SR, **18**, nr. 5 399, 1966, 2.

*

Vezi și nr. 1061.

Recenzii

598. Caproşu, I., P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Buc., Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, 230 p. + 1 hartă, An. Inst. ist. Iaşi, **3**, 1966, 248—249.

599. Cernăuţeanu, G., Atanasie Popa, *Originalul cîntecelor din* **Molitvenicul** *tipărit de Coresi în 1524*, în revista „Limba română", XV, 1966, p. 255—265, MB, **16**, nr. 7—9, 1966, 583—584.

600. Dumitrescu, Dinu A., G. Hîncu, *Cartea românească veche în Biblioteca „V. A. Urechia" Galaţi*, 1965, 190 [— 192] p. + 1 f. (hartă), GB, **25**, nr. 11—12, 1966, 1 159—1 161.

601. Ionescu, I., Atanasie Popa, *Există o* **Cazanie** *moldovenească în secolul al XVI-lea? În legătură cu izvoarele* **Cazaniei** *lui Varlaam*, CL, X, (1965), nr. 1, p. 73—84, MO, **18**, nr. 7—8, 1966, 743—747.

602. I. V. G., Mario Ruffini, *La traduzione cattolica della* **Biblia** *in romeno* (**Biblia** *lui Clain*, Blaj, 1795), în „Orientalia christiana periodica", vol. XXXI, fasc. I, Roma, 1965, p. 135—169, O, **18**, nr. 4, 1966, 579—587.

603. Mihăilă, Elena Casandra, P. P. Panaitescu, *Primele texte tipărite în româneşte* [Les premiers textes imprimés en roumain], dans „Astra", II, nº12, 1967, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 669—670.
Vezi nr. 589 al prezentei bibliografii.

604. Păcurariu, Mircea, Ludovic Demény şi Dan Simonescu, *Un capitol important din vechea cultură românească* (*Tetraevanghelul, Sibiu, 1546*), (SCDB, supl. la nr. 1, 1965, 18 p.), MA, **11**, nr. 4—6, 1966, 420—422.

605. Sacerdoţeanu, Aurelian, *„Capete de poruncă" de Antim Ivireanul*, GB, **25**, nr. 9—10, 1966, 831—838.

606. Zamfirescu, Dan, *Originile tiparului în Ţările Române*. Virgil Molin: *Venise, Berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*, Estrato da Studi Veneziani, VIII, 1966, Leo Olschki-Editore, Firenze, 98 p., C, nr. 2, 1968, 8.

607. * * * Atanasie Popa, *Există o* **Cazanie** *moldovenească în secolul al XVI-lea? În legătură cu izvoarele* **Cazaniei** *lui Varlaam*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj (X, 1965), nr. 1, ian.-iun., p. 73—84, ST, **18**, nr. 9—10, 1966, 633.

608. * * * Beju N. Ioan, *Contribuţii la bibliografia românească veche. Cărţi vechi româneşti din Biblioteca Mitropoliei — Sibiu*, în „Mitropolia Ardealului", XII (1967), nr. 1—3, p. 82—97, ST, **19**, nr. 9—10, 1967, 708—709.

609. * * * Gh. Cardaş, *Teodor Corbea, poet şi traducător al* **Psaltirii**, *„vel pisar şi canţelar" al împăratului Petru cel Mare*, în „Mitropolia Olteniei", XIX (1967), nr. 1—2, p. 28—44, ST, **19**, nr. 7—8, 1967, 539.

610. * * * Virgil Molin, *Unde a învăţat Antim Ivireanul meşteşugul de „typarnic"*, în „Glasul Bisericii", XXV (1966), nr. 9—10, p. 839—844, ST, **19**, nr. 5—6, 1967, 385.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalităţi

611. Istrate, G., *Teorii privind limba română literară*, Astra, **2**, nr. 6, 1967, 8.

*

Vezi şi nr. 86.

Recenzii

612. Firănescu, G., Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români* [Bucureşti, 1966], Înainte, **23**, nr. 6 856, 1967, 2.

613. Grecu, Victor, Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români* [Bucureşti, 1966], F, **3**, nr. 4, 1967, 2.

614. Iancu, Victor, *Probleme de actualitate în studiul limbii române* [despre volumul *Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români* de Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1966], Pentru socialism, **17**, nr. 4 098, 1967, 2.

615. MANU, EMIL, Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români* [Bucureşti, 1966], L, **10**, nr. 27, 1967, 2.
616. MITRU, ALEXANDRU, *Creşterea limbii româneşti* [despre volumul *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români* de Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1966], RLib., **25**, nr. 7 078, 1967, 2.
617. NESTORESCU, ANDREI, Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*. Antologie, studiu introductiv, comentarii, glosar. Prefaţa de Perpessicius, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1966, 288 p., LR. **17**, nr. 2, 1968, 179—182.
618. TEGA, G., *Limba literară în concepția scriitorilor români* [despre *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români* de Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1966], Argeş, **2**, nr. 4, 1967, 13.

*

Vezi şi nr. 671.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului, limba traducerilor etc.

619. ALEXANDRESCU, SORIN, ROTARU, ION, *Analize literare şi stilistice*, Bucureşti, 1967, Editura didactică şi pedagogică, 296 p.
Vezi recenziile de la nr. 666, 668.
620. ARGHEZI, TUDOR, *Tablete de limbă*, Argeş, **2**, nr. 6, 1967, 11.
621. BACONSKY, LEON, *George Coşbuc traducător*, RR, **20**, nr. 3, 1966, 74—78.
622. BALACI, AL., *Opera de traducător a lui George Coşbuc*, AnAc., **16**, 1966, 649—653.
623. BĂLĂNESCU, SORINA, *Poemele lui Maiakovski în traducerea lui Cicerone Theodorescu*, AnŞtUI, **13**, nr. 2, 1967, 221—232.
624. BULGĂR, GH., *Cronica limbii literare*, F, **3**, nr. 10, 1967, 22; nr. 11, 1967, 9; **4**, nr. 1, 1968, 4; nr. 2, 1968, 6; nr. 3, 1968, 19.
625. BULGĂR, GH., *Literatura şi limba literară*, Argeş, **2**, nr. 5, 1967, 15.
626. BULGĂR, GH., *Literatură, critică, stilistică*, Argeş, **2**, nr. 7, 1967, 16.
627. BULGĂR, GH., *Analiza textului literar*, PGS, 119—132.
628. BURDUCEA-LUPU, ELENA, *Anticiparea — procedeu stilistic*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 67—74.
629. BUSUIOCEANU, LIA, *Traduttore — traditore*, Astra, **2**, nr. 6, 1967, 19.
630. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Traduttore — traditore* [*Scrieri alese* de Blaise Pascal în traducerea lui George Iancu Ghidu], GL, **14**, nr. 37, 1967, 2.
631. CIOPRAGA, CONST., *Stilul lui Tudor Vianu* (*I*), Cr., **2**, nr. 18, 1967, 1, 7; (*II*), ib., nr. 19, 1967, 1, 7; (*III*), ib., nr. 20, 1967, 1, 8.
632. DIACONESCU, TRAIAN, *Pe marginea traducerii lui Fedru*, IL, **18**, nr. 10, 1967, 92—94.
633. DRAGOŞ, ELENA, *Note asupra limbii în teatrul lui Liviu Rebreanu* [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 57—68.
634. DUMITRAŞCU, POMPILIU, *Valoarea sugestivă a sunetelor*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 75—80.
635. DUMITRAŞCU, POMPILIU, *Analiza stilistică a poeziei lui M. Eminescu* **Şi dacă**... [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 39—46.
636. GABREA, MARIA, *Fenomene de stilistică sintactică în domeniul frazei*, LR, **16**, nr. 5, 1967, 391—399.
637. GARELLI, JAQUES, *Avatarurile intelectualiste ale „analizei limbajului"*, Sec. 20, nr. 5, 1967, 147—153.
638. IRIMIA, D., *Aspecte stilistice ale întrebuinţării neologismului în poezia lui Eminescu* [rezumat în franceză], AnŞtUI, **13**, nr. 2, 1967, 131—154.
639. JACQUIER, HENRI, *Considérations sur la métrique et le rythme du vers* [cu rezumate în română şi rusă], StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 31—38.
640. LĂMĂTIC, CORNELIU. *Metaforă blagiană*, Cr., **2**, nr. 38, 1967, 8.
641. MARCUS, SOLOMON, *Entropie et énergie poétique* (*Avec application à trois poésies de Eminescu*), Cahiers, **4**, 1967, 171—180.
642. MARIN-CLOPOŢEL, M., ŞEULEANU, I., *Aspecte ale influenţei populare în limba lui M. Beniuc* [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 115—124.
643. MARINESCU, DUMITRU, *Consideraţii asupra limbajului juridic* [pentru un dicţionar de termeni juridici], Lupta de clasă, **47**, nr. 2, 1967, 80—86.
644. MAXIM, ION, *Traduceri din lirica universală în colecţia „Poesis"*, Oriz., **19**, nr. 1, 1968, 77—83.
645. NASTA, MIHAI, *„Cu gîndiri şi cu imagini"* [analiză stilistică], Sec. 20, nr. 5, 1967, 176—182.
646. NEGOMIREANU, DOINA, *Aspecte formale şi valorice ale repetiţiei în proza lui Tudor Arghezi*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 299—306.

647. Nica, D., *Elemente de sintaxă populară în poezia lui George Coşbuc*, AnŞtUI, **13**, nr. 1, 1967, 65—79.
648. Nica, Dumitru, *Un filozof al stilului — Tudor Vianu*, Ateneu, **4**, nr. 9, 1967, 8.
649. Pascadi, I., *Filozofia stilului la Blaga*, Cr., **3**, nr. 13, 1968, 1, 9.
650. Pavel, Toma, *Orientări în stilistica românească*, Tomis, **2**, nr. 5, 1967, 16.
651. Pop-Lelescu, Ştefania, *Terminologia diverselor ocupaţii în opera lui Mihail Sadoveanu (I)* [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 69—81.
652. Popa, Cornel, *Unele particularităţi ale limbajului ştiinţific*, Ramuri, **4**, nr. 11, 1967, 16, 22.
653. Popa, Marian, *Logică şi sintaxă în proza modernă*, L, **10**, nr. 13, 1967, 7.
654. Porcescu, Sc., *Limba română literară în opera mitropolitului Veniamin Costachi* [cu o sumară bibliografie], MMS, **43**, nr. 1—2, 1967, 165—174.
655. Saramandu, N., *Considérations sur la structure statistique du vocabulaire de la poésie descriptive*, Cahiers, **4**, 1967, 219—227.
656. Tătaru, Doina, *Entropia — criteriu cantitativ al stilului*, SCL, **18**, nr. 6, 1967, 609—615.
657. Tohăneanu, G. I., *Sinonimia unor epitete cromatice în poezia lui Eminescu* [cu referire specială la *Călin*], LR, **16**, nr. 3, 1967, 211—219.
658. Ţepelea, Gabriel, *O demonstraţie de stil a lui Caragiale*, Argeş, **2**, nr. 7, 1967, 12.
659. Vasilescu-Văleni, N., *Evoluţia lexicului în poeziile lui Grigore Alexandrescu*, LL, 15, 1967, 193—202.
660. Vianu, Tudor, *A metafora kérdéseiről és egyéb tanulmányok*. Vállogatta fordította és jegyzetelte: Szilágyi Domokos. Bevezetővel ellátta: Csehi Gyula, Cluj, 1967, 159 p.
661. Vianu, Tudor, *Studii de stilistică*. Ediţie îngrijită, cu studiu introductiv de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, 1968, Editura didactică şi pedagogică, 416 p.
662. Vinţeler, Alla, *Corelaţia dintre limba folclorului şi dialecte* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 63—67.

*

Vezi şi nr. 66, 74, 77, 91, 92, 93, 100, 111, 166, 168, 176, 183, 227, 309, 344, 396, 404, 415, 437, 506, 517, 942, 979, 984, 988, 1 051.

Recenzii

663. Antonaş, Marcela, * * *, *Studii de poetică şi stilistică*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, 481 p., AnL, **17**, 1966, 187—191.
664. Bălu, Ion, Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Flamura Prahovei, **20**, nr. 4 688, 1967, 2.
665. Coroiu, Constantin, Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Viaţa nouă, **23**, nr. 6 939, 1967, 3.
666. Crişan, Constantin, Sorin Alexandrescu şi Ion Rotaru, *Analize literare şi stilistice* (Ed. didactică şi pedagogică, 1967), St., **18**, nr. 11, 1967, 109—110.
Vezi nr. 619.
667. Dan, Ilie, Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Zori noi, **21**, nr. 5 990, 1967, 2.
668. Drincu, Sergiu, Sorin Alexandrescu şi Ion Rotaru, *Analize literare şi stilistice* [Bucureşti, 1967], Oriz., **19**, nr. 1, 1968, 88—89.
Vezi nr. 619.
669. Iancu, Victor, Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Pentru socialism, **17**, nr. 4 064, 1967, 2.
670. Iliescu, Ion, Ştefan Munteanu, *Principii de stilistică*, Drapelul roşu, **24**, nr. 6 948, 1967, 2.
671. Ion, Paraschiv V., Mario Ruffini, *L'opera della Chiesa Ortodossa Romena nella creazione della lingua letteraria nazionale*, în „Orientalia christiana periodica", Roma, vol. XXXII. (1966), fasc. I, p. 181—223; fasc. II, p. 450—477, GB, **26**, nr. 1—2, 1967, 172—181.
672. Muntean, Ironim, Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Steagul Roşu Petroşeni, **19**, nr. 5 408, 1967, 2.
673. Nestorescu, Andrei, G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, 190 p., LR, **16**, nr. 3, 1967, 275—279.
674. Pavel, Toma, *Tudor Vianu*, **Arta prozatorilor români** *şi problemele actuale ale stilului*, Tomis, **2**, nr. 12, 1967, 13.

675. Seche, Luiza, Tohăneanu G. I., *Studii de stilistică eminesciană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965, 189 p., CL, **12**, nr. 2, 1967, 334—337.
676. Ţ[epelea], G[abriel], *Un studiu lingvistic al poeziei lui Barbu* [Toma Pavel, *O cercetare lingvistică a poeziei lui Ion Barbu*, SCL, **18**, nr. 1, 1967], Argeş, **2**, nr. 4, 1967, 2.

*

Vezi şi nr. 134, 140, 141, 152, 156, 345, 346.

c. Ortografie, ortoepie

677. Bejan, Dumitru, *Scrierea cu iniţiale majuscule: Denumirile geografice şi teritorial-administrative*, St., **18**, nr. 8, 1967, 125—126.
678. Bejan, Dumitru, *Despre scrierea cu iniţiale majuscule*, St., **19**, nr. 2, 1968, 118—119.
679. Stan, Sandina, *Tehnica vorbirii scenice* [cu noţiuni de fonetică, ortoepie, dicţiune; cu 21 de trimiteri bibliografice], Bucureşti, 1967, C.S.C.A., Casa centrală a creaţiei populare, 215 p. + erata.

*

Vezi şi nr. 262, 264, 683, 693, 695, 698, 699, 704, 705, 706, 707, 708, 964, 979, 980.

d. Cultivarea limbii

680. Arachelian, Vartan, [La rubrica: Strada] *Cuvintele*, IB, **15**, nr. 4 495, 1968, 1.
681. Boncu, Natalia, [La rubrica: Mult e dulce şi frumoasă...] *Izvorul pururi reîntineritor al poeziei populare*, Flamura Prahovei, **20**, nr. 4 850, 1967, 2; *Cum vorbim?*, ib., nr. 4 856, 1967, 2.
682. Chioreanu, M., Teodorescu, V., [La rubrica: O problemă de cultură în şcoli. *Cum vorbim, cum scriem*] *Însuşirea temeinică a limbii literare — o datorie patriotică şi Errare humanum est?* [pagină realizată de ...], Steagul roşu Petroşeni, **19**, nr. 5 465, 1967, 2.
683. Chiţu, Ioan N., [La rubrica: Dialog cu cititorii] *Tendinţe ale limbii române actuale* [despre *etapiza, etapizare*, despre scrierea numelor proprii], SR, **18**, nr. 5 212, 1966, 2; *Cîte cuvinte are limba noastră*, ib., nr. 5 229, 1966, 2; *Ritmul în vorbirea obişnuită* [şi transformarea unor expresii: *cu şoptele, cu momele, zi de vară pînă-n seară, de silă, de milă*], nr. 5 245, 1966, 2; *Forma de plural a substantivelor*, nr. 5 258, 1966, 2; *Substantive fără formă de plural* [*aerostat, fier, angrenaj, aluminiu, clasicism, acaret*], nr. 5 282, 1966, 2; *Probleme de ortografie* [cratima, despărţirea în silabe], nr. 5 383, 1966, 2; *Alte aspecte ortografice* [neglijarea art. hot. masc. în vorbire, folosirea majusculei, a virgulei etc.], nr. 5 413, 1966, 2.
684. Constantinescu, I., *Infernul indiscutabil al cărţilor*, Cr., **2**, nr. 37, 1967, 8.
685. Corobceanu, Teofana, [La rubrica: Cultivarea limbii] *Schimbări de vocabular şi cuvinte la modă*, Drapelul roşu, **24**, nr. 7 027, 1967, 2.
686. Delarăscruci, Oltea, *Cum vorbesc copiii?*, Col., **3**, nr. 8, 1967, 12—13.
687. Dragomirescu, Gh. N., [La rubrica: Cronica limbii] *„Dăunătorii" limbii literare*, Argeş, **2**, nr. 6, 1967, 17; *Abateri curente în vorbire*, nr. 8, 1967, 18; *„Făuritorii" de cuvinte*, **3**, nr. 2, 1968, 17.
688. Fărcăşan, Sergiu, *Jurnalistul ca om al meşteşugului literar (III)*, PN, **12**, nr. 9, 1967, 24—28.
689. Frunză, Eugen, *Mîine cine ştie* [despre textele de muzică uşoară], Fl., **16**, nr. 14, 1967, 8.
690. Giosu, Ştefan, *Limba unei „povestiri"*, Cr., **2**, nr. 15, 1967, 10.
691. Goldiş-Poalelungi, Ana, *Franţuzismele: ieri şi azi*, C, nr. 8, 1968, 9.
692. Graur, Al., [La rubrica: Cum scriem] *De unde ştim cum e mai bine*, PN, **12**, nr. 3, 1967, 20—21; *Limbajul sportiv* [despre *a trimite mingea acasă, a trimite mingea în cosmos, probă, a deschide pe..., a degaja, a duce trena, maieu, a reduce scorul, start, şprint*], nr. 12, 1967, 30—31.
693. Iancu, Victor, *Cîte ceva despre afişe*, Pentru socialism, **17**, nr. 4 178, 1967, 2.
694. Istrate, G., [La rubrica: Cronica limbii] *Pe marginea ultimei ediţii a poeziilor lui Blaga*, Cr., **2**, nr. 21, 1967, 10; *Creaţie sau libertate nepermisă?*, nr. 28, 1967, 10.

695. Mihăescu, N., [La rubrica : Gramatică şi stil] *Formule fixe*, IB, **14**, nr. 4 251, 1967, 2 ; *Alte inadvertenţe*, nr. 4 257, 2 ; *Construcţii...* nr. 4 263, 2 ; *Substituiri de cuvinte*, nr. 4 273, 2 ; *Acurateţe...*, nr. 4 279, 2 ; *Valorile cuvîntului*, nr. 4 291, 2 ; *Aspecte lexicale*, nr. 4 297, 2 ; *Despre unele expresii*, nr. 4 303, 2 ; *Sesizări...*, nr. 4 309, 2 ; *Legături contextuale*, nr. 4 315, 2 ; *Acordul..., pe jumătate*, nr. 4 321, 2 ; *Caleidoscop*, nr. 4 327, 2 ; *Cuvinte şi sensuri*, nr. 4 333, 2 ; *Particularitatea unei construcţii*, nr. 4 339, 2 ; *Un mare artist al cuvîntului* [Tudor Arghezi], nr. 4 345, 2 ; *Aspecte lexicale*, nr. 4 351, 2 ; *Îmbinări lexicale*, nr. 4 357, 2 ; *Cuvinte vechi-cuvinte noi*, nr. 4 367, 2 ; *O formă verbală*, nr. 4 373, 2 ; *„Dificultăţile" unei construcţii*, nr. 4 379, 2 ; [la rubrica : Cum e corect ?] nr. 4 397, 2 ; nr. 4 403, 1967, 2 ; nr. 4 409, 2 ; nr. 4 415, 2 ; nr. 4 421, 2 ; nr. 4 427, 2 ; nr. 4 433, 2 ; nr. 4 439, 2 ; nr. 4 445, 2 ; nr. 4 463, 2 ; *De la „mini" la...*, ib., **15**, 1968, nr. 4 479, 2 ; *Corelaţie* [*nu atît... cît*], ib. ; *Economia de cuvinte* şi *Prin analogie*, nr. 4 485, 2 ; *Superlative*, nr. 4 491, 2 ; *Cuvinte confundate...* [*iminent, imanent*]... *Şi cuvinte impropriu folosite* [*reverberaţie* şi *reverberativ, condescendenţă* şi *condescendent, onomatopeic*], nr. 4 515, 2 ; *Cuvinte „distinse"* [*acurateţe, parcimonios*], nr. 4 522, 2 ; *Echivocul* [*în jur de, cadru didactic*], nr. 4 527, 2 ; nr. 4 533, 2 ; nr. 4 539, 2.

696. Mindirigiu, L., *Nu chiar „ca un fagure de miere"*, PN, **12**, nr. 9, 1967, 47.

697. Moise, Ion, [La rubrica : Cronica limbii] *Construcţii negative neliterare*, Argeş, **2**, nr. 6, 1967, 17.

698. Paranici, Ion, *Gramatica străzii* [despre limba afişelor şi a anunţurilor], Zori noi, **22**, nr. 6 159, 1967, 1.

699. Pintilie, Petre, *Greşeli de ortografie*, În., **24**, nr. 7 079, 1967, 1, 2.

700. Poalelungi, Gh., [La rubrica : Cronica limbii] *Înţelesurile exacte ale unor cuvinte* [*acrescămînt, alibi, devoluţiune, a injuria*], Pentru patrie, **19**, nr. 1, 1967, 24 ; *Numai cuvinte de... specialitate?* [*servant, ignifug*], nr. 3, 1967, 23 ; *Cuvinte noi şi dublete lexicale* [*brizanţă, brizant, brezentă, motel, rînă, renă, depana, depăna*], nr. 4, 1967, 24 ; *Sinonimii şi forme corecte* [*ostaş-militar-cătană ; furtun, regulament*], nr. 5, 1967, 22 ; *Împrumut şi calc lingvistic* [*anchetă, crimă, criminologie, criminalitate, criminal, criminal, incrimina*], nr. 6, 1967, 20 ; *Formaţii incorecte şi pleonasme* [*escroc, escadron, escală, escalada, excava, exclude, excursie, exploata, extinctor, extorca, extras, a-şi însuşi pentru sine, evoluţie continuă*], nr. 9, 1967, 19 ; *Iarăşi pleonasme* [*a prevede viitorul, perspective de viitor, se vor organiza... în viitor, exigent şi sever, sincer şi loial* etc.], nr. 10, 1967, 20 ; *Ceea ce nu spun dicţionarele* [*poluare, troleu, troleibuz, furier, recidivist*], nr. 11, 1967, 20.

701. Pop, A., *Se scrie şi aşa* [*exterminare în masă, seconda*], PN, **12**, nr. 5, 1967, 26.

702. Popescu, Mihai, *Să vorbim despre... limbă* [limba afişelor], C, nr. 1, 1968, 2.

703. Popescu-Marin, Magdalena, [La rubrica : Cum scriem] *Poezia prozei sau proza poeziei* [despre figurile de stil în diverse contexte], PN, **12**, nr. 2, 1967, 37—38 ; *Verbe noi* [*amusa, gazona, obscuriza, spiraliza, spaţializa, labirintiza, depănuşa, deconspira, demixta, lectura, imacula, flui, avea aprecieri, a da „ə reda"*], nr. 8, 1967, 40—41 ; *Exprimarea echivocă*, nr. 10, 1967, 42—43 ; *Ortografia, o problemă măruntă?* nr. 11, 1967, 32—33.

704. Sărăţeanu, L., *Opiniile lui Grămătic* [despre *cadru, alternativă*, folosirea articolului, pleonasme, pronunţări greşite la radio], PN, **13**, nr. 2, 1968, 31.

705. Sebastian, Lascăr, **Mihai** *sau* **Mihail** *?*, ScTin., **23**, nr. 5 514, 1967, 2.

706. Suchianu, D. I., [titlu comun : *Glose. Din antologia scrisului românesc*] *Caleidoscop*, Tomis, **2**, nr. 4, 1967, 16 ; *De vorbă cu zefarul Păun*, nr. 5, 1967, 16 ; *Noblesse oblige*, nr. 6, 1967, 10, 11 ; *Ticuri ifosative*, nr. 7, 1967, 16 ; *De nefăcut, fiindcă de neputut* [I], nr. 8, 1967, 16, (*II*), nr. 9, 1967, 16 ; *Erată la viitoarea literă N*, nr. 10, 1967, 16 ; *De la contemporani citire* (*I*), nr. 12, 1967, 14, (*II*), **3**, nr. 2, 1968, 14.

707. Şerban, V., [La rubrica : Cultivarea limbii] *Rostirea corectă şi ortografia*, Drapelul roşu, **23**, nr. 6 832, 1966, 2 ; *Forme aberante în flexiunea unor verbe*, **24**, nr. 6 918, 1967, 2.

708. Şuteu, Flora, [La rubrica : Cum scriem] *Puţină autocritică*, PN, **12**, nr. 4, 1967, 40—41 ; *Un contrast cu* **-ist, -ast**, nr. 5, 1967, 26—27 ; *Întrebări la care s-a răspuns, întrebări la care nu s-a răspuns* [*Petroşani* şi *Petroşeni*], nr. 7, 1967, 23 ; *I. Oare vom* **vizualiza** *?* *II. Pe marginea unui documentar*, nr. 12, 1967, 22—23 ; *Aşa se naşte un omonim*, **13**, nr. 1, 1968, 20, 21 ; **Epuraşul uşa rupe** *sau licenţele unor criptograme*, nr. 2, 1968, 30.

709. Tega, G., [La rubrica : Cronica limbii] *În legătură cu neologismele*, Argeș, **2**, nr. 11, 1967, 17.
710. Tohăneanu, Alex., *Cum scriu copiii*, Col., **3**, nr. 3, 1967, 10.
711. Zdrenghea, M., *Mai multă grijă pentru limbă*, Astra, **2**, nr. 4, 1967, 19.

Recenzii

712. Șoimoș, Vasi Dumitru, Ion Roman, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește* [București, 1967], Steagul roșu Petroșeni, **18**, nr. 5 322, 1966, 3.

V. FILOLOGIE CLASICĂ

713. Diaconescu, Traian S., *Însemnări despre metafora homerică*, StCl., **9**, 1967, 27—40.
714. Graur, A., *Participe et adjectif en latin*, StCl., **9**, 1967, 19—25.
715. Lupaș, Liana, *L'interprétation phonologique de l'accentuation*, StCl., **9**, 1967, 7—18.
716. Pîrlog, Maria, *Gramatica limbii latine*, București, 1966, Editura didactică și pedagogică, 272 p.
717. Săndulescu, C., *Note filologice* : **temnein kai kaiein**, StCl., **9**, 1967, 219—222.
718. Streinu, Valeriu, *Sur quelques manuscrits grecs corydaléens*, RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 275—278.

*

Vezi și nr. 1, 632.

Recenzii

719. Barbu, N. I., Plutarchus, *Vitae Parallelae*, ed. Konrat Riegler, vol. I, 2, II, 1, Lipsiae, 1964, StCl., **9**, 1967, 324—325.
720. Chelaru, Luminița, Veikko Väänänen, *Introduction au latin vulgaire*, Paris, 1963, 229 p., AnL, **17**, 1966, 169—171.
721. Ciurea, Al. I., Christine Mohrmann, *Les dénominations de l'église en tant qu'édifice en grec et en latin au cours des premiers siècles chrétiens, en* Revue des sciences religieuses (Strasbourg), nr. 3—4 (Juillet—Décembre), 1962, p. 155—174, GB, **26**, nr. 5—6, 1967, 668—669.
722. Costa, Traian, *Appendix Sallvstiana*, edidit Alfons Kurfess. *Fasc. prior* : C. Sallusti Crispi epistulae ad Caesarem senem de re publica. Editio sexta aucta et emendata. Lipsiae, B. G. Teubner, 1962, XII 27 (— 28) p. *Appendix Sallvstiana*, edidit Alphonsus Kurfess. *Fasc. posterior* : [Sallusti] in Ciceronem et inuicem inuectiuae. Editio quarta emendata et aucta. Lipsiae, B. G. Teubner, 1962, XII + 13 (— 32) p., StCl., **9**, 1967, 311—312.
723. Costa, Traian, Properzio, *Elegie, Libro IV*. Testo critico e commento a cura di Paolo Fedeli. (Publicazioni della Facoltà di lettere e filosofia della Università degli studi di Bari, I) Adriatica Editrice, Bari, 1965, XLVII + 311 (—316) p., StCl., **9**, 1967, 315—320.
724. Creția, G., *Hygini Fabulae*. Recensuit prolegomenis commentario appendice instruxit H. I. Rose, Leiden, A. W. Sijthoff, 1963, 219 pagini, StCl., **9**, 1967, 332—333.
725. Fischer, I., *Quaderni dell'Istituto di filologia Greca*, a cura di Benedetto Marzullo, I, 1966 (Università di Cagliari), 71 p. 8°, StCl., **9**, 1967, 293.
726. Fischer, I., V. Väänänen, *Étude sur le texte et la langue des* **Tablettes Albertini**, Suomalanien Tiedeakatemia, 1965 (Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Ser. B., tom. 141, 2), 66 p. 8°, StCl., **9**, 1967, 300—302.
727. Fischer I., T. Maccivs Plavtvs, *Ausgewähle Komödien* mit deutschen Kommentar von Brix-Niemeyer. *Miles gloriosus*. Unveränderter Nachdruck der 4. Auflage von Oscar Köhler. Leipzig, Teubner, 1964, 166 p. 8°, St. Cl., **9**, 1967, 310.

728. Fischer, I., Juvénal, *Saturae*, III, IV, V. Édition, introduction et commentaire de René Marache. Paris, Presses Universitaires de France, 1965 (Collection „Érasme", 15), III + 141 p. 8°, StCl., **9**, 1967, 321—323.

729. Lupaş, Liana, Evripidis, *Helena*, edidit Karin Alt. Leipzig, Teubner, XVI + 67 p., StCl., **9**, 1967, 305—307.

730. Marinescu, Marina, Flavius Arrianus, *Expediţia lui Alexandru cel Mare în Asia*. Traducere şi indice de nume de Radu Andreescu, studiu introductiv, note, indice de termeni de Al. Suceveanu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 487 p., StCl., **9**, 1967, 333—334.

731. Mihăescu, H., Niceta von Remesiana, *Instructio ad competentes. Frühchristliche Katechesen aus Dacien* [hg. von] Klaus Gamber (Textus patristici et liturgici quos edidit Institutum Liturgicum Ratisbonense, fasc. 1), Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1964, VIII, 182 p., StCl., **9**, 1967, 336—338.

732. Mihăescu, H., *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae edidit Georgius Mihailov*, Vol. IV: *Inscriptiones in territorio Serdicensi et in vallibus Strymonis Nestique repertae*. Académie des Sciences, Sofia, 1966, 343 pp., 170 tab., 1 carte, RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 322—323.

733. Mihăescu, H., Evangelides Th. Bonga, Τὰ γλωσσικά ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου (βορείου, κεντρικῆς καὶ νωτίου), Α. Γιαννιώτικο καὶ ἄλλα, λεξιλόγια, Β'. Γλωσσάρια Βορ'. Ἠπείρου, Θεσπρωτίας, Κόνιτσας κ. ἄ. [Lexique d'Épire (du nord, du centre et du sud). I. Région de Ioannina et d'autres régions. II. Lexique d'Epire oriental de Thesprotie, de Konitsá, etc.]. Société des Études Epirotiques, Ioannina, 1964—1966, ιξ' 460 p. + 263 p., RRL, **12**, nr. 6, 1967, 539—540.

734. Mihăescu, H., N. P. Andriotis, Ἐτυμολογικό λεξικό τῆς κοινῆς νεοελλη ικῆς. (Dictionnaire étimologique du néogrec commun), 2e éd., Thessalonique, 1967, XXIV, 445 p. (Université de Thessalonique. Institut d'études néohelléniques. Fondation Manoli Triandaphylidis), SCL, **19**, nr. 1, 1968, 63—65.

735. Nasta, M., Plutarchus, *Moralia*, vol. VI, Fasc. 3 (*De Musica* edidit et tertium recensuit K. Ziegler; *De libidine et aegritudine*; *Parsne an facultas animi sit uita passiua* edidit M. Pohlenz, iterum reuidit Ziegler), Leipzig, Teubner, 1966, XV + 64 p., StCl., **9**, 1967, 325—328.

736. Nasta, M., Benedetto Marzullo, *Frammenti della Lirica Greca* (Biblioteca classica. Nuova collana di testi latini e greci diretta da G. Pascucci. I classici greci), Firenze, Sansoni, [1965], StCl., **9**, 1967, 302—305.

737. Noica, Simina, Jean Humbert, *Manuel pratique de grec ancien*, Ed. A. & J.Picard, Paris, 1962, StCl., **9**, 1967, 299—300.

738. Pippidi, D. M., Aulus Gellius, *Noptile atice*. Traducere: David Popescu. Introducere şi note: I. Fischer, (Scriitori greci şi latini, IX), Bucureşti, Editura Academiei, 1965, LXXX + 605 p. în 8°, StCl., **9**, 1967, 329—331.

739. Poghirc, C., Cornelii Taciti, *Libri qui supersunt*, iterum edidit Erich Koestermann. Tom. I *Ab excessu diui Augusti* (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), Lipsiae, 1965, XLIV + 451 p., StCl., **9**, 1967, 328—329.

740. Poghirc, C., Épictète, *Entretiens*. Livre IV. Texte établi et traduit par Joseph Souilhé, avec la collaboration de Amand Jagu, Paris, Les Belles Lettres, 1965, 93 pagini duble, StCl., **9**, 1967, 334—335.

741. Poghirc, C., Ammonius, *De adfinium uocabulorum differentia*, edidit Klaus Nicklau (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana),Lipsiae, 1966, LXXVII + 182 p., StCl., **9**, 1967, 335—336.

742. Popescu, S., Cicéron, *Discours*. Tome XIV. *Pour Sestius. Contre Vatinius*. Texte établi et traduit par J. Cousin, Paris, Les Belles Lettres, 1965, 289 p., StCl., **9**, 1967, 312—315.

743. Sluşanschi, Dan, L. Annaei Senecae, *Operum moralium concordantia*, P. Grimal cura edita. Travaux de l'Institut d'Études Latines, Paris, Presses Universitaires de France. Fasc. I. *Ad Marciam. De consolatione*. Conscripsit d.f. N. Banvard, 1965, 177 p.; Fasc. II. *De constantia sapientis*. Conscripsit d.f. S. Barthélemy, 1966, 119 p., StCl., **9**, 1967, 320, 321.

744. * * * *Conferinţa de filologie clasică* [de la Kiev], VN, **23**, nr. 14, 1967, 2.

745. * * * *Cronică*. Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România. Dări de seamă ale şedinţelor [din 2 decembrie 1965, 6 ianuarie, 3 februarie, 3 martie, 7 aprilie, 5 mai, 12 mai, 2 iunie, 2 noiembrie 1966], StCl., **9**, 1967, 385—398.

*

Vezi și nr. 145, 518, 521, 784, 785, 918.

VI. ROMANISTICĂ

746. AGRIGOROAIE, VALENTINA, *Procedee sintactice și analitice în formarea numelor de locuitori din limba franceză*, AnȘtUI, **13**, nr. 2, 1967, 155—159.
747. BAHNER, WERNER, *Limba română în concepția lui Friedrich Diez*, LR, **17**, nr. 1, 1968, 3—10.
748. GHEORGHIU, MĂRIOARA, *Unele modalități de exprimare a viitorului în limba franceză actuală*, AnȘtUI, **13**, nr. 2, 1967, 189—194.
749. GIURGIU, FELICIA, *Structuri lingvistice ale metaforei baudelairiene*, Oriz., **18**, nr. 8, 1967, 60—63.
750. ILIESCU, MARIA, *Sur l'origine du démonstratif daco-roumain* **ăl**, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 59—60.
751. ILIESCU, MARIA, *Observații asupra limbii friulanilor din România*, SCL, **18**, nr. 2, 1967, 159—168.
752. ILIESCU, MARIA, *Graiurile friulanilor din România*. Autoreferat la teza prezentată în vederea obținerii titlului de doctor în științe filologice (Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică), București, 1967, 18 p., litografiat.
753. MANECA, CONSTANT, *In proposito dei prestiti lessicali arabi dello spagnuolo*, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 369—374.
754. MANOLIU, MARIA, *O nouă trăsătură de sintetism în limbile romanice*, SCL, **18**, nr. 4, 1967, 379—391.
755. MANOLIU, MARIA, *Pronumele romanic*. Autoreferat la teza prezentată în vederea obținerii titlului de doctor în științe filologice, București, 1967, 16 p., litografiat.
756. MICLĂU, P., *Signes élémentaires et complexes en français et en roumain*, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 289—307.
757. MICLĂU, P., *Căile pierderii motivării în franceză și în română (Fondul principal lexical)* [cu un rezumat în franceză], PLG, 5, 1967, 115—151.
758. MICUȘAN, CRISTINA, *Portuguese-Romanian Parallels in the Personal Pronominal Inflexion*, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 41—48.
759. MICUȘAN, CRISTINA, *Observații în legătură cu clasificarea morfologică și semantică a locuțiunilor adverbiale în limba portugheză contemporană*, SCL, **18**, nr. 2, 1967, 209—216.
760. NICULESCU, AL., *Die Struktur des Höflichkeitspronomen in den heutigen italienischen Mundarten*, RRL, **12**, nr. 2, 1967, 87—141.
761. REINHEIMER, SANDA, *Quelques observations concernant le traitement des sonnantes dans les dialectes francoprovençaux* [cu o hartă în text], RRL, **12**, nr. 2, 1967, 155—162.
762. SĂDEANU, FLORENȚA, *Paralele româno-spaniole în sintaxa verbului*, SCL, **18**, nr. 2, 1967, 203—208.
763. TĂNASE, ADELA MIRA, *O problemă de fonetică sintactică. Dispariția consoanei* **l** *din pronumele personal* **il(s)**, **elle(s)** *din limba franceză vorbită*, AUT, **4**, 1966, 259—261.
764. TĂNASE, AURELIAN, *Les affinités combinatoires des éléments de relation en français contemporain standard*, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 423—441.
765. TUDORICĂ, OLGA, *O paralelă sintactică româno-spaniolă: „săraca de mine!", „¡pobre de mi!"*, SCL, **18**, nr. 6, 1967, 627—633.
766. VINCENZ, ILEANA, *Un caz de nominalizare în limba franceză*, SCL, **18**, nr. 3, 1967, 217—222.
767. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Remarques sur les idiomes créoles*, RRL, **12**, nr. 3, 1967, 229—243.
768. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Sur le traitement des sonnantes en gascon*, RRL, **13**, nr. 1, 1968, 83—88.
769. VRABIE, EMIL, *Un parallèle phonologique italo-roumain (À propos de la corrélation consonantique de timbre à la finale)*, RRL, **12**, nr. 2, 1967, 151—154.
770. ZDRENGHEA, MIRCEA, *Există adjectivele posesive în limbile romanice?*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 81—88.

*

Vezi şi nr. 47, 48, 51, 73, 107, 271, 318, 501, 508, 509, 510, 512, 513, 714, 716, 950, 971, 982, 991, 1 028, 1 055, 1 056, 1 057, 1 059, 1 060, 1 064, 1 065.

Recenzii

771. Evseev, I., S. Ullmann, *Précis de sémantique française*, troisième édition, Berne, 1965, 352 p., AUT, 5, 1967, 281—284.

772. Giosu, Ştefan, Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. Contribuţii gramaticale*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965, 181 p., AnL, **17**, 1966, 182—185.

773. Giurescu, Anca, Roger L. Hadlich, *The Phonological History of Vegliote*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, [1965], 95 p., RRL, **12**, nr. 2, 1967, 172—175.

774. Goga, Ecaterina, Louis Kukenheim, *Esquisse historique de la linguistique française et ses rapports avec la linguistique générale*, ed. II, Universitaire Pres Leiden, 1966, p. 286, SCL, **18**, nr. 4, 1967, 459—462.

775. Graur, A., V. G. Gak, *Causerie sur le mot français, étude de lexicologie comparée française et russe* (*Besedy o frantzuzskom slove, iz sravnitel'noĭ leksikologii frantzuzkogo i russkogo jazykov*), Moskva, 1966, Izdatel'stvo „Meždunarodnyje otnošenija", 335 p., RRL, **12**, nr. 3, 1967, 257—259.

776. Graur, Al., Léon Warnant, *Dictionnaire de la prononciation française*, tome II, *Noms propres*, Editions Duculot, Gembloux, 1966, XXXVIII + 236 p., SCL, **18**, nr. 5, 1967, 583—584.

777. Haş, Gh., Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice. Contribuţii gramaticale*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1965, 181 p., CL, **12**, nr. 1, 1967, 142—144.

778. Iliescu, Maria, L. Mourin, *Contribution à la description comparée de la morphologie verbale des langues romanes*. Étude n° I : *La distinction en conjugaison* ; Étude n° II : *Les formes irrégulières du présent de l'indicatif*. Première Édition, 1966, Presses Universitaires de Bruxelles et de Gand, 241 p., RRL, **12**, nr. 2, 1967, 167—169.

779. Iliescu, Maria, Henri Bourcelot, *Atlas Linguistique et Ethnographique de la Champagne et de la Brie*. Volume I — *Le temps* — *La terre*. Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1966, RRL, **12**, nr. 2, 1967, 271—272.

780. Ionică, Ion, Henri Guiter, *Atlas linguistique des Pyrénées-Orientales*, Paris, 1966, RRL, **12**, nr. 1, 1967, 70—73.

781. Macarie, Liliana, *Mélanges de linguistique et de philologie romanes offerts à Monseigneur Pierre Gardette*, Strasbourg, 1966, 527 p. (Centre de Philologie et de Littérature romanes de l'Université de Strasbourg), SCL, **18**, nr. 3, 1967, 361—363.

782. Marin-Clopoţel, M., Paul Alex, *Le patois de Naisey*, Paris, 1965, 331—[336] p., SCL, **18**, nr. 6, 1967, 684—685.

783. Mihăescu, H., Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Ed. didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1965, 295 p. (Ministerul Învăţămîntului. Universitatea Bucureşti), RRL, **12**, nr. 1, 1967, 61—63.

784. Mihăescu, H., Günter Reichenkron, *Historische latein-altromanische Grammatik*. I. Teil : *Einleitung. Das sogenannte Vulgärlatein und das Wesen der Romanisierung*. Harrassowitz, Wiesbaden, 1965, XVI, 408 p., RRL, **12**, nr. 2, 1967, 165—167.

785. Mihăescu, H., Leena Löfstedt, *Les expressions du commandement et de la défense en latin et leur survie dans les langues romanes*. Helsinki, 1966, 231 p. (Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki, tome XXIX), RRL, **12**, nr. 4, 1967, 381—382.

786. Reinheimer, Sanda, *Les Œuvres de Marguerite d'Oingt*, publiées par Antonin Duraffour, Pierre Gardette et Paulette Durdilly, Publications de l'Institut de Linguistique Romane de Lyon, Paris, 1965, 216 p., RRL, **12**, nr. 3, 1967, 270—271.

787. Reinheimer, Sanda, Alexandre Lorian, *L'ordre des propositions dans la phrase française contemporaine. La cause*, Bibliothèque française et romane publiée par le Centre de Philologie romane de la Faculté des Lettres de Strasbourg, Paris, 1966, 148 p., SCL, **18**, nr. 4, 1967, 471—472.

788. Rusu, Valeriu, *Atlas Linguistique et Ethnographique de la Gascogne*, volume IV par Jean Séguy, enquêteur et collaborateur principal Xavier Ravier. Publications du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1966, RRL, **12**, nr. 3, 1967, 273—276.

789. Rusu, Valeriu, Robert Loriot, *La frontière dialectale moderne en Haute-Normandie* (*Pays de Bray, Vallée de la Breste, Forêt d'Eu, Talon, Aliermont*) avec 38 cartes en couleur, Musée de Picardie, Amiens, 1967, 177 p., SCL, **19**, nr. 1, 1968, 70—72.

790. Sădeanu, Florența, Ramón Menéndez Pidal, *Crestomatía del español medieval*, Acabada y revisada por Rafael Lapesa y María Soledad de Andres. Tomo I, Madrid, 1965, 365 p., RRL, **12**, nr. 2, 1967, 175—177.

791. Șandru, Tudora, Fernando González Ollé, *El habla de la Bureba. Introducción al castellano actual de Burgos*, Madrid, C.S.I.C., 1964, 254 p., RRL, **12**, nr. 3, 1967, 265—269.

792. Tănase, Adela Mira, Monique Léon, *Exercices systématiques de prononciation française*, Paris, 1966, Hachette-Larousse, fasc. I—II, AUT, **5**, 1967, 301.

793. Tănase, Eugen, Marcel Cohen, *Grammaire française en quelques pages*, Paris, Sèdes, 1964, AUT, **4**, 1966, 281—282.

794. Tudorică, Olga, Antonio Quilis, *Estructura del encabalgamiento en la métrica española (contribución a un estudio esperimental)*. C.S.I.C., R.F.E., anexa LXXVII, Madrid 1964, 194 + XIV p., SCL, **18**, nr. 4, 1967, 468—471.

795. Tudorică, Olga, Manuel Alvar, *Poesía española dialectal*. Estudio, selección y notas. Madrid, 1965, 146 p., SCL, **18**, nr. 6, 1967, 683—684.

796. Tuțescu, Mariana, Jean Dubois, *Grammaire structurale du français: le verbe*. Larousse, Langue et langage, Paris, 1967, 218 p., SCL, **18**, nr. 5, 1967, 588—591.

797. Tuțescu, Mariana, Hector Renchon, *Etudes de syntaxe descriptive. I. La conjonction „si" et l'emploi des formes verbales*. Bruxelles, Académie Royale de Langue et Littérature Françaises, Palais des Académies, 1967, 197 pages, RRL, **13**, nr. 1, 1968, 91—93.

798. Vincenz, Ileana, Lennart Carlsson, *Le degré de cohésion des groupes subst. + de + subst. en français contemporain*, Studia Romanica Upsaliensia, Uppsala, 1966, 281 p., SCL, **18**, nr. 3, 1967, 360—361.

799. * * * Al. Graur, *Romanitatea limbii române*, Drumul socialismului, **19**, nr. 3 984, 1967, 2.

*

Vezi și nr. 147, 545, 720, 721.

VII. SLAVISTICĂ

800. Bucă, M., *Observații asupra întrebuințării sinonimelor în limba rusă* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **4**, 1966, 187—196.

801. Ivanov, Andrei, *Genul neutru într-un grai velico-rus de tip divergent*, SCL, **18**, nr. 5, 1967, 555—561.

802. Lozbă, M., *Cu privire la motivarea prepozitivă (cauzală) și postpozitivă (finală) a acțiunii în limba rusă veche*, AnȘtUI, **13**, nr. 2, 1967, 195—199.

803. Răмureanu, Ioan I., *Unsprezece secole de la activitatea misionară a sfinților Chiril și Metodie*, O, **19**, nr. 1, 1967, 7—31.

804. Rozkoš, Pavel, *Fonetismul graiului slovac din Nădlac* [cu rezumate în rusă și germană], AUT, **5**, 1967, 73—88.

805. Székely, Sári, Drondoe, Vera, Birta, Iulia, Schuster, Hannelore, *La classification mécanique des parties du discours de la langue russe* (*Pour les nécessités de la traduction avec la calculatrice électronique*) [cu 2 tabele și cu 14 trimiteri bibliografice], Cahiers, **4**, 1967, 229—243.

806. Tomici, Mile, *Unele observații în legătură cu adjectivul calificativ în graiul sîrbesc din localitatea Svinița, regiunea Banat* [cu 3 tabele în text], SCL, **18**, nr. 2, 1967, 223—230.

807. Vescu, Victor, *Un împrumut românesc în sistemul fonologic al graiului sîrbesc din localitățile Petrovosela, Cralovăț și Stanciova, reg. Banat*, LR, **16**, nr. 3, 1967, 272—274.

808. Vințeler, O., *Лексическое значение предлогов русского языка*, RRL, **12**, nr. 6, 1967, 525—536.

809. * * * *Cuvinte noi și vechi* [în rusă: *prasol, korobeinik, kucer, cernorabocii, raznorabocii, podsobnîi rabocii*], VN, **24**, nr. 12, 1968, 2.

*

Vezi şi nr. 73, 275, 421, 474, 477, 491, 576, 871, 929, 953, 978.

Recenzii

810. Bucă, M., M.F. Palevskaja, *Sinonimy v russkom jazyke*, Izdatel'stvo „Prosveščenije", Moscova, 1964, 127 p., AUT, **4**, 1966, 287—290.

811. Graur, A., *Bălgarski etimologičen rečnik*. Săstavili Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, I. Zaimov, St. Ilčev, Sofia, 1962—1966. Izdatelstvo na Bălgarskata Akademiia na Naukite, fascicules I—V, comprenant les lettres A, B, V, G, D jusqu'au mot *doam*, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 456—457.

812. Mihăescu, H., Mirčev, K., Kodov, Hr., *Енински Апостол. Старобългарски паметник от XI В.* [*Praxapostolus versionis palaeobulgaricae ad fidem codicis Eninensis saeculo XI scripti*], Académie des Sciences, Sofia, 1965, 264 pp., RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 374.

813. Mihăescu, H., Hristov, Georgi, *Местните имена в Мадънско* [Toponymes de l'arrondissement de Madan], Académie des Sciences, Sofia, 1964, 350 pp., RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 375.

814. Mihăescu, H., Nikolai P. Kovaček, *Местните названия в Габровското* [Noms de lieux de Gabrovsko], Académie des Sciences, Sofia, 1965, 200 p. (Институт за български език), RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 653—654.

815. Mihăilă, Elena Casandra, E. Balevska, *Наблюдения върху одразуването на местнически термини в полски, руски и български език* [Observations sur la formation des termes techniques en polonais, en russe et en bulgare], „Български език", Sofia, XVI, 1966, p. 152—156, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 657.

816. Mihăilă, G., *L'anniversaire du XIe centenaire des frères Constantin-Cyrille et Méthode à Salonique*, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 593—595.

817. Pătruţ, I., Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jezyku* (Turcismele în limba sîrbo-croată), Sarajevo, 1965, 662 p., CL, **12**, nr. 2, 1967, 337—340.

818. Siupiur, Elena, Boris Simeonov, *Румънското влияние върху лексиката на Хр. Ботев* [L'influence roumaine sur le lexique de Hristo Botev], „Годишник на Софийския Университет. Факултет по славянски филологии", XL, 1966, p. 253—308, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 657—658.

819. Sîrbu, Richard, E. Steinfeld, *Russian Word Count*, Moscow, f.a., 228 p., AUT, **5**, 1967, 288—291.

820. Şesam, M., J. Vlasek, *Citeva observaţii despre „Apologia slavă" a lui Hrabr*, în „Byzantinoslavica", publicaţie a Academiei Cehoslovace de Ştiinţe, Institutul de istorie al ţărilor europene socialiste, XXVIII (1967), nr. 1, p. 82—97, ST, **19**, nr. 9—10, 1967, 699.

821. Trâpcea, Th. N., *Jezik*. Časopis za kulturu hrvatskog jezika, 1966/1967, nr. 1—3, Zagreb, AUT, **5**, 1967, 301—302.

822. Vascenco, Victor, Morton Benson, *Dictionary of Russian Personal Names. With a Guide to Stress and Morphology*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1964, V + 175 p., SCL, **18**, nr. 2, 1967, 253—258.

823. Wolf, S., *Mica enciclopedie* [pe ţări — Moscova], VN, **23**, nr. 22, 1967, 5.

824. * * * E.I. Melnicov, *Despre vechile denumiri ale scrierii slavone*, în „Byzantinoslavica", publicaţie a Academiei Cehoslovace de Ştiinţe, Institutul de istorie al ţărilor europene socialiste, XXVIII (1967), nr. 1, p. 124—140, ST, **19**, nr. 9—10, 1967, 699.

825. * * * *O nouă revistă de specialitate* [*Limba rusă în străinătate* — Moscova], VN, **23**, nr 30, 1967, 2.

826. * * * *Universul rus în ordine alfabetică* [*Noul dicţionar al limbii ruse literare contemporane*, în 17 vol., A. Babkin şi V. Sedenţov, *Dicţionarul expresiilor şi cuvintelor străine folosite în limba rusă, în original*, 2 volume, V. Jukov, *Dicţionarul proverbelor şi expresiilor ruse*, *Dicţionarul expresiilor ruse populare*, 15 fasc., *Dicţionarul sinonimelor limbii ruse*, *Dicţionarul cuvintelor noi*], VN, **23**, nr. 35, 1967, 2.

*

Vezi şi nr. 144, 153, 492, 533, 557, 775, 1000, 1001.

VIII. GERMANISTICĂ

827. Bantaş, Andrei şi Rădulescu, Mihai, *„Capcanele" vocabularului englez*, Bucureşti,1967, Editura ştiinţifică, 312 p.

828. B.K., [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Nochmals: „erblasen"*, NW, **18**, nr. 5 483, 1966, 4.

829. Capesius, Bernhard, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Ein gefährdetes Verhältniswort*, NW, **18**, nr. 5 453, 1966, 4 ; **Bereicherung** *oder* **Versteinerung**, nr. 5 477, 4 ; *Begriffsverwirung*, nr. 5 489, 4 ; *„Na, nicht sag!"*, **19**, nr. 5 506, 1967, 4 ; *„Wozu fährst du nach Bukarest?"*, nr. 5 512, 4 ; *„Mehr" zweimal falsch*, nr. 5 542, 4 ; *„Der Hund gewinnt die Zunge"*, nr. 5 566, 4 ; *Oh, diese Präpositionen!*, nr. 5 601, 4 ; *Nochmals „sein" oder „haben"*, nr. 5 619, 4 ; *„Rechenstiel" und „Rechestunde"*, nr. 5 649, 4 ; *„Schale" und „Scheibe"*, nr. 5 667, 4 ; **Annektionen** *oder* **Annexionen?**, nr. 5 695, 4 ; *Mete, Liter-Ziegel, Zwiebel*, nr. 5 713, 4 ; *Wozu ein Druckfehler gut sein kann*, nr. 5 731, 4 ; *Die Kompositionsfuge*, nr. 5 749, 4 ; *„Radius" und „Spektrum"*, nr. 5 767, 4 ; *Die „Grosserzählung"*, nr. 5 779, 4.

830. Capesius, B., *Aus der Arbeit am Siebenbürgisch-Sächsischen Wörterbuch. Jener*, FVL, **10**, nr. 1, 1967, 100—102.

831. Capesius, B., Richter, G., Thudt, A., Braun, R., [sub titlul : Aus den Arbeiten am Siebenbürgisch-Sächsischen Wörterbuch] *Artikelproblem für die Buchstaben G, H, J*, FVL, **10**, nr. 2, 1967, 107—124.

832. Engel, Walter, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Schauen, sehen*, NW, **19**, nr. 5 530, 1967, 4 ; *„Lernt" der Lehrer die Schüler*, nr. 5 601, 4.

833. Fink, Hans, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Stichprobe in Deutsch*, NW, **19**, nr. 5 548, 1967, 4 ; *Zwischen Souper und Salto mortale*, nr. 5 560, 4 ; *„Derselbe" und „der Gleiche"*, nr. 5 679, 4 ; *Ländernamen und Staatsnamen*, nr. 5 725, 4 ; *Trimester, Quartal, Semester*, nr. 5 773, 4.

834. Hann, Alfred, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Fremdwörterei*, NW, **19**, nr. 5 643, 1967, 4.

835. Hromadka, Georg, [La rubrica : Unsere Sprachecke] **t** *oder* **th?**, NW, **18**, nr. 5 465, 1966, 4 ; *Rechtschreibreform — ja oder nein?*, **19**, nr. 5 518, 1967, 4 ; *Dradseilbahn*, nr. 5 530, 4 ; *Wir antworten*, nr. 5 631, 4 ; *Nahost, Mittelost, Fernost*, nr. 5 643, 4 ; **f** *und* **v**, nr. 5 661, 4 ; *Während, wegen*, nr. 5 773, 4.

836. Kirchgässner, Werner, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Wortfamilie „Kunst"*, NW, **19**, nr. 5 578, 1967, 4.

837. Koelwel, Eduard, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Glosse*, NW, **19**, nr. 5 524, 1967, 4 ; nr. 5 554, 4 ; nr. 5 584, 4 ; nr. 5 613, 4.

838. Lay, M., [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Kann man was immer irgendwohin „geben"?*, NW, **18**, nr. 5 459, 1966, 4.

839. Leviţchi, Leon şi Preda, Ioan, *Gramatica limbii engleze*, Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 328 p.

840. Leviţchi, Leon D., *Sinonime în gramatica limbii engleze*, Bucureşti, 1968, Editura ştiinţifică, 264 p.

841. Muller, Fritz, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Der Plast*, NW, **19**, nr. 5 667, 1967, 4.

842. Neumann, Willy, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Neuer Wortschöpfungen*, NW, **19**, nr. 5 761, 1967, 4.

843. Pancratz, Arnold, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Andenken*, NW, **18**, nr. 5 465, 1966, 4 ; *Sprachvirus*, nr. 5 471, 4 ; *Gegensatz oder Unterschied?*, **19**, nr. 5 500, 1967, 4 ; *Kaleidoscop der Sprache*, nr. 5 536, 4 ; *Der, die, das*, nr. 5 554, 4 ; *Weschalb Dakar und Dazier*, nr. 5 560, 4 ; *Dadurch dass*, nr. 5 578, 4 ; *Die Lügenbrücke*, nr. 5 613, 4 ; *Neurasthenie oder was*, nr. 5 661, 4 ; *Wiederholungen*, nr. 5 673, 4 ; *Sich oder einander*, nr. 5 685, 4 ; *Ärztliche Untersuchung*, nr. 5 707, 4 ; *Können und dürfen*, nr. 5 719, 4 ; *Sollen, wollen, müssen*, nr. 5 755, 4.

844. Prinz, Otto, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Der Plast*, NW, **19**, nr. 5 667, 1967, 4.

845. Richter, G., [La rubrica : Aus der Arbeit am Siebenbürgisch-Sächsischen Wörterbuch] *Wiefel*, FVL, **10**, nr. 1, 1967, 102—105.

846. Rothsching, Willy, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Tonerhöhnung*, NW, **19**, nr. 5 566, 1967, 4.

847. Savin, Emilia, Abager, Basilius, Roman, Alexandru, *Gramatica practică a limbii germane* [cu indice de materii, bibliografie], Bucureşti, 1968, Editura ştiinţifică, 914 p.

848. Sill, Evemarie, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Herrenschule, aber auch Herrnhut*, NW **19**, nr. 5 619, 1967, 4.

849. Tătaru, Ana, *Consoanele ocluzive în limba engleză și în limba română*, CL, **12**, nr. 2, 1967, 215—223.

850. Thudt, A., [La rubrica : Aus der Arbeit am Siebenbürgisch-Sächsischen Wörterbuch]. *Das intervokalisches* **g** *als Verschenplant*, FVL, **10**, nr. 1, 1967, 105—106.

851. Vetter, Helmut, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Gedankenmachen*, NW, **19**, nr. 5 695, 1967, 4.

852. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke] *„Sprachpflege"* — Leipzig : *Eigenschaftswörter, auf den Körper bezogen*, NW, **18**, nr. 5 483, 1966, 4 ; *Warum „Zwiebel"?*, nr. 5 489, 4 ; *„Base" und „Muhme"*, **19**, nr. 5 506, 1967, 4 ; *„Sein" oder „haben"?*, nr. 5 584, 4 ; *Abkürzungen, aber wann?* nr. 5 625, 4 ; *Der Name „Maja"*, nr. 5 685, 4 ; *Auskunft*, nr. 5 701, 4 ; *Auskunft*, nr. 5 719, 4 ; *Stecken, schmelzen, wiegen*, nr. 5 743, 4 ; *Mini-Betrachtung*, nr. 5 791, 4 ; *Übersetzungsprobleme*, nr. 5 791, 4.

*

Vezi și nr. 73, 182, 301, 458, 489, 495, 496, 498, 502, 503, 504, 514, 947, 960, 968, 974, 993.

Recenzii

853. Bantaș, Andrei, Dr. Ernest Klein, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, vol. I (A—K), Elsevier Publishing Company, Amsterdam-London-New York, 1966, 853 pages, RRL, **12**, nr. 4, 1967, 379—381.

854. Graur, Al., Rudolf Fischer, Ernst Eichler, Horst Neumann, Hans Walther, *Namen deutscher Städte*, Berlin, Akademie Verlag (Wissenschaftliche Taschenbücher), 1963, 139 p., SCL, **18**, nr. 3, 1967, 359.

855. Graur, Al., Charles Barber, *Linguistic Change in Present-day English*, Edinburg and London, Oliver and Boyd, 1964, VI + 154 p., SCL, **18**, nr. 5, 1967, 581—583.

856. Mihăescu, H., Bengt Löfstedt, *Der hibernolateinische Grammatiker Malsachanus*. Uppsala, 1965, 270 p. (Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Latina Upsaliensia, 3), SCL, **18**, nr. 2, 1967, 243—244.

857. Nicolaescu, Constantin, Martin Joos, *The English verb-form and meanings*, The University of Wisconsin Press-Madison and Milwaukee, 1964, p. 251, SCL, **18**, nr. 4, 1967, 472—475.

858. Popa, Mariana, J.D. O'Connor and G.F. Arnold, *Intonation of Colloquial English. A Practical Handbook*, London, Lougmans, 1966, 272 p., în 8°, AUT, **5**, 1967, 292—294.

859. Stati, Sorin, Hans Glinz, *Deutsche Syntax*. Zweite durchgesehene und ergänzte Auflage, Stuttgart, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1967, RRL, **12**, nr. 6, 1967, 541—543.

860. Stănculescu, Liana, Charles Barber, *Linguistic Change in Present-day English*, Edinburg & London, Oliver & Boyd, 1964, 149 p. + index, p. 151—154, RRL, **12**, nr. 5, 1967, 464—466.

*

Vezi și nr. 24, 530, 1002.

IX. ORIENTALISTICĂ

861. Drimba, Vladimir, *Elementele de gramatică turcă ale lui Guillaume Postel* (1575) [cu un fragment din *Instrucțiunile* lui Postel], SCL, **18**, nr. 3, 1967, 325—339.

862. Drimba, Vladimir, *Asupra clasificării limbii salare*, SCL, **19**, nr. 1, 1968, 35—48.

*

Vezi şi nr. 242, 243, 472.

Recenzii

863. MATEI, I., Hasan Eren, *Yer Adlarımızın Dili* [La langue des noms de lieux de Turque], „Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten", 1965, p. 155—165. Idem, *Türk yer Adları Sökü* [Les toponymes turcs. Sökü], „Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten", 1965, p. 149—153, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 655.

864. MATEI, I., L. Fekete, *Mit Zahlwörten osmanisch-türkische Ortsnamen*, „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae", XVIII, 1—2, 1965, p. 61—71, RESEE, **5**, nr. 3—4, 1967, 656.

*

Vezi şi nr. 818.

X. BALCANISTICĂ

865. BRÎNCUŞ, GRIGORE, *O concordanţă gramaticală româno-albaneză: modul supin*, LL, 13, 1967, 99—105.

866. ROSETTI, ALEXANDRU, *Contribuţia latinei balcanice şi a românei la constituirea comunităţii balcanice*. Universitatea Bucureşti, Cursurile de vară şi colocviile ştiinţifice, Sinaia, 25 iulie — 25 august 1966, Bucureşti, 1966, 18 p.; *L'apport du latin balkanique et du roumain à la constitution de la communauté balkanique*. Université de Bucarest. Cours d'été et colloques scientifiques, Sinaia, 25 juillet — 25 août 1966, Bucureşti, 1966, 19 p.

867. ROSETTI, AL., *Balcanica. Despre rom. ă*, SCL, **18**, nr. 2, 1967, 119—120.

*

Vezi şi nr. 276, 302, 480, 481.

Recenzii

868. MIHĂESCU, H., *Le premier Congrès International d'études balkaniques et du Sud-Est européen*, RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 304—307.

869. MIHĂESCU, H., Çabej, Eqrem: *Studime rreth etimologjisë së gjuhës shqipe* (*Études d'étymologie albanaise*), „Studime Filologjike", XVIII (I), 1964, nº 1, pp. 61—98; nº 2, pp. 11—43; nº 3, pp. 15—54; nº 4, pp. 81—115; XIX (II), 1965, nº 1, pp. 3—45; nº 2, pp. 7—53; nº 3, pp. 41—84; nº 4, pp. 41—70, RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 320—322.

870. MIHĂESCU, H., Beševliev, V.: *Проучвания върху личните имена у Траките* [Recherches sur les noms de personnes chez les Thraces], Académie Bulgare des Sciences, Sofia, 1965, 132 p., RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 324—326.

871. MIHĂESCU, H., G. Nandriş, *Rumänisch, Slavisch, Thrako-Dakisch*, dans „Zeitschrift für slavische Philologie", XXX (1962), pp. 140—161, RESEE, **5**, nr. 1—2, 1967, 373.

872. MIHĂESCU, H., Martin Camaj, *Albanische Wortbildung. Die Bildungsweise der älteren Nomina*. Harrassowitz, Wiesbaden, 1966, 175 p. (Albanische Forschungen, 6), RRL, **12**, nr. 6, 1967, 537—538.

873. POPESCU, EM., *Primul Congres Internaţional de studii balcanice şi sud-est europene* [Sofia, 26 august — 1 septembrie 1966], StCl., **9**, 1967, 249—251.

*

Vezi şi nr. 277, 813, 814, 815.

XI. LIMBA MAGHIARĂ

874. Balogh, Dezső, *Horváth Imre költői szókészlete. Mutatvány az Őszi remény című kötet alapján* [Vocabularul poetic al lui Imre Horváth. Machetă pe baza volumului *Őszi remény*; cu un rezumat în română], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 260 — 274.

875. Balogh, Dezső, *Az* **él** *ige Horváth Imre költői nyelvében* [Verbul *él* „a trăi" în limba poetică a lui Imre Horváth; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 285—288.

876. Bura, László, *Ragadványnevek Bogdánfalváról* [Supranume din comuna Valea-Seacă (reg. Bacău)], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 369—377.

877. Csák, László, *Bélfenyér jelenkori helynevei* [Toponimicele de azi ale comunei Belfir (rn. Salonta)], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 319—325.

878. Gálffy, Mózes, *A nyelvjárási feltételes módú igealakok tagadó szós szerkezetének jelentésfejlődéséhez* [Contribuţii la dezvoltarea semantică a unor forme verbale regionale la modul condiţional în construcţiile negative], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 309—314.

879. Gálffy, Mózes, *Gondolatok a nyelvjárási* **is** *a kapcsán* [Cu privire la forma dialectală *is a*; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 69—74.

880. Gálffy, Mózes, *Adalékok a „szagol" jelentésű* **ízlel** : **bűzöl** *területi elterjedéséhez* [Contribuţii la studiul răspîndirii verbelor *ízlel* : *bűzöl* cu sensul de „a mirosi"; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 271—273.

881. B. Gergely, Pyroska, *Román eredetű szókincselemek a Magyar Tudós Társaság Zsebszótárában* [Împrumuturile lexicale româneşti în primul dicţionar explicativ al Academiei Maghiare; cu rezumate în română, rusă şi engleză], StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 45—55.

882. Horváth, István, *Ózdi tájszók* [Glosar regional din Ozd (rn. Luduş)], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 326—334.

883. Kis, Emese, Máthé, Jakab, Schveiger, Paul, *L'analyse micro-contextuelle du hongrois*, Cahiers, **4**, 1967, 97—106.

884. Kósa, Ferenc, *Szalontai tájszavak és szólások* [Cuvinte şi expresii din Salonta], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 140—143.

885. Kósa, Ferenc, Vöő, István, Zsemlyei, János, *Román kölcsönszok a moldvai csángo fazekasság szakszókincsében* [Împrumuturi româneşti în terminologia olăritului la ceangăii din Moldova], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 356—369.

886. B. Kovács, Júlia, *A szekérkaskészítés domokosi müszókincséből* [Contribuţii la cunoaşterea terminologiei tehnice a confecţionării coşului de căruţă la Dămăcuşeni], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 133—137.

887. Márton, Béla, *Gyógy — és mérgező növények nevei Szováta-Szakadátról* [Denumirea plantelor medicinale şi otrăvitoare din comuna Sovata-Săcădat], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 143—146.

888. Márton, Gyula, *Román kölcsönszavaink alaktani beilleszedése* [Cu privire la încadrarea morfologică a împrumuturilor româneşti ale limbii maghiare; cu un rezumat în română], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 289—297.

889. Márton, Gyula, *Székely nyelvjárási* **iszánkodik** ~ **isánkodik** (*Adalék as* **sz** : **s** *megfelelés kérdéséhez*) [*Iszánkodik — isánkodik* în graiul secuiesc], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 334—337.

890. Márton, Gyula, *A kézimalom „Handmühle" neve a székely nyelvjárásban* [Denumirile rîşniţei în graiul secuiesc; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 215—223.

891. Márton, Gyula, *L'influence de la langue roumaine sur le système et sur la structure phonologique du parler „csángó" de Moldavie*, RRL, **12**, nr. 3, 1967, 245—254.

892. Murádin, László, *Az* **-ít** *igeképző erdélyi nyelvjárási hangalakja és alakulásmódja*, [Aspectul fonetic şi schimbările sufixului verbal *-ít* în graiurile maghiare din Transilvania; cu un rezumat în română], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 315—323.

893. Murádin, László, *A Romániai Magyar Nyelvjárások Atlaszának orvanyaga (II)* [Glosar regional obţinut pe baza unor întrebări în afara chestionarului la anchetele pentru *Atlasul lingvistic al graiurilor maghiare din Republica Socialistă România*], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 338—346.

894. Muradin, László, *Adatok a* **muskatli** *elnevezéseinek szóföldrajzához* [Contribuţii la răspîndirea geografică a cuvîntului *muskátli* ; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 75—81.

895. Murádin, László, *Csíkszépvízi tájszavak* [Cuvinte regionale din Frumoasa], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 138—139.
896. Murádin, László, *Adalékok a „szent heverdelnap" nyelvjárási elnevezéseinek ismeretéhez* [Contribuţii la denumirile regionale ale zilei „Saint Lundi"; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 275—279.
897. Péntek, János, *Román eredetű elemek Gvanányi munkáiban* [Elemente de origine românească în operele lui József Gvadányi; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 13—23.
898. Szabó Attila T., *A magyar becenevek alakulásmódjairól* [Procedeele formării hipocoristicelor maghiare; cu un rezumat în română], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 275—287.
899. Szabó, Attila T., *Kniezsa István szerepe a magyar román eredetű feudalizmuskori elemeinek vizsgálatában* [Rolul lui István Kniesza în studierea elementelor lexicale de origine românească ale limbii maghiare din epoca feudalismului; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 63—68.
900. Szabó, Attila T., *Az* **aki** *vonatkozó névmas erdélyi régiségbeli életéhez* [Pronumele relativ *aki* în documentele vechi din Transilvania; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 201—203.
901. Szabó, Zoltán, *Megjegyzések Csokonai stílusáról* [Observaţii asupra stilului lui Csokonai; cu un rezumat în română], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 245—260.
902. Szabó, Zoltán, *A képzők leíró vizsgálatának lehetőségéről* [Cîteva posibilităţi ale studierii sincronice a derivării prin sufixe în limba maghiară; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 5—11.
903. Szabó, Zoltán, *A magyar irodalmi nyelv történetének korszakolásáról*, [Despre periodizarea istoriei limbii maghiare literare; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 225—233.
904. Szász, Lőrinc, *Gyergyócsomafalvi tájszavak* [Glosar dialectal din comuna Ciumani, rn. Gherla], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 346—356.
905. Szász, Lőrinc, *A hiátus megszüntetése a gyergyócsomafalvi kételemű személynevekben* [Desfiinţarea hiatului în numele de persoane din comuna Ciumani (rn. Gheorghieni); cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 280—284.
906. Szente, László, Ordibál [Structura morfologică şi etimologia verbului *ordibál*; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 95.
907. Teiszler, Pál, *Újabb adatok és megjeyzések a magyar kakuminált mássalhangzó változatokhoz* [Date şi observaţii noi asupra variantelor consonantice cacuminale ale limbii maghiare; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 83—87.
908. Vámszer, Márta, *A* **fog** *segédies igealakok funkciói a kalotaszegi nyelvjárásban* [Funcţia formelor verbale cu auxiliarul *fog* în graiul din ţinutul Călatei; cu un rezumat în română], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 89—93.

*

Vezi şi nr. 469.

Recenzii

909. Kelemen, Béla, *A román filológiai és nyelvtudományi kutatások fejlődése a Román Akadémia centenáriumának tükrében* [Evoluţia filologiei şi lingvisticii româneşti în lumina centenarului Academiei Republicii Socialiste România; cu un rezumat în română], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 211—227.
910. B. Gergely, Piroska, *Újabb szempontok és módszerek a személynévkutatásban* [Considerente şi metode noi în cercetările de antropologie], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 387—391.
911. B. Gergely, Piroska, Sebestyén Árpád, *A magyar nyelv névutórendszere*, Akadémiai Kiadó, Bb., 1965, 254 l., NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 178—181.
912. Márton, Gyula, *Magyar nyelvjárások*. A debreceni Magyar Nyelvtudományi Intézet évkönyve, IX—XI, NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 172—174.
913. Szabó, Attila T., *Szótártani tanulmányok*, Szerkesztette: Országh László, Budapest, 1966. Tankönyvkiadó. 404 l. + 3 mell., NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 169—172.
914. Szabó, Attila T., Bárczi Géza, *A magyar nyelv életrajza*. II. kiadás. Budapest, 1966, 462 + 2 l. + 38 l. képmelléklet, NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 349—352.

XII. LIMBI INDO-EUROPENE

915. Bănăţeanu, Vlad, *L'élément -r médio-passif dans les langues indo-européennes*, RRL **12**, nr. 3, 1967, 187, 207.

Recenzii

916. Băltăceanu, Maria-Francisca, *Ancient Indo-European Dialects*. Proceedings of the Conference on Indo-European Linguistics Held at the University of California, Los Angeles, April 25—27, 1963. Edited by Henrik Birnbaum and Joan Puhvel. University of California Press, Berkely and Los Angeles, 1966, 218 p., RRL, **12**, nr. 5, 1967, 458—462.
917. Ivănescu, G., Giacomo Devoto, *Origini indoeuropee*, Sansoni, Firenze, 1962 („Origines", Studi i Materiali pubblicati a cura dell'Istituto Italiano di Preistoria e Protoistoria), XII + 428 p., in —4°; ca anexă: Tabelle, p. 457—52, in -4°, AUT, **4**, 1966, 290—295.
918. Lupaş, Liana, Oswald Szemerényi, *Syncope in Greek and Indo-European and the Nature of Indo-European Accent*. Istituto universitario orientale di Napoli, Quaderni della sezione linguistica degli Annali III, Napoli, 1964, XVIII + 429 p., RRL, **12**, nr. 5, 1967, 462—464.
919. Poghirc, C., Vladimir I. Georgiev, *Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee*, Roma, Edizioni dell'Ateneo, 1966, 477 p., StCl., **9**, 1967, 293—299.
920. Simenschi, Th., J. Gonda, *The Savayajnas* (*Kaṅśikasūtra 60—68*. Translation, Introduction, Commentary). Verhandelingen Der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wettenschappen, AFD, Leterkunde. Nieuwe Reeks-Deel, LXXI, No 2, N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam, 1965; 461 p., AnL, **17**, 1966, 165—168.

XIII. LIMBI INDO-IRANIENE

921. Theban, Laurenţiu, *Cercetări de lingvistică indo-iraniană*, SCL, **18**, nr. 6, 1967, 672—676

XIV. LIMBI HAMITO-SEMITICE

922. Anghelescu, Nadia, *Al lisan al arabiyy* (*1965*), RRL, **12**, nr. 2, 1967, 181—183.
923. Anghelescu, Nadia, *Note despre gramatica arabă*, SCL, **18**, nr. 6, 1967, 635—639.

*

Vezi şi nr. 242, 753.

XV. METODICA PREDĂRII LIMBILOR

924. Ambruş, Vera şi Bocu, Marian, *Laborator de limbi străine*, Pentru socialism, **17**, nr. 4 202, 1967, 2.
925. Anghel, Dumitru, *Un procedeu modern de însuşire a limbilor străine*, În., **24**, nr. 6 907, 1967, 2.
926. Antip, Felicia, *Învăţăm limbi străine* [despre cursurile de la televiziune], Fl., **17**, nr. 8, 1968, 14.
927. Apreotesei, Cezar, *Folosirea raţională a terminologiei ştiinţifice — contribuţie la optimizarea învăţământului superior* [cu rezumate în limbile rusă, franceză şi engleză], Rev. înv. sup., **9**, nr. 2, 1967, 39—44.

928. Artemov, V. A., *Problemele fundamentale ale psihologiei actuale a învățării limbilor străine*, RPsih., **13**, nr. 1, 1967, 109—121.
929. Bán, A., Tripa, V., László, A., *Cu privire la bazele lingvistice ale predării foneticii limbii ruse* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 97—117.
930. Berceanu, Vera, *Manualele pentru studiul limbilor străine*, C, nr. 23, 1967, 9.
931. Botiș, V. și Blajovici, T., *Limba română în manualele școlare (cl. V—VIII)*, F, **3**, nr. 5, 1967, 10.
932. Burdea, Silvia, Ionescu, Doina, *Laboratorul fonic — auxiliar prețios în predarea limbilor străine* [cu rezumate în limbile rusă, engleză și franceză], Rev. înv. sup., **9**, nr. 5, 1967, 20—26.
933. Burduhos, Grigore, Chilim, Constantin, *Observații asupra predării complementului*, PGS, 76—81.
934. Buță, Gh., *Principiul corespondenței cu părțile de propoziție în predarea subordonatelor*, PGS, 82—89.
935. Caroni, Cecilia, *Metodica predării limbii și literaturii române pentru clasele I—VIII și un capitol pentru clasele X—XI (XII)*, Ministerul Învățământului. Universitatea București, București, 1967, Editura didactică și pedagogică, 228 p. + erata.
936. Cazacu, B., Chiosa, Clara Georgeta, Caragiu-Marioțeanu, Matilda, Guțu-Romalo, Valeria, Bercescu, Sorina, *Cours de langue roumaine*. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étrangers, București, 1967, Editura didactică și pedagogică, 532 p. + 1 hartă a R. S. România.
Vezi recenzia de la nr. 1 004.
937. Cerghit, Ion, Fumărel, Steliana, Gogan, Ioana, *Contribuții la stabilirea metodicii de folosire a discului în studierea limbilor străine* [cu 7 tabele în text], SCDM, 329—354.
938. Chioreanu, M., *Magnetofonul — o necesitate în însușirea limbilor străine*, Steagul roșu Petroșeni, **19**, nr. 5 394, 1967, 2.
939. Chiosa, Clara Georgeta, *„După ureche" nu se poate învăța o limbă străină*, RLib., **25**, nr. 7 005, 1967, 3.
940. Cîrstoiu, Constantin, *Profesorii și metodica predării*, Secera și ciocanul, **17**, nr. 3 979, 1967, 2.
941. Cornea, Paul, *Analiza pe text — metodă de studiere a literaturii române*, Rev. înv. sup., **9**, nr. 2, 1967, 91—95.
942. Crețu, F., *Din experiența unor lecții despre stilul și limba operelor literare*, București, 1967, Editura didactică și pedagogică, 100 p.
943. Curuz, Petre, *Studiul limbilor străine la cursurile serale*, GÎ, **19**, nr. 919, 1967, 3.
944. David, T., Radu, N., Lupu, I., Cucută, M., *Strategiile gîndirii și rolul lor în însușirea gramaticii* [cu rezumate în rusă și franceză], AUBFiloz., 16, 1967, 149—159.
945. Dron, Virgil, *Aspecte ale predării predicatului* [cu 11 trimiteri bibliografice], PGS, 51—59.
946. Dumitrescu, Maria, *Problemele actuale ale predării limbilor străine*, RPed., **16**, nr. 4, 1967, 96—101.
947. Duțescu, Dan și Levițchi, Leon, *Despre cursul TV de limbă engleză*, IB, **15**, nr. 4 503, 1968, 3.
948. Fliu, Mihai, Iancu, Victor, *Cîteva observații despre tezele din trimestrul întîi la limba română*, Pentru socialism, **17**, nr. 4 046, 1967, 2.
949. Enăchescu, Constantin, *Aspectele turburărilor de semantică și limbajul bolnavilor de schizofrenie*, RPsih., **13**, nr. 3, 1967, 269—280.
950. Escudero, G., Copceag, D., *Exerciții de gramatică în limba spaniolă*, București, 1967, Editura științifică, 184 p.
951. Farkaș, Ludmila, Iliescu, Elena, *Necesitatea selecționării lexicului în predarea limbilor străine în învățămîntul cu profil nefilologic* [cu rezumate în engleză, franceză și rusă], Rev. înv. sup., **9**, nr. 7, 1967, 35—40.
952. Gabrea, Maria, Dragomirescu, Gh. N., Iacob, Ștefan, Vătafu, Marin, Mateescu Ștefan, *Noutățile aduse de* **Gramatica limbii române**, *ediția a II-a și necesitatea ridicării nivelului de predare a gramaticii în școala generală și în liceu*, PGS, 7—19.
953. Gămulescu, Dorin, *Ghid de conversație român-sîrbocroat*, București, 1967, Editura științifică, 216 p.
954. Gheceva, E., *Limbile străine și... sugestia*, Fl., **17**, nr. 6, 1968, 20.
955. Golopenția, Ștefania, *Locuțiunile și predarea lor* [cu 12 trimiteri bibliografice], PGS, 32—50.

956. Golu, Pantelimon, Golu, Mihai, *Aspecte psihologice ale dificultăților întîmpinate de elevii claselor mici în însușirea cunoștințelor de gramatică și aritmetică* [cu 9 grafice și 9 tabele în text], SCDM, 125—172.
957. Hîrlăoanu, A., Vrabie, H., *Limbile străine în liceele de specialitate*, GÎ, **19**, nr. 915, 1967, 2.
958. Ionescu, Gelu, *Obligativitatea analizelor de texte* [analize stilistice], A, **2**, nr. 24, 1967, 391.
959. Iordănescu, Mihai, *Regimul limbilor străine în școală*, S, **36**, nr. 7 313, 1967, 4.
960. Kheil, Alexandrine, Kheil, Kurt, *Să vorbim nemțește. Exerciții lexicale*, București, 1967, Editura științifică, 191 p.
961. Malița, Tatiana, Oprescu, Sandu, *Folosirea magnetofonului în predarea limbilor străine*, Rev. înv. prof., **4**, nr. 5, 1967, 35—36.
962. Mircan, Alexandru, *Să vorbim italienește — Parliamo italiano. Exerciții lexicale — Esercizi lessicali*, București, 1967, Editura științifică, 223 p.
963. Morărescu, Simion, Todor, Adalbert, *Predarea limbilor străine în laboratoarele audio-vizuale de tip clasă*, RPed., **16**, nr. 3, 1967, 96—105.
964. Munteanu, Georgeta, *Instrucția programată și învățarea prin modele utilizate în predarea gramaticii și a ortografiei limbii române*, RPed., **16**, nr. 2, 1967, 15—30.
965. Munteanu, Georgeta, Pitaru, Horia, *Contribuția învățămîntului programat la formarea și dezvoltarea capacității elevilor de a opera cu categoriile gramaticale* [cu 6 tabele în text, cu trimiteri bibliografice și rezumate în rusă și engleză], StUBBPs., **12**, 1967, 103—122.
966. Munteanu, Ștefan, *Analiza gramaticală și analiza stilistică*, GÎ, **19**, nr. 908, 1967, 3.
967. Munteanu, Ștefan, Muțiu, Ion, *Probleme ale studierii lexicului în școală*, PGS, 90—98.
968. Murrel, Martin, *Studiul limbii engleze* [cu rezumate în engleză, franceză și rusă], Rev. înv. sup., **9**, nr. 10, 1967, 49—56.
969. Nicolae, Gheorghe, *Explicarea cuvintelor necunoscute — obligație a tuturor cadrelor didactice*, Drumul socialismului, **19**, nr. 3 815, 1967, 2.
970. Popescu, Ștefania, *Probleme ale predării atributului și propoziției atributive*, PGS, 60—75.
971. Radu, Andrei, *Modernizarea predării limbii franceze la clasele începătoare*, RPed., **16**, nr. 12, 1967, 82—89.
972. Radu, Mircea, *Probleme ale predării limbii române în școli*, Flamura Prahovei, **19**, nr. 4 595, 1966, 3.
973. Rener, Maria, *Activitatea extrașcolară în sprijinul predării limbii române*, Rev. înv. prof., **4**, nr. 1, 1967, 50—54.
974. Schuller, Horst, *Zur Frage Deutschunterring*, NL, **18**, nr. 7—8, 1967, 122—123.
975. Stoica, Cornelia, *Ilustrațiile și discul la orele de limba română*, Steagul roșu Petroșeni, **19**, nr. 5 394, 1967, 2.
976. Străchinaru, Ion, *Cercetări actuale de logopedie*, Cr., **3**, nr. 13, 1968, 9.
977. Surjicov, Aurelia, *Reuniune științifică privind învățămîntul limbilor străine* [20—22 aprilie, București, Institutul de construcții], Rev. înv. sup., **9**, nr. 6, 1967, 77—78.
978. Surjikov, N., Hîrloanu, A., Macearova, Maria, *Limba rusă pentru învățămîntul superior economic*, București, 1967, Editura didactică și pedagogică, 360 p.
979. Șerban, Corneliu, *Opinii privind exprimarea corectă, orală și în scris, a elevului*, Flamura Prahovei, **19**, nr. 4 597, 1966, 2.
980. Știrbu, P., *Consolidarea deprinderilor de scriere corectă*, Rev. înv. prof., **4**, nr. 2, 1967, 20—25.
981. Tarcea, T., *Consfătuirea profesorilor de limba română în raionul Ineu*, Criș., **22**, nr. 19, 1967, 2.
982. Teodorescu, Paul, *Învățați limba italiană fără profesor*, București, 1967, Editura științifică, 503 p.
983. Tîrla, Maria, *Tratare completă, sintetică a cunoștințelor de limbă și literatură română*, Criș., **22**, nr. 109, 1967, 2.
984. Tohăneanu, G. I., *Predarea cunoștințelor de stilistică în învățămîntul de cultură generală*, PGS, 99—118.
985. Țopa, Tudor, *Limba în problematica pedagogică*, RPed., **16**, nr. 10, 1967, 101—112.
986. Vințeler, O., *Pentru un studiu mai eficient al predării limbilor străine* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 133—141.
987. Zdrafcovici, Mioara, *Folosirea dialogului în predarea limbilor străine la clasele de începători* [cu rezumate în rusă, franceză și engleză], RPed., **17**, nr. 2, 1968, 70—78.

988. Zisulescu, St., *Predarea figurilor de stil (cls. V—VIII)*, Tomis, **2**, nr. 4, 1967, 10.

989. * * * *Asimilarea cunoştinţelor de limba română în cadrul celor două sisteme de predare la clasele I—IV*, SEP, 37—127.

990. * * * *Culegere de texte de limba română pentru studenţii străini* (Institutul de construcţii, Bucureşti, Catedra de limbi moderne), [Bucureşti], 1966, 75 p. litografiate.

991. * * * *Ghid de conversaţie român-francez*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1966, Editura ştiinţifică, 196 p.

992. * * * *Învăţaţi limbi străine fără accent*, Steagul roşu, **21**, nr. 4 284, 1966, 2.

993. * * * *Lecţii de limba engleză pentru începători*, Bucureşti, 1966, 192 p. + 10 f. pl.

994. * * * *Metodica predării limbii române în şcoala generală*, Bucureşti, 1966, Editura didactică şi pedagogică, 600 p.

995. * * * *Nu ştie sau nu poate să citească?*, Col., **3**, nr. 5, 1967, 20.

996. * * * *Sistemul experimental de predare cu profesori la clasele I—IV*. Sub redacţia conf. univ. Traian Pop, Bucureşti, 1968, Editura didactică şi pedagogică, 392 p.

997. * * * *Studii şi cercetări de didactică modernă*. Sub redacţia lui Vasile Bunescu şi Marin Vişan, Bucureşti, 1967, Editura didactică şi pedagogică, 356 p.

*

Vezi şi nr. 341, 342, 343, 344, 827, 839, 840, 849.

Recenzii

998. Baciu, Ioan, Henri Dieuzeide, *Les techniques audio-visuelles dans l'enseignement*, Paris, P.U.F., 1965, StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 145—146.

999. Giurgea, Maria, *Metodica predării limbii române* [de Ion Berca, Bucureşti, 1966], RPed., **16**, nr. 4, 1967, 116—119.

1000. Guţu, Olimpia, *Ghid de conversaţie român-bulgar. Румънско-български разговорник*, Sofia-Bucureşti, Dărjavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo" — Editura ştiinţifică, 1966, p. 270, LR, **16**, nr. 3, 1967, 284—285.

1001. Hîrlăoanu, A., Vaimberg, S., *Metodica predării limbii ruse* [de M. Popescu, T. Botez, L. Dudnicov, L. Solcănescu, Bucureşti, 1966], RPed., **16**, nr. 4, 1967, 119—123.

1002. Nicolau, Edmond, *Engleza pentru ingineri şi tehnicieni* [de Viorica Dănilă, Bucureşti, 1966], Rev. înv. sup., **9**, nr. 2, 1967, 104—105.

1003. Novicicov, Eugen, *Psihologul şi profesorul de limbi străine* [de Wilga M. Rivers, The University of Chicago Press, Fourth Impression, 1966, 212 p.], Rev. înv. sup., **9**, nr. 4, 1967, 94—95.

1004. Rusu, Valeriu, *Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers*, Bucureşti, 1967, 532 p. [de B. Cazacu, Clara Georgeta Chiosa, Matilda Caragiu-Marioţeanu, Valeria Guţu-Romalo şi Sorina Bercescu], LR, **17**, nr. 1, 1968, 95—97.
Vezi nr. 936.

1005. Saraş, Marcel, *Predarea limbilor moderne* [recenzia revistei *Cahiers pédagogiques*, Lyon, nr. 47, aprilie, 1964], RPed., **16**, nr. 3, 1967, 137—139.

1006. Stan, I. T., Ion Brăescu, *Modernizarea metodelor de studiere a limbilor străine*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1966, StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 146—148.

1007. Stroganov, Lidia, *Studii de psihologia învăţării limbilor străine* [de B. V. Beleaev, Moscova, 1965], RPed., **16**, nr. 1, 1967, 126—127.

1008. Szilágyi, Margareta, Sill, Evemarie, *Fremdsprachenunterricht* [Predarea limbilor străine], Volk und Wissen Volkseigener Verlag Berlin, anul X (1966), nr. 1—12. *Fremdsprachen — Zeitschrift für Dolmetscher, Übersetzer und Sprachkundige* [Limbi străine — Revistă pentru interpreţi, traducători şi poligloţi], VEB Verlag Enzyklopädia, Leipzig, anul 1966, nr. I—IV, StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 142—145.

1009. Şerban, V., Ion Brăescu, *Modernizare în studierea limbilor străine* [Bucureşti, 1966], Drapelul roşu, **24**, nr. 6 890, 1967, 2.

XVI. DIVERSE

1010. Albu, Corneliu, *Bibliotecile lui Timotei Cipariu*, Fl., **16**, nr. 36, 1967, 2.
1011. Bidian, V., *Activitatea Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anul 1966*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 127—129.
1012. Bistrițianu, Al., *Învățământul limbii române la Universitatea din Lyon*, C, nr. 34, 1967, 10.
1013. Brînzoi, Gabriel, *Studenți suceveni la cel de-al IV-lea Seminar național studențesc de lingvistică*, Zori noi, **21**, nr. 5 936, 1967, 1.
1014. Chițu, Ioan N., *Cînd a apărut scrisul*, SR, **19**, nr. 5 460, 1967, 2.
1015. Dumistrăcel, Stelian, *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor* [din Iași] *în anul 1966*, AnL, **17**, 1966, 194—196.
1016. Florian, M., *Codul genetic, lingvistic, social*, VSt., **13**, nr. 12, 1968, 8.
1017. Genoiu, Gheorghe, [sub titlul : 150 de ani de teatru românesc] *Limba poporului pe scenă* (*I*), Steagul roșu, **21**, nr. 4 296, 1966, 2 ; (*II*) *Primele școli de teatru*, nr. 4 302, 1966, 2.
1018. Ghinea, V. Th., *Despre salut*, Steagul roșu Petroșeni, **19**, nr. 5 437, 1967, 2.
1019. Grigoriu, R. V., *150 de ani de la „întocmirea" școlii cu predare în limba română*, IB, **15**, nr. 4 257, 1968, 2.
1020. Jakó, S., *Bibliofilia lui Cipariu*, An. Inst. ist. Cluj, **10**, 1967, 129—171.
1021. Kaplinski, I., *Esperanto* [gramatica din 1887], VN, **23**, nr. 42, 1967, 10.
1022. Macrea, Dimitrie, *Limba și literatura română — discipline care se identifică cu cultura poporului român*, Rev. înv. sup., **9**, nr. 7, 1967, 44—45.
1023. Neaga, Nicolae, *Douăzeci de ani de la descoperirea manuscriselor biblice de la Marea Moartă*, MB, **17**, nr. 7—9, 1967, 457—466.
1024. Negoiță, At., *Manuscrisele de la Qumram și influența lor*, MB, **16**, nr. 10—12, 1966, 596—613.
1025. Nicolăescu-Plopșor, C. S., *Un an de la înființarea Centrului de istorie, filologie și etnografie* [din Craiova], Înainte, **23**, nr. 6 908, 1967, 2.
1026. Petrovici, Emil, *Umanismul lingvisticii* [convorbire cu... realizată de Dan Zamfirescu], GL, **14**, nr. 35, 1967, 1,7.
1027. Priduș, I., *Academicianului Iorgu Iordan i s-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din Iași* [convorbire cu acad. Iorgu Iordan realizată de ...], Cr., **3**, nr. 1, 1968, 2, 10.
1028. Radu, Andrei, *Începuturile studierii limbii franceze în școlile românești din Transilvania (Secolul al XIX-lea)* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **12**, fasc. 2, 1967, 131—139.
1029. Săteanu, C., *Din activitatea filialei Cluj a Societății de științe istorice și filologice*, Făclia, **22**, nr. 6 316, 1967, 2.
1030. Sorokin, A., *400.000 de prejudecăți* [W. Hand, *Dicționar de prejudecăți americane*, Los Angeles], VN, **23**, nr. 31, 1967, 10.
1031. Stan, Aurelia, *Consfătuirea cu cititorii și colaboratorii revistei „Cercetări de lingvistică"*, CL, **12**, nr. 1, 1967, 131—132.
1032. Suciu, Titiana, *A kolozsvári Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézet 1966. évi tevékenysége* [Activitatea în 1966 a Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj], NyIK, **11**, nr. 1, 1967, 189—191.
1033. Suciu, Titiana, *România Szocialista Köztársaság Akadémiajának általános ülészaka* [Sesiunea generală a Academiei Republicii Socialiste România], NyIK, **11**, nr. 2, 1967, 357.
1034. Ștefănescu, Gh., *Realizări și perspective la filiala Galați a Societății de științe istorice și filologice*, Viața nouă, **23**, nr. 6 866, 1967, 2.
1035. Teodoru, Iustin, *Amănunte despre: Scrierea rongo-rongo*, SR, **18**, nr. 5 124, 1966, 2.
1036. * * *, *La centenarul Academiei*, AnL, **17**, 1966, 5—11.

Recenzii

1037. Alexandrescu, Ec., și Armașu, M., *Limbă și literatură*, IL, **18**, nr. 8, 1967, 87—88.
1038. Constantin, A., *Limbă și literatură*, 9, 1965, 430 p., MMS, **43**, nr. 3—4, 1967, 328—329.
1039. Cronț, Gh., Șerban Andronescu, *Cadmos. Scurtă istorie a scrisului*, București, Editura științifică, 1966, 360 p., Studii, **20**, nr. 4, 1967, 839—841.

1040. Drincu, Sergiu, *Limba română*, XVI (1967), nr. 1, Oriz., **18**, nr. 8, 1967, 88—89.
1041. Drincu, Sergiu, *Analele Universității din Timișoara*, Oriz., **18**, nr. 9, 1967, 89—90.
1042. Pop, I., *Limbă și literatură*, 10, 1965, 414 p., MMS, **43**, nr. 1—2, 1967, 202—203.
1043. Popescu, Ion, *Limba română*, nr. 5/1966, MMS, **43**, nr. 5—6, 1967, 436—437.
1044. Țurlan, Valentin, *O sinteză românească a istoriei scrisului* [Șerban Andronescu, *Cadmos. Scurtă istorie a scrisului*, Editura științifică, București, 1966], Viața nouă, **23**, nr. 6 828, 1967, 3.

XVII. ANIVERSĂRI

1045. Breban, V., *D. Macrea. À l'occasion de son 60e anniversaire* [cu lista de lucrări], RRL, **12**, nr. 5, 1967, 389—396.
1046. Gálffy, Mózes, *Szabó T. Attila hatvanéves* [Attila T. Szabó la 60 de ani], NyIK, **10**, nr. 2, 1966, 393—395.
1047. Graur, Al., *Haralambie Mihăescu à l'occasion de son 60e anniversaire* [cu lista de lucrări], RRL, **12**, nr. 2, 1967, 79—86.
1048. Iancu, Victor, *Omagiu* [lui Dimitrie Macrea, la a 60-a aniversare], St., **18**, nr. 6, 1967, 65—66.
1049. Iordan, Iorgu, *Două centenare* [al Societății de lingvistică din Paris și al nașterii lui Antoine Meillet], SCL, **18**, nr. 4, 1967, 455—457.
1050. Macrea, D., *Sextil Pușcariu* [90 de ani de la naștere], L, **10**, nr. 26, 1967, 3.
1051. Rață, Nicolae, *Stilisticianul* [Tudor Vianu — 75 de ani de la naștere], VR, **20**, nr. 1, 1968, 71—77.
1052. Rosetti, Al., [Din „Cartea albă"] *Antoine Meillet*, L, **11**, nr. 2, 1968, 3.

XVIII. IN MEMORIAM

1053. Bulgăr, Gh., *Jean Boutière* (1898—1967), SCL, **18**, nr. 5, 1967, 595—596.
1054. Bulgăr, Gh., *Jean Boutière* (1898—1967), L, **10**, nr. 13, 1967, 6.
1055. Frățilă, V., *George Giuglea* (1884—1967), RRL, **12**, nr. 4, 1967, 383—385.
1056. Frățilă, V., *George Giuglea* (1884—1967), AUT, **5**, 1967, 32—37.
1057. Homorodean, M., *George Giuglea* [1884—1967], StUBB, **18**, fasc. 1, 1968, 143—145.
1058. Hromadka, Georg, *Zum Tod des „alten Sprachlers"* [prof. Eduard Koelwel — Berlin], NW, **19**, nr. 5 524, 1967, 4.
1059 Iordan, Iorgu, *John Orr* (1895—1966), SCL, **18**, nr. 3, 1967, 365—366.
1060. Maneca, Constant, *Gheorghe Giuglea* [1884—1967], LR, **16**, nr. 6, 1967, 543—544.
1061. Oțetea, A., *P. P. Panaitescu*, Studii, **21**, nr. 1, 1968, 213—214.
1062. Șuteu, Flora, *Petre V. Haneș* (1879—1966), SCL, **18**, nr. 5, 1967, 597—598.
1063. Tănase, Eugen, *Jean Boutière* [1898—1967], AUT, **5**, 1967, 303.
1064. Todoran, R., *George Giuglea* (1884—1967), CL, **12**, nr. 2, 1967, 319—321.
1065. Țepelea, G., *Un cercetător de seamă: George Giuglea*, Argeș, **2**, nr. 5, 1967, 15.

ABREVIERI *

A = *Amfiteatru*. Revistă literară și artistică editată de Uniunea Asociațiilor Studențești din Republica Socialistă România, București, **1**, 1966 [**2**, 1967, nr. 24].
AL = *Analele Universității București*. Seria *Acta logica*, București, **1**, 1959 [9, 1966].
Albina = *Albina*. Revistă săptămînală a așezămintelor culturale, București, **1**, 1898 [**71**, nr. 1, 1968].
AnAc. = *Analele Academiei Republicii Socialiste România*, București, **1**, 1948 [**16**, 1966].
An. Inst. ist. Cluj = *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, Cluj, **1**, 1958 [**10**, 1967].
An. Inst. ist. Iași = *Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Iași*, Iași, **1**, 1964 [**3**, 1966].

* În paranteze drepte se indică ultimul număr fișat.

AnL = *Anuar de lingvistică şi istorie literară.* Academia Republicii Socialiste România, Filiala Iaşi, Iaşi, **1**, 1950 [titlul nou al revistei *Anuar de filologie* care continua revista *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Filologie; **17**, 1966].

AnŞtUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"* (serie nouă), Secţia III (ştiinţe sociale). Seria filologie, Iaşi, **1**, 1957 [**13**, nr. 2, 1967].

Apic. = *Apicultura.* Organul Societăţii Centrale de Apicultură din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**20**, nr. 12, 1967].

Argeş = *Argeş.* Revistă politică, socială, culturală editată de Comitetul pentru cultură şi artă al judeţului Argeş, Piteşti, **1**, 1966 [**3**, nr. 3, 1968].

Astra = *Astra.* Lunar politic, social, cultural al Comitetului judeţean pentru cultură şi artă Braşov, Braşov, **1**, 1966 [**3**, nr. 3, 1968].

Ateneu = *Ateneu.* Revistă de cultură, Bacău, **1**, 1964 [**5**, nr. 3, 1968].

AUB = *Analele Universităţii Bucureşti.* Seria ştiinţe sociale. Filologie, Bucureşti, **1**, 1954 [**12**, nr. 28, 1963].

AUBFz = *Analele Universităţii Bucureşti.* Seria ştiinţe sociale. Filozofie, Bucureşti, **1**, 1954 [**16**, 1967].

AUT = *Analele Universităţii din Timişoara.* Secţia ştiinţe filologice, Timişoara, **1**, 1963 [**5**, 1967].

BO = *Biserica ortodoxă română.* Buletin oficial al Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1883 [**85**, nr. 8, 1967].

Bul. Pisc. = *Buletinul Institutului de cercetări şi proiectări piscicole*, Bucureşti, **1**, 1942 [**26**, nr. 4, 1967].

C = *Contemporanul.* Săptămînal politic-social-cultural, Bucureşti, **1**, 1946 [nr. 13, 1968].

Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée.* Université de Bucarest, Bucureşti, **1**, 1962 [**4**, 1967].

CL = *Cercetări de lingvistică.* Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, Cluj, **1**, 1956 [**11**, nr. 2, 1967].

Col = *Colocvii.* Despre şcoală, familie şi societate, Bucureşti, **1**, 1966 [**3**, nr. 1, 1968].

Cr. = *Cronica.* Săptămînal politic, social, cultural editat de Comitetul judeţean pentru cultură şi artă Iaşi, Iaşi, **1**, 1966 [**3**, nr. 13, 1968].

Criş. = *Crişana.* Organ al Comitetului judeţean P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Bihor, Oradea, **1**, 1945 [**22**, nr. 204, 1967].

Dacia = *Dacia.* Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucureşti, **1**, 1957 [**11**, 1967].

DN = *Dobrogea nouă.* Organ al Comitetului judeţean P.C.R. Constanţa şi al Consiliului popular judeţean. Constanţa, **1**, 1948 [**20**, nr. 5 950, 1967].

Drapelul roşu = *Drapelul roşu.* Organ al Comitetului judeţean P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Timiş, Timişoara, **1**, 1953 [**24**, nr. 7 068, 1967].

Drumul socialismului = *Drumul socialismului.* Organ al Comitetului judeţean Hunedoara al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Deva, Deva, **1**, 1949 [**19**, nr. 3 989, 1967].

Előre = *Előre.* România Szocialista Köztársaság Néptanácsainak Lapja, Bucureşti, **1**, 1947 [**21**, nr. 6 269, 1967].

ELS = *Elemente de lingvistică structurală.* Redactor responsabil I. Coteanu [18 articole], Bucureşti, 1967, Editura ştiinţifică, 320 p.

F = *Familia.* Revistă de cultură editată de Comitetul pentru cultură şi artă al judeţului Bihor, Oradea, seria a V-a, **1**, 1965 [**4**, nr. 3, 1968].

Făclia = *Făclia.* Organ al Comitetului judeţean Cluj al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Cluj, **1**, 1946 [**22**, nr. 6 528, 1967].

Femeia = *Femeia.* Revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul Naţional al Femeilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**20**, nr. 3, 1968].

Fl. = *Flacăra.* Revistă social-politică şi literar-artistică, Bucureşti, **1**, 1952 [**16**, nr. 10, 1968].

FP = *Flamura Prahovei.* Organ al Comitetului judeţean Prahova al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Prahova, **1**, 1948 [**20**, nr. 4 858, 1967].

FR = *Flacăra roşie.* Organ al comitetelor judeţean şi municipal P.C.R. Arad şi al Consiliilor populare judeţean şi municipal Arad, Arad, **1**, 1944 [**24**, nr. 7 222, 1967].

FSib. = *Flacăra Sibiului*. Organ al comitetelor județean și municipal P.C.R. și al consiliilor populare județean și municipal Sibiu, Sibiu, **1**, 1945 [**23**, nr. 3 804, 1967].

FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*. Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **1**, 1958 [**10**, nr. 2, 1967].

GB = *Glasul bisericii*. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungro-Valahiei, București, **1**, 1942 [**26**, nr. 5—6, 1967].

GÎ = *Gazeta învățămîntului*. Organ al Ministerului Învățămîntului și al Comitetului Central al Uniunii sindicatelor din instituțiile de învățămînt și cultură, București, **1**, 1950 [**20**, nr. 940, 1968].

GL = *Gazeta literară*. Organ săptămînal al Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1954 [**15**, nr. 13, 1968].

IB = *Informația Bucureștiului*. Ziar al Consiliului municipal București al P.C.R. și al Sfatului popular al municipiului București, București, **1**, 1953, [**15**, nr. 4 539, 1968].

IL = *Iașul literar*. Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Iași, **1**, 1954 [**19**, nr. 3, 1968].

IS = *Igasz szó*. Szépirodalmi folyóirat, Cluj, **1**, 1953 [**15**, nr. 12, 1967].

În. = *Înainte*. Organ al comitetelor județean și municipal P.C.R. și al consiliilor populare județean și municipal Brăila, Brăila, **1**, 1944 [**24**, nr. 7 110, 1967].

Înainte = *Înainte*. Organ al Comitetului județean Dolj al P.C.R. și al Consiliului popular municipal, Craiova, **1**, 1944 [**24**, nr. 7 050, 1967].

Korunk = *Korunk*. Világnézeti folyoirat, Cluj, **1**, 1942 [**26**, nr. 12, 1967].

L = *Luceafărul*. Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1958, [**11**, nr. 13, 1968].

LL = *Limbă și literatură*. Societatea de științe istorice și filologice din Republica Socialistă România, București, 1, 1958 [13, 14, 15, 1967].

LR = *Limba română*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, **1**, 1952 [**17**, nr. 2, 1968].

Lumea = *Lumea*. Săptămînal de politică externă editat de Uniunea Ziariștilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1963 [**6**, nr. 12, 1968].

Lupta de clasă = *Lupta de clasă*. Organ teoretic și politic al Comitetului Central al P.C.R., București, **1**, 1929 [**48**, nr. 2, 1968].

M = *Magazin*. București, **1**, 1959 [nr. 545, 1968].

MA = *Mitropolia Ardealului*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiilor Clujului și Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**12**, nr. 5, 1967].

MB = *Mitropolia Banatului*. Organul oficial al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și al Episcopiei Aradului, Arad, **1**, 1951 [**17**, nr. 7—9, 1967].

MMS = *Mitropolia Moldovei și Sucevei*. Iași, **1**, 1924 [**43**, nr. 8, 1967].

MO = *Mitropolia Olteniei*. Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, Rîmnicu-Vîlcea, **1**, **1**, 1948 [**18**, nr. 12, 1966].

Munca = *Munca*. Organ central al Uniunii Centrale a Sindicatelor din România, București, **1**, 1945 [**24**, nr. 6 276, 1968].

NW = *Neuer Weg*. Volksräte der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1949 [**19**, nr. 5 804, 1967].

NL = *Neue Literatur*. Zeitschrift des Schriftstellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, București, **1**, 1950 [**18**, nr. 12, 1967].

NyIK = *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj, **1**, 1957 [**11**, nr. 2, 1967].

O = *Ortodoxia*. Revista Patriarhiei Române, București, **1**, 1949 [**19**, nr. 3, 1967].

Oriz. = *Orizont*. Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1951 [**19**, nr. 2, 1968].

PE = *Probleme economice*. Academia Republicii Socialiste România, Institutul de cercetări economice, Societatea de științe economice din Republica Socialistă România, București, **1**, 1948 [**21**, nr. 2, 1968].

Pentru patrie = *Pentru patrie*. Revistă editată de Direcția Generală Politică a Ministerului Afacerilor Interne, București, **1**, 1950 [**19**, nr. 11, 1967].

Pentru socialism = *Pentru socialism*. Organ al Comitetului județean al P.C.R. și al Consiliului popular județean Maramureș, Baia Mare, **1**, 1951 [**17**, nr. 4 282, 1967].

PGS = *Probleme de gramatică şi stilistică în şcoala generală şi liceu.* Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România. Coordonator: G. Beldescu [11 articole prezentate la sesiunea metodico-ştiinţifică din 31 martie — 1 aprilie 1965 — Braşov], Bucureşti, 1967, Editura didactică şi pedagogică, 136 p.

PLG = *Probleme de lingvistică generală.* Redactori responsabili: acad. Al. Graur şi prof. I. Coteanu [13 articole], Bucureşti, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 200 p.

PN = *Presa noastră.* Revista Uniunii Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**13**, nr. 2, 1968].

Ramuri = *Ramuri.* Revistă de cultură, Craiova, **1**, 1964 [**5**, nr. 3, 1968].

RB = *Revista bibliotecilor.* Publicaţie a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, Bucureşti, **1**, 1947 [**21**, nr. 1, 1968].

REF = *Revista de etnografie şi folclor.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**12**, nr. 1, 1968].

RESEE = *Revue des études sud-est européennes.* Académie de la République Socialiste de Roumanie. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucureşti, **1**, 1963 [**6**, nr. 4, 1967].

Rev. arh. = *Revista arhivelor.* Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**10**, nr. 2, 1967].

Rev. înv. prof. = *Revista învăţământului profesional şi tehnic.* Organ al Ministerului Învăţământului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1965 [**4**, nr. 6, 1967].

Rev. înv. sup. = *Revista învăţământului superior.* Ministerul Învăţământului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1959 [**10**, nr. 2, 1968].

RF = *Revista de filozofie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1954 [**15**, nr. 2, 1968].

RHV = *Revista de horticultură şi viticultură.* Revistă a Consiliului Superior al Agriculturii din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1953 [**16**, nr. 2, 1967].

RITL = *Revista de istorie şi teorie literară.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**18**, nr. 4, 1967].

RLib. = *România liberă.* Cotidian politic de informaţie reportaj şi comentariu, Bucureşti, **1**, 1944 [**26**, nr. 7 294, 1968].

RM = *Revista muzeelor.* Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă. Apare sub îngrijirea comisiilor muzeelor ştiinţifice din C.S.C.A., Bucureşti, **1**, 1964 [**5**, nr. 1, 1968].

RPed. = *Revista de pedagogie.* Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, **1**, 1952 [**17**, nr. 2, 1968].

RPsih. = *Revista de psihologie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**14**, nr. 1, 1968].

RR = *Revue roumaine.* Publication littéraire trimestrielle paraissant en français, russe, anglais et allemand, Bucureşti, **1**, 1947 [**21**, nr. 4, 1967].

RRH = *Revue roumaine d'histoire.* Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucureşti, **1**, 1962 [**7**, nr. 1, 1968].

RRL = *Revue roumaine de linguistique.* Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucureşti, **1**, 1956 [**13**, nr. 1, 1968].

RRMPA = *Revue roumaine des mathématiques pures et appliquées.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucureşti, **1**, 1956 [**13**, nr. 2, 1968].

RSSPs. = *Revue des sciences sociales.* Série de Psychologie, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucureşti, **1**, 1957 [**11**, nr. 1, 1967].

S = *Scînteia.* Organ al Comitetului Central al P.C.R., Bucureşti, [**37**, nr. 7 659, 1968].

SCDB = *Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie.* Academia Republicii Socialiste România. Centrul de documentare ştiinţifică. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1959 [**9**, nr. 3, 1967].

SCDM = *Studii şi cercetări de didactică modernă.* Sub redacţia lui Vasile Bunescu şi Marin Vişan, Bucureşti, 1967, Editura didactică şi pedagogică, 356 p.

SCGeogr. = *Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie.* Seria geografie, Bucureşti, **1**, 1954 [**14**, nr. 1, 1967].

SCIV = *Studii şi cercetări de istorie veche.* Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**19**, nr. 1, 1968].

SCL = *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**19**, nr. 1, 1968].

SCMatem. = *Studii şi cercetări matematice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**18**, nr. 10, 1967].

Sc. Tin. = *Scînteia tineretului.* Organ al Comitetului Central al U.T.C., Bucureşti, **1**, 1945 [**24**, nr. 5 708, 1968].

Sec. 20 = *Secolul* 20, Bucureşti [nr. 1, 1968].

Secera şi Ciocanul = *Secera şi ciocanul.* Organ al Comitetului judeţean P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Argeş, Piteşti, **1**, 1951 [**17**, nr. 4 071, 1967].

SEP = *Sistemul experimental de predare cu profesori la clasele I—IV.* Sub redacţia conf. univ. Traian Pop, Bucureşti, 1968, Editura didactică şi pedagogică, 392 p.

SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română.* Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din Bucureşti, vol. al IV-lea. Redactori responsabili : acad. Al. Graur şi Mioara Avram, [Bucureşti], 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 336 p. + erata.

SR = *Steagul roşu.* Organ al Comitetului judeţean Ilfov al P.C.R. şi al Consiliului popular al judeţului Ilfov, Bucureşti, **1**, 1949 [**20**, nr. 5 671, 1967].

ST = *Studii teologice.* Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, **1**, 1949 [**19**, nr. 10, 1967].

St. = *Steaua.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Cluj, **1**, 1950 [**19**, nr. 2, 1968].

StCl. = *Studii clasice.* Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **9**, 1967.

Steagul roşu = *Steagul roşu.* Organ al Comitetului judeţean al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Bacău, Bacău, **1**, 1947 [**22**, nr. 4 634, 1967].

Steagul roşu Petroşeni = *Steagul roşu.* Organ al Comitetului municipal Petroşeni al P.C.R. şi al Consiliului popular municipal Petroşeni, **1**, 1949 [**19**, nr. 5 604, 1967].

Steaua roşie = *Steaua roşie.* Organ al Comitetului judeţean de partid Mureş şi al Consiliului popular judeţean, Tîrgu-Mureş, **1**, 1949 [**18**, nr. 309, 1966].

StUBB = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philologia, Cluj, **1**, 1956 [**13**, fasc. 1, 1968].

StUBBPs. = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Psychologia-Paedagogia, Cluj, **1**, 1956 [**12**, 1967].

Studii = *Studii.* Revistă de istorie, Bucureşti, **1**, 1948 [**20**, nr. 1, 1968].

Tribuna = *Tribuna.* Săptămînal de cultură, Cluj, **1**, 1957 [**12**, nr. 13, 1968].

Tomis = *Tomis.* Revistă lunară editată de Comitetul pentru cultură şi artă al judeţului Constanţa şi al municipiului Constanţa, Constanţa, **1**, 1966 [**3**, nr. 3, 1968].

Ütunk = *Ütunk.* România Szocialista Köztársaság irószövetségének lapja, Cluj, **1**, 1946 [**22**, nr. 52, 1967].

Viaţa nouă = *Viaţa nouă.* Organ al Comitetului judeţean P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean Galaţi, Galaţi, **1**, 1945 [**23**, nr. 7 065, 1967].

Vîn. pesc. = *Vînătorul şi pescarul sportiv.* Revista vînătorilor şi pescarilor sportivi din R.S. România, Bucureşti, **1**, 1949 [**20**, nr. 1, 1968].

VN = *Veac nou.* Organ al Consiliului general A.R.L.U.S., Bucureşti, **1**, 1946 [**23**, nr. 10, 1968].

VR = *Viaţa românească.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948, [**20**, nr. 2, 1968].

VSt. = *Viaţa studenţească.* Revistă a Asociaţiilor Studenţeşti din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1956 [**13**, nr. 7, 1968].

Zori noi = *Zori noi.* Organ al Comitetului judeţean Suceava al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean, Suceava, **1**, 1947 [**22**, nr. 6 181, 1967].

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORI *

A

Abager, Basilius 847
A.E. 22
Agrigoroaie, Valentina 746
Ahriţeulesei, Dem. 321 bis
Akhmanova, O.S. 57, 65, [153]
Albu, Corneliu 1010
Alecsandri, Vasile [227]
Alex, Paul [782]
Alexandrescu, Cristian 494, [518]
Alexandrescu, Ecaterina 373, 1037
Alexandrescu, Grigore [659]
Alexandrescu, Sieă 456
Alexandrescu, Sorin 66, 619, [666], [668]
Alexandrescu-Rocerie, Alexandra vezi **Rocerie-Alexandrescu-Alexandra**
Alexe, Gheorghe 517
Alexianu, Al. 559
Alexici, G. [330]
Alt, Karin [729]
Alvar, Manuel [795]
Ambruş, Vera 924
Andreescu, Radu [730]
Andreescu, Şt. 556
Andres, María Soledad de [790]
Andriotis, N.P. [734]
Andronescu, Şerban [1044]
Anghel, Dumitru 262, 925
Angheleseu, Nadia 131, 922, 923
Antip, Felicia 926
Antonaş, Marcela 663
Apreotesei, Cezar 386, 927
Arachelian, Vartan 680
Arghezi, Tudor 620, [646], [695]
Armaşu, M. 1037
Arnoldt, G.F. [858]
Artemov, V.A. 928
Arvinte, Vasile 263
Asan, Finuţa vezi **Hasan, Finuţa**
Avram, Andrei, 67, 68, 69, 288, 289, 299, 457
Avram, Mioara 24, 337, 351, 388, 447
Avram, Mircea 560

B

Babkin, A. [826]
Bacalbaşa, N. 389
Bach, Emmon [214]
Baciu, Ioan 998
Bacîru, Livia 561
Baconsky, Leon 621
Bahner, Werner 747
Balaci, Al. 622
Balaci, Anca [517], [521]
Balász, Sándor 132
Balevska, E. [815]
Balmuş, Elvira 512
Balogh, Dezső 874, 875
Bán, A. 929
Bantaş, Andrei 495, 496, 827, 853
Banvard, N. [743]
Barber, Charles [855], [860]
Barbu, Ion [676]
Barbu, N.I. 719
Bárczi, Géza [914]
Bariţiu, George [255]
Barthelemy, S. [743]
Barthes, Roland [113]
Băceseu, M. 390
Băjănică, V. 14
Bălăneseu, Sorina 623
Bălţăceanu, Maria-Francisca 916
Bălu, Ion 664
Bărbuleseu, Octavian 494, [518]
Bejan, Dumitru 677, 678
Beju, Ioan 562, [608]
Belchiţă, Anca 159
Beldeseu, G. 344, [345], [346]
Beleaev, B.V. [1007]

---

* Cifrele indică numărul de ordine al lucrărilor din bibliografie. Cifrele din paranteze drepte trimit la autori de lucrări recenzate sau la autori discutaţi în articole speciale.

Bembea, Nicolae 321 bis
Beniuc, M. [642]
Benson, Morton [822]
Benveniste, Emile 57
Berca, Ion [999]
Berceanu, Vera 930
Bercescu, Sorina 936, [1004]
Berindei, Dan 518
Beševliev, V. [870]
Bettisch, Ioan 321 bis
Biberi, Ion 497
Bidian, V. 1011
Binder, Ştefan 301, 458
Birbănescu, Adrian 160
Birnbaum, Henrik [916]
Birta, Lucia 805
Bistriţianu, Al. 1012
B.K. 827
Blaga, Lucian [640], [649]
Blajovici, T. 931
Blinkenberg, Andreas 130
Boboc, Al. 70
Bocu, Marian 924
Bodogae, Teodor 216, 563
Boga, Gh. 321 bis
Bojan, Maria 391, 392
Bojan, Teodor 290
Boncu, Natalia 681
Bonga, Evanghelides Th. [733]
Borănescu, Constantin 512
Borcilă, Mircea 217
Borodina, Militina 130
Borza, Ileana 218
Botez, T. [1001]
Botiş, V. 931
Boureelot, Henri [779]
Boutière, Jean [1053], [1054], [1063]
Brainerd, Barron 338
Bratu, Ştefan 25
Braun, R. 831
Brăescu, Ion 508, [1006], [1009]
Brătulescu, Victor 564
Breban, V. 1045
Brezeanu, Ştefan 219
Brînceuş, Grigore 302, 516, 865
Bucă, M. 71, 800, 810
Bucur, Dionisie 321 bis
Budai-Deleanu, I. [238], [253], [257], [260]
Bugariu, Aurel 321 bis
Bugeanu, Dan 220, 459, 460, 461
Buică, M. 499
Bulat, V. 217
Bulgăr, Gh. 86, [612], [613], [614], [615], [616], [617], [618], 624, 625, 626, 627, 1053, 1054
Buneseu, Vasile 997
Bura, László 876
Burdea, Silvia 932
Burducea-Lupu, Elena 628
Burduhos, Grigore 933
Bureţea, Emilian 565
Burghelea, Anca 161
Busuioceanu, Lia 629
Butnaru, Roxana 133
Buţă, Gh. 934
Buyssens, Eric [141]
Buzatu, D. 546, [558]
Byck, Jacques 339, [347], [348], [349], [350]

C

Çabej, Eqrem [869]
Camaj, Martin [872]
Camariano, Nestor 2, [7], [8], [9], [10]
Camariano-Cioran, Ariadna 566
Canarache, Ana 512, 516
Cantemir, Traian 321 bis
Capesius, Bernhard 519, 829, 830, 831
Capidan, Theodor 322, [327]
Caproşu, I. 598
Carabulea, Elena 393
Caragiale, I.L. [658]
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 303, 936, [1004]
Cardaş, Gh. 567, [609]
Carlsson, Lennart [798]
Caroni, Cecilia 935
Cazacu, Boris 130, 321, 323, 324, [325], [329], [332], [333], [334], [336], 936, [1004]
Căliman, Valeria 264
Călinescu, G. [259]
Cărăuşu, Alexandru 162
Cătuneanu, Ion 390
Cerghit, Ion 937
Cernăuţeanu, G. 599
Chelaru, Luminiţa 720
Chilim, Constantin 933
Chioreanu, M. 682, 938
Chiosa, Clara Georgeta 936, 939, [1004]
Chiricuţă-Marinovici, Rita 352
Chiriţă, Gr. 520
Chirvai, Lili 340
Chiţoran, Dumitru 26
Chiţu, Ioan N. 163, 221, 222, 304, 683, 1014
Chivescu, R. 394
Cihac, Alexandru [220]
Ciobanu, Elena 516
Ciobanu, Fulvia 387
Ciobanu, Nicoleta 325
Cioculescu, Şerban 630
Ciopraga, Const. 631
Ciorăneseu, Al. [526]
Ciulei, Gheorghe junior 277
Ciurea, Al.I. 721
Cimpeanu, Eugen 134
Cîrstoiu, Constantin 940
Cişlaru, Cornel 164
Codău, Ioan 321 bis
Cohen, Jean [140], [147]
Cohen, Marcel [793]
Cohuţ, Cornelia 305, 324
Coja, Ion Z. 72, 353, 354, 544
Cojocaru, C. 278, 279
Combiescu, Mariana 355
Condeescu, N.N. 510
Conea, Ion 539

O'Connor, J.D. [858]
Constantin, A. 280, 1038
Constantin, C. 521
Constantinescu, Gh. 374
Constantinescu, I. 684
Constantinescu, Ilinca 135
Contraș, Eugenia 265, 395
Copceag, Dumitru 73, 89, 949
Corbea, Teodor [567], [609]
Cornea, Paul 941
Corobceanu, Teofana 685
Coroiu, Constantin 665
Corvin, Nicolae 27
Cosmopol, Eleonora 516
Costa, Traian 722, 723
Costachi, Veniamin [224], [236], [252], [654]
Costin, Miron [249]
Coșbuc, G. [621], [622], [647]
Coteanu, Ion 28, 74, 75, 76, 77, [88], 126, 129, [136], [143], 396, 516, [528], [529]
Cousin, J. [742]
Crașoveanu, D. 15, 345, 356
Crăciun, Constantin V. 165
Creța, Zorela 397
Creția, Gabriela 724
Crețu, F. 942
Crișan, Constantin 78, 136, 666
Cronț, Gh. 1039
Csák, László 16, 201, 253, 254, 877
Cucu, Traian 321 bis
Cucută, M. 944
Curuz, Petre 943

D

Dabija, A. 4
Daicovici, C. 266
Dan, Ilie 223, 321 bis, 667
Dascălu, Laurenția 137
David, T. 944
Dănăilă, I. 3, 256, 516
Dănilă, Viorica [1002]
Delaräseruci, Oltea 686
Demény, L. 568 [580], [604]
Devoto, Giacomo 57, 79, [134], [917]
Diaconescu, Ion 267, 357
Diaconescu, Paula 80
Diaconescu, Traian 632
Diaconescu, Traian S. 713
Dieuzeide, Henri [998]
Diez, Friedrich [747]
Dimitrescu, Florica 268, 339, [347], [348], [349], [350], 569, 570, [575]
Dimitriu, C. 359, 375
Dincă, Alexandru 166
Dobrescu, Gheorghe 398
Dominte, Constantin 399
Donat, Ion 547, 548
Dragomir, A. 400
Dragomirescu, Gh.N. 687, 952
Dragomirescu, Mihai 167
Dragoș, Elena 633
Drașoveanu, D.D. 376
Drimba, Vladimir 516, 861, 862
Drincu, Sergiu 668, 1040, 1041
Dron, Virgil 945
Drondoe, Vera 188, 805
Dubois, Jean [796]
Dudnicov, L. [1001]
Dumistrăcel, Stelian 401, 1015
Dumitrașcu, Pompiliu 635, 636
Dumitrescu, Dinu A. 600
Dumitrescu, Maria 946
Dumitriu, Ion 125
Duraffour, Antonin [786]
Durdilly, Paulette [786]
Duțescu, Dan 947

E

Eichler, Ernst [854]
Eliade, Irina 508
Emido, Felice de 81
Eminescu, M. [635], [638], [641], [657]
Enăchescu, Constantin 948
Enescu, Gh. 82
Eneseu, N.C. 224
Engel, Walter 832
Eren, Hasan [863]
Escudero, G. 949
Eustatievici Brașoveanul, Dimitrie [250],[251]
Evseev, I. 71, 83, 771

F

Façon, Nina 513
Farkaș, Ludmila 950
Fărcășan, Sergiu 688
Fedeli, Paolo [723]
Fekete, L. [864]
Feneșan, Vasile 321 bis
Fieșineseu, Florica 402, 516
Filipașcu, Al. 390, 462, 463
Finic, Hans 833
Firăneseu, G. 612
Fischer, I. 1, 725, 726, 727, 728, [738]
Fischer, Rudolf [854]
Fliu, Mihai 951
Floca, Ion 269, [287]
Flora, Radu 306
Florian, M. 1016
Fodor, István [203]
Fotino, Nicolae 494, [518]
Foucault, Michel 127
Fradis, I.A. 168
Frățilă, V. 464, 465, 466, 1055, 1056
Frunză, Eugen 689
Fumărel, Steliana 937

G

Gabrea, Maria 636, 952
Gak, V.G. [775]
Gáldi, László, 130
Gálffy, Mózes 879, 880, 1046
Gamber, Klaus [731]
Gane, Ioan 321 bis
Gane, N. [244]
Gardette, Pierre [786]
Garelli, Jacques 637
Gălăbov, Iv. [811]
Gămulescu, Dorin 467, 953
Genoiu, Gheorghe 1017
Georgescu, Valentin 571
Georgescu-Fuerea, Anca 512
Georgianu, Constantin D. [243]
Georgiev, Vladimir [811], [919]
B. Gergely, Pyroska 881, 910, 911
Gheceva, E. 954
Gheorghiţoiu, Andreea 495
Gheorghiu, Domnica 403, 479
Gheorghiu, Jana 508
Gheorghiu, Mărioara 748
Gheorghiu, Mircea 404
Gheorghiu, Nicolae 534
Gherman, Cristina 405
Gheţie, Ion 225, [253], [257], [260], 270, [569], [570], 572, 573, 574, 575, 576
Ghiculete, Galina 321, 324
Ghinea, V.Th. 1018
Ghineseu, Florinte 377
Gioglovan, R. 577
Giosu, Ştefan 202, 326, 690, 772
Giroveanu, Iulia 510
Giuglea, George 549, [1055], [1056],[1057], [1060], [1064], [1065]
Giurescu, Anca 138, 139, 773
Giurgea, Maria 999
Giurgiu, Felicia 140, 749
Glinz, Hans [859]
Goga, Ecaterina 281, 774
Gogan, Ioana 937
Goldiş-Poalelungi, Ana 406, 691
Golopenţia, Ştefania 29, 955
Golopenţia-Eretescu, Sanda 169, 170, 378
Golu, Mihai 956
Golu, Pantelimon 956
Gombos, Maria 322 [327]
Gomboşiu, V. 407
Gonda, J. [920]
Gradea, Pia 322, [327]
Graur, Alexandru 30, 31, 84, 85, 129, 141, 142, [143], 271, 341, 360, 361, 379, 408, 447, 516, [528], [529], [544], [545], 692, 714, 775, 776, [799], 811, 854, 855, 1047
Grecu, Doina 327
Grecu, Victor 613
Greimas, A.J. [138]
Grigoraş, N. 226
Grigoriu, R.V. 1019
Grimal, P. [743]
Grunig, Blanche [215]
Gsell, René 130
Guillermou, Alain 86
Guiter, Henri [780]
Guţu, Olimpia 1000
Guţu-Romalo, Valeria 87, 88, 143, 362, 363, 364 [371], [372], 936, [1004]

H

Hadj-Salaj, Abderrahman 128
Hadlich, Roger L. [773]
Haleş, Elvira 340
Hall, Robert A. jr. 130
Hamp, Eric P. 468
Hand, W. [1030]
Haneş, Gh. 510
Haneş, Petre V. [1062]
Hann, Alfred 834
Hasan, Finuţa 387, 516
Hasdeu, Bogdan Petriceicu [221], [232]
Haş, Gh. 777
Haugen, Einar 32
Heliade-Rădulescu, I. [225], [230], [259]
Herdan, G. [207], [208], [210], [212]
Herman, Carol 511
Hîncu, G. [600]
Hîrlăoanu, A. 957, 978, 1001
Hjelmslev, Louis 89
Hodiş, V. 380, 381
Homorodean, M. 1057
Horváth, Imre [874], [875]
Horváth, István 882
Hristea, Th. 409, 410, 411, 516
Hristea, Valentina 412
Hristov, Georgi [813]
Hromadka, Georg 835, 1058
Humbert, Jean [737]

I

Iacob, Ştefan 952
Ianeu, Victor 307, 308, 371, 614, 669, 693, 951, 1048
Ilčev, St. [811]
Iliescu, Elena 950
Ilieseu, Ion 670
Ilieseu, Maria 449, 516, 750, 751, 752, 778, 779
Ilieseu, Octavian 578
Ilieseu, Vasile 507
Ion, Paraschiv V. 671
Ionescu, Doina 932
Ionescu, Gelu, 959
Ionescu, I. 601
Ionescu, Liliana 171, 203
Ionescu-Bujor, Claudiu 413
Ionică, Ion 323, 328, [329], [332], [333], [334], 780

Iordan, Iorgu 33, 34, 35, 364, [371], [372], 382, 516, [528], [529], [783], 1049, 1059
Iordănescu, Mihai 47, 959
Iosipescu, Adrian 494, [518]
Irimia, D. 638
Isbășescu, Mihai 498
Istrate, G. 227, 329, 611, 694
Ivanov, Andrei 801
Ivănescu, G. 917
I.V.C. 602
Ivireanul, Antim [216], [233], [605]

J

Jacquier, Henri 639
Jagu, Amand [740]
Jakó, S. 1020
Jakobson, Roman 57, 90, 91, 92, [180]
Jarník, Ioan Urban [218]
Jica, S. 282
Joos, Martin [857]
Jukov, V. [826]
Jula, Nicolae 522

K

Kahane, Zelma 512
Kálmár, László, 172
Kaplinski, I. 1021
Karagici, Vuk [563]
Kelemen, Béla 173, 204, 450, 516, 523, 534, 909
Kemp, Friedhelm [152]
Kheil, Alexandrine 960
Kheil, Kurt 960
Király, F. 291, 469
Kirchgässner, Werner 836
Kis, Emese 174, 883
Klein, Ernest [853]
Kniezsa, István [899]
Kodow, Hr. [812]
Koelwel, Eduard 837, [1058]
Koestermann, Erich [739]
Köhler, Oscar [727]
Kósa, Ferenc 884, 885
Kovaček, Nikolai P. [814]
B. Kovács, Júlia 886
Kowal, Lange 470
Kreindler, A. 125
Kukenheim, Louis [774]
Kurfess, Alfons [722]

L

Lacan, Jacques 127
Lapesa, Rafael [790]
László, A. 929
Laurian, A.T. [231]
Lay, M. 828
Lămătie, Corneliu 640
Lăzărescu, George 513
Lăzărescu, Ion 321 bis
Lăzărescu, Paul 309, 321, 414
Léon, Monique [792]
Leontiev, A.A. [144]
Lévi-Strauss, Claude 91, 127
Leviţchi, Leon 495, 839, 840, 947
Locke, John [118]
Löfstedt, Bengt [856]
Löfstedt, Leena [785]
Lorian, Alexandre [787]
Loriot, Robert [789]
Lozbă, Mihai 144, 802
Lupaş, Liana 145, 715, 729, 918
Lupu, I. 944
Lupu, Ioan 2, [7], [8], [9], [10]

M

Macarie, Liliana 781
Macearova, Maria 978
Macrea Dimitrie 228, 229, 230, 231, 499, 1022, [1045], [1048], 1050
Maliţa, Tatiana 961
Malmberg, Bertil 93
Mancaş, Mihaela 36, 383
Mańczak, Witold 500
Maneca, Constant 292, 415, 471, [532], 753, 1060
Manolescu, M. 37
Manoliu, Iulia 516
Manoliu, Maria 175, 365, 366, 367, 368, 754, 755, [783]
Manu, Emil 615
Marache, René [728]
Marcu, Florin 232, [532]
Marcu, Liviu 451
Marcus, Solomon 94, 125, 176, 177, [202], [204], 205, 206, 207, 641
Mareş, Alexandru 579, 580, 581
Mareş, Lucreţia 321 bis
Marin, Georgeta 417, 418, 516
Marin-Clopoţel, M. 642, 782
Marinescu, Dumitru 643
Marinescu, Eugen 346
Marinescu, Maria 730
Marmeliuc, D. 516
Marosi, Al. 525
Martinet, A. [148]
Márton, Gyula 888, 889, 890, 891, 892
Marzullo, Benedetto [736]
Mateescu, Ştefan 952
Matei, I. 472, 863, 864
Mathé, Jakab 38, 178, 883
Mattoso-Camara, Joaquim Jr. 128
Maurer, Ion Gheorghe 39
Maxim, Ion 644
Mayoh, B.H. 179
Măgură-Crihan, Gheorghe 321 bis

Mănucă, Mihai 233
Măreuleţiu, Silvia 340
Mărdărescu, Maria 305, 324
Mării, I. 283, 284, 322, [327], 330, 347, 452, 492
Meillet, Antoine [1049], [1052]
Melnicov, E.I. [824]
Mieläu, P. 146, 400, 756, 757
Mieu, Moldovanu, Ioan [218]
Micuşan, Cristina 758, 759
Mihail, Zamfira 419
Mihailov, Georgius [732]
Mihăescu, Haralambie 272, 273, [278],[282], [284], [285], [286], 331, 332, 473, 526, 527, 545, 731, 732, 733, 734, 783, 784, 785, 812, 813, 814, 856, 868, 869, 870, 871, 872, [1047]
Mihăescu, N. 420, 695
Mihăescu, Sanda 501, 510
Mihăilă, Elena Casandra 603, 815
Mihăilă, Ecaterina 40
Mihăilă, G. 41, 95, 421, 516, 528, 816
Mihăilescu, L. 168
Milaş, Constantin 234
Mindirigiu, L. 696
Mircan, Alexandru 962
Mirčev, K. [812]
Mitran, Georgeta 516
Mitru, Alexandru 616
M.K. 7
Mocanu, Titus 96
Mohrmann, Christine [721]
Moise, Ion 321 bis, 697
Moisil, Grigore C. 97, 125, 128
Molin, Virgil 582, 583, 584, 585, [606], [610]
Morărescu, Simion 963
Moscu, I. 4
Moškov, Moško [493]
Mourin, L. [778]
M.R. 422
Muljačić, Žarko 130
Muller, Fritz 841
Muntean, Ironim 672
Munteanu, Georgeta 964, 965
Munteanu, Ştefan 147, [670], 966, 967
Murádin, László 892, 893, 894, 895, 896
Murrel, Martin 968
Muşlea, Ion [330]
Muţiu, Ion 967

N

Nandriş, G. [871]
Nasta, Mihai 180, 645, 735, 736
Năsturel, Petre Ş. 474 [556], 586
Neaga, Nicolae 1023
Neagu, Gh. 321 bis
Neagu, Ion 587
Negoiţă, At. 1024
Negoiţă, C.N. 274
Negomireanu, Doina 646
Neiescu, P. [306], 311
Nemoianu, Virgil 98
Nestorescu, Andrei 617, 673
Nestorescu, Virgil 475
Netea, Vasile 235, [255]
Neumann, Horst [854]
Neumann, Willy 842
Nica, D. 647, 648
Nichita, Ioana 257
Nicklau, Klaus [741]
Nicolae, Gheorghe 969
Nicolaescu, Constantin 857
Nicolau, Edmond 181, [202], [204], 511,1002
Nicolăescu-Plopşor, C.S. 1025
Nicolescu, Adrian 502
Nicolescu, Aurel 8, 453
Nieuleseu, Al. 130, 364, [371], [372],760,[772], [777]
Nijloveanu, Ion 321 bis
Nistor-Domonkos, Erica 182
Noica, Constantin 125, 423, 424, 425
Noica, Simina 737
Norocel, Epifanie 236
Novicicov, Eugen [1003]

O

Oancea, Ileana 148
Octavian, G. 237
Ohnesorg, Karel 130
Ollé, Fernando Gonzáles [791]
Onu, Liviu 588
Opreseu, Sandu 961
Opreseu, Sevastia 321 bis
Opreseu, Stelian 321 bis
Oroş, M. 550
Orr, John [1059]
Országh, László [913]
Orza, Rodica 322, [327]
Oţetea, A. 1061
Oţetea, Coman 255
Owen, N.F.C. [205]

P

Paleolog, Tretie 183
Palevskaja, M.F. [810]
Panaiteseu, P.P. [581], 589, [598], [603], [1061]
Pană, Gabriela 99
Pană, Ruxandra 40
Pankratz, Arnold 843
Papadima, Ovidiu 2, [7], [8], [9], [10]
Paranici, Ion 698
Parfene, Liliana 321 bis
Pascadi, I. 649
Paşca, Ştefan 322 [327]
Pavel, Toma 100, 101, 102, 150, 674, [676]
Pavelcu, V. 125, 149
Păcurariu, Mircea 604

Pădurariu, N. 476
Pătrășcanu, Traian 540
Pătruț, Ioan 42, 322, [327], 477, 551, 817
Pătruț, Malvina 551
Pei, Mario [150]
Pértek, János 897
Perju, A. 4
Perussi, Carlo 513
Pervain, Iosif 238, 590
Petcu, Stela 426
Petrișor, Marin 310, 333
Petrovici, Emil 103, 275, 293, [306], 311, 322, [326], [327], [328], 516, 552, [557], 1026
Philippide, Alexandru [222]
Pidal, Ramon Menendez [790]
Pintilie, Petre 699
Pippidi, D.M. 478, 738
Pitaru, Horia 965
Pîrlog, Maria 479, 716
Pîrv, Ilie 104
Pîrvu, Aurel 511
Poalelungi, Gh. 700
Podgorean, Tr. 104
Poenaru, Ștefan 322, [327]
Poghirc, C. 105, 130, 480, 481, 482, 516, 739, 740, 741, 919
Pohlenz, M. [735]
Pop, A. 701
Pop, Gh. 321 bis
Pop, I. 1042
Pop, M. 43
Pop, Traian 996
Pop-Lelescu, Ștefania 651
Popa, Atanasie [599], [601], [607]
Popa, Cornel 652
Popa, Eleonora 3, 427
Popa, Marian 653
Popa, Mariana 858
Popescu, David [738]
Popescu, Em. 873
Popescu, Gh. 239
Popescu, Ion 9, 529, 1043
Popescu, M. [1001]
Popescu, Mihai 702
Popescu, Radu Sp. 334
Popescu, S. 742
Popescu, Ștefania 342, 970
Popescu-Marin, Magdalena 265, 393, 703
Popovici, Ion 428
Popovici-Pamfil, Liliana 502, 508
Porcescu, Sc. 654
Postel, Guillaume [861]
Potter, Simeon [135]
Preda, Ioan 502, 839
Priduș, I. 1027
Prinz, Otto 844
Prosdocimi, Aldo 130
Puhvel, Joan [916]
Pumnul, Aron [241]
Purcar-Gușeilă, Margareta 541
Pușcariu, Sextil [1050]

Q

Quilis, Antonio [794]

R

Rabanales, Antonio 130
Radu, Andrei 971, 1028
Radu, Gh. 348
Radu, Mircea 429, 972
Radu, N. 944
Raischi, Constantin 184
Rață, Nicolae 1051
Ravièr, Xavier [788]
Rădulescu, Gabriela 98
Rădulescu, Mihai 827
Rămureanu, Ioan I. 803
Răuț, Octavian 321 bis
Rebreanu, Liviu [633]
Reguș, Corneliu 483
Rener, Maria 973
Reichenkron, G. [276], [481], [784]
Reinheimer, Sanda 761, 786, 787
Renchon, Hector [797]
Rewzin, Isaak I. 106, [205]
Rey, Alain 107
Richter, G. 831, 845
Riegler, Konrat [719]
Rivers, Wilga M. [1003]
Rizescu, I. 240, 430, 431, 491
Robciuc, I. 484, 485
Robert, Paul [107]
Rocerie-Alexandrescu, Alexandra 23, 208, 209, 210, 294, 516
Roman, Alexandru 503, 504, 847
Roman, Ion [712]
Rondeau, Guy [211]
Rose, H.I. [724]
Rosetti, Al. 44, 45, 46, 47, 48, 108, 109,125, 276, [279], [281], [283], 295, 369, 866, 867, 1052
Rosetti-Bălănescu, C. 390
Ross, A.S.C. [205]
Rotaru, Ion 619, [666], [668]
Rothsching, Willi 846
Rozkoš, Pavel 804
Ruffini, Mario [602], [671]
Rus, Teodor 185, 186
Russu, I.I. [277]
Rusu, Gr. 312, 322 [327]
Rusu, Valeriu 313, [329], [332], [333], [334], 335, 788, 789, 1004

S

Sacerdoțeanu, A. 592, 605
Sadoveanu, M. [651]

Sadoveanu-Cucu, Lidia 516
Sandu-Timoc, Cristea [335]
Saramandu, Manuela 349, 350
Saramandu, N. 150, 211, 321, 336, 655
Saraș, Marcel 1005
Sartre, Jean-Paul 127
Savin, Emilia 847
Sădeanu, Florența 516, 762, 790
Săndulescu, C. 717
Sărățeanu, L. 704
Sărățeanu, Z.M. 151
Săteanu, Cornel 432, 1029
Sbîrcea, George 125
Schaff, Adam 110, [132], [133], [149], [151]
Schuller, Horst 974
Schuster, Hannelore 805
Schveiger, Paul 178, 187, 188, 883
Scurtu, Vasile [449], [450], [451], [452], [453], [454]
Sebastian, Lascăr 705
Sebeok, Thomas A. [155]
Sebestyén, Árpád [911]
Seche, Luiza 241, 433, 516, 675
Seche Mircea [254], [256], [258], [261], 321 bis, 516, [528], [529]
Sedențov, V. [826]
Séguy, Jean [788]
Seidler, Herbert [156]
Senn, Alfred [142]
Sereteanu, E. 504
Sfîrlea, Lidia 516, [528], [529]
Sill, Evemarie 530, 848, 1008
Simenschi, Th. 920
Simeonov, Boris 130, [818]
Simonescu, Dan [604]
Siupiur, Elena 818
Singeorzan, Zaharia 321 bis
Sîrbu, Richard 819
Slama-Cazacu, Tatiana 4, 111
Slave, Elena 434
Slăvescu, Mihaela 510
Slușanschi, Dan 486, 743
Soleăneseu, L. [1001]
Solomon, V. 533
Soltyski, Silvia 340
Sorokin, A. 1030
Souilhé, Joseph [740]
Speranță, Gheorghe V. 242, 243
Stahl, Henri 125
Stan, Apostol 10
Stan, Aurelia 212, 1031
Stan, Ioan I. 212
Stan, I.T. 1006
Stan, Ioan Teodor 542
Stan, Sandina 679
Stati, Sorin 112, 113, 114, 115, 116, 117, [157], 177, [202], [204], 487, 859
Stăneulescu, Liana 860
Stăneulescu, Marian 513
Steinfeld, E. [819]
Stino, Aurel George 244
Stoenescu, Vasile A. 553
Stoia-Udrea, Ion 314
Stoica, Cornel 975
Stoican, Aurel 152
Stoide, C.A. 258
Străchinaru, Ion 976
Streinu, Valeriu 718
Streinu, Vladimir 505, 516 bis
Stroganov, Lidia 1007
Subbiah, Arumugam 128
Suceveanu, Al. [730]
Suchianu, D.I. 706
Suciu, A. 530
Suciu, Coriolan 506
Suciu, Titiana 213, 1032, 1033
Surjicov, Aurelia 977
Surjikov, N. 978
Szabó, Attila T. 898, 899, 900, 913, 914, [1046]
Szabó, Zoltán 42, 214, 901, 902, 903
Szász, Lörinc 904, 905
Székely, Sári 805
Szemeréyi, Oswald [918]
Szente, László 906
Szilágyi, Domokos 660
Szilágyi, Margareta 1008

Ș

Șandru, Tudora 791
Șerban, Corneliu 979
Șerban, V. 189, 435, 707, 1009
Șerban, Valentina 17, 436
Șesam, M. 820
Șeuleanu, I.V. 642
Șineai, Gheorghe [219], [226], [228], [229], [235], [237]
Skaljič, Abdulah [817]
Șoimoș, Vasi Dumitru 712
Șora, Gheorghe 245, 246
Ștefan, I.M. 531
Ștefan, Ion 437
Ștefănescu, C.M. 488
Ștefănescu, C.P. 438
Ștefănescu, Gh. 1034
Ștefănescu-Goangă, Zizi 439
Știrbu, P. 980
Șuteu, Flora 45, 372, 708, 1062
Șuteu, Valeriu 296, 324

T

Tabarcea, Cezar 49
Tamás, Lájos [524], [525], [527]
Tanașoca, Șerban 285
Tarcea, T. 981
Tămășan, Ioan 321 bis
Tănase, Adela Mira 763, 792
Tănase, Aurelian 764
Tănase, Eugen 554, 793, 1063
Tănase, Filip 259

Tănăsescu, Constantin 190
Tănăsescu, F. 532
Tătaru, Ana 849
Tătaru, Doina 656
Teaha, Teofil 315, 316, 317, 323, [329], [332], [333], [334]
Tega, G. vezi Ţepelea, Gabriel
Teiszler, Pál 300, 907
Teiuş, Sabina 543
Tempea, Radu [239]
Teodorescu, Paul 982
Teodorescu, Nicolae 534
Teodorescu, V. 682
Teodorovici, Petru [560]
Teodoru, Iustin 1035
Tevkavčić, Pavao 318
Theban, Laurenţiu, 921
Theodorescu, Cicerone [623]
Thudt, A. 831, 850
Tiktin, H. [240]
Tînianov, J. 92
Tîrla, Maria 983
Todea, Ion Valeriu 593
Todoran, Romulus 42, 260, 1064
Tohăneanu, Alex. 710
Tohăneanu, G.I. 657, [673], [675], 984
Toma-Marcu, Eleonora 191
Tomeanu, I. 504
Tomici, Mile 806
Tomşa, Manuela vezi Saramandu, Manuela
Toşa, Al. 118
Trandafir, Gh. 384
Trâpcea, Th.N. [492], 821
Tripa, V. 929
Trofin, Aurel 489
Tudor, Adalbert 963
Tudorică, Olga 765, 794, 795
Turcu, Constantin 258
Tutoveanu, Alecsandrina 343
Tuţescu, Mariana 796, 797

Ţ

Ţâra, V. 454, 549
Ţepelea, Gabriel 50, 192, 247, 594, 595, 618, 658, 676, 709, 1065
Ţiţeica, Radu 511
Ţopa, Tudor 985
Ţugulea, Tatiana 439, 516
Ţurlan, Valentin 248, 249, 1044

U

Udrescu, D. 319
Ullmann, S. [771]
Urechia, V.A. [248]
Ursu, N.A. 250, 251, 516

V

Vachek, Josef [154]
Väänänen Veikko [720], [726]
Vaimberg, S. 1001
Vámszer, Mária 908
Vasconco, Victor [533], 822
Vasilescu-Văleni, N. 659
Vasiliu ,G.D. 390, 440
Vasiliu, Em. 110, 193, 297, 298, [299], [300]
Vasiliu, Laura 370, 385, 441
Văideanu, G. 507
Vătafu, Marin 952
Vescu, Victor 807
Vetişanu, Vasile 535
Vetter, Helmut 851
Vianu, Tudor [631], [648], 660, 661, [664], [665], [667], [669], [672], [674], [1051]
Vieru, Sorin 442
Vincenz, Ileana 215, 443, 766, 798
Vintilă-Rădulescu, Ioana 51, 444, 767, 768
Vinţeler, Alla 662
Vinţeler, O. 555, 808, 986
Vişan, Marin 997
Vişan, O. 4
Vlasek, J. [820]
Voinescu, I. 168
Vő, István 455, 885
Vornicescu, Nestor 252
Vrabie, Emil 490, 769
Vrabie, H. 957
Vulpe, Magdalena 320, 321, 324
Vulpe, R. 536

W

Wald, Henri 121, 122, 123
Wald, Lucia 124, 154, 155
Walther, Hans [854]
Warnant, Léon [776]
Williams, Edwin B. [142]
Whitman, Randall 130
W.M.B. 156

Z

Zaimov, I. [811]
Zamfir, Carmen 57
Zamfirescu, Dan 606, 1026
Zamfirescu, Ion 537
Zam, Paul 261, 286
Zane, Grigore 42
Zane, El. 407
Zdrafcovici, Mioara 987
Zdrenghea, M. 711
Zdrenghea, Maria 491
Zdrenghea, Mircea 770
Zdrenghea, Vasile 321 bis
Zelinka, Bohdan 194, 195, 196
Ziegler, K. [735]
Zisulescu, Şt. 988
Zsemlyei, János 885
Zugrav, I. 596
Zwanenburg, Wiecher 128

CUVINTE *

FRANCEZĂ

elle(s) 763
Il(s) 763

GERMANĂ

Annektionen 829
Annexionen 829
Base 852
Bereichrung 829
dürfen 843
Fernost 835
geben 838
Gleiche 833
haben 829, 852
können 843
Kunst 836
Maja 852
mehr 829
Mittetost 835
Muhme 852
müssen 843
Nahost 835
Quartal 833
Radius 829
Rechenstiel 829
Rechenstunde 829
Schale 829
Scheibe 829
schmerzen 852
sein 829, 952
Semester 833
sollen 843
Spectrum 829
stecken 852
Trimester 833
Versteinerung 829
während 835
wegen 835
wiegen 852
wollen 843

GREACĂ

ὑφειλτόν 474

MAGHIARĂ

aki 900
bűzöl 880
fog 908
is a 879
isánkodik 889
iszánkodik 889
-ít 892
ízlel 880
ordibál 906

ROMÂNĂ

A

a- 290
acic 476
-ast 708

Ă

ă 867
ăl 750

B

b 296
ban 473
bragă 486
broc de vin 466
buhaș 484

C

ce 360
cher 467
Chiscani 553
Chișcani 553
-ci 398
cine 360
ciupag 475
coș 490
cuvînt 406

D

dedá 464
desfáce 464
desfăceá 464
do- 431
duiós 464

E

-ea 444
-eață 435
-erie 399
-este 551
-etă 408

F

fărimicá 665
ființă 423
filtă 474
fire 423
flacără 391

G

gărîmă 467
gestri 466
ghiști 466
glod 475
goațe 463
got 463
gotcan 463
goteă 463
gote 463
goța 463

H

Huluba 483
Hulubeasca 483
Hulubești 483
Hulubiștea 483

I

-ĭ 293
i 316
in- 402
infinire 424
infinit 424
inimă 392
-ist 708
-iv 388

Î

în- 424
înieptá 464
întru 423
întunerie 493

J

juvelnic 475

L

loátră 464
lótru 464
lumea-ochilor 464
luna-ochilor 464
lupidrag 467

M

maghistă 457
magiáreă 457
mahiávă 457
máina 476
malcavăț 457
maraniói 457
mătină 457
măgherúște 457

* Au fost incluse cuvintele din titluri (și subtitluri la etimologii).

mălăci 457
mămălătiță 457
mărăcá 457
mărnicós 457
măneréi 457
mătinós 457
meci 457
miciu 457
Mihai 705
Mihail 705
mogzánie 464
mol 479
motiv 406
mozolí 485
muierós 464
munúnă 464

N

naș, -ă 479
a (se) nămînji 465
nănaș, -ă 479
neam 459
nun, -ă 479
nunaș, -ă 479

O

ométiță 467

P

p 296
para- 405
pațachină 456
pedéstru 494
petrecere 424
pírica 465
plotoacá 466
plotocí 466
plotocít, -ă 466
pluștí 466
plut 466
plutí 466
plutít, -ă 466
pojarnic 475
pondrav 461
pontarhi 478
pontarhie 478
popor 460
prier 290
pro- 430

R

rațiune 406
răsfúnde 464
războlí 465
revărsát 464
rezon 406
rostire 423
rúbăț 484
ruscă 488

S

sapán 476
săjac 467
săraca de mine 765
sfăr(î)má 465
sfărîmătoáre 465
sf(î)rnícá 465
sfîrnîí 465
sfurní 465
sfurnítoare 465
sinea 424
sinele 424
a spune verde în față 420
srumní 465
stéblă 464
strîmbuléte 464
strîmbúț 464

Ș

ș 313
șapcă 419
șternă 484
știe 270
șuetă 470

T

tătarcă 462
temei 425
timpuri 464
tîrnosí 464
tomnatic, -ă 464
(mi-l) trebuie 379
trecere 424
troienire 424
trómăna 466
tumăní 484

Ț

țipa 464

U

-u 316
-ui 441
umbla 289
umblă teleleu 420
umfla 289
umple(a) 289
-uț(ă) 395

V

văratic, -ă 464
verfafór 476
vînător 476
vîrtelniță 467
vremea vremuiește 424

Z

zapat 475
ză- 431
zăclopot 467
zăuși 464
zeberí 485
zmeură 468

SLAVĂ VECHE

kovŭčegŭ 490
o 477
ǫ 477

SPANIOLĂ

¡ pobre de mi ! 765

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

SORIN STATI, *Călătorie lingvistică în țara muzelor*, București, Editura științifică, 1967, 160 p.

LEON D. LEVIȚCHI, *Sinonime în gramatica limbii engleze*, București, Editura științifică, 1968, 264 p.

EMILIA SAVIN, BASILIUS ABAGER, ALEXANDRU ROMAN, *Gramatica practică a limbii germane*, București, Editura științifică, 1968, 912 p.

TUDOR VIANU, *Studii de stilistică*. Ediție îngrijită, cu studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 416 p.

„Aurora", nr. 2, ianuarie 1968.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOȚEANU, **Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală**, 1968, 222 p., broșată, 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broșată, 6 lei.

VALERIA GUȚU-ROMALO, **Morfologia structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)**, 1968, 364 p., broșată, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broșată, 6 lei.

Sub redacția acad. IORGU IORDAN, **Crestomație romanică**, vol. III, partea I, 1 332 p., legată, 86 lei.

LR, Anul XVII, nr. 4, p. 285—388, București, 1968

I.P.I. c. 5492

42200

Lei 4.—

I 8178

ANUL XVII, 1968

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 6

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XVII
1968

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUL. 2005

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
Conf. univ. VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — secretar de redacţie

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetul de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0 $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX Boîte postale 134—135 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. FRIMU Nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8178.
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
DEC 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVII 1968 Nr. 6

2022

SUMAR

Pag

FILOLOGIE

N. A. URSU, Un manuscris necunoscut, din care a extras Eminescu mai multe „cîntece de lume" 485
I. RIZESCU, Un zapis din secolul al XVI-lea? 497

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

ION GHEŢIE, Contribuţii la istoria trecerii lui *ea* la *e* (*leage* > *lege*). Prezenţa lui *ea* în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea 501

VOCABULAR

Note etimologice şi lexicale (MAXIM SL. MLADENOV — Sofia, I. ROBCIUC, CORNELIU REGUŞ, I. MĂRII) 509

DIALECTOLOGIE

VICTOR VESCU, Influenţa românească asupra lexicului şi sintaxei unui grai sîrbesc din Banat 521

CRONICĂ

Cu prilejul sărbătoririi profesorului Alf Lombard 527

RECENZII

Palia de a Orăştie. 1581—1582. Text—Facsimile—Indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, doctor în filologie, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 *(Ion Gheţie)* 529
MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, *Fono-morfologie aromână, studiu de dialectologie structurală*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 *(I. Coteanu)* 532
Русско-румынский словарь, elaborat de N. G. Corlăteanu şi E. M. Russev, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Moscova, Editura Советская Энциклопедия, 1967 *(Gh. Bolocan)* 534

10449

NOTE BIBLIOGRAFICE

MIRON POMPILIU, *Literatură și limbă populară. Versuri originale și tălmăciri.* Ediție îngrijită și studiu introductiv de Vasile Netea, București, Editura pentru literatură, 1967 (*Corneliu Crăciun*) 537

IN MEMORIAM

Acad. Emil Petrovici 1899—1968 *(Iorgu Iordan)* 539
Cărți primite la redacție 541
Cuprinsul revistei „Limba română" pe anul 1968 543
Indicele revistei pe anul 1968 . . . . . .

UN MANUSCRIS NECUNOSCUT, DIN CARE A EXTRAS EMINESCU MAI MULTE „CÎNTECE DE LUME"

DE

N. A. URSU

Lectura cărţilor şi a manuscriselor vechi româneşti a constituit pentru Eminescu o adevărată pasiune, datorată, desigur, şi activităţii sale de bibliotecar, pe care a desfăşurat-o încă din anii studiilor gimnaziale la Cernăuţi, sub îndrumarea lui Aron Pumnul, apoi în vremea studenţiei la Viena, iar mai tîrziu la Iaşi, în anii 1874 şi 1875, cînd a îndeplinit funcţia de director al Bibliotecii centrale din acest oraş. În calitate de director al bibliotecii ieşene, Eminescu s-a preocupat în mod deosebit de adunarea cărţilor vechi şi a manuscriselor româneşti. Multe cărţi vechi şi manuscrise preţioase avea şi în biblioteca personală. Moses Gaster afirmă că unele manuscrise folosite de el în studiul consacrat literaturii noastre populare şi în cunoscuta sa crestomaţie i-au fost puse la dispoziţie de Eminescu. O bună parte dintre cărţile vechi şi manuscrisele care au aparţinut poetului au ajuns, în 1904, în posesia Bibliotecii Academiei Române, prin intermediul unei donaţii făcute de Titu Maiorescu [1].

În caietele sale cu însemnări şi ciorne ale unor poezii, Eminescu a adunat, alături de foarte multe versuri populare, basme şi alte producţii folclorice româneşti, numeroase fragmente sau chiar texte întregi transcrise cu răbdare din acele manuscrise care i-au reţinut în mod deosebit atenţia prin valoarea lor literară, prin semnificaţia lor ca mărturii preţioase ale trecutului nostru cultural ori prin frumuseţea limbii lor. Cercetările efectuate pînă acum asupra operei marelui poet (mai ales notele şi comentariile la monumentala ediţie critică îngrijită de Perpessicius, care sînt o excelentă călăuză în vastul laborator poetic eminescian) au dovedit că între anumite scrieri ale lui Eminescu şi textele vechi copiate de el în caietele sale se pot stabili adeseori strînse legături [2].

---

[1] Pentru întreaga bibliografie referitoare la această problemă şi pentru unele contribuţii la identificarea manuscriselor care au aparţinut lui Eminescu, vezi Alexandru Elian, *Eminescu şi vechiul scris românesc*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", I, 1955, p. 129—160.

[2] Vezi, de exemplu, studiul lui Perpessicius, *Sonet şi cîntec de lume la Eminescu*, în volumul său *Jurnal de lector, completat cu Eminesciana*, Bucureşti, 1944, p. 269—288.

Identificarea manuscriselor care au aparţinut lui Eminescu şi a acelora din care a extras el textele vechi aflate în caietele sale a preocupat pe mulţi filologi, iar eforturile depuse în acest sens pînă în prezent au dus la rezultate satisfăcătoare. Multe dintre manuscrisele respective sînt astăzi cunoscute. S-ar putea însă ca, fie în biblioteci particulare, fie în marile biblioteci din ţară, să mai existe asemenea manuscrise, încă neidentificate. Descoperirea lor prezintă importanţă în primul rînd pentru că răspunde afirmativ la întrebarea dacă se mai păstrează sau nu un manuscris care a aparţinut lui Eminescu sau care a trecut prin mîinile lui. Apoi, odată identificat, un asemenea manuscris intră în bibliografia eminesciană, înlesnind — celor care studiază viaţa şi opera poetului — stabilirea unor noi legături de fapte şi idei sau, eventual, corectarea anumitor afirmaţii. În acelaşi timp, la valoarea documentară intrinsecă a unui atare manuscris se adaugă faptul că el a atras luarea-aminte a lui Eminescu.

În volumul al VI-lea al *Operelor* lui Eminescu (Bucureşti, 1963), care cuprinde literatura populară aflată în manuscrisele poetului, Perpessicius a publicat, sub titlul *Cîntece de lume. Irmoase* (p. 385 — 471), două culegeri de „cîntece de lume" din prima jumătate a secolului trecut, reproduse din manuscrisele Eminescu nr. 2306 şi 2308 de la Biblioteca Academiei. Prima culegere (în ediţie, corpul A) cuprinde cele 37 de „cîntece", numerotate de Eminescu însuşi de la 1 la 36, cu nr. 27 repetat, care se află în ms. 2306, iar culegerea a doua (în ediţie, corpul B), cele 81 de „cîntece", numerotate de la 3 la 83, care se găsesc în ms. 2308. Din fericire — cum spune Perpessicius în comentariul ediţiei (p. 632) — manuscrisul din care a copiat Eminescu cîntecele de lume aflate în caietul său cu nr. 2308 este astăzi cunoscut, fiind identificat de Alexandru Elian, în 1955, printre manuscrisele donate de Titu Maiorescu, în 1904, Bibliotecii Academiei Române, unde se păstrează sub cota 3153. Celălalt manuscris, din care a copiat Eminescu cîntecele de lume aflate în caietul său cu nr. 2306, a rămas pînă în prezent necunoscut.

Cu prilejul cercetării unor culegeri de versuri româneşti de la începutul veacului trecut, din bogata colecţie de manuscrise a Bibliotecii Academiei, ne-a atras atenţia un manuscris deosebit de interesant, atît din punct de vedere literar cît şi sub raport muzical. Este vorba de ms. rom. nr. 3244, cumpărat de Biblioteca Academiei, la 19 iunie 1907, de la Isr. Kuppermann din Iaşi. Acest manuscris, format 18/12 cm, legat în piele, bine conservat, conţine 32 de foi, plus coperţile interioare. În cuprinsul lui sînt scrise îngrijit 40 de cîntece din prima jumătate a veacului trecut, precum şi cîteva strofe izolate, fără nici o importanţă. Dintre cele 40 de cîntece (37 româneşti, două greceşti şi unul cu versuri alternative, greceşti şi româneşti), 35 au menţionată şi melodia respectivă, în notaţie psaltică. Atît versurile cît şi melodiile sînt scrise cu negru, în afara unor titluri şi însemnări, a unor indicaţii privitoare la melodie şi a iniţialelor unor versuri de la începutul strofelor, care sînt scrise cu roşu. Uneori litera cu care începe primul vers al cîntecului este ornamentată. Majoritatea textelor sînt scrise de aceeaşi mînă, probabil pînă pe la 1840. Cîteva cîntece mai noi, fără melodia respectivă, par a fi scrise ulterior, de altă mînă, pe unele pagini ce rămăseseră albe. Pe ultima copertă interioară se află o semnătură indescifrabilă (probabil Neculai Vasiliu sau Vasilache?), după următoarea maximă : „Omul înţelept din greşala altuia îndrepteazi pre a sa".

Scrisul acestei însemnări este diferit de celelalte din manuscris. Alte însemnări din care să rezulte cine a scris şi cui a aparţinut acest manuscris pînă la Isr. Kuppermann, care îl vinde Bibliotecii Academiei, nu mai sînt.

Comparînd cîntecele de lume aflate în manuscrisul Eminescu nr. 2306 cu textul cîntecelor din manuscrisul descris mai sus, am constatat că, din cele 37 de cîntece copiate de Eminescu, 30 se găsesc în acest manuscris. Corespondenţa aceasta, la care se adaugă o serie de alte fapte de ordin istorico-literar şi filologic, ne determină să credem că *acesta* este manuscrisul necunoscut din care a extras Eminescu cîntecele respective. În sprijinul afirmaţiei noastre invocăm următoarele argumente :

1. În comentariul privitor la manuscrisul Eminescu din care a reprodus grupul de cîntece de lume în discuţie, Perpessicius arată că acest grup (A) „se află în ms.-ul oblong, registru comercial, folosit şi-n inspecţiile revizorale, *2306, 6—27*, cca 1875—1876, Iaşi, cu cerneală violetă, de epocă. O pagină mai departe (2306, 28), cu un scris mai febril, Eminescu notează visul pe care îl are în noaptea de 11 spre 12 februarie 1876. De altminteri nici grafia întregului grup A nu e unitară. Caligrafică pînă la f. 21 inclusiv, grafia devine după aceea mai rapidă, petit, puţin plictisită, s-ar zice" (p. 632). Reţinem de aici faptul important pentru demonstraţia noastră că Eminescu a copiat cîntecele respective *la Iaşi*, în 1875—1876.

Manuscrisul 3244, din care credem că a copiat Eminescu aceste cîntece, cuprinde mai ales versuri ale unor poeţi moldoveni din prima jumătate a secolului trecut (Conachi, Asachi ş.a.), iar anumite particularităţi ale graiului moldovenesc prezente în textele respective, precum şi o indicaţie preţioasă privitoare la autorul ieşean al unei melodii, ne asigură că această culegere de cîntece a fost alcătuită în Moldova. Ulterior manuscrisul respectiv a continuat să rămînă în Moldova, eventual la Iaşi, de vreme ce ajunge în posesia lui Isr. Kuppermann, despre care ştim că la sfîrşitul secolului trecut era librar-editor şi anticar în acest oraş. În „Editura librăriei Isr. Kuppermann" din Iaşi a apărut, de exemplu, preţioasa *Gramatică elementară a limbii române* a lui Alexandru Philippide, în 1897. *Este posibil*, prin urmare, ca Eminescu să fi cunoscut, în anii 1875—1876, cînd era la Iaşi, manuscrisul aflat astăzi în Biblioteca Academiei, sub cota 3244, şi să fi extras din el versurile respective.

2. Culegerea de cîntece de lume din manuscrisul Eminescu nr. 2306 (f. 6—27) este intitulată astfel : *Cîteva irmoase, ce se cîntă după masă. Cîntece de lume din jumătatea întîia a secolului.* (*Estrase dintr-un manuscript cu cîntece*). Titlul culegerii lui Eminescu este *identic* cu cel al ms. 3244, iar faptul acesta nu poate fi o simplă întîmplare. În mod evident, poetul a copiat titlul de pe prima pagină a ms. 3244 : *Cîteva irmoase, ce să cîntă după masă.* Observăm că Eminescu a reprodus chiar şi virgula de după cuvîntul *irmoase*. Pe foaia a doua a ms. 3244 este repetat titlul de pe prima pagină, cu un mic adaos : *Cîteva irmoase, vesele, ce să cîntă după masă.* Eminescu l-a reprodus însă pe cel de la începutul manuscrisului.

3. Cîntecul cu nr. 5 din culegerea aflată în caietul lui Eminescu este precedat de următoarea menţiune : *Un stih a unuia ce se călătoreşte, al căruia glas s-au alcătuit de oarecine.* Şi în acest caz, menţiunea din caietul lui Eminescu o reproduce întocmai pe cea aflată în ms. 3244, f. 5^{v}, la în-

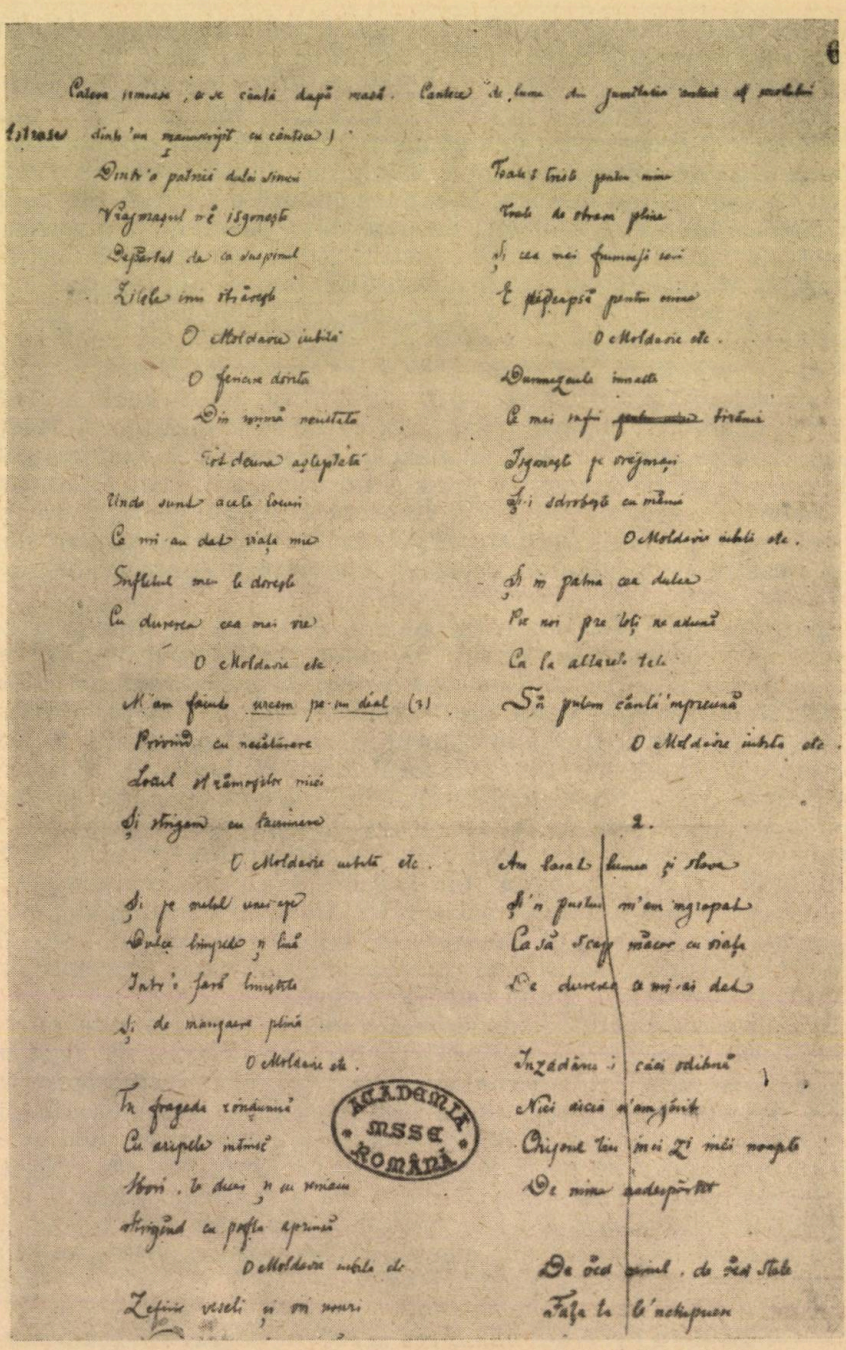

Pagină din ms. Eminescu nr. 2306, pe care începe seria de cîntece de lume extrase din ms. 3244.

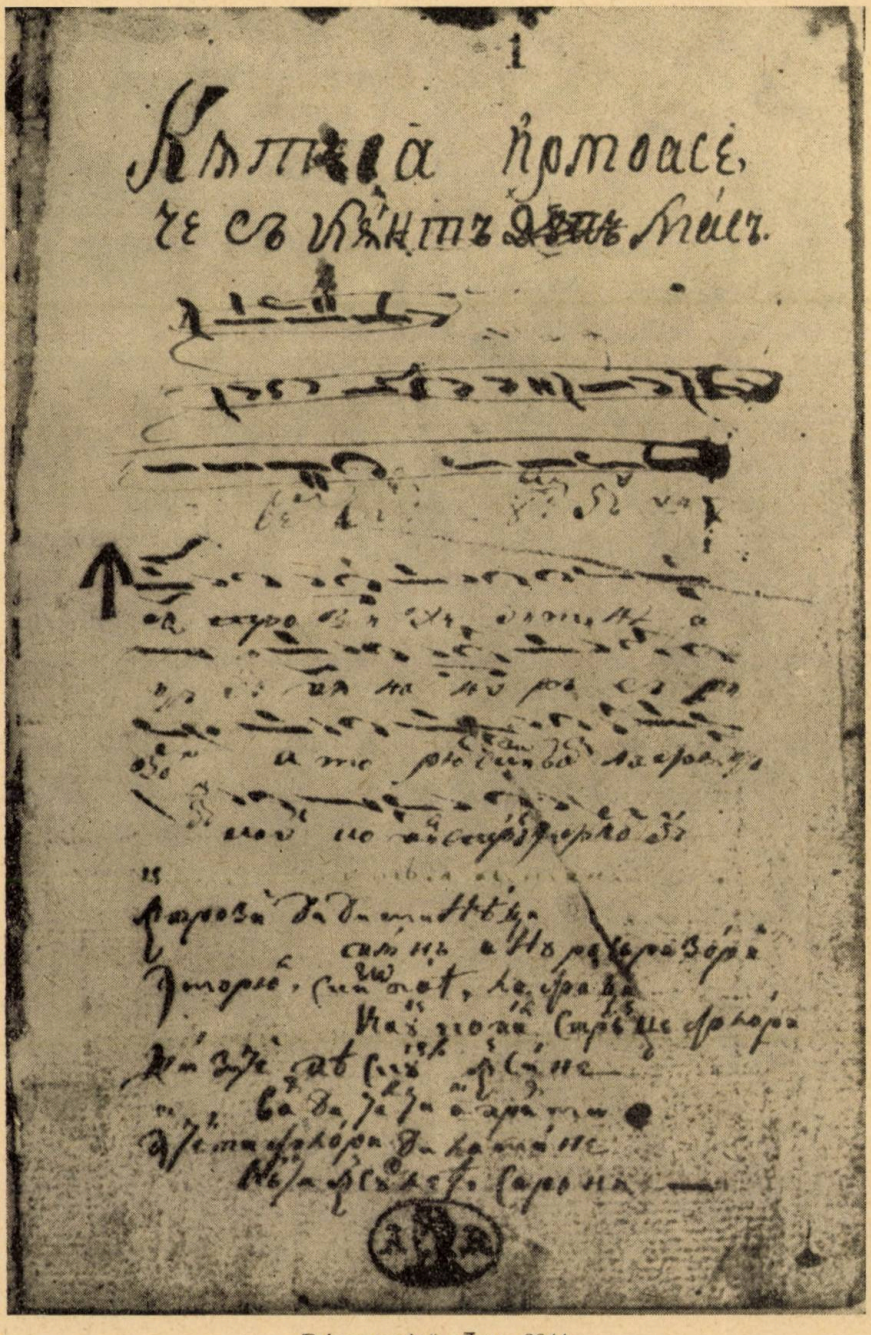

Prima pagină a ms. 3244.

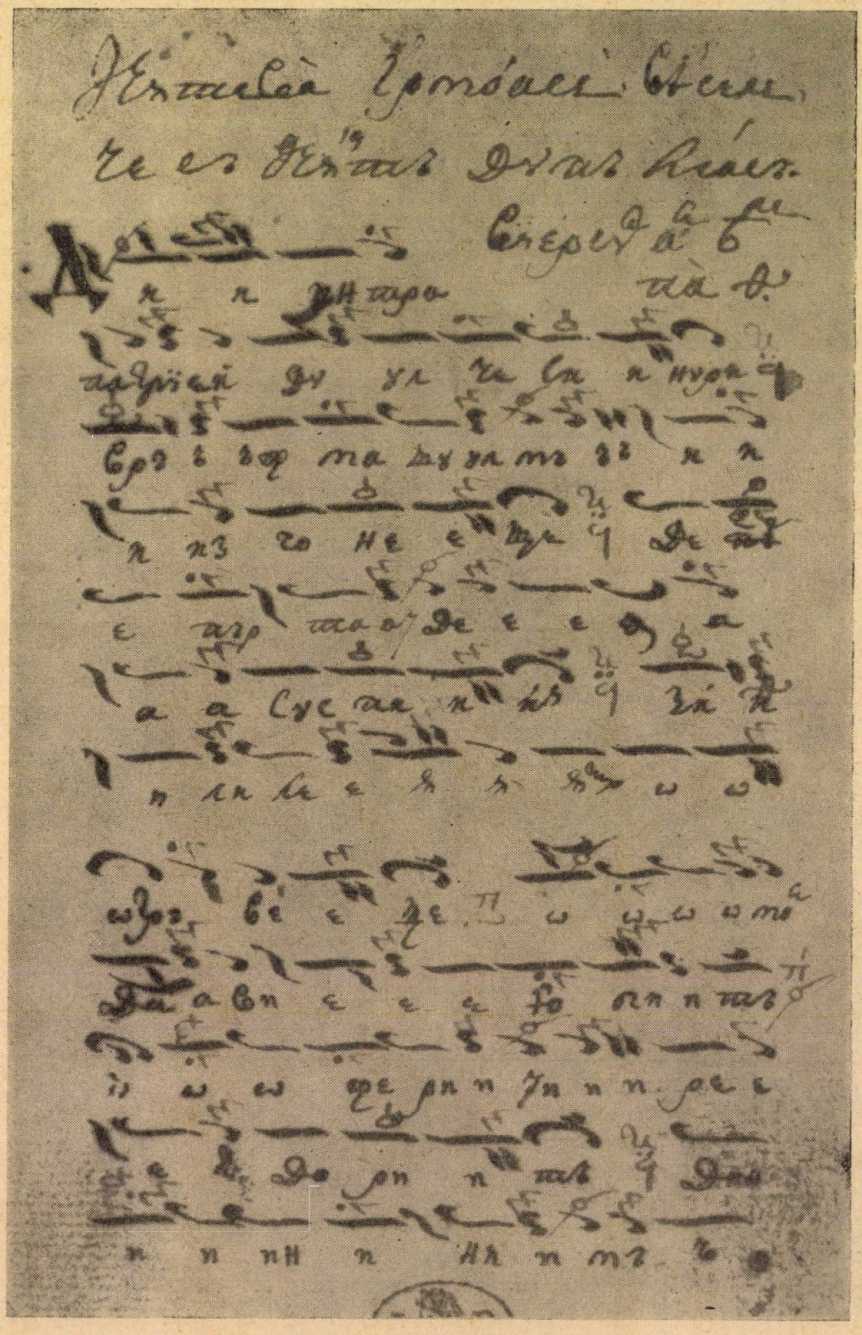

Foaia a doua a ms. 3244.

ceputul aceluiaşi cîntec : *Un stih a unuia ce să călătoreşte, al căruia glas s-au alcătuit de oarecine.*

4. Precizarea lui Eminescu că versurile respective au fost extrase *dintr-un manuscript cu cîntece* stabileşte o nouă legătură între culegerea sa şi ms. 3244. Aşa cum am arătat mai sus, acest manuscris cuprinde, într-adevăr, *cîntece*, adică melodii de epocă, în notaţie psaltică, pe versuri ale unor poeţi ai vremii, cunoscuţi sau anonimi. Asemenea colecţii de *cîntece* de la începutul secolului trecut sînt însă extrem de rare. În Biblioteca Academiei, care posedă sute de manuscrise din acea epocă, abia s-au adunat două-trei de acest gen. Firește, pe Eminescu l-au interesat în primul rînd versurile şi, ca atare, le-a transcris numai pe acestea.

5. Cuprinsul culegerii de cîntece din caietul lui Eminescu nu reproduce în întregime şi nici absolut în aceeaşi ordine cuprinsul manuscrisului 3244. La acest fapt se referă, probabil, menţiunea poetului că versurile respective au fost *estrase* dintr-un manuscris. După cum se poate vedea în facsimilul alăturat, cuvîntul *estrase* a fost adăugat de Eminescu în textul menţiunii citate, probabil ulterior şi nu numai pentru a da un sens mai explicit frazei, ci mai ales pentru a preciza faptul că el nu a copiat manuscrisul respectiv de la un capăt la altul. Cînd, de exemplu, puţin mai tîrziu, poetul a transcris în caietul său nr. 2308 (f. 68—80) versurile aflate în actualul ms. 3153 din Biblioteca Academiei, în ordinea de aici, doar cu excepţia primelor două poezii, la care a renunţat, el nu a mai menţionat că le-a *extras* din manuscrisul respectiv.

Din cele 37 de poezii româneşti aflate în ms. 3244 (lăsăm la o parte puţinele strofe izolate, fără nici o importanţă literară), Eminescu a transcris în caietul său numai 30. Restul de 7 poezii din culegerea sa (nr.19, *În zadar răsare, în zadar apune*; nr. 20, *Ah, noroc, noroace*; nr. 21, *Mă sfîrşesc — amar mă doare*; nr. 24, *În lume născut*; nr. 33, *Alergaţi, ah, toţi amorii*; nr. 35, *Prin pustii, prin munţi sălbateci*; nr. 36, *Puiculiţă, puiculiţă*), care nu se găsesc în ms. 3244, au fost copiate din alt manuscris, pe care deocamdată nu am reuşit să-l identificăm. Motivul pentru care Eminescu nu a copiat şi restul de 7 poezii din ms. 3244 (*Într-o zi de dimineaţă*, f. 1^{r-v}; *Abia ani şaptesprezece*, f. 11^{r-v}; *Tu-mi ziceai odată*, f. 16^{v}; *Dorul tău mă prăpădeşte*, f. 23^{r-v}; *Pravoslavnică creştină*, f. 24^{r}; *Veniţi toţi, copii*, f. 24^{v}; *Îmi aduc aminte*, f. 32^{v}—33^{r}) nu se poate şti. Probabil că a renunţat la ele din considerente de ordin estetic.

6. Ordinea în care se află majoritatea cîntecelor copiate de Eminescu în caietul său constituie, de asemenea, un indiciu că el le-a reprodus din actualul ms. 3244. Primele 18 cîntece de la Eminescu reprezintă două grupuri compacte din ms. 3244, copiate absolut în ordinea de aici, şi anume : versurile de la nr. 1 pînă la 8 din manuscrisul Eminescu se găsesc pe foile 2^{r} — 8^{v} ale ms. 3244, iar cele de la nr. 9 pînă la 18 din manuscrisul Eminescu se află pe foile 25^{r}—32^{r} ale ms. 3244. Un alt grup compact din ms. 3244, f. 17^{r}—23^{r}, îl reprezintă versurile de la nr. 27 pînă la 32 (cu nr. 27 repetat) din manuscrisul Eminescu. Aşadar, dintre cele 30 de cîntece din colecţia lui Eminescu care au corespondente în ms. 3244, 25 alcătuiesc în acest manuscris trei grupuri compacte, iar în cadrul fiecărui grup sînt în aceeaşi ordine ca şi la Eminescu. O astfel de corespondenţă nu poate fi întîmplătoare. Este imposibil de admis că un număr atît de mare de cîntece s-au putut aduna, în aceeaşi ordine, în două sau mai multe manu-

scrise, iar posibilitatea ca ms. 3244 să fie o copie fidelă a altuia, sau de pe el să se fi executat o copie, este prea puțin probabilă. De obicei asemenea culegeri de cîntece și versuri cu circulație folclorică sau cvasifolclorică sînt unice, pentru că cei care le alcătuiau, din auzite ori după alte culegeri, *selectau* piesele respective bucată cu bucată, în funcție de preferințele fiecăruia dintre ei. În felul acesta, ele se grupau în mod diferit în fiecare manuscris. Între cele cîteva zeci de culegeri manuscrise de versuri și cîntece de lume de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea, aflate în Biblioteca Academiei, nu se pot găsi două care să cuprindă exclusiv aceleași bucăți și în aceeași ordine.

7. Proba cea mai elocventă că Eminescu a extras versurile respective din actualul ms. 3244 o constituie însă faptul că textul versurilor aflate în caietul său este *identic* cu cel din acest manuscris.

Comparînd cele 81 de poezii copiate de Eminescu în caietul nr. 2308 cu textul lor original din ms. 3153, identificat de Elian, am constatat, ca și Perpessicius, în comentariul ediției, că poetul le-a reprodus, în general, cu fidelitate. Doar ici și colo se observă cîte un cuvînt schimbat, cîte o formă „corectată" ori cîte o structură strofică reorganizată, cu intenția evidentă de a îmbunătăți textul sub raport literar sau de a înlătura unele greșeli de copist din manuscrisul pe care-l transcria. Aspectul fonetic al textelor copiate este de obicei modernizat. Sînt însă și numeroase cazuri în care Eminescu a menținut fonetismele regionale sau arhaice din original. Comparația a scos, de asemenea, în evidență și multe greșeli de copist ale lui Eminescu, datorate fie neatenției, fie unor dificultăți întîmpinate de el în lectura grafiei chirilice. Aceleași constatări le-am făcut și cu prilejul comparării versurilor copiate de Eminescu în caietul nr. 2306 cu corespondentele lor din ms. 3244.

Diferențele, puține și neînsemnate, care există între copia lui Eminescu și presupusul original nu ne împiedică să recunoaștem totuși *identitatea* textelor respective. Multe dintre cîntecele aflate în ms. 3244 se găsesc și în alte manuscrise ale vremii, dar în fiecare caz ne aflăm în fața unei variante mai mult sau mai puțin deosebită de celelalte. Circulația cvasifolclorică a acestor cîntece a făcut ca ele să sufere modificări care merg de la simpla schimbare a unor cuvinte sau a unor versuri întregi pînă la reduceri ori amplificări care le fac uneori aproape de nerecunoscut. Confruntarea variantelor unui mare număr de versuri românești din jurul anului 1800, aflate în cele cîteva zeci de manuscrise de la Biblioteca Academiei, ne-a dovedit că, în mod practic, nici una nu se identifică cu alta. Iată de ce considerăm că identitatea textelor din caietul lui Eminescu și din actualul ms. 3244 constituie o probă decisivă că *acesta* este manuscrisul necunoscut din care a extras poetul versurile respective.

Nu este locul aici să arătăm, pînă la amănunte, care sînt diferențele dintre copia lui Eminescu și textul din ms. 3244. Vom spune doar că dintre cele 30 de cîntece extrase de Eminescu din acest manuscris, trei au la el unele versuri lipsă (compară nr. 12. *Ziua, ceasul despărțirei*, nr. 17. *De-acum nădejdile toate* și nr. 18. *Simte, soro, nu e glumă* cu corespondentele lor din ms. 3244, foile 27^{r-v}, 30^{v} —31^{r} și 31^{r} — 32^{r}), probabil sărite la copiat sau eliminate în mod voit, pentru motive de ordin estetic, iar unul are o strofă în plus, ultima (compară nr. 15. *Ah, noroc, noroace* cu corespondentul de pe f. 29^{r-v}), desigur transcrisă de poet după un alt manuscris,

eventual după cel din care a transcris şi celelalte 7 poezii pe care culegerea sa le are în plus faţă de ms. 3244. În rest, aceste patru cîntece, ca şi celelalte 26 din caietul lui Eminescu, despre care credem că au fost copiate din ms. 3244, corespund cu prezumtivul original pînă la ultimul vers, bineînţeles cu excepţia intervenţiilor evidente ale poetului, de natura celor la care ne-am referit mai sus.

Pentru demonstraţia noastră prezintă însă o importanţă deosebită acele corespondenţe semnificative care pot înlătura orice urmă de îndoială cu privire la faptul că Eminescu a extras textele în discuţie din acest manuscris. Vom cita doar cîteva dintre ele.

Cîntecul care începe cu versul *Vremea despărţirii* (în ms. 3244, f. 5^{v}—6^{v}, iar la Eminescu, nr. 5) are o variantă sensibil deosebită în ms. 3606, f. 69^{v}, o altă variantă, apropiată de aceasta, în ms. 4308, f. 2^{r-v}, şi o variantă, întrucîtva asemănătoare cu cele precedente în ms. 3153, f. 56^{r-v}. Varianta din caietul lui Eminescu este însă identică cu cea din ms. 3244. Mai mult, Eminescu a reprodus de aici, pe lîngă menţiunea de la începutul poeziei, la care ne-am referit mai sus, şi următoarele patru versuri care, în mod evident, nu fac parte integrantă din poezia respectivă, fiind în manuscris chiar despărţite de rest printr-un semn caracteristic :

Eu aleg pietroasa cale
Ce acum ni s-au deşchis.
De-oi muri, frumoasă moarte
Pentr-un lucru evghenist.

Acestea sînt, de fapt, ultimele cuvinte pe care le rosteşte Zîna Moldovei, chemată de Geniu să păşească spre Parnas, în *Prologul* compus de Gh. Asachi, în februarie 1837, cu prilejul primei reprezentaţii dată de elevii conservatorului înfiinţat de el în 1836.

Cîntecul care începe cu versul *Înger cu păr galbîn* (în ms. 3244, f. 14^{v} — 15^{v}, iar la Eminescu, nr. 25) are o variantă cu două strofe în plus şi unele versuri modificate, în ms. 877, f. 55^{v}, şi o variantă apropiată de aceasta în culegerea de cîntece de lume publicată de Alecsandri, în foiletonul gazetei „Zimbrul" din Iaşi, nr. 64, din 5 martie 1851, p.251. Copiind textul din ms. 3244, Eminescu reproduce chiar şi o evidentă greşeală de copist aflată acolo şi anume :

Ziua *îmi* văz umbra,
Şi-n somnul cel greu
Eşti în veci de faţă
Sufletului meu,

în loc de : Ziua *îţi* văz umbra etc., cum este firesc şi cum de altfel se şi află în celelalte variante.

Cîntecul care începe cu versul *Dintr-a patriei dulce sînuri* (în ms. 3244, f. 2^{r}—4^{r}, iar la Eminescu, nr. 1) are o variantă cu unele versuri în plus şi cu structură strofică deosebită, în ms. 137, f. 98^{v} — 99^{v}. Textul din caietul lui Eminescu este identic cu cel din ms. 3244. Poetul nu a putut însă descifra un vers din strofa a patra a cîntecului. El transcrie : M-am făcut *urcam pe-un deal* (?), subliniind cuvintele care nu au sens şi punînd

după ele un semn de întrebare. În original, versul respectiv este foarte clar, în următoarea comparaţie mitologică :

M-am făcut *un alt Tandal*
Privind cu nesăturare
Locul strămoşilor miei ...

Probabil că lui Eminescu i-a fost străină pronunţarea influenţată de neogreacă *Tandal*, în loc de *Tantal*, şi ca atare nu a înţeles comparaţia din original. Avînd în vedere versurile următoare, el s-a putut gîndi mai curînd la *urcam pe-un deal*, cu atît mai mult cu cît grafia chirilică a versului respectiv i-a putut înlesni o asemenea lecţiune eronată. În ms. 137 acest vers are forma : *Mă făcusăm* alt Tandal.

Cîntecul *Zori de ziuă să răvarsă* (în ms. 3244, f. 25^{v}—26^{r}, iar la Eminescu, nr. 10) are o variantă în ms. 137, f. 127^{v} — 128^{r}, cu unele versuri schimbate şi cîteva strofe în plus (de fapt aceasta pare varianta cea mai apropiată de forma pe care o va fi dat Conachi poeziei respective), o altă variantă, asemănătoare cu cea din ms. 137, în ms. 3592, f. 58^{r-v}, şi o variantă cu cîteva strofe lipsă, în culegerea de cîntece de lume publicată de Alecsandri în „Zimbrul", nr. 65, din 8 martie 1851, p. 260. Textul din caietul lui Eminescu este identic cu cel din ms. 3244. O deosebire între varianta de aici şi cele din ms. 137 şi 3592 observăm în strofa următoare :

Ah, moarte, numai la tine
Scăparea mea poate fi,
Căci la necaz moarte vine
Şi omul poate muri.

În variantele din ms. 137 şi 3592, ultimele două versuri au sens adversativ şi interogativ : *Dar la năcaz moartea vine? / Şi omul poate muri?*, nu sens cauzal şi, respectiv, consecutiv, ca în varianta citată.

În unele cazuri se constată că Eminescu a reprodus textul aflat *sub muzică* în ms. 3244. De exemplu, prima strofă din cîntecul nr. 32 de la Eminescu :

Faretr-Amoriul cu foc aprinde
Şi arcul înfocat
Şi-ntinde cu a lui săgeţi —
Vai, pieptu-mi pătrunde, ah !
Sufletul meu înfocatu-i,
Pieptul, iată, săgetatu-i,

este o dovadă că el a reprodus textul aflat *sub muzică* în ms. 3244, f. 22^{r}, pentru că aceeaşi strofă, repetată pe f. 22^{v}, fără muzică, nu mai are şi acel *vai*. De asemenea, versul al doilea de sub muzică : *Şi arcul înfocat şi-ntinde* apare modificat în strofa repetată : *Şi arc încordat îşi întinde*. De altfel şi structura defectuoasă a strofei respective, în raport cu structura corectă a celorlalte, este o dovadă că Eminescu a copiat textul de sub muzică.

Tot de sub muzică a copiat Eminescu şi prima strofă a cîntecului care începe cu versul *Iată vremea ne desparte* (la el, nr. 23, iar în ms. 3244,

f. $12^{v} - 13^{v}$), deoarece numai acolo versul al patrulea repetă, datorită, desigur, unei greşeli de copist, versul al doilea. În aceeaşi strofă, repetată pe f. 13^{r} a ms. 3244, versul al doilea este : *Ah, să te văz nu mai gîndesc*, cum apare în varianta din ms. 3206, f. 71^{r-v}, care are însă unele versuri modificate şi două strofe în plus, şi în varianta publicată de Anton Pann în *Spitalul amorului*, broşura a patra, Bucureşti, 1852, p. 36—38, care diferă atît de varianta din ms. 3206 cît şi de cea din ms. 3244, reprodusă de Eminescu.

S-ar putea cita mai multe exemple de acest fel. Considerăm însă că cele prezentate sînt concludente.

În baza argumentelor invocate mai sus, conchidem că, în mod cert, 30 dintre cîntecele de lume copiate de Eminescu în caietul nr. 2306 şi editate de Perpessicius în vol. al VI-lea al *Operelor* marelui poet au fost extrase din ms. 3244 de la Biblioteca Academiei. Acest manuscris moldovenesc a trecut prin mîinile lui Eminescu în anii 1875—1876, cînd poetul se afla la Iaşi.

În comentariile la ediţia *Operelor* lui Eminescu, ca şi în studiul citat, Perpessicius a scos în evidenţă interesul deosebit pe care l-a acordat poetul cîntecelor de lume copiate din acest manuscris şi a arătat că unele dintre poeziile sale se resimt de influenţa acestor cîntece.

UN ZAPIS DIN SECOLUL AL XVI-LEA?

DE

I. RIZESCU

În bogatul fond de manuscrise existent la Arhivele Statului din Iaşi se găseşte un zapis moldovenesc, nepublicat pînă în prezent, avînd cota P 427/43 [1].

Iată cuprinsul zapisului şi fotocopia corespunzătoare :

Eu Ioan, feciorul preutului lui Gligorie şi cu fratele meu Miftodie şi cu soru-mea Todosca, de neme nevoiţi, nici asupriţi, ce noi de bună voia noastră am vîndut direaptă ocină şi moşie ce-au fost de la părinţii noştri cumpărătură loc de casă, ce-au fost cumpărătură dela Iremiia Noapteş, din sat din Hăsnăşeani, şi o am vîndut dumisale giupîneasei Alexandriei biv Spătăroaie, loc de casă din vatra satului din cîmpu şi din pădure cu tot vinitul, derept 30 taleri bătuţi de argintu. Şi acest zapis s-au făcut dinaintea a oameni buni, bătrîni şi tineri, anume popa Ionaşco din satu din Păşcani şi popa Ioan de acolo şi diaconul Ihnatu de acolea şi Andonie din Hăsnăşeani şi Toader Herescul de acolea şi Costantin Grosul de acolea şi Pătraşcu Vătămanul de Păşcani şi dinaintea lui Toader Meres din sat din Mereşti şi Toader Baico şi denaintea a mulţi oameni buni ce s-au prilejitu. Şi pentru credinţa şi peceţile ne-am pus.

V leat ꙁ҃ρ (7100) msṭ̃a m(a)r(t) ꙁ҃ (5) dñ (i)

[Peceţile] : popa Ionaşco, popa Ioan, Andonie, Costantin.

Şi eu popa Ioan am scris acestu zapis.

După cum reiese din fotocopia de mai jos, data zapisului este 7100 (= 1592), fiind notată prin ꙁ҃ρ. Deoarece între aceste slove chirilice şi cele următoare, care indică luna şi ziua (martie 5), există un mic spaţiu, s-ar putea presupune că popa Ioan, care a întocmit zapisul, nu a adăugat

---

[1] În acelaşi fond se găseşte, sub cota P 458/2, un zapis cu data 1571 (7029) august 15, prin care Malea Costas păhărniceasă vinde Avrămei, fata lui Verdeş, jumătate loc din satul Tunşeşti. De acest document, nepublicat pînă acum, ne vom ocupa cu alt prilej.

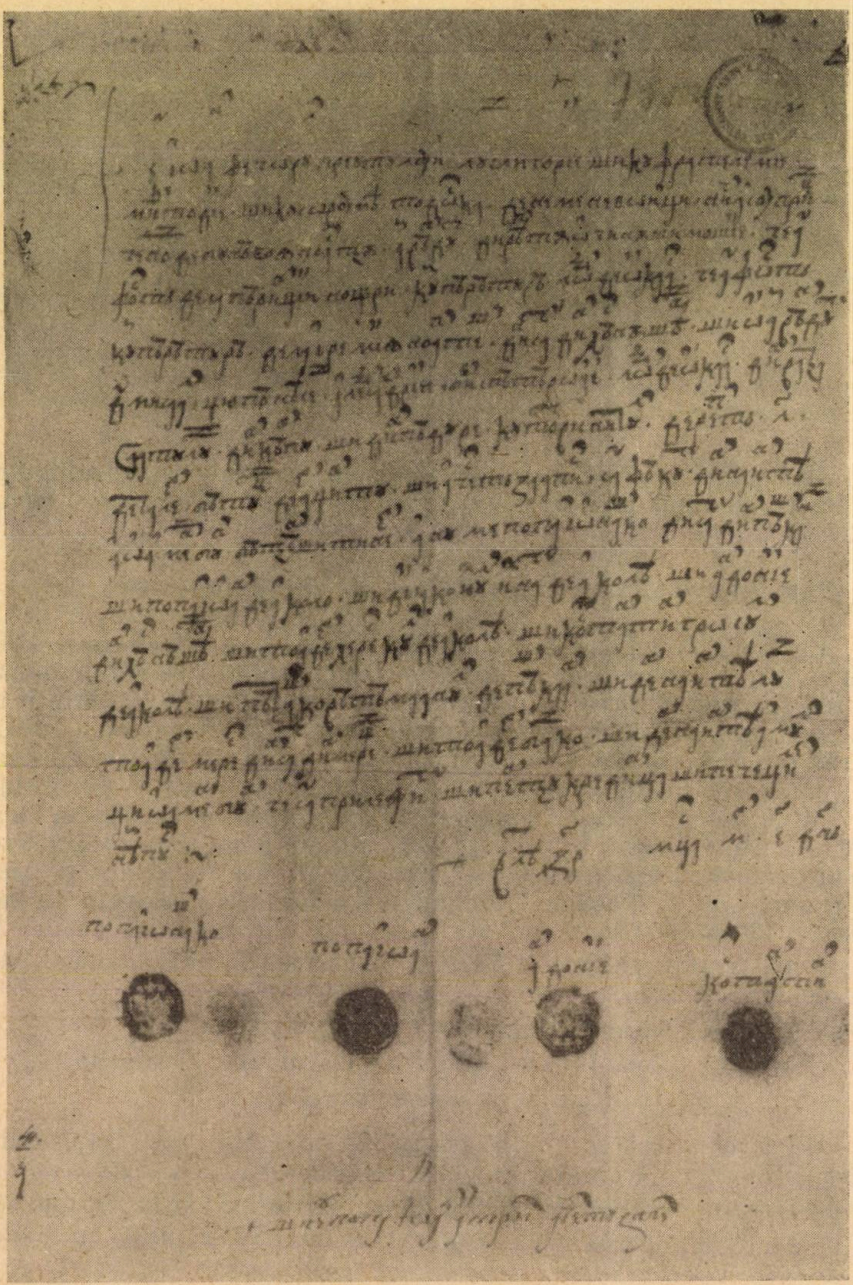

literele pentru zeci și unități și că, deci, documentul nu ar fi din secolul al XVI-lea, mai precis din 1592, ci cu cîteva decenii mai tîrziu [2].

Aspectul paleografic, în acest caz, nu ne poate fi de folos, grafia de la sfîrșitul secolului al XVI-lea fiind destul de asemănătoare cu cea din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

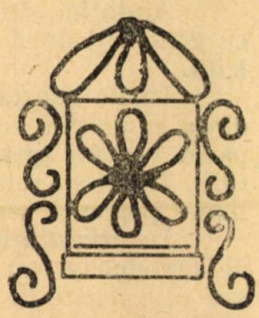

Nici filigranul nu ne-a putut ajuta pentru a confirma datarea documentului, deoarece nu am reușit să-l găsim în lucrările de specialitate (Briquet, Kemény, Geraklitov, Klepikov).

Tot în legătură cu datarea documentului de care ne ocupăm, am încercat să aflăm dacă unele nume de persoane nu mai apar și în alte acte administrative de la finele secolului al XVI-lea și începutul celui următor. Astfel, numele lui Ieremia Noapteș poate fi întîlnit într-o regestă de la Arhivele Statului din București, care poartă cota A. N. CCVII/17. În regestă se menționează că în anul 1633 (7141) Ieremie Noapteș din Hăsnășeani vinde lui Ionașco Prăjescul un loc de casă cumpărat de la Mane Pitar cu 30 de galbeni. Această vînzare a fost întărită printr-un act (în slavonă) emis de Vasile Lupu în anul 1634, și care se găsește la Arhivele Statului din Iași (CD XXVII/50).

Nici aceste date nu pot fi hotărîtoare pentru a demonstra că zapisul de care ne ocupăm ar fi din secolul al XVII-lea și nu din al XVI-lea, deoarece :

1. Același Ieremia Noapteș, care a vîndut în 1633 un loc lui Ionașco Prăjescul, a putut trăi și în 1592.

2. Un alt personaj, tot cu numele de Ieremia Noapteș, putea trăi în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea.

★

Documentul de care ne ocupăm în nota de față prezintă importanță nu numai pentru că avem a face cu un text original necunoscut pînă acum, ci și pentru istoria limbii române.

Din punctul de vedere al grafiei, remarcăm suprascrierea cu „două caturi" : асоуприци, Хъснѫшѣни, бътѹци, пъшкани, мерещи [3].

O particularitate, probabil tot grafică, este și scrierea unor cuvinte cu dublu *a* : *caasă*, *zaapis*, *saatului*, *Pășcaani*.

Ca particularități fonetice găsim pe cele care caracterizează graiul moldovenesc, și anume : africata *ǧ* (*giupăneasei*), trecerea lui *e* neaccentuat la *i* (*vinitul*) etc.

Cîteva particularități gramaticale, frecvente în limba secolului al XVI-lea, apar și în textul de față. Cele mai interesante sînt în legătură cu determinantul substantivului. Remarcăm apoziția acordată în caz ca : *giupăneasei* **Alexandriei**, *preutului* **lui Gligorie**. De asemenea apoziția

---

[2] În *Documente românești*, ed. I. Bianu, t. I, fasc. 1 — 2, București, 1907, se găsește publicat un zapis al Făureștilor, datat 7100 (= 1592) august 16. În legătură cu acest zapis, I. Bianu notează că ar fi putut fi scris în secolul al XVII-lea, deoarece e posibil ca scriitorul să fi uitat să adauge zecile și unitățile după 71.

[3] Literele subliniate sînt suprascrise în zapis.

se acordă cu substantivul pe care-l determină prin repetarea prepoziției, în exemplele următoare : *din sat* **din Hăsnășeani**, *din satu* **din Păşcani**, *din sat* **din Mereşti.** Aceste construcții pot fi întîlnite şi în alte scrieri din secolul al XVI-lea : *în cetate în Tîrgoviște*(CC[2]), în *cetate în Orăștie* (PO)[4].

Amintim, de asemenea, construcția prepozițională cu *a* echivalentă cu genitivul după prepoziția *dinaintea* : **dinaintea** *a oameni buni şi bătrîni.*

Unele substantive apar articulate după o prepoziție : **pentru credința** *şi peceţile ne-am pus*, situație pe care o găsim în textele de acum patru veacuri **(pentru neascultarea,** *spre moartea căzu omul acela Adam* CC[2]). În sfîrşit relevăm topica complementului direct exprimat prin pronume personal aton : **o** *am vîndut.*

În privința lexicului ne atrag atenția, în special, anumite formule de introducere ca : *de neme nevoiți, nici asupriți, ce noi de bunăvoia noastră*, sau cele legate de calitatea martorilor (*dinaintea a oameni buni, bătrîni şi tineri*).

Aceste formule se regăsesc şi în alte documente vechi, dar putem întîlni şi altele ca : (în introducere) *de nime siliți, nici impresurați; de nime nevoiți, nice siliți* ; (cu privire la martori) *oameni cu ispravă, oameni de credință şi de cinste, oameni de folos, oameni buni şi credincioşi, oameni de stavăr* etc.

Studiul formulelor amintite ca şi al celorlalte caracteristici ale textului de care ne-am ocupat vor contribui la o mai bună cunoaştere a evoluției vechiului stil administrativ-juridic şi, implicit, a istoriei limbii române literare.

Cît priveşte data la care a fost scris zapisul, cercetările ulterioare, în special cele de filigranologie, vor putea preciza dacă acest act a fost întocmit la 1592 sau la o dată ulterioară.

[4] Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. II, 1938, p. 258.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA TRECERII LUI *EA* LA *E* (*LEAGE* > *LEGE*). PREZENȚA LUI *EA* ÎN MUNTENIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

DE

ION GHEȚIE

Mai multe studii publicate în anii din urmă au readus în actualitate controversata problemă a trecerii lui *ea* la *e*, atunci cînd silaba imediat următoare conține un *e* (*leage* > *lege*) [1]. Numeroase păreri au fost formulate în cursul anilor în legătură cu această transformare fonetică și ele se găsesc consemnate în diferite lucrări [2]. Nu intenționăm, de aceea, să le prezentăm aici, fie și în cadrul unei expuneri sumare. Vom remarca numai că, oricît de contradictorii ar fi în concluzii, cercetările se unesc în a afirma că monoftongarea lui *ea* era un fapt încheiat, cel mai tîrziu în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, indiferent dacă sunetul rezultat în urma acestei evoluții fonetice a fost un *e* sau *ę* [3]. Există însă o dovadă suficient de sigură că diftongul *ea* se păstra, în unele regiuni ale Dacoromaniei, la începutul secolului al XVIII-lea. Semnalată de multă vreme, informația referitoare la existența lui *ea* în secolul al XVIII-lea a fost trecută cu vederea de toți acei care au urmărit ulterior problema, deși ea aducea date noi asupra evoluției lui *ea* la *e*. Am crezut, de aceea, util să readucem în discuție dovezile prezentate cu acel prilej, făcînd totodată unele precizări care pun mai bine în lumină istoricul monoftongării lui *ea* în anumite părți ale teritoriului dacoromânesc.

---

[1] Vezi, de exemplu, Al. Ionașcu, *Cu privire la problema „diftongării" lui* e *și* o *accentuați în pozițiile* ă, e, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 425—432; Al. Rosetti, *Despre valoarea slovei* ѣ *în cele mai vechi texte românești*, în SCL, x, 1959, nr. 1, p. 101—104; A. Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, București, 1964, p. 13—24 (extras din SCL).

[2] Discuția lor la G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947, p. 216—228.

[3] Notăm totuși că, recent, acad. Al. Rosetti și B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, București, 1961, p. 114—115, au susținut că mitropolitul Dosoftei continua să-l rostească pe *ea* și să-l noteze în scris (pentru explicarea fenomenului se invocă și originea aromânească a mitropolitului).

În toamna anului 1937, cu ocazia efectuării anchetelor pentru *Atlasul lingvistic român*, acad. E. Petrovici a vizitat satul Ciocheșina din Serbia occidentală, în care statisticile iugoslave semnalau un număr de circa 400 de locuitori avînd drept limbă maternă româna. Aceștia erau în realitate țigani, a căror ocupație principală o constituia lingurăritul, ei înșiși numindu-se *coritari* (< sb. *kòritār* „meșter care face albii") [4]. Studiind graiul acestor vorbitori de limbă românească [5], acad. E. Petrovici a semnalat, printre alte particularități interesante, păstrarea aproape consecventă a vechiului diftong *ea* (*ia*), urmat de o silabă conținînd un *e* (>*i*). Exemple : *să gîndeașți* „se gîndește" ; *iești* „este", *să-ntreabi* „să întrebe", *meălie* „mele", *miari* „miere", *peălea* „pielea", *piari* „pere", *rumîńești* „românește", *seăti* (*sfeăti*) „sete", *sîrbiești* „sîrbește", *sprîșani* „sprincene", *șopteăști* „șoptește", *țîgăńești* „tigănește", *ureăik'a* „ureche", *zeăși* „zece", *zeăet* „deget", *zvîgńești* (= zvîcnește, „mă săgeată prin măsea") etc. După unele consoane, rostite dur, diftongul a fost redus la *a* : *să nâdușești* „asudă", *muțești* „amorțește", *mă sughițești* „îmi vine sughițul". În cîteva cuvinte, *ea* apare trecut la *e* (*ę*) : *jmirești* „mijește", *śupești* „ciupește", *trepśęști* „clipește" (cf. și *sclipizăști* „dinții strepezesc").

Acad. E. Petrovici a stabilit că vorbitorii de limbă română din Ciocheșina sînt țigani din Muntenia. Proiectînd pe hartă unele particularități ale graiului „coritarilor", cum ar fi *frun*, *fun* „vreun", *țoale* „haine", *burtă* „pîntece" și *dă* „de", d-sa a delimitat o arie, cuprinzînd Oltenia estică și Muntenia de apus, unde, după toate probabilitățile, a avut loc romanizarea lor [6] (vezi harta nr. 1).

Cît privește epoca în care ei au părăsit Țara Românească, un indiciu îl oferă prezența cuvîntului *porọmb*[i] (pl. tant.) denumind planta „Zea maïs". Se știe că planta, numită cu termenul de *porumb* numai în Muntenia, a fost introdusă pentru prima oară în țările românești în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678—1688). Socotind timpul necesar extinderii culturii porumbului și răspîndirii denumirii lui, obținem ca termen „a quo" al plecării țiganilor primele decenii ale secolului al XVIII-lea [7]. Termenul „ad quem" nu poate fi însă fixat prin probe lingvistice și, de altfel, prin nici un fel de altă probă.

Izolați vreme îndelungată de orice populație românească, „coritarii" au conservat o seamă de particularități arhaice de limbă, care au dispărut între timp din graiurile vorbite în regiunea din care au plecat. Una dintre aceste trăsături arhaice este păstrarea lui *ea* în poziția *e* [8].

---

[4] La data cînd au fost anchetați, locuitorii din Ciocheșina nu mai cunoșteau limba țigănească.

[5] *Românii din Serbia occidentală*, în DR, IX, 1936—1938, p. 224—236.

[6] *Ibidem*, p. 226—228 ; cf. observațiile, neîntemeiate, ale lui D. Șandru, *Recenzii și notițe bibliografice*, București, 1940, p. 15 (extras din „Revista istorică română", vol. III, IV, V—VI și IX).

[7] *Ibidem*, p. 228 ; vezi și S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, 1940, p. 210.

[8] Pare cu totul improbabil ca, în jurul anului 1700, aceste particularități arhaice să fi existat numai în vorbirea strămoșilor „coritarilor", fiind dispărute din graiurile muntenești din acea vreme. Nu avem nici un motiv să presupunem că numai țiganii din sud-vestul Munteniei au rostit, la începutul secolului al XVIII-lea, *leage*, în timp ce restul vorbitorilor de limbă română între care trăiau ar fi avut pronunțarea *lege*, cu diftongul *ea* redus la *e*.

Dacă în privința timpului cînd au migrat spre apus țiganii din Ciocheșina nu putem aduce precizări noi, există în schimb o serie de cuvinte care ne permit să stabilim cu mai mare exactitate locul de unde au plecat.

Pe lîngă cuvintele proiectate pe hartă de acad. E. Petrovici, întîlnim în graiul „coritarilor" și alte fapte de limbă de proveniență muntenească; astfel: *șupești* „ciupește", auxiliarul *a* la ind. perf. comp. pers.

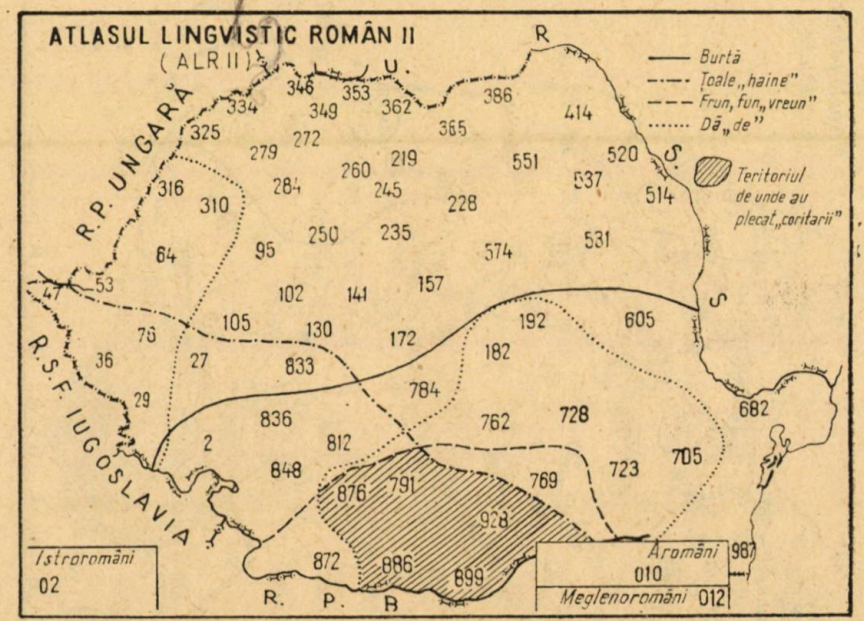

Harta 1

3 sg. (*a plecat*), identitatea dintre pers. 3 sg. și pl. a indicativului prezent și perfect compus (*ițăști* „este", „sînt"; *a fuźít* „a fugit", „au fugit"), închiderea lui *-e* neaccentuat la *i* și a lui *-ă* neaccentuat la *â* (*źaźiti* „degete", *gușanâ*) [9] și altele. Primele două fapte de limbă sînt astăzi răspîndite în zone largi, cuprinzînd uneori în întregime Muntenia și Oltenia, deci nu pot fi utile pentru a delimita mai precis teritoriul de origine al „coritarilor". Dimpotrivă, proiectînd pe hartă izoglosele închiderii lui *-ă* și *-e* și a formelor de tipul (ei) *ițăști* observăm că aria de convergență a fenomenelor avute în vedere de acad. E. Petrovici se reduce la un teritoriu cuprinzînd partea sud-vestică a Munteniei (vezi harta nr. 2). Cum fenomenele de mai sus sînt, după toate probabilitățile, inovații care s-au răspîndit dinspre est spre vest, putem presupune că în urmă cu 250 de ani ele nu ajunseseră pînă la Olt, ca astăzi; prin urmare, teritoriul de unde au plecat „coritarii" se situează în partea de răsărit a ariei pe care am delimitat-o. Oricum, e sigur că la începutul secolului al XVIII-lea ei se găseau undeva pe teritoriile județelor Teleorman și Ilfov (la vest de București).

[9] Deși admite că „închiderea vocalelor neaccentuate e destul de obișnuită și în Muntenia și Oltenia", acad. E. Petrovici consideră că această particularitate s-ar datora „substratului" țigănesc al limbii locuitorilor din Ciocheșina.

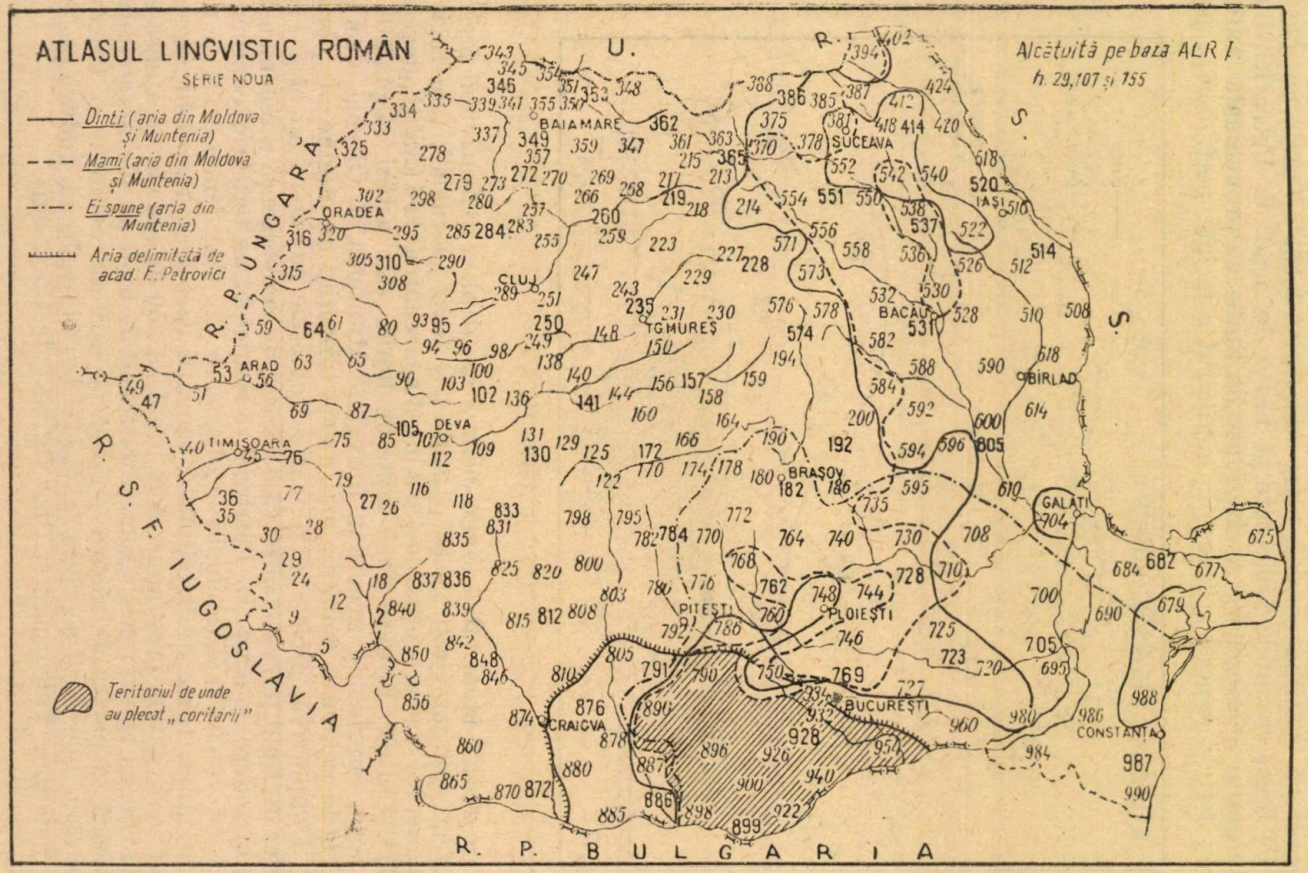
ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
SERIE NOUA
Dinți (aria din Moldova și Muntenia)
Mami (aria din Moldova și Muntenia)
Ei spune (aria din Muntenia)
Aria delimitată de acad. E. Petrovici
Alcătuită pe baza ALR I h. 29,107 și 155
Teritoriul de unde au plecat „coritarii"
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
U. R. S. S.
ORADEA
BAIA MARE
SUCEAVA
IAȘI
CLUJ
TG. MUREȘ
BACĂU
ARAD
DEVA
BÎRLAD
TIMIȘOARA
BRAȘOV
GALAȚI
PITEȘTI
PLOIEȘTI
CRAIOVA
BUCUREȘTI
CONSTANȚA

Harta 2

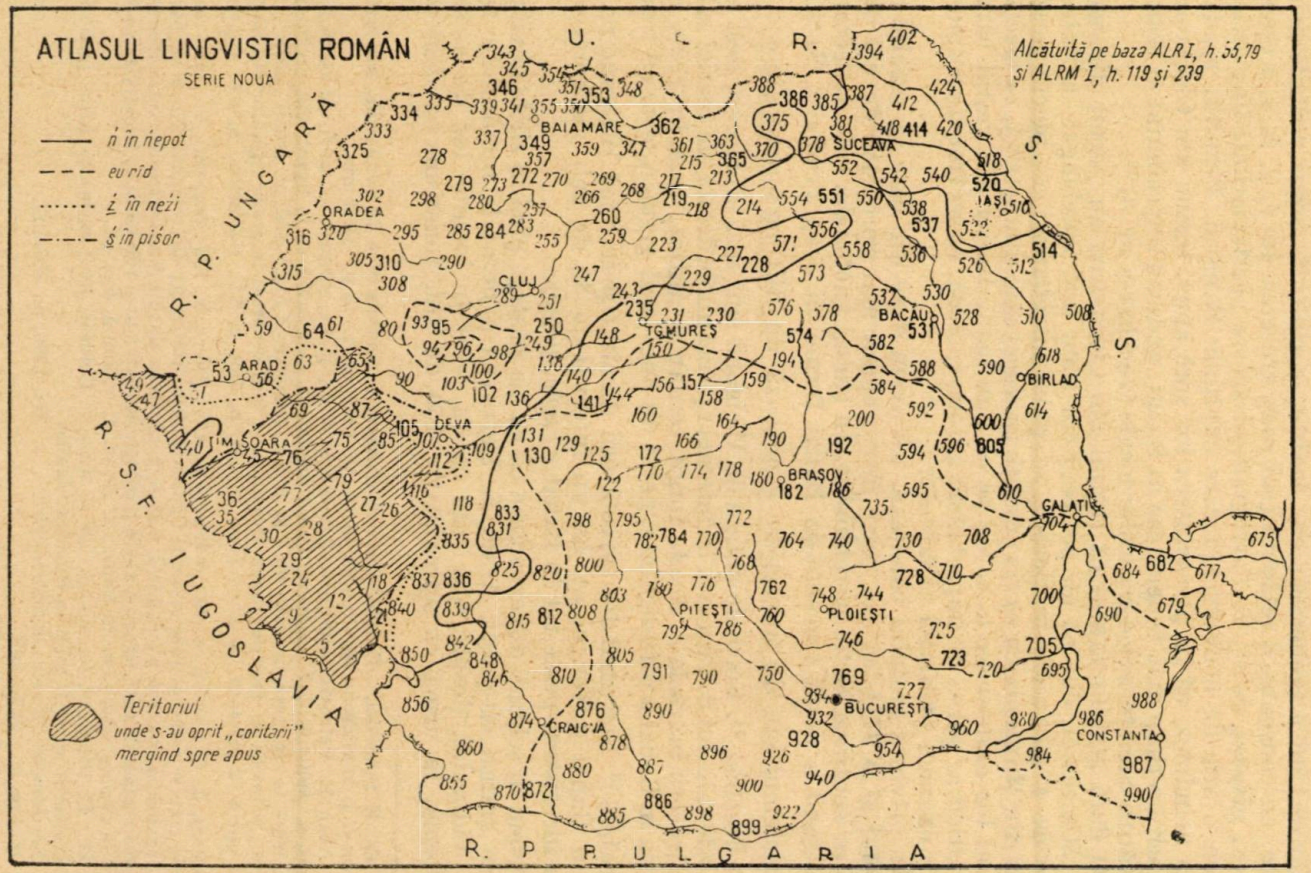
ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
SERIE NOUĂ
Alcătuită pe baza ALR I, h. 55,79 și ALRM I, h. 119 și 239
ń în ńepot
eu rîd
ź în neźi
ś în piśor
Teritoriul unde s-au oprit „coritarii" mergînd spre apus
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
BAIAMARE
SUCEAVA
IAȘI
ORADEA
CLUJ
TG. MUREȘ
BACĂU
BÎRLAD
ARAD
DEVA
TIMIȘOARA
BRAȘOV
GALAȚI
PITEȘTI
PLOIEȘTI
BUCUREȘTI
CRAIOVA
CONSTANȚA

Harta 3

Găsim însă în limba țiganilor din Ciocheșina o serie de fenomene care nu pot fi întîlnite astăzi în graiurile din Muntenia sud-vestică. Avem,astfel, palatalizarea lui *n* (generală; ex. *śocâńit, a vińit*) [10], forme verbale neiotacizate, cu consoana *d* refăcută (*mâ rad*), trecerea lui *ĉ, ĝ*, la *ś, ź* (generală; ex. *pišuâri, źaźet*) [11]. Cartografiind aceste particularități lingvistice, obținem o arie de convergență care cuprinde Banatul. Rezultă, așadar, în chip neîndoios, că în peregrinarea lor spre apus, țiganii din Ciocheșina s-au oprit un timp mai îndelungat în Banat, unde au împrumutat o seamă de trăsături caracteristice graiurilor locale (vezi harta nr. 3) [12].

O dată stabilit faptul că țiganii din Ciocheșina au pornit din sud-vestul Munteniei, dar că au petrecut un timp mai îndelungat în Banat, înainte de a pătrunde în Serbia, se pune întrebarea: au plecat acești nomazi din Muntenia cu *ea* (în cuvinte ca *leage*) sau, dimpotrivă, *ea* trecuse în graiul lor muntenesc la *e*, iar pe *ea* l-au luat ulterior din graiul bănățean? Oricît ar părea de improbabilă a doua ipoteză, ea nu trebuie respinsă fără un examen prealabil al faptelor.

În privința graiului bănățean, nu avem date din care să rezulte că în secolul al XVIII-lea sau chiar într-o epocă mai apropiată de noi diftongul *ea* continua să fie întrebuințat. În cursul anchetelor sale dialectale, G. Weigand a notat frecvent în Banat forme ca *źeńę, l'emńę* [13]. Se știe că în sistemul său de transcriere *ę* notează un diftong format din *ę* + *a* (foarte deschis) [14]. Formele notate de Weigand sînt însă dubioase, deși un învățat de talia lui S. Pușcariu își întemeia pe ele unele detalii ale teoriei sale asupra trecerii lui *ea* la *e*. Acad. Iorgu Iordan a arătat, încă în 1920, că existența în Banat a diftongului *ę*, notat de lingvistul german, este cu totul improbabilă [15]. Nici unul din cercetătorii dinainte și de după Weigand nu a notat în Banat diftongul *ea*. La un interval de 30 de ani, anchetatorii ALR au înregistrat peste tot în Banat *ę* (*źęńě, pęśćě*).

Avem în schimb dovezi sigure că *ea* s-a păstrat pînă în zilele noastre în unele graiuri oltenești. Acad. E. Petrovici a notat la românii din regiunea Vidinului, despre care știm că au venit în locurile lor de astăzi din Oltenia, în urmă cu aproximativ 150 de ani, fonetisme ca *dęateră*,

---

[10] Cf. E Petrovici, *„Depalatalizarea" consoanelor înainte de e în Muntenia, sud-vestul Transilvaniei și în dialectul istro-român*, în CL, v, 1960, nr. 1—2, p. 10 și urm.

[11] Acad. E. Petrovici consideră că trecerea lui *ĉ* și *ĝ* la *ś*, respectiv *ź* ar fi, de asemenea, o influență a „substratului" țigănesc. Drept argument, d-sa arată că la țiganii din Ștefănești (ALR, p. 969) se constată trecerea lui *ĉ* și *ĝ* la *ś*, respectiv *ź* (ex.: *pâś*, pt. *panci* „cinci", *źu* pentru *giú* „păduche"). Transformarea aceasta nu e însă generală în graiul țiganilor din Ștefănești, cel puțin în privința lui *ĉ* > *ś* (vezi ALR II, p. 369, h. 37: *starĉambeś*, h. 45: *ĉupimę*, h. 60: *ĉuĉacų*, h. 67: *cirĉeį*, h. 89: *ĉodolano*, h. 115: *faĉere*, h. 189: *ĉaŋgand*^{i}, h. 241: *camĉogų*; după cum se vede, printre exemple figurează și împrumuturi din română). Nu ni se pare, de aceea, exclus ca trecerea lui *ĉ, ĝ* la *ś, ź* să se fi făcut, la țiganii din Ciocheșina, sub influența unor graiuri românești care aveau această particularitate fonetică (de notat că fricativizarea lui *ĉ, ĝ* a dus la aceleași sunete ca în Banat: *ś, ź*); cf. D. Șandra, *loc. cit.*

[12] Cf. E. Petrovici, *loc. cit.*, p. 229 (și nota 1). Evident, nu e exclus ca locul unde au poposit „corîtarii" să se fi aflat în Banatul iugoslav.

[13] *Der Banater Dialekt*, în *Jahresbericht* ..., III, 1896, p. 216, 217.

[14] *Ibidem*, p. 207—208.

[15] Vezi Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e*, Iași, 1920, p. 28—29. Weigand însuși numește acești diftongi „instabili" (*schwebend*); vezi *Jahresbericht* ..., IV, 1897, p. 254.

îndelęate, *vęade* etc.[16]. Prezența lui *ea* în jurul anului 1800 în graiuri vecine cu cele din Muntenia vestică ne întărește în credința că țiganii din Ciocheșina îl aveau pe *ea* în graiul lor înainte de a pleca din Muntenia și că nu l-au luat din vorbirea bănățenilor[17].

Existența verificată a lui *ea* în partea vestică a Munteniei, între Olt și București, în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, aruncă o lumină nouă asupra modului în care trebuie interpretată grafia unor vechi monumente de limbă muntenești.

Dacă cercetăm un text de importanța *Bibliei de la București* (1688), observăm că, în cuvinte de tipul *lege*, slovele ѣ și ѧ sînt notate cu cea mai mare consecvență și fără întrebuințări greșite, pentru a reda pe primul din cei doi *e*. Pentru a explica notarea scrupuloasă a acestor slove în unele texte vechi românești s-a invocat, de obicei, respectarea tradiției grafice. Pornind de la unele cuvinte ca *meșter*, *greble*, *porecle*, în care *e* este notat totdeauna cu *e* (ѥ), nu cu *ea* (ѣ), A. Avram a arătat, recent, că existența unei tradiții grafice nu poate fi susținută spre a justifica scrierea lui ѣ în locul lui ѥ : „nu este ușor de admis nici că copistul ar fi respectat o regulă după care, ori de cîte ori în silaba următoare apărea [*e*], el trebuia să scrie ѣ acolo unde se pronunța, de fapt, [*e*], (sunet notat cu ѥ în alte locuri) — dar este cu totul exclusă posibilitatea aplicării unei reguli care ar fi cerut ca același sunet [*e*] (respectiv, același fonem /*e*/) să fie scris în aceeași poziție, în unele cuvinte ѥ, în altele ѣ. Din moment ce se scria ѥ în *meșter* — cuvînt care conținea fonemul /*e*/ în prima silabă — dacă segmentul vocalic accentuat din *lege*, *iubește* etc. ar fi fost identic cu /*e*/, el ar fi fost notat la fel, adică ѥ, nu ѣ"[18]. După autor, ѣ nota, în asemenea situații, un *ă* (adică un *ea* sau un *ę*) și în nici un caz un *e*.

Fiind constatată existența lui *ea* în preajma Bucureștilor, la începutul secolului al XVIII-lea, pare probabil — în lumina afirmațiilor de mai sus — ca autorii *Bibliei* apărute în acest oraș la 1688 să fi scris *ea* (ѣ, ѧ) nu în virtutea unei convenții grafice, ci *pentru că așa pronunțau*[19].

O ultimă precizare, în chip de concluzie, înainte de a încheia aceste rînduri. A reieșit suficient de clar din cele spuse pînă acum că, la începutul secolului al XVIII-lea, diftongul *ea* nu trecuse la *e* în unele graiuri vorbite în Muntenia sud-vestică. Afirmația aceasta nu însemnează, însă, că *ea* continua să se rostească în toate graiurile muntenești de la începutul secolului al XVIII-lea. Dimpotrivă, monoftongarea lui *ea* s-a putut pro-

[16] *Loc. cit.*, p. 229.

[17] La conservarea diftongului *ea* în Muntenia pare să facă aluzie Budai-Deleanu în gramatica sa *Temeiurile gramaticii românești* (ms. Ac. nr. 2425), atunci cînd scrie : „ѣ să cheamă *ieți*. La sloveni, de la care au fost izvodită, să grăiește în două chipuri, adecă la sîrbi ca și ꙗ, iar la ruși ca ѥ sau н. Românii au luat slova aceasta întru întăi ca un ѥ, dar fiindcă muntenii, după dialectul lor, au obicinuit a pronunța această slovă ca și ꙗ, deci s-au luat obiciai că acum nu să cunoaște din ꙗ pronunția ci, ba o și amestecă cu ꙗ într-atîta cît unii în loc de ꙗ întrebuințează pretudindene ѣ și în loc de ѣ pun ꙗ" (f. 8^{v}—9^{r} ; citat după N. A. Ursu, *Problema interpretării grafiei chirilice românești din jurul anului 1800*, în LR, IX, 1960, nr. 3, p. 40). Deși nu o spune în mod precis, autorul se referă evident la valoarea slovei ѣ în poziția *e*, consemnînd că, la un moment dat, muntenii rosteau *ea*, în timp ce în celelalte graiuri cunoscute autorului se ajunsese la *e*. În privința rostirii lui *e* în poziție „tare" (*ceară*), nu putea fi vorba de o opoziție între rostirea muntenească și cea a restului dacoromânilor, căci, încă dinaintea secolului al XVI-lea, diftongarea se produsese în toate graiurile daco-române și s-a menținut pînă astăzi.

[18] A. Avram, *op. cit.*, p. 15.

[19] Ceea ce nu înseamnează, însă, că este cu desăvîrșire exclus ca ei să fi pronunțat ę. Din toate cele expuse mai sus, pronunțarea *ea* pare însă a fi mai probabilă.

duce, în diferite puncte ale Munteniei, încă din secolul al XVI-lea, cum o dovedesc numeroasele exemple citate de acad. Al. Rosetti, în care ѣ este folosit în mod nejustificat în locul lui Є (de ex. : *omĕnii*, *suflĕtĕ*, *iastĕ* etc.)[20]. Existenţa, chiar la „coritari", a unor cuvinte cu *ea* trecut la *e* (*ę*) poate fi o dovadă că monoftongarea lui *ea* în graiul acestora începuse să se producă în momentul cînd au părăsit teritoriul Munteniei [21].

Din toate acestea reiese necesitatea de a privi fenomenul trecerii lui *ea* la *e* (*ę*) ca pe un proces de durată, care — început cu secole în urmă — a avut drept urmare răspîndirea treptată în diverse regiuni ale teritoriului dacoromân a rostirii fără diftong. În zilele noastre, procesul este, practic, încheiat, diftongul păstrîndu-se numai în unele graiuri locale [22].

---

[20] Vezi Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea—XVI-lea*, Bucureşti, 1956, p. 71—72.

[21] Dar nu e exclus ca *ea* să fi trecut la *e* (*ę*) după ce „coritarii' au părăsit Muntenia; cf. E. Petrovici, *loc. cit.*, p. 229.

[22] În graiurile de tip oltenesc amintite mai sus (cf. şi ALR II, h. 99, p. 399 : *ńi sę̯ä̯ą̯tį*; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 95).

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Máche, máchea, máiche (adv. regional) „nimic, oare" este considerat în DL, t. VI, fasc. I, ca un cuvînt cu etimologie necunoscută. Originea acestui cuvînt poate fi dedusă din bg. dial. *мак'е* „bre". Dăm două atestări ale cuvîntului : *мак'е не е казал* — sat Gabare, rn. Bela Slatina (în *Известия на инст. за бълг. език, кн.* IV, 1956, p. 160) şi din Bulgaria de apus (cf. *Сборник за народни умотворения, кн.* XIII, p.251). În această formă, interjecţia *мак'е* este înregistrată în dicţionarul lui N. Gerov, *Допълнение на българския речник*, apărut sub redacţia lui T. Pančev, Plovdiv, 1908, p. 201. Cuvîntul are o serie de variante dialectale : *майк'е, майки*, ca interjecţie pentru exprimarea mirării (cf. *Български тълковен речник*, Sofia, 1963, p. 388) ; *мák'а* în reg. Sofia şi Samakov, *мáйк'е* în reg. Ihtiman (*Българска диалектология. Проучвания и материали, кн.* I, 1962, p. 264, *кн.* II, 1965, p. 89, *кн.* III, 1967, p. 240, 101). În limba bulgară literară, această interjecţie are un corespondent în *мáле*, interjecţie exprimînd mirarea.

Meşcă (dial., Oltenia), inserat în DL, t. VI, fasc. a 6-a, cu sensurile „1. Lemn cu care sînt zdrobiţi strugurii (pentru a obţine mustul) şi 2. Bătător (de lapte)", este, de asemnea, cu etimologia nerezolvată. După părerea noastră, cuvîntul poate fi pus în legătură cu bg. dial. *гмéчка* (Bulgaria de nord-vest), care înseamnă „lemn pentru stoarcerea strugurilor". Mai apropiată este varianta *мéчка*, cu sens identic, întîlnită în Vidin (cf. *Сборник за нáродни умотворения*, XIX, 1901, p. 9), în Bulgaria de vest (cf. *Сборник ...*, XIII, 3, p. 252) şi în Bulgaria de nord-vest (cf. *Архив за български диалектен речник*). Aceeaşi formă se întîlneşte şi în limba sîrbo-croată (cf. RJAZU, VI,1904—1910, p. 551), dar în regiuni depărtate de graniţa lingvistică dintre aceasta şi limba română.

Cuvîntul *мéчка* este legat de verbul *гмéча*, care, la rîndul lui, reprezintă, după Vl. Georgiev, o contaminare între *гнéта* şi *мáчкам*, de exemplu *гнéчим* (cf. Vl. Georgiev, *Въпроси на българската етимология*, 1958, p. 14 şi *Български етимологичен речник*, fasc. IV, 1965, p. 255).

Trecerea lui *č* la *š* (*мéчка* > *meşcă*) este uşor de explicat pe teren românesc în împrumuturi de acest fel. Cazuri similare de substituire a grupului consonantic *чк* cu *šk* sînt numeroase : *cloşcă* < bg. *клочка*, *frăşcă* < *сврачка*, *pleaşcă* < bg. *плячка* etc.

Mişcă[1] (vezi DL, t. VI, fasc. a 8-a), cu sensurile „1. Şervet, basma, batistă mare, răsucită şi înnodată (la mijloc sau la capete), folosită la jocul de-a mişca ; 2. *De-a mişca* = numele unui joc, jucat de copii sau de flăcăi şi de fete mai ales la clăci sau priveghiuri ...", este legat în mod neîntemeiat de bg. *мишка* „şoricel". Limba bulgară oferă o altă posibilitate de a explica originea cuvîntului, anume prin *мíшка*, format de la verbul *мижа* „a ţine ochii deschişi" : cf. *крúшка-мíшка* „joc de copii". Cuvîntul se întîlneşte la Ihtiman (vezi *Българска диалектология. Проучвания и материали, кн.* III, 1967, p. 106).

Otarác, cuvînt regional, cu sensul de „scăunaş (format dintr-o scîndură aşezată transversal) la capătul dinainte al luntrei de pescuit"(cf. DM), este lăsat fără etimologie. Cuvîntul are corespondent în graiurile bulgare , unde *отурáк* înseamnă „canapea aşezată de-a lungul unui întreg perete" (în Kiustendil ; cf. Iv. Umlenski, *Кюстендилският говор*, 1965, p. 245), „canapea, divan" (în Strandžancko ; cf. G. Gorov, *Странджанският говор, Българска диалектология. Проучвания и материали, кн.* I, 1962, p. 123) „loc pentru odihnit lîngă perete, laviţă" (în reg. Sofia, cf. *Българска диалектология..., кн.* I, p. 259), „bancă lungă aşezată lîngă perete" (în Ihtiman ; cf. *Българска диалектология ..., кн.* III, 1967, p. 129).

În bulgară, cuvîntul este împrumutat din tc. *otурak*, astfel că şi rom. *otarac* şi bg. *отурак* au orgine comună. Probabil, totuşi, cuvîntul românesc a pătruns prin intermediul limbii bulgare.

Minegóci (cu diferite variante fonetice), cuvînt întîlnit în Banat şi Oltenia, însemnînd „urcior la ochi" are etimologie necunoscută (cf. DL, t. VI, fasc. a 7-a). În graiurile bulgăreşti se întîlneşte cuvîntul *минигóч* (cf. Novo selo, reg. Vidin), cu sens identic. În explicarea cuvîntului bulgăresc, Hr. Holiolčev, (în *Известия на Инст. за бълг. език, кн.* XII, 1965, p. 193), porneşte de la un neatestat **намигоч*, care a dat, prin metateză, *минигóч*. Această presupunere este întemeiată pe o formaţie lexicală asemănătoare, anume *намигóл'*, cu acelaşi sens (Bulgaria de vest). Cuvîntul **намигóч* a putut proveni de la verbul *намигам* „a clipi", dacă se ţine seama de faptul că există o superstiţie după care clipitul ochilor duce la apariţia urciorului (cf. Hr. Holiolčev, *op. cit.*, p. 193). În ce priveşte metateza **намигóч* > *минигоч* ea s-a produs, probabil, din motive de tabu. Este interesant de remarcat că în graiul din satul Bela Rada (Vidin) există cuvîntul *мигóч*, cu acelaşi sens, care s-a format de la verbul *мигам* sau de la **намигóч*.

Prisnel, cu sensurile „1. Jucărie făcută dintr-o rotiţă străbătută de un beţişor şi care, răsucită între degete şi apoi lăsată liberă pe o suprafaţă netedă, continuă să se învîrtească singură ; titirez, sfîrleză. 2. Vîrf conic de lemn fixat la capătul de jos al fusului de tors ...", după cum indică DM, este derivat de la bg. *пръстен* + suf. *-el*. O astfel de explicaţie nu este însă fundamentată din punct de vedere semantic.

Cuvîntul românesc are un corespondent exact în bg. dial. *прéснел'*, *прéснил'* (cf. T. Stojčev, *Подопски речник, Българска диалектология... кн.* II, 1965, p. 248), *прéснел* (cf. St. Kabasanov, *Говорът на с. Момчиловци, Сомолян-*

ско, în „*Известия на Инст. за бълг. език*", *кн.* IV, 1965, p. 33, 82). Aceste forme au provenit prin metateză de la vechiul bulgar прѧсленъ > *пре́снел*. De altfel, încă Iv. Venediktov a arătat cu suficient temei că rom. *prîsnel* şi magh. *preszlen* sînt împrumuturi din limba bulgară (cf. *Две семантични обяснения*, în „*Известия на Инст. за бълг. език*", *кн.* III, 1954, p. 287).

MAXIM SL. MLADENOV (Sofia)

Nu demult a apărut o nouă culegere de lexic dialectal românesc (*Lexic regional*, 2, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 156 p.), care constituie o contribuţie de seamă la cunoaşterea mai îndeaproape a vocabularului unor graiuri româneşti din diferite regiuni ale ţării. Această culegere cuprinde cuvinte care nu au fost încă înregistrate în alte lucrări lexicografice, sensuri şi expresii noi pentru cuvinte cunoscute, variante lexicale sau cuvinte la care se dau forme gramaticale deosebite de cele cunoscute pînă acum şi unele cuvinte înregistrate în *Dicţionarul Academiei* (DA), dar care aveau puţine atestări sau numai atestări vechi.

Cuvintele glosate nu sînt însoţite de indicaţii etimologice. În notele de mai jos vom încerca să stabilim originea unora dintre cuvintele necunoscute pînă acum, cu circulaţie în regiunile Maramureş şi Suceava. De asemenea, pornind de la cuvintele înregistrate în culegere, vom face cîteva precizări şi completări pe marginea unor etimologii discutate sau numai amintite în alte izvoare lexicografice.

Báhur s.m. „copil neastîmpărat" (Părhăuţi, jud. Suceava) provine, cu siguranţă, din ucr. *ба́хур*, cu acelaşi înţeles (cf. Jevhenyj Želechovskyj, *Малоруско-німецкий словар*, t. I (A-O), Lvov, 1886, p. 15).

Barán s.m. „berbec" nu figurează în nici unul din dicţionarele existente. El provine, desigur, din ucr. *бара́н* „idem" (cf. B. D. Hrinčenko, *Словарь української мови*, I, p. 28). Adăugăm că şi alte limbi slave cunosc forme asemănătoare sau mai puţin asemănătoare cu cele ale cuvîntului românesc (cf. rus. *бара́н*, pol. *baran*, ceh. *beran*, *baran*, slov. *baran*, scr. *baran*), care însă, după părerea noastră, nu intră în discuţie din motive de ordin geografic.

În aceeaşi culegere apare şi *baránă* „oaie" (din jud. Suceava). Credem că avem de-a face cu un derivat românesc de la ucr. *бара́н* + desinenţa de feminin *-ă*.

Bastriúc. La p. 118 (comuna Cîndeşti, jud. Botoşani) găsim inserat cuvîntul *bastriúc* cu înţelesul „copil nelegitim, copil din flori". Îl cunoaşte, de asemenea, Scriban (*baistrúc* „bastard"), care trimite, pentru etimologie, la rus. *байструк*, *байстрюк*.

Prezenţa cuvîntului în nordul ţării şi aspectul său fonetic ne impune să admitem că rom. *bastriúc* are la bază ucr. *бастрю́к* (cf. J. B. Rudny-

ćkyj, *An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language*, Winnipeg, 1966, p. 55).

În aceeaşi culegere, p. 124 apare glosat *băiestrúc* (din Părhăuţi, jud. Suceava), glosat „băieţandru inteligent şi poznaş", care nu este independent de *bastriúc* „copil nelegitim, copil din flori". Din punct de vedere formal, legătura dintre cele două cuvinte este evidentă, iar deplasarea de înţeles nu este greu de explicat : de obicei, despre „copiii din flori" se spune că „sînt inteligenţi, ageri la minte".

Drâncă (p. 120) apare cu înţelesul „unealtă uzată, rea" (din jud. Botoşani). DA ms., care înregistrează cuvîntul pentru nordul Moldovei, îi atribuie următoarele sensuri : **1.** „Nume de batjocură dat oamenilor destrăbălaţi, mai ales femeilor". **2.** Fig. „Cal mic, bătrîn şi slab" (Sever Pop, DR, V, 1929, p. 184). **3.** „Orice lucru de nimic".

Etimologia rom. *drâncă* este ucr. *дрáнка* „haină zdrenţuită, cămaşă ruptă", „lucru inutil, de nimic", „(în vorbirea populară cu dispreţ) ticălos, om de nimic" (cf. *Українсько-російський словник*, Kiev, 1964, p. 190).

Foráităr a fost înregistrat, cu sensul de „călăreţ înaintaş", în comuna Pojorîta, jud. Suceava (p. 116). Este vorba, fără îndoială, de germ. *Vorreiter* „călăreţ înaintaş" (1) (cf. *Dicţionar german-român*, publicat de Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1966, p. 1076).

Grálie e citat la p. 120 , cu sensul „furcă de fier cu 3 sau 4 coarne" (din jud. Botoşani). Termenul mai apare, pentru nordul ţării, la Scriban (*grálie* „furcer, furcă de fier"), care îl înţelege ca o formaţie românească după *greblă*. Situaţia este de fapt alta : la baza rom. *grálie* stă ucr. *грáлі* „furcă de gunoi, de grajd" (cf. Jevhenyj Želechovskyj, *op. cit.*, t. I, p. 169).

Halabúdă s.f. „casă mică, sărăcăcioasă, colibă" a fost înregistrat în comuna Cîndeşti din jud. Botoşani, cu următorul citat : *A făcut şi el o halabudă, de locuit după putere.* E uşor de văzut că avem de-a face cu ucr. *халабýда* „cocioabă acoperită cu stuf sau paie" (cf. Jevhenyj Želechovskyj, *op. cit.*, t. II (*П-Я*), p. 1032).

Hreábăn s.n. „greblă mică, de forma unui pieptene, pentu cules afine" este atestat din jud. Suceava (Fundul Moldovei, Valea Putnei, Pojorîta), reproducînd ucr. *грéбінь*, cu acelaşi înţeles(cuvîntul ucrainean a fost notat de noi în graiurile huţule din jud. Suceava, în cursul unor anchete dialectale).

Húră s.f. „grămadă mare de cereale" a fost notat în comuna Cîndeşti din jud. Botoşani (vezi şi DA ms., singurul dicţionar care înregistrează cuvîntul, fără să-i indice etimologia). Provine, fără îndoială, din ucr. *гýра* „masă, grămadă" (cf. B.D. Hrinčenko, *op. cit.*, I, p. 340).

Japráşcă s.f. „rîntaş" a fost înregistrat în comuna Horodnicu din jud. Suceava. Originea lui este ucr. *зáпражка*, cu acelaşi sens (Jevhenyj Želechovskyj, *op. cit.*, t. I, p. 265).

Máciuhă, atestat în comuna Cîndeşti din jud. Botoşani, este definit prin „mamă vitregă" şi ilustrat cu următorul citat : *Vai de copilul crescut de o maciuhă.*

Rom. *maciuhă* nu poate fi considerat o simplă variantă a lui *maştehă* (*maştihă*), cu acelaşi înţeles, care derivă din v.sl. мащѣха (v. DLR, tomul VII, fascicula a 3-a, p. 170). Cuvîntul în discuţie corespunde, din punctul de vedere al formei şi al sensului, cu ucr. *мáчуха* „mamă vitregă" (cf. B. D. Hrinčenko, op. cit., II, p. 413). Aşadar, *maştehă* e moştenit din vechea slavă, iar *maciuhă* e un împrumut din limba ucraineană. Exemplul de faţă ne arată unul din criteriile formale cele mai uşor de recunoscut, care ne permit să distingem cuvîntul ucrainean de cel vechi slav : reflexul *u* faţă de *um* al lui **tj*. Graiurile slave cu care au fost în contact graiurile româneşti din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş (v. harta 7 ALR, serie nouă, din Rsl. VII, p. 12) prezentau tratamentul *um* al lui sl. com. **tj*, pe cînd cele care au transmis graiurilor moldoveneşti pe *maciuhă*, s-au caracterizat prin reflexul slav oriental *u* al grupului slav comun **tj*. Prin urmare, ne aflăm în faţa a două cuvinte diferite, cărora în dicţionare trebuie să li se consacre articole separate.

Merejí, atestat în jud. Botoşani (p. 121) cu sensul „a repara superficial un gard stricat", vine din ucr. *мерéжити* „a broda" (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, II, p. 417). În anchetele efectuate de noi în unele localităţi cu populaţie ucraineană din nordul Moldovei am notat verbul *мерéжити*, cu sensul din limba română.

Mohoríş, în expr. *a bea mohorişul*, are sensul „a bea aldămaşul" (din jud. Botoşani). Etimologia imediată a rom. *mohoríş* este ucr. *могорúч* „aldămaş" (cf. Jevhenyj Želechovskyj, *op. cit.*, t. I, p. 448).

Nihódă este întrebuinţat în jud Botoşani (comuna Cîndeşti) cu sensul „vreme urîtă" (şi, prin extensiune, „ceartă mare, tulburare" : *În casa lor e nihodă mare*). Acest cuvînt este de origine ucraineană : cf. ucr. lit. *негóда* cu acelaşi sens (v. *Українсько-російський словник*, publicat de Academia de Ştiinţe a R.S.S. Ucrainene, Kiev, 1958, p. 691). Trecerea lui [e] aton la [i] este frecventă în această regiune (v. I. Pătruţ, *Fonetica graiului huţul din valea Sucevei*, Bucureşti, 1957, p. 25). Prin urmare, este cert că rom. *nihódă* < ucr. *негóда* în pronunţare huţulă.

Oboróg este întrebuinţat în Maramureş (p. 112) cu sensul „şură, în care se ţine fînul pentru iarnă". ALR I, harta 138, pct. 386 mai înregistrează din nordul Moldovei (comuna Marginea) forma *oborón*, iar DM, varianta *obrón*, fără nici o explicaţie. S. V. Semčynśkyj (*Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, Kiev, 1958, p. 92) cunoaşte pe *oborón*, pe care îl compară cu ucr. *обopiг*.

Repartiţia geografică a cuvîntului ne sugerează, într-adevăr, o origine ucraineană a acestui termen. Dar în dicţionarele ucrainene pentru acelaşi înţeles figurează numai *обopiг*. Rom. *oboróg* presupune o formă ucraineană veche, care mai păstra pe **o** în silabe noi închise. Un astfel de cuvînt, *оборог*, reprezentînd un stadiu mai vechi de dezvoltare a limbii ucrainene, se întîlneşte în chestionarul întocmit pentru graiurile

ucrainene transcarpatice (*Програма для збирання матеріалів до Діалектологічного атласа українських говорів Закарпатської області УРСР*, Ujgorod, 1960, p. 27). De asemenea, menţionăm că M. Vasmer inserează în dicţionarul său *Russisches etymologisches Wörterbuch*, p. 243, forma *оборог*, citînd pe Gogol. Limba rusă nu cunoaşte cuvîntul, de aceea credem că el a fost folosit de scriitor în scopuri stilistice.

Pacuí, ca verb tranzitiv, a fost înregistrat cu următoarele sensuri: „a împacheta" şi „a împături" (din Părhăuţi, jud. Suceava). Îl întîlnim, cu înţelesul „a împacheta", şi în scrierile lui Ion Creangă (ION CR. II 40). Originea cuvîntului trebuie căutată în limba ucraineană, anume în *пакувáти* „a împacheta, a înveli, a înfăşura" (cf. B.D. Hrinčenko, *op. cit.*, III, p. 88).

Pampúşcă este glosat prin „un fel de prăjitură făcută din aluat dospit şi prăjit în grăsime, gogoaşă" (din comuna Horodnicu, jud. Suceava). ALR, serie nouă, (vol. IV, harta 1078, pct. 353) înregistrează acelaşi cuvînt (*pampúşcă* „gogoaşă") din Maramureş. Este, evident, ucr. *пампýшка* „idem" (neînregistrat de dicţionare, dar care circulă în graiurile ucrainene din nordul ţării).

Papîndécă a fost înregistrat în jud. Suceava (comuna Horodnicu), cu sensul de „carton gudronat". Există şi varianta *pápădecăl*, folosită, după datele ALR, mai ales în Transilvania pentru acelaşi înţeles (cf. ALR, IV, harta 919 : *pápăndecăl* (pct. 219), *pǫpundecăl* (pct. 260), *pápandecăl* (pct. 105), *pápănd^{i}ecăl^{u}* (pct. 130), *pápęndęcăl* (pct. 192). Toate variantele ne îndreaptă, evident, spre germană: cf. germ. *Pappendeckel* „carton, mucava" (v. *Dicţionar german-român*, p. 727).

Păzí are un sens deosebit de cele cu circulaţie generală date în dicţionarele noastre („a veghea, a supraveghea, a împlini (o poruncă etc.)", *a se păzí* „a se feri"). În comuna Libotin (din Maramureş) a fost înregistrat *păzi*, ca verb reflexiv, avînd sensul „a se grăbi" : *Mă păzesc să ajung mai iute.* Înţelesul acesta apare, de asemenea, la Alexandru Ţiplea (*Poezii populare din Maramureş*, Bucureşti, 1906, p. 114) şi la Tache Papahagi (*Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 10, 18, 68).

Verbul în discuţie este, fără îndoială, de origine slavă. Cu sensul „a se grăbi" el se găseşte numai la bulgari şi ucraineni. Avînd în vedere aria de răspîndire a rom. *păzi*, sîntem de părere că el derivă din ucr. *názumu* „a grăbi" (cf. *Карпатский диалектологический атлас*, Moscova, 1967, p. 20, autori : S. B. Bernštejn, V. M. Illič-Svitîč, G. P. Klepikova, T. V. Popova, V. V. Usačeva).

Pisóc este răspîndit în Maramureş (p. 108, 112) cu înţelesul „nisip întrebuinţat la drumuri şi la tencuitul caselor". Cuvîntul *pisóc* (cu rostire regională : *chisóc*) apare, de asemenea, în jud. Suceava (p. 123). Este vorba, evident, de ucr. *nicóк*, cu acelaşi sens (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, III, p. 188).

Rat, înregistrat cu sensul de „procuror, judecător" (din comuna Pojorîta, jud. Suceava), este considerat învechit de către culegător. Cuvîntul

e un germanism venit pe calea administraţiei austriece : germ. *Rat* „consilier" (cf. *Dicţionar german-român*, p. 778). Menţionăm că şi graiurile ucrainene din nordul Moldovei cunosc cuvîntul *pam*, cu sensul din limba română.

Rost. La p. 126 întîlnim cuvîntul *rost* cu înţelesul „grătarul din interiorul sobelor" (din Părhăuţi, jud. Suceava). Originea lui trebuie văzută în germ. *Rost* „grătar" (cf. *Dicţionar german-român*, p. 804).

Sămăhoáncă. Culegerea de care ne ocupăm este singurul izvor lexicografic care înregistrează acest cuvînt, definindu-l : „rachiu ; bulearcă" (din jud. Suceava). El nu poate fi despărţit de ucr. *самогóнка*, care nu figurează în dicţionarele ucrainene, dar este cunoscut de noi din vorbirea ucrainenilor din nordul ţării.

Şcoádă a fost înregistrat în comuna Cîndeşti din jud. Botoşani (p. 119). Sensul lui este acela de „pagubă", iar etimologia este evidentă : ucr. *шкóда*, cu acelaşi înţeles (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, IV, p. 501).

Şpiţác a fost înregistrat în comuna Pojorîta din jud. Suceava, cu sensul „tîrnăcop subţire şi foarte ascuţit, folosit la tăierea buruienilor de pe linia ferată".

La origine, este, în orice caz, germ. *Spitzhacke* „tîrnăcop, cazma" (cf. *Dicţionar german-român*, p. 894). Dar cuvîntul există în graiurile ucrainene din nordul Moldovei, tot ca împrumut din germană, şi are forma *униţáк*, cu suprimarea vocalei finale ca în româneşte. De aceea, este foarte probabil ca rom. *şpiţac* să fi fost împrumutat în limba română prin intermediul ucr. *униţáк*.

Ştrícă s.f. e cunoscut cu sensul de „linie ferată" (din comuna Horodnicu, jud. Suceava). După părerea noastră, avem a face cu germ. *Strich* „linie" (cf. *Dicţionar german-român*, p. 926).

Şuh. Cuvîntul este atestat în comuna Ostra, jud. Suceava, cu sensul „papuc", care nu e înregistrat în nici unul din dicţionarele româneşti (TDRG, CADE, Scriban, care înregistrează pe *şuh*, cu variantele *şuf*, *şuc*, cunosc numai sensul de „măsură de lungime egală cu a şasea parte dintr-un stînjen", pe care îl derivă din germ. *Schuch* „idem").Cuvîntul reprodus de noi din culegere (p. 118) provine din germană ; vezi, în *Dicţionar german-român*, s.v. *Schuch* sensul **7** : [= papuc].

Vizóc a fost atestat, cu înţelesul „vagonet de cale ferată", în comuna Pojorîta din jud. Suceava (p. 118). Cuvîntul există, exact cu aceeaşi formă şi cu acelaşi înţeles, în ucraineană : *візóк* (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, I, p. 236).

Vîrstát, cu înţelesul „masa de lucru a dulgherului" (din comuna Pojorîta, jud. Suceava), nu figurează în dicţionarele noastre. Este uşor de constatat că la bază avem un termen de origine ucraineană : *werstát* „tejgheaua tîmplarului" (cf. ALR, II, harta 552, pct. 366, al localităţii Brodina).

Znac s.n. „îndemn", neînregistrat de dicţionare, a fost atestat în comuna Pojorîta, jud. Suceava (p. 118). După părerea noastră, cuvîntul românesc provine din ucr. *знак* „semn, semnal" (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, II, p. 169). Trecerea de înţeles de la „semn, semnal" la „îndemn" s-a putut face, credem, destul de uşor : probabil, printr-un simplu „semn" sau „semnal" se exprima „îndemnul" la o anumită acţiune.

I. ROBCIUC

Opuşină este menţionat în DM cu sensul de „stufărie deasă,considerată zonă de protecţie în care iernează peştele şi unde pescuitul este interzis", fără să i se dea indicaţii etimologice. Cu acelaşi sens cuvîntul este înregistrat de Gr. Antipa în *Pescăria şi pescuitul în România*, 1916, p. 553, 558 : „Pentru cazul cînd avem două ghioluri, fiecare înconjurate cu stufărie mare pe margini (numită de pescarii ruşi *opuşină*) . . .". „După ce fac prin stuf (numit *opuşină* de pescarii ruşi şi lipoveni) cărările şi gîrlele necesare pentru a provoca mici curente, se aşează în ele apoi lava de cotețe".

Fără îndoială că etimonul termenului în discuţie trebuie căutat în limbile ucraineană sau rusă. Dicţionarele celor două limbi nu atestă, însă, un cuvînt care, din punct de vedere al sensului, să corespundă celui înregistrat de Antipa sau DM.

După părerea noastră, avem a face cu un termen regional creat de pescarii ucraineni şi lipoveni din deltă. La baza acestuia stă, probabil, cuvîntul ucrainean *опуша* cu sensul de „brusture, lipan" (cf. B. D. Hrinčenko, *Словарь української мови*, III, p. 61).

Fără a face prea multe concesii, semantic, cuvîntul *opuşină* poate fi pus în legătură cu corespondentul menţionat mai sus.

Cupă. Cu sensul „grămadă de strujeni, glugă de păpuşoi", termenul este înregistrat în cîteva localităţi din judeţul Suceava (vezi V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Bucureşti Editura Academiei R.P.R., 1961, p. 29). ALR, harta 118, în punctele cartografice 47 (Vălcani) şi 36 (Ghilad) din Banat înregistrează cuvintele *cupă*, *cupie* şi, respectiv, *cupă*, *cupi* pentru „claie (de strujeni)". Fără indicaţii etimologice, *cupă* cu sensul „îngrămădire la un loc de mai mulţi snopi de « tulei » (coceni de porumb)" este menţionat doar în DA ms.

Aria de răspîndire a lui *cupă*, cu sensurile menţionate, se limitează la Moldova de nord şi Banat. Acest fapt ne îndreptăţeşte să-i acordăm două surse de proveniență. Pentru *cupă* înregistrat în Moldova propunem etimonul ucr. *купа* „grămadă" (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, II, p. 325), iar pentru Banat, corespondentul scr. *kupa* „idem" [cf. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, V, Zagreb, 1898—1903, p. 791 ; ALR, I, harta 118, punctul sîrbesc 37 (Gad)].

CĂTRE

CITITORII ŞI COLABORATORII

REVISTEI

LIMBA ROMÂNĂ

Comitetul de redacţie al revistei **Limba română** consideră necesar să se adreseze cititorilor, colaboratorilor şi prietenilor revistei spre a afla opinia lor în legătură cu profilul actual al **Limbii române** şi spre a-i consulta totodată, pe această cale, asupra perspectivelor publicaţiei noastre.

Comitetul de redacţie vă roagă deci şi pe Dv. să răspundeţi la chestionarul de mai jos, notînd semnul X în pătrăţelul care corespunde vederilor Dv. asupra revistei.

Sînteţi de părere ca **Limba română** să trateze probleme din următoarele domenii:

	da	**nu**
1. Lingvistică generală	☐	☐
2. Istoria lingvisticii	☐	☐
3. Terminologie lingvistică actuală	☐	☐
4. Învăţarea limbii române	☐	☐
5. Învăţarea limbilor străine pe baza comparaţiei cu limba română	☐	☐
6. Gramatica limbii române	☐	☐

	da	nu
7. Lexicologia limbii române (probleme de evoluție semantică, etimologii, formarea cuvintelor)	☐	☐
8. Ortografia și ortoepia limbii române	☐	☐
9. Dialectologie românească	☐	☐
10. Toponimie și antroponimie românească	☐	☐
11. Metrică și prozodie românească	☐	☐
12. Analize stilistice ale unor opere literare (analiză contextuală)	☐	☐
13. Istoria limbii române	☐	☐
14. Limba română față de limbile romanice	☐	☐
15. Evoluția și problemele actuale ale limbii române literare în presă, literatură, știință, radio etc.	☐	☐
16. Filologie românească (publicare de vechi documente, scrisori etc., principii de editare a textelor, critică de text)	☐	☐
17. Critică și bibliografie (recenzii, prezentări de cărți și reviste)	☐	☐
18. Bibliografia anuală a lingvisticii românești	☐	☐

	da	nu
19. Cronică (informații și puncte de vedere asupra activității lingvistice)	☐	☐
20. Rubrica cititorilor (consultații, sugestii, semnalări de fapte de limbă)	☐	☐

Indicați prin numărul de ordine care dintre domeniile de mai sus vă interesează în mod special și doriți să fie prezente în *fiecare* număr al revistei (maximum 8 domenii): . . . . . .

. . . . . .

Alte sugestii: . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

După completare, vă rugăm să trimiteți chestionarul redacției revistei care vă mulțumește pentru această colaborare.

Redactor responsabil

IORGU IORDAN

LIMBA ROMÂNĂ
STR. I. C. FRIMU 22
BUCUREȘTI 22
SECTOR 1

Şuvix. În *Lexic regional*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, p. 106 este atestat cu sensul „cremă de ghete".

Desigur, etimonul acestui cuvînt este germanul *Schuhwachs*.

Leşcă (varianta *leaşcă*). Cu sensul „lingura cu care se netezeşte mămăliga", cuvîntul este înregistrat în judeţul Maramureş (vezi V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *op. cit.*, p. 44). Aceeaşi formă, cu sensul puţin diferit, însă apropiat de cel de mai sus, „lopăţică de lemn cu care se întoarce plăcinta pe lespede", o atestă şi DA. Pentru etimologie, DA trimite la ucr. *leščat, leščet* „scîndurelele în care se leagă braţul rupt".

Nu există nici o îndoială că etimonul cuvîntului *leşcă* „lingură cu care se netezeşte mămăliga" îl constituie forma dialectală ucr. *лишка* (lit. *ложка*) „lingură" (vezi şi Emil Vrabie, *Două culegeri de lexic regional*, în SCL, XIV, 1963, nr. 3, p. 414).

Apropierea semantică posibilă cu sensul înregistrat de DA în valea Someşului ne îndreptăţeşte să-i acordăm acelaşi etimon, care, datorită formei identice, pare să fie mai convingător decît cel propus.

CORNELIU REGUŞ

Cervereu. 1. Pînă acum, acestui „cuvînt" (între ghilimele, pentru că aşa cum încercăm să demonstrăm în finalul notei de faţă nu avem de-a face cu un cuvînt propriu-zis, ci cu două cuvinte), atestat în una din poeziile populare („Slobozi, Doamne, glasul meu/ Să meargă ca cervereu,/ Să meargă peste păduri /Că moare nana-n gînduri") cuprinse în culegerea marelui nostru poet Mihai Eminescu (v. *Opere*, vol. VI, *Literatura populară*, ediţie critică îngrijită de acad. Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 146), dar care mai apare şi într-un glosar dialectal publicat de Miron Pompiliu (*Vorbe locale (provincialisme) din satele Ştei, Cîmp, Criştior şi tîrguşoru Vaşcău, Valea Tazlăului (satele Tazlău şi Frumoasa, judeţul Neamţ) şi din satul Gorun, jud. Iaşi*, în „Şezătoarea", VII, 1903, nr. 12, p. 172; vezi şi Miron Pompiliu, *Literatură şi limbă populară*, ediţie îngrijită de V. Netea, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 281), i s-au dat mai multe explicaţii. Ne vom opri numai la două dintre acestea: la explicaţia dată de Aurel Millea, care a avut cea mai mare putere de convingere, şi la explicaţia lui J. Byck, mai puţin cunoscută, dar de la care am pornit noi.

2. După A. Millea (vezi volumul citat din M. Eminescu, *Opere*, p. 557) „*cervereu* este un cuvînt stîlcit, provenit din regiunile nordice ale Ardealului. Originea este cuvîntul maghiar compus din *csűr* (şură, arie) şi *verő* (îmblăcie). *Csűrverő-ciurverő, cervereu*" şi, în continuare, argumentîndu-se localizarea poeziei, „chiar substantivul 'nana', care înseamnă 'lele, leliţă' — şi se utilizează pînă azi *numai* (subl. aparţine lui A.M.) pe cele două Tîrnave, pe Mureşul din platoul « Cîmpiei Ardealului » şi pe Someşuri, indică originea poeziei ca culeasă din părţile în care poporul român trăia amestecat cu ungurii". Explicaţia lui A. Millea a fost acceptată (considerată ca „întru totul satisfăcătoare") de academicianul Perpes-

sicius şi transcrisă de domnia-sa cuvînt cu cuvînt în volumul citat din ediţia de *Opere* ale lui M. Eminescu (v. şi *Indicele lexical*, p. 726). Privită mai atent, explicaţia este total neconvingătoare.

3. Înainte de a demonstra acest lucru considerăm că este bine şi chiar necesar să ne oprim la localizarea poeziei. *Nană* cu sensul de „lele, leliţă" nu ne poate ajuta (aşa cum încearcă A. Millea) aproape de loc în localizarea textului, pentru că acest cuvînt (a se vedea dicţionarele, glosarele dialectale şi ALR) are o arie de circulaţie mult mai mare în graiurile noastre. În localizarea poeziei, de mare ajutor este atestarea pseudocuvîntului *cervereu* în glosarul citat al lui Miron Pompiliu. Dăm, în reproducere exactă, articolul din glosar : „*cervereŭ* [*glasul să meargă ca cervereŭ*] (f. expl.)" (Şez., p. 178 ; ediţia Netea, p. 281). Ilustrat printr-un citat identic (excepţie făcînd substantivul *glasul*, care în poezie apare în versul 1) cu versul al doilea din poezia cuprinsă în colecţia marelui nostru poet, *cervereu* a fost înregistrat de Miron Pompiliu din una din cele patru localităţi bihorene indicate în titlul glosarului. Acest lucru reiese din faptul că pentru cuvintele moldoveneşti este indicată, la sfîrşitul articolului, localitatea. Deci, pe baza acestei glose, se poate afirma că poezia în cauză a fost culeasă direct sau indirect (prin Miron Pompiliu) de Mihai Eminescu din Bihor. Nu credem că mai este necesar să arătăm că în această parte a ţării cuvîntul *nană* este, şi *astăzi*, foarte cunoscut.

4. Revenind la explicaţia dată de A. Millea „cuvîntului *cervereu*", observăm că domnia-sa îl consideră un cuvînt stîlcit, a cărui origine este „cuvîntul maghiar compus din *csűr* şi *verő*". Dacă, într-adevăr, *cervereu* ar proveni dintr-un cuvînt maghiar compus (sudarea celor două elemente, *csűr* şi *verő*, în cazul acesta trebuia să se întîmple în cadrul limbii maghiare sau în graiurile acestei limbi), atunci el, în mod firesc, n-ar mai fi, în graiurile dacoromâneşti în care s-ar afla, un cuvînt stîlcit, ci un împrumut.Dar pentru limba maghiară un asemenea cuvînt, după cum ne informează colegul Szász Laurenţiu (redactor la *Dicţionarul maghiar-român* ce se elaborează în cadrul Institutului de lingvistică şi istorie literară din Cluj), n-a fost atestat în nici un dicţionar. Acest lucru ne-a fost confirmat şi de răspunsurile înregistrate de Murádin Ladislau la întrebarea 248 „csépha-daró" (=îmblăciu) din Chestionarul Atlasului lingvistic al graiurilor maghiare din Republica Socialistă România. În nici una din localităţile anchetate nu s-a răspuns, pentru această noţiune, cu *csűrverő*. Apoi, Miron Pompiliu în acelaşi număr din „Şezătoarea" mai publică şi un glosar de terminologie populară (*Numirile părţilor de casă, moară, stative, bucătărie, căsăpie, bici, îmblăciu şi altele*), oprindu-se, după cum reiese din titlu chiar, şi la termenii pentru „îmblăciu". Urmărind lista aceasta de cuvinte nu descoperim nici un *cervereu*. Logic, dacă *cervereu* însemna, aşa cum susţine A. Millea, „îmblăciu", acest sens nu-i putea scăpa lui Miron Pompiliu (atunci cînd atestă „cuvîntul" în altă parte), care era din părţile acelea. Miron Pompiliu înregistrează în glosarul său „cuvîntul *cervereu*" fără explicaţie, pentru că un asemenea cuvînt n-a existat (cum nu există nici în limba maghiară) pentru a denumi „îmblăciul", care, pînă astăzi (deşi s-a renunţat de mult la această unealtă primitivă) se numeşte, şi în această parte a ţării, *îmblăciu*.

5. J. Byck în articolul *Între filologie şi lingvistică* (vezi vol. *Studii şi articole*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, p. 231), se gîndea la o „deformare, datorită informatorului lui Eminscu, a cuvintelor *cel părău*".

Este foarte greu, imposibil chiar, de susţinut această explicaţie. Totuşi de la ea am plecat. J. Byck a intuit, foarte bine, că ne găsim în faţa a două cuvinte „deformate". Primul cuvînt este, într-adevăr, *cel*, al doilea însă nu poate fi în nici un caz *părău*, ci un cuvînt care este destul de cunoscut în graiurile transilvănene: *hebereu*, *hevereu*.

6. N. Drăganu (în DR, III, 1923, p. 719) îl atestă, sub forma *hebereu*, din părţile Năsăudului: „*Umblă hebereu* = umblă fără nici o treabă", considerînd că provine, „cu o corupţie fonetică, uşor explicabilă", din magh. **heverő** „inoccupé, sans occupation ...". Gh. Bulgăr (în *Lexic regional*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960, p. 8) înregistrează din comuna Sanislău (jud. Satu-Mare) forma *heveréu* (*-eauă*) adj. „liber, neocupat". Cu acelaşi sens, „liber, slobod", şi sub aceeaşi formă ne-a fost comunicat cuvîntul de colegul Mircea Popa (cercetător la Institutul de lingvistică şi istorie literară din Cluj) din satul Varviz (jud. Bihor). Cuvîntul l-am auzit chiar în Cluj. Tov. Şandor Maria (din Mănăştur), angajată la Institutul de lingvistică şi istorie literară din Cluj, îl cunoaşte foarte bine: *umblă hevereu*, *umblă hebereu*, cu sensul înregistrat de N. Drăganu. Consemnăm ambele forme, deoarece dînsa le întrebuinţează pe amîndouă, deşi „mai mult se zice *umblă hevereu*".

7. În concluzie, „cervereu" este *cel hevereu*, pronunţat în sandhi (asemenea procese de asimilare — *l* — *r* > *r* — *r* — şi haplologie sau aferează şi sincopă sînt foarte frecvente în astfel de împrejurări) *cervereu* şi înregistrat ca atare, adică deformat.

Explicaţia dată de noi nu are alt scop decît acela de a lumina sensul versului şi al poeziei în întregime: *Să meargă ca cel hevereu*, adică *ca omul liber*, *slobod*.

I. MĂRII

INFLUENȚA ROMÂNEASCĂ ASUPRA LEXICULUI ȘI SINTAXEI UNUI GRAI SÎRBESC DIN BANAT[1]

DE

VICTOR VESCU

Graiurile sîrbești din Banat au suferit o influență românească însemnată în toate compartimentele, dar cele mai numeroase împrumuturi românești au pătruns în lexic și în sintaxă. Intensitatea acestei influențe a fost determinată de gradul de manifestare a bilingvismului sîrbo-român, dar și de izolarea graiurilor. De aceea, influența limbii române nu s-a exercitat uniform. Graiurile izolate de masa compactă a vorbitorilor de limbă sîrbă, cum ar fi cele din Svinița, Caraşova, Recaș etc., au suferit o influență românească mult mai puternică în comparație cu graiurile din partea de est a Banatului, de pildă. Printre graiurile sîrbești cu cele mai numeroase împrumuturi românești se numără și cel din localitățile[2] Petrovosela, Stanciova, Cralovăț și Lucareț[3].

Datorită izolării sale de celelalte graiuri sîrbești, acest grai a cunoscut o cale proprie de dezvoltare, caracterizată prin păstrarea unor trăsături arhaice, dar și prin apariția unor inovații, care-l deosebesc de majoritatea celorlalte graiuri ale dialectului din care face parte[4].

Bilingvismul sîrbo-român a determinat pătrunderea unor elemente românești în fonetică, morfologie, sintaxă și lexic. Pe lîngă împrumuturile

---

[1] Articolul reprezintă o parte dintr-o lucrare mai amplă, cu caracter monografic, care se află în prezent în curs de elaborare, pe baza datelor culese cu prilejul unor anchete dialectale efectuate în anii 1963, 1964, 1965 și 1966.

[2] Localitățile sînt situate în partea de nord-est a regiunii Banat. Date cu privire la acest grai sînt publicate în lucrările dialectologului iugoslav P. Ivić, *Jedna doskora nepoznata grupa štokavskih govora : gavori sa nezamenjenim jatom*, în „Godišnjak Filozofskog Fakulteta", Novi-Sad, 1956, p. 146—160 ; idem, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*, Novi-Sad, 1956, p. 209—212 ; M. Jivcovici, B. Berici, V. Vescu, *O srpskim i hrvatskim govorima u Banatu*, în „Novi-Život", nr. 1, 1962, și altele.

[3] În Lucareț există doar cîteva familii care vorbesc sîrbește și al căror grai este identic cu cel din Cralovăț.

[4] P. Ivić, în *Dijalektologija...*, p. 211, îl consideră un grai aparținînd dialectului șumadiano-voivodean (*šumadijsko-vojvođanski*).

românești, graiul conține și împrumuturi din limbile turcă, germană și maghiară. Acestea se limitează însă la sistemul lexical. Influența acestor limbi a încetat, avînd de fapt un caracter istoric, în timp ce influența românească continuă să se manifeste din ce în ce mai intens.

1. Compartimentul în care influența românească apare în modul cel mai pregnant este lexicul. Dar, cu tot numărul mare de cuvinte românești pătrunse în grai, trebuie arătat că sistemul lexical își păstrează, în general, caracterul sîrbo-croat comun. În fondul principal[5], partea cea mai puțin penetrabilă a vocabularului, au pătruns doar cîteva cuvinte românești, dintre care citățm pe *buruian*, în s-cr. *korov*; *buda*, în s-cr. *usna*; *kukuruḑ*, în s-cr. *kukuruz*.

Cuvîntul *buda* < rom. dial. *buḑă* este atestat și în alte graiuri sîrbești, atît pe teritoriul țării noastre[6], cît și în Banatul iugoslav, Serbia de răsărit, Herțegovina și în dialectul cosovo-resavian[7]. În ceea ce privește forma *kukuruḑ*, cu *ḑ*, în loc de *z*, aceasta reprezintă de fapt varianta dialectală bănățeană *cucuruḑ*[8], (deși DM indică etimologia : bg. sb. *kukuruz*).

Tot din fondul principal face parte și cuvîntul *mašina*, apărut relativ recent, fapt care ne face să presupunem că a intrat în grai de asemenea din limba română.

Cuvintele românești pătrunse în masa vocabularului pot fi grupate, din punct de vedere al vechimii lor, în două categorii : cuvinte împrumutate într-o perioadă mai veche, adică încă de la venirea sîrbilor în Banat (secolele XVII — XVIII pînă în secolul XX), și cuvinte intrate mai recent (mai ales în cea de-a doua jumătate a secolului XX). Acestea din urmă sînt legate de prefacerile sociale, politice și economice, care au avut și continuă să aibă loc în țara noastră, în procesul de construcție a socialismului.

În prima categorie ar intra cuvinte ca :

baros, *boz*, *kokuta*, *kopita*[9], *kotiia*, *dor* (în expr. *mu ie dor* „îi e dor"), *drozde* „drojdie", *foae de dafin*, *fundamek*, var. *fundomek*, *gredenica* „grădiniță de flori", *gṛmada* „grămadă", *marmelada*, *muștar*, *muzika*, *nikovala*, *perelina* „pelerină", *piroń*[10], *pofta* (în expr. *mene mi ie pofta* „mi-e poftă"), *pomie* „fructe, poame", *pržala*[11] „prăjeală, rîntaș", *reperaciia* „reparație", *skarice* „scările șeii", *skoverṛda*[12], *špitar* „spital", *talpe* „tălpice la războiul de țesut", *tabla*, *torta*, *trepke*, var. *trepće* „trepte", *trist*, *turta*, *uloi*, *urḑoń* „urzitor", *vărucul* „văr", *văruika* „verișoară, *ḑala* „za", *ḑare* „zer, zară" etc.

Din cea de-a doua categorie fac parte cuvinte ca :

ateler, *brigada*, *brigader*, *kamiion*, *kamin* „cămin cultural", *koletiv*, *kontractisat* „a contracta", *kuperativa*[13] „cooperativă", *letrika* „electri-

---

[5] Am stabilit cuvintele care fac parte din fondul principal după lista dată de acad. Al. Graur în *Fondul principal al limbii române*, București, 1957, p. 26—28.

[6] De exemplu, în graiul (graiurile) sîrbesc din Valea Dunării (Clisura),

[7] Cf. I. Popović, *Contribuție la studierea cuvintelor românești din limba sîrbo-croată*, Vîrșeț, 1955, p. 74.

[8] Vezi ALR, serie nouă, V I h. 92.

[9] În sîrbo-croata comună *kòpito*, de gen neutru.

[10] În alte graiuri sîbo-croate există cuvîntul *piron* „furculiță" , cf. I. Popović, *Prilog geografiji nekih nasih reči*, în „Nas jezik", III, 1952, nr. 9—10, p. 330—331. Aici, însă, cu sensul de *piron*, cu sufixul românesc dialectal augmentativ *oń*.

[11] În limba sîrbo-croată comună *pržiti* „a prăji", aici, însă, din rom. *prăjeală*, cu vocalizarea lui *r*, c a în *gṛamada* < *grămadă*.

[12] Singularul este refăcut după pluralul *skoverḑe* < rom. dial. *scoverḑe*.

[13] În *kuperativa*, etimologie populară după *kupit* „a cumpăra".

că", *miliciian*, *norma*, *priza*, *rešeu*, *sekretar* var. *sekletar*, *sfat* var. *svat* „sfat popular", *siloz*, *šifoner*, *televizor*, *traktor*, *trerupator* „întrerupător de lumină" etc.

Dintre calcuri, amintim pe *staklo* „sticlă" (vas) s-cr. *flaša*, *tvrdilo* „scrobeală" (după rom. dial. *întărială*), *pravit* „a face" în expresiile *pravim vatru* „fac focul" s-cr. *naložim vatru*, *pravim vojsku* „fac armata" s-cr. *služim u vojsci*, *pravim jelo* „fac mîncare" s-cr. *kuvam (jelo)* etc.

Cuvintele românești împrumutate sînt adaptate la sistemul fonetic al graiului, dar există și destule excepții.

În general, sunetele *ă* și *î* sînt înlocuite : *ă* cu *a* sau *e*, iar *î* cu *i*. Dar, în unele cuvinte ca *vărucul*, *vărnika* și altele, *ă* se păstrează (unii vorbitori îl pronunță cu o nuanță de sunet anterior : *ă*[e]).

Se păstrează, de asemenea, sunetul *ț* în toate cuvintele românești care-l conțin. Se evită, de regulă, hiatul : *kamiion*, *miliciian*. În sfîrșit, se reduc unele grupuri de consoane : *fundamek*, *koletiv*.

Trebuie să arătăm că mulți dintre vorbitori, mai ales tinerii, pronunță *fundament*, *kolektiv*, *elektrika* etc., deci forma „neadaptată". Pe de altă parte, la aceștia se observă o frecvență și un volum mult mai mare de împrumuturi românești în comparație cu ceilalți vorbitori (mai în vîrstă).

2. Cele mai multe dintre particularitățile sintactice ale graiului din localitățile Petrovosela, Stanciova, Cralovăț și Lucareț sînt legate de influența limbii române. În cele ce urmează, vom încerca să arătăm pe scurt, ca și în cazul lexicului, cîteva dintre procedeele sintactice calchiate după limba română :

a) Distincția dintre cazul locului — locativ și cazul direcției — acuzativ a dispărut, astfel încît acuzativul a preluat funcțiile locativului : držim *na ruku* „țin pe mînă" (s-cr. com. *na ruci*) ; sedem *na noge* „stau pe picioare" (s-cr. com. *na nogama*) ; sam bila *u grdinu* „am fost în grădină" (s-cr. com. *u gradini*) ; sede tamo *na krevet* „stă acolo pe pat" (s-cr. com. *na krevetu*) ; živim *u Stančevo* „locuiesc în Stanciova" (s-cr. com. *u Stancevu*) ; *u fabriku* radi „la fabrică lucrează" (s-cr. com. *u fabrici*) ; kupus držimo *u kacu* „varza o ținem în putină" (s-cr. com *u kaci*) ; ima košul'u *na néga* „are cămașă pe el" (s-cr. com. *na njemu*) etc.

b) Acuzativul se folosește în locul construcției instrumental + prepozițiile *među*, *nad*, *pod*, *pred* (în grai *med* (*med'*), *pod*, *prid*. În locul prepoziției *nad* se folosește *ozgor*, *odozgor* cu genitivul) :

on *je* tu *med nas* „el e aici între noi" ; divanimo *med' nas* „vorbim între noi" ; tamo, *med' one šume* „acolo, în mijlocul pădurilor acelora" ; spava tamo *prid kuću* „doarme acolo în fața casei" ; su tamo svi *prid svat* „sînt toți acolo în fața sfatului" ; sede *pot čuprivu* „stă sub pod" etc. [14].

Această lipsă de diferențiere între cazul locului (pe lîngă verbe care arată o stare) și cazul direcției (pe lîngă verbe de mișcare) este o urmare directă a influenței românești, în care, în ambele situații, se folosește o singură construcție, aceea cu acuzativul.

[14] În toate aceste cazuri, în sîrbo-croata comună și în limba literară se folosește instrumentalul. Vezi M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, Belgrad, 1964, p. 392 : M. Ivić *Sistem predloških konstrukcija u srpskohrvatskom jeziku*, în „Južnoslovenski filolog", XXII, 1958, nr. 1—4, p. 149—150.

Influența românească s-a întîlnit aici cu tendința internă de simplificare, ceea ce a dus la dispariția cazului locativ (și construcția *o* + locativ a fost înlocuită cu *za* + acuzativ : *za ńega* divanim „despre el vorbesc" în s-cr. com. *o njemu*). În felul acesta, se poate spune că limba română a influențat în mod indirect structura morfologică a graiului, care și-a redus numărul cazurilor la șase. Tot ca urmare a influenței românești, cazul instrumental și-a redus funcțiile, limitîndu-se în general la indicarea instrumentului acțiunii și asocierii.

În afară de Petrovosela, Cralovăț, Stanciova și Lucareț [15], acest fenomen există și în alte graiuri sîrbești din Banat [16], precum și în graiurile din Banatul iugoslav [17] și a fost înregistrat și în Srem [18].

c) Spre deosebire de limba literară și de marea majoritate a graiurilor ștokaviene, în graiul de care ne ocupăm se folosesc, la cazurile dativ și acuzativ, forme duble ale pronumelui personal, la toate cele trei persoane, la singular și la plural :

— la dativ :

mene mi dău „mie mi-a dat" ; *mene mi* stra „mie mi-e frică" ; *tebe ti* kupio „ție ți-a cumpărat" ; šta *mu* treaba *ńemu* ? „ce-i trebuie lui ?" ; *nama nam* kaže „nouă ne spune" ; *vam* dam *vama* „vă dau vouă" ; *im* dam *ńima* „le dau lor" etc.

— la acuzativ :

mene me viče „pe mine mă strigă" ; *tebe te* vidi „pe tine te vede" ; ja g'odnesem *ńega* „eu îl duc pe el" ; *ńu je* pitam „pe ea o întreb" ; *nas* pita *nas* „ne întreabă pe noi" ; *vas vas* poznaie „pe voi vă cunoaște" ; *ńi i* mane „pe ei îi lasă" etc.

Este evident că, în toate exemplele de mai sus, folosirea celor două forme ale pronumelui personal, forma lungă (accentuată) și forma scurtă (neaccentuată), este, de fapt, reproducerea construcțiilor românești respective. În toate aceste situații, în limba literară [19] și în majoritatea graiurilor dialectului ștokavian se folosește numai una din cele două forme, așa cum, de altfel, se întîmplă destul de des și în graiul de care ne ocupăm :

mi kaže „îmi spune" ; *ga* pita „îl întreabă" ; *vam* dam ja „vă dau eu" etc. [20].

Folosirea formelor duble ale pronumelui personal este un fenomen caracteristic și pentru alte graiuri sîrbești din Banat [21], graiuri ale dialectului șumadiano-voivodean, precum și pentru alte dialecte ale limbii sîrbo-croate. A. Belić [22] îl enumeră printre fenomenele dialectelor

---

[15] Vezi și P. Ivić *Jedna doscora nepoznata grupa*... p. 154, nota 8 ; idem *Les balkanismes naissants dans les parles serbes du Banat*, în CL, III, Cluj, 1958 p. 232.

[16] Vezi E. Petrovici, *Graiul carașovenilor*, București, 1935, p. 219 ; V. Vescu, *Rumynskoe vlijanie na sintaksis serbskogo dialekta v Banate*, în Rsl I, 1958, p. 71.

[17] Vezi P. Ivić, *Dijalektologija* ..., p. 77.

[18] Vezi B. Nikolić, *Sremski govor*, Belgrad, 1964, p. 366.

[19] Vezi M. Stevanović, *Savremeni* ..., p. 311.

[20] Dar și în aceste cazuri construcțiile reprezintă „abateri" de la normele limbii literare, care prevăd, la începutul propoziției, numai folosirea formelor lungi (accentuate). Vezi M. Stevanović, *op. cit.*, p. 312.

[21] Vezi V. Vescu, *Rumynskoe vlijanie* ..., p. 71.

[22] A. Belić, *Dijalekti istočne i južne Srbije*, în *Srpski dijalektološki zbornik*, I, Belgrad, 1911, p. LXVII.

Serbiei de răsărit și de sud, care țin de influența externă. P. Ivić și I. Popović îl consideră balcanism [23].

d) Un alt fenomen datorat influenței românești este folosirea prezentului unor verbe perfective în locul viitorului I, fapt despre care P. Ivić afirmă pe drept cuvînt că „nu reprezintă un arhaism slav, cum ar putea părea, ci copierea unei construcții românești, conjugată cu slăbirea simțului pentru aspectul verbal" [24].

Am înregistrat cîteva exemple de acest fel, printre care unele în care prezentul se folosește în locul viitorului I al unor verbe imperfective: *dođete* i za novu godinu? „veniți și de anul nou?"; *dobimo* novci za to „primim bani pentru asta"; prikosutra *idemo* i mi „poimîine mergem și noi"; ia sutra *poiedem* sve „eu mîine mănînc tot"; ie reko da ne *dođe* kod nas „a spus că nu vine la noi" etc.

e) Topica propoziției acestui grai a suferit, adesea, influența topicii românești.

Astfel, deși în cele mai multe cazuri adjectivul (ponumele adjectival) precedă substantivul, pot fi întîlnite situații în care adjectivul stă după substantiv, ca în limba română:

idem *sestrom moiom* „merg cu sora mea"; *tomu konu velikomu* „acelui cal mare"; od *čoveka mladoga* „de la omul tînăr"; nema ni *kuću dobru* „n-are nici casă bună" etc.

Spre deosebire de limba sîrbo-croată comună, formele enclitice pronominale și verbale (formele scurte ale pronumelui personal și reflexiv și formele scurte ale verbelor ajutătoare) pot sta, în acest grai, la începutul propoziției [25]:

sam narastila pilići „am crescut pui" *ie* biu tamo „a fost acolo"; *ie* metala svašta u čorbu „a pus de toate în ciorbă"; *sam* praio malo nofci „am făcut (cîștigat) ceva bani"; *su* sedeli tamo dva dana „au stat acolo două zile"; *me* boledu ruke „mă dor mîinile"; *me* drži odovod„ mă ține de aici"; *mu* ie umrla mama „i-a murit mama"; *se* mete sve u kazan „se pune totul în cazan"; *se* rastaio od žene „s-a despărțit de nevastă"; *ćeš* metat vode „vei pune apă" etc.

În propozițiile negative, formele scurte se folosesc după negație: ne *se* iavi niko „nu se arată nimeni"; ne *mi* fali ništa „nu-mi lipsește nimic"; ne *te* poznaiem „nu te cunosc"; ne *nam* dodidu baš mlogi l'údi [26] „nu ne vin chiar mulți oameni".

În toate aceste cazuri identitatea cu topica românească este evidentă. Procesul de schimbare a locului formelor enclitice a fost generalizat, astfel încît în prezent nu mai există forme paralele.

Se constată de asemenea, că fenomenul s-a generalizat și în alte graiuri sîrbești, care au venit în contact cu limba română atît pe teritoriul țării noastre [27], cît și în Banatul iugoslav [28].

---

[23] P. Ivić, *Les balkanismes* ..., p. 233; I. Popović, *Istorija srpskohrvatskog jezika*, Novi-Sad, 1955, p. 61, 130.

[24] Vezi *Dijalektologija* ..., p. 78.

[25] Conform normelor limbii sîrbo-croate literare, formele scurte pronominale și verbale nu pot sta la începutul propoziției. Vezi M. Stevanović, *Savremeni* ..., p. 311.

[26] În toate cazurile, în limba literară encliticele stau după verb: ne javi *se* niko.

[27] Vezi V. Vescu, Rumynskoe *vlijanie* ..., p. 72—73.

[28] Cf. P. Ivić, *Dijalektologija* ..., p. 78.

Aşa cum arătam la început, contactul graiurilor sîrbeşti cu limba română a avut ca urmare introducerea în aceste graiuri a unui număr relativ mare de împrumuturi româneşti. În acest succint material prezentat am încercat să arătăm pe baza unor date concrete culese pe teren cum se manifestă influenţa românească în lexicul şi sintaxa graiului sîrbesc din localităţile Petrovosela, Stanciova, Cralovăţ şi Lucareţ. După cum se vede din bibliografia citată, unele dintre aceste date sînt sprijinite de constatări similare făcute şi în alte graiuri sîrbeşti, care au venit în contact cu limba română.

În afară de lexic, unde, după cum se ştie, împrumuturile pătrund mult mai uşor, ni se pare important de subliniat preluarea unor modele sintactice româneşti care au dus la schimbări în structura sistemului morfologic.

Unele dintre construcţiile româneşti adoptate coexistă cu cele autohtone specifice limbii sîrbo-croate comune, altele, însă, s-au generalizat, fiind în prezent singurele care se folosesc.

Alături de particularităţile apărute ca urmare a izolării de masa graiurilor sîrbeşti din care s-a desprins, împrumuturile româneşti contribuie la conferirea unei note specifice, la individualizarea graiului din localităţile Petrovosela, Stanciova, Cralovăţ şi Lucareţ. Ele atestă totodată legăturile strînse dintre populaţia sîrbească şi cea românească.

CU PRILEJUL SĂRBĂTORIRII PROFESORULUI ALF LOMBARD

Universitatea din Lund a sărbătorit la sfîrșitul anului 1968, printr-un volum omagial, 30 de ani de învățămînt ai binecunoscutului profesor și om de știință Alf Lombard.

Alf Lombard este nu numai un romanist de frunte care a abordat în cursul activității sale teme de franceză, italiană și de lingvistică romanică în genere, ci și un distins cercetător și prieten al limbii și poporului român. Sub îndrumarea și directa d-sale conducere, la Universitatea din Lund, studiul limbii române a înregistrat mari și frumoase succese. Dintre numeroasele lucrări referitoare la limba română ale prof. Lombard, monografia intitulată *La prononciation du roumain* și studiul în două volume mari asupra verbului românesc (*Le verbe roumain*) s-au remarcat de la început ca studii fundamentale în care cercetătorul găsește, pe lîngă o mare bogăție de fapte, o fină interpretare a limbii române.

Alf Lombard reprezintă în lingvistica romanică o personalitate, de a cărei importanță ne putem da seama numai amintind că d-sa este nu numai membru al Academiei noastre, ci și al multor altora, printre care citățm pe cea de la Lund, de la Copenhaga, din Roma, din Bologna, membru al unor societăți savante, doctor honoris causa al universităților din Caen și Rennes etc.

Cu prilejul sărbătoririi sale de către romaniștii din lumea întreagă, elevi, colegi și prieteni, colaboratorii revistei noastre roagă pe prof. Alf Lombard să primească și acest modest omagiu care exprimă sentimentele noastre de profundă recunoștință și caldă simpatie.

PALIA DE LA ORĂȘTIE 1581—1582. Text — Facsimile — Indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, doctor în filologie, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, XIV+495 p.

Importanța pe care o prezintă *Palia de la Orăștie* (1581—1582) pentru istoria limbii și literaturii române a fost prea adeseori subliniată pentru a mai fi nevoie să insistăm aici asupra ei. Vom arăta numai că, în ciuda acestui fapt, cartea tradusă, sub îndrumarea episcopului Mihai Tordași, de Ștefan Herce, Efrem Zacan, Moise Pestișel și Achirie și tipărită, la Orăștie, de Șerban Coresi și Marien Diacul, cu cheltuiala nobilului ungur Geszti Ferenc, nu s-a bucurat pînă în prezent de o reeditare filologică integrală. E adevărat că în 1925 Mario Roques a retipărit, cu litere chirilice, *Palia*, dar el s-a oprit la prima din cele două cărți ale Vechiului Testament (*Biblia*). E ușor de înțeles de ce, în asemenea împrejurări, ediția integrală pe care Viorica Pamfil o pune astăzi la dispoziția cercetătorilor constituie un eveniment important în istoria filologiei românești.

Lucrarea are trei părți distincte: *introducerea*, *textul* și *indicele de cuvinte*.

Introducerea (p. V—XIV) concentrează în mod concis (poate prea concis, după părerea noastră) un minim de informații necesare asupra *Paliei*, a împrejurărilor în care a apărut și a locului pe care îl ocupă în contextul literaturii române din secolul al XVI-lea. Ne sînt prezentate, astfel, o serie de date despre traducători, despre curentul cultural-religios care a scos la lumină cartea și despre izvoarele folosite de traducători. O descriere sumară a cărții urmează acestor informații, introducerea încheindu-se printr-o expunere a principiilor de transcriere și a soluțiilor practice adoptate.

Prezentarea este, în general, clară, bine condusă și denotă o bună cunoaștere a literaturii de specialitate. Cele cîteva observații pe care le-am făcut (și cărora le facem loc în cele ce urmează) nu ne-au împiedicat să formulăm această apreciere de ansamblu.

La p. IX se spune că „*Palia de la Orăștie* a apărut într-o regiune căreia nu-i aparține nici un alt text din secolul al XVI-lea". Așa să fie? Să lăsăm deoparte *Cazania I* și *Molitvenicul* lui Coresi (despre care mai mulți cercetători afirmă că ar reproduce originale bănățene-hunedorene), întrucît cele două texte, exceptînd unele particularități de limbă (mai ales lexicale) care au pătruns din traducerile originale, reflectă, în fond, graiul din Muntenia și sudul Transilvaniei. Vom trece și peste *Evangheliarul* zis *de la Petersburg* (Sibiu c. 1550), presupunînd că autoarea nu împărtășește părerea noastră[1] că tipăritura sibiană ar reproduce o versiune bănățeană-hunedoreană a evangheliei. Rămîne însă *Cartea de cîntece* (Cluj sau Oradea, c. 1570), atribuită, fără temei, lui Pavel Tordași și cunoscută și sub numele de *Fragmentul Todorescu*. De

[1] Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 47—79.

data aceasta, așa cum au admis Sztipszky-Alexici, Drăganu și Rosetti și cum demonstrează limba celor 8 pagini tipărite cu caractere latine și ortografie maghiară, avem a face, indiscutabil, cu un text bănățean-hunedorean, provenit din aceleași cercuri calvino-române, cărora le datorăm și *Palia de la Orăștie*.

La p. IX aflăm că *Palia* e „tipărită într-o singură culoare, cu 21—29 rînduri pe pagină, cu caractere groase care amintesc tipăriturile coresiene". Nu numai le amintesc, ci sînt chiar caracterele coresiene, și anume, așa cum a arătat F. Hervay [2], ele aparțin tipului II de litere folosit de diacon, cu care a mai fost imprimată, între altele, și *Psaltirea* din 1577.

Autoarea socotește apoi că prezența lui *z* în textul cărții (în cuvinte de origine latină : *zice, zece*) s-ar datora influenței pe care scrierile coresiene le-au exercitat asupra traducătorilor (p. XIII—XIV). E indiscutabil că, asemenea bănățenilor de astăzi, preoții și dascălii calvini de la sfîrșitul secolului al XVI-lea nu-l foloseau decît pe *dz* în cuvintele de origine latină (în care africata provenea dintr-un *d* + *e, i*). Și nu numai că-l rosteau, dar îl și reproduceau în scris. Aceasta e situația în *Cartea de cîntece* atribuită lui Pavel Tordași, unde *dz* (scris *sz*) e omniprezent (singurul cuvînt de origine latină scris cu *z* este *Dumnezeu*). De observat că în secolul următor, deci într-o epocă în care presiunea textelor prezentînd *z* devenise mai puternică, toate textele bănățene, de aceeași provenință calvină [3], prezintă, peste tot, africata *dz* (notată acum *dz*). Dacă așa stau lucrurile, e cazul să ne întrebăm de ce tocmai (și numai) în *Palie* apar grafiile cu *z*? După părerea noastră, ele se pot datora și faptului, pus în lumină de Al. Rosetti, că tipografii nu aveau destule litere *s*, dar, în primul rînd, ele trebuie trecute în seama tipografilor, Șerban Coresi și Marien Diacul, care, munteni fiind, introduceau involuntar (mai degrabă decît voluntar) pe *z* în locul lui *s*, care trebuie să se fi aflat în manuscris. Și spunem *involuntar*, deoarece ne întemeiem pe următoarea constatare : tipografii îl culeg uneori pe *s* acolo unde el nu avea, în nici un caz, ce căuta, de ex. în *dedzlega* (p. XI). E foarte verosimil că tipografii, care observaseră că, din cînd în cînd, le mai „scapă" cîte un *z*, în locul lui *s* din manuscris (a cărui respectare le fusese impusă), căutau să-l evite pe *z* din exces de zel și din teama de a nu greși, înlocuindu-l acolo unde nu era necesar. Dacă traducătorii ar fi dorit să-l adopte pe *z*, atunci l-ar fi folosit mult mai des (grafiile cu *z* sînt în evidentă minoritate față de cele cu *dz*) sau ar fi recomandat tipografilor să-l înlocuiască peste tot pe *dz* din manuscris. Iată însă că ei procedează exact pe dos : cer respectarea normei bănățene și, în acest scop, îi obligă pe tipografii brașoveni să-și confecționeze caracterul tipografic necesar (*s*) într-o cantitate relativ îndestulătoare, tocmai pentru a putea reproduce cu exactitate textul manuscrisului. Se știe că în cărțile coresiene românești *s* e absent ; el apare exclusiv pentru a nota cifra 6 (16, 26 etc.) ; în cele slave apare rar. Mai poate fi vorba, după toate acestea, despre imitarea, fie și parțială, de către bănățeni a normei muntenești cu *z*? Desigur, nu.

În sfîrșit, amintim că opinia după care *Leviticul* din Belgrad ar fi fost copiat în Țara Românească nu aparține lui N. Cartojan. Cunoscutul istoric literar n-a făcut altceva decît să reproducă concluzia unui articol publicat de I. Șiadbei în „Revista filologică", I, p. 276—279 (adăugăm că ar fi fost cazul să se facă loc și părerii lui Hasdeu, descoperitorul textului, că *Leviticul* a fost tradus în Oltenia).

Textul este redat în facsimile (reproduse pe verso-ul foii) și în transcriere (pe recto-ul foii următoare), ceea ce face ca cititorul să aibă față în față pagina facsimilată și reproducerea ei în alfabet latin. Prezența versiunii maghiare a lui Heltai, în josul paginii din dreapta, sporește și mai mult valoarea acestui procedeu de reproducere a textului. În asemenea situație, e limpede că o redare în trans-

[2] Ferenc Hervay, *L'imprimérie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Magyar Könyvszemle", 1965, nr. 3, p. 210—211.

[3] Ne referim la cele cîteva copii ale cărții de cîntece calvine, la copiile psaltirii versificate, la poezia lui M. Halici-junior din 1674, la *Anonymus Caransebesiensis* și la *Lexicon marsilianum*.

literație a textului nu ar fi avut nici un rost. Este un merit incontestabil al autoarei de a fi ales calea transcrierii interpretative (mult mai dificilă, căci e pîndită, fatal, de riscul de a greși) în locul echivalării mecanice a fiecărei slove chirilice printr-o literă latină.

Nu ni se pare însă întru totul indicată calea urmată de autoare de a se raporta, pentru interpretarea grafiilor chirilice, la „sistemul fonologic actual al graiului din sud-vestul Transilvaniei și Banat, vorbit de traducătorii *Paliei*" (p. X). De ce la sistemul fonologic al graiurilor bănățene și hunedorene de astăzi, și nu la sistemul fonologic al acelorași graiuri, dar din secolul al XVI-lea? Traducătorii *Paliei* vorbeau graiul bănățean, e adevărat, dar nu pe cel din zilele noastre, ci pe cel de acum 400 de ani, iar în cursul cîtorva secole limba nu stă locului, ci evoluează. Punctul de referință trebuia să-l fi constituit, înainte de toate, textele bănățene din secolul al XVI-lea (adică *Cartea de cîntece* atribuită lui Tordași), iar dacă mărturia acesteia n-ar fi fost socotită îndestulătoare sau întru totul probantă, trebuia să se apeleze la texte din secolele al XVII-lea și chiar al XVIII-lea, deoarece acestea au o mai mare capacitate de a reflecta stările lingvistice din secolul al XVI-lea decît limba actuală. Ceea ce nu însemnează, bineînțeles, că datele oferite de graiul bănățean de astăzi nu trebuiau puse la contribuție sau că ar fi, cumva, lipsite de importanță.

Cîteva observații de amănunt asupra transcrierii. Autoarea l-a echivalat pe *s* din слобозн prin *dz*, socotind că, în acest cuvînt, *s* ar corespunde realității fonetice, iar pe *s* din зъдзѫ prin *z*, întrucît, în acest caz, slova chirilică ar reproduce fricativa *z* (p. XI). De fapt, în ambele cuvinte, prezența lui *s* e oarecum surprinzătoare, deoarece atît *slobozi*, cît și *zăduh* sînt de origine slavă și nu latină. Avem a face, în amîndouă situațiile, cu o „extindere" (poate grafică, poate fonetică) a lui *dz* (<*d* + *e*, *i* latin) la cuvinte de altă origine decît cea latină, în care era normal să întîlnim un *z* (asemenea grafii se întîlnesc și la Varlaam: бозилоръ, слобозь). Prin urmare, trebuia să se scrie sau *slobozi*, *zăduh* (în cazul cînd grafiile cu *dz* nu corespundeau realității fonetice) sau *slobodzi*, *dzăduh* (în cazul contrar). Cuvintele кънѫжданъ шєвєшѫлѫш, шєвєшѫлѫш (p. 10, r. 6—7) trebuiau transcrise *Căvăran Șebeșului*, *Șebeșului*, cu *ș*, pentru că așa se rosteau în secolul al XVI-lea și, poate, se mai rostesc și astăzi de unii localnici. Ar fi fost mai bine, de asemenea, dacă cuvîntul зивд era transcris *dziva* (așa îl notează și Al. Rosetti, ILR, p. 503; vezi și Densusianu, HLR, II, p. 50). Trecerea semivocalei *u̯* la *v* este frecventă în graiul bănățean, din secolul al XVI-lea pînă astăzi, iar grafia *dziva* se întîlnește în secolul al XVII-lea în cărțile de cîntece copiate de Gergely Sándor de Agyagfalva, în 1642, de M. Halici-senior, în c. 1640 și de un anonim în c. 1660, toate trei texte bănățene-hunedorene, și în *Anonymus Caransebesiensis* (pentru amănunte, vezi articolul nostru citat mai sus, p. 64—66).

Indicele lucrării reunește totalitatea termenilor folosiți pentru traducerea *Paliei*, cu specificarea tuturor formelor gramaticale și a fonetismelor. El va fi, fără îndoială, foarte util celor ce studiază lexicul și morfologia limbii române din secolul al XVI-lea și va folosi, de asemenea, dar în mai mică măsură, celor ce se ocupă de aspectele fonetice și fonologice ale acestei limbi. Facem această rezervă, întrucît considerăm că ar fi fost mai indicat ca în indice cuvintele să fi fost reproduse în transliterație sau, și mai bine, în caractere chirilice. Într-adevăr, în momentul de față, foneticienii (în speță, cei ce încearcă să reconstituie sistemul fonetic și fonologic al românei prin interpretarea grafiei chirilice) vor trebui, într-o serie de cazuri, să se raporteze neîntrerupt la facsimile pentru a verifica soluțiile adoptate de autoare. Așa a procedat Andrei Avram în lucrarea d-sale asupra grafiei chirilice din secolul al XVI-lea (cînd a beneficiat de un exemplar dactilografiat al indicelui *Paliei*)[4]. O asemenea operație presupune un efort suplimentar, care, altminteri, s-ar fi putut evita, fără a crea dificultăți celor ce se interesează de celelalte aspecte ale limbii secolului al XVI-lea.

[4] Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, București, 1964 (extras din SCL, XV, 1964, nr. 1—5), p. 9.

O rapidă privire asupra indicelui ne-a atras atenţia asupra felului în care sînt grupate formele articolului posesiv. După indice, articolul posesiv nu ar prezenta în textul *Paliei*, forma invariabilă *a*, caracteristică, astăzi, jumătăţii nordice a Dacoromaniei. Deschizînd cartea citim : *dascălul de dăscălie* **a** *Şebeşului* (p. 10, r. 7), *cuvintele slăvite* **a** *lui Domnedzeu* (p. 10, r. 13), *că-s* **a** *meale toate* (p. 220, r. 18). În toate trei exemplele avem art. *a* invariabil (în loc de *al*, respectiv de *ale*), şi nu forma de feminin singular, cum se consideră în indice. Era bine ca această distincţie să fi fost făcută.

Lucrarea a fost editată în bune condiţii grafice. Aspectul nesatisfăcător al unor facsimile ne-a făcut să ne gîndim, cu admiraţie şi totodată cu regret, la condiţiile ireproşabile în care au fost reproduse (în 1889 !) clişeele *Psaltirii Scheiene* în ediţia lui Bianu.

Ediţia Vioricăi Pamfil reprezintă un cîştig pentru filologia românească, fiind mai mult decît „o contribuţie modestă la cercetarea perioadei vechi a limbii române", cum crede autoarea. Regretăm numai că studiul consacrat limbii *Paliei* n-a putut apărea, din motive independente de voinţa autoarei, împreună cu textul şi în fruntea lui, aşa cum ar fi fost firesc.

Iulie 1968

Ion Gheţie

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, *Fono-morfologie aromână, studiu de dialectologie structurală*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 221 p.

Punînd la baza cercetărilor întreprinse în această carte idiolectul său propriu, Matilda Caragiu-Marioţeanu a dat în *Fono-morfologia aromânei* o descriere modernă amănunţită a fonologiei aromâne şi a unei bune părţi din morfologia acestui idiom. Prin rigoarea metodei utilizate, prin autenticitatea indiscutabilă a datelor lingvistice luate în discuţie ca şi prin precauţiile adoptate în momentul generalizării unor concluzii privind întreaga aromână, lucrarea la care ne referim poate fi considerată pe drept cuvînt un instrument de lucru indispensabil tuturor celor care se ocupă de aromână. Cu toate că şi-a delimitat cercetările la aspectele sincronice ale aromânei, autoarea se ocupă pe alocuri, în cursul expunerii, şi de unele probleme de diacronie aromânească. În felul acesta, istoria limbii române profită de descrierea elaborată de o excelentă cunoscătoare a aromânei şi de o tot atît de bună mînuitoare a metodei structuraliste utilizată în analiză.

Pornind de la ideea ierarhiei sistemelor, M. Caragiu-Marioţeanu a considerat că are nu numai dreptul, ci şi obligaţia de a nu se limita la cercetarea graiului său propriu, căci dialectologul care descrie un idiom non-koine, ca aromâna, trebuie, după părerea autoarei, să opereze două serii de abstractizări. „La nivelul u n u i s i s t e m, el va stabili *fonemele* (= clasele de *alofone*) şi *morfemele* (= clase de *alomorfe*) ; la nivelul d i a s i s t e m u l u i (schemă a mai multor sisteme), va stabili *geofonemele* (= clase de *geoalofone*) şi *geomorfemele* (= clase de *geoalomorfe*)" (p. 8). Într-adevăr, dacă nu am proceda prin abstractizare succesivă, condiţionată numai de nivelurile lingvistice luate în discuţie, detaliile ar închide foarte repede perspectivele întregii construcţii, prin revenirea lor obsedantă. E ceea ce s-a şi întîmplat uneori cu cercetători, conştiincioşi şi chiar zeloşi, care au scris studii voluminoase despre aromână. Din ele lipseşte însă înţelegerea caracterului de edificiu al unui idiom organizat prin jocul relaţiilor dintre *variante* şi *invariante* lingvistice.

Chiar dacă se află într-o situaţie cu totul deosebită faţă de dacoromână, cum remarcă

autoarea în introducere (p. 6), căci aromâna nu şi-a constituit în cursul istoriei sale un limbaj standard, generalizat, recunoscut şi utilizat ca atare de vorbitori, constatarea noastră anterioară nu-şi pierde valabilitatea, ci poate cel mult să constituie o explicaţie — una din mai multe posibile — a condiţiilor care au dus pînă acum la descrierea insuficient de clară a detaliilor. Rezultă însă aproape de la sine că acest fapt nu era de natură nici să ajute, nici să încurajeze pe un cercetător care îşi propunea să facă o nouă prezentare a aromânei şi, evident, efortul său devine şi mai preţios.

Ar mai fi de remarcat în acest scurt preambul calitatea, de loc neglijabilă, a lucrării de a fi la noi *prima* prezentare structuralistă a unui dialect şi încă a unuia pentru care nu dispunem nici de un atlas lingvistic, nici de notări fonetice unitare, nici de o ortografie oficială. După cum se şi impunea într-o asemenea împrejurare, a fost necesară definirea termenilor, bun prilej pentru autoare de a-şi fixa poziţia faţă de *morfologie* (p. 12) şi a justifica utilizarea compusului nou : *fono-morfologie*. Indiferent de soarta lui în viitor, ni se pare potrivit în cazul de faţă. El indică nu numai conţinutul cercetării, ci subliniază totodată deosebirea dintre conceptul de *morfonologie* al lui N. S. Troubetzkoy şi cel de *fono-morfologie*. După cum arată autoarea în capitolul în care descrie metoda, „termenul *fono-morfologie* [...] corespunde mai bine scopului lucrării noastre : el nu denumeşte o altă disciplină, ci o modalitate completă de descriere" (p. 12) pentru că „analiza fonologică este [...],pentru noi, prima treaptă, indispensabilă, a descrierii lingvistice" (*loc. cit.*).

Între p. 14—71 se face o descriere amănunţită a formelor aromâneşti, degajate rînd pe rînd şi fiecare în parte prin perechile minimale curente, prin apropieri contextuale parţiale cînd perechile citate lipsesc, prin distribuţia fonemelor şi analiza lor în silabă. De aici au rezultat :

— sistemul vocalic general alcătuit din 6(7) invariante ; două subsisteme (accentuat şi neaccentuat) pentru graiurile de tipul A (comuna Hrupişta, jud. Florina, Grecia) ;

— sistemul consonantic avînd 30 de consoane, dintre care θ, δ şi γ se întîlnesc numai în graiurile influenţate de limba greacă ;

— structura silabică a graiurilor de tip A, caracterizate prin silabe totdeauna deschise (v. p. 71 şi 158), care, după autoare, ar fi fost generală şi în faza de română comună.

Remarcabilă ni se pare concluzia potrivit căreia sistemul consonantic aromânesc tinde să devină un sistem cu termeni simetric uniţi prin fascicule corelative (p. 46 şi 159).

O serie de incertitudini anterioare, în primul rînd stabilirea locului pe care-l deţin *y* şi *w*, ca şi cele referitoare la poziţia lui *i* în sistemul vocalic aromânesc sînt pe deplin clarificate, astfel încît fonologia idiomului este rezolvată în esenţă.

Partea de morfologie în care se tratează substantivul, adjectivul, verbul şi, în legătură cu substantivul, articolul, se impune pe de o parte prin consecvenţa metodei, pe de altă parte prin rezultate. Comparînd ori de cîte ori a crezut util idiomul său cu dacoromâna, autoarea a pus într-o lumină limpede caracteristicile fundamentale ale morfologiei aromâneşti. Printr-o clasificare amănunţită a claselor de substantive (p. 73—89) şi o analiză aprofundată, deşi succintă a flexiunii (p. 90—98), se ajunge la determinarea tipurilor flexionare ale aromânei, din care „se exclude [...] tipul flexionar specific majorităţii feminineor în dacoromână care prezintă trei forme distincte N. Ac. sg., G.D. sg., N.G.D.Ac. pl." (p. 162), cu excepţia arătată la p. 93 : (*casă* —), *casa*, *a casel'ei* şi *a casăl'ei*, excepţie care ar merita un studiu mai atent, deşi este foarte probabil că deocamdată nu se poate trece, din punct de vedere sincronic, dincolo de constatarea că — *E* se află în variaţie liberă cu — *Ă*. Trebuie să fim deci de acord cu autoarea cînd afirmă la p. 91 că, de vreme ce nici un substantiv de tipul *casă* nu are în mod obligatoriu g.-dat. numai în —*E*, acest tip flexionar se exclude din sistemul aromânesc. Rămîne însă problema apariţiei variaţiei libere. Cum însă rezolvarea ei implică o cercetare istorică, nu se poate, evident, reproşa autoarei că s-a menţinut consecvent în planul sincronic pe care şi l-a propus şi delimitat cu multă grijă.

Capitolul referitor la verb (p. 110—155) se remarcă prin calităţi similare celorlalte părţi ale lucrării : analiză riguroasă, clasificare clară, noutăţi de interpretare. În note se fac observaţii preţioase privind valoarea timpurilor verbale, frecvenţa unora dintre ele (p. 118), caracterul condiţional al lui *s* — din paradigma conjunctivului etc.

Cele 5 clase (conjugări) de flexiune care rezultă din analiza radicalului şi a formanţilor sînt în mod evident omogene, sufixul de perfect simplu dovedindu-se de mare utilitate pentru recunoaşterea conjugării.

Lucrarea Matildei Caragiu-Marioţeanu, reprezentînd o contribuţie valoroasă la cunoaşterea aromânei, cu noutăţi de interpretare şi clarificări foarte utile, sugerează totodată o nouă cale pentru studii de dialectologie.

I. Coteanu

РУССКО-РУМЫНСКИЙ СЛОВАРЬ, elaborat de N. G. Corlăteanu şi E. M. Russev, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Moscova, Editura Советская Энциклопедия, 1967, 1056 p.

Apariţia dicţionarului recenzat reprezintă o contribuţie de seamă în lexicografia bilingvă ruso-română. Realizarea acestei noi ediţii este de natură să ne bucure atît pentru rezolvarea practică a unor cerinţe culturale majore cît şi pentru contribuţiile aduse la teoria lexicografiei bilingve. Această ultimă problemă este deosebit de importantă, dacă avem în vedere faptul că operele lexicografice bilingve au fost şi continuă să fie socotite produsul unor meşteşugari, şi nu ale unor specialişti. La baza elaborării ediţiei a II-a a dicţionarului de care ne ocupăm stă ideea punerii faţă în faţă a două structuri lingvistice. Astfel, fiecare cuvînt rusesc este însoţit de indicaţii gramaticale amănunţite, de indicaţii stilistice şi de domeniu, precum şi de o serie de explicaţii care precizează sfera funcţională a cuvîntului sau numai a unor sensuri. Aproape în acelaşi fel este tratat şi cuvîntul românesc corespunzător, fiind însoţit de indicaţii gramaticale sau de scurte explicaţii privind sfera lui funcţională. Toate aceste elemente, auxiliare într-un dicţionar bilingv, aparţinînd structurii dicţionarelor explicative, sînt practic indispensabile la elaborarea celor dintîi. Ediţia de faţă a *Dicţionarului rus-român* dă o mare importanţă problemelor de structură gramaticală. În acest sens *Tabelele morfologice ale limbii ruse*, lucrare de o excelentă sistematizare, datorată cunoscutului specialist Andrei Zalizneak, nu reprezintă propriu-zis o anexă, ci mai degrabă un prospect al indicaţiilor gramaticale date în dicţionar. Astfel, în schiţa morfologică la care ne referim, verbele din limba rusă, de pildă, sînt împărţite în 14 tipuri şi mai multe subtipuri paradigmatice. Aceste schiţe sînt folosite în tot corpul dicţionarului, dîndu-se pentru fiecare verb indicaţiile corespunzătoare modelelor de conjugare. Avem, deci, o caracterizare morfologică aproape completă a fiecărui verb rusesc în parte. Indicaţiile de această natură sînt utile atît pentru cititorul rus, dar mai ales pentru cel român.

Modul acesta de abordare a problemei porneşte de la ideea că cuvîntul stă la dispoziţia cititorului de rînd sau a specialistului, nu rupt de context, ci dat în conexiunile impuse de necesităţile comunicării.

Procesul acesta este însă complicat, comportînd în dicţionarele bilingve două situaţii generale : a) cînd pornim de la un context al limbii de bază care serveşte ca prim termen de comparaţie a celor două structuri (în cazul de faţă de la textul rusesc) ; b) cînd pornim de la un context al limbii cu care se face comparaţia, deci de la cel de-al doilea termen de comparaţie (în cazul de faţă de la textul românesc). Ambele situaţii impun soluţii dife-

rite, care nu totdeauna sînt posibile într-un singur dicţionar.

Rezolvarea problemelor impuse de situaţia de sub a) necesită indicaţii amănunţite mai ales pentru textul românesc. Textul rusesc impune includerea în lista de cuvinte a formelor aberante sau a celor supletive. Acestei probleme i s-a acordat o mare atenţie în ediţia a II-a a dicţionarului recenzat. Indicaţiile gramaticale date la textul românesc sînt însă mult mai puţine.

Rezolvarea problemelor impuse de situaţia de sub b) necesită indicaţii amănunţite, în special la cuvîntul rusesc. Acest lucru, prin *Tabelele gramaticale*, publicate la sfîrşitul lucrării, a fost realizat în chip remarcabil. De-aceea, în fapt, *Dicţionarul rus-român* se adresează prin structura sa mai ales cititorului român. Înţelegerea acestui punct de vedere ar fi trebuit să-i determine pe autori să dea şi indicaţiile şi explicaţiile privind textul rusesc al dicţionarului în limba română, şi, invers, pentru textul românesc în limba rusă. Dacă indicaţiile gramaticale privind cuvintele traducerilor româneşti ar fi căpătat aceeaşi amploare ca acelea ale textului rusesc, cele două structuri lingvistice puse faţă în faţă ar fi putut fi comparate în ambele sensuri în mod egal.

Cu toate aceste limite, punctul de vedere pus la baza realizării acestui dicţionar merită o atenţie deosebită şi o apreciere dintre cele mai favorabile.

Grija pentru dotarea cuvintelor cu o informaţie gramaticală cît mai bogată a îndemnat, probabil, pe autori să subordoneze în unele cazuri aspectul semantic al cuvintelor celui gramatical. Astfel, la verbele de mişcare, tratarea lexicografică se face la verbele mişcării determinate (concrete), iar la verbele mişcării nedeterminate (abstracte) se face numai trimiterea la verbul pereche. La prima vedere, procedeul pare motivat, dar la o analiză mai atentă se observă că verbele de mişcare perechi necesită o tratare separată din punct de vedere lexicografic.

Verbelor de mişcare perechi *нести-носить*, de pildă, li s-a aplicat un tratament inegal şi după părerea noastră, din punct de vedere lexicografic, nejustificat. La primul verb din această pereche, din cele 13 sensuri cîte sînt înregistrate în dicţionarul academic în 4 volume (*Словарь русского языка*, Moscova, 1957) care, după mărturisirea autorilor, ar fi stat la baza prezentei ediţii, au fost selecţionate doar 8 sensuri care au fost amănunţit tratate. La cel de-al doilea verb au fost indicate numai două sensuri din cele 6 existente în acelaşi dicţionar explicativ. Obiecţia pe care o facem nu se referă la numărul de sensuri tratate în dicţionarul recenzat, ci la convingerea autorilor că aceste verbe s-ar suprapune din punct de vedere semantic, între ele neexistînd decît „deosebirea că [*носить*] redă o acţiune, care se repetă sau se exercită într-o singură direcţie". Indicaţia aceasta este valabilă numai pentru unele sensuri ale verbului *нести* (sensurile 1, 2, 10, 12 din *Словарь русского языка*, vol. II, p. 693, respectiv pentru sensurile 1, 5, 8 din dicţionarul recenzat). Trebuie avut în vedere şi faptul că cele două verbe intră în componenţa unor sintagme diferite. În acelaşi fel ca *нести—носить* sînt tratate şi alte verbe, cum ar fi *вести-водить*, *везти-возить* etc. Exemple pot fi date mult mai multe, toate încadrîndu-se într-o problemă mai generală, aceea a delimitării sensurilor în dicţionarele bilingve, pe care acestea o rezolvă în mod foarte diferit. După părerea noastră, structura filiaţiei sensurilor din dicţionarele bilingve trebuie să urmeze structura semantică a cuvintelor din dicţionarele explicative. Cuvintele limbii de bază (aceea din care se traduce) nu trebuie tratate nediferenţiat din punct de vedere semantic numai pe baza unei impresii nejustificate, conform căreia sfera semantică a cuvîntului titlu ar corespunde în mod „global" sferei semantice a cuvîntului cu care se traduce. La cuvîntul *слово*, în dicţionarul recenzat s-au consemnat două sensuri : primul — acela de *cuvînt, vorbă, cuvîntare, discurs* cu indicaţia *в разн. знач.* („în diferite sensuri") iar cel de-al doilea — sensul de *vers*.

Dicţionarul rus-român în două volume publicat la noi în 1959—1960 înregistrează la acelaşi articol şase sensuri separate. În *Словарь русского языка*, la articolul *слово*, sînt consemnate 8 sensuri, iar în *Dictionarul limbii române moderne*, la articolul „*Cuvînt*", 11

sensuri. Comparînd cele două articole din dicționarele explicative citate, constatăm că șase sensuri ale cuvîntului românesc nu au echivalente în structura semantică a cuvîntului *слово*. În acest caz, se pune o legitimă întrebare : care este sensul indicației *в разн. знач.* ?

Aceasta este însă numai o latură negativă a modului de delimitare a sensurilor folosită de autorii dicționarului discutat. Lipsa de precizare a sensurilor cuvîntului rusesc duce totodată la o mare limitare a posibilităților de folosire a echivalentelor românești. Astfel, în dicționarul recenzat, în tot articolul *слово* se găsesc următoarele echivalente românești : *cuvînt, vorbă, cuvîntare, discurs, topică, vers, spusă, părere, făgăduială*. La același articol, în *Dicționarul rus-român* (București, 1959—1960) sînt înregistrate următoarele echivalente românești : *cuvînt, vorbă, termen, vorbărie, topică, spusă, vorbire, grai, limbă, cuvîntare , discurs, făgăduială, promisiune, legămînt, povestire, vers, urare, cucerire.*

Convingerea că un dicționar bilingv de traduceri nu are nevoie de detalii în ceea ce privește sensul cuvîntului, atunci cînd elementele lexicale în cele două limbi au aproximativ aceeași structură semantică, este, după părerea noastră, neîndreptățită. Convingerea aceasta a dat naștere în practica lexicografică indicației *в разн. знач.* Autorii dicționarului recenzat, la ediția a II-a, au lărgit, după cît se pare, folosirea metodei de tratare „globală" a cuvintelor polisemantice, îngustînd considerabil posibilitatea de variații în traducerile propuse. Astfel, la adj. *свежий*, tradus prin *proaspăt* („în diferite sensuri"), alături de *pește proaspăt, lapte proaspăt* etc., figurează și *adiere proaspătă, față proaspătă, oștiri proaspete, rană proaspătă, număr proaspăt de ziar, noutăți proaspete.*

Dintre schimbările intervenite la această ediție menționăm încă una de o deosebită importanță : înlocuirea sistemului de prezentare a materialului lexical pe cuiburi cu sistemul strict alfabetic, în care fiecare cuvînt inclus în dicționar reprezintă un articol de sine stătător.

Este vizibilă, față de ediția precedentă, străduința autorilor de a perfecționa traducerea cuvintelor și sintagmelor cu caracter ilustrativ din întregul dicționar.

Lucrarea la care ne-am referit sumar în recenzia de față reprezintă, fără îndoială, o treaptă importantă pe calea îmbunătățirii permanente a dicționarelor bilingve ruso-române și a stabilirii principiilor teoretice de bază ale lexicografiei bilingve.

Gh. Bolocan

MIRON POMPILIU, *Literatură și limbă populară. Versuri originale și tălmăciri.* Ediție îngrijită și studiu introductiv de Vasile Netea, [București] Editura pentru literatură, 1967, 416 p.

Volumul *Literatură și limbă populară* solicită atenția prin materialul inedit, bogat, înregistrat cu probitate, precum și prin studiul introductiv, o veritabilă monografie, care analizează personalitatea și creația lui Miron Pompiliu sub multiple aspecte, oferind generalizări concludente. Lucrarea reunește, pentru prima dată în volum, cele mai însemnate scrieri ale bihoreanului Miron Pompiliu, și anume pe acelea care, conform opiniei responsabilului ediției, Vasile Netea, îi asigură un loc în istoria literaturii române : culegerile sale de poezii populare, basmele pubicate în „Convorbiri", „Scrisorile" asupra vieții de la țară și studiile asupra graiului românesc din Crișana (p. XLVIII).

Materialul este repartizat judicios, pe baza îmbinării criteriului tematic cu cel cronologic : I. Primele culegeri. II. Poesii poporane din Crișana. III. Poesii poporane de lîngă Săbiiu. IV. Cîntecul lui Bonaparte după cum se cîntă în Transilvania. V. Balade populare române (1870). VI. Poesii populare de peste Carpați. VII. Basme. VIII. Scrisori de la țară. IX. Studii despre limbă. X. Addendă. 1. Versuri originale. 2. Tălmăciri. XI. Note. XII. Bibliografie.

Valoarea textelor care ne parvin prin această ediție este în afara oricărei discuții. Miron Pompiliu a culeș materialul folcloric îndeosebi din ținutul său natal, fiind convins de necesitatea de a nu interveni în forma și conținutul textelor publicate, înregistrîndu-le așa cum le-a creat „nemuritorul geniu al poporului român, cu prozodia ... silabică neschimbată ; cu rimele neatinse, cu limbagiul... provincial și local nealterat ; pe scurt, cu păstrarea originalității în toată puritatea ei" (p. XLIX). Această intenție, de a reda cu precizie nuanțele vorbirii crișenilor, îl duce pînă la încercarea de a le transcrie fonetic.

Astfel, textele culese de Miron Pompiliu pot constitui terenul unor fructuoase investigații de ordin folcloric și lingvistic.

În afară de aceasta, Miron Pompiliu procură o serie de date privind interpretarea creației eminesciene, cum sînt, de exemplu, modelele populare ale unor poezii ca *Ce te legeni ...* și *Scrisoarea a III-a.*

Din cele două studii, *Graiul românilor din Biharea* și *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea*, primul reține în mod deosebit atenția, conținînd argumente pentru afirmația că „limba românilor din Biharea e mai apropiată de graiul moldovenesc decît de cel muntenesc" (p. 232).

În glosarul care încheie această lucrare se constată că M. Pompiliu, fără a face precizări teoretice, admite existența etimologiei multiple.

Prin întregul ei conținut, ca și prin buna îngrijire asigurată de Vasile Netea, ediția prezentată poate fi considerată un succes remarcabil în procesul de aducere la lumină a unei activități de pionierat peste care timpul așternuse uitarea.

Corneliu Crăciun

ACAD. EMIL PETROVICI
1899 – 1968

Un accident stupid de cale ferată a curmat viaţa unui mare om de ştiinţă român, care se găsea încă în plină putere de muncă şi de la care lingvistica noastră aştepta lucrări deopotrivă de importante ca şi cele realizate de el pînă în momentul morţii.

O trăsătură caracteristică a personalităţii sale ştiinţifice a fost bogata şi larga sferă a pregătirii profesionale. Emil Petrovici a întrecut, cu siguranţă, pe toţi confraţii săi români prin numărul limbilor pe care le cunoştea nu numai teoretic, ci şi practic. Deşi slavist ca preocupare principală, el cunoştea bine principalele limbi romanice, dintre care pe cîteva le şi vorbea, precum şi germana şi maghiara, prin intermediul cărora se iniţiase în lingvistica germanică şi în cea finougrică. Această formaţie extrem de extinsă îi uşura abordarea şi înţelegerea justă a problemelor de lingvistică generală, şi chiar dacă n-a publicat articole speciale consacrate acestui domeniu, în lucrările lui se constată de către orice lingvist avizat că stăpînea temeinic diversele concepţii şi metode, mai vechi sau mai noi, şi ştia să le utilizeze cu un spirit critic exemplar. De altfel, Emil Petrovici era un excelent fonolog, adică făcea lingvistică generală aplicată la studiul sunetelor, şi aceasta, graţie unei pregătiri îndelungate şi de cea mai bună calitate ca fonetician. (A fost elevul lui Rousselot.) Această pregătire l-a ajutat şi la învăţarea practică a multor limbi străine, în sensul rostirii lor, în general ireproşabilă.

Specialităţile de bază ale activităţii sale didactice şi ştiinţifice au fost slavistica şi onomastica. Era primul slavist al ţării, şi nu numai printre contemporanii lui, care s-a ocupat, mai ales la catedră, dar şi în lucrări ştiinţifice, de limbile slave, considerate atît ca obiect propiu-zis de cercetare, cît şi, mai ales, cum era firesc, de raporturile lor cu româna. La fel a procedat şi în domeniul onomasticii : toponimele (şi, mult mai rar, antroponimele de origine slavă de pe teritoriul lingvistic dacoromânesc) îl interesau, în primul rînd, din punctul de vedere al idiomului slav din care proveneau, pentru a-şi putea explica astfel caracterul influenţei slave exercitate asupra limbii noastre în epoca începuturilor ei şi curînd după aceea.

Moartea lui Emil Petrovici înseamnă o lovitură foarte grea, cu efecte multă vreme ireparabile, pentru slavistica românească. Durerea de natură pur umană este deopotrivă de mare, de astă dată pentru toți cei care l-au cunoscut : bunătatea, blîndețea, calmul și atîtea alte calități i-au cîștigat o stimă și o simpatie rar întîlnite.

Revista noastră, care l-a avut printre colaboratorii ei de frunte, îi aduce prin glasul meu un ultim omagiu.

IORGU IORDAN

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

Beiträge zur rumänischen Philologie. Herausgegeben von WERNER BAHNER, Berlin, Akademie-Verlag, 1968, 210 p.

CUPRINSUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1968

* * * *Omagiu academicianului Iorgu Iordan cu ocazia împlinirii a 80 de ani*, **5**, p. 391.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

COPCEAG DUMITRU, *Omofonia — sursă de greşeli în limba traducerilor* (Obsevaţii pe marginea cîtorva traduceri din spaniolă în română), **3**, p. 189—199.

GRAUR AL., *Greşeli încăpăţînate*, **2**, p. 173—175.

MANOLIU MARIA, *Puncte de vedere asupra categoriei gramaticale*, **2**, p. 101—109.

ROSSETI AL., *Actualitatea* **Gramaticii** *de la Port-Royal*, **4**, p. 287—289.

GRAMATICĂ

AVRAM MIOARA, *Cu privire la definiţia complementului de agent şi a complementului sociativ*, **5**, p. 468—471.

COMBIESCU MARIANA, *Despre definirea diatezei în limba română*, **1**, p. 87—91.

DIACONESCU ION, *Observaţii cu privire la valoarea infinitivului în limba română*, **2**, p. 111—121.

DIMITRIU C., *Observaţii în legătură cu clasificarea verbelor româneşti în conjugări*, **4**, p. 291—301.

GRAUR AL., *Sufixe lexicale şi sufixe morfologice*, **5**, p. 463—464.

GUŢU-ROMALO VALERIA, *Despre clasificările morfologice*, **5**, p. 464—468.

PANĂ-DINDELEGAN GABRIELA, *Consideraţii pe marginea unor discuţii despre diateză*, **4**, p. 319—322.

TRANDAFIR GH., *Contribuţii la definirea complementului circumstanţial sociativ în limba română*, **2**, p. 175—177.

VOCABULAR

BUGEANU DAN, *Note etimologice şi lexicale* (Este **popor** un cuvînt împrumutat?), **1**, p. 51—57; **(Pondrav, ponevăţ, ponos)**, **2**, p. 129—130; **(Ponteriu, pont, pontar, ponudă)**, **3**, p. 206—209.

FILIPAŞCU AL., *Note etimologice şi lexicale* **(Tătarcă)**, **1**, p. 57—61; **(Goteă, got, goţa, gote, goaţe, gotean** etc.), **2**, p. 123—129.

FRĂŢILĂ V., *Note etimologice şi lexicale* **(Broc de vin; plut, plută, plutít,-ă; pluşti; plotoci, plotocít,-ă, plotoáca; gestri, ghişti; trómăna)**, **1**, p. 62—65.

GHEORGHIU DOMNICA, *În legătură cu terminologia culorilor din limba română*, **1**, p. 39—49.

GHEORGHIU MIRCEA, *Inovaţii şi formaţii noi în limba presei actuale*, **2**, p. 131—134.

GRAUR AL., *Note etimologice* **(Marmanziu, marmuzică, magmuză)**, **5**, p. 413.

IORDAN IORGU, *Note etimologice și lexicale* (**Catedratic, certifica, circumstanțiat, coresponda, dispersa, diurn, echivala, expune, intrinsec, literar, oral, problematic, sesiza, suficient, vizionar**), 3, p. 201—206.

MAREȘ LUCREȚIA, *Termeni pentru noțiunea de „febră" în limba română*, **1**, p. 25—37.

MĂRII I., *Note etimologice și lexicale* (**săgeac, săjac, frige, prefrige, frije, prefrije, țîlíndăr, a țîlindărí, erárăm, erásăm**), **3**, p. 213—215; (**Cervereu**), **6**, p. 517—519.

MLADENOV MAXIM SL. (Sofia), *Note etimologice și lexicale* (**Máche, máchea, máiche, meșcă, mișcă, otarác, minegóci, prîsnel**), **6**, p. 509—511.

NESTORESCU VIRGIL, *Note etimologice* (**Manércă, maníță, meclí, meléz, méșniță, mitilizíu**), **5**, p. 414—416.

PLETER TIBERIU, *Note etimologice* (**Grindei**), **4**, p. 303—306.

POGHIRC C., *Probleme actuale ale etimologiei românești*, **1**, p. 15—23.

POP GHEORGHE, *Cîteva considerații asupra terminologiei miniere din bazinul Baia-Borșa*, **5**, p. 405—411.

REGUȘ CORNELIU, *Note etimologice și lexicale* (**Opușină, cupă, șuvix, leșcă**), **6**, p. 516—517.

ROBCÍUC I., *Note etimologice și lexicale* (**Mozoli, zeberí**), **1**, p. 65; (**Maláncă, mieduníță, mircotí, mișárne, míșeniță, mizelníc**), **3**, p. 209—213; (**Báhur, barán, bastriúc, dráncă, foráităr, grálie, halabúdă, hreábăn, húră, japráșcă, máciuhă, merejí, mohoríș, nihódă, oboróg, pacuí, pampúșcă, papîndécă, pází, pisóc, rat, rost, sămăhoáncă, școadă, șpițác, ștrícă, șuh, vizóc, vîrstát, znac**), **6**, p. 511—516.

LEXICOLOGIE

REY ALAIN (Paris), *Aspecte ale structurii dicționarelor analogice* (cu referire la *Le petit Robert*), **2**, p. 135—140.

ONOMASTICĂ

DONAT ION, *Pentru un dicționar toponimic român*, **2**, p. 141—146.

DIALECTOLOGIE

PETRIȘOR MARIN, *Graiurile bufenilor din Banat*, I, **2**, p. 147—153; II, **3**, p. 217—227; III, **4**, p. 307—314.

RUSU VALERIU, *Arii lexicale în Oltenia. Termeni pentru „a ciupi"*, **4**, p. 315—317.

TEAHA TEOFIL, *Observații asupra interpretării faptelor de limbă de către subiectul vorbitor într-o anchetă dialectală*, **2**, p. 155—161.

VESCU, VICTOR *Influența românească asupra lexicului și sintaxei unui grai sîrbesc din Banat*, **6**, p. 521—526.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

BAHNER WERNER (R.D.G.-Berlin), *Limba română în concepția lui Friedrich Diez*, **1**, p. 3—10.

BUGEANU DAN, *Concepția lingvistică a lui Sextil Pușcariu*, **5**, p. 393—404.

RIZESCU I., *H. Tiktin și problemele de teorie a limbii*, **1**, p. 11—14.

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

IANCU VICTOR, *Palatalizarea consoanelor: definirea fenomenului și probleme de terminologie*, **3**, p. 229—239.

Ion Gheție, *Contribuții la istoria trecerii lui* **ea** *la* **e** (**leage**>**lege**). *Prezența lui* **ea** *în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea*, **6**, p. 501—508.

LIMBĂ LITERARĂ

Burducea-Lupu Elena, *Anticiparea — procedeu stilistic*, **1**, p. 67—74.

Close Elizabeth (Australia), *Neologismele în opera lui B. P. Mumuleanu*, I, **3**, p. 241—249.

Metea Alexandru, *Realizarea raportului consecutiv și valorile lui stilistice în opera lui Ion Creangă*, **5**, p. 433—438.

Ștefan Ion, *Terminologia unei noțiuni de prozodie*, **2**, p. 163—172.

Tohăneanu G. I., *Analiza stilistică a poemului arghezian* **Dacica**, **5**, p. 423—432.

Vlad Carmen, *Componenta folclorică în stilul povestirii lui Gala Galaction*, **5**, p. 417—422.

FILOLOGIE

Combiescu Mariana, *Psaltirea de la Mehadia*, **3**, p. 259—268.

Gheție Ion, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, **1**, p. 75—78.

Gheție Ion, *Maramureșul anilor 1500 — patrie a textelor rotacizante?*, **3**, p. 251—258.

Mareș Alexandru, **Evangheliarul din Petersburg**, *tipărirea unei mai vechi traduceri moldovenești?*, **1**, p. 85—87.

Mareș Alexandru, *Din nou despre psaltirea slavo-română din jurul anilor 1576 — 1577*, **3**, p. 269—270.

Mareș Alexandru, *Despre un presupus* **Liturghier** *slavon coresian și despre datarea unei cărți tipărite de Șerban Coresi*, **5**, p. 457—462.

Rizescu I., *Raportul dintre versiunea slavă și cea românească a* **Pravilei ritorului Lucaci** *(1581)*, **5**, p. 439—447.

Rizescu I., *Un zapis din secolul al XVI-lea?* **6**, p. 497—500.

Seche Luiza, *O lucrare puțin cunoscută a lui Aron Pumnul*, **1**, p. 79—83.

Teodorescu Mirela, *O copie ardeleană fragmentară a* **Psaltirii în versuri** *a mitropolitului Dosoftei*, **5**, p. 449—455.

N. A. Ursu, *Un manuscris necunoscut, din care a extras Eminescu mai multe „cîntece de lume"*, **6**, p. 485—495.

CRONICĂ

Carabulea E. și Vasiliu L., *Al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, **3**, p. 275—277.

* * * *Cu prilejul sărbătoririi profesorului Alf Lombard*, **6**, p. 527.

* * * *Teze de doctorat în filologie susținute în anii 1966—1967*, **3**, p. 271—275.

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

RECENZII

Bolocan Gh.: *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil I. Coteanu, București, Editura științifică, 1967 — **5**, p. 474—477.

Bolocan Gh.: *Русско-румынский словарь*, elaborat de N. G. Corlăteanu și E. M. Russev, ediția a II-a revăzută și adăugită, Moscova, Editura Советская Энциклопедия, 1967 — **6**, p. 534—536.

COTEANU I.: Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Fono-morfologie aromână, studiu de dialectololgie structurală*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 — **6**, p. 532—534.

GHEŢIE ION: *Palia de la Orăştie*. 1581—1582. Text—Facsimile—Indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, doctor în filologie, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968— **6**, p. 529—532.

MAROSI AL.: Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966 — **1**, p. 93—95.

NESTORESCU ANDREI: Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români*. Antologie, studiu introductiv, comentarii, glosar. Prefaţă de Perpessicius, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1966 — **2**, p. 179—182.

RADU GH.: Jacques Byck, *Studii şi articole, Pagini alese*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967 — **1**, p. 94—95.

RUSU VALERIU: *Cours de langue roumaine*. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers, Bucureşti, 1967 — **1**, p. 95—97.

RUSU VALERU: Cristea Sandu-Timoc, *Cîntece bătrîneşti şi doine*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967 — **2**, p. 183—184.

TEODORESCU MIRELA: Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967 — **3**, p. 279—281.

WALD L.: Giulio C. Lepschy, *La linguistica strutturale*, Torino, 1966 (traducere franceză, Paris, 1968) — **5**, p. 473—474.

NOTE BIBLIOGRAFICE

CRĂCIUN CORNELIU: Miron Pompiliu, *Literatură şi limbă populară. Versuri originale şi tălmăciri*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Vasile Netea, [Bucureşti] Editura pentru literatură, 1967 — **6**, p. 537.

G. — R. V.: *Probleme de lingvistică generală*, vol. V, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 — **2**, p. 186.

N. A.: Gheorghe Şincai, *Opere*. I. *Hronica românilor*. Tom I, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967 — **5**, p. 479.

N. A.: Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968 — **5**, p. 479—480.

P.I.: *Dicţionarul limbii române* (DLR), tom. VI, fasciculele 7—9, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 — **2**, p. 185.

P. I.: „Limbă şi literatură", nr. 13 şi 14, 1967, **3**, p. 283 — 284.

P. I.: *Probleme de gramatică şi stilistică în şcoala generală şi liceu*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1967 — **3**, p. 284.

Ş. F.: Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo şi Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967 — **2**, p. 185—186.

Cărţi şi reviste primite la redacţie, **3**, p. 285; **4**, p. 389; **5**, p. 481; **6**, p. 541.

Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 aprilie 1967 pînă la 1 aprilie 1968, **4**, p. 323—387.

IN MEMORIAM

IORDAN IORGU, Acad. Emil Petrovici 1899—1968, **6**, p. 539—540.

INDICE DE MATERII *

A

A urmat de *n* sau de *m* + consoană din latină trecut la *i* în română 174; grafii cu ~ dublu într-un zapis din sec. al XVI-lea 499.
ACORD 104.
ACTIV, diateza ~ă în română 87—88, 91.
AFRICATĂ, ~ele *ğ* şi *dz* în sec. al XVI-lea 233.
AGENT, complementul circumstanţial de ~ şi cel sociativ 468—471.
ALBANEZĂ, *th* din ~ corespunzător consoanelor *f* şi *s* româneşti 18; elemente comune cu ~a în română 18; cuvinte din ~ în română 41.
ANALIZĂ, ~a stilistică a poemului *Dacica* de Tudor Arghezi 423—432: lexicul 427—429, structura frazei 430—432.
ANALOGIE, H. Tiktin despre ~ 11.
ANTICIPARE, absenţa ~ii lui *i* în graiurile bufenilor din Banat 218; ~a ca procedeu stilistic 67—74: expresii cu *a fi* 71.
APOZIŢIE, ~ii acordate în caz într-un zapis din sec. al XVI-lea 499—500.
ARHAISM, ~ele la Gala Galaction 421.
ARMEANĂ, cuvinte din ~ în română 18.
AROMÂNĂ, fono-morfologia ~ei 532—533; cuvinte din latină în ~ 36.
ARTICOL, definiţie 106.
ARTICULAT, substantive ~e după prepoziţii într-un zapis din sec. al XVI-lea 500.
ASIMILARE, ~a lui *ă* la *e* în sec. al XVI-lea şi în *Psaltirea* de la Mehadia 262.
ASOCIAŢIE, ~a formală în traducere 195—196.
AUXILIAR, ~ul *a* invariabil la perfectul compus al indicativului, pers. 3 sg. şi pl. în graiul din Ciocheşina (R. S. F. Iugoslavia) 502.

Ă

Ă, opoziţia dintre ~ şi *e* semnalată de subiectul vorbitor într-o anchetă dialectală 160—161; ~ neaccentuat provenit din latină în graiurile bufenilor din Banat 217; ~ trecut la *e* în *Psaltirea* de la Mehadia 263; ~ protonic trecut la *a* în sec. al XVI-lea 254.

B

BARBARISM 175.
BIBLIOGRAFIE, ~a lucrărilor de lingvistică apărute în ţara noastră de la 1 aprilie 1967 pînă la 1 aprilie 1968 323—387.
BILINGVISM, ~ul şi traducerea 198; ~ul dialectal la bufenii din Banat 149—151.
BULGARĂ, cuvinte formate cu suf. *-ka* în ~ 125; cuvinte formate prin contaminare în ~ 509; cuvinte din tracă în ~ 510; cuvinte din ~ în maghiară 511 şi în română 41, 125—126, 130, 209, 218, 414—416, 509—511.

* Cifrele trimit la paginaţia în continuare a revistei; corespondenţa acestei paginaţii cu numerele este următoarea: p. 1-98 = nr. 1, 99-186 = nr. 2, 187-286 = nr. 3, 287-388 = = nr. 4, 389-482 = nr. 5, 483-546 = nr. 6.

C

C urmat de *l* netrecut la *k'* în elementele slave vechi din română 20; epenteza lui ~ în graiurile bufenilor din Banat 225.

CATEGORIE gramaticală 101—109; cuvîntul — unitate de bază a ~ei gramaticale 101; planul conţinutului 102; ~a gramaticală ca ansamblu de morfeme 102, de cuvinte (variante) 102—103, de seme 103; ~ii semice 104.

CEHĂ, cuvinte din ~ în română 129—130.

CHIRILIC, grafia ~ă într-o copie ardeleană a *Psaltirii* lui Dosoftei 451—454: ѧ 451, ѥ, ѣ, ѧ 451—452, ѕ, ѕ 452—453, ѱ, ѯ 453, ѵ, ж 453—454, ѫ, ъ, ь 454.

CLASIFICARE, ~a morfologică 464—468; ~a verbului românesc în conjugări 291—301, 467—468: tradiţională 291, 295—296, 299—300, după Alf Lombard 292, 296, 299—300, după Gr. C. Moisil 292, 296—297, 299—300, după Valeria Guţu-Romalo, 293, 297—300.

COMPARAŢIE, ~a la Gala Galaction 472.

COMPLEMENT, ~ul circumstanţial de agent 468—469: determinînd un adjectiv în *-bil* sau un supin 469; ~ul circumstanţial sociativ 175—177, 468—471: definiţie 176, 469—470, determinînd adjective 469—470 şi verbe 176—177, însoţind alte ~e 470.

COMPONENTĂ, ~a folclorică în stilul povestirilor lui Gala Galaction 417—422; arhaisme 421, comparaţii 422, cuvinte, expresii şi fonetisme regionale 420, limbă vorbită 419—420, repetiţie 421.

COMPUNERE, cuvinte formate cu elementele de ~ *de-* 134 şi *mini-* 132—133 în română.

CONCEPŢIE, ~a lingvistică a lui Sextil Puşcariu 393—404: elementul social 397 şi cel psihologic 398—400, etnolingvistica 396, geografia lingvistică 394, legile fonetice 395, neologismele 397—398, sistemul limbii 401; ~a lingvistică a lui H. Tiktin 11—15: analogia 11, legile fonetice 11 şi legile naturii 12, caracterul istoric şi social al limbii 12, neologismele 13, cuvînt şi noţiune 13—14.

CONECTARE 105.

CONECTIV, ansamblul elementelor ~e 104.

CONGRES, cel de-al XII-lea ~ internaţional de lingvistică şi filologie romanică, Bucureşti, 15—20 aprilie, 1968 275—277.

CONJUGARE, clasificarea verbelor româneşti în ~i 291—301, 464—468: definiţia ~ii 291, 294, clasificarea tradiţională 291, 295—296, 299—300, a lui Alf Lombard 292, 296, 299—300, a lui Gr. C. Moisil 292, 296—297, 299—300 şi a Valeriei Guţu-Romalo 293, 297—300.

CONJUNCTIV, concurenţa ~ului cu infinitivul scurt în română 118.

CONJUNCŢIE, ~ ii consecutive la Ion Creangă 434—435.

CONSECUTIV, raportul ~ în limba lui Ion Creangă 433—438: conjuncţiile 434—435.

CONSOANĂ, ~a *ĉ* trecută la *ś* în graiurile bufenilor din Banat 310 şi în graiul românesc din Ciocheşina (R. S. F. Iugoslavia) 506; ~a *d'* trecută la *ǵ* în graiurile bufenilor din Banat 151; ~a *ǵ* provenită din *į* lat. urmat de *o*, *u* accentuaţi în *Psaltirea* de la Mehadia 262; ~a *ǵ* trecută la *ǵ* în subdialectul crişean 64 sau la *ź* în graiurile bufenilor din Banat 310 şi în graiul românesc din Ciocheşina (R. S. F. Iugoslavia) 506; ~a *ń* trecută la *į* în graiurile bufenilor din Banat 152; ~ a *t'* trecută la *ć* în graiurile bufenilor din Banat 151; ~ dulce 230, moale 230, 234—235, muiată 235, palatală şi palatalizată 234, tare 230.

CONTAMINARE, cuvinte formate prin ~ în bulgară 509 şi în română 63, 207.

CONTINUITATE, ~a românei după Fr. Diez 6.

CONTRA-REJET 115.

CURS de limba română pentru studenţii străini 95—97.

CUVÎNT şi noţiune după H. Tiktin 13—14; ~ul ca unitate de bază a gramaticii 101.

D

D palatalizat în graiurile bufenilor din Banat 221, trecut la *đ* în graiurile oltenești din nord şi în graiurile bufenilor din Banat 151, 310.

DIALECTOLOGIE structurală 474—477.

DIATEZĂ 87—91, 319—322: definire în gramaticile românești 87—89, activă 87—88, 91, reflexivă 87—88, 91, reflexiv impersonal 88, 91 și dinamic 88, 91, pasivul 87—88, 90—91.
DIEZARE, ~a consoanelor 232.
DICȚIONAR, ~e **unilingve**: ~e analogice, cu referire la ~ul *Le petit Robert* 135—140: analogiile 138, datările 140, exemplificările 138—139, unitatea lexicală 136—137; ~*ul limbii române* (DLR), fasciculele 7—9 185; ~*ul toponimic românesc* 141—146: chestionarul 144—145, principiile 142—143, zonele 145—146; ~e **bilingve**: ~ *rus-român* de N. G. Corlăteanu și E. M. Rusev, Moscova, 1967 534—536: definiții 536, verbe de mișcare perechi 535.
DIFTONG, ~ul *ea* trecut la *a* în *Psaltirea* de la Mehadia 261—262, în graiurile bufenilor din Banat 220—221, la *e* 501—508 în *Psaltirea* de la Mehadia 261, în graiurile bufenilor din Banat 220, la *ia* în graiurile bufenilor din Banat 221; ~ul *oa* trecut la *o* în sec. al XVI-lea 254, la *ua* în graiurile bufenilor din Banat 218.
DISTRIBUȚIE, ~a infinitivului cumparată cu aceea a conjunctivului 118.
DOCUMENT, ~e vechi necunoscute: un zapis din sec. al XVI-lea 497—500.

E

E primar provenit din *ę*, *e* latinești în graiurile bufenilor din Banat 221; ~ primar păstrat după *b* în graiurile bufenilor din Banat 218; ~ trecut la *ă* în *Evangheliarul* de la Petersburg 86, în *Psaltirea* de la Mehadia 262 și în graiurile bufenilor din Banat 221; ~ trecut la *i* într-un zapis din sec. al XVI-lea 499.
EDIȚIE, ~a *Paliei de la Orăștie* (*1581—1582*) de Viorica Pamfil (1968) 529—532; ~a Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* de Liviu Onu (1967) 279—281: textul 280—281, transcrierea 281; ~a *Cîntece bătrînești și doine* de Cristea Sandu-Timoc (1968) 183—184: transcrierea fonetică 183—184, redactarea glosarelor 184.
ELEMENT, cuvinte formate cu ~ele de compunere *de-* 134 și *mini-* 132—133 în română.
ENGLEZĂ, cuvinte din franceză în ~ 44; cuvinte din ~ în română 131—132.
EPENTEZĂ, ~a lui *-că(c)-* în graiurile bufenilor din Banat 225; ~a lui *-r-* în elementele latinești ale limbii române 64.
ETIMOLOGIE, probleme actuale ale ~i românești 15—23: substratul 16, elementul moștenit 16—17, autohton dacic 17—18, comun cu albaneza 18, nelatin 19—20, grec, maghiar 20, vechi slav 19—20, turcesc 21, neologic 21—22; cuvinte formate prin ~ populară în română 202; ~ii din latină în aromână 36; ~ii din turcă în bulgară 510; ~ii din franceză în engleză 44; ~ ii din bulgară în maghiară 511; ~ii din latină în meglenoromână 36; ~ii din albaneză 41, armeană 18, bulgară 41, 125—126, 130, 209, 218, 414—416, 509—511, cehă 129—130, engleză 131—132, franceză 22, 41—42, 44—45, 131—134, 163—172, 203, 249, germană 8, 35, 134, 215, 514—515, 517, greacă, 21, 41, 247—249, 413—414, italiană, 22, 51—52, 202, 249, latină 12, 16—17, 21—22, 34, 41, 51, 61—62, 64, 115, 125, 160, 192, 215, 315, maghiară 8, 19, 60, 93—94, 127, 207, 517, 519, polonă 211, 414, rusă 22, 211—212, 414, 511, săsească 62, sîrbo-croată 8, 19, 41, 63, 213—214, 315, 415, 516, slavă veche 16, 18—19, 41, 125, 127, 130, 285, 303—304, 513, spaniolă 132, tracă 21, turcă 41—42, 415—416, 510, ucraineană 65, 125, 129, 210—213, 414, 511—517 în română; ~ii din română în sîrbo-croată 19, 521—522, în slavă veche 19 și ucraineană 129.
ETNOLINGVISTICĂ, ~a după Sextil Pușcariu 396.
EVANGHELIAR, ~*ul de la Petersburg* 85—86.
EXPRESIE, ~ii cu *a fi* 71.

F

F românesc corespunzînd albanezului *th* 18.
FLECTIV, ~ul verbal 293.
FONETISM, ~e regionale la Gala Galaction 420.

FONO-MORFOLOGIE, accepţie 533; ~a aromânei 532—534.

FORMULĂ, ~e de introducere într-un zapis din sec. al XVI-lea 500.

FRANCEZĂ, cuvinte din ~ în engleză 44 şi în română 22, 41—42, 44—45, 131—134, 163—172, 203, 249.

FRAZĂ, structura ~ei în poemul *Dacica* de Tudor Arghezi 430—432.

G

GENITIV format din prepoziţie + *a* + substantiv într-un zapis din sec. al XVI-lea 500.

GEOGRAFIE, ~a lingvistică după Sextil Puşcariu 394.

GERMANĂ, cuvinte din ~ în română 8, 35, 134, 265, 512, 514—515, 517.

GERMANIC, elementul ~ în română după Fr. Diez 7.

GRAFIE, ~ii duble într-o copie ardelenească a *Psaltirii* lui Dosoftei 451—454.

GRAI, ~ul bufenilor din Banat 147—153, 217—227, 307—314: istoric 147—148, baza dialectală 150—151, particularităţi fonetice 150—153, 217—227 comune cu graiurile dacoromâne din vest 307—310, din Banat 310—312 şi din Oltenia 312—314; ~ul românesc din Ciocheşina (R. S. F. Iugoslavia) 502—506; influenţa limbii române asupra lexicului şi sintaxei unui ~ sîrbesc din Banat 521—526.

GRAMATICĂ, ~a *de la Port-Royal* 287—289: logica şi ~ 287—288, ~a generativă 289.

GREACĂ, cuvinte din ~ în română 21, 41, 247—249, 413—414.

GREC, elementul ~ în română 21.

H

H protetic în graiurile bufenilor din Banat 225.

I

I neaccentuat latinesc păstrat în graiurile bufenilor din Banat 218; lipsa anticipării lui ~ în graiurile bufenilor din Banat 218; ~ trecut la *ĭ* în *Psaltirea* de la Mehadia 262 şi în graiurile bufenilor din Banat 221; ~ în loc de *ĭ* în graiurile bufenilor din Banat 225—226.

IMPERFECT, tipul de ~ *eu făcea* în sec. al XVI-lea 254; tipul de ~ *erarăm, erasăm* 215.

INFINITIV, valorile ~ului scurt în română 111—121: predicativitate 112—113, timpul 113, diateză 112—113, persoană şi număr 113—114, determinări verbale 114, concurenţa cu conjunctivul 118, valoarea de regent 120.

INFLUENŢĂ, ~a română asupra lexicului şi sintaxei unui grai sîrbesc din Banat 521—526: lexic 522—523: calcuri 523, sintaxă 523—525: acuzativ cu funcţie de locativ 523, pronume personal accentuat şi neaccentuat 524, prezent şi viitor la verbe perfective 525.

INGAMBAMENT, definiţie 163—164.

INTERPRETARE, ~a faptelor de limbă de către subiectul vorbitor într-o anchetă dialectală 155—161: metalimbaj 155—156, forme hipercorecte 158—159, cuvinte vechi şi cuvinte noi 158.

ITALIANĂ, cuvinte din ~ în română, 22, 51—52, 202, 249.

ITERAŢIE, 105, 107.

IZOTOPIE, ~a discursului la J. Greimas 104.

Î

Î trecut la *i* în graiurile bufenilor din Banat 225—226 şi la *u* în sec. al XVI-lea şi în *Psaltirea* de la Mehadia 262.

ÎMPRUMUT lexical în română, vezi ETIMOLOGIE.

L

L vocalic rotacizat în elementul nelatin 174, slav 20 şi în cuvîntul *popor* 55—56 din română ; ~ palatalizat în graiurile bufenilor din Banat 221.
LATIN, elementul ~ 16—17 specific în română 7.
LATINĂ, ~a populară, vulgară 173—174; cuvinte din ~ în aromână, meglenoromână 36 şi în română 12, 16—17, 21—22, 34, 41, 51, 61—62, 64, 115, 125, 160, 192, 225, 315.
LEGE, ~ile fonetice la S. Puşcariu 395 şi H. Tiktin 12 şi ~ile naturii la H. Tiktin 12.
LEXIC, ~ul autohton, dacic 17—18, comun cu albaneza 18, nelatin, vechi slav 19—20, maghiar 20 în română ; ~ul poemului *Dacica* de Tudor Arghezi 427—429.
LICHIDĂ, metateza ~elor în elementul vechi slav din română 20.
LIMBĂ, H. Tiktin şi problemele de teorie a ~ii 11—14 : caracter istoric şi social 12, analogia 11, legile fonetice 11 şi legile naturii 12, cuvînt şi noţiune 13—14, împrumuturile 13; **~à română literară** : 95, 418; *~a scriitorului* : Tudor Arghezi : analiză stilistică a poemului *Dacica* 423—432; Ion Creangă : raportul consecutiv 433—438; Gala Galaction : componenta folclorică a stilului 417—422 ; Barbu Paris Mumuleanu : neologismele 244—247.
LINGVISTICĂ structurală 472—474.
LITURGHIER, un presupus ~ slavon coresian 457—462.
LOCUŢIUNE, ~ i prepoziţionale cu valoare de conjuncţie 116—117.

M

M urmat de *n* din latină conservat în graiurile bufenilor din Banat 218.
MAGHIAR, elementul ~ în română 20.
MAGHIARĂ, cuvinte din bulgară în ~ 511 ; cuvinte din ~ în română 8, 19, 60, 93—94, 117, 207, 517, 519.
MANUSCRIS necunoscut din care a extras Mihail Eminescu mai multe *Cîntece de lume* 485—495.
MEGLENOROMÂNĂ, cuvinte din latină în ~ 36.
METALIMBAJ 155—156.
METATEZĂ, ~a lichidelor în elementele vechi slave din română 20.
MORFEM, ~ul în glosematică 102 ; sinonimele şi ~ul 107.
MUIERE, ~a consoanelor 230—232.

N

N, rotacizarea lui ~ în sec. al XVI-lea 253 ; disimilarea lui ~ în graiurile bufenilor din Banat 218; ~ muiat în sec. al XVI-lea 253 şi în graiurile bufenilor din Banat 221.
NEOLOGISM, ~ele în limbă după S. Puşcariu 397—398 şi H. Tiktin 13; ~ele la B. Paris Mumuleanu 244—247 şi în poemul *Dacica* de Tudor Arghezi 429.
NOŢIUNE, cuvînt şi ~ după H. Tiktin 13—14.

O

O accentuat latin trecut la *ŭ* în română 62.
OMOFONIE, ~a ca sursă de greşeli în traducerea din spaniolă în română 189.
OPOZIŢIE, ~a *ă-e* în cuvintele vechi slave 160—161.

P

PALATALIZARE, ~a consoanelor 229—239 : consoană moale 230, 234—235, palatală 235, palatalizată 234, tare 230 ; ~ fonologică 232, intranzitivă 238, mutativă 232, tranzitivă 238, caracter acustic şi fiziologic 232 ; ~a sonantelor şi a dentalelor în graiurile bufenilor din Banat 221—224.
PALIE, *~a de la Orăştie* (1581—1582), ediţie de Viorica Pamfil (1968) 529—532.

PAROFON, cuvinte ~e 191.
PASIV, diateza ~ă în română 87—88, 90—91.
PERSOANĂ, categoria ~ei la infinitivul scurt 113—114.
PLEREM, ~ul în glosematică 102.
PLURAL, influenţa ~ului asupra singularului la substantive şi adjective 94.
POLONEZĂ, cuvinte din ~ în română 211, 414.
POPULAR, expresii, cuvinte, fonetisme ~e la Galaction 420.
POSTVERBAL, ~e în română 134.
PRAVILĂ, ~ *a* ritorului Lucaci (1581): raportul dintre versiunea slavă şi cea românească 439—447.
PREFIX, cuvinte formate cu ~ele *con-*, *des-* 67, *pre-* 67—68, 442 în română; cuvinte formate cu ~ele пра-, прѣ- în slavă veche 442.
PREPOZIŢIE, ~ii cu valoare de conjuncţii 116—117; ~a *a* la infinitivul scurt 115—117.
PRONUME, categoria gramaticală a ~lui 105.
PSALTIRE, o copie ardeleană fragmentară a ~*ii în versuri* a mitropolitului Dosoftei 449—455: grafia 451—454; ~*a* de la Mehadia 259—268: datare 260—261, localizare, particularităţi fonetice 261—262 şi morfologice 263; ~ slavo-română din jurul anilor 1576—1577 269—270.

R

R lung (vibrant) în sec. al XVI-lea 253; epenteza lui ~ în cuvintele latineşti din română 64.
RADICAL, ~ul verbului 293.
RAPORT, ~ul consecutiv la Ion Creangă 435—438.
REFLEXIV, diateza ~ă în română 87—88, 91: ~ dinamic, impersonal 88, 91.
REGIONAL, cuvinte, expresii şi fonetisme ~e la Gala Galaction 420.
REJET 164.
REPETIŢIE, ~a la Gala Galaction 421.
ROMANITATE, ~a limbii române după Fr. Diez 4.
ROMÂNĂ, limba ~ în concepţia lui Fr. Diez 3—10: cuvinte moştenite 4, substrat 5, continuitate 6, element latin specific 7, germanic 7—8, slav 8; limba ~ literară vezi LIMBĂ; cuvinte din diferite limbi în ~ vezi ETIMOLOGIE; cuvinte din ~ în sîrbo-croată 19, 521—522, slavă veche 19 şi ucraineană 129; influenţa ~ei asupra lexicului şi sintaxei unui grai sîrbesc din Banat 521—526.
ROTACIZARE, ~a lui *-n-* în sec. al XVI-lea 253.
ROTACIZAT, texte ~e din Maramureşul anului 1500 251—258.
RUSĂ, cuvinte din ~ în română 22, 211—212, 414, 511.

S

S românesc corespunzător alb. *th* 225; *ş* trecut la ~ în graiurile din nord-vestul Olteniei 161.
SĂSEASCĂ, cuvinte din ~ în română 62.
SEM 103—104 iterativ şi neiterativ 108.
SEMIC, categorie ~ă 104.
SEMIPALATALIZARE 234.
SEMN lingvistic 194—195.
SINGULAR, influenţa pluralului asupra ~ului la substantivele şi adjectivele româneşti 94.
SINONIM, ~ele şi morfemele gramaticale 107.
SISTEM, ~ul limbii după S. Puşcariu 401.
SÎRBO-CROATĂ, cuvinte din română în ~ 19, 521—522; cuvinte din ~ în română 9, 19, 41, 63, 213—214, 315, 415, 516.
SLAV, raportul dintre versiunea ~ă şi cea românească a *Pravilei* ritorului Lucaci (1581) 431—447; elementul vechi ~ în română 19—20.
SLAVĂ, prefixele пра-, прѣ- în ~ veche 442; cuvinte din română în ~ veche 19; cuvinte din ~ veche în română 16, 18—19, 41, 125, 127, 139, 225, 303—304, 513.
SOCIATIV, complementul circumstanţial ~ 175—177, 468—471: definiţie 176.
SPANIOLĂ, cuvinte din ~ în română 132.
STILISTIC, anticiparea ca procedeu ~ 67—74; analiza ~ă a poemului *Dacica* de

Tudor Arghezi 423—432 : lexicul 427—429, structura frazei 430—432.
STILISTICĂ structurală 474—477.
STRUCTURAL, dialectologie 474—477, lingvistică 473—474 şi stilistică 474—477 ~.
SUBIECT, ~ul infinitivului scurt predicativ 119—120; interpretarea faptelor de limbă de către ~ul vorbitor în anchete dialectale 155—161.
SUBSTANTIV, ~e articulate după prepoziţii într-un zapis din sec. al XVI-lea 500.
SUBSTRAT, ~ul după Fr. Diez 5 şi S. Puşcariu 396 în lexicul limbii române 16—18.
SUFIX, cuvinte formate cu ~ ul *-ka* în bulgară 125; cuvinte formate cu ~ele *-a* 463, *-arisi* 248—249, *-ariu* 206—207, *-ă* 463, *-ăreţ* 469, *-ărie* 28, *-ăt* 463, *-ătură* 34, *-bil* 469, *-eală* 35, *-eanul* 445, *-elnic* 213, *-eriu* 206—207, *-escul* 445, *-eţ* 130, *-icesc* 248, *-ier* 133, *-ime* 28, 33, *-isi* 248—249, *-iţă* 212, *-iu* 41, 45—48, *-iza* 134, *-oare* 34, *-oci* 63, *-tor* 17, 469, *-ţiune* 22, *-uci* 63, *-ui* 420, *-ură* 32 în română; ~e lexicale 463—464, flexionare 291—300 şi gramaticale 291, 297, 463—464.
SUPRAPUNERE, grafie cu ~ cu două caturi într-un zapis din sec. al XVI-lea 499.

Ş

Ş trecut la *s* 64, 161.

T

T palatalizat trecut la *ć* 151, 310; ~ palatal 221 şi epenteza lui ~ 225 în graiurile bufenilor din Banat.
TEORIE, H. Tiktin şi problemele de ~ a limbii 11—14: caracter istoric şi social 12, analogia 11, legile fonetice 11 şi legile naturii 12, cuvînt şi noţiune 13—14, împrumuturile 13; ~a traducerii 189—190.
TERMINOLOGIE, ~a gradelor de rudenie în *Pravila* ritorului Lucaci (1581) 444—445; ~a culorilor în română 39—49: element latin moştenit, cuvinte formate pe teren românesc cu elemente latineşti, slave, greceşti, turceşti 41, element francez 41—42, element popular 45 şi regional 46; ~a unei noţiuni de prozodie: ingambamentul 163—173: definiţie 163—164; ~a minieră în Baia Borşa 405—411: neologisme 407—411.
TEXT, ~ele slavo-române cu traducere interlineară din sec. XVI-XVII 75—78; patria ~elor rotacizante 251—258.
TEZĂ, ~ e de doctorat susţinute în 1966—1967, 271—274.
TIMP, ~urile infinitivului 113.
TOPONIMIC, dicţionarul ~ român 141—146: principii 142—143, chestionar 144—145, zone 145—146.
TRACĂ, cuvinte din ~ în română 21.
TRANSCRIERE, ~a *Paliei de la Orăştie* (1581—1582) de către Viorica Pamfil 531.
TRADUCERE, teoria ~ii 189—190, definiţie 195.
TURC, elementul ~ în română 21.
TURCĂ, cuvinte din ~ în bulgară 510 şi în română 41—42, 413, 415—416, 510.

U

U final în sec. al XVI-lea 253; ~ nesincopat în cuvîntul *popor* 55; ~ trecut la *o* în cuvîntul *popor* 55; ~ provenit din *o* latin neaccentuat în graiurile bufenilor din Banat 218.
UCRAINEANĂ, cuvinte din română în ~ 129; cuvinte din ~ în română 65, 125, 129, 210—213, 414, 511—517.

V

VERB, clasificarea morfologică a ~elor româneşti 291—301, 467—468: tradiţională 291, 295—296, 299—300, după Alf Lombard 292, 296, 299—300, după Gr. C. Moisil 292, 296—297, 299—300 şi după Valeria Guţu-Romalo 293, 297—300; ~e tranzitive 87—88; ~ e de mişcare perechi în *Dicţionarul rus-român* al lui N. G. Corlăteanu şi E. M. Rusev (Moscova, 1967) 535.

Z

ZAPIS românesc necunoscut din sec. al XVI-lea 497—500: grafie 499, particularităţi fonetice 499 şi gramaticale 499—500.

INDICE DE AUTORI *

A

Adamescu, Gh. 16, 35—36, 51—53, 62—63, 65, 206, 210—211
Adelung 4, 5
Ahmanova, O. S. 233
Alain 39
Alexandrescu, Sorin 171, [479—480]
Alexi, Ioan 9
Alexi, Teohar 35, 207
Alexici, G. 93
Alth, A. 405
Alvar, Manuel 275—276
André, Jacques 39—40
Andreicin, L. 130, 304
Anghel, Dimitrie 182
Anineanu, M. 242
Antonescu, G. M. 207
Archirie 529
Arghezi, Tudor 180, 182, [421—432]
Aristotel 288
Arnauld, Antoine 288
Arvinte, V. 516—517
Asachi, Gh. 80, 181
Avram, preotul 450—455
Avram, Andrei [186], 232—234, 257, [474—475], 501, 507—508, 531
Avram, Mioara **469—471**

B

Badîa-Margarit, A. 275, 277
Bahner, Werner **3—10**
Balasz, L. 20
Bally, Charles 397
Barbu, Eugen 179
Barbu, Ion 182
Barcianu-Pop, Sab. 206
Barić, H. 18
Bariţiu, Gh. 94, 181
Bartoli, M. G. 35, 395
Băcescu, M. 57—59, 123
Bărbulescu, I. 255
Belić, A. 524
Benea, I. 62—63
Beniuc, Mihai 179
Bereceşu, Sorina [95—97]
Berici, B. 521
Berneker, E. 213
Bernštein, S. B. 305, 514
Bianu, Ioan 79, 81, 449, 454, 499
Bidu, A. 103, 109
Bistriţeanu, Al. 6
Bîrlea, Ovidiu 417, 419, 421
Blaga, Lucian 182
Blazewicz, Theoktist 9
Blohina, L. P. 231
Bloomfield, L. 473
Blücher, Gebhard 457, 461
Bobb, Ioan 53, 207
Bogdan, Damian 52
Bogdan, Ion 52
Bogrea, Vasile 124—125, 129, 283
Boileau 165
Boll, M. 39
Bolocan, Gh. **474—477, 534—536**
Bologa, Valeriu L. 35
Bopp, Fr. 4
Borcilă, M. 149—150
Bordeianu, M. 516—517
Borza, Al. 54
Bouasse, H. 39
Bourciez, Ed. 234—235
Boutière, Jean 436
Brancovici, G. 452
Bratu, Savin 283
Brătulescu, Monica 419
Bréal, Michel 397
Brekle, Herbert E. 287—288
Briquet, C. M. 255—256, 499
Brîncuş, Gr. 18, 40, 149—150, 242—244, 283, 308
Bröndal, Viggo 198—199, 473
Brugmann, K. 11
Brunot, Ferdinand 399—400

* Cifrele tipărite cu caractere **aldine** drepte indică autori de articole publicate în revistă în anul 1968; cifrele puse în paranteze drepte indică autori recenzaţi sau discutaţi în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autori citaţi.

Budagov, R. A. 233, 275
Budai-Deleanu, Ion 507
Bugeanu, Dan **51—57, 129—130, 206—209, 393—404**
Bühler, Karl 399—400
Bulgăr, Gh. [179—182], 284, 519
Buracu, Coriolan 259
Burducea-Lupu, Elena **67—74**
Burduhos, Grigore 284
Burger, A. 235
Buță, Gh. 284
Buzilă, St. 123
Byck, Jacques [94—95], 109, 165, 170, 175, 215, 253, 259, 262, 517—519

C

Cabicar, Kriz 61
Cancel, P. 303
Candrea, I. A. 16, 35—36, 51—53, 55—56, 62—63, 65, 147, 150, 206, 210—211, 251—257, 260, 264, 266—268, 283, 315, 515
Capidan, Th. 35, 283
Carabulea, E. **275—277**
Caracaș, R. 449
Caracostea, D. 170
Caragiu-Marioțeanu, Matilda [95—97], 112, 147, 272, 469, [532—534]
Cardaș, Gh. 280
Carry, E. 189
Cartojan, N. 183, 254, 449, 454, 530
Catford, J, C. 189
Cazacu, B. 29, [95—97], 151, 232, 254, 271—273, 275, 419, 438, 501
Călinescu, G. 180, 182, 437
Chauvineau, J. 288
Chevreul, E. 39
Chilim, Const. 284
Chiosa, Clara [95—97]
Chomsky, Noam 103—104, 108—109, 287—289, 474
Cihac, A. de 33, 35, 51, 283
Cihac, J. C. 123
Ciobanu, Elena 32
Ciobanu, Șt. 75—78, 261, 263, 267, 446—447
Cioculescu, Șerban 170, 400
Cipariu, Timotei 13, 82, 165, 180, 283
Clemens, Andreas 9
Close, Elisabeth **241—249**
Cohen, J. 43
Cohen, Marcel 140
Coja, I. Z. [186]
Combiescu, Mariana **87—91, 259—268,** [319—322]
Conea, I. 124
Constantinescu, Pompiliu 180
Contini, C. 275
Copceag, Dumitru **189—199,** 231—232
Corbea, Teodor 22
Coresi 457—462
Coresi, Șerban [457—462], 529
Corlăteanu, N. G. [534—536]
Cornea, Paul 170
Coseriu, Eugenio 103, 109, 288
Cosmescu, C. 183
Costin, L. 130
Coșbuc, A. 60, 180
Coteanu, Ion 30, 36, 151, [186], 271—272, 308, 310, 315, [474—477], **532—534**
Cottez, H. 140
Courtenay, Baudouin T. de 402
Crăciun, Corneliu **537**
Creangă, Ion 182, [434—438]
Čukalov, S. 209

D

Dal', V. 65
Damé, Frédéric 39
Davie, Alexandrina 283
Dănăilă, I. **323—387**
Delbouille, M. 275
Dedekind, A. 39
Dementiev, G. P. 127
Demény, L. 52, 85
Densusianu, Aron 130
Densusianu, Ovid 34, 51—52, 55—56, 217—218, 220, 224—225, 234—235, 253—254, 262—263, 283, 311, 317, 452, 500, 531
Deroequigny, J. 194
Descoeudres, A. 39
Detschew, D. 18
Diaconescu, Ion **111—121**
Diaconescu, Paula 102—103, 109, 321, 467, 469

Diaconovici, C. 149, 152
Diculescu, C. C. 125
Diefenbach, L. 7
Diez, Friedrich [3—10]
Dimitrakos, G. 21
Dimitrescu, Florica 33, 73, [94—95]
Dimitriu, C. 291—301, [465—468]
Dobrogeanu-Gherea, C. 180
Docan, N. 461
Domokos, S. 93
Donat, Ion 141—146
Donzé, Roland 288
Dornseiff, F. 49
Dourgnon, J. 39
Dräger, W. 257
Dragomir, S. 124
Dragomirescu, Gh. N. 163, 169
Drăganu, N. 61, 175, 255, 263, 283, 413, 435, 519, 530
Drimba, Vl. 20—21, 253—254
Dron, Virgil 284
Ducrot, O. 288
Dumistrăcel, Stelian [214—215]
Dumitrașcu, P. 274
Dzendzelivski, I. O. 303

E

Eckhardt, Sandor 53
Edelstein, Frieda 274
Edmond, S. 36
Elian, Alexandru 485—486, 492
Eminescu, Mihai 179, 182, [485—495]
Engel, Johann Christian von 6, 81
Erbiceanu, C. 241
Ernout, A. 53, 62
Escudero, Gregorio 191
Ewald, A. 39

F

Façon, Nina 273
Fant, C. G. M. 232
Fedorov, A. V. 189, 199
Felix, Jiří 293, 467
Filipașcu, Al. 75—61, 123—129
Firth, J. R. 189, 473
Fischer, I. 273
Fiterman, A. M. 194
Flora, R. 149
Florea, popa 454
Fodor, Jerry A. 103—104, 109, 289
Frank, L. 39
Frățilă, V. 62—65
Fugaru, Florea [479]

G

Gabrian, V. 405
Galaction, Gala [417—422]
Gáldi, L. 93, 206, 248—249
Gardette, P. 275
Gaster, Mozes 254, 485
Găluşcă, C. 76, 445—446
Gămulescu, Dorin [213—214]
Gebauer, J. 304
Georgiev, Vl. 18, 509.
Geraklitov 499
Gerov, N. 304, 414—416, 509
Gheorghievici, M. 283
Gheorghiu, Domnica 39—49
Gheorghiu, Mircea 131—134
Gheție, Ion 75—78, 85—86, 180, **251—258**, 261—263, 267, 273, 310, 433, 446, 452—454, **501—508**
Ghibănescu, Gh. 263—266, 268
Ghițu, G. 232, 253
Gilliéron, Jules 36, 394, 475
Giuglea, G. 39, 59, 183
Giurescu, C. 280
Giurescu, Const. C. 306
Gîlcescu, T. 148, 217—218, 220—222, 224—225, 308, 311
Gladkov, N. A. 127
Gociman, A. 124
Goethe 163
Goga, Nicolae 274
Goga, O. 182
Golopenția, Ștefania 284
Golopenția-Eretescu, Sanda [186], 420
Gorov, G. 510
Gougenheim, G. 109
Gradea, Pia 149

Grammont, Maurice 163—166, 168, 172, 235
Grandgent, C. H. 237
Graur, Al. 12, 17, 21—23, 32, 37, 67, 73—74, 94—95, 101, 109, 132, **173—175**, [186], 233, 235, 239, 271, 273, 283, 284, **413**, **463—464**, 469, 522
Grecu, Al. vezi **Panaitescu, P. P.** 439
Greenberg, J. 288
Gregorian, M. C. 148, 217—218, 220—222, 224—225, 308, 311, 313
Greimas, J. 104, 109
Grimm 4
Grunig, Blanche 289
Guțu-Romalo, Valeria 90—91, [95—97], 101, 106, 109, 115, 118, [185—186], **186**, 271, 293—294, 297—301, 322, **464—468**

H

Halici, M. junior 530
Halici, M. senior 531
Halliday, M. A. K. 473
Haneș, Gheorghina 40
Haneș, Petre V. 33
Harris, Zellig S. 109, 287
Hasdeu, Bogdan Petriceicu 12, 17, 19, 22, 33, 77, 148, 180, 185, 283, 530
Haudricourt, A. G. 237
Heliade-Rădulescu, Ion 163, 165—168, 181, 241, 243—244
Hectai 530
Henne, G. 39
Herce, Ștefan 529
Hervay, Ferenc 460, 530
Hjelmslev, Louis 102, 103, 109, 191, 199, 402
Holiolčev, Hr. 510
Homorodean, Mircea 407
Hrinčenko, B. D. 211, 303, 511—516
Humboldt, W. von 287
Hurmuzachi 269—270

I

Ianeu, Victor **229—239**, 274
Ibrăileanu, G. 180
Iliescu, Maria 273
Illič-Svitič, V. M. 514
Ionașcu, Al. 501
Ionescu, Eugen 182
Ionescu, I. D. 148
Ionescu, Liliana 419
Ionescu-Gion, G. 167—168
Ionică, Ion 30, 254
Iordan, Iorgu 19, 31, 53, 57, 60, 88, 90—91, 101, 106, 109, 115, 118, 124—126, 128—129, 142, 175, [185—186], **201—206**, 232, 272, 275—276, 283—284, 291, 293—294, 298, 300—301, 317, 322, [391], 395, 400, 434—436, 466—467, 469—470, 475, 506, **539—540**
Iorga, N. 76—78, 80, 180, 251—252, 259—261, 269—270, 317, 452—455
Istrate, G. 232, 274
Istrati, N. 60, 126
Iszer, Andreas 9
Ivănescu, G. 21, 255, 271, 273, 275, [463—464], 501
Ivić, P. 521, 523—525

J

Jaberg, K. 36, 156, 224, 475
Jacquier, H. 48
Jakobson, Roman 108—109, 155—157, 170, 189, 231—232, 288, 418, 473
Želechovskyj, Jevhenyj 210, 213, 511—513
Jivcovici, M. 521
Jones, D. 473
Jud, J. 36, 475

K

Kabasanov, St. 510
Kalepky, Theodor 399
Kangrga, Jov. 209
Karagici, Vuk Ștefan 183, 209, 304
Karłowicz, J. 303
Karțevski, S. 399
Katz, Jerrold J. 103—104, 108—109, 288—289
Kelemen, B. 39

Kemény 499
Kis, E. 20
Kisch 60
Klepikov 499
Klepikova, G. P. 514
Klein vezi **Micu, Samuil**
Kniezsa, I. 304
Koessler, M. 194
Kogălniceanu, M. 181
König, I. 39
Kopitar, B. 5—6, 8—10
Korčak, J. 305
Krahe, H. 18
Kryński, A. 303
Kuzela, Zeno 65

L

Lahovari, G. I. 60
Lambrior, Alexandru 283
Lauffer, Otto 39
Laurian, A. T. 33, 52, 206—207, 283
Lăpădatu, Alexandru 260
Lăzărescu, Paul 29
Lefranc, Emile 168
Lenz, Rudolf 231
Leonte, L. 21
Lepschy, Giulio G. [473—474]
Levitskaja, T. R. 194
Linția, D. 59
Littré, Emile 172
Lombard, Alf 230—231, 275, 291—301, 466, [527]
Lovinescu, Nadia 480
Lucaci, ritorul [439—447]
Lundquist, Eva Rothe 39
Lunt, H. G. 235
Lupaș, I. 452—453
Lupescu, M. 39, 42

M

Macedonschi, Al. 167, 182
Machek, Václav 129, 304
Macrea, Dimitrie 4, 15, 82, 149, 179, 218, 232, 234, 274, 307
Magnus, H. 39
Maior, Petru 5, 6, 8, 79—80, 180
Maioreseu, Titu 10, 180, 182
Maler, Philippus vezi **Moldoveanul, Filip.**
Malmberg, B. 231
Manciu, Gh. 63
Maneca, Constant. 21, 171, 410
Manliu, I. 168—169
Manoliu, Maria 53, 90, **101—109**, [186], 272
Marcu, Florin 21, 171
Marcus, S. 102—103, 109, 272
Mareș, Alexandru **85—87**, **269—270**, **457—462**
Mareș, Lucreția **25—37**
Marian, S. Fl. 39, 123
Marien, diacul 529
Marinescu, Ionel 165
Marino, Adrian 80
Marković, Ratomir 183
Marmontel 167
Marosi, Al. **93—94**
Marouzeau, J. 39, 230—231, 234
Martinet, A. 231, 234—235, 473
Martinovici, D. 60, 126
Massim, I. C. 33, 52, 206—207, 283
Maurer, Ion Gheorghe 275, 277
Mayer, A. 18
Mazilu, D. R. 460
Mărgineanu, Drăghici 283
Mării, I. **213—215**, **517—519**
Meillet, Antoine 53, 62, 397
Menéndez Pidal, R. 275
Merlo 393
Metea, Alexandru **433—438**
Meteș, Șt. 124, 270
Meyer-Lübke, W. 36, 53, 62, 64, 396, 397
Mielău, Paul 170, [186]
Micu, Ioan 283
Micu, Samuil 4, 9, 80, 180, 206
Mihăilă, G. 19, [186], 267, 269, 303, 304, 445
Mihăescu, H. 21, 273, 275
Mihăileanu, St. 36
Miklosich, Fr. 14, 444
Millardet, G. 400
Millea, Aurel 517—518
Mircea-Radu, I. 124
Mitu, M. 103, 109
Mîndrescu, Simion C. 93

Mladenov, St. 209, 304, 443
Moga, I. 124
Moisil, Gr. C. 292, 294—297, 299—301
Moldoveanul, Filip 85—86
Molnar, Johann 9
Morariu, L. 254
Morariu, T. 61
Mounin, George 189
Mumuleanu, Barbu Paris [241—249]
Munteanu, Ştefan 284, 438
Murádin, Ladislav 518
Murgu, Eftimie 6
Murygina, Z. M. 231
Muţiu, Ion 284

N

Nandriş, Gr. 61
Nandriş, O. 231, 234
Nasta, Mihai 170
Naum, A. 165
Nauton, P. 157
Nădejde, Ion 12
Negruzzi, C. 181—182
Neiescu, P. 232
Nestorescu, Andrei **179—183, 479, 479—480**
Netea, V. 517—518, [537]
Nicolescu, A. 241
Niculescu, Alexandru 90—91, 101, 106, 109, 115, 118, [185—186], 293, 298, 300—301, 322, 467
Niedzwiedzki, W. 303
Nikolaev, Vsevolod 264
Nikolić, B. 524
Nork, O. A. 23
Nuşi-Vintilă, Mariana 283

O

Oană, Ion 170
Olsen, Hedvig 470
Olteanu, P. 305
Onu, Liviu [379—281], 407
Osthoff, H. 11
Ostwald 39

P

Pamfil, Viorica [529—532]
Pamfile, T. 39, 42
Panaitescu, P. P. 52, 75, 86, 251—253, 255—256, 262, 279, 439, 447, 457, 460
Pancev, T. 509
Panţu, Zacharia 57
Pană-Dindelegan, Gabriela 88—89, **319—322**
Papacostea, Şerban 85
Papahagi, Tache 36, 57, 59, 124, 128, 514
Pascu, G. 17, 39, 45, 206, 303
Paşca, Şt. 58, 76, 78, 126, 261, 267, 446
Paul Hermann 11—13, 398
Pava, R. 257
Pavel, Toma 171
Pătruţ, I. 93, 183, 218, 235, 274, 513
Pârvan, Vasile 423
Peretz, I. 439
Perpessicius-Panaitescu, D. 485—487, 492, 495, 517—518
Peştişel, Moise 529
Petre, Ioan St. 262
Petrescu, Camil 182
Petrişor, Marin **147—153, 217—227, 307—316**
Petrovici, E. 19—20, 151, 183, 215, 232, 234—235, 237, 239, 272, 274, 283, 308—309, 313, 477, 502—503, 506—508, 524, [539—540]
Philippide, Alexandru 62, 125, 283, 487
Picot, Émile 183
Pippidi, D. M. 273
Poghirc, C. **15—23**, [186]
Piru, Al. 244
Pîrvu, A. M. 446
Pleteršnik, M. 304
Pleter, Tiberiu **305—306**
Polizu, G. A. 206
Pompiliu, Miron 517—418, [537]
Pop, Gheorghe **405—411**
Pop, Mihai 271, 419
Pop, Sever 156, 215, 234, 311, 313
Popa, At. 266
Popa, Eleonora **323—387**
P[opescu], I. **185, 283—284, 284**
Popescu, Ştefania 284
Popova, T. V. 514

Popovici, G. 283
Popovici, I. 522
Postal, Paul M. 103—104, 108—109, 288
Pottier, B. 101, 104, 107, 109, 275—276, 289
Preeup, E. 58
Preda, Luca 148
Prieto, J. Luis 103, 109, 263
Procopovici, Al. 215
Prodan, I. 55
Prodan, T. 405
Pumnul, Aron [79—83]
Pușcariu, Sextil 17, 37, 55—56, 64, 76, 101, 109, 115, 125, 127—129, 151, 155—158, 160, 192, 199, 224, 230, 234—235, 253—254, 256—257, 283, [393—404], 465, 502, 506

Q

Quadri, B. 14

R

Radloff, W. 415—416
Radu, Gh. 94—95
Radu, Mircea 283
Ralle, M. 232
Răduică, Georgeta 242
Reformatskij, A. A. 189, 191, 199
Reguș, Corneliu 516—517
Reichenkron, G. 18
Revzin, I. I. 189, 195
Rey, Alain 135—150
Rey-Debove, J. 137, 140
Rickert, H. 11
Riffaterre, M. 418—419
Ringenson, Karin 231
Ristić, Sv. 209
Rizescu, I. 11—14, 253, **439—447, 497—500**
Robciuc, I. 65, 209—213, 511—516
Robea, M. 283
Robert, Paul 133, [135—140], 202, 206
Roceric-Alexandrescu, Alexandra 272, 292
Rohlfs, G. 275—276
Rood, D. N. 39
Roques, Mario 76, 529
Rosenstiehl, M. A. 39
Rosetti, Al. 20, 53, 55, 62, 76, 85, 95, 109, 119, 175, 231—232, 234—235, 237, 239, 252, 253—256, 261—262, 271—275, **—287—289**, 446, 457, 501, 508, 530—531
Rotaru, Ion 171—172
Roudet, George 230—231, 234—235
Rosselot, P. J. 229—231, 235
Rozentsveig, V. I. 189, 195, 198
Rudnyćkyj, Jaroslav 65, 511
Rusev, E. M. [534—536]
Russo, A. 182
Russu, I. I. 18—19
Rusu, Gr. 232, 311, 313
Rusu, Valeriu, 30, 34, **95—97**, 161, **183——184, 315—317**

S

Sadoveanu, M. 180
Sala, Marius 273—275
Samarian, Pompei Gh. 31, 35
Sandfeld, Kr. 470
Sandu-Timoc, Cristea [183—184]
Sapir, E. 473
Saussure, Ferdinand de 135, 194—195, 199, 235, 237, 401—402, 473
Sauvageot, A. 130
Sădeanu, Florența 33
Săulescu, G. 181
Schaff, Adam 48
Scheuermeyer 156—157
Schier 39
Schott, Albert 6
Schott, Kunisch 6
Schuchardt, H. 401
Schuller 7
Schützenberger, P. 39
Scriban, A. 35, 65, 211—212, 414, 511, 512, 515
Seche, Luiza 79—83
Seidel, E. 156
Semčynskyj, S. V. 65, 210, 213, 513
Serrus, Ch. 288
Seufert, G. 39
Sfîrlea, Lidia 311
Slama-Cazacu, T. 410

Slave, Elena 71—72, [186], 271
Slawski, F. 303
Socolescu, M. 405
Smochină, N. 77, 446
Smochină, Nicolae N. 446
Sreznevskii, I. I. 54
Stamati, Pah. T. 207
Stan, I. 48
Stanislav, J. 304—305
Stati, Sorin 87—88, 91, 271—272, 283, 483
Stevanović, M. 523—525
Sztipszky [—Alexici] 530
Stojčev, T. 510
Stojkov, St. 233—234
Sulică, N. 462
Sulzer, Franz Joseph 5, 9, 10, 81

Ş

Şandru, D. 254, 502, 506
Şăineanu, Lazăr 17, 39, 41, 51—53, 55, 65, 206, 288, 413
Ščerba, L. V. 233
Şerban, V. 470
Şiadbei, I. 530
Şineai, Gheorghe 4, 59, 80, 180, 479
Ştefan, Ion **163—172**
Ştrempel, G. 454
Ş[uteu], F. **185—186**
Şuteu, V. 232
Şuţu, S. 128

T

Tallgreen-Tuulio, O. T. 397
Tamás, L. 20, [93—94]
Tappolet, E. 394
Teaha, Teofil 29, 130, 150, **155—161**, 217, 232, 234, 254, 307—309, 311
Teodorescu, Ecaterina 319, 322
Teodorescu, Mirela 22, **279—281**, **449—455**
Thunmann, Johann 5—6
Tiktin, H. [11—14], 34, 36, 51, 53, 55, 47, 62, 148, 175, 206, 211—212, 283, 303, 413, 515
Tiny, P. 39
Todoran, Romulus 22, 94, 151, 234, 254, 271—273, 275, 310, 313, 449, 455
Tohăneanu, G. I. 40, 44, 164, 274, 284, **423—432**, 434
Tordaşi, Mihai 529
Tordaşi, Paul 529—530
Trandafir, Gh. **175—177**, 469—471
Tråpcea, Th. N. 19
Trier, Jost 14
Troubetzkoy, N. S. 231, 473, 533
Trubačev, O. N. 443

Ţ

Ţepelea, G. F. 283
Ţiplea, Alexandru 514

U

Ulmann, S. 195, 199
Uman, L. M. 198
Umienski, Iv. 510
Ursu, Despina 22, 516—517
Ursu, N. A. 22, 31—32, 34—35, 242, 248, 275, **485—495**, 507
Usačeva, V. V. 514
Ušakov, D. N. 414

V

Vaillant, A. 444
Vaillant, I. A. 9
Vasconco, V. 19
Vasiliu, Em. [186], 232, 272, 289, 308
Vasiliu, L. **275—277**
Vasmer, M. 304, 514
Vendryes, J. 48, 102, 109
Venediktov, Iv. 511
Vescu, Victor **521—526**
Vianu, T. 39, 180, 182. 417, 436—437, [479—480]
Viciu, Alexiu 208
Vîlsan, G. 183
Vlad, Carmen **417—422**
Voiculescu, V. 182
Vossler, K. 395
Vrabie, Emil 517
Vulpe, Magdalena 420
Vulpescu, Ileana **140**

W

Wagner, Max Leopold 36
Wald, H. [186]
Wald, L. 11, [186], 473—474
Walde, A. 53
Wartburg, W. von 140, 275
Weigand, Gustav 148, 183, 254, 394, 506
Weinreich, Uriel 147, 191, 197, 199
Windelbrand, W. 11
Wundt, Wilhelm 398

Z

Zacan, Eĭrem 529
Zalizneac, Andrei 534
Zamfirescu, Duiliu 182
Zauner, A. 394
Zdrenghea, Maria 76
Zdrenghea, Mircea 271, 274
Zierer, E. 194
Zinder, L. R. 233

INDICE DE CUVINTE

ALBANEZĂ

murk 41
thark 18

ARMEANĂ

ardn 18
dambam 19

AROMÂNĂ

auș 61
casa 533
căldură 36
foc 35—36
h'avra 36
havră 36
h'avri 35
heavră 36
hevri 36
hevruri 36
piritó 35
scaliu 11

BULGARĂ

brazda 218
Georgi 125—126
гмеча 509
гмечка 509
гнета 509
Gota 125—126
Goto 125—126
гредел 304
клочка 309
kukuruz 522
kurŭ 125
майĸе 509
мáĸа 509
маĸе 509
мáныца 414
мáчкам 510
мéчка 509
мигóч 510
мижа 510
мúжка 510—511
миниго́ч 510
намиуам 510
намигóл 510
намигоч 510
отурáк 510
плячка 509
понада 509
понѫда 209
понос 130
понуда 209
пресне 510—511
пръстен 510
прѫслень 511
сврачка 509
sinilo 41

CATALANĂ

febra 36

CEHĂ

baran 511
beran 511
gruni 61
hlušec 127
hřidel 304
mozoliti 65
pondrav 129—130
pondrava 129
ponrava 129
tertivek 61

ENGLEZĂ

bang 131
beatnik 131
blue 44
escalation 132
escalator 132
factory 197
grey 44
library 197
lilac 44
moon 13
olive 44
orange 44
violet 44

FRANCEZĂ

administration 22
alerter 131
améthyste 42
août ien 137
assistanat 138
azur 41
beatnik 131
beige 45
Berbecue 138
blond 41
blondin 41
bricollage 132
Bordeaux 41
brun 42
brunet 42
châtain 45
chemin de fer 136
circonstancié 202
citron 45
consister en 116
contra-rejet 165
crème 45
commence par dire 117
difficulté 22
disperser 203
drapeau 138
droit 138
ébène 41
enjamber 165, 169, 172
enjambement 163, 166, 167
étandard 138
fabuler 138
fauve 47
fauvisme 47
fièvre 36
fraise 45
garnir le drapeau 138
ges 64
gest 64
geti 64
grège 45
grenat 45
gris 44
héliporté 134
hère 136
kaki 41
lilas 41, 45
livide 42
loup 237
mal de reins 36
marron 41, 45
mauve 41
octuple 133
olive 44—45
opalin 42
orange 41, 44—45
pâle 42
parking 139
pauvre hère 136
pavillon 138
pavoiser 138
plota 62
poésie 244
point de vue 136
polluer 134
porte-drapeau 138
porter le drapeau 138
prise 136
prise d'armes 136
prise d'eau 136
prise de courrant 136
prise de son 136
prise de voile 136
prise de vue 136
prise directe 136
pyota 62
rejet 164
repris de justice 136
résider en 116
rose 4, 44—45
saisir 205
sevals 17
silencieux 134
tabac 45
violet 41

GERMANĂ

Baum 195—196
Birke 59
Birkhann 59
Blume 196
Entzündung 35
Flausch 134
Gras 196
grün 196
Hann 59
Mond 13
Pappendeckel 514
Pfund 207—208
Poesie 244
Rat 515
Rost 515
Schuch 515
Schuhwachs 517
schwarz 196
Spitzhacke 515
Stein 196
Strich 515
Vorreiter 512
Zilinder 214

GREACĂ

ἕρκος 18
kastanon 41
keramida 41
lulaki 41
Malvazia 413
men 13
μικκός 21
οἴχομαι 18
ὅρκος 18
περσικός 125
πῦρ 32—33
πυρετός 32—33
πλανητής 248

portokalli 41
σκαλίας 19
σκαλίδρις 19
σκόλυμος 19
σκόπος 247
stakos 41
τάφος 19
τύμθος 19
φιγουράρεσα 249
φιγουράρω 249
filomela 13

INDO-EUROPEANĂ

**dhm̥bh* — 19

ISTROROMÂNĂ

febră 35

ITALIANĂ

biblioteca 197
cattedratico 202
difficoltá 22
fattoria 197
foglia 237
frebba 36
libreria 197
lupo 237
piota 62
poesia 244
popolo 52—54
problematico 205
terracotta 47

LATINĂ

ad 16, 115
aeramen 41
**aerugina* 41
aeruginem 41
**albastrum* 41
albus 41
amethystus 42
aquarius 17
**aramen* 41
arena 192
argentum 41
aurum 41
avus 61
azzurum 41
bruma 41
**canepa* 41
cannabis 41
canutus 41
carbonarius 17
castigo 64
christianitas 17
cinus 41
**cinusia* 41
cŏrtem 62
cŏtem 62
difficultas 22
ebenus 41
febra 36
febris 32, 36—37
folia 237
fumus 41
galbĭnus 41
Gallus 125
gestīre 64
**igniţia* 34
investīre 64
lividus 42
luna 13
lupum 237
mas, -maris 21
medulla 160
mĕrus 41
mĭxtīcius 64
mĭxtĭcius 64
mōrum 62
nĭgrum 41
nomen 62
opalus 42
ōstium 62
pavimentum 41
pīcĭcare 315
picula 41
plancus 62
plautus 62
plebania 53
plebs 53
plōtus 62—63
pondus 207—208
populus 51—56
pŏpŭlus 51
punctum 207
rogationem 12
roseus 41
rubeus 41
sarcio 18
sessu(m) 225
stimularia 64
tŏrta 62
túrta 62
ustium 62
venator 17
venetus 41
verbum 7
vestīmentum 64
vidua 160
vīr(ĭ)dis 41
vix 16

MAGHIARĂ

csür 517—518
csürverö 518
domb 19
font 207—208
gerendely 304—305
heveró 519
ilyen volt a divat 93
liba 127
mozolni 65
oláh 8
pondró 130
pont 207—208
preszlen 511
Tatár-os 60
tengely 305
verö 517—518

MEGLENOROMÂNĂ

iavră 36
miaţă 36

POLONĂ

baran 511
cietrsew 61
głuszec 127
głuşac 127
grądziel 303
Grón 61
markotać 211
mozolić 65
pandrowie 130

PORTUGHEZĂ

batucar 63
folha 237

PROVENSALĂ

febre 36
fuelha 257
plauta 62

RETOROMANĂ

feivra 36
pidé 62
pideirŏu 62
piota 62
pitei 62
plota 62
pludel 62
pyŏda 62
pyova 62

ROMÂNĂ

A

a (prep.) 115, 117, 121, 532
a (vb.) 503
abataj 408—411
abdeluţă 184
abecedar 82
abia 16
ablakos 93
acela 16
acoperi 293, 299, 467
adămană 255
adio 192
administraţie 22
adun 295
(*a*) *aduna* 291—292, 295
aeraj 408
aeropurtat 134
afla 467
agestru 64
ağiunğe 453
ağiuta 453
ağiutoriu 280, 453
ağiutoriul 453—454
aiasta 420
ajunsu 453
ajutoriu 453
ajutoriul 454
alal 184
alb 41
alb-argintiu 47
alb-colilie 70
alb grisat 47
alb lilial 47
alba 46
albastru 41—42, 44, 46—47
albastru de cobalt 47
albastru de Voroneţ 47
albastru închis 47
albastru luminos 47
alb verzui 49
albăstrea 43
albăstrui 47
albăstreală 43
albeală 43
albeaţă 43
albicios 47
albiturĭ 43
alburi 47
Albuşca 43
(*a*) *alertá* 131
alivăni 420
aluniu 45
amat 82
ambigen 175
amează 82
(*de*) *ametist* 42
amorezat lulea 70—71
analoghie 246—247
andrea 18
angajaţi 409
anină 192
anume 445
apar 17
aprinde 33—37
aprindere 25, 27—30, 33
aprindere de plămîni 28, 33
aprindere de creieri 33
aprinderi 28
aprins 29
aprinz 35
aprinzeală 35
apropia 466
ara 467
aramă 41
arămiu 41, 45, 48
arătură 427
arbore 195—196
arde 28, 33—34
argilă 424
argint 41
argintiu 41, 45
argintiu-lunar 47
arhitecton 246, 247
arhitectorul 248
arină 192
arm 158
arme 158
armuri 158
ars 32, 34
arsătură 27—28, 34
arsoare 27—30, 34
arsură 27—28, 30, 32, 37
arśér^{i} 309
arşiţă 25, 27, 33—34, 37
artificier 408—409
arz 33
arzime 27—30, 33
asamănă 260—261
aseamănă 260
aşa că 437
áşća 224
aşe 261
aşeza 70—71, 73
aşper 408

Athina 245
auḑá 307
audză 452
audzi 454
aur 41, 45
auriu 41, 44—45
auș 61
Aușeu 61
autoservíce 131
auz 427, 453
auză 452
auzi 453
(a) avea 117, 120, 467
azimă 184
azur 41—42
azuriu 41—42

Ă

ășka 224

B

báđe 224
báhur 511
baistrúc 511
bakhicesc 248
balercă 414
baltă 18, 20, 73
bandaj 406, 409
bang 131
bania-meșter 407
baránă 511
barbar 246—247
barbara 246
barbarisme 175
barbat 254
barieră 410
basculă rotativă 409—410
bastriúc 511—512
bate 63, 70—71, 73, 239, 291—292, 295, 299, 301
batjócură 218
batút 313
băiestrúc 512
Bájenari 146
bájócură 218
băl 41
bălai 41
bălan 41
Bălana 43
bălțat 42
bălțate 47
bărbát 313
băștea 184
bătuci 63
bătui 296
bățúrăm 313
băț 128
băzmá 311
beat 70—74
beat clei 73
beat-criță 70—71, 73
beat frînt 70, 72—73
beat mort 72—73
beat turtă 73
beat tun 73
beatnic 131
bej 45
benzi rulante 409
bestie 93
beșícă 218
beút 218
bibilică 59
(de-a) bícica 64
bicici 64
bidiviu 416
bine 12
biosatelit 133
birău 184
bire 12
biruiește 82
biruință 427
bizar 193, 197
bír! 125
bírii 125
bíriiac 125
bit 184
bită 128
Bítca Tătărcii 60
blagoslovenie 82
bleu 44
blond-cinepiu 45
blondiu 41
boćaḑă 218
bocnă 73
bohoț 93
bomfaier 408
bordo 41
bormașină 407
brazdă 218
brăbíéț 311
brędázdă 218
brędázde 218
breșă de cercetare 410
bricolaj 132
brigadier 408
briu 428—429
broc de vin 62
bronz(at) 42
broște 254
brumă 41
brumăriu 41
brun 42, 47—48
brun-roșcat 47
brunatic 42
brunet 42
buaz 184
bubóį 312
bubóń 312
bucoavnă 82
búḑă 307
buféń 148—149
buge 214
Buhe 126
buin 86
buje 214
(ca) bujorul 48
bunár' 309
burduf 73
burete 133
buretieră 133
Bursucul 61
búrtă 313, 502—503
burtă verde 48
bușteau 73
butonieră 133
butuc 68, 72—73, 304
buză 73, 522

C

ca 45, 48
ca să 435—437
caasă 499

cablu 406, 408—410
cade 237
cadă (vb.) 237
cafea 41
cafeniu 41, 47—48
caftan 184
cai 257
cairót 132
(*ca un*) *cal breaz* 48
cald 37, 47
calic lipit-pămîntului 70
caltă 85—86
calea ferată 406, 408, 410
canal de scurgere 410
canásta 132
canonisim 244
capete 239
caracter 243—247
caracterisesc 245—247, 249
caractir 245—247
caractirisesc 245, 247, 249
cáră (s.) 308
cárįě (pron.) 308
carmajină 45
carte 465
carton 93
cartuş de dinamită 410
castan 41
castaniu 41
catedrală 202
catedratic 202
cauză 82
cauzează 82
că 435—437, 450
cădea 68, 71—73, 292
(*a*) *cădea grămadă* 73
(*a*) *cădea polog* 73
cădzut 257
călca-l-ar ceasul morţii 420
cą̆lcį̆ 152, 312
călcíń 152, 253
căldură 28—30, 32, 36—37
călduri 26, 28—30, 32
(*ca un*) *călifar* 48
călpác 313
cănăriu 46
căpăta 469
căpută 18
cărămidă 41
cărămiziu 41, 45—46
cărbunar 17
cărbunъı 265
*cărpătu̯ór*ⁱ 309
cărunt 41
Cărunta 43
căruţ 393
căruţă 393
căsătoria 445
(*a*) *căuta* 420
Căvăran 531
căzán 311, 313
căzut 257
ce 121, 194, 261, 451
čѧ 451
ceadîriu 41
čѧi 451
ceară 507
cel 519
cel părău 519
cenuşă 41
cenuşiu 41
cenuşiu 41, 45
ceramică 424
Cerbul 61
ceriu 46
cerneală 43
cernite 43
certa 70, 71, 73
certifica 202
cervereu 517—519
ceti 82
cheltuială 21
cheamă 238
chem 239, 313
chenar 428, 430
Chica Gotu 124
Chiceră 61
chi(h)limbar 41
chihlimbariu 41
chişeghiteu 93
chivăni 93
chivet 93
cicic 41—42
(*de*) *cicoare* 46
ćínăr 308
cine 120
ćińerįę̆ţă 308
cingătoare 239
Cioară 126
ciob 428
ciocan 406
ciocan de abataj 409
circumstanţiat 202
cireşiu 45
citesc 295
(*a*) *citi* 291—292, 295, 299—300
ciuciulete 73
ciúgol 315—316
ciugól 315—316
ciugul 315
ciumilitură 260, 265
ciup (vb.) 315—317
ciupesc 315—317
ciupi 315, 317
ciutac 184
civit 41, 45
(*ca un*) *cîine grivei* 48
cѫmpii 451
cînd 121
cíńě 218
cînepar 58
cînepă 41, 58
cînepiu 41, 45
cînta 299—300
cîntare 112
cîrmîz 41
cîrmîziu 41, 48
cîrnát 313
cîrnaţ 313
cîşle 146
cîştig 64
clipă 431
cloc! 128
clocă 128
clonc 128
cloncan 128
cloşcă 128, 509
coace 293, 468
coarbă 128
coasociat 67
coboară 295
cobor 295
coboram 295
(*a*) *coborî* 291—293, 295, 299, 301, 465, 467
cocie 184
Cocostîrci 126
cocóş 311

cocóşi 311
codevălmăşie 67
(a se) codi 322
colbuite 420
colilie 41, 73
coliliu 41, 45
colorat 194
coltivariseşte 248
comănac 184
comunicare 203
conabiu 41—42, 48
confrate 67
consăcrăciune 82
consista 116
consta 116
continua 117
contra-rejet 170
convorbi 67
copac 94
copaci (sg.) 94
copărtaş 67
copelă 409
cópil 217
copită 18
coplăli 93
corb 128
corbă 129
corboaie 128
Corbu 61
corelaţie 67
coresponda 203
coritari 502
cot! 127
cotcodăci 125
Cótcoriţa 124
Coto 124
cotorosi 67
covei 184
crai 82
cráţă 220
crăcănitură 163, 169
crem 45
(a) crema 134
cremare 134
creştinătate 17
cri̯áţă 221
cri̯ę́ţă 220—221
crişi 184
criţă 73
cronc! 128
croncan 128
(a) crunta 184
cruşală 43
crúše 310
cruşea 184
cruşeiu 43
cruţ 307
cu 470—471
cu̯áda 313
Cubanul 60
cuc 127
cu-cu 127
Cucu 61
cucumi̯á 313
cucuruḑ 522
cui̯ 152, 312—313
cum 121, 445
cumnat 443—444
cuń 152
cunabiu 41
cupă 516
curá 308
curcan 128
curcă 125, 128
cure 184
(a) curenta 463
curent 463
curge 46
curi̯á 308
cúri̯e 308
curte 62
cúte 62
cuvînt 431
cuvᴧntul 451

D

da (vb.) 68, 71—73, 260, 296, 299—300, 420, 432, 467
(a) da de-a dura 420
dadă 184
d'al 237
daltă 406
dam 215
dar 431
dásăm 215
dat (s.) 82
dă (prep.) 152, 161, 222—223, 310, 502—503
dărui 65
dăs- 152
dăscúń 310
dăşkid 310, 313
de 161, 434—436, 438, 469
d'e 152, 223
de a 115, 121
de către 469
de loc 94
Dealu Gogotii 124
dę̯ateră 507
decît 116
declamaţie 22
decolonizare 134
deferinţă 82
deliu 184
demitiza 134
deosebire 82
deosebită 82
depozit 410
derept 260
dereptare 445
d'es 152
des- 310
descotorosi 67
descroşna 67
dĕse 451
despărţenia 445
destul 205
deşartь 86
deşarte 86
di̯ásă 221
diferită 82
dificultate 22
din 116
d'in 152, 223
din a 115
dinaintea 500
dinte 224
dinti 504
diᴧtre 451
diplomaticoşi 248
direapta 260
direptate 260
direptările 260
dispecere 409
dispersa 203
diurn 203

divot 93
dîmb 19
Dîmbul Tătarului 60
dîn 152, 222—223, 310
dѧns 451
dъnsж 451
doamnă 463
doamne 463
dobă 406
doborî 467
dogoreală 28—30
dogori 37
domn 463
domnul 450
dormi 70—73
(*a*) *dormi buștean* 73
(*a*) *dormi tun* 73
dráncă 512
dubă 410
drugar 184
druguiți 420
du̯árịě 313
du̯ấu̯ă 218
dubă 406
duce 293, 468
Dumnedzău 262, 450
durea 299—300
durmîm 218
dzăduh 531
ḍăr 307
dzěce 252—253, 257
ḍẹ́śě 308
dziceți 453
dzicînd 453
dzile 433—454
dziva 531
ḍîc 307
dzua 453
dzuoa 262, 265

E

ebenin 41, 44
echipe 409
echivala 203
eho 245—247
elicopurtat 134
enjambament 121—172
(*au*) *entusiasit* 249
entuziasm 246
epoca 246
erară 215
erárăm 215
erásăm 215
erou 245, 247
escaladá 132
escaladáre 132
este 432
eșire 281
etica 245
Evropa 246
expoziție 204
expune 203—204

F

(*a*) *fabricălui* 94
face 293, 298, 420, 468
(*a se*) *face* 70
(*s-o*) *face limba iască* 420
falcă 93
fandasesc 247, 249
fandasie 246—247
fantasia 246—247
fantasie 247
fáță 221
făcău 420
(*eu*) *făcea* 254
făclie 20
fămeaie 444
fămĕi̯ě 313
făínă 313
fą̆mi̯ẹ́i̯ě 217
făńínă 313
fără 471
fără a 115, 121
făt 420
febră 25—37
febre 35
febrifug 35
febril 35
febrilitate 35
fečór 309
fedeleș 73
fel 428
felelet 255
femeie 217—218
(*a se*) *ferbli* 93
ferestrău 406
ferfeniță 212
fẹ́ță 221
fi 68, 71—73, 453, 467, 469
fiastri 443
fi̯ẹ́ćě 220
fierbinte 37
fierbințeală 25—26, 30—32, 37
fierbințele 29
fierbințeli 28
figurarisești 249
fii 453
fildeșiu 44, 46
filomila 245
filosofesc 248
filósofí 246
filosofia 246
filosofíi 246
filosofim 249
fine 82
fiori 36
firdeli 93
firung 408—409
fistău 407
fistichiu 41—42
fiśu̯ór 309
fizic 246
flaușat 134
flinta 93
floare 196
foale 184
foaltină 185
foaltine 185
foc 27—31, 33, 37, 73
focărie 27—30
focărlie 28
focuri 28, 30
foitaș 408
**fǫl'ă* 237
fonoconfort 132
fonță 407
foráităr 512
fráćě 224, 310
fraged 432
fragilitate 429
frașcă 409
frat'e 238

fratele bărbatului 441
(*a*) *frămînta* 429
frătuți 149
frebințeală 26
frez 45
frig 28
frige 213—214
frigură 28
friguri 28, 34—35
frije 213—214
frizéri 309
frîmseața 260
frînge 296
frînt 296
front de lucru 406
frumseațea 260
frun 502—503
frúnćě 221, 310
fugi 293, 467
(*a*) *fuźit* 503
fumuri 41
fumuriu 41
fun 502—503
fund 208
funicular 409
funie 406, 410
funt 208
fus 304
fuste 193

G

Gaie 126
galben 41, 44—45, 47
galben-auriu 47
galben ca ceara 45
galben cu ape verzi 47
galben deschis 44
galben ocru-palid 47
galben-solar 47
galben tare 47
galerie 410—411
gard 18, 20
garoafă 185
Gatcu 124, 128
Gaura 61
gazdă 184
Găești 126
Găina 124
Găinoasa 60, 124
găitan 73
gălbinare 43
gălbeneală 43
gălbinele 43
gălbinici 43
gălbiori 43
gălbui 47
găvan 420
găzît 184
đe 223, 310, 313
đę̆źę̆ră 221
đę̆źę̆t 310
đę̆źit 221
đes 310
đes- 223, 313
đę̆să 220
đescúi̯ 310
gestrí 64
đeşk'id 310, 313
đeşcúi̯ 312
đeşcúi̯ě 312
**geşti(re)* 64
ghem 238—239
ǵī 224
ǵac n 224
ǵal 224
ǵávol 224
ghidajă 409
ǵínćě 223—224
ǵíŋčě 313
ghine 12
ǵoc 313
ghiocei în barbă 46
ghiști 64
ghiviziu 45
đī 224
đácon 224
đal 224
ǧár 313
đávol 224
ǧice 254
đin 223, 310, 313
đínćă 224
đinće 224
gingaş 428
gioarsă 420
gi̯oc 313
ǧios 454
ǧos 453
điri̯éźę̆ 218
điriépt 218
giupăneasei 499
ǧupînul 454
ǧura 252—253
ǧuruită 453
ǧururile 262
gîgîie 320
(*să*) *gîndę̆aşti* 502
(*a se*) *gîndi* 89, 322
gînsac 125
gînscă 125
gîrgălu̯áđe 310
gîscan 125
(*de*) *gîscă* 46
glas 431
glăsui 65
glăsuire 406
glăsuit 406
glie 424
gloate 452
glontuite 420
glote 452
goațe 123
Goațele 124, 126, 128
Gociu 126
Gogota 127
Gogotă 124, 126
Gogote 128
Gogotele 124
gol ca un nap 70
gol nap 70
gol prepeleac 72
gol pușcă 70, 72
Goniți 146
goști 184
got! 125, 128—129
Got 123—126
got-got 127
Gotca 124
gotcan 123, 126, 128—129
gotcan de cîmp 123
gotcan de munte 123
gotcan de pădure 123
gotcan de sihlă 123
gotcan mare 123
gotcan mic 123
gotcar 128
Gotcari 124, 128
gotcă 59, 123—129

Gotcă 124, 127
gotcă-de-pădure 123
gotcă-neagră 123
gotcă-pestriță 123
gotcă-roșă 123
gotcăi 128
Gotcoaia 124, 126
Gotcu 124, 126—128
gote 123
Gotea 124—125
Goteș 124—125
Gotești 124—125
Goteșul 124
gotku 128
Gotu 124
Gotuchea 124
Gotul 124
goța 123, 129
Goța 124, 127—129
Goțea 124, 128
Goțul 124, 126, 128
grais 409
grálie 512
gramí 248
granadă 72
grămadă 73, 522
grămăticesc 248
grătar 406
gre 451
greață 74
greblă 406
greble 507
grej 45
greșalele 86
greșealele 86
gri 44, 48
grijeaște 86
grindă 303
grindei 303—306
griuri 47
grópă 313
Gruiu 61
gu̯anâ 503
gura băii 406
gușa porumbelului 44

H

hái̯tă 225
hala de compresoare 410
hala de extracție 410
hala de ventilatoare 410
halabúdă 512
hanget 408
haos 246—247
harc 225
hăbuc 73
hăi̯ 225
hăi̯a 225
hăla 225
hălăstui 255
(*a*) *hămăi* 420
Hănești 50
hebereu 519
hę́ĺ'ě 225
herbinte 453
hevereu 519
hi (= *fi*) 453
hii (= *fii*) 453
himic 246
hire 453
hirѧ 451, 453
hírćě 225
Hoinari 146
honț 408
hotarⁱ 309
hotăram 298
hotărăsc 297—298 465
hotărî 297—298, 465, 467—468
hotărîi 298
hotărîm 298
hotărînd 298
hotărît 298
hoț 307
hreábăn 512
hugman 407
húlă 225
humă 424
húră 512

I

iarbă 196
iáscă 406
i̯aste 220
ѧste 451
iastě 508
i̯áșḱii̯ě 218
i̯ași 502—503
ibărsic 408
iconoamă 245, 248
iconomie 245
iconomii 245
iconomisesc 245, 249
i̯éscăĺ'ě 225
i̯éscĺ'ě 225
i̯ę̆stă 220
i̯éstᵛě 221
i̯éșḱii̯ě 218
iho 245—247
impietare 167, 169
in 58
inăriță 58
ingambament 163, 167, 171
ingambement 172
inginer 409, 411
(*cu*) *inima goală* 420
interogarea părților 445
intrinsec 204
ipingea 421
isprăveam 298
isprăvesc 297—298
(*a*) *isprăvi* 293, 298—299, 467—468
isprăvii 297
isprăvind 298
isprăvit 298
ist 420
iubáscă 220—221
iubăsc 220
iubește 82, 508
i̯ubi̯ę́șćě 220
iubit 82
ivoriu 44
Izvernár 148
izvodea 421
izvu̯ără 308

Î

ꜛi 451
îmă 444
(*a se*) *îmbăta* 68, 71—73
(*a se*) *îmbăta criță* 73
(*a se*) *îmbăta tun* 73
îmbătat 71
îmblătă 406

împerechea 300
ѫmplemu-ne 451
(*s-au*) *împotrivit* 82
↑preğiur 451
împreună 471
în 116—117
↑n 451
în a 115
în doi peri 48
în loc de a 115, 121
în scopul de a 115
înainte de 116
înainte de a 115
înăduşească 297
înăduşi 297
înălbăstri 43
încai 420
încălca 169
încălcare 168—169
încălecare 167, 169
încălicare 163
încăpea 428
încărcător de la rostogol 406
începe 117, 293, 298—299, 468
început 427
încheia 117
încinteală 27—30
încîrduindu-se 420
încît 435—438
îŋcrăţę́şćě 308
încremeni 427
încroşna 184
îŋcúi̯ 312
încui̯át 312
îŋcúi̯e 312
îndeajuns 205
îndelęate 507
îndirepta 281
îndireptarea 281
îndrăgostit 71
îndrăgostit lulea 70—71
îndreptarea 281
îndura 469
înfierbîntat 28
înfierbinţeală 25—26, 31—32
înflor 226
înflori 226
înfocat 25, 27, 30
înfocăciune 25, 27, 30, 37
înfocăciuni 28
îngheţa 68, 71—73
îngheţa bocnă 73
îngheţa tun 73
îngheţa vargă 73
înmuia 427, 429
↑npregiur 451
însámnă 307
însă 431
(*a se*) *însura* 441
înşala-se-vor 86
întări̯ală 523
întrábă 220
întră 220
întreprinderii 409
înţal'i̯ég 307
înţăleagere 260
înţălegere 262
↑ţelěgă 451
↑nvăluit lucru 445
învăţătúori̯ 309
înverzi 43
înveşti 64
învinge 82

J

źaźet 502, 506
źaźiti 503
žánă 310
japráşcă 512
źaśi 502
žę́ńě 221, 506
źęńe 506
jertfă 82
jmiręşti 502
jomp 406
jos 454
judecat 454
judece 453
jug 406
jupîn 454
(*a se*) *jura* 89, 332

K

kaki 41

L

la 116
la a 115
lahanie 45
lamură 74
landră 73
lápćě 224
larg 193, 197
laufăr 407, 409
lăcătuş 407
lămuri 70—71, 73
(*ca*) *lămîia* 45
lămîie 239
lăsa 69—71, 73, 463
lăsa lat 70, 73
leac 239
leage 501, 502, 506
leaşcă 516—517
lega 69, 71—73
(*a*) *lega burduf* 73
(*a*) *lega fedeleş* 73
lěge 451
lege 501, 502, 507—508
lege (= a citi) 82
lemn 73
lémńę 506
lěmniu 45—46
lerhaier 407
leşcă 517
letinoaică 184
levcoaie-galbenă 185
levcoaie-roşie 185
lĭágă 221
l↑ge 451
liba-liba 127
licsandrie 185
li̯émńi̯ě 220
lift 409
liget 408
lila 41—42
liliac 41
liliachiu 41, 45, 47—48
ĺimbă 221
limoniu 41
lindină 224
líŋǵină 223—224
linie 406
(*ca*) *lipanul* 45
lipcă 73

liricesc 248
literar 204
livid 42
loc de refugiu 406
loghica 246
lovască 220
lovăsc 220—221
lovi̯ĕsc 221
lovi̯éșćĕ 220
lu 254
(*a*) *lua cu cald* 35
lucra 226, 291—293, 295, 299—300, 467
lucrez 295
lúcru 226
luică 184
lui 281
luiși 281
lulea 72—73
lume 451
lungón 406
luntre 73
lup 237
lut 424

M

máche 509
máchea 509
máciuhă 513
madamă 413
madmazelă 413
madmoazelă 413
magazii 248
magmuză 418
magnet 245
mahma(n)zelă 413
mahmuzelă 413
mahut 45
mai 218
maică 444
máiche 509
maistru principal 409
mamî 504
mandat (vb.) 82
manercă 414
maniț 414
maniță 414
mare 21, 29
mar↑ 451
márgă 220, 221
marmanziu 413
marmuzică 413
maro 41
maroniu 48
másă 221
mașină 194
maștehă 513
maștihă 513
mathematicești 248
matimatic 245
măcar 428
măcăie 320
măduvă 160
mădúvă 160
măgură 18
Măgură 61
mą̆i 218
mănînc 463
mą̆nuŋke 218
mą̆rúŋḱĕ 218
măr 73
mărg 220—221
mărgăritar 47
(*a se*) *mărita* 441
mărșînă 311
mărturie 427
mărunțáḍă 307
mărunți (adj.)
măsei 295
măslină 41
măsliniu 41, 45
măstácăn 220—221
măstácăn 221
mătură 20
mą̆tușă 313
mătușe mică 444
mĕ 451
m↑ 451
męali̯e 502
mecanic turbar 409
mecet 415
mecli 414
medinîță 210—211
melancolic 246—248
melanholicoasă 246—248
melanholie 246
meles 415
meleț 415
meléz 415
merdgea 184
mereghie 184
merejî 513
merge 70—71, 73, 296, 299—300
merge găitan 73
merge sfoară 73
merge strună 73
merge șnur 73
meritarisi 249
mers 296
mersei 296
mę́sĕ 221
meserniță 212
meșcă 509
méșniță 415
meșter 507—508
metafizica 246
mezin 213
mi̯ari (= *mare*) 502
mi̯ásă 307
miață 34
mic 21
micsandră 185
micsandrea 185
micsandru 185
micșinea 185
micșunea 185
micșunică 185
mieduníță 210—211
mi̯ę̆ră 220, 308
mieriu 41, 46
mi̯ę́rźĕ 220
miez 185
mil'igóș 311
*miligóș*ⁱ 311
militărească 248
milui 65
mínćĕ 221
minegóci 510
mini- 132—133
mini-baschet 133
minibus 132
minicar 132
mini-fustă 133
mini-interviu 133
mini-jupe 133
miniskirt 132
mini-taxiuri 133

mini-televizoare 133
mini-turisme 133
mircotí 211—212
míros 217
misandră 185
mistreț 64
mișárne 212
mișăniță 213
mișcă 510
mișeniță 212—213
mișină 212
mit 134
mitilizîu 415—416
mixoneală 185
mizelníc 213
mizinic 213
(*să*) *mîie* 420
mî(i)ni 255
mînă 185
mînca 185, 463
míńě 218
mînea 295, 300
m↑ngăʌre 451
mînś (vb.) 310
mînu 255
mînule 255
mînuri 254
mînz 73
mînḑ 307
Mîrza 60
mъzga 86
mleșniță 415
mnerîială 43
mnyiață 34
mńirioară 43
moarte 452
moghilă 18
mohoriș 513
mohorît 45
moláncă 210
moletă 410—411
monarh 246
monetar 134
monetă 411
mor 331
moralicește 248
moralicești 248
mọ́ră 313
morcoti 211
morte 254
mov 41, 45, 47, 48
movuri 47
mozaic (*de culori*) 42
mozdan 93
muiere 444
mult 29
multicolor 42
mulțimea 260
mumă 444
munte 465
Muntele Găina 124
Muntele Tătarka 60
munții 454
mur 86
(*de*) *mură* 46
murg 41
muri 293, 298, 467
musă 247
musele 246
musicesc 246—248
musicos 248
musiu 413
muțaști 502
muză 246—247
muzele 246
muzică 246—247

N

ňágră 221
nană 517—518
nap 73
naramziu 48, 413
nas plut 62
naș 313
naște 238
naționalicesc 248
nădușaști 502
nărămziu 46
ną̆róc 218
ną̆rói̯ 218
ną̆sîp 218, 313
năut 41
năutiu 45
něi 451
necît 85—86
nedădat 420
negreală 43
negreață 43
negricios 47
ńěgri̯ě 221
negru 41—42, 196, 238
negru abanos 42
negru corb 49
negru curat 49
negru roșcat 49
negru vînăt 49
Negrușca 43
negrușcă 43
neźi 505
(*ne-*) *nțelepte* 260
ńepot 505
nepot de frate 441
nesrete 184
neutru 175
nevastă 444
ni̯ágră 221
nici tu tată, nici tu mamă 420
nihódă 513
ninge 46, 320
nisip 218
nisipiu 45
nisîp 218
nocturn 203
nopte 452
nopticoasă 185
noróc 213
norod 52
norói̯ 218
(*să-*) *ntreabi* 502
nu̯ŏu̯ă 218
núme 62, 465
nun 313

O

oaměnii 508
oaspăt 94
oaspete 94
oaspeți 94
obăr 407—409
oberștaigăr 407
obîrșie 428
obor 184
oboróg 513
oborón 513
ochi 73, 313

ocoli 427
octúplu 133
odăi 146
odor 82
oferi 465
ofĭcă 217
olac 184
olfactrónic 133
Olimb 246—247
oliv 44
Oltʼeán 148
Olymbu 246
omăt 420
omenesc 441
Omir 245
omológ 133
omorĭá 338
opalin 42, 44
oprirea de căsătorie 445
(s-au) opus 82
opușină 516
oral 204
oranj 41, 44, 47
oraţie 22
origine 428
ort 408
osie 304
otarác 510
(a) oticni 410
oţet 45
ovăs 225

P

pacui 514
padure 254
pahar 73
pal 42
palancă 73
palid-violet 47
pampúșcă 514
(ca un) papagal 42
pápandecăl 514
pápădecăl 514
pápăndecăl 514
pápănd'ecălu 514
pápęndęcăl 514
papîndécă 514
(ca) para focului 48
pară 184
pardoși 247
paș 311
pașăște 85—86
pașeaște 86
pat 160
pă 161
păcură 41
păcuriu 41
pădurări 309
pădînă 217
pągani 451
păhár 225
pământul 262
pământului 262
pământ 41—42, 260, 265
pământ ars 47
pământiu 41
părea 293, 299—300, 468
părĭęcĕ 217, 220
părĭękĕ 217
păstrător 427
Păşcaani 499
păzi 257, 514
pe 161, 260, 313
pęalęa 502
pembé 41—42
pementeanii 262
pementeanul 260, 262
pementesc 262
pementesti 262
pementĭean 262
pemeteanul 260, 262
pemetenii 265
peminten 262
pemintești 262
pemintĭean 262
pemînt 260, 262—263
peminteni 262
pentru 116
pentru a 115—116, 121
peratic 42
perciţa 184
pereche 218
perete 218
perforator 409, 410—411
perpetua 467
pestriţ 41—42
pestriți 47
pęşcĕ 506
pĭari 502
piarză 453
Piatra Tătărcii 60
piatră 196
piatră sălbatică 406
pic 315
picamăr 407, 410
picur 315—317
picura 315
pĭe 152
pĭĕră 220, 308
pĭĕpćin 310
pĭésăc 218
pilugă 408
pipăit 427
(de) pisică 46
pisoc 514
pișc 315—317
pișca 315
pișcura 315
piśór 310, 505
piśuări 506
pitpalac 127
pit-pidit 127
pițiga 315
pîclă 20
pînă 115—116, 121, 265
pînă a 115—116, 121
pîrgheț 184
Pîrîul Goții 124, 126
Pîrîul Tătarului 60
pîșlea 184
Plai 61
planetelor 245, 247—248
planisește 249
Planită 248
planitele 245
planiții 245, 247—248
platcă 73
platformă 409
plăváĭs 311, 313
plăvan 41
Plăvan 43
plăviț 41, 45
plăviu 41
pleașcă 509
pleca 70—73
pleoști 63
plin ochi 70—73

plin (plină în) buză 70—71
plînžĕ 310
**plot* 62
plotoaca 63
plotoci 63
plotocit, -ă 63
(a) ploua 466—467
plouă 320
plugări 309
pluști 63
pluștit, -ă 63
plut 62—63
Pluta 62
Plutarh 246
pluti 62—63
plutit, -ă 62—63
Plutitul 63
Plutos 247
Plutul 62
poate 160
podoare 184
podrum 184
poezie 244
pojar 35
pol' 239
policromie 42
politicesc 248
politicos 248
poĺiță 217
polog 73
polua 134
poluare 134
poluat 134
pómă 313
pomelnic 213
pond 207—208
ponderabil 208
ponderabilitate 208
ponderal 208
ponderat 208
ponderator 208
ponderație 208
pondere 208
ponderos 208
pondrav 129—130
ponevăț 130
ponevos 130
ponihos 130
poniv 130
ponivos 130
ponod 209
ponos 130
ponovăț 130
pont 206—207
pontar 206—208
ponteriu, 206—208
póntrav 130
pontráv 130
ponundă 209
popol 56
poponeț 73
popor 51—57
(a) poprăvi 184
pópundecăl 514
porcoń 312
porcon 312
porecle 507
porfiriu 48
porómb[i] 502
portocală 41, 45
portocalică 413
portocaliu 41, 44—45, 48
porumb 502
poruncă 82
(au) poruncit 82
pot 160
povițéstă 220
práșkĕ 223—224
práșkiiĕ 223—224
pravilnicească 248
pră 152
prăjeală 522
pre 260
precaut 67
precósmic 133
preconta 67
predestina 68
predetermina 68
predispoziție 68
preeminent 68
prefige 213—214
prefrije 213—214
pregăti 68
pregusta 68
preîntîmpina 68
Preluca Tătarilor 60
preonda 184
prepara 68
prepeleac 73
prestrănepot 442, 444
preț 134
prețetar 134
prevesti 68
Pribegi 146
pricină 82
pricinuiește 82
prielnic 213
prin 116—117
prin a 115
prinde 293, 299, 468
Prislop 61
privighetoare 13
prizońjér[i] 309
prisnel 510—511
problematic 204—205
pročést 225
profésor 97
profesór 97
prustar 407
pu̯ártă 313
pui de lele 420
puń 312
pund 208
(a se) pune 69, 61—72
púńi 253
punt 208
punte 73
pupăză 59
purpuriu 47
pușcă 73
(a) putea 120
puț 406
puț de aeraj 410
puțcă 406, 407

R

ramblău 411
rambleiaj 410—411
rampă 410
raport 203
rat 184, 514
raționament 12
răbda 469
răcéțat 308
răciunăment 12
răd'ică 218
răfui 65
rădicá 218

rămăsei 295
rămîne 70—71, 73, 293
răstpi 218
răšě 308
răţóį 312
răţón 312
războaie 281
recă 184
rěč(e) 451
referat 203
rege 82
rejet 171—172
rejeturi 172
retevei 420
reţetar 134
reţetă 134
rezida 116
ritor 245
rîd 505
rîį̈ě 312
roabă 406
rob 82
roib 41
romanticească 248
ronu 184
rost 515
roşăţea 43
roşcat 49
roşcovan 49
roşeaşte 86
roşeaţă 43
roşietic 44
roşiatic 49
Roşior 49
roşu 41, 44, 47
roşu afumat 49
roşu englez 47
roşu intens 47
roşu închis 45, 49
roşu înfocat 49
roşu întunecat 49
roşu mohorît 49
roşu ruginiu 47, 49
roşu stacojiu 49
roşu tare 47
rotoghilă 420
roz 41, 44, 48
rubiniu 47
(*a se*) *ruga* 89, 322
rugăciune 12
rugină 41
ruginiu 41, 47—48
ruginiuri 47
Rujan 43
rumânăşti 502
rumeioară 43
rumen 41
rumeni 43
rumineală 43
rumpeţi 421
rupe 70—73, 293, 299, 468

S

saatului 499
sacăl 454
saledúct 133
samă 22
sar 465
sără 357
să 115, 117, 435—437, 454
săc 307
săgeac 213—214
(*tu*) *săi* 420
săjac 213—214
sămăhoáncă 515
sămăşluire 445
săm-Ńe 451
sănătate 239
sănătoasa 86
sănătos 239
sănătos tun 70, 72
săngire 184
sărac lipit pămîntului 70
sărba (vb) 262
sări 293, 299, 465, 467
săvai 17
scai 19, 58, 73
scamn 218, 312
scatiu 58
scăiecior 19, 58
schirietă 45
schiptru 245, 247
schilasticeşti 248
scîndură 73
sclav 82
sclipizăşti 502
scoate 63, 70—71, 73, 452
scópos 247
scote 452
scotoci 63
screper 408—409
scrie 293, 467
scrumieră 133
scule 406
seară 239
searbăd 231
seţati 502
sec 463
seca 463
secăm 463
sece 464
sęćě 308
seci 464
sein 45
selenológ 133
sem 254
serviţie 82
sesiza 205
seti 254
severul 255
sfericesc 248
sfeţati 502
(*a se*) *sfii* 322
sfîrşi 117
sfîrşit 82
sfúlzeră 225
silenţios 134
silenţiozitate 134
(*să*) *simţă* 420
simţire 432
sinea lă 41, 43
siniliu 41
siristrău 406
sîlă 307
Simburari 126
(*ca*) *singele* 48
sîŋgur 307
sînžě 310
sîrbįaşti 502
slab ca o blană 73
slab ca o sardea 73
slab ca o scîndură 73
slab ca o scrumbie 73
slab ca un chibrit 73
slab ca un ţîr 73

slobodzi 531
(a) slobozi 420, 531
slobozii 146
sloi 73
slugă 82, 450
slujbă 82
smalț 428
(de) smarald 44
smintealâ 445
smoală 41
smolit 41
snagă 184
(ca) soarele 45
soață 444
Soluneanul 445
Solunescul 445
sondă 410
soț 308
soție 454
soț[u] 308
spahiu 416
spăla(t) 63
spălătoci 63
spînḍur 218
spomen 184
spre 116
spre a 115—116
sprijine 297
sprijini 297
sprĭšani 502
sprînšęńě 221
spue 281
spuń 312
(ei) spune 504
srez 184
(a) sta 420
stacoj 41
stacojiu 41
stag 220
stá(u̯ă) 220—221
st[u]*a(u̯ă)* 221
stê 451
stęáua 220
steril 410—411
sticlă 220—221
st[u]*iclă* 221
stĭclă 220—221
stilp 406
stînjeniu 45—46
stocși 184
(a se) strădui 322
strămurare 64
stric 221
strică 221
strič 221
strig 221
strigoanie 184
strîc 220—221
strîg 220—221, 226
strîgát 226
strîgă 226
strîgăm 226
strîgînd 226
strîž 226
str↑ngă 451
strîngător 406
stufalău 406
sublinia 293, 467
subțire 429—430
suferi 469
suficient 205
suficiență 205
suflětě 508
suǵiț 307—308
sughița 308
(mă) sughițași 502
suǵițu 308
sui 293, 465—467
suie 465
suitor 406
Superšánu 148
suporta 469
supțînęrię 220
surḍáscă 307
surjet 170
Suru 43
svedenic 444

Ș

șaitroc 408
șapte 86
șarpe 86
șăst 225
școală 515
șeadzъ 86
Șebeșului 531
ședě 86
șědzъ 86
ședzi 454
ședzъndъ 86
ședzu 86
ședzut-amъ 86
ședzuta 86
șef de echipă 409, 411
șef de sector 409
șerbul 450
šérț 309
șes 225
șestru 64
și 421, 450
și (pron.) 281
șie 281
șină 310, 406
șinor de aprindere 406
șist 409
șivoi 185
șlag 407
șlam 408
šocâńit 506
Șoimul 61
șoptęești 502
șpițác 515
șraigăr 407
șteamp 408
ști 120, 253, 467
(a-i) și seama 420
știe 253
ștric 408—409
ștrică 515
șubred 429
șuc 515
șuf 515
șuh 515
šupești 502—503
șuvix 517

tambur 406, 409—410
taplău 408
tarcan 58
tárie 308
tartore 184
Tatarca 60
Tatarova 60
tată 238—239

tavan 409
(*a*) *tăcea* 291, 293, 295, 299—300, 468
tăcui 295
tămîioară 185
tărcat 42, 58
tărtăcuță 57
Tărtăria 60
tătar 55, 59
tătarcă 57—61
tătarnică 57
Tătarul 60
Tătarul Mare 60
Tătarul Mic 60
Tătărani 60
Tătărași 60
Tătărăi 60
Tătărăul 60
tătărcuță 57
tătărească 58
Tătărelul 60
Tătăreni 60
Tătărești 60
tătăroaică 59
Tătărlaca 60
Tătărași 60
Tătăruța 60
Tătărutul 60
te 450
teacă 73
teafără 432
tehnician 411
tehnician miner 409—410
tei (pron.) 86
Țel'escu 148
temperatură 28—30, 34, 37
temperaturi 28—30
termina 117
teslă 184
teu 85
tezaur 82
theatricești 248
t'ár (= *chiar*) 239
tijă 409
tinichea 73
Tismănár 148
titlu 202
Tîmpa 61
Tîmpă 61
tînăr 308
tîrle 146
toacă 127
toatʀ 451
toate 452
tobă 73
tocilat 127
toiag 18
(*a*) *toiegi* 18
tomnă 313
topograf 409
toporaș 185
toporașiu 45, 48
topuáră 308
tote 452
trácă 220—221
*tractór*ⁱ 309
tragodii 246
trandafiriu 45, 48
transversală 409
transversă 411
tratarisesc 249
trăc 220—221, 226
trăĉ 226
trăcînd 226
trăcút 226
trăiește 431
trămur 220
trăș 226
trăšĕ 220, 226
trăšém 226
trgácă 220
trgáce 220
trebuie 320
trec 220
tremura 70—73
trepșĕști 502
troacă 184
troc 407
troliu 409
trómăna 64—65
trómănă 65
**tromînă* 65
Trotuș 60
tun 73
tuŋg 311
túŋgă 311
tuŋgîŋd 311
tupograf 311
tureu 406
turtă 62, 73
turturea 59
tutcan 128
tutcă 128
tutuniu 45

Ț

țaglă 73
țăpă 307
țarc 18
țăpós 307
Țărăscu 148
țăréń 148—149
țifoaie 73
țilindăr 215
ține 69, 71—73, 454
(*a se*) *ține landră* 73
(*a se*) *ține lipcă* 73
(*a se*) *ține mînz* 73
(*a se*) *ține scai* 73
țipa 463
țipăt 463
țîcur 315—317
țîgăńești 502
țîlindăr 214—215
(*a*) *țîlindări* 214—215
țîlindru 215
țîn 307
țîp 307
țîță 307
țoale 502—503
țol 420
țug 408

U

u 266
uárbă 313
uásă 313
uăuă 218
ulcior 424
umbla 70, 73
(*a*) *umbla cu ciubote roșii* 48
umbra 71
umple 293, 298, 468
unchiu mic 444
unde 121
undiță 223

úŋǵiţă 223—224
unterţug 408
u̯oblǫ́ńě 313
u̯okɨ 313
u̯oḱ 313
uram 295
urăsc 295
urḍăsc 307
urḍɨ́m 307
ure̯i̯ḱa 502
uritь 86
urî 291—292, 295, 299
urmăresc 465
urmări 465
urnă 424
usc 226
usca 226
uscata 86
uşă 62, 406
uşui 184
uti-uti 127
utăluitoriu 255
u̯văsc 225

V

vadză 452
vagonet 411
vagonetar 409, 411
vagonetar de front 409—410
vagonete 409
val 445
valtău 408
vanglu 408
vară 444
vargă 73
varvar 247
varvara 246
varvară 248
varvari 246
varvarismului 246
vasărvag 408
vasărvar 408
vază 452
văduvă 160
vălăşeag 445
văr 444
Văratic 61
văzînd 453
veac 427
veacurile 431
vęade 507
vekы 265
veci 427
vecie 427
veneticească 248
(*a*) *veni* 291—292, 295, 299, 301
verde 41—42, 44, 47, 196
verde-argintiu 47
verde-auriu 45
verde deschis 44
verde electric 43, 47
verde otravă 47
verde transparent 47
verde vegetal 47
verdeaţă 43
verdeţuri 43
verdzi 217
verzi 257
verzui 47
vesteji 64
veşmînt 64
veşteji 64
vie 432
vi̯ę́rdě 224
vińe 226
vin 295
vind 225—226
vinde 226
vindút 225—226
vinḍɨ́nd 225—226
vińeţ 226
vineţeală 43
(*a*) *vińit* 506
vinitul 499
vioară-roşie 185
violaceu 47
violaceu ca ametistul 47
violaceuri 47
violet 41—42, 48
violet deschis 45
viorea-galbenă 165
viorea mirositoare 185
viorea-roşie 185
viorint 48
vioriu 48
visăḍ 218
visăz 307
vişină 41, 48
vişină putredă 49
vişiniu 41—42, 45, 47—48
viu 432
vizionar 206
vizitarisesc 249
vizóc 515
vîń 225—226
(*a*) *vîna* 17
vînă 225—226, 406
vînăt 41, 225—226
vînătaie 43
vînător 17
vînăţ 226
Vîrful Găinuşii 60
vîrstát 515
vîsc 225
vlah 7—8
vorbă 7
vrea 117, 467
vremelnic 213
vu̯ǻu̯ă 218
vurbɨ́m 218

Z

zaapis 499
zăduh 531
zăhár 225, 311
zămătoc 184
zăpiac 184
zbenghi 428
zbenghi de floare 429
zeberí 65
zece 530
zěce 257
zgîrîitură 427, 428
zgrebeni 420
zgură şi aramă 46
zice 530
zidar 309
zise 453
zisъ 453
zmalţ 429
znác 516
zua 453
zvîgńaşti 502

RUSĂ

administracija 22
байструк 511

байстрюк 511
баран 511
везти 535
вести 535
водити 535
возити 535
глушет 127
глухарь 127
грядýль 304
забирать 65
моркотать 211
мешаница 212
мозолити 65
маркотать 211
нести
носúть 535
поэзия 244
свежний 536
слово 535—536
teterev 61
утка 127

SARDĂ

fré 36
freba 36
frèbe 36
frei 36
kallentura 36

SĂSEASCĂ

Brôk 62
vęnbrôk 62

SÎRBO-CROATĂ

ateler 522
baran 411
baros 522
boz 522
brigada 522
brigader 522
buđa 522
budža 214
buruįan 522
vărnika 523
văruika 522
vărucul 522—523
Gaine 124
Gajina 124
gluhan 127
грéдел 304
grédenica 522
gṛmada 522
dor 522
drozđe 522
đala 522
đare 522
elektrika 523
za 524
kamiįon 522—523
kamin 522
koviljie 41
kolektiv 523
koletiv 522—523
kontractisat 522
kopita 522
kòpito 522
kòrităr 502
korov 522
kotiįa 522
kuvam jelo 523
kukuruz 522
kukuruđ 522
kupa 515
kuperativa 522
kupit 522
letrika 522
marmelada 522
med 523
međ' 523
među 523
miliciįan 523
mūzika 522
mušlar 522
nad 523
naložim vatru 523
nikovala 522
norma 523
o 524
odozgor 523
ogań 33
ozgir 523
perelina 522
piron 522
piroń 522
plošćiti 63
pod 523
pomįe 522
понос 130
ponuda 209
pofta 522
pravim vatru 523
pravim voįsku 523
pravim įelo 523
pravit 523
pred 523
pržala 522
pržiti 522
prid 523
prizą 523
reparaciįa 522
rešeų 523
sađak 213—214
svat 523
sekletar 523
sekretar 523
siloz 523
skarice 522
skoverđa 522
služim u vojsci 523
staklo 523
sfat 523
tabla 522
talpe 522
tvrdilo 523
televizor 523
tetreb 61
tetrijeb 61
torta 522
traktor 523
trepke 522
trepće 522
trerupator 523
trist 522
turta 522
uloį 522
urđoį 522
usna 522
flaša 523
foae de dafin 522
fundamek 522—523
fundomek 522
fundament 523
čkalj 19
čusati 315
šifoner 523
škali 19
špitar 522
wla 8

SLAVĂ VECHE

abije 16
bělŭ 41
višnja 41
гласовати 65
gluxari 129
gótur 128
**grędelь* 303, 305
даровати 65
do 165
dǫbŭ 19
kotka 125
maslina 41
маштеха 513
metŭla 20
миловати 65
мясити 212
мѣшати 212
**pistrĭcŭ* 41
pĭstrŭ 41
plavŭ 41
поность 130
ovĭsŭ 225
rumĕnŭ 41
smola 41
uti 127

SLOVACĂ

baran 511
hriadeľ 304
pandran 130
pandrava 130

SLOVENĂ

grędelj 304

SPANIOLĂ

adiós 192
árbol 196
arena 192
barraca 193
bizzarro 191, 193—194, 197
calentura 36
canasta 132
che 194
colorado 191, 194
constipado 191
flor 196
gracioso 193
hábito 193
hotel 192
largo 191, 193, 197
lloso 237
lobo 237
máquina 194
negro 196
ordenar un remedio 193
piedra 196
poblar 193
precisǫ 191
procurar 191
proporcionar 191
varios 191
verde 196
yebra 196

TRACĂ

**ska-* 19
**skal-* 19
σκαλίας 19

TURCĂ

abanoz 42
cadĭrĭ 41
çiçek 41
çivit 41
fistiki 41
kahve 41
kehlibar 41
kırmızı 41
kunebi 41
limoni 41
mahmuz 413
midilli 416
nohut 41
oturak 510
pembe 41

ȚIGĂNEASCĂ

camėogu 506
caŋgandi 506
ėodolano 506
ėuėacų 506
ėupimę 506
ctrėeį 506
faėere 506
giú 506
źu 506
panci 506
păś 506
starčanbeś 506

UCRAINEANĂ

бастрюк 511
бáхур 511
бráнка 512
wesrtáł 515
візьóк 515
глушец 127
gotka 125, 128—129
gótur 125, 129
граділь 303
гráль 512
гредінь 512
grūń 61
гряділь 303
гýра 512
забирати 65
зáпражка 512
знак 516
katar 61
katar (*w*)*ak* 61
kótur 125
купа 516
лечат 517
leščet 517
лишка 517
дожка 517
маланка 210
мачуха 513
медуница 211
мережити 513
мережиті 513

мизельний 213
мізильний 213
миркати 211
миркотати 211
мисарня 212
мишанина 212
мишаница 212—213
могорúч 513
мозолити 65
мозолювати 65
моркотати 212
моркотіти 211
муркотіти 211
м'ясарня 212
негóда 513
obrón 513
оборіг 513
оборог 513 —514
оруша 516
пазити 514
пакувáти 514
памаýшка 514
піск 514
рат 515
рахувати 65
самогóнка 515
халабуда 512
шпіцáк 515
шкóда 515

BIBLIOTE STRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Biblioteca Univ
Sibiu

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală**, 1968, **222 p.**, broşată, 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broşată, 6 lei.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologia structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)**, 1968, 364 p., broşată, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea I, 1 332 p., legată, 76 lei.

LR, Anul XVII, nr. 6, p. 483—584 Bucureşti, 1968

I. P. Informaţia — c. 5901

42200

Lei 4.—